תנ״ך · אחרונים · מלבי״ם · כתובים

מלבי"ם על תהילים

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלבי"ם על תהילים

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלבים-על-תהילים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 6
פרק א 10
פרק ב 13
פרק ג 16
פרק ד 17
פרק ה 18
פרק ו 21
פרק ז 23
פרק ח 26
פרק ט 34
פרק י 37
פרק יא 41
פרק יב 43
פרק יג 44
פרק יד 45
פרק טו 47
פרק טז 48
פרק יז 51
פרק יח 55
פרק יט 64
פרק כ 69
פרק כא 71
פרק כב 73
פרק כג 78
פרק כד 80
פרק כה 83
פרק כו 86
פרק כז 88
פרק כח 91
פרק כט 92
פרק ל 94
פרק לא 96
פרק לב 99
פרק לג 101
פרק לד 107
פרק לה 111
פרק לו 114
פרק לז 120
פרק לח 125
פרק לט 128
פרק מ 132
פרק מא 136
פרק מב 138
פרק מג 141
פרק מד 142
פרק מה 146
פרק מו 153
פרק מז 155
פרק מח 157
פרק מט 159
פרק נ 162
פרק נא 165
פרק נב 170
פרק נג 172
פרק נד 173
פרק נה 174
פרק נו 177
פרק נז 179
פרק נח 181
פרק נט 184
פרק ס 186
פרק סא 188

פרק סב 189
פרק סג 191
פרק סד 193
פרק סה 194
פרק סו 197
פרק סז 200
פרק סח 201
פרק סט 207
פרק ע 212
פרק עא 213
פרק עב 216
פרק עג 220
פרק עד 225
פרק עה 229
פרק עו 232
פרק עז 234
פרק עח 238
פרק עט 250
פרק פ 251
פרק פא 253
פרק פב 256
פרק פג 257
פרק פד 260
פרק פה 262
פרק פו 266
פרק פז 269
פרק פח 271
פרק פט 273
פרק צ 287
פרק צא 291
פרק צב 294
פרק צג 297
פרק צד 299
פרק צה 303
פרק צו 306
פרק צז 310
פרק צח 313
פרק צט 315
פרק ק 317
פרק קא 318
פרק קב 320
פרק קג 324
פרק קד 329
פרק קה 335
פרק קו 341
פרק קז 348
פרק קח 352
פרק קט 352
פרק קי 355
פרק קיא 357
פרק קיב 360
פרק קיג 362
פרק קיד 363
פרק קטו 364
פרק קטז 367
פרק קיז 369
פרק קיח 369
פרק קיט 372
פרק קכ 402
פרק קכא 403
פרק קכב 404
פרק קכג 406
פרק קכד 407
פרק קכה 408

פרק קכו 409
פרק קכז 410
פרק קכח 412
פרק קכט 413
פרק קל 414
פרק קלא 416
פרק קלב 416
פרק קלג 419
פרק קלד 420
פרק קלה 421
פרק קלו 425
פרק קלז 427
פרק קלח 428
פרק קלט 430
פרק קמ 435
פרק קמא 437
פרק קמב 439
פרק קמג 440
פרק קמד 443
פרק קמה 445
פרק קמו 449
פרק קמז 451
פרק קמח 454
פרק קמט 457
פרק קנ 458

הקדמה

בית קדש הקדשים בית אוצר היקר הזה, מלא יקר כל קדש, מלא הדר כל כבוד ועוז, אוצר בתוכו כל מחמדנו אשר היו לנו מימי קדם, בעוד רוח השיר חי בפי שרי קדש, בעוד התנוסס רוח ה' על נעים זמירות ישראל עלי הגיון בכנור, בהיכלו כבוד אומר כלו, תהלות ותפלות, שירות וזמירות, אבני חפץ ופנינים, שוהם יקר ומטמונים, הון עתק ומכמונים, מאוצר המלך החסיד משיח אלהי יעקב, אשר שר לה' ואשר אליו התפלל בעת רעה צאן מרעיתו, ובעת רעה צאן עמו, בצר ובטוב לו, עד התפלה האחרונה אשר התפלל לפני מותו אחרי משח את שלמה בנו לשבת על כסא ה' למלך תחתיו, שאז נאמר כלו תפלות דוד בן ישי (סי' ע"ב), בין אשר התפלל על עצמו, בין אשר התפלל על הכלל, בין אשר התפלל על ענין מיוחד, בין אשר היה מתפלל תמיד, כל אלה אסף וחבר לעת זקנתו בספר מיוחד שיהיו מוכנים לצורך הנהגת המתבודד - כל אדם יחזה בו, כל תפלה וכל תחנה, כל הודאה וכל תהלה, על כל דבר ועל כל ענין, צוקה או תשועה, צרה או רוחה, אשר יהיה ליחיד או לרבים, בתהלוכות העתים ומסבות הזמן הסוער על כל עוברי ים החיים בהמון משבריו ושאון גליו; גם יש בו סגולות יקרות ומטמוני מסתרים מסוד ה' ליראיו, תרופות וסמי חיים, ומפתחות אל שערי שמים. ובסוף ספרו כתב אלה דברי דוד האחרונים אשר העתיקם כותב ספר שמואל ב' (סי' כ"ג), בו חתם שמו על ספרו והודיע מהותו וענינו, עם הודעה עתידית ממלכות זרעו באחרית הימים, כמו שכתבתי בפירושי שמה.

כל עוד התהלך רוח ה' בארץ וישכון כבוד על נביאיו וחוזיו, על מוצאי שכל טוב ורוח נדיבה, לדבר או לשורר ברוח הקדש, שערי האוצר הזה לא סוגרו, כי עוד הוסיפו זקני דור דור למלא אסמיו תבואת הדורות, בין שתילי ימי קדם, כמו תפלה למשה איש האלהים, בין מטעי אנשי הרוח הבאים אחריו, שיר המעלות לשלמה, על שושנים לבני קרח שיר ידידות על שלמה ביום חתונתו (סי' מ"ה), מזמור למנשה בן חזקיהו אחרי שב לאלהי אבותיו (סי' ס"ו), הלל הגדול על נס סנחריב, נגינות אסף על נס זה (סי' ע"ו), וכן מאיתן האזרחי, מהימן האזרחי, ידותון, ובני קרח, עד התפלות אשר יסדו בגלות בבל על שרפת המקדש ועל הגלות, עד שוב ה' את שיבת ציון בימי כורש[1] (סי' קל"ז וסי' פ"ה). גם נמצאו

[1] לא יהיה דבר זה זר בעיניך, כי כן תמצא לחז"ל שאמרו בפרק ערבי פסחים בשם ר' אלעזר בן עזריה שהלל הגדול חזקיהו אמרו, וכן פירשתיו על נס סנחריב, וכן תמצא להמפרשים הקדמונים המפרשים על דרך הפשט בכל מקום, וכתבתי זאת לגול מעלינו טענות המלעיגים לאמר איך יתכן כי בימי דוד בעוד המלכות על תקפה וישראל על אדמתם ועוד לא נגזרה גזירה וכבר שרו על הדוכן ביטול המלכות וגלות צדקיהו בסימן פ"ט וישיבתם על נהרות בבל וקללתם את בבל ואת בני אדום אשר עוד לא חטאו ולא הרשיעו וכדומה מאלה הטענות, ועל כן

מזמורים רבים מדברים בדרך העיון והמחקר על ענינים שונים, על מעלת האדם (סי' ח'), על ההשגחה הפרטית (סי' ל"ו וסי' קל"ח), על תכלית האדם (סי' ל"ט), על שאלת צדיק ורע לו ורשע וטוב לו (סי' י', י"א, ע"ג), השיר הנפלא אשר שם מישרים, אחרי נפח המליץ באפו רוח חיים ויברא לו פה ולשון וניב שפתים (סי' ע"ה), ודומיהם רבים.

לא ארקח הלום קטורת רוקח כמתכונת מעשה מרקחת אשר יעשו המבארים להריח בה, בפתחי באוריהם, במבוא אשר יעשו לספרי הקדש, אשר הרבו חקירות והשערות על תכונת הכלי זמר אשר נזכרו בראשי המזמורים ועל מהותם, כמו נחילות, שמינית, שגיון, גתית, עלמות, שושנים, שושנים עדות, שושן עדות, מכתם, יונת אלם, אילת השחר, מחלת, ידותון, המעלות, וחקירות כיוצא באלה, כי למה זה אצלול במצולת הדמיון אל תהום אין חקר, אחרי כי נעלם מאתנו אם הם שמות כלי נגון או שמות מיני נגינות? ואם הם שמות כלי נגון, לא ידענו אם יש להם עתה עוד מציאות בעולם או מנגינותיהם משער שבתו, ואם עדן נמצאים מי ינבא לנו איך נקראו בשמותם עלי אדמות בימי קדם, וכל הצוללים בחקירות אלה וכאלה, העלו אבני תהו מתהום ההשערות, ויבנו מגדלים הפורחים באויר על כנפי רוח.

לבד זאת מצאתי נכון להודיע אל הקורא, כי הגם שבפירוש הספר הזה לא נטיתי ממסלה הסלולה לפני בכל כתבי קדש ממינו, המתנשאים לדבר נשגבות ברוח המליצה, טירת כסף הזאת גם היא אבן שלמה מסע נבנה לתלפיות, על היסודות המוסדים מאבני בוחן אבני גזית יקרות, ופרטיו גם המה כמוהם ילכו על פי הכללים הנאמנים אצלי בכל התנ"ך, כולם שקולים במאזני צדק אין בהם נפתל ועקש, ולכן אך למותר יחשב להוסיף דבר עוד בדבר הזה, אשר כבר הודעתי את החקים ואת המשפטים בהקדמות הספרים

פרשתי לפי הפשט לסתום פה המעוררים והנוקפים כי גם למה שאמרו חז"ל שנאמר ספר זה על ידי עשרה זקנים ובתוכם בני קרח ואסף וחלוקים על ידותון, אין הכרח שהיה הכל בימי דוד כי כל עוד שהיתה הנבואה בישראל עד חותם הנביאים מלאכי זה עזרא היה הצינור פתוח והלוים המשוררים חזו ברוח ה' ודבריהם קודש עד עזרא שחתם כתבי הקדש ומאז לא נוסף עליהם דבר. כל זה כפי דרך הפשט אשר במסלתו הלכנו בפירושנו זה אשר שמתי לי למטרה לכונן חצי נגד להקת המבארים אשר כוונתם להשפיל כבוד כתבי קודש. אולם אצלנו אמונה אומן כי שבעים פנים לתורה וכפי דרך הדרוש והרמז והקבלה, כל המזמורים הללו כבר צפו במחזה הנביאים והמשוררים בני קרח ואסף בימי דוד והיו גנוזים וצפונים ביד אנשי הרוח דור דור עד עת שיצא הדבר אל הפועל ואז נאמרו בקול רם על הדוכן כל אחת בשעתה. ולא יקשה זאת איך שורר ישיבתם על נהרות בבל ורשעת בבל בעוד לא יצאה לפעולת אדם ולא נגזרה גזירה, שעל ענינים אלה וכיוצא יש לנו דברים בדרושנו על עניני הנבואה ודרכיה באורך, אולם להבין הכתובים כפי הפשט והמליצה לא יגרע הדרת הכתובים וכחם אם יסד אותם איש הרוח מבני לוי בימי דוד או בימי חזקיהו וכדומה, כי רוח ה' ודברו היה משוטט בימים האלה מבלי הבדל בהדרת קודש עד שנשבר הכד על המבוע ונאסף האור בימי הנביאים האחרונים ונביאיה לא מצאו חזון מה', ועיין מה שכתבתי בפירושי לסימן נ"ג שכבר בא כיוצא בו בסימן י"ד, כי נוסד בימי דוד ונאמר שנית בימי חזקיהו על דבר סנחריב, וכן תוכל לאמר בכל אלה, שתחלה נאמרו בסתר בימי קדם וחזרו ויסדום בגלוי ונמסרו לכל עדת ישראל בקדושת הכתובים, ודי בהערה זו.

אשר בכרו ראשונה, בכל זאת נפלאה בעיני מלאכת פירוש הספר הזה וכבדה ממלאכת פירושי יתר הספרים מכמה טעמים. כי ברוב המזמורים וכמעט בכולם, באו המאמרים שהם חלקי המזמור מפורדים איש מעל אחיו, ואין להם שום חיבור והמשך וקשר ויחוס כלל, ועל כן כוונת המשורר נפלאה מעיני הקורא נשגבה לא יוכל לה, באשר ימצא בכל מזמור עצמות רבות מפוזרות על פני כולו והרוח אין בהם, ולכן עמלתי עמל רב עד אשר מצאתי קוטב כל מזמור ומרכזו, ועד אשר התקרבו העצמות עצם אל עצמו, ואז נבאתי על הרוח, לאמר, בואי הרוח ופחי בעצמות הקדושות האלה ויחיו - ויחיו ויעמדו על רגליהם חיל גדול מאד, כולם אהובים, כולם ברורים, כולם גבורים, כולם מספרים תהלת ה' ועזוזו ונפלאותיו אשר הראם.

זאת שנית, אחרי כי רוב השירים והמזמורים והתפלות כוננו על מעשים ועל קורות ועניינים, עברו על המשורר או על עדתו, בעתותי חייו או בימים עברו, ודרך השיר ומלאכתו לכלול ספורים רחבים וארוכים במלות מועטות כנודע, ואיך נפרש את תעלומות השירים האלה עתה, אשר ספר דברי הימים הגדול, בו היו כתובים כל ספורי קורות העתים האלה ואשר עבר עליהם, נאבד מאתנו, וזכרונות משלי אפר צללו בתהום הנשיה דלו מאנוש נעו? ומי ירד לנו אל שערי אבדון להעלות משם מעשים וספורים אין זכר למו בין החיים המתהלכים תחת השמש? גם על זאת שקידתי עמדה לי בישע האל, בשקידתי על דלתות השיר ועל מלותיו, כל מלה ומלה תאמר אלי "אשכילך ואורך בדרך זו תלך, איעצה עליך עיני", וכל מאמר אשר ראיתיו קורץ בעיניו מורה באצבעותיו, הוא היה לי לעינים לראות בו בעד האשנב מעשה ידי קדם, ושום שכל והבין במקרא ובאר על הלוחות למען ירוץ קורא בו.

זאת שלישית, כי לא כדבור מליציי פשוט, בו נכתבו רוב ספרי הקדש, הדבור השיריי הנשגב, בו הוסד הספר הזה נעים זמירות ישראל, הוא מגדל עז וראשו בשמים מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, רם ונשא וגבוה מאד, עולה הוא על מליצות ספרי הקדש כולנה, באשר כל מאמריו בשיר נדברו ובמשקל השיר נשקלו, כולם ערוכים בפלס ובמאזנים, במספר ובמדה, בהשכל ובתבונה, כולם בנוים בקו ובמשקלת, ועליהם הושם אנך ואבן העופרת, מגדל עז טירת כסף, עליו עוף השמים ישכון, ומבין בכאים ומבין עפאים לרוכב בשמי שמי קדם קול זמירות יתנו, בניו כבני אלהים עם כוכבי בקר יריעו, ובנותיו בעדן גן אלהים גן הזמרה בין פרחי עדנים על שושנים תנצחנה, בתוך עלמות תופפות, מנגניו עלי הגיון בכנור יזמרו משכיל, ומנצחיו על חוג שמים יתהלכו, וקול כנפיהם כקול שדי בלכתם. - מי יעלה לנו אל הר ה' הזה הר הקדש? מי עם כנף רננים

נעלסה כנשר ידאה, ופרש כנפיו על הכרובים ועל להט השירה המתהפכת? "מי יתן לי" - כה עלי נפשי תשתוחח - "מי יתן לי אבר כיונה ועד חביון עז סתר משוררי אל מנעימי זמירות אלה אעופה ואשכונה". "מי יביאני" - כה תהמה עלי נפשי - "מי יביאני בסוד קדושים אלה בסוד קדושים רבה, מי סתריהם וסודותיהם יביננ, ורזיהם ורמיזותיהם יסכון עלי משכיל"? "מי יתן ואדע" - כה נפשי תשתוחח - "ואנכי לא למדתי חכמה". מה יקחם לבם ומה ירמזון עיניהם" אדעה מלים ידברו, ואבינה מה יאמרו לי? מי יתן ואבינה עת ישחו בנות השיר ועת תתרוממנה, עת הלוך וטפוף תלכנה, ועת בבית אלהים תלכנה ברגש, עת ישמיעו קול רעש גדול, ועת אחרי הרעש קול דממה דקה, רגע תשחקנה ורגע תבכינה, רגע תכעסנה ורגע תרצינה, עת בני רשף יגביהו עוף קודחי אש מאזרי זיקות רשפי אש שלהבת יה, ועת ישפכו מים טהורים מי מנוחות מנחל עדניהם, לכבות את השרפה, עת כמראה הלפידים מתהלכת בין החיות, והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק, ועת תחת רקיע הוד כעין הקרח הנורא, כנפיהם ישרות אשה אל אחותה בעמדם תרפינה כנפיהם.

מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי, מה תפחדי ומה תראי, הוחילי לאלהים, שאי אליו כפיך, הוחילי ישועת פניו, עמדי על אדמת קדש הזאת, שלי נעליך, גשי אל הערפל, אדרתך השליכי, הכי את המים ויחצו הנה והנה, קומי עבורי. - "אל תירא מגשת אל הערפל" - כה דבר אלי האיש לבוש הבדים וקסת הסופר במתניו. - "הנה עב קטנה ככף איש, אסור ועלה ואל יעצרך הגשם". - הנה רכב אש וסוסי אש, מהרי נפשי עלי, עלי בסערת השיר והזמרה השמימה, "איה מעון שרי קדש אלה"? שאלי, איה סוד בני עליה? דרשי חקורי, והנה חבל נביאים יורדים לקראתך מהבמה, גם לפניהם תוף ונבל וכנור, והמה מתנבאים, גם המה מליצי קדש מזמרים ומשוררים, גם המה חודי חדות, מושלי משל, מדברים נשגבות, ברוח ה' הדובר בם ומלתו על לשונם, הן המה מרחוק נראו לך ותבואי בסודם, על כן משכוך חסד, הן המה יחזיקו בימינך לפתוח לפניך דלתים ושערים לא יסגרו, יביאוך אל הר קדש שירי תהלות ואל היכלם, ובאת בסודם ודלית מים חיים ממעינותיהם, אך השמרי נא מאבן התועים בתוך אבני אש התהלכת, השמרי מכל רעיון כוזב יחללך מהר קדש שם היית - עורה הנבל וכנור, שחר אעירה, עורה נעים זמירות לה' אשירה, כי הביאותיני ה', עד הלום - חסדך הגדלת, על תולעת כמוני חמול חמלת, ותראני את כל אלה בחכמתך אצלת, אשירה לך כי עלי גמלת.

ואני עת רצון לך ה' תפלתי, הוסף חסדך עמדי היה עזרתי, מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי, גם עדותך שעשועי אנשי עצתי, תחי נפשי ותהללך ומשפטיך יעזרוני,

נעניתי עד מאד ה' כדברך חייני, סמכני כאמרתך ואחיה ואל משברי תבישני, רחמיך רבים ה' כמשפטיך חייני.
חותם כ"ב חשון תרכ"ח מאיר ליבוש מלבי"ם

פרק א

פסוק א

אשרי האיש, בא לבאר התנאים שבעבורם יהיה האיש מאושר, ויש הבדל בין מאושר ובין מצליח, ההצלחה הוא בענינים עולמיים בחיי העולם הזה, והאושר הוא בענינים הנפשיים בחיי העולם הבא, והנה השלמות יהיה בשלשה ענינים, שלמות הקנין, שלמות הגוף, שלמות הנפש, לכן באר שמדבר פה מאשרי האיש, האושר המיוחד אל האיש והאדם מצד שהוא אדם, לא האושר שישתתף בו עם סוגו מצד שהוא חי, רצה לומר כי שלמות הקנין ושלמות הגוף ימצא גם בשאר בע"ח, כי מצאנו כמה בע"ח שמשיגים מחייתם ומזונם ביתר נקל וביתר שאת מן האדם ולית דעתיר מחזירי, וכן יתעצמו בכח גופם יותר מן האדם, כמו הפיל והאריה, וכן בחושיהם הנשר והאיה בחוש הראות וכדומה, ואין זה אושר המיוחד אל האיש והאדם, רק שלמות המדות ותכונת הנפשיים הם המיוחדים אל האיש לבדו, ומבאר כי אשרו תלוי בראשונה במה שיזהר מחטוא, **אשר לא הלך בעצת רשעים** וכו', ויש הבדל בין **רשעים** ובין **חטאים**, שהרשעים הם החוטאים מצד הזדון והפשיעה בין בין אדם למקום בין בין אדם לחברו, ולכן אמר עצת רשעים, כי הם החוטאים בעצה והשכלה, מה שאין כן אצל חטאים לא יכול לאמר בעצת, כי הם אינם חוטאים בעצה, ומוסיף שאף **בדרך חטאים לא עמד** שהחטאים הם החוטאים מצד התאוה לבד, רצה לומר שלא יחטא מצד תאותו גם כן, ולא לבד שלא הלך בדרך חטאים היינו שאינו מתמיד בחטאים, כי גם לא עמד בדרכם אף לפי שעה, ומוסיף **ובמושב לצים לא ישב**, הלצים הם יושבי קרנות אינם פועלים רע אבל גם לא יעשו טוב רק רודפים רוח והבל ולצנות ואינם עוסקים בתורה:

פסוק ב

כי אם, אולם לא די במניעת הרע לבד כי מתנאי האושר שיעשה טוב, ולא שיעשה טוב נימוסי לבד כהפילוסופים שבדו דתות לעצמם, רק שישמור תורת ה' ומצותיו, וגם באר שמתנאי עשיית הטוב שיעשהו בעבור שהוא טוב ובעבור מצות ה' לבד, לא בעבור פניות אחרות שיקוה להשיג עבור עבודתו שכר ותועלת, שאז אין חפצו תורת ה' רק הערב והמועיל שמקוה שכר עבודתו, ע"כ התנה **כי אם בתורת ה' חפצו**, והנה שלמות

הזה מתחלק לשנים, שלמות העיון ושלמות המעשה, שלמות העיוני נקרא תורת ה', כי היא תורהו דעת ה' ודרכיו ואמתתו, אבל חלק זה לא ישיגהו האדם עד תכליתו, ודי אם בתורת ה' חפצו ומאוייו ומשתדל להשיגו ודורש אחריו, הגם שלא ישיגהו ופניו לא יראו, ושלמות המעשי הוא תורת האדם, היא תלמדהו את אשר יעשה או לא יעשה, וזה נקרא **תורתו**, ובחלק זה **יהגה יומם ולילה** ללמוד על מנת לעשות:

פסוק ג

והיה כעץ, אם נפנה אל האדם מצד כח הצומח שבו, אשר מצדו ישתתף בסוגו העליון עם העץ והצומח, נשכילהו כעץ אשר שרשיו נטועים ונשרשים למעלה ונופו נוטה למטה, כי המוח באדם הוא תחת השורש בעץ השדה, ממנו יוצאות כל ההרגשות אל הענפים שהם האיברים כולמו ואליו ישובון, כמו שישלח העץ לחותיו ומזונו מן השורש אל הענפים, מזה ישכיל האדם כי לא כעץ השדה הנהו, אשר חיותו ועקרו באדמה, כי שרשו ועקרו בעליונים משם יקבל שפעו וחיותו, על מוצא פי ה' יחיה האדם, ואם על הלחם לבדו יחיה ויפנה אך אל האדמה, אז ידמה כהולך הפוך, ראשו למטה ורגליו למעלה, ואמרו חכמינו זכרונם לברכה שצדיקים דומים כאילן ששרשו נטוע במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה והרשע בהפך, ויש הבדל בין העץ והעשב, כי העשב נראהו צץ בימי האביב מוציא פרחו וזרעו למינהו, ואז יבול ואיננו, עד שנדמה שכל תכליתו אך קיום מינו לא אישו, לא כן העץ שיתקיים ימים רבים, יוציא ציץ ופרח ופרי, וזרעו בו שנה שנה, כאילו מלבד קיום מינו גם אישו יעמוד ימים רבים והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה, ומצד המשל הזה אמר באושר איש השלם ומעלותיו, (מעלה א') **כי יהיה כעץ**, לא כעשב לא כציץ, אשר רק מינו ישמור והוא תכליתו האחרון, וכן המון בני האדם, לא יעשו מאומה לקיום אישם רק לקיום מינם ולהניח יתרם לעוליהם, כאילו אין להם תכלית אחר רק קיום המין, אבל הוא דומה כעץ אשר מלבד קיום מינו אשר עוד ינוב בשיבה גם אישו יתקיים, ויתן פרי קדש הלולים תורה ומעשים טובים להשארת נפשו (מעלה ב') כי הוא דומה **כעץ שתול** לא כעץ נטוע, כי יש הבדל בין הנטוע והנשתל, הנטוע הוא הנטוע במקומו, והשתול הוא הצמח שנעקר ממקומו ונשתל במקום אחר להשביחו ולתקנו, והנה יש עשבים לחים וערננים, שאי אפשר לשתלם ממקום למקום מרוב לחותם והם לא ישביחו ולא יתקיימו ימים רבים, אבל העץ אשר אין לחותו רב כל כך ורטוב הוא לפני שמש, עת יעקרנו ממקומו וישתלהו במקום אחר ישביח ויתקיים יותר, כמו שבארתי זאת בפי' (איוב ח':י"א) היגאה גומא בלא בצה וכו' רטוב הוא לפני שמש עיי"ש, שממשיל שם את הרשע כעשב הנטוע במקומו ואי אפשר לשתלו

ממקום למקום מרוב לחותו, שזה לפני כל חציר ייבש, ואת הצדיק ממשיל כנטע שאין בו לחות כל כך ונשתל ממקום למקום וזה משוש דרכו ומעפר אחר יצמח, כן הרשע העולם הזה הוא ביתו ופה מקום נטעו, אבל הצדיק נעקר מזה העולם וממאויו, ושותל את עצמו על פלגי מים העליונים כמ"ש שתולים בבית ה' (מעלה ג') **על פלגי מים**, כי העץ הנטוע במקום יבש ידאג בשנת בצורת וימוש מעשות פרי, או לא יעשם בזמנם (כמ"ש בירמיהו י"ז:ח'), לא כן הנטוע על פלגי מים שמוצא תמיד מזונו ולחותו, כן הישרים בעדת הפילוסופים אשר התנהגו בצדק וחסד על פי נימוסים שכליים, לא מצאו תמיד די ספקם, כי השכל האנושי ילאה מקלוע אל המטרה תמיד ויטעה ברוב משפטיו, לא כן הנטוע על תורת ה' ופקודיו, שימצא תמיד חקו מבלי יחטא (מעלה ד') **אשר פריו יתן**, העץ הזה יתן פריו, רצה לומר לא כעשב וירק שלא יתן רק זרעו ואינו קיים באיש רק במין, כי יתן פריו בעצמו כל שנה, ולא כעץ הנטוע בערבה, שיפסיד ענינו ולא יתן פריו המיוחד לו, רק פירות גרועים ונשחתים, אבל זה פריו המיוחד לו יתן, וכן הצדיק אינו כמשכילים בעכו"ם שמוציאים פרי על ידי עיוניהם ומופתיהם השכליים, אבל אינם פרי הנפש המיוחדת לה מצד שהיא בת מרום אלהית שפריה מצד זה קודש הלולים, ולא יצאו לפועל אך על ידי התורה האלהית ומצותיה (מעלה ה') **בעתו**, שהעץ הזה יוציא פירותיו בזמנו המיוחד לו וכן אושר הנפש והצלחת הצדיקים יהיה בעתם המיוחד עת תשוב לבצרון אל המקום אשר לקחה משם (מעלה ו') שגם **עלהו לא יבול** מצד שהם השומרים את פריו ומגינים עליהם, כן גם הצלחותיו הזמניים עשרו ונכסיו ובריאת גופו יתקיימו ולא יבולו למען יהיו לו עזר אל אושרו האחרון שהוא פריו, כי פרי הצדיק שהוא עוסקו בתורה ובמצות, ישמרו בקל על ידי העלים שהם הקניניים ובריאות הגוף, כי בנבול העלים האלה ישביתהו עניו או חליו מעבודת ה' (מעלה ז') **וכל אשר יעשה יצליח**, שהאילן הזה יצליח גם את זרעו שכל אשר נזרע ונטע ממנו יהיה כמוהו, כן הצדיק גם בניו יוצלחו בזכותו גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך **לא כן הרשעים**, אחר שבאר אושר הצדיק, מבאר כי ימצא ההפך ברשעים שלא לבד שלא ימצא להם האושר וההצלחה הנמצא אל הצדיק שעל זה אמר לא כן הרשעים, אבל הם דומים בהפך כמוץ, ולא כמוץ שהדגן בתוכו, שהוא שומר להפרי, שאז הרוח לא יזיזנו ממקומו כי הבר והדגן מגין עליו, רק **כמוץ אשר תדפנו רוח**, אשר הוסר הדגן מתוכו והרוח ישאנו, כי כן בעוד שההמון מתדבק אל הצדיק לשמרו ולהקיף עליו כמוץ על הדגן בו ימצא סתרה, לא כן אם הוא בפני עצמו כמוץ וקליפה, ובאר גם כן במשל הזה כי כמו שדחיפת המוץ מן הרוח יש לו צורך לזרות ולהבר לנקות הבר מן הפסולת, כן אבדן הרשעים הוא

לצורך בל יתערבו עם הצדיקים, שעל זה אמר על כן לא יקומו, ויהיה מלת על כן כמלת כדי שלא יקומו בעדת צדיקים ולא יתערבו עמהם:

פסוק ה

על כן, הרשעים לא יקומו במשפט אף בפני עצמם, **והחטאים** שהם החוטאים מצד התאוה והם קלים מן הרשעים, הגם שיקומו כשישפטו בפני עצמו, כי ימצאו אמתלא שטבע הבשר נוטה אל התאוה כמ"ש הן בעוון חוללתי, ויזכור כי בשר המה, מכל מקום **לא יקומו בעדת צדיקים** כשישפטו במשפט הצרופיי לערך הצדיקים, כי אז יצאו חייבים, בהראות להם כי אלה כבשו יצרם וגברו על תאותם:

פסוק ו

כי יודע ה', הידיעה הזאת היא התדבקות המושכל במשכיל, כמ"ש כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו, רצה לומר הוא דבוק בידיעתי, שזה לא יהיה רק אצל הדברים הנצחיים הבלתי משתנים, שהם ידבקו בהנצחיי הבלתי משתנה והנה דרך הצדיקים שדורכים על מהלך השלימות במסלה העולה בית אל, לאהבה את ה' ולדבקה בו, הוא בלתי נפרד מידיעתו, ונשאר נצחי קיים כמוהו, ועל כן הם נשארים לנצח, אבל דרך הרשעים אל עמקי שאול אל דברים הבלוים ונפסדים, לא יתקשרו בידיעת ה', ולכן תאבד באחרית והיה כלא היה:

פרק ב

פסוק א

למה, אחר שבאר אבדן הרשע כי הוא כמוץ אשר תדפנו רוח ואין לו תקוה רק אם הוא שומר את הבר ונוטר את הצדיק, אומר אם כן למה רגשו גוים למרוד במשיח ה' ובישראל עמו, הלא אך בזה יהיה להם קיום אם יעבדו את ה' ואת דוד מלכו. **למה רגשו גוים**, יש הבדל בין גוים ובין לאומים, גוי נקרא הקיבוץ מבלי השקף אם הוא בעל דת או לאו, ובשם לאום נקרא מצד שמתאחד תחת דת מיוחד, ומצייר שהקשר שהתקשרו נגדו היה אלהותיי וגם מדיניי, כמ"ש **על ה' ועל משיחו**, על ה', לפרוק עול הדת ושבע מצות שהכריחם דוד לקיימם, ועל משיחו, לפרוק עול מלכותו ועבודתו, והגוים רגשו ברגש ומרד למרוד במלכות בית דוד, והלאומים מצד ענין הדת הגו מחשבות נגד דת ומצות ה':

פסוק ב

יתיצבו, המרד יהיה לפעמים מצד המלך שמורד בו כצדקיהו שמרד בנבוכדנצר ולפיהו נמשכו העם אחריו, ולפעמים יצא המרד מן העם שימרדו בהרודה בם ואחריהם ימשך

גם מלכם בקשר המרד, ואמר שמרד זה יצא בין מן העמים, כמ"ש למה רגשו גוים, בין מן מלכיהם, כמ"ש **יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים**, מצייר שהגוים רוגשים ומורדים בצד אחד, ומלכיהם נצבים בצד השני עם הרוזנים שהם שרי העצה **ונוסדו** סודות **יחד** איך ללחום, והמרד הוא בין **על ה'** מצד הדת, ובין **על משיחו** מצד הממשלה:

פסוק ג

ננתקה, עבותות הם חזקות יותר ממוסרות, שהם מוסרות הקלועים יחד ואי אפשר לנתקם, יאמרו **שמוסרות** החלושים **ינתקו ועבותות** החזקים **ישליכו** מעל צוארימו, וזה בין בענין הדת שמצות שאין להם טעם ויכולים להשיב עליהם יבטלום, ומצות השכליות החזקות בטעמם ישליכו אחרי גיום, ובין בענין העבדות יפרקו עולו, ודברים שנשבעו עליהם והתחייבו בברית ושבועה, יפרקו מעל צוארם במרד ובהפר אלה וברית:

פסוק ד

יושב, שיעור הכתובים למה רגשו גוים וכו' יתיצבו מלכי ארץ ובכל זאת יושב בשמים ישחק ואינו מענישם? - משיב מה **שיושב בשמים ישחק** הוא כי בזה **ילעג למו**, ורצה לומר עפמ"ש טוב כעס משחוק טוב כעס שהקב"ה כועס על הצדיקים בעולם הזה משחוק שהקב"ה משחק על הרשעים, כי השחוק יש לו ענין מיוחד מבכל המדות שבכל המדות לא יתראה שינוי בין הפועל והמתפעל, הפועל יכעס והמתפעל יקבל עונש, הפועל ירחם והמתפעל ירוחם, לא כן השוחק על רעהו, הפועל שוחק ונדמה שטוב לבו, והמתפעל יקבל בושה וכלימה, וע"כ המשיל בזה את הצלחת הרשעים, שהגם שנראה שה' שוחק ואינו כועס עליהם, הם מקבלים בזה אך כלימה וחרפה במה שיגדל עונשם פתאום כשיתמלא סאתם, כמ"ש בושה אמכם מאד וכו' הנה אחרית גוים מדבר ציה וערבה, וז"ש מה שנראה שיושב בשמים ישחק ואינו מענישם הוא מצד שילעג למו, (וע"כ קראו תחלה יושב בשמים שזה ציור על שנראה כאילו מסתיר פנים ועל השמים כבודו ובלתי משגיח אבל מצד שהוא אדון כל הארץ ילעג למו):

פסוק ה

אז, בעת **שידבר אלימו** פתאם **באפו**, אז **יבהלמו בחרונו** ששם במו להענישם, אז ידבר אלימו לאמר **ואני נסכתי מלכי**, אתם רוגשים למרוד, ואני בעת ההיא שחשבתם לפרוק עול מלכות בית דוד, בעת ההיא נסכתי מלכי, שעל ידי מרידתכם יתגלה שהוא הנמשח מאתי למשול **על ציון הר קדשי**:

פסוק ז

אספרה אל חק, כמו שיש חקים ודתות להתנהגות המדינה, כן יש חקים ודתות בין העמים, חקים כוללים בכל המדינות למשל, חק קבוע ונימוס כולל, שאין לעם ומלך ליפול על גבולות מלכים ועמים בלא איזה טענה מספקת, וכל העובר על החקים האלה ויצא בזרוע להחריב עמים ולגזול נחלתם, יקרא בשם עריץ מרגיז הארץ וכדומה, אבל אני בצאתי לכבוש גוים ולהחריד ממלכות **אספר את החק** והנימוס שניתן לי על זה מאת ה', שה' אשר הארץ ומלואה שלו נתן לי רשות על זה ושם אותה לי לחק ולמשפט (כמ"ש במדרש שלא יאמרו לסטים אתם שכבשתם ארצות ז' עמים וכו' הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו וכו') ומהו החק? **ה' אמר אלי**, אחר **שבני אתה**, **ואני היום ילדתיך**, ממליץ כאילו היום עת רגשו גוים נגדו למרוד בו, ילד אותו ה' והיה לו לבן למשול על הכל, כבן המושל בנכסי אביו, כמ"ש ואני נסכתי מלכי, ואם כן **שאל ממני** כי מצדי לא יבצר רק אם תשאל ותבקש, **ואתנה גוים נחלתך** שהם יהיו לך לנחלה, כבן הנוחל את נכסי אביו כן תנחל כל אשר לי, ולא לבד לנחלה אבל גם לאחוזה, שלפעמים ינחל אדם נכסים במדינת הים ולא יאחז בם שיהיו תחת רשותו, ולא לבד גוים הקרובים כי גם **תאחז ותכבש עד אפסי ארץ**, וזה חק אחד, אשר הרשה לי לכבוש כל עמי הארץ, וזאת שנית **תרועם** ותרוצצם בשבט ברזל, והם יהיו **ככלי יוצר** המוכן לקבל הניפוץ והשבירה לגמרי, רצה לומר שהרשה גם כן להכריתם ולהאבידם לגמרי:

פסוק י

ועתה, רצה לומר אחר שה' הרשה אותי על זה וכל ממלכות הארץ נתן בידי, ורק אם אשאל אכריתם ויאבדו, אם כן למה תמרדו ותמתינו עד עת שתאבדו, טוב שתשכילו עתה **השכילו הוסרו** רצה לומר השכילו זאת מצד הערת השכל וקבלו זאת מאהבה, או על כל פנים הוסרו מצד המוסר ויראת העונש העתיד לבא אליכם, ומצד זה **עבדו את ה' ביראה**, ובזה תרויחו שלבסוף **תגילו ברעדה** הזאת שחרדתם ויראתם מן העונש ומפרש דבריו, נגד מ"ש **עבדו את ה'** במה תעבדו את ה'? **נשקו בר**, התחברו אל המבורר מאת ה', שבמה שתעבדו עבודת המלך משיח ה' ידמה כאילו אתם עובדים את ה', וגם אמר נשקו בר, היו כמוץ הנושק וסובב את הבר והדגן, בל תהיו כמוץ אשר תדפנו רוח, לכן תפס מלת בר שהוראתו תאומית על המבורר והנבחר ועל הבר והדגן, ונגד מ"ש **ביראה**, מפרש ממה יתיראו? **פן יאנף** ה' (הנזכר בכתוב הקודם) **ותאבדו דרך כי יבער כמעט אפו**, רצה לומר אחר שרק במעט שיבער אפו תאבדו דרך, כמ"ש ודרך רשעים תאבד,

וכ"ש שראוי לכם להתירא פן יאנף, שפעל אנף מורה על שמכלה חרון אפו בעונש נחרץ, ונגד מ"ש **וגילו ברעדה** מפרש כי **אשרי כל חוסי בו** ולכן תגילו אחר כך על שחסיתם בה':

פרק ג

פסוק א

מזמור לדוד, במזמור הזה נמצא ספור המעשה ממלחמת אבשלום מראש ועד סוף, נחלק לג' חלקים, כל חלק מסיים במלת סלה: (חלק א') **ה' מה רבו צרי** כי אויבי דוד התחלקו לשתי כתות, יש שהיו צוררים את דוד עצמו ולא רצו שימלוך הוא רק שימלוך אבשלום בנו, ויש שקמו עליו מצד שחשבוהו לאיש חוטא ובליעל בלתי נושע בה', כשמעי שקראו איש הדמים איש הבליעל וז"ש **רבים קמים עלי** היינו על מלכותי:

פסוק ג

ורבים אומרים על נפשי מצד אושר הנפש, כי **אין לו ישועתה באלהים** מצד חטאו ומריו, בזה מסיים מאמר הא' במלת סלה, וכבר בארתי בפירוש שמואל, שהיו בין יועצי אבשלום שתי כתות, כת א' שרצו להרגו כמו שהיה עצת אחיתופל, וזה הכת שאמרו שאין לו ישועה באלהים, וכת הב' שרצו לקחת ממנו את המלכות לבד ושישאר בחיים כמו שהיה עצת חושי הארכי, והם הקמים עליו לבדו מצד מלכותו לא על נפשו להרגו: (חלק ב') **ואתה** משיב נגד הקמים על מלכותו, **ואתה ה' מגן בעדי**, ונגד האומרים שאין לו ישועה באלהים מצד חטאו, אומר אתה **כבודי ומרים ראשי** שכבודו הוא מצד נפשו הקדושה שחל עליה כבוד ה' ובזה ירים ראש למעלה:

פסוק ה

קולי אל ה' אקרא, מזכיר בזה מה שסופר (שמואל ב ט"ו:כ"ד) שבעת ברח דוד מפני אבשלום לקחו הכהנים עמם את ארון הברית, ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלהים העיר אם אמצא חן בעיני ה' והראני אותו ואת נוהו, כי בטח לבו שיעניהו ה' מרחוק כמקרוב, ועל זה אמר **קולי אל ה' אקרא** בכ"מ אשר אהיה, והוא **יענני מהר קדשו** מרחוק כמקרוב **סלה** סיום הענין: (חלק ג') **אני שכבתי**, מזכיר מה שסופר שם שאחיתופל יעץ לאבשלום שיבחר שנים עשר אלף איש וירדוף אחרי דוד בלילה בעוד שהוא ישן יגע ורפה ידים ויחריד את אנשיו ויכה את דוד לבדו, וחושי הארכי הפיר עצתו, ואמר שדוד לא יישן ולא ילין את העם, והיה עצתו שימתין אבשלום עד שיתאספו אליו כל ישראל וילחמו עם דוד ברוב עם, והכתוב מעיד שם שעצת אחיתופל היתה עצה טובה, כי אם היה עושה כן היה מוצא את דוד ישן ויעף והיה הורגו, רק שה' סבב זאת

להפר את עצת אחיתופל להציל את דוד, ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו ויצו אל ביתו ויחנק, וחושי הודיע כל זאת לדוד וזה שכתוב **ואני שכבתי ואישנה**, רצה לומר באמת לא היה כמ"ש חושי הארכי שלא אישן בין העם רק אשמר מפני אבשלום, כי באמת שכבתי וגם ישנתי, ואם היה נעשה כעצת אחיתופל לא הייתי מקיץ עוד, כי הייתי נהרג בלילה הזאת ובכל זאת **הקיצותי**, וזה היה **כי ה' יסמכני** במה שהפיר את עצת אחיתופל, ומעתה **לא אירא מרבבות עם** אם לא נעשתה עצת אחיתופל, ורק על ידי עם רב שישיתו עלי סביב ילחמו בי כעצת חושי הארכי, מפניהם לא אירא עוד:

פסוק ח

קומה ה', עתה מציין המלחמה בין עבדי דוד ובין חיל אבשלום מבקש **ה' קומה**, ומצד שאתה **אלהי** בהשגחתך המיוחדת עלי **הושיעני**, **כי** כבר **הכית את כל אויבי לחי** במה **ששברת שני רשעים**, רצה לומר במה שבטלת עצת אחיתופל והוא נחנק, בזה נתת להם מכת לחי מכה של בזיון:

פסוק ט

לה' הישועה, אמנם יען שהיה המלחמה נגד עם ישראל ותהי מגפה גדולה בעם בקש שלא יאבדו עם רב מישראל במלחמה, וכן היה שעל ידי שנהרג אבשלום פסקה המלחמה, וזה שאמר על ידי שהישועה הזאת לה' הוא, אבקש **שעל עמך** תשאר **ברכתך** בל יאבדו במלחמה:

פרק ד

פסוק א

למנצח, מזמור זה תקן בעת שהיה רעב בימי דוד שלש שנים, ולצני הדור אמרו שהוא בעבור חטא דוד, ודוד שאל אז בה' ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים על אשר הרג את הגבעונים, ופייסו את הגבעונים וירד הגשם, ואז הקריב זבחי צדק, רצה לומר זבחי תודה בעבור שנתברר צדקו שלא היה הרעב בעבור חטאו, ומזמור זה נחלק לג' חלקים המצוינים במלת סלה: (חלק א') **בקראי** אומר עת אקרא בתפלה **ענני** מפני שלשה דברים א. מצד שאתה **אלהי צדקי**, מצד שאתה יודע צדקתי ומעשי הטובים, ב. מצד הרחמים ומצד שאתה רגיל תמיד לענות בעת צרה, וזה שכתוב הלא תמיד **בצר הרחבת לי**, ג. מצד החנינה ומתנת חנם, כמ"ש וחנותי את אשר אחון אף על פי שאינו כדאי, וזה שכתוב **חנני ושמע תפלתי**:

פסוק ג

בני איש אחרי ההקדמה הזאת מסב פניו אל לצני הדור שאמרו שהיה הרעב בעבור חטאו, אומר אתם בני איש, דרככם הפוך מדרכי ה', **ראו עד מה כבודי לכלימה**, עד כמה השתדלו להכלים כבודי, **תאהבון ריק**, **תבקשו כזב** רצה לומר או שתאהבו להכלים אותי על ידי דבר ריק שאין בו ממש ותעשו ממנו דבר גדול להגדיל עלי עקב, או אם גם דבר ריק לא תמצאו **תבקשו** ותמציאו **דבר כזב** ועלילת שקר: (חלק ב') **ודעו**, רצה לומר עתה דעו שה' ענני מפני שני דברים, א. מצד **שהפלה ה' חסיד לו** שהבדיל את החסיד בהפלאה והשגחה פרטית לברר צדקו, ב. מצד **שה' ישמע** תמיד **בקראי אליו**, ולכן:

פסוק ה

רגזו מה', **ואל תחטאו** להוציא דבה על דוד, ונגד מה שאתם מזכירים עליו חטא בת שבע, **אמרו בלבבכם על משכבכם** עול של משכבכם, מה שאתם חטאתם במשכב, **ודמו** ושתקו מלהוציא דבה על דוד: (חלק ג') **זבחו**, מסב פניו אל הכהנים המקריבים את הזבחים, זבחו את הזבחים שהבאתי, (וקראם זבחי צדק שבאו להודות על שנתברר צדקו של דוד) **ובטחו אל ה'** שיתן מטר על הארץ:

פסוק ז

רבים אומרים, בעת הרעב יאמרו **מי יראני טוב** שיבא הגשם, ושה' **ינוסס עליהם אור פניו** והשגחתו אשר נעלם מאתם בעת הרעב והסתרת פנים:

פסוק ח

נתתה, ועתה **נתתה שמחה בלבי מן העת שהתחילו להרבות דגנם ותירושם** כשנפסק הרעב, ועל ידי כן **בשלום יחדו אשכבה ואישן**, מצייר כאילו שוכב ביחד עם השלום, כי **אתה ה' לבדד לבטח תושיבני** תפס המליצה ממ"ש וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש אף שמיו יערפו טל, רצה לומר אחר שנמצא טל ודגן ותירוש ישכון ישראל בטח בדד, שאין צריך לקנות תבואה מארצות אחרות:

פרק ה

פסוק א

למנצח המזמור הזה נחלק לשני חלקים, (חלק א' עד פסוק ט') הוא כעין הצעה מגדר התפלה וענינה ואיך יתרגש לב המתפלל לה', (חלק ב') היא הבקשה, מבקש ינחה ה' במעגלי צדק ויצילהו מיד שורריו:

פסוק ב
אמרי, תנאי התפלה השלמה הם ארבעה, (כמו שכתב העקרים), א. יופי המליצה וקוצר המאמרים, על זה אמר **אמרי האזינה**, ב. שתסכים המחשבה וההגיון הפנימי עם הדבור החיצוני, על זה אמר **בינה הגיגי**, ג. שלא יתפלל על דברים בלתי נחוצים, על זה אמר:

פסוק ג
הקשיבה לקול שועי, כי גדר מלת שועה הוא שצועק לישועה ומתפלל על הצרה שקרהו, ד. שיבטח בתפלתו על ה' לבדו ולא שעם תפלתו ישים מבטחו על עזרת בשר או אמצעיים בינו לבין ה', על זה אמר **כי אליך** רק אליך **אתפלל**:

פסוק ד
ה' בקר, תיכף **בבקר תשמע קולי** לעזרני תיכף בקראי, כי **בקר אערך לך**, רצה לומר את הבקר אערך בערך ויחוס אליך, שאתה דומה כמו הבקר, כמו שהבקר יאיר את החשך, יגרש זאבי ערב וחיתו טרף, ויחזיר נשמות לפגרים, כן עת יאיר אורך, רשעים יאבדו מפני אלהים וצדיקים יחיו וישמחו, וכמו שהבקר יבא בהכרח אחר הלילה, כן תאיר אור ישועתך אחרי חשכת הצרה, ולכן **ואצפה** כי יזרח אור ה' וישועתו:

פסוק ה
כי לא אל חפץ רשע אתה, העמים עובדי האלילים היו מיחסים אל האלים שלהם תעתועי רשע וכל המדות הרעות (כנודע בהבלי המיטאלאגיא שלהם) כי בעבור שיחסו כל כח הנמצא בטבע אל כח עליון שממנו יושפע הכח ההוא, בין הכחות הטובות וכן גם הכחות הרעות, אכזריות גאוה קנאה נקמה, יחסו אותם אל האלים הגבוהים אשר בדו להם, כאילו מאתם יושפעו, עד שימצא אצלם לפי זה אל חפץ רשע ואל חפץ טוב, וגם החפץ בטוב, יגור ויפחד מן האל חפץ רשע, כי ינצחהו לפעמים, כנודע בהבלי היוונים ושיריהם אומר הנה האל המיוחד אלהי ישראל, הגם כי נציירהו כולל כל הכחות שכולם מאתו יושפעו הנה אתה אינך **האל החפץ רשע**, וגם אינך כאלהי העמים אשר גם החפץ טוב, יגורהו ויפחידהו הרע, אתה **הרע לא יגורך** ויפחידך, כי אתה אך מקור הטוב והחסד, והרע והרשע נפרד ונבדל ממך, וע"כ אחר שלא אל חפץ רשע אתה, לכן **לא יתיצבו הוללים לנגד עינך**, כמו שהוא אצל העמים, שהוללים יתיצבו להדמות לאלהיהם, אכזרים בעלי רצח כמוהם, כי אתה **שנאת פועלי און**, ואחר **שלא יגורך רע** לכן **תאבד דוברי כזב**, כי אין מי שיסך בעדו כנגדך, כי הלא **איש דמים ומרמה יתעב ה'**, רצה לומר כי טבע האלהות תתעב איש דמים ומרמה וחקות העמים שיחשבו כי האליל יאהב איש דמים ומרמה, הבל הוא ונגד טבע האלהות:

פסוק ח

ואני, רצה לומר הנה לפי זה יש הבדל גדול בין העובד ה' המתפלל לאלהיו, ובין בן נכר המשתחוה לעצבים, כי עובד האליל יעבדהו ויתפלל אליו מצד יראתו מן הרע ורוצה לרצותו בל ירע לו, עד שיראתו מן הרע תכניסהו אל מקדש ההבל, אבל עת יבא שמה ויראה כי שקר נסכו ולא רוח בו, תסור יראתו ממנו אבל **אני ברוב חסדך אבא ביתך** עת אלך לבית ה', לא היראה מן הרע תנחני שמה, אך החסד המתפשט על המציאות בכללו, חסדי אל אשר אביט על כל נמצא, על ידו אבא ביתך להתפלל אליך, ועת **אשתחוה אל היכל קדשך** אז סמר מפחדך בשרי, ולא יראת הרע והנזק, אך **ביראתך** יראת הרוממות משאתך וגדולתך:

פסוק ט

ה' נחני, עתה מתחיל להציע מבוקשו, מבקש יורהו ה' דרך הקדש התוריי, בל יטו אשוריו מנו, כי אז ישמחו עליו שוררו הסופרים מספר צעדיו, והנה יתעה אדם מני דרך, או מצד השגיאה שאינו יודע הדרך, על זה בקש **שינחהו ה' בצדקתו** ויורהו הדרך, או גם בידעו הדרך אם יש שם מונעים עקוב ורכסים, על זה בקש **שיישיר דרכו לפניו**, ולא שיישיר הדרך בעת לכתו שאז יתעכב עד שיתוקן הדרך, רק **הישר לפני דרכך**, טרם לכתי עליו, והנמשל, כי הדרך התוריי לפעמים יתעה האדם ממנו מבלי דעת איזה הדרך הטוב, מקוצר המשיג ועומק המושג וארך ההצעות, על זה יבקש שה' ילמדהו ארחות חיים, ולפעמים לא יוכל ללכת בו מפני המטרידים המוצאים אותו בדרכו, מבקשת הצרכים ההכרחיים ונטיית תאוה אל המותרות, כמ"ש כ"ז במורה, על זה בקש שיישיר דרכו לפניו:

פסוק י

כי, מבאר מ"ש למען שוררי, כי שוררי אלה **אין בפיהו נכונה**, הפה מציין תמיד הדבור החיצוני, והלשון מציין הדבור הפנימי המדובר בעצה והשכל, ושורריו אלה בפיהם החיצוני ידברו אתו טובות, אבל בלשונם לשון רמיה וחלק יכוננו להשחיתו, ומצד זה אמר כי הטוב הנראה בפיהם ודבורם החיצוני אין בפיהו נכונה, כי **לשונם יחליקון** בחלקת לשון והוצאת דבה, ומצייר כאילו קרבם הוא השאול והאבדון, כמ"ש **קרבם הוות וגרונם הוא הקבר הפתוח**, שבו ירד המת טרם רדתו שאולה, ולשונם הוא מקום חשך וחלקלקות שבו יחליק ההולך עליו ויפול אל הבור והקבר, עד שהבא על לשונם יחלק ויפול אל גרונם שהוא הבור והקבר, ומשם אל קרבם ששם ההות והשבר שאול ואבדון, והיא מליצה עמוקה על רוע מחשבותיהם ונכליהם, ולכן **האשימם אלהים**,

שיצאו אשמים בדין, וזה מצד שני ענינים א. מצד שהם חוטאים בעצת השכל לא מצד התאוה והשגגה, ועל זה אמר **יפלו ממעצותיהם**, ב. מצד ששונים בחטאם עד שנעשו מומרים לדבר, ועל זה אמר **ברוב פשעיהם**, כמ"ש בדור המבול וירא ה' כי רבה רעת האדם וכל יצר מחשבות לבו רק רע שמכל זה נראה **כי מרו בך**, ועושים להכעיס בשאט נפש, והמליץ כאילו עצתם הרע היא תהיה סבת נפילתם, משם יפלו ממרום עצתם ארץ, שעל זה אמר יפלו מן מועצותיהם (המ"ם הוא מ' המקום) ורוב הפשעים והשנותם היא תדחה אותם ותדחפם ליפול, באופן שימצאו ענשם מיד חטאתם, וכמדת חטאתם החטא ימיתם, ובמדה שמדדו ימדד להם, אבל **וישמחו כל חוסי בך**, כמ"ש אנכי אשמח בה' יתמו חטאים מן הארץ, **לעולם ירננו** לא כמו עתה שלא תהיה רנתם רק אחר הצרה וההצלה ממנו, רק שירננו תמיד בלי הפסק צרה בינתים, רק **ותסך עלימו** בתמידות, ולא יהיה שמחתם טבעיית, רק **ויעלצו בך**, על ידי שיכירו שהם מושגחים בהשגחה מופלאת מאתך, על ידי שיכירו:

פסוק יג

כי אתה תברך צדיק ה' לבדך שברכתו השגחיית לא טבעיית, ואז **כצנה רצון תעטרנו** כי רק ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה, לא כן ברכה הטבעיית יתעצב בעליה לשמור נכסיו ולהגן עליהם, אבל עם ברכת ה' תלוה השמירה ממנו גם כן כמ"ש יברכך ה' וישמרך, וממילא לא יוסיף עצב עמה רק שובע רצון על ידי שתעטרהו כצנה לשמרו מכל פגע:

פרק ו

פסוק א

למנצח, מבואר כי מזמור זה התפלל עת חלה חולי כבד וארוך, אחר מעשה של בת שבע, כאשר קבלו חכמינו זכרונם לברכה, והתפלל על חליו (ב' ז') אבל גם אויביו שטמוהו וימררוהו בעת ההיא, עד שהורע זה בעיניו יותר מן חליו, והתפלל גם עליהם (ז' י"א), עד שהמזמור בכללו, ידבר על שני מיני האויבים המכתירים את האדם, האויב הדבוק בו מתולדתו, שהם מזגי גופו ולחותיו המתקוממים עליו להחליאו ולהמיתו, והאויבים החיצוניים שהם זולתו מבני אדם:

פסוק ב

ה' אל באפך, יש הבדל בין אף ובין חמה, שהאף הוא הכעס הנגלה, והחמה היא תבערת אש הכעס בנסתר בנטירת שנאה ואיבה, ויהיה לפעמים אף בלא חמה אם רק מראה

לו פנים נזעמים ואהבה במצפוניו, וחמה בלא אף אם מסתיר אפו ואיבתו, ויש הבדל בין תוכחה וייסור, התוכחה היא בדברים רכים, והייסור בו יאסור את נפשו בדברים קשים או ביסורים ממש, ותוכחת ה' עלי עון, הוא לפעמים שלא יחטא בעתיד, וזה נקרא תוכחה, ודוד בקש שתוכחה זו לא תהיה באף רק בדברים רכים כאב את בנו, ולא הוצרך לבקש שלא יהיה בחמה ונטירת איבה, כי האויב לא יוכיח ולא ישתדל להשיבו אל דרך הנכונה, והתוכחה המגולה תהיה תמיד מאהבה מסותרת, ולא בקש רק **אל באפך תוכיחני**, ולפעמים יביא ה' יסורים על האדם בעבור החטא שכבר חטא, ויסורים האלה בהכרח הם באף, כי המיסר מראה בנגלהו שקוצף על המיוסר, ולכן בקש שעל כל פנים **אל בחמתך תיסרני**, שלא יהיה מאיבה פנימית ונטירת שנאה כאויב המיסר, רק כמו שכתוב כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך, ואמר ואהבו שחרו מוסר:

פסוק ג

חנני ה' כי **אני אומלל** וחלוש כח על ידי החולי, ומוסיף לאמר **רפאני כי** כבר **נבהלו עצמי**, כי נגע החולי עד העצמות, אבל אהה כי גם **נפשי נבהלה מאד**, וכבר הדבר נוגע אל הנפש, **ואתה ה' עד מתי** לא תחונן אחר שגם נפשי בסכנה, אם כן **ה' שובה** מקצפך, **חלצה את נפשי**, ואם איני ראוי **הושיעני** מצד החסד:

פסוק ו

כי אין במות זכרך זכר שמך הוא על המציאות וההויה כי אתה ממציא ובורא, לא על העדר והאפס ולא על המות, כענין שאמרו אין ה' מיחד שמו על הרעה, וגם הלא **בשאול מי יודה לך**, כי הנעדר לא יקבל עוד טובך וחסדך, אשר זה תכלית הבריאה אשר בראת להיטיב להנמצאים שהם יודוך:

פסוק ז

יגעתי, עתה מתחיל ענין השני נגד אויביו המצערים אותו אומר הנה **יגעתי באנחתי**, עד **שבכל לילה אשחה** ואמאס את **מטתי** מרוב הבכי, בכל זאת מן הבכי והדמעות לא עששה עיני, רק **עששה מן הכעס עיני**, ועיני האחרת **נעתקה** ממקומה לא מן הדמעות שבכיתי בעבור חליי רק **בכל צוררי**, כי הם קשים לי יותר מן החולי - משיב פניו נגד אויביו, אומר. **סורו ממני** אתם **פועלי און**, כי הלא בעת אשר **שמע ה' קול בכיי**, בעת אשר **שמע תחנתי**, (ה' תפלתי יקח הוא מאמר מוסגר, רצה לומר הלא באין ספק כי ה' תפלתי יקח ויקבל) הלא אז בעת שמע ה' קול בכיי ותחנתי, הלא אז ישיגם שתים רעות, א. כי **יבושו מאד כל אויבי**, הבושה שלהם תהיה במאד מאד, רבה וגדולה מאוד, וגם ב. הלא **אז יבהלו כל אויבי**, כי גם ישיגם משפט אלהי ממעל, לכן טוב לפניהם כי

ישובו (**רגע**) **יבושו רגע**, שישובו תיכף ברגע הזאת ובזה ירויחו כי אך רגע יבושו, במה שיוכרחו להודות על האמת, ולא יבושו מאד, וגם לא יבהלו מפני העונש:

פרק ז

פסוק א

שגיון, **על דברי כוש בן ימיני**, המבואר מדברי השירה הזאת, כי כוש זה רדף אחר דוד, ולקח עמו עדת לאומים, עדה ועם רב להלחם נגדו ועצתו זאת היה לו למוקש, כי בבור כרה בו נוקש, ומצייר כאילו כוש ועדתו היה שבט אפו של ה' לענוש את דוד, אבל אחר שהביט ה' על מעשיהם הרעים וערך לנגדם צדקת דוד, שב אפו מדוד על עדת צורריו ונוקשו בבור כרו:

פסוק ב

הושיעני, אחר **כי בך חסיתי**, וגם **הצילני מידם**, (כי הצלה מורה שכבר נתפס ביד מוקשיו וניצל) כי אם לא תציל, אירא **פן יטרף את נפשי כאריה** טורף, כי הלא כבר **פורק** את איברי ועדן **אין מציל**:

פסוק ד

ה' אלהי, הנה כוש הזה נלכד במעשה ידיו ולא נהרג בידי דוד, והיו רבים אומרים שדוד היה סבה להריגתו, משיב לעומת זה, הלא גם **אם עשיתי זאת**, רצה לומר גם אם הייתי עושה זאת להרגו בידי, **האם יש בזה עול בכפי** במה שהייתי הורג את הבא להרגני?:

פסוק ה

האם גמלתי את שולמי ואיש שלומי **רע**, במה **שאחלצה** חלוצים ללחום נגד **צוררי ריקם**, נגד הצורר אותי לחנם על דבר ריק, הכי ראוי כי **ירדף האויב את נפשי** וגם **ישג וירמוס את חיי לארץ**, ומלבד זה גם את **כבודי לעפר ישכן**, כאילו הרגני בדין ובמשפט על חטאי, הכי היה ראוי שאשתוק על זה (ולדברי חכמינו זכרונם לברכה שפי' כוש בן ימיני זה שאול, כיון על שהיה בידו להכותו בכרתו כנף מעילו ואם היה הורגו היה הורגו כדין כי רודף היה אחרי נפשו וכבודו), סלה בזה סיים הענין, ומתחיל לצייר מפלת כוש:

פסוק ז

קומה ה', מצייר כאילו האויב הוא שבט אפו של ה' להעניש בו את דוד, ועל זה אמר **קומה ה' באפך** שאתה קוצף על עונותי **והנשא** עוד יותר **בעברות צוררי**, כי יש הבדל בין אף ובין עברה, ששם עברה מציין שהקוצף עובר הגבול לקצוף יותר משיעור הראוי כפי החטא, רצה לומר שצוררי מגדילים הקצף יותר מן השיעור ומקטרגים ומשטינים

להענישני יותר מן הראוי, והדלתות מקבילים, **קומה ה' באפך ועורה אלי משפט צוית** שתעיר את המשפט והפסק דין שצוית להענישני כפי מדת חטאי, שזה גדר האף, **והנשא בעברות צוררי**:

פסוק ח

ועדת לאומים תסובבך שכוש ועדתו יסובבו אותך כאילו הם מוכנים לקטרג עלי לפניך ולעשות בי משפט חרוץ יותר ממה שצוית, והיא על ידי העברה שהוא יותר מן הגבול, אבל **ועליה למרום שובה**, עליה ובעבורה שוב למקומך למרום ותנחם על הרעה שרצית לעשות לי, רצה לומר עת תשקיף על מעשיהם ותעריך מעשיהם מול מעשי אצא צדיק בדיני ותשוב למקומך, ומפרש. **ה' ידין עמים** אחר שידין ה' ויבקר את הכלל כולו ויערוך מעשה אלה נגד אלה, אז עת תשפטני במשפט הצרופי הזה מעשי מול מעשיהם אז **שפטני ה' כצדקי וכתומי עלי**, כי לנגדם אצא צדיק בדיני, ואז **יגמר נא רע רשעים**, גמר הרע וסוף הפורעניות יהיה ברשעים, רצה לומר הגם שהתחיל הרע בי יגמר לבסוף בהרשעים האלה והם יאבדו, **ותכונן צדיק** כונן מורה על גמר הבנין שגמר הבנין יהיה לבנות בית צדיק והנה אמר **כצדקי וכתומי עלי**, כי הצדק מציין הצדק החיצוני לפי המעשה, והתמימות מציין שהוא תמים במחשבתו לעשות הצדק כתום לבבו, ומצד מעשיו החיצוניי ישפטהו במשפט הצרופיי, שעל זה אמר ה' ידין עמים, אבל מצד תום לבבו לא יצטרך למשפט הצרופיי כי ה' יבחן לבבו שהוא גם בפני עצמו תמים עמו, שעל זה אמר כתומי עלי לענין התמימות ישקיף עלי בפני עצמי ונגד שני אלה אמר **ובוחן לבות וכליות**, שהלא ה' בוחן לבות לדעת תמימות לבבו, וזה נגד כתומי, ונגד כצדקי אמר **אלהים צדיק**:

פסוק יא

מגני, מפרש נגד **בוחן לבות וכליות אלהים** ולכן **מגני על ה' אלהים** הוא יהיה לי למגן מצד שהוא **מושיע ישרי לב** ויודע שלבי ישר במצפוני, כמ"ש היטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם ונגד מ"ש **אלהים צדיק** אמר כי **מגני** על, **אלהים שהוא שופט את הצדיק ואת הזועם אל בכל יום**, שהגם שבחיצונותי ימצא בי איזה עון הלא ישפוט את המשפט הצרופי שיצרף מעשה הצדיק לעומת מעשה הרשע הזועם את האל בכל יום, ועושה תועבות להכעיס:

פסוק יג

אם לא ישוב, נגד מ"ש למעלה ועליה למרום שובה שבעבור מעשה הרשע ישוב ה' למרום ולא יעניש את דוד, וראוי לפי זה שגם הרשע שהוא השליח לענוש ישוב גם

כן למקומו, ואם הוא לא ישוב, **רק חרבו ילטוש וקשתו** אשר **דרך יכוננה** לכונן חציו על יתר:

פסוק יד

ולו, המאמרים מקבילים, מה שחרבו ילטוש לו לעצמו **הכין כלי מות** ומה שכנן חצי קשתו **חציו יפעל** שיהיו מוכנים לנגד **הדולקים** והרודפים אותי:

פסוק טו

הנה יחבל און, מצייר במליצה ההכנה והמחשבה והפעולה של הרשעים כאילו קלט הזרע והרה אותו בבטן וילד הנה **חובל און והרה עמל** אבל בבוא עת הלידה **ילד שקר**, רצה לומר לא יולד הילד שהתכוון אליו במעשהו, כי נהפך הוא לרעתו:

פסוק טז

ומפרש, נגד מ"ש הנה יחבל און **בור כרה** הכריה היא תחלת החפירה, וזה במשל שקלט את הזרע של האון, ונגד מ"ש והרה עמל אמר **ויחפרהו**, רצה לומר שגמר את החפירה, וזה משל ההריון של העמל ששמר את רעתו ועסק בו לגמרו כאשה השומרת את הולד בעת הריונה, ונגד וילד שקר מפרש **ויפל בשחת יפעל**, דרך ציידי החיות לכסות בור עמוק בו תפול החיה ושם עושים שחת בה תלכד ותשחת, ממליץ כי בהכינו בור ללכוד אנשים בעת פעל השחת נלכד בו הוא עצמו חופר גומץ בו יפול ולפי זה גמר המעשה שמיוחס אל הלידה לא היה כפי מחשבתו והוליד שקר, והנה האון הוא המעשה הרע הנעשית באון וחמס שלא במשפט, והעמל הוא רוע המחשבה שחושב להרע, ועל זה אמר שחבל און שהכין את עצמו לעשות פועל חמס והרה עמל שהוא רוב המחשב לבצע את הרע:

פסוק יז

ישוב עמלו בראשו נגד העמל שהוא ענין מחשבי אמר שישוב בראשו, שהראש מציין המחשבה שיוצאת מן המוח ונגד האון שהוא בפועל אמר **שעל קדקדו חמסו ירד**, שהקדקד הוא חיצונית הראש:

פסוק יח

אודה ה', ההודאה הוא על הטוב שקבל, וגם אזמרה שם ה' להגיד נפלאותיו והשגחתו וגבורותיו:

פרק ח

פסוק א

למנצח פה רמים ישפוט ויתפלסף נגד הפילוסופים המקטינים ענין האדם מאד, עד שחשבו זאת לשגעון שנאמר כי האדם הוא מבחר היצור ושהוא נחלת ה' בעולמו, ובאו על זה בטענות יתדמו למופתים חותכים בראשית העיון, כי אם נשקיף את המון הכדורים הרבים והעצומים הסובבים את הכדור הקטן הארצי משכן האדם, אשר הוא אך כנקודה קטנה בערכם וכמר מדלי בתוך מי הנהר העצומים והרבים, ואף כי להשקפת התוכניים האחרונים אשר יחזו בכליהם על מגדל הצופה המון שמשיות רבים סובבים את כוכב אוראניוס, עד שגם השמש שלנו עם המון כוכביה כאין נחשבת נגד השמשים המאירים רעותיה המלאים כחול הים בנהר דינור היא המסלה החלביית אשר מעל לראשינו, ומי אשר עינים לו ולא יביט לדעת כי רחוק הוא שנאמר כי כל אלה נבראו בעבור כדור קטן קל לערכם הוא הכדור השפל. ואף כי בעבור האדם אשר מציאותו בטל נגד הכדור בכלל, וכבר הרחיבו האריכו בראיה זו גם מחכמינו (במורה ח"ג, והבדרשי בס' בחינת עולם) ובאו על זה בכמה טענות, א. מצד ריבוי הכדורים, ב. מצד גדלם, ג. מצד דקות מלאכתם, ד. מצד מקומם שהם גבוהים ועליונים ה. מצד שהם קיימים באיש לא במין, ויאמר המליץ, הזה פועל חכם שיכין כלים משקלם עשרת אלפים ככר כסף כדי לעשות מחט ברזל אחד.? אמנם עדת המאמינים השלמים עם עצת התורה ודרכיה לא יוכלו להכחיש זאת, כי עדות ה' נאמנה שהכוכבים כולמו נבראו בעבור הארץ כמ"ש ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ, וצאצאי הארץ כולם נבראו אך בעבור האדם שנברא אחרון לכולם, כי בו ועל ידו השיג המציאות כולו את השלמות ואת תכליתו האחרון אשר לו, ובעבורו ראתה החכמה העליונה להוציאו אל היש, ומין האדם כולו היה אך בעבור השלם אשר ישמור מצות ה' ופקודיו, ולא זאת לבד אלא כי טבע המציאות בכללו משועבד אל האדם הלז, יעלה או ירד ישתלם או יופחת או יתבטל לגמרי לפי מעשה האדם בשמרו מצות ה' או במריו, וקוטב זה הוא יסוד התורה בכללה, ויסוד השכר והעונש הברכות והקללות הנמצא בתורה, עד שהונח אצל התורה ליסוד מוסד כי השלם שבאדם הוא לבדו ולא זולתו חלק ה' בעולמו, והראה זאת בפועל עת חשף זרוע קדשו באותות ומופתים בימי צאתנו מארץ מצרים, ועת ירד על הר סיני ועת אהל שכן באדם במקדש ומשכן, כאילו אך פה אוה למושב לו, ואך הארץ הזאת ועם הזה שומרי מצותיו היא הסגולה אשר בעבורם עשה כל מה שעשה, ושעל כן קראם בכל לשון של חבה, בן בכורו וארוסתו עמו ונחלתו. אמנם איך יצדק כל זה עת יעמדו לפנינו מופתי

הפילוסופים וטענותיהם, על זה בא המשורר במזמור הזה וערך נגדם מערכה פילוסופית ובטל טענותיהם בדברים ראוים אל האלהי הזה, כאשר נברר תשובותיו בבאור המזמור אחת אחת, ויען כי החקירה הזאת מלבד שהיא עקר ויסוד בתורתנו, היא גם כן יסוד כל דת בכלל, כי אך בזה לא יתפלא לנו ההשגחה האישיית הדבקה במין האדם, ואך בזה נכה על קדקוד המכחישים האומרים עזב ה' את הארץ וכי על השמים כבודו, אשר זה היה טענת כל הגוים עובדי השמש העושים כונים למלכת השמים, לכן יתעלה הדרוש הזה לפי יוקר הנושא המדובר בו ומעלתו:

פסוק ב

ה' אדונינו, תחלה הניח ליסוד מוסד, כי שם ה', והיא החכמה והיכולת אשר בה התגלה על ידי המציאות אשר המציא אשר בעבורו נקראהו בשם ה' (כי מהותו מצד עצמו נעלם ונסתר מאתנו, ושמו אשר בו נכנהו, הוא מזה הצד אשר בו נכירהו, ונקראהו בשם הויה, שהוא מהוה וממציא כל הוה ונמצא), הנה **שמך** זה, **הוא אדיר אך בארץ** רצה לומר שעיקר החכמה והגבורה אשר בו נכיר שם ה' על ידי בריותיו נמצא אך בארץ וצאצאיה, באופן אשר נאמר כי האור האלהי, האור הגדול אשר זרח על המציאות, זרח בארץ ושם חביון עוזו, והשמים הם מקבלים אך נגה האור החוזר מן הארץ כאשר תקבל הירח אור השמש, שעל זה אמר **אשר תנה הודך על השמים**, שמך האדיר בארץ הוא יתן את הודך אל השמים, שעל ידי החכמה והיכולת הנראה במעשהו בארץ נכיר את הודו בשמים, והנה מלבד כי יצדק לנו הנחה זאת לפי עדות התורה שהנהגת השמים מן המטר והאור כולו תלוי במעשה הארץ, עד שהארץ תתן את ההוד אל השמים, והארץ תשפיע והם מקבלים ההוד, הוא מבורר גם כן מן החקירה אם נשקיף על כלל המציאות בעין השכל, כי הפילוסופים אשר גזרו אומר כי השמים ואשר בהם הם נעלים יותר מן הארץ ואשר עליה, הם לא הביטו אך על הנמצאים מצד חומרם, וכאשר ראו כי גוף השמש גדול כמה אלפים פעמים מגוף כדור הארץ ומשך אבירים בכחו את הארץ וכל הכוכבים המלוים את השמש הסובבים לרגליו, דנו כי הארץ שפלה מהם וקטנה בערכם, אבל לא מחכמה שאלו על זאת, כי נודע כי כל מלאכת חרש וחושב לא ניתן לו יקר מצד חומרו אך מצד החכמה והתבונה אשר בה הוציא כלי למעשהו, אשר היא צורת המלאכה, לפיה תעלה או תרד, ואם חרש חכם המציא מאשין אחד, הנה לא נעריך ערך הכלי לפי גודל כמותו אם המאשין גדולה או קטנה, רק לפי ריבוי החכמה וההמצאות אשר המציא החכם הזה עד שהוציא את מבוקשו, וכל שהצטרך לחקים רבים וריבוי חכמות וידיעות והמצאות אשר כולם התקבצו בהוצאת הכלי כן

תתפאר המלאכה ביתר שאת, ואדרבה תתעלה יותר אם ריבוי ההמצאות האלה נקבצו בכלי קטן דק המלאכה, כאשר יפואר יותר מראה שעות הקטן כגודל עדשה וימצא בו גלילים ואופנים דקים נפלאים, מאשר נתפלא אם יעשה זאת בכלי גדול הכמות, ועתה הנה סיבוב הכוכבים כולמו בנוי על חק אחד טבעי, הוא כח המשיכה המשותף לכל החומריים, וחק הזה בעצמו אשר בו ועל ידו תמשוך הארץ אליה את הגופים הקטנים אשר סביבה, ואשר על ידו יפול האבן הנזרק למעלה לארץ, הוא עצמו ימשוך את הגופים הגדולים זה לזה, ועל פי חקי התנועה והמאכאניק המשותפים לכל הגשמים בארו החוקרים האחרונים כל מלאכת השמים וסיבוב הכוכבים כנודע בספריהם, עד שנאמר כי חכמה אחת והמצאה אחת אשר שם היוצר בטבע החומריים כולנה, הוא סבת מהלך צבא השמים ותנועותיהם, וכן היסודות הפשוטים כולם מוגבלים בחקים פשוטים, כמו האויר על ידי ההתפשטות הנטוע בטבעו, על ידו יעלו האדים ירד המטר ישב הרוח יקם סערה לדממה, עד שהחוקר הטבעי ימצא בכולם חק אחד פשוט אבל עת נביט על המורכב, כמה חכמות והמצאות נמצא בהצומח ובעשב אחד הגדל על רגב אדמה, כי מלבד שנקבצו בקרבו החקים הפשוטים אשר על ידם יסובבו צבא השמים שהוא כח המשיכה ואשר על ידו יהיה הגשם והמטר והקולות שהוא כח ההתפשטות הנטוע בטבע האויר, כי נוסף על החקים האלה המיוסדים בטבע הפשוטים שהם יסודי המורכב, המציא החרש בחכמתו הבלתי בעל תכלית חקים חדשים נפלאים אשר על ידם יזון הצמח, יהפך הניזון אל מזגו, כמה חקים נפלאים עין חוקר ופילוסוף עוד לא שזפתם, נצפנו בכח המצייר אשר בצומח, בו יוליד בדומה ציצו פרחו וזרעו לשמור מינו ואיך התעלתה החכמה ודקת המלאכה ביצירת החי, אשר מלבד כי נשמרו בו כל חקי החכמה אשר התקבצו בהפשוטים והמורכבים אשר תחתיו עד הצומח, נוספו בו חקים חדשים ונפלאות ישתומם עליהם המשכיל בכל אבר ואבר, כמה חקי החכמה התקבצו בהמצאת כח הראות, מה גדלו מעשי ה' בצהר הנפלא הזה אשר כנן בהחי, בו יאיר את אורו הגדול המתפלש בקצוי הבריאה אל חגוי הנפש פנימה, כמה חקים התיחדו בשבירת האור, בחזרתו בתפיסתו, כנודע בחכמת המראות (אפטיק), וכן במלאכת האזן, במלאכת יתר החושים ופעולת הנפש, ועד כמה התעלתה החכמה והפליאה ביצירת האדם, אשר מלבד כי בו התקבצו כל חקי החכמה המפוזרים בכל מעשי בראשית הפשוטים והמורכבים ומורכבי מורכביהם, עד הנפש החיונית, נוסף בו כח המדבר השכלי, הקשר הנפלא בו קשר שני עולמות גשמי ושכלי פועלים ומתפעלים זה בזה, אשר ילאה כל שכל לדעת מה ואיך היו ונתיסדו החקים הנפלאים האלה, עד שהאדם

לפי צורתו ולפי הנפלאות ורבוי המלאכות וחקי החכמה אשר נקבצו באו בהרכבתו, וביחוד במה שחמרו מצד עצמו חלוש ורפה מאד, עד שהוא בצאתו מרחם אמו עולל ויונק, חלוש וחסר כח, קטן ודל מצד חמרו, ומלא פליאות נשגבות מצד דקות מלאכתו בכל אבר ואבר, ובקישור כל האיברים בכל פליאות מלאכתם לתכלית אחד כולל שהוא העמדת הגויה והנפש, אשר בעבורו היה לאדם, האדם הזה נתדמה כנקודת השרפה אשר במראה המלוטשת, בה יתקבצו כל הניצוצות המפוזרות על פני שטח המראה בכללה, הוא חותם תכנית מלא חכמה וכליל יופי, בו נפתחו כל כחות מעשה בראשית בכללם ופרטם, עד שכל משכיל עת ישים דברים האלה על לבו, עם המשורר האלהי יקרא לאמר, ה' אדוננו, שמך המורה על חכמתך ונפלאותיך, הוא אדיר אך בארץ, אך שם פלשת את אורך הגדול אשר הוא דמות כבודך ומחזה פליאות חכמתך, האור הזה התגלה אך בארץ, אשר האור אשר בשמים מבריאת הכדורים הגדולים והרבים המתגלגלים שמה והחקים אשר יסדת במהלכתם במערכת, הוא רק הוד ואור חוזר מן האור העצמי הנראה אך בארץ, כי. **מפי עוללים ויונקים יסדת עז**, עוללים ויונקים הוא האדם אשר חמרו חלוש מאד, עד שבראשית יצירתו הוא עולל ויונק ורפה המזג מאד יתר מכל הבע"ח הקודמים לו בהרכבה, העוללים והיונקים האלה, עם חלישת חומרם, הן **מפיהם יסדת עז**, רצה לומר מפיהם של העוללים האלה שהוא הכח הדבור הנטוע בפיהם, שבעבורו נקרא חי מדבר, מצד שכלו ותבונתו וכחות השכלים הנטועים ומקושרים בכח המדבר, אשר הוא אחרית הנפלאות ותכלית החכמה והפליאה שהראה ה' בעולמו איך קשר המון חכמות ונפלאות חקים נפלאים לאלפים אשר התאחדו ביצירת המדבר הלז, הן מפי העוללים ודבורם השכלי, **יסדת עז** הוא היסוד של עז, כי בו נשתלמה המציאות כולו, בו התקבצו כל מעשי בראשית, כאילו הוא היה יסוד הבנין עקרו ושרשו וכל הנבנה זולתו מן הארץ עד המון הכדורים הרבים אשר בשמים, הם רק עמודים ואדנים ענפים ובדים ופארות אל היסוד והשורש הזה, אשר הוא צור הבריאה ויסוד המציאות, עד שבו חשפת זרוע עזך **למען צורריך**, אם ימצא עוד אויב וצורר, (שהם האפיקורסים המכחישים מציאות ה' שהם הנקראים אויבים שונאים וצוררי ה' בכתבי הקדש) אם ימצא עוד מכחיש ופוקר, אשר לא ישים לבו להכיר מציאותך מן המציאות בכללו, הן בהכרח יצטרך ויוכרח להודות שיש בורא, כל עת ישכיל ויביט ויחקור על ענין האדם, ועל המון הנפלאות אשר התאחדו ביצירתו, כי אז יסתום פה הפוקר, ואז **יושבת אויב ומתנקם**, הרוצה להכחיש אלהותך, כי גם הבעל דין יודה בהכרח, כי יד ה' עשתה זאת: (ד) **כי**, אחר שהקדים ההקדמה הזאת, אשר היא תכלית הדרוש וקוטבו, בא להראות גם כן הטענות אשר יטענו

להכריח הפך זה, אשר רוצים לברר כי השמים המון הנמצאים הרמים והנשאים אשר בתוכם, יקרים ונעלים ממין האדם, וזה מכמה טעמים, א. מצד מקומם שהם עומדים ברום עולם, ועל זה אמר **כי אראה שמיך** כי שם שמים הוא הריבוי הזוגיי ממלת שם שמורה על הריחוק, ובטענה זו כולל, א. מצד המצב שמצב העולמות האלה עליון ונשא על כדור הארץ משכן האדם שהיא מערה שפלה, ב. מצד התפשטות הכמות במקום, גדלם ומרחקם עובי הגרמים השמימיים והמרחק אשר ביניהם, אשר אי אפשר לעמוד על שעורו. (הטענה הב') מצד יופי מלאכתם ודקות חומרם, וביחוד לשטת הראשונים אשר הניחו כי חומר השמים הוא משונה מחומר הארץ וקראוהו גשם חמישי, ועל זה אמר **מעשה אצבעותיך**, כי ההבדל בין מעשה ידיו ובין מעשה אצבעותיו, שמעשה ידיו כולל גם הנעשה בפקודתו על ידי שליח לא כן מעשה אצבעותיו שמגביל רק אשר עשה האומן בעצמו שלא על ידי אמצעי, ומיופי המלאכה ותפארתה המובט בראשית ההשקפה בכדורים השמיימים מתראה שאלה עשית באצבעותך, בעצמך ומתיחסות אליך בבלתי אמצעי לא מלאכת הארץ ואשר בה שהיא גרועה בערכם, כאילו היא רק מעשה ידך באמצעות שלוחך לא מעשה אצבעותיך. (טענה ג') מצד הקיום והנצחיות הנראה בגופים השמימיים שהם קיימים באיש ובלתי נפסדים, לא כן תולדות הארץ וצאצאיה שכולם רק קיימים במין, ויסודם הוא ההעדר אשר הוא סבת ההויה, על זה אמר **ירח וכוכבים אשר כוננת**, ומלת כונן מורה על הקיום והחוזק וההתמדה, ובהשקף על אלה הטענות מצד העילוי והתפארת שנמצא אל הנמצאים העליונים אלה אגזור בהכרח בראשית העיון לאמר **מה אנוש כי תזכרנו**, שם אנוש מורה על ההקטנה, האנוש הקטן מאד מצד קוטן גופו וחולשתו מצד שפלת מקומו, מצד פחיתת כחותיו הטבעיים חלוש ההרכבה רפה המזג, ניתר הקשורים, שכל זה נכלל במלת אנוש, במה נחשב הוא כי תזכרנו, וזה מגביל נגד שני טענות שהזכיר במעלות העליונים, שכללם במ"ש שמיך מעשה אצבעותיך, **ומה בן אדם**, שם זה מציין מה שהאדם בלתי נצחי בלתי קיים באיש כגרמים השמימים, רק הוא בן אדם נולד מאדם אשר רק מינו מתקיים לא אישו, ובמה נחשב הוא **כי תפקדנו** (עיין באה"מ), (וזה נגד מ"ש ירח וכוכבים אשר כוננת):

פסוק ו

ותחסרהו, אחר שהזכיר דעת הפילוסופים ומופתיהם אשר הביאו להקטין מעלת האדם נגד גרמי השמימיים, שב לסתור טענותיהם, ולהעמיד דעת התורה על תלה, ובחן בזה מעלת האדם נגד העליונים מצד ארבעה סבותיו שהם החומריית והצוריית והפועלת והתכליתית, שבהשקף על אלה ארבעתם יתגלה לנו מעלתו ויתרונו על כל הנמצאים,

א. מצד הסבה החומריית, הניח הנחה אחת כי גדר האדם האמתי אינו כמו שגדרוהו הפילוסופים, שגדר האדם חי מדבר, רק גדרו האמתי, הוא מדבר חי, וטרם תבין דברי אלה תדע, את אשר נתבאר בפילוסופיא, כי הדברים השוים בהבדל ואינם דומים בסוג לא יכנסו תחת סוג אחד, למשל התנין אשר בים דג (וואלפיש) עם יתר דגי הים, נכנסים תחת סוג דג, והבדלו המיוחד הוא שהוא דג המוליד חיים ויונק, אמנם התנין הימי עם האדם, הגם שדומים מצד ההבדל הזה ששניהם מולידים חיים ויונקים, לא יכנסו מצד זה תחת סוג אחד ולא נוכל נאמר התנין הימי והאדם, סוגם הכולל הוא שהם מולידים חיים, והבדלם הוא שזה חי בים וזה ביבשה, כי לא יתפס תחת הסוג רק מה שהוא עקר ועצמי בגדר, מה שאין כן מה שמוליד חיים ויונק אינו עצמי בגדר, אמנם אנחנו אומרים שהאדם עומד בסוג אחד עם העליונים, מצד שדומה אליהם מזה הצד שהוא שכלי כמוהם, ועל זה תשאל הלא זה מה שהוא שכלי הוא ההבדל בגדרו לא הסוג, ואחר שאינו דומה אל העליונים רק מצד שהוא מדבר שכלי כמוהם, והוא נבדל מהם במה שהוא חי, כחיי הבהמה חיות גופני, שהוא סוגו, איך ישתתף עמהם בסוג אחד, אחר שסוגו מובדל מהם, לכן הקדמתי לאמר, שגדר האדם האמתי הוא מדבר חי, רצוני שעקר עצמות האדם ואמתתו הוא נפשו השכליית, רצוני האדם מצד עצמותו ושרשו אינו שייך אל התחתונים כלל רק אל העליונים, כי עצם האדם ועקרו הוא נפשו ושכלו, וגופו הגשמי הוא רק מקרה לו לא עצמותו, המקרה הזאת תפרד ממנו עת ישוב העפר על הארץ כשהיה, ועצמותו שהוא נפשו השכליית היא תשאר ולא תשתנה ולא תעדר כי זה גדר העצם בל יקבל שינוי והפסד, ומצד עצמותו הוא דומה אל העליונים, ועומד עמהם בסוג אחד, וההבדל שבינו לבין העליונים, הוא מצד המקרה הדבוק בו שהוא חי חיי הגוף והתנועה המקושר בזמן ובמקום, כי העצמית הוא הסוג, והמקרה הוא המבדיל, ועתה לפי מה שגדרוהו הפילוספים, אשר דימו עצמות האדם ועקרו, שהוא מיושבי שפל וחשבו שגופו החומרי הוא עקרו ועצמותו, שמצדו יכנס בסוג עם יתר הגופים כמוהו, וחשבו שנפשו השכליית הוא רק מקרה דבוק בו, שהמקרה הזאת מבדלת בינו לבין בעלי חיים זולתו, הנה לפי הגדר שהניחו הם עקר גדר האדם והבדלו המיוחד הוא מה שהוא בעל מעלה, שהבדלו בין שוכני שפל הוא מעלתו הנמצא בו שהוא נפשו ושכלו, אבל לפי הנחת התורה שהאדם עצמותו הוא שהוא מן העליונים ודומה עמהם בסוג, ואם כן גדרו העקרי שהוא הבדלו המיוחד, הוא מה שהוא בעל חסרון, שהחסרון שנמצא בו מה שנפשו התלבשה בחומר, שבעבורו נבדל מן העליונים, מצד שהוא חי חיים גופנים, הוא הבדלו המיוחד, וזה שכתוב **ותחסרהו מעט מאלהים** גדר האדם האמתי הוא שסוגו

הוא שהוא דומה אל אלהים ובני עליון, והבדלו המיוחד הוא החסרון המקריי לו שהוא בעל חי בעל גוף, באופן שלפי זה חומר האדם העקרי שהוא עצמותו, הוא אלהי שכלי רוחני נצחי, אשר אין ערך אליו בין הכדורים השמיימים כולמו שחומרם הוא גשמי, ואחר שהגרמיים מצד סוגם הם משתתפים עם כל בעלי חומר, והאדם משתתף עם האלהיים והרוחניים, מבואר כי כולם כאין נחשבו נגדו (טענה ב' מצד הסבה הפועלת), הנה חכמת הפועל השלם הבלתי בעל תכלית ניכר ביצירת האדם על שני אופנים, כמו שבאר העקרים כי חכמת הפועל יוכר בפעולתו על שני פנים, אם שיפתח פתוחים דקים נפלאים מעשה חרש וחושב במתכות יקר אשר הוא מטבעו מוכן לקבל הציורים הנפלאים האלה, כמו מי שיפתח משכיות מלאים חן ויופי בזהב, אשר הזהב מוכן אל הציורים האלה, ובזה לא יעלה שיווי הכלי מצד הפועל, רק מצד הפעולה, מצד שהחומר בעצמו יקר ומעולה, ויש שיפתח פתוחים נפלאים כאלה בעץ או בברזל, אשר החומר בטבעו הוא רחוק שיקבל הציורים הנפלאים האלה, ובזה יוכר חכמת הפועל ויעלה שיווי הכלי ותפארתה מצד המלאכה הרצופה בה. והנה בשני החלקים אשר מהם הורכב האדם, שהוא הנפש והגויה, ניכר בהם חכמת הפועל על שני אופנים אלה, כי במלאכת הנפש צייר ה' ציורים נפלאים בחומר המוכן בטבעו אל הציורים הנפלאים האלה כי הנפש מצד עצמה ורוחניותה מוכנת אל קיבול החכמה והתבונה וההשכלה, ובזה ניכר מעלת המלאכה מצד הפעולה בעצמה, כי הנפש מצד עצמה יקרה ונעלה, ובמלאכת הגויה צייר ציורים נפלאים ברגבי אדמה בשר ועצמות, אשר הם מטבעם רחוקים לקבל הציורים היקרים האלה, ובזה ניכר חכמת הפועל ותתפאר המלאכה מצד הפועל. ועל שני החלקים האלה אומר **וכבוד והדר תעטרהו**, הכבוד מיוחס אל הנפש שנקראת כבוד בכתבי הקודש ע"ש כבודה העצמי בהיותה בת אלהים, וההדר מיוחס אל הגויה מצד הדר מלאכתו החיצוני, שגדר ההדר הוא היופי החיצוני וזה המבדיל בינו לבין הוד בכל מקום, עד שהחכמה הנראית בבריאת האדם בשני חלקיו מצד ההשקפה הזאת נפלאת ונעלית על כל אשר תראה בכל הגרמיים השמיימים שחומרם זך ונקי:

פסוק ז

(טענה ג' מצד הסבה הצוריית), הנה צורת האדם היא צורת העולם בכללו, עד שכל החקים הנפלאים הנמצאים בכל מעשה בראשית כולם נקבצו באו בהאדם, ומצד זה קראוהו הראשונים עולם קטן, אשר הוא המשל והדמות והחיקוי של העולם הגדול כולו, וכמו שבארתי זאת בארך בבאורי על ספר בראשית, על זה אמר **תמשילהו במעשי ידיך** הוא המשל והדמות של מעשי ידיך, עד שערך כולם נגד האדם כערך החלק נגד

השלם והפרט נגד הכלל (טענה ד' מצד הסבה התכליתית) הנה כבר בארתי בפרשת בראשית כי הבריאה צעדה אל יצירת האדם ממדרגה למדרגה, מדומם לצומח מצומח לחי מחי למדבר, וגם בזה לא עלתה ממדרגה למדרגה פתאום, רק על ידי אמצעים ושליבות וסולמות הממצעים בין הצומח והחי, וכן בהחי בעצמו, מן התולע אל הרמש מן הרמש אל הדגים מן הדגים אל העופות מן החיים המטילים ביצים אל החיים שדמם חם ומולידים חיים אשר האדם הוא ממינם, ואז יצתה עטרת הבריאה ושלימות כל הנמצאים הוא האדם, והנה המשורר השקיף על זה השקפה שכליית מצד התכלית, הנה האדם הוא התכלית האחרון של הבריאה כולה, וכל הקודם אליו הוא רק אמצעי להגיע אל התכלית הזה שהוא האדם, עד שידמה האדם מצד ההשקפה התכליתית כאילו הוא דורך על כולם וכולם עומדים תחת רגליו, מוכנים לסבתו, שעל זה אמר **כל שתה תחת רגליו**, והנה הביא מופת על זה מצד מה שנראה כי כל שהתקרבו הבע"ח אל האדם, כן ירבה להשתמש בהם ולקבל מהם תועלת, כי הבע"ח שנבראו בששי שכולם דמם חם ומולידים חיים כמו האדם, ירבה להשתמש בהם יותר מאשר ישתמש מן הבע"ח שנבראו בחמישי שהם העופות והדגים, וגם בבעלי חיים שנבראו בששי שבהם נמצאו שני מינים בהמה וחיתו ארץ, הנה הבהמות הבייתות שהם הקרובים ביותר אל טבע האדם, הם אשר תועלתם רב אל האדם ותשמישו בהם קל ותדיר, לא כן החיות המדבריות שהם רחוקים בטבעם מן האדם, לא ישתמש בכולם ולא בכל זמן, שעל זה אמר **צנה ואלפים כלם**, דקדק במלות כולם לאמר הצאן והאלפים בכולם ישתמש, תמיד ובכל עת, אבל וגם בהמות שדי, גם בבהמות שדי המדבריים ישתמש אבל לא כמו עם הצונה ואלפים, ואחריהם במדרגה, הם **צפור שמים** שרחוקים יותר מן האדם, והם שנבראו בחמישי אחר הדגים, ואחריהם במדרגה הם דגי הים, כי בדגי הים אם ירצה להשתמש אז בהכרח **עובר ארחות ימים**, ויצטרך לסכן את עצמו בימים ובנהרות עד שישיגם, באופן שמבואר שכל שהתרחק טבע המין ההוא מן האדם, עד שלכן קדמה בריאתו, כן רחוק תשמישו ותועלתו אל האדם, מזה מבואר כי כל המינים שנבראו קודם האדם, היו רק אמצעיים אל האדם שהוא תכליתם האמתי שכולם נבראו בעבורו, וכל שהתקרב היצור אליו, כן התקרב אל התכלית, והיה הסבה הקרובה אליו, וכל הרחוק הרחוק ממנו, לפי רחוקו הוא גם כן סבה יותר רחוקה, כאילו הדג אמצעי אל הצפור שמים והצפור אל חיתו ארץ והחיה אל הבייתי, והבייתי הוא האמצעי הקרוב אל האדם, ולכן כל שהתרחק האמצעי מן התכלית, כן תתרחק תועלתו ותשמישו וזה ציין במ"ש כל שתה תחת רגליו, כאילו האדם עומד עליון על כל הנבראים ובהמות הבייתות עומדים תחת רגליו, והחיות

המדבריות תחת רגלי הבייתות, ותחת רגליהם צפור שמים, ותחת רגלי עוף כנף יעמדו הדגים, עד שכולם ישיבו שלשלת של אמצעיים אחוזים וקשורים זה בזה עד תכליתם שהוא האדם, ומכל אלה הראיות מבואר ונתברר את אשר הניח בראשית הדרוש, והוא כי, **ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ**, והפך דעת המתפלספים אשר לא ראו אור:

פרק ט

פסוק א

על מות לבן, לבן זה (כפי המבואר מן המזמור) החריב ערים רבים והאביד גוים וממלכות, ואחר כך נלחם עם דוד ודוד נצחו, ואחרי שובו מן המלחמה, הגיע מפלתו על ידי ה', שנוקש על ידי הדברים שהכין ללכוד בו את דוד שנית, וגם חילו וממלכתו נאבדו, זה תוכן הספור בכלל ועל פי זה יאמר בזמרתו, שהגם שבראשית ההשקפה היה נראה שהיה מפלתו טבעיית, באמת היה זה ענין נסיי השגחיי, באשר נוקש בבור אשר כרה על דוד, ומצייר כאילו ה' (אשר הרשע הזה היה שבט אפו להכרית גוים) החריש לו עד שישב עליו למשפט את נלחם עם דוד ואז השיב לו גמולו גם על הגוים אשר האביד והערים אשר הרס, ובסוף המאמר התפלל שעת ירצה ה' לפקוד על הגוים לא יהיה זה על ידי אנוש אשר יאמר בכח ידי עשיתי רק יפקוד עליהם בעצמו, באופן שיכירו הכל כי ה' הוא השליט על הכל ובל יעוז עוד אנוש מול אלהי מרום, ועל פי זה התרעם (בסימן י') על הצלחת הרשעים מחריבי הארצות, ועל שה' יאריך אפו ועל ידי כן יכפרו בהשגחה ועל כן תפוג תורה ולא יצא לנצח משפט, והתפלל על זה. **אודה ה'**, רצה לומר הודאתי על העבר תהיה **בכל לבי**, כי כבר באר בחוה"ל (שער העבודה) שהטעם אשר יקשה להאדם להודות לה' חסדו הוא מפני שבעת שבא להודות על העבר דברי פיו דברי מודה וכונתו כונת מבקש, שבלבו יכוין לבקש שיוסיף ה' להיטיב עמו בעתיד ואם כן אין הודאתו שלמה, כי בלבו מדמה שהטובות שקבל לא יספיקו עדיין ורוצה שיוסיף לו עליהם, אבל אנכי אודה בכל לבי ולא יעלה בלבי כוונת מבקש, ב. **אספרה כל נפלאותיך**, לא כדרך בני אדם שלא יספרו רק נסים הגלוים אבל הדברים שיראו למו סבות טבעיים יתלו בטבע ובמקרה, אבל אנכי נפקחו עיני לדעת שגם דרכי הטבע המה נפלאות תמים דעים:

פסוק ג

אשמחה, (ענין ג') איני דומה בהודאתי לה' כיתר בני אדם שעקר שמחתם הוא על הטובה שהשיגו והוא אהבת עצמם, כי אנכי **אשמחה ואעלצה בך**, עקר שמחתי היא בך, מה שעל ידי זה יתפרסם שמו הגדול, ושעל ידי כן **אזמרה שמך עליון** שאוכל לזמר שמך

ולהודיע לבני אדם שאתה עליון ושליט על הכל, כי **בשוב**, אחר **ששב אויבי אחור** ופנה עורף במלחמה, מה שאחר כך **יכשלו ויאבדו** שנית, זה לא היה דבר מקרי רק **מפניך**, שידך עשתה זאת:

פסוק ה

כי אחר אשר **עשית משפטי ודיני**, שבעת שבאו להלחם בי רבת ריבי ועשית משפטי להומם במלחמה, מאז לא קמת מן כסא המשפט רק **ישבת לכסא**, רצה לומר שנשארת יושב על כסא המשפט אתה **שופט צדק**, שהגם שתחלה לא עשית משפט לעמים אשר השמידם, אחר שהתחלת לשפטו לא עמדת מכסא משפט עד שגזרת עליו דין של כליה, ועל ידי זה **גערת גוים**, אשר היו בעזרתו, **וגם אבדת רשע**, הוא לבן בעצמו, וגם את **שמם מחית לעולם ועד** שלא יקומו עוד לעולם, רצה לומר שאחר שהתחילה מפלתם במלחמה גם אחר כך כשהיו בביתם היתה יד ה' בם להומם ולאבדם:

פסוק ז

האויב, דע אתה האויב, שהגם **שתמו חרבות** הם הערים שהחרבת **לנצח**, שלא יבנו עוד ולא תירא שיקומו וינקמו נקמתם ממך, **והערים אשר נתשת** לא לבד שאבדו, כי גם **אבד זכרם** שאין זוכר אותם עוד, עד שלא תירא שיקום נין ושאר או גואל הדם לנקום נקמתם, דע כי רק **המה אבד זכרם**, אבל עוד נמצא גואל דמם, הגואל אשר אין שכחה לפניו, כי **וה'** אשר **לעולם ישב**, אחר אשר **כונן** והכין **למשפט כסאו**, לא יעמוד עוד מכסא משפט, רק **לעולם ישב** לשפוט משפט כל בריותיו, ולכן הגם שהמה אבד זכרם, הלא ה' אשר לעולם ישב **הוא ישפט תבל בצדק**, ויריב ריב העשוקים מיד עושקיהם כח, ולא יטה דינם כי ישפוט בצדק ובמישרים, והנה חלק בזה ג' מדרגות, הלאומים ישפוט משפטם וידין דינם, ועפ"ז יעניש את המרגיז הארץ אשר החריב את עריהם:

פסוק י

ויהי, (שנית), **אל הדך** והנדכא לא ימתין עד שיעשו עמו רע רק יהי לו **משגב** תיכף, ולא יניח כלל להרע לו, וזה בין אם הוא דך ונדכא מצד עצמו, ובין אם הוא חלוש מצד שהעת היא **עת צרה**, שבזה יושיע לו תיכף מצד הרחמים והחמלה, (שלישית) ליראי ה' ולישראל עמו לא ימתין עד שיהיה עת צרה, כי **יודעי שמך הם יבטחו בך**, **כי לא עזבת דורשך**, אף עזיבה לפי שעה, כי הם מושגחים מאתך תמיד עד שלא יהיה להם עת צרה כלל, ורצה לומר להעמים יעשה משפט, להעניים רחמים, לישראל ויודעי שמו אהבה וחבה כאב את בנו, לכן אתם ישראל יודעי שמו **זמרו לה'** מצד שהוא **יושב ציון** ומשגיח שם תמיד השגחה פרטית ואינו עוזב את יודעי שמו, וגם **הגידו בעמים עלילותיו** איך

מתנהג עמהם, אבל יש הבדל בין הנהגתו עם העמים ובין הנהגתו עם יודעי שמו, והוא **כי דורש דמים אותם זכר**, רצה לומר **אותם** את העמים רק **דורש דמים זכר**, לא זכרם רק מצד שהוא דורש דמים הנשפכים והדם יזכיר אותו לעשות משפט לדם אשר שופך, אבל **צעקת ענוים לא שכח** כלל, ואינו ממתין עד שיזכירהו דמם הנשפך כי יושיעם תיכף כמ"ש כי לא עזבת דורשיך ה':

פסוק יד

חנני ה', מתפלל שיצילהו ה' גם מיתר שונאיו המשטימים אותו, אתה ה'! **שאתה מרוממי משערי מות** שכבר הייתי בסכנה על ידי לבן שהיה כפשע ביני ובין המות והייתי עומד ליכנס בשער המות ואתה הצלתני מידו, אם כן **חנני ה' וראה עניי** גם מיתר **שונאי**:

פסוק טו

למען אספרה כל תהלתיך, שעל ידי כן אוכל לספר בפעם אחד כל התהלות באשר עשה לי נסים הרבה (כי כ"ז שעדיין יש לי מעיקים אחרים לא אוכל לספר רק מקצת תהלותיו ונס פרטי), וכן למען **אגילה בישועתך**, שיש הבדל בין גיל לשמחה, שהגיל מורה ששמח על דבר טוב שהתחדש, ובזה שתעשה לי ישועות חדשות אגיל בגיל חדשה ואודה לך שיר חדש:

פסוק טז

טבעו חוזר לברר איך היה ענין ישועתו דבר השגחיי לא דבר מקריי, שממה **שנטבעו הגוים בשחת אשר עשו**, ולא זאת לבד אלא כי גם **ברשת אשר טמנו נלכדה רגלם**, כי היה דרך הציידים להכין שחת ובור שבו נשחתה החיה, וגם היו מכינים רשת, שעל ידי הרשת נלכדה החיה ליפול אל השחת, והם לא לבד כי בשחת שעשו נטבעו, כי גם הלכידה היה על ידי הרשת שלהם עצמם, רצה לומר בין ההכנה אל ההשחתה בין ההשחתה עצמה הכינו הם לעצמם, מכל זה **נודע** ונתברר לכל, כי **ה' משפט עשה**, א. שלא היה נפילתם במקרה רק בהשגחת ה', ב. שלא היה דרך עונש לבד רק דרך משפט, שבמדה שמדדו מדד להם במשפט צדק, ויותר מזה על ידי מה **שבפועל כפיו נוקש רשע**, שבעת הפעולה שפעל ועסק והכין מוקשים בעת ההיא עצמו נוקש ונלכד, על ידי זה **הגיון**, יהגו ויחשבו כולם כי לא דבר ריק הוא, ויאמינו בהשגחת ה', **סלה** בזה סיים הענין ומתחיל תפלה ובקשה:

פסוק יח

ישובו, מבקש מאת ה', שגם מעתה, הגם שמת לבן היוסר גוים, בכ"ז **הרשעים** בין אדם לחברו **ישובו לשאולה**, וימציא להם ה' את ענשם גם עתה, **וכן כל גוים שכחי אלהים**

ישובו לשאולה גם עתה, ומבאר **כי**, והמאמרים מקבילים, **ישובו רשעים לשאולה כי לא לנצח ישכח אביון**, ובהכרח יעניש ה' את הרשעים המריעים לו, **ישובו לשאולה כל גוים שכחי אלהים כי תקות ענוים** (**לא**) **תאבד לעד**, שה' ימלא מה שהענוים מקוים שתתגלה מלכות ה' וממשלתו להאביד כל השוכחים שמו והכופרים בו, אבל זאת אבקש:

פסוק כ

קומה ה' שלא תכריתם על ידי בן אדם רק אתה בעצמך קומה להורידם שאולה, אבל **אל יעז אנוש שהוא יהיה שבט אפך להכרית גוים**, **אני מבקש ישפטו גוים**, שגם מעתה תעשה בהם משפט על רוע מעשיהם, אבל לא תעשה המשפט על ידי בן אדם רק **על פניך** בבלי אמצעי, רק שכולם יראו שפניך משגיחים ועושים משפט ברשעים בעצמך **שיתה ה' מורה להם**, שתשית ותכין שה' בעצמו יהיה מורה להם, שלא ייראו מאנוש מרגיז הארץ רק מה' בעצמו, עד כי **ידעו גוים אנוש המה**, שידעו את שם ה' לירא מפניו, אבל המה אנוש קטן ושפל ומה נחשב הוא שיהיה שבט אפו לשומו מורא אל גוים ופחד אל לאומים:

פרק י

פסוק א

למה, ע"פ המזמור הקודם מתעורר על שאלת מפני מה יש רשע וטוב לו שזה סבה שיעלם מעיני הבריות כי יש אלהים שופטים בארץ, **למה ה' תעמוד ברחוק**, מציייר כאלו ה' עומד תמיד מרחוק, שנדמה לנו כאילו אינו משים לב להשגיח ממרום שבתו על הנעשה פה בשפל, ורק בעת הצרה שהוא העת אשר יתקרב אל העולם הלז וישפוט בני אדם על רוע מעשיהם, שאז לא יעמוד עוד מרחוק, אבל גם אז אחר שאינו מעניש בעצמו רק על ידי הרשע שהוא שבט אפו, והרשע חושב כי בכח ידו הוא עושה זאת, וכן בני אדם חושבים שהוא מקרה ושלא על פי ה', ואם כן למה תעלים את עצמו גם **לעתות בצרה**, הגם שאינך אז מרחוק ואתה שופט ומעניש, בכ"ז תסתיר את עצמך בל יראו שאתה הוא העושה זאת, כי **בגאות רשע ידלק עני**, נדמה שהרשע רודף אחר העני בגאותו ואינו שליח ה', רק שבכח ידו עושה זאת ובגאותו, (כמ"ש כי אמר בכח ידי עשיתי וכו' ישעיהו י':י"ג), (וגם יל"פ **תעלים בגאות רשע**, שלעתות בצרה תעלים את עצמך תחת גאות הרשע אשר ידלק את העני, שמה שכחך הוא המניעו לדלוק את העני ומטה הוא בידי זעמך, זה הוא נעלם ונסתר תחת גאות הרשע, שהנראה בגלוי הוא שהוא עושה כן בכחו ובגאותו) ועפ"ז יתלונן המשורר כי לא כולם יחזו את הנעלם ורובם טועים כי גאות הרשע היא

לבדה תעשה חיל ולא יד ה' עשתה זאת, זאת שנית כי **יתפשו במזמות זו חשבו**, שעל ידי שבני אדם טועים בזה וחושבים בלבבם שהרשע עושה כן מעצמו בגאותו ומסתפקים בהשגחה, על ידי מזימות אלה יתפשו ביד הרשע, כי על ידי שאין מכירים שהוא עונש מה' והעם לא שב עד המכהו על ידי זה ינתנו ביד הרשע לעשות בם כרצונו:

פסוק ג

כי הלל רשע על תאות נפשו, ר"ל הרשע מתהלל ומתפאר על תאוותו, כי כל בני אדם תאוותיהם גדולה מכחם והשגתם, שאין לך אדם אשר ישיג מאויו, יש לו מנה מבקש מאתים, עד שאינו יכול להתהלל שהשגתו גדולה מתאותו, כי תאותו תתהלל עליו שהיא גדולה על כח ידו והשגתו, לבד הרשע שהוא משיג יותר ממה שמתאוה עד שהוא יכול להתהלל על תאות נפשו שהשיג יותר מאשר התאוה, ובכל זאת הגם שהוא מצליח כ"כ **בוצע ברך נאץ ה'**, מי שמברך ומשבח את הרשע הבוצע, ר"ל שמקנא א"ע בהצלחת הרשע בזה נאץ את ה' ובזה נחשב לו לעון פלילי כאילו הכעיס את ה', ובמזימות זו חשבו הם נתפסים ביד הרשע ויקבלו ענשם, וא"כ אשאל מדוע **רשע כגובה אפו בל ידרוש**, למה לא ידרוש ה' להעניש את הרשע אשר **כגובה אפו אין אלהים כל מזמותיו**, אשר הוא מכחיש מציאות ה' לגמרי, אם ידרוש להעניש את החושב מזימות שהרשע דולק ורודף בגאותו וליחס כח זה אל הרשע עצמו לא אל ההשגחה, וכן ידרוש להעניש את המברך את הבוצע, הלא כ"ש שהיה לו לדרוש להעניש את הרשע עצמו הכופר בכל וכל מזימותיו הוא שאין אלהים, ומדוע לא ידרוש ה' להענישו, ותהי להפך, כי **יחילו דרכיו בכל עת**, שהוא מוצלח בהצלחה למעלה מן הטבע, כי המצליח בדרך הטבע לא יצליח לא בכל הדרכים ולא בכל העתים, ר"ל שלא יצליח רק בדרך אחד אם בחר הדרך שמוכן להצליח בו ע"פ הטבע, ולא בכל העתים רק בעת פרטי המוכן אל ההצלחה לא בעת רעה, אבל הוא יחילו כל דרכיו, שכל האמצעים אשר יבחר יצליחו, וגם יצליח בכל עת, אף בעת רעה, וזה מורה שהצלחתו למעלה מן הטבע וגם **מרום משפטיך מנגדו** גם בעת שתעשה משפט בעולם ויבוא רעות השגחיית כמו דבר ורעב אין המשפטים נוגעים בו, רק **כל צורריו יפיח בהם** שהוא משתמש במשפטיך להפיח בהם את צורריו, שיחולו המשפטים בצורריו ובו לא יגע רע:

פסוק ו

אמר, וגם לא תאמר שלבו מלא פחד ואינו בוטח בהצלחתו (כמו שכן היה דעת אליפז שהצלחת הרשע אינה הצלחה מפני שהוא מפחד תמיד מן העונש אשר ישיגהו או שישיג את בניו), כי הוא **אמר בלבו בל אמוט** והוא בוטח בלבבו שלא תשיגהו רע, וגם בוטח

שלא ישיג רע את בניו, כי הוא אומר שלא ימוט **לדור ודור** אף דורות הבאים אחריו **אשר לא ברע**, כאילו הוא אינו נכלל כלל ברע הבא לעולם, כי הוא יוצא מן הכלל שעתידים לרעות ומקרי הזמן:

פסוק ז

אלה פיהו מלא, בפיו יקיים דבריו תמיד באלה כאלו את ה' הוא ירא, וידבר **מרמות ותוך** לרמאות את הבריות, אבל **תחת לשונו** בפנימותו והנסתר תחת דבריו, הוא **עמל ואון**, בדבורו יחניף כאלו הוא צדיק וטוב, ובלבו מלא רשע וכחש:

פסוק ח

ישב, את האריה שהוא העז שבחיות טורפי טרף לקח למשל לדמות בו את הרשע, רק בהעריכו את מעשיו לפי שני חייו, ישתנה ענינו מן האריה, כי ידוע שהארי בהיותו כפיר ישב בסוכה למו ארב ולא יצא ממעונתו לטרף טרף, עד שבא במעמד האריה שאז יצא למארב חצרים עלי טרפו ובהרשע הוא בהפך, שבילדותו דומה לאריה ויצא עלי טרפו לארוב בשדות וביערים, ועת יגדל שאז יהיה כתפארת אדם לשבת בית (כי בזה יתרון לאדם כמוהו על חיות השדה) אז יתדמה ככפיר אשר יצוד ויטרוף בסוכתו, אולם יתרון לו על האריה שהאריה עת יזקן ויחלש אז ליש אובד מבלי טרף, והרשע גם עת ידכא ישוח בזקנותו עוד יטרף טרף אדם יאכל, וז"ש עת **ישב** הרשע הזה **במארב חצרים** ויצא על טרפו בילדותו אז **במסתרים יהרג את הנקי** אשר **עיניו לחלכה יצפנו** בעוד שהנקי נושא עיניו אליך ומצפה לחילך וכחך שתעזור לו, בעת ההיא יהרגנו הרשע ובטחונו בה' לא יועיל לו כלל, ואח"כ עת **יארב במסתר כאריה בסכו** עת יתחיל לשבת בכבוד בביתו אז ידמה כאריה כשבתו בסוכתו, וטבע האריה בשבתו בסוכתו ואורב על טרפו עת יראה את טרפו ידלג עליו פתאום כארבע וחמש אמות ובפעם הראשון שישיגהו יהיה טרף לשיניו, אמנם אם לא השיגהו בפעם הראשון הגם כי עבר מנהו והלאה לא ישוב עוד לנגוע בו, רק ישוב בכלימה אל מעונו, ובהשקף על טבע זאת השתולה בהאריה, אומר, שהרשע הזה **יארב לחטף עני**, אמנם לא יקרה לו כמו להאריה שלפעמים ימלט טרפו מידו, כי הוא יחטף עני תמיד **במשכו ברשתו** ואין נמלט מידו:

פסוק י

ידכה, וגם בעת אשר ידכא וישוח, שהוא בעת זקנותו שילך שחוח מרוב ימים, בכל זאת ונפל בעצומיו חיל נדכאים, ועצומים כל הרוגיו, עד שיזיק לבני אדם בשלשה חלקי ימי חייו, בימי העליה והעמידה והירידה:

פסוק יא
אמר בלבו, תחלה **יאמר** הרשע **בלבו שכח אל**, שהגם שהאל רואה ומשגיח הוא שוכח מלהעניש תיכף וע"כ אין נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה, אח"כ פוקר יותר ויאמר שהאל **הסתיר פניו** ואינו משגיח בשפלים כי על השמים כבודו, ואח"כ פוקר יותר ויאמר שהאל **בל ראה לנצח**, שהראיה והידיעה נמנעים בחקו כפי טענות הפילוסופים שהביא במורה [ח"ג] שכפרו בידיעת ה' לגמרי, ויציין שהרשע הולך מדחי אל דחי בשלשה עתותי חייו הנ"ל עד שבסוף ימיו יכחיש גם ידיעת ה' ויאמר לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב:

פסוק יב
קומה ה', מבקש, אתה ה' קומה להושיע, אתה **אל נשא ידך** להראות גבורתך, ומפרש קומה ה' [שהוא שיקום ברחמיו להושיע] כי ראוי **שאל תשכח ענוים** העשוקים ואין להם מנחם, **אל נשא ידך** [שהוא להראות גבורתו] מצד כי:

פסוק יג
על מה נאץ רשע אלהים למה יאמר שאין יכולת בידך, או למה **יאמר בלבו לא תדרוש** שיכפור שאינך יודע ומשגיח, והלא באמת אתה משגיח וגם היכולת בידך, כי **ראיתה**, הלא אתה משגיח ורואה מעשה הרשע **כי אתה עמל וכעס תביט**, שלא לבד שתראה מעשה הרשע כי גם תביט על מחשבתו, בין העמל שהיא מחשבתו הרעה ובין הכעס מה שמכוין להכעיסך, וגם יש לך יכולת כי **לתת בידך**, יש בידך הכח לתת לו גמולו, ולא תאמר שתניח עונשו אל שלוחך שהטבע תענישהו כרוב העונשים האלהיים שיבאו ע"י אמצעיים טבעיים, כי **עליך יעזב חלכה יתום אתה היית עוזר**, היתום אשר אתה היית עוזר לו מעולם בהשגחה מיוחדת למעלה מן הטבע יעזב חלכה עליך, שאתה בעצמך תעזר לו לא ע"י החיל שלך, [מדמה את ישראל כיתום שגדלהו המלך והיה נותן לו צרכיו בעצמו, שחיל המלך ומשרתיו לא יתעסקו בצרכיו אחר שיודעים שהמלך בעצמו מתעסק בעניניו], ולכן **שבור זרוע רשע** אתה בעצמך ותדרוש רשעו של הרע למען **בל תמצא**, תכלית דרישתך לחקור מעשה הרשע להענישו יהיה כדי לבל תמצא את הרע, למען יתמו חטאים והרשעים ישובו בתשובה:

פסוק טז
ה' מלך, ר"ל ה' אינו דומה כמלך ב"ו שאם חטאו נגדו כל בני המדינה א"א שיהרוג את כולם שאז לא יהיה מלך כי אין מלך בלא עם, אבל מלכות ה' אינו תלוי מן העם, כי ה'

מלך עולם, מלכותו נצחי ולא תשתנה, אף אם **אבדו גוים מארצו** כי אין מלכותו מצד העם כי היא תלויה בו בעצמו:

פסוק יז

תאות, עפ"ז סיים בקשתו **שישמע ה' תאות ענוים**, ולא לבד שישמע בעת שדברו זה בפיהם, כי גם **תכין לבם**, בעת שהתאוה תכין את לבם, ויעלו ציורי תאוה זו על הלב, שלבם יתחיל לחשוב ולהתאוות לזה הגם שלא הוציאוהו בשפתם, **תקשיב אזנך**, למלאות תאותם, ומהו התאוה הזאת? **לשפט יתום ודך** שאתה תעשה משפט יתום ודל מיד העריצים העושקים אותו, זאת שנית **בל יוסיף עוד לערץ** ולהתחזק **אנוש מן הארץ**, שלא ימצא עוד אנוש אשר יתחזק בעריצות מכל הארץ למשול ולכבוש כל הארץ, רק יהיה המשפט ע"י הקב"ה בעצמו עד שכולם יכירו השגחתו **למנצח**, במזמור זה יתוכח את בני דורו אשר טענו על אמונת ההשגחה ממה שהרשע מכתיר את הצדיק וה' לא יעשה משפט, ותשובתו, שבזה יבחן את בני אדם, שאם היה מעניש את הרשע תיכף לא היה מקום לבחירה ולשכר ועונש, והיו כולם עובדים את ה' מיראת העונש, אבל ע"י שהעלים את השגחתו, בזה יבחנו הצדיקים העובדים את ה' באמת ובזה יגדל שכרם **בה'**

חסיתי, אנכי חוסה בה' בהשגחתו הפרטית, ואתם **איך תאמרו לנפשי כי נודי הרכם**, פי' הנוד שלי שאני נע ונד על הרכם ונרדף מפני אויבי, הוא דומה כמו [**נוד צפור** שהוא מקריי בלתי השגחיי ושכן נדידה שלי הוא במקרה לא בהשגחה, ואתם מביאים ראיה לזה שאין ה' משגיח:

פרק יא

פסוק ב

כי הנה הרשעים ידרכון קשת, וגם **כוננו את חציהם על יתר לירות לישרי לב במו אפל**, שאורבים על הישרים באופל להכותם נפש, וחציהם מכוננים, וגם יצליחו במעשיהם:

פסוק ג

כי השתות יהרסון, שמהרסין יסודות העולם, שמאבדים צדיקים יסודי עולם ומחריבים יסודי הקיבוץ המדיני ושלומם, ובכל זאת, **צדיק מה פעל**, אחר שה' הוא הצדיק היה ראוי שיפעל פעולה השגחיית לענוש את הרשעים ולהגן על הצדיקים, שזה ראוי שיפעל מצד הצדק והמשפט, ומדוע לא פעל מאומה? ע"כ שאינו משגיח, (וזה כטענות איוב שטען כן להכחיש את ההשגחה), זאת טענת בני דורו, מתחיל להשיב על טענותיהם. **ה'**, דלתות הכתוב מקבילות, [**ה' בהיכל קדשו עיניו יחזו** [**בני אדם**, **ה' בשמים כסאו עפעפיו**

יבחנו בני אדם, ר"ל שאנחנו רואים שהשגחת ה' בעולמו ושכרו ועונשו, היא לפעמים גלויה ופעמים צפונה, שמצד אחד יראה המשכיל ויצייר לעצמו **שה'** יושב **בהיכל קדשו** בבהמ"ק למטה, כמלך היושב בין בני עמו שופט ודן ומשגיח על מעשיהם, ובצד אחר יתדמה אל ההמון כי **בשמים כסאו**, שסלק השגחתו מן הארץ וישם כסא הנהגתו בשמים, כאלו מסר ההנהגה אל השמים והמערכת שעל ידם מנהיג עולמו לא ע"י ההשגחה, ומבאר שבאמת **ה'** הוא **בהיכל קדשו ועיניו יחזו** וישגיחו השגחה פרטית, ומה שנראה מצד אחר כי בשמים כסאו ושהוא מעצים את עיניו ובלתי משגיח, הוא מפני כי עפעפיו יבחנו בני אדם, [העפעפים הם הסוגרים את העינים, והוא ציון אל סילוק ההשגחה שאז דומה כאילו עיניו סגורים ע"י העפעפים לבל יראה את הנעשה בארץ] מה שמעצים עיניו מלהשגיח, הוא כי עי"ז **יבחנו בני אדם** ויצא לאור מעשה הצדיקים אם עובדים לשמו, ועי"כ מלא לב הרשעים לעשות רע, ומפרש **ה' צדיק יבחן** ה' מעלים השגחתו שעי"כ יבחן את הצדיק אם עובדו מאהבה מבלי פניה חיצונית, שע"י שהצדיק נרדף מן הרשע ובכ"ז לא מט מצדקתו יבחן שעובד מאהבה, והגם שע"י שהשגחת ה' נעלמת עי"כ מלא לב בני אדם לעשות רע, **את הרשע והאוהב חמס שנאה נפשו**, וע"כ מניחו ברשעתו ואינו מעניש אותו עד שיתמלא סאתו, ואז **ימטר על רשעים פחים אש וגפרית** והעונש הזה יהיה מנת כוסם, המנה שהכינו הם לעצמם, ר"ל שאם היתה ההשגחה גלויה והיה מענישו תכף היה מתירא מלהרשיע ואין כאן בחינה להרשע, ב. שלא היה יכול להענישו בעונש גדול פחים אש וגפרית, לכן מאריך לו עד שיתמלא סאתו ויאבידנו אם בעוה"ז או שר"ל פחים אש וגפרית בגיהנם, כמ"ש ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו:

פסוק ז

כי, מבאר איך יבחן בזה את הצדיק, שאם היתה הנהגת ההשגחה גלויה והיה משלם שכר הצדיק תיכף, הי' פונה בעשותו הצדק בעבור השכר וגמול, אבל **ה' צדיק** הוא **אוהב צדקות** בתנאי אם הצדקות **ישר יחזו פנימו** אם הצדקות יביטו ישר נוכח פני ה', היינו אם מטרת הצדקות וכוונתם הוא לשם ה' בלבד, לא כן אם עושה הצדקות בעבור שכר וגמול, שאז לא יפנו לה' בדרך ישר רק יחזו אלי, בדרך עקלתון, שעיניו יחזו אל השכר שיקבל, ודרך פניה זאת יחזה אל ה' לעשות מצותיו, וצדקות כאלה לא יאהב ה', ולכן מעלים מאתו שכר העבודה וימצאוהו רעות וצרות ובזה יבחן שעשה צדקות רק לשם ה' ואליו היתה פנייתו בדרך ישר:

פרק יב

פסוק א
למנצח, כנגד בעלי לשון בזמנו אשר דברו עתק נגד ה' ודרשו פלסתר בתורתו, ואשר דברו לה"ר בין איש לרעהו:

פסוק ב
כי גמר חסיד שהיו עושים חסד בדבר שלא הבטיחו כלל, וכן עשו מצות יתירות מצד החסידות, **וגם פסו אמונים**, אנשי אמת ששמרו מה שהבטיחו, ובמצות היו עושים החיוב המוטל עליהם, ולא זאת לבד, כי **שוא ידברו איש את רעהו**, ומחפאים השוא ע"י **שפתי חלקות**, **וידברו בלב ולב** וגם יל"פ **שוא ידברו** באמונות ודעות, **ושפת חלקות** בדברים שבין אדם לחבירו:

פסוק ד
יכרת ה' כל שפתי חלקות בדברים שבין אדם לחבירו, **לשון מדברת גדולות** בעניני האמונה, שהלשון מציין דברים התבוניים, שהם יתפלספו באמונה ויכחישו הדת:

פסוק ה
אשר אמרו ללשוננו נגביר בעניני האמונה, **שפתינו אתנו** בדברים שבין אדם לחברו ידבר לשון הרע ומרמה ויאמרו **מי אדון לנו** אחר שיגבירו לשונם במופתים מזויפים להכחיש את ההשגחה ואין להם אדון בשמים, ושפתיהם אתם לנצח את רעיהם בשפתי שקר ואין להם אדון בארץ:

פסוק ו
משד, נגד המזיקים לרעיהם בין אדם לחברו, יאמר שיקום האדון להענישם, והמאמרים מקבילים, **משוד עניים עתה אקום יאמר ה'** לענוש את השודדים, **ומאנקת אביונים אשית בישע יפיח לו**, שהאביון אין לו מאומה שישדדו ממנו ואנקתו הוא על שאין רוצים להושיעם בצדקה וחסד, **יפיח ה'** וידבר "אנכי אשית בישע" להושיעם:

פסוק ז
אמרת, ונגד הדוברים עתק באמונה והמשתדלים לזייף תורת ה' ולדרוש בה דרשות של דופי, אומר **אמרות ה' אמרות טהורות**, היינו האמרים והמליצות והספורים שבתורה שהם לבושים וגויות אל החכמה האלהית והסודות הצפונים בה שהם נשמות אליהם, הם טהורות, שגם הספורים והמליצות שבתורה הם נקיות מכל סיג, לא כאמרות הפילוסופים שילבישו את החכמות בספורים בדויים שאין בם מועיל, לא כן התורה

שגם הנגלה ממנה שהוא לבוש אל הנעלם היא טהורה ומלאה חכמה ומוסר, והפנימית המתלבש תחת הלבושים הוא **כסף הצרוף בעליל לארץ** דבר יקר מאד **ומזוקק שבעתים**, ועל האמרות והכסף אני מבקש **אתה ה' תשמרם** את האמרות, וכן את הכסף אתה ה' **תצרנו מן הדור זו**, לבל יזייפו את האמרות והכסף הצרוף הזה ובל ידרשו בו דרשות של הבל **סביב**, ר"ל **שתצרנו מן הדור זו אשר בו יתהלכון הרשעים סביב** הקליפה המכסה את הפרי, סביב לבושי וספורי התורה לזייפם ולערב בם מוץ ופסולת, **בעת רום זלות לבני אדם**, בעת אשר דברים הזלים והפחותים יתרוממו לבני אדם, בעת שיעזבו את הדבר היקר והנכבד שהיא האמונה המקובלת ודברים האלהיים, ודברים הזלים והמבוזים שהם מחקרי השכל ומופתים מתעים הם יקרים ורמים בעיניהם, שאז יתהלכו הרשעים סביב אמרות ה' לשים דברים כוזבים ועיונים מבוזים תחתיהם, בעת הזאת צריך שתשגיח לשמור ולנצור אמרות ה' וכסף הדת האלהי מן המזייפים, בל יערבו בם סיגים ודברי זולות:

פרק יג

פסוק א

למנצח, תפלה לה' בל ישכחהו ובל יסתיר פניו ממנו בשני מיני עזיבות והסתרת פנים אשר יקרה אל החוטאים:

פסוק ב

עד אנה, העון יסבב לפעמים שכחה, ולפעמים יסבב הסתרת פנים, השכחה הוא עת הגדיל בחטא כ"כ עד שיסלק ה' השגחתו ממנו מכל וכל ואז לא ייטיב לו ולא ירע, אך הוא מסור אל המקרה בכל עניניו, והסתרת פנים הוא בעת ישגיח ה' עליו להענישו על עונו שאז אינו שכוח אצל ההשגחה העליונה, רק שהעונש ההשגחיי הזה נעלם ונסתר באמצעים טבעיים, שיענישהו ע"י אויבים ומעיקים וכדומה, עד שנדמה לו שהרעות באו עליו במקרה או בטבע, שאז ידמה ה' כמסתר פנים ממנו, שהמסתיר פנים הוא רואה את הדבר ואינו נראה ממנו, וכן ה' משגיח אז על האדם רק שאין האדם מכיר שהוא עונש השגחיי, על הראשון התפלל **עד אנה ה' תשכחני נצח**, ועל השני התפלל **עד אנה תסתיר את פניך ממני**:

פסוק ג

עד אנה, נגד מ"ש עד אנה ה' תשכחני נצח, מבקש **עד אנה אשית עצות בנפשי**, כי האיש הבלתי מושגח מה' ונעזב אל המקרה, הגם שעניניו מצליחים ע"פ הטבע, נפשו

הרוחניית מרגשת כי סר צילה מעליה והיא דואגת ע"ז ומלאה יגון, ועז"א **עד אנה אשית עצות בנפשי יגון בלבבי**, כי לבבו מלא יגון הגם שהוא **יומם**, ר"ל ששעתו מצלחת לו שזה מכונה ביום, בכל זאת לבבו מלא יגון ונפשו תשית עצות לה כי מרגשת שהיא נעזבת מה', ונגד מ"ש עד אנה תסתיר את פניך ממני אמר **עד אנה ירום אויבי עלי**, כי אז יקבל עונש ע"י אויבים ומעיקים:

פסוק ד

הביטה, נגד העת שהוא שכוח מה' מבקש **הביטה** עלי בעין השגחתך **וענני האירה עיני**, מציין שאז עיניו הרוחנים הולכים חשכים ונפשו ישינה בתרדמת המות הנפשי והשכלי, כי החיים האמתיים הם החיים הנפשיים השכליים אשר יחיה בהתהלכו לפני ה' (כמ"ש ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום) לא כן חיי ההרגש והתנועה שהם חיי הבהמה והם המות האמתי לנפש האלהית, וע"ז בקש **האירה עיני פן אישן המות**, כי נפשי ישינה אז שובתת מרוחניותה עד שתכרת משרשה ותמות מות הנפש:

פסוק ה

פן, ונגד מ"ש עד אנה ירום אויבי עלי, אמר **פן יאמר אויבי יכלתיו**, ויש הבדל בין **צר ואויב**, שהצר הוא המציר בפועל, והאויב דורש רעה ואינו מציר בפועל, ואומר רבותא שע"י שהסתיר ה' פניו ממנו הוא ניתן ביד מעיקיו עד שהאויב הגם שאין דרכו ללחום אתו בפועל רק דורש רעתו בסתר, יאמר יכלתיו, כאלו במה שדרש רעתו די להפילו ולא היה צריך ללחום נגדו כלל, והצר שדרכו ללחום יראה שהתמוטט מעצמו ע"י השגחת ה':

פסוק ו

ואני בחסדך בטחתי יגל לבי, גדר **הגיל** ששמח על דבר טוב שלא קוה עליו מעולם ובשורה טובה פתאומית, עפ"ז יאמר שהגם **שאני בטחתי בחסדך** עד שהתשועה אינה דבר חדש אצלי כי בטחתי ע"ז, מ"מ **יגל לבי בישועתך** כשמח על דבר שלא קוה עליו, כי אני בטחתי רק בחסדך, שתעשה לי מצד החסד לא מצד הגמול כי איני ראוי לזה, ועתה **אשירה לה' כי גמל עלי** מצד הגמול, בטובו חשב לי כאלו אני ראוי לזה מצד מעשי וזה שמחה חדשה, שלא קויתי עליה:

פרק יד

פסוק א

למנצח לדוד, מזמור זה הוכפל בספר זה (סימן נ"ג), עם קצת שינוי, והתבאר אצלי, שמזמור זה אמרו דוד על נס שנעשה לו שנצול מאויב שהרע והצר לישראל, וכאשר בא

נס סנחריב בימי חזקיה ראו שמזמור זה טוב להודות בו גם על נס זה ותקנוהו עם הוספה קצת ויחסוהו לדוד כי הוא תקנו, ובזה נבא אל הבאור **אמר נבל בלבו אין אלהים** שהמלך שבא עליו הכחיש מציאות ה', כמו שגם סנחריב כחש בה' ושלח לגדף אלהים חיים, וגם **השחיתו והתעיבו עלילה**, שכל חילו כולם השחיתו מעשיהם לעשות רעות ותועבות, עד **שאין עושה טוב** אפילו טוב נימוסי חסד או רחמים, ובאשר נמצא ביניהם איש אחד שהיה נראה שמאמין בה' ונותן לו כבוד (כמו שהיה במחנה סנחריב שאמרו חז"ל שנ"נ נתן כבוד לה' ורץ אחר השליח ששלח מרודך בלאדן שהקדים שמו של חזקיהו לשמו של הקב"ה ובעבור זה נשארו ממחנה סנחריב הוא ועוד עשרה אנשים עמו כמ"ש חז"ל), בל תאמר שאלה יש להם זכות, עז"א **ה' משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל כי** באמת גם הם לא האמינו באלהים מצד שדרשו את אלהים ע"פ השכל להשכיל באמתו ולדרוש דרכיו וארחותיו, כי לא היה זה אלא מן השפה ולחוץ, וה' היודע מצפוני לב השקיף אם מאמינים בו באמת ע"י שישכילו דרכיו וידרשו ארחותיו, וראה, כי **הכל סר**, שגם היחידים האלה סרו מן הדרך, **ויחדיו נאלחו** בתועבות, עד **שאין עושה טוב אין גם אחד**, שגם האחד שנראה לנו שהוא נותן כבוד לה' ג"כ אין עושה טוב, כי לבו מלא און והוא מכחיש וכופר ג"כ:

פסוק ד

(ד-ה) **הלא**, שיעורו **הלא ידעו כל פועלי און כי אלהים בדור צדיק**, שאחר שנעשה נס לישראל ונצולו, אז ידעו פועלי און אלה **אכלי עמי** שיש אלהים בדור צדיק ומשגיח עליהם בהשגחתו הפרטית, ומ"ש **אכלו לחם** מוסב על ישראל, שאמרו במדרש שבימי דוד היו מתים מאה ילדים בכל יום ותקן להם מאה ברכות, מבואר שבימי דוד לא היו נזהרים בברכות השבח, ששורש ברכות אלה נסתעף ממ"ש ואכלת ושבעת וברכת, שמחוייבים לברך את ה' על אכילת מזון, ומזה למדו שה"ה שצריך לברכו על כל טובותיו וחסדיו בין הכוללים בין המיוחדים, ובאשר לא היו נזהרים בכ"ז בימי דוד נענשו ע"ז, ופשפשו במעשיהם ותקנו את הדבר, מזה מבואר איך היו צדיקים עד שעל מה **שאכלו לחם וה' לא קראו** ר"ל שלא ברכו את ה' על הלחם מזה **שם פחדו פחד** ונתיראו מעונש ושבו בתשובה, וא"כ הלא ידעו פועלי און אוכלי עמי והם מכחישים את האלהים לגמרי, חלף שבישראל היה בהפך שפחדו גם כשלא קראו את ה' על אכילת לחם, ובזה היה ראוי שה' יעזור לישראל המאמינים בו נגד הכופרים האלה עד שידעו כי אלהים בדור צדיק:

פסוק ו
עצת, אתם **תבישו עצת עני**, שהוא ישראל שלא הכינו עצה וגבורה למלחמה רק ה' **מחסהו**, וסמכו על הנס שה' יעזר לו וזה היה לשחוק בעיניכם, כמ"ש סנחריב פן יסית אתכם חזקיהו לאמר ה' יצילנו ההצילו אלהי הגוים וכו', אבל **מי יתן מציון ישועת ישראל**, כשתהיה התשועה ע"י ה' השוכן בציון אז **יגל יעקב**, כי בזה יתקדש שם ה' לעיני הגוים, ובאשר בזה ראה ברוה"ק את העתיד מה שיהיה מנס סנחריב שתהיה התשועה מציון וה' שב שבות עמו אז, תקנוהו שנית על נס סנחריב כמו שיתבאר בסימן נ"ג:

פרק טו

פסוק א
מזמור לדוד, חושב הדברים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם להיות מן עבדי ה' העומדים בחצרותיו, **מי יגור באהלך** ומוסיף אף גם **שישכן** דרך שכינת עראי **בהר קדשך** שהוא לפני האהל, ר"ל מי הראוי לעמוד לפני ה' המתהלכים לפניו:

פסוק ב
הולך, במצות שבין אדם למקום שבו יתהלך לפני ה' צריך שיהיה **הולך תמים**, שגדר התמימות שיעשה כל מעשיו לשם ה' בלבד בלי שום פניה חיצונית, ובמצות שבין אדם לחברו יהיה **פועל צדק**, ובענין האמונה יהיה **דובר אמת בלבבו** שלא תהיה אמונתו מן השפה ולחוץ, כי גדר האמונה הסכמת הלב עם מה שהוא מוציא בשפתיו:

פסוק ג
לא, ובאשר מטבע האדם לדרוש גנות חברו, ולהגיע לו רעה מצד מדת הכבוד ומדת הקנאה, אמר **שלא רגל על לשונו**, ר"ל לא ידבר ממנו בענין שמתוך הלשון יהיה עליו איזה רכילות, כמ"ש חז"ל ה"ד לה"ר דאמר נורא בי פלניא, וכן **שלא עשה לרעהו** שום **רעה**, ובאשר מטבע האדם לנטות אחרי קרוביו ולחפות בעדם, אומר שלא עשה לרעהו רעה אף שיגיע מזה תועלת לקרוביו, כי **חרפה לא נשא** בעבור **קרובו**, שיחפה עליו בעבור אהבת הקרובים, כי בהפך **נבזה בעיניו** קרובו **הנמאס** במעשיו, וכמ"ש זה חז"ל על חזקיה שגרר עצמות אביו על מטה של חבלים, אבל **את יראי ה' יכבד** הגם שאינם קרוביו, שמזה מבואר שעקר רגשות לבו הוא לכבוד ה' לכבד יראיו ולהבזות עוברי מצותיו ולא לבד שלא יתפעל מאהבת הקרובים כי לא יתפעל גם מאהבת עצמו, שהוא **נשבע** ומקבל בנדר **להרע** לעצמו לצום ולהתענות, **ולא ימיר** את נדרו:

פסוק ה

כספו, וגם לא יתפעל מאהבת הממון שחונן דל בג"ח ולא יקח נשך, ושופט בצדק להצדיק את הנקי ולא יקח ממנו שוחד הגם שלא יטה עי"ז את הדין כי **יקח שחד מן הנקי** ושכר טרחו, **עושה אלה**, כי גם השב ואל תעשה נחשב כמעשה, באשר יצר האדם מסית לדברים אלה והוא עושה מעשה לכבוש את יצרו, ואז **לא ימוט לעולם**, כי ישב עולם לפני אלהים וחסד ואמת ינצרוהו:

פרק טז

פסוק א

מכתם לדוד, מדבר נגד עובדי האלילים אשר היו בזמנו, ומודיע ההבדל בין העובד ה' והשומר תורתו, ובין ההולכים אחרי ההבל ויהבלו ויודה על חלקו שהבדילהו מן הטועים **שמרני**, תחלה מבקש מה' ישמרהו האל לבדו, כי אינו חוסה בדבר זולתו מכחות העליונים, רק **כי חסיתי בך**:

פסוק ב

אמרת, עתה ידבר בנוכח אל אומה העובדת אלהים אחרים וחושבת למצוא מחסה באליליהם, והיה דעת בעלי הצאבא עובדי עצבים, שה' הוא עלות העלות והוא הסבה הראשונה לכל נמצא וקרו ליה אלהא דאלהיא, אבל חשבו שמאתו לא תצא ההשגחה וההנהגה בעולם התחתון לא טוב ולא רע, רק ע"ז ממונים אליליהם אשר יחדו מקומות לשכנם על ההרים הרמים ועל מקומות ידועים, והיו אומרים שהם ממונים על כל מיני הטובות והרעות הבאים לעולם כ"א על דבר מיוחד, על החיים על החן על העושר וכדומה, עז"א את האומה העובדת לאלילים, **אמרת לה**' לאמר, אני יודע כי **אלהי אתה** ר"ל שאתה אלהא דאלהיא והסבה הראשונה לכל, אבל **טובתי בל עליך**, הטובות הבאות לי אינם מושפעות מאתך ולא עליך העבודה הזאת להשפיע לי טובות, רק **לקדושים אשר בארץ המה**, הטובות שאני מקבל הם מיוחסים אל הקדושים שהוא האלילים הקדושים אשר אינם בשמים רק הם שוכנים בארץ על כל הר מועד וגבעה רמה, שהקדושים האלה הם המשפיעים הטובות, **ואדירי כל חפצי בם**, ר"ל בם בהקדושים האלה נמצאו גם אדירי כל חפצי, האדירים המושלים על כל חפצי, כי עובדי האלילים היו מיחסים כל כחות הנפש וכל החפצים של האדם תאוותיו ותכונותיו אל האלילים, שהיו אומרים שאליל פלוני ממונה על האהבה ופלוני על ריב ומדנים ומלחמה וכן על כל כח וחפץ של האדם היו אומרים שיש כח ממונה עליו בין האלים האלה, והיו אומרים שהאדם

אינו חפשי במעשיו וחפציו, שכל חפץ שיעלה בלבו למשל לאהוב או לשנוא להתאכזר או לרחם וכדומה יהיה ע"י האליל הממונה על החפץ ההוא, שהם האדירים המושלים על כל חפצי ולא אוכל לחפוץ דבר בלעדי רשותם, כנודע בהבלי שירי עובדי האלילים שהיו מיחסים כל חפץ ורצון ותאוה ותכונה אל האלילים והיו עובדים לכ"א מהם להפיק ממנו רצון אל החפץ ההוא:

פסוק ד

ירבו, יאמר הנה אלה אשר **אחר מהרו** אשר ימהרו לעבודת אל אחר, ירבו עצבותם ועצביהם של הקדושים הנ"ל, שהיו עושים להם עצבים לצייר תכונתם ולקבל מהם השפעה על העצבים המכונים להם, אבל אנכי **בל אסיך נסכיהם מדם**, אני לא אלמד ממעשיהם להסיך לפני הקדושים ועצביהם נסכי דם וגם לא אשא את שמותם על שפתי, שאסור להזכיר שם ע"ג רק אאביד את שמם מתחת השמים, רק **ה' מנת חלקי וכוסי**, ואיני נתון תחת המערכת וכחות הטבע, ויש הבדל בין **חלק** ובין **כוס**, שהכוס הוא רק החלק שהכין האדם לעצמו עפ"י הכנתו, והחלק והכוס הם בשוה והגורל יהיה לפעמים בחלקים בלתי שוים כפי מה שיעלה הגורל, ויש לכל אדם חלק ונחלה בה' מצד הלידה שנפשו חלק אלהי וזה נקרא חלק, ועז"א **ה' מנת חלקי**, ב. יוכל לזכות בקדושה יתירה עפ"י הכנתו לפי מעשיו וזה נקרא כוס, עז"א **ה' כוסי**, ג. יקבל מה' מתנה יתירה על יתר אחיו עפ"י רצון ה' אחר שזכה לזה תחלה ע"י מעשיו כמ"ש ידעתיך בשם וגם מצאת חן בעיני וזה נקרא גורל, ועז"א **אתה תומיך גורלי**, שנגד שעובדי כוכבים מכחישים ההשגחה ואין להם חלק בה' והשגחתו רק בצבא השמים, ולא ע"י הכנה עפ"י מעשיהם אחר שהם מכחישים את הבחירה, ולא עפ"י גורל כי בחלקי נחל חלקם הן הם גורלם, לז"א כי שלשה אלה חלקו ונחלתו מה' לבד:

פסוק ו

חבלים, ויש הבדל ביני ובינם בין באושר הנפש בין בהצלחת הגוף, שבאושר הנפש **חבלים נפלו לי בנעימים**, קורא בשם נעימים את התענוגים הרוחנים שתשיג הנפש, שבזה נפלו לי חבלים וחלקים רבים בעדן הרוחני והצחצחות אשר עובדי האליל אין להם אושר הנפש וקיום נצחי, ולעומת הצלחת הגוף וכל הנתלה בזה שזה קורא נחלה, כי הצלחות האלה ינחילו האבות להבנים כמ"ש בית והון נחלת אבות, יש לי **נחלת שפרה עלי** לא כהעכו"ם שנחלתם אינו שפרה בעיניהם כי מבקשים מותרות ואינם שמחים בחלקם, כמ"ש מה בין תלמידיו של א"א לתלמידיו של בלעם הרשע כו' אוכלים בעוה"ז וכו':

פסוק ז

אברך, והגם שכפי דעת התורה האדם חפשי במעשיו, בכ"ז לא עזב ה' את האדם בזה שיהיה מוכן להכשל ע"י היצה"ר והתאוה, כי ה' עומד אצלי כיועץ בל אמשך אחרי עצת היצה"ר, והם דרכי התורה אשר נתן לנו שהם עצות שה' נותן לנו איך להשמר מרשת התאוה ומוקשיה, **אף לילות יסרוני כליותי** וגם שנטע ה' בנפש האדם הרגשת המוסר עד שנפשו בעצמו תיסרהו מלכת בדרך הרע וירגיש בנפשו מוסר מונע אותו מדרך רע, וז"ש שאף בלילה כליותי ייסרו אותי מלכת בדרך רע, [כמ"ש בפי' איוב במ"ש ובמוסרם יחתום]:

פסוק ח

שויתי, וע"י עצות התורה והרגשת המוסר, שויתי את ה' לנגדי ר"ל שהגם שתאות הגוף וחמדותיו יסיתני לנטות מאחרי ה', אני משוה את ה' לנגדי, כי פקודת ה' ומצותיו הן עומדות נגד תאות גופי, והן מצוות את ההפך מה שאני רוצה מצד גופי ויצרי, ושויתי ערך שניהם זה מול זה, שבודאי ראוי שאבטל רצוני ותאותי מפני ה' ומצותיו, והענין כי בנפש האדם יש שני דרכים, הגוף וכחותיו יעצוהו תמיד ללכת לקראת נחשים ויטהו אל אהבת עצמו, עד שאפי' הטוב אשר יעשה, יעשה מפני אהבת עצמו מתקות השכר ויראת עונש או פנייה אחרת, אולם נמצא כח באדם שהיא התבונה המעשיית אשר תשים לפניו חק שיעשה הטוב רק בעבור שהוא טוב, ושרשה מהתבונה הכוללת הבלתי ב"ת שהוא השי"ת, עד שה' הוא מיעץ אותו נגד הגוף ונגד חפציו, והשומע לעצת ה' הוא משוה את ה' נגדו, ר"ל שמעריך שתי הטענות במאזני משקל טענת הגוף וטענת הנפש, ושני הדרכים האלה נקראים ימין ושמאל בכתבי הקדש, שההולך בעצת גופו ותאותו הולך בדרך השמאל, כי לב כסיל משמאלו, אבל אחר ששויתי ה' לנגדי ובטלתי רצוני מפני רצונו, הוא **מימיני בל אמוט**, אני הולך ונוסע הנגבה לצד הימין אל הטהרה והקדושה **לכן**, בזה יש לי שלש מעלות, א. **ששמח לבי** הלב מציין הכח הממשלה אשר בנפש, שהאיש המשועבד לתאותיו לבו אינו שמח כי הרשעים מלאים חרטה והלב י"ל תמיד מלחמה פנימית עם עצמו, אבל המושל ברוחו ומכניע תאותיו לבו שמח כי נצח את המלחמה, ב. מצד הנפש האלהית שנקראת בשם **כבוד** בכתבי הקדש שהיא **תגל** בגילה חדשה, כי היא חפצה שתשאר ברוחניותה ולא תתגאל בפת בג הגוף וביין משתיו, ג. מצד הגוף עצמו שכ"ז ששומע לעצת התאוה, יכל בשרו מרואי, וכל כחות התאוה ירגיזו את בשרו ויכלוהו, רקב עצמות קנאה, והתאוה תכלה בשרו ושארו, אבל ע"י שהשקטתי זעף התאוה ושאונה **בשרי ישכן לבטח**:

פסוק י

כי, מפרש נגד מ"ש ויגל כבודי שהיא נשמתו הרוחנית כי עי"כ לא תעזב **נפשי לשאול**, שהגם שהגוף ימות בהכרח וירד לשאול שהוא הקבר, אבל נפשי הרוחנית לא תרד שאולה כי היא תחיה לעולם בנעימות נצח, ונגד מ"ש אף בשרי ישכן לבטח מפרש כי **לא תתן חסידך לראות שחת**, שהגוף שהתנהג בחסידות לא ישחת למות קודם זמנו, שעל ידי שלא הלך אחר תאותו ישכון בשר הגוף בשלוה ובבריאות ויאריך ימים:

פסוק יא

תודיעני אורח חיים, החיים הזמניים הם רק חיים מדומים, והחיים האמתיים הם חיי הנפש עת תפשט את שלמותיה הבשריים ותשוב אל צרור החיים, וכל עוד תתלבש בגולם וגויה היא הולכת להתקרב אל ארצות החיים, אבל זה אם תלך באורח מישור בדרך ה' אשר בו תגיע אל מחוז החפץ, ובקש מה' שיודיעהו הארח שבו יגיע אל החיים הנצחיים, כי דרך זה לא יודע מעצמו רק מפי ה', ובאר כי יש שני הבדלים בין החיים הנפשיים האמתיים ובין החיים המדומים, א. שהשמחה שישיג האדם בחיים הזמנים לא ישבע בשמחה **כי אחריתה** שמחה תוגה, אבל בחיים הנפשיים שם יש שובע שמחות **את פניך** מזיו השכינה, ב. שהתענוג הגשמי הוא פוסק ואינו נצחי אבל נעימות הנמצא בימינך הוא נעימות נצח שהוא נצחי:

פרק יז

פסוק א

תפלה לדוד, תפלה זו נחלקת לג' חלקים, (חלק א') מספר צדקתו איך נשמר מכל חטא בין במחשבה בין במעשה, ועז"א **שמעה ה' צדק**, (חלק ב') מתאונן על אויביו ועל רעתם, ועז"א **הקשיבה רנתי**, (חלק ג') מתפלל על אשרו הנפשי, ועז"א **הקשיבה תפלתי**, ויען שיתראה בו קצת גאות ויוהרא, אומר שתפלתו היא **בלא שפתי מרמה** רק בלב שלם מבטחונו לה':

פסוק ב

מלפניך, מתחיל לספר צדקתו, אומר הגם שבני אדם מפילים עלי משפט מעוקל לדון אותי לכף חובה, הלא **מלפניך משפטי יצא עיניך** הלא **תחזינה מישרים** ולא תוציא עלי משפט שלא ביושר לחייב אותי:

פסוק ג

בחנת, נגד מה שלא חטא במחשבה אומר אתה **בחנת** את **לבי** שהיא מחשבת הלב, במה **שפקדת לילה** שבלילה היא עת המחשבה ופקדת בל אהרהר בלילה מחשבות לא נכונות, הנה **צרפתני ולא תמצא** כי **זמותי** דבר אשר **בל יעבר פי** שמחשבה אשר אין ראוי להוציאה בפי לא חשבתי גם בלבי, דבר שאסור לאמרו בפה נזהרתי ממנו מלחשבו גם במחשבת הלב:

פסוק ד

לפעולות, נושאי המאמר הראשון נמשכים גם לכאן, וזהו סדרו (**בחנת**) **לפעולות אדם** (**פקדת**) **בדבר שפתיך** (**צרפתני בל תמצא**) **אני שמרתי ארחות פריץ**, שאחר שחשב שלא ימצא אחר הבחינה שחטא במחשבה, אומר כי כן לא חטא גם בפעולה ומעשה, ואם בחנת לפעולות אדם הם המעשים אשר פקדת והזהרת בדבר שפתיך שלא לעשותם שהם האזהרות ומל"ת שהזהירה עליהם התורה, צרפתני בל תמצא שאני שמרתי ללכת בארחות פריץ, לעשות איזה דבר איסור כמו שעושים הפריצים הפורצים גדרות:

פסוק ה

תמוך אשורי במעגלותיך, המעגל הוא הדרך הסבובי, שלפעמים צריך לנטות מן הארח הישר אל המעגל שסובבים בו עד שמגיעים על ידו אל הארח הישר, למשל הרחמים הוא הדרך הישר וכן הענוה והבושת, ולפעמים צריך לנטות אל האכזריות והגאוה והעזות נגד רשעים ומכעיסי ה' והמלעיגים על עובדי ה', או במקום שצריך לעשות בהוראת שעה נגד מצות התורה כמו אליהו בהר הכרמל, ובזה צריך עזר אלוה בל יטה מני הדרך אחר שנוטה מן הישר אל הצד, על זה אמר שגם בעת הצטרך ללכת במעגל הסבובי גם אז תמוך אשורי, היה נתמך ונסעד מה' **בל נמוטו פעמי**, וגם אז עשה כל מעשיו לש"ש ולא מט מדרך האושר והשלימות:

פסוק ו

אני, עתה מתחיל הרנה על רדיפת אויביו, אחר שברר את צדקו, אמר הנה **קראתיך** כי ידעתי **שתעננני אל**, ואבקש שלא לבד שתעננני למלאת בקשתי, כי גם **הט אזנך לי שמע אמרתי**, כדרך האהוב שלא לבד שממלאים בקשתו כי שומעים גם איכות אמריו בכל פרטיהם:

פסוק ז

הפלה חסדיך אתה האל **המושיע חוסים** בך, צריך אתה להפלות בם חסדיך, היינו להראות חסדים גדולים מופרשים ונעלים מן הטבע, מסבת אלה אשר המה **מתקוממים**

בימינך, ר"ל שהם מראים א"ע כאילו הם צדיקים ומתקוממים עלי בעזרתך, והם אומרים שימינך תושיע להם נגדי, כמו שאמרו אויבי דוד אלהים עזבו רדפו וכו' אין ישועתה לו באלהים, כאלו אלהים שלחם להתקומם עלי וימינו תושיע למו בדבר זה, ולכן צריך אתה להפלות חסדך להראות שאין האמת אתם:

פסוק ח

(ח-ט) **שמרני**, (המאמרים מקבילים) **שמרני כאישון בת עין מפני רשעים זו שדוני**, שאויביו היו משני מינים, א. אלה שרצו להחטיאו ולהדיחו מיראת ה', מבקש שה' ישמרהו כאישון בת עין מפני הרשעים אשר זו שדוני, ר"ל ששודדים את זו (שהוא האישון בת עין) ממני, שרוצים לעור עיני, דהיינו להטותו מדרך האור אל החשך, וע"כ מבקש שכמו ששם ה' שמירות רבות על האישון בת עין, יען שהוא חלק זך ודק מלא פליאות ומאיר לכל הגויה, כן תשמר נפשי הזכה בת אלהים מלהכשל בחטא, **ובצל כנפיך תסתירני מפני אויבי אשר בנפש יקיפו עלי** מפני הבאים להרגני:

פסוק י

חלבמו אשר **סגרו** את **פימו**, הם **דברו בגאות**, ימליץ שפיהם נסתם ונסגר מלדבר מרוב החלב, ונראה כאילו הדבור אינו יוצא מן הפה, רק מן החלבים שסביבו, והחלבים הם מדברים בגאות אלה הדברים:

פסוק יא

אשורנו, צעדינו שהיו מאושרים עד עתה **עתה סבבונו עיניהם**, שאומרים על דוד ואנשיו **שעיניהם אשר ישיתו לנטות בארץ הם סובבים את אשוריהם**, ר"ל שמתוך ששולחים עיניהם בכל הארץ לבקר על כל, ולתפוס מלכות וממשלה בארץ עיניהם אלה המתהלכים בארץ סבבו את אשוריהם, ר"ל ששאול אמר שדוד מזיק למלכותו ולאשרו, ושעוין עליו בעיניו לבקש עליו תואנה ולמרוד בו:

פסוק יב

דמיונו, וע"י זה רוצה לטרוף ולהרוג אותי, וידוע בטבע האריה שבהיותו כפיר אינו יוצא עדיין על טרפו רק יארב בסוכו למו ארב במסתר, עד שבא אל מעמד האריה שאז יוצא עלי טרפו, עפ"ז ממליץ את שאול שנדמה אל שניהם, בין אל **האריה** אשר **יכסף לטרף** ויצא לחוץ עלי טרפו, ובין **ככפיר אשר יושב במסתרים** וטורף במעונתו, כי כן תחלה רצה שאול להכותו במסתר בביתו ויטל עליו את החנית כ"פ, ואח"כ רדף אחריו במדבריות כאריה הזקן היוצא עלי טרפו:

פסוק יג

קומה ה', בכאן מתחיל התפלה, מבקש שיקום ויקדים פניו טרם יטרוף וישחיתנו, **הכריעהו** שיכרע במקומו ויכנע ולא ירדוף אחרי, **פלטה נפשי מהרשע** אשר הוא **חרבך** שעל ידו תעניש בריותיך להרוג ע"י את המחויבים מיתה:

פסוק יד

ממתים ידך, האנשים שהם ידך, ר"ל שעל ידם אתה פועל ומנהיג ישוב עולמך, (נגד מ"ש רשע חרבך אמר ממתים ידך, כאלו ה' מנהיג עולמו ע"י האנשים, והאנשים החלושים הם ידו, והעריץ הוא חרבו, שע"י החלושים פועל עניני עולמו שהם עוסקים בישוב עולם זורעים וחורשים ובונים, והם יד ה' העוסק בישוב העולם, וע"י הרשעים הוא הורג בחרבו ומאבד את החוטאים) **ממתים מחלד**, מאנשי הזמן העוסקים בחלד ובישוב עולם, שהם רוב בני אדם, אשר **חלקם בחיים ובצפונך תמלא בטנם**, שהם ממלאים בטנם מן שני החלקים שהוכנו לפניהם, מן חלקם בחיים בעוה"ז ומן חלקם בצפונך בעוה"ב הצפון, או בנפש הצפונה מעיני כל, ר"ל שאינם עושים דבר לאושר נפשם ולחיי העוה"ב, כי כל עסקם הוא למלא בטן, (כמ"ש כל עמל אדם לפיהו) והם אוכלים הכל בעוה"ז בין חלקם בעוה"ז בין חלקם לעוה"ב, בין הצלחת גופם בין אושר נפשם הצפון, הכל יקחו רק למלא בטן, ולצרכי גופם, וכל עסקם הוא א. לאכול ולמלא בטנם, ב. **שישבעו בנים** לקיום מינם **והניחו יתרם ועשרם לעולליהם**, כי לא ידאגו להשאיר דבר לשאריתם הנצחי ולהצלחת הנפש, רק ישבעו בעוה"ז מאכילה ומבנים ואחרי מותם לא נשאר להם מאומה רק מה שיניחו עשרם (וגם יתרם כולל מותר האדם מן הבהמה) הכל יניחו לבניהם, כי הם יאבדו מבלי השארה וקיום אישי:

פסוק טו

אני אהיה נבדל ממתים מחלד אלה, כי **בצדק אחזה פניך**, אין עסקי בצרכי הגויה הכלה ואובדת רק אני אחזה פניך בצדק שאני עוסק בו, שבו אשלים את נפשי וע"י אתהלך לפני ה' לחזות אור פניו ולדבקה בו **אשבעה בהקיץ תמונתך**, אני איני שבע בעוה"ז לא שביעת הבטן ולא שביעת הבנים, כמתים מחלד שאמר תמלא בטנם ישבעו בנים, רק אז **אשבעה עת יקיץ תמונתך**, ימליץ כי תמונת ה' נמצא באדם, שהיא נפשו האלהית שהיא צלם אלהים ותמונתו, כי היא חלק אלוה ובה מצויר האלהית ותמונתו, רק שתמונת ה' הנמצא באדם היא ישינה כ"ז שהגוף חי, כי נרדמת בחיק הגויה, כמי שישן שהגם שהוא חי אין כחותיו פועלים ומתראים אז, כן כחותיה ופעולותיה האלהיים נעלמים אז ונרדמים, ואחר שתפשט את הגויה, אז תקיץ התמונה האלהית משינתה, והצלם האלהי

ודמותו שהיא הנפש יתעורר ויקוץ, ואז אשבעה מעדן הנצחי ומפרי הצדק שעשיתי בעודי בחיים, אשר בו אחזה פניך, ואיני דומה כמתים מחלד שישבעו בעוה"ז מן הצפון להם לעוה"ב:

פרק יח

פסוק א

למנצח, במזמור הזה (שנתן בו הודאה על שהציל ה' אותו מיד כל אויביו, במלחמות הרבות אשר היה לו ומיד שאול ביחוד שהיה בו בסכנה יותר מכולם), ספר שני מיני ענינים בהנהגת ה' עמו, בעת השלוה שלא הגיע אליו שום צרה ופחד אויב, ואז הוא מברך על הטובה על שה' שמרו בל יבא אליו רעה כלל, ב. עת שבאו עליו רעות רבות וצרות, ובזה מספר שני מיני השגחה וישועה, א. השגחה באמצעות הטבע, וזה כשאינו זוכה מצד מעשיו רק שה' יושיעהו ע"י תפלתו שאז יושיעהו ע"י אמצעיים טבעיים, ב. השגחה וישועה ע"פ נסים גלוים למעלה מדרך הטבע כשזוכה לזה ע"פ מעשיו, ואז א"צ לתפלה כלל, כי ה' אתו לתת לו נס להתנוסס:

פסוק ב

ארחמך, אני ממלא אותך רחמים אתה **ה' חזקי**, (כי ה' לא יתפעל ולא יצדק אצלו הרחמים שהוא ההתפעליות שיתפעל המרחם בראותו איש מדוכא) אני הנושא שבעבורי אתה מלא רחמים, לא שהרחמים הם מצד התפעלות שלך:

פסוק ג

ה' סלעי, מספר תחלה עת השלוה שאין שום צרה מגעת אליו כלל, ויש בזה שני ענינים, א. השמירה וההגנה מן האויב לבל יקרב אליו, ב. מדרגה יותר גדולה הוא שעוד ינצח הוא את האויב וימשול עליו, נגד ההגנה אומר **ה' סלעי ומצודתי ומפלטי** כי ההגנה תהיה בג' ענינים, א. המפלט מן האויב שעז"א מפלטי, ב. המבצר והמצודה שלשם ינוס וימצא מפלט, שעז"א ומצודתי, ג. המקום שעליו תעמוד המצודה על שן סלע גבוה, שעז"א ה' סלעי, ור"ל אתה הוא הסלע וגם המצודה הבנויה עליו וגם המפלט אותי אל המצודה, ונגד המדרגה השניה שהוא ינצח וימשול על האויב, שעז"א **אלי צורי אחסה בו**, ששם אלי צורי בכינוי אל האדם מורה על השגחה מיוחדת יותר ועל הדבקות שי"ל עמו ומצד זה הלא תוסיף לעשות עמדי שעוד אנצח אני את האויב, וגם לזה צריך ג' דברים, א. המגן שנושא לפניו בעת קרב, שעז"א **מגני**, ב. הקרן שבו ינגח את אויביו, שעז"א קרן ישעי, ג. החוזק והגבורה בעת קרב, שעז"א **משגבי**:

פסוק ד
מהולל, ר"ל בעת כזאת שאיני בצרה כלל, אז **אקרא את ה'** ואכנהו בשם **מהולל**, שהוא מהולל תמיד, כי בצד הזה לא יתפללו ולא יחננו על צרה, רק יהללוהו תמיד על טובותיו, וע"י ההילול לבד **מן אויבי אושע**, ולא אצטרך לתפלה כלל:

פסוק ה
אפפוני, עתה יתחיל לספר ההנהגה השניה בעת שיבואו עליו רעות וצרות שאז יצטרך לתפלה, בעת שאפפוני חבלי מות ועם זה גם **נחלי בליעל יבעתוני**, מות מצד אחד ואויבים מצד השני:

פסוק ו
חבלי, מוסיף שיותר מזה **שסבבוני חבלי שאול**, כאלו אני עומד להקבר בשאול אחר שכבר **קדמוני מוקשי מות**, כאלו הוא אחר המות ועומד להקבר, וכ"ז משל שנדמה כאלו מת ונקבר ובטל מן העולם:

פסוק ז
בצר לי אקרא ה', שאז צריך אני לתפלה ואקראהו מתוך הצרה, **ואל אלהי אשוע**, לישועה, ואז **ישמע מהיכלו קולי**, על ידי תפלה וימהר להושיע, והנה פסוק זה הוא פסוק חרוזי שיכפל בכל מאמר, המליץ מצייר פה ישועת ה' שיושיעהו ע"י אמצעיים טבעיים בדרך הטבע, ובא הציור שבעת שקורא אל ה' מתוך צרתו יכין ה' אחת מן הסבות הטבעיות שעל ידו יושע מן הצרה הזאת, אבל הסבה הזאת עצמה שהוכנה לתשועתו תסבב לו צרה אחרת עפ"י הטבע וצועק שנית, ומזמין ה' סבה אחרת שינצל גם מרעה זאת, ושוב יתעורר ע"י הסבה השנית רעה אחרת משתלשלת ממנה כפי הטבע ויצעק בפעם השלישית ויושיעהו גם מזאת, בענין שמרעה אל רעה יצא וה' הושיעהו בכל פעם, והעמיד הציור הזה במשל, שבעת הקיפוהו אויביו וצרו עליו וצעק אל ה' הכין ה' רעש הארץ שפתחה הארץ את פיה וירדו אויביו חיים שאולה, ונצול מצרתו, אבל ע"י הרעש נסתבב שריפת אש, כדרך הררי עד שמוריקים אש וגפרית בעת הרעש, והיה בסכנה אחרת מפני האש, וצעק אל ה' והכין גשם שוטף לכבות האש, אבל ע"י שהתקדרו העבים פתאום יצא מהם ברקים ורעמים עצומים והיה בסכנה אחרת מפני הרעם והברק, וצעק עוד אל ה' וצוה ה' שיתפוצצו העננים ויפלו מימיהם וחדל הרעם והקולות, אבל ע"י התפוצצות העננים פתאום נעשה שטף גדול במקום שעמד ושבולת מים שטפתהו, וצעק עוד אל ה' וישלח ה' את ידו וימשהו ממים רבים בחסדו זה תורף הציור בכלל, ובזה נבא אל הבאור, אומר שבעת קרא אל ה' בצר לו שמע מהיכלו קולו:

פסוק ח
ותגעש ותרעש הארץ, ונעשה רעש הארץ להטביע את אויביו חיים שאולה, **ומוסדי הרים ירגזו**, כדרך הררי עד שיפתחו לועם בעת הרעש וירגזו באף ובחמה ובאש בוער, וזה היה ע"י **שחרה לה'**, והתגלה חרון אפו ואש חמתו בתוך הרעש:

פסוק ט
עלה עשן באפו מצייר ההר הבוער ומריק אש וגפרית ומעלה עשן ביום הרעש כאלו העשן העולה הוא העשן העולה מאפו, [שיציין כאלו אף ה' בוער בלב ההר], **והאש האוכלת** ממנו הוא היוצא **מפי ה'** המוריק אש דרך פיו, עד **שגחלים בערו ממנו**, כמו שהוא בהרים המוריקים אבני אש:

פסוק י
(י-יא) **ויט**, פה נמשך החרוז **בצר לי אקרא ה' וישמע מהיכלו קולי ויט שמים וירד**, שאז כשצעק שנית על הצרה החדשה, הטה שמים למטה וירד להושיעו, ותחת ששני יסודות שהם יסוד העפר ויסוד האש אשר בבטן הארץ רועשים לבלע ולהשחית, הכין ה' תשועה על ידי יסוד הרוח ויסוד המים, שבעת ירד ה' וערפל תחת רגליו להושיעו, **וירכב על כרוב**, אז **יעוף על כנפי רוח**, כאלו התעורר הרוח וישא את העננים לכבות את השרפה (כמ"ש השם עבים רכובו המהלך על כנפי רוח), עד שע"י הרוח התעורר יסוד המים, עד:

פסוק יב
שישת חשך סתרו, ר"ל את החושך שבו יסתתר ה', את החושך הנמצא סביבות סוכתו, ישת שיהיה **חשכת מים של עבי שחקים**, שיתקבצו עבים ע"י הרוח עד שתחשך הארץ מן העבים וחשכת מים, ומים אלה יכבו את האש והגחלים הבוערים מן ההר, ונושע מן הצרה הזאת, אולם עתה יספר שמן הסבה הטבעיית הזאת שע"י בא לו תשועה, השתלשלה רעה וצרה אחרת, שע"י התקדרות העבים הרבים שהם מלאים חלקי אש ודברים מבעירים כמו גפרית וזאלפעטר, וע"י נשיבת הרוח בם בכח גדול וע"י מרוצתם וקלות מהלכם, וע"י שילחצון יחד קרירות העבים עם חמימות העלעקטרי המתעורר בתוכם ע"כ יעמדו רעמים גדולים וברקים עצומים כנודע לטבעיים, וז"ש (יג-יד) **מנוגה נגדו**, צייר שמתוך חשך סתרו תהל נוגה מנגד אור ה', ומזה יתהוה אש הברק, שעל ידו **עביו עברו ברד וגחלי אש**, שהעבים התמלאו ברד מן הקרירות ע"י שהאש עלעקטרי יתפשט מן האדים, וגחלי אש ע"י התעוררות החום, והאש והקרירות יתפוצצון זה בזה, ועי"כ יתהוו רעמים עצומים וברקים נוראים, **עד שירעם בשמים ה'** תחת שנעשה שקט

בארץ מן האש, התעורר האש והרעם בשמים, ששם **יתן העליון קולו עם ברד וגחלי אש**, והוא נתון עתה בצרה חדשה:

פסוק טו

וישלח, פה נמשך החרוז **בצר לי אקרא ה'** וכו' **וישמע מהיכלו קולי**, **וישלח חציו ויפיצם**, שהרעם עצמו יפוצץ את העבים, וע"י שיתרבו הרעמים וברקים, יתפזרו העננים וישפכו את מימיהם כנודע, ומדמה זה במליצתו כאילו ה' שלח חציו והפיץ את העבים, ומפרש מה הם החצים **שברקים רב** וע"י רבות הברקים **הממם** וחדל הרעם, וכל תשועות אלה הם ע"י סבות טבעיות, עד שנושע גם מצרה זאת:

פסוק טז

ויראו, עתה יספר שמן התשועה הזאת נסתבבה צרה אחרת טבעיית, שע"י שבירת העבים והתפוצצם פתאום נתהוה שטף מים עד **שהתראו אפיקי מים**, **ויגלו מוסדות תבל**, שהמים שהיו יסוד לתבל בששת ימי בראשית שהיה כל העולם מים במים ונתכסו אח"כ כי עלו המים ע"י אדים אל הרקיע והעבים כמ"ש בפי' מעשה בראשית ולקמן סי' ק"ד, עתה נתגלו שנית כי שבו המים ויפיצו את היבשה, וכ"ז היה **מגערתך ה'**, שכמו שתחלה תהום כלבוש כסיתו מן גערתך ינוסון, עתה שבו מגערת ה' שנית אל היבשה, **ומנשמת רוח אפך**, שפזר ופצץ את העבים נשטפה הארץ ע"י שטף, ועי"כ נשטף גם דוד בשטף מים ושבולת שטפתהו:

פסוק יז

ישלח ממרום, פה נמשך החרוז **בצר לי אקרא ה'** וכו' **וישמע מהיכלו קולי ישלח ממרום יקחני**, מצייר שהיה כבר נטבע במים וה' שלח **וימשהו** ויוציאהו **ממים רבים**, וגם בזה מצייר שאויביו עוד לא רפו ממנו, וכאשר ראוהו נטבע במים ושיש לו דרך לצאת מן המים, עמדו אצל שפת המים ושומרים שבעת ירצה לצאת יטביעוהו שנית, וה' הצילהו גם מידם, וז"ש שבעת ימשני ממים רבים (יח-יט) **יצילני ג"כ מאויבי עז אשר יקדמוני ביום אידי**, שרוצים להקדימו טרם יצא מן הנהר ולהטביעו שנית, **וה' היה למשען לי**, כי ע"י השגחת ה' **יוציאני למרחב** למקום שאין יכולים לעכבני מלצאת מן המים, ובצאתי אז **יחלצני מידם**, לבל יוכלו לתפשני ולהרע לי, וכ"ז מצד **שחפץ בי**, ע"כ הצילני מכל הרעות האלה:

פסוק כא

יגמלני, אחר שבאר האופן הראשון שיושיעהו ה' ע"י תפלתו וצעקתו וע"י אמצעיים טבעיים, שבזה יתהלכו לפעמים הסבות והמסובבים ויוליכוהו מצרה אל צרה אחרת,

עד שהוצרך לצעוק בכל פעם, מתחיל לדבר על האופן השני שיושיעהו ה' בדרך נס ופלא בעת יזכה לזה עפ"י מעשיו הטובים, שאז לא תקום פעמים צרה ותהיה התשועה מופלאת וגדולה מאד, ועז"א **בעת שיגמלני ה' כצדקי** וכו', אז **האל המאזרני חיל** וכו' **משוה רגלי כאילות** וכו' כמו שיתבאר, ואמר **יגמלני ה' כצדקי כבור ידי ישיב לי** ויש הבדל בין **גמול** ובין **השבה**, שההשבה היא כפי המעשה והפעולה והגמול הוא כפי תכונת האהבה או השנאה שיש לו עליו, שהגמול נקשר תמיד עם התפעליות, ויש הבדל בין **צדקי ובין בור ידי**, שצדקי הוא בקום ועשה ובור ידי הוא מה שישב ולא עבר עבירה, לפ"ז היה ראוי שיאמר בהפך ישיב לי כצדקי ויגמלני כבור ידי, שההשבה הוא על מה שעשה במעשה, והגמול והאהבה הוא על השוא"ת, אולם אמר רבותא, שלא לבד שישיב לי כצדקי כי גם יגמלני כצדקי, שמלבד התשלומין כפי הפעולה תהיה ג"כ גמול כפי האהבה, וכן לא לבד שיגמלני על בור ידי כי גם ישיב לי, כי יחשב לי את מה שנמנעתי מלעשות רע כאלו עשיתי טוב בפועל וישיב לי ע"ז שכר, ומפרש הדבר במאמרים מקבילים, **יגמלני ה' כצדקי כי שמרתי דרכי ה'**, שהצדק אשר עשיתי לא עשיתיו מפני שהשכל והנימוס מחייבו עד שא"צ שישיב לי רק על הפעולה בעצמה כי שמרתיו מפני שהם דרכי ה' ללכת בדרכיו ולהדמות אליו, וע"ז אני ראוי לגמול שיגמול עלי כפי האהבה והדבקות שהלכתי בדרכיו ודבקתי בו, **וכבור ידי ישיב לי כי לא רשעתי מאלהי**, שמה שלא רשעתי, לא היה מפני שהשכל מחייבו או שטבעי אינו נוטה להרשיע, רק הסבה היה מאלהי, מפני אזהרת ה' ופקודיו, הגם שיצרי היה מסיתני להרשיע, ובזה ראוי שישלם לי שכר כי בבא דבר עבירה לידו וכבש תאותו נותנים לו שכר כעושה מצוה, כמ"ש חז"ל:

פסוק כג

כי כל משפטיו לנגדי וחקותיו לא אסיר מני, יש הבדל בין **משפט** ובין **חק**, שהמשפט הוא דבר שהשכל מחייבו, והחק הוא דבר שאין השכל מבין טעמו, ויש הבדל בין **לנגדי** ובין **לא אסיר מני**, שהעומד נגדו הוא עצם חוצה לו, אבל לא אסיר מני מורה שהוא דבוק בו ואינו מסירו מעליו, ור"ל שהמשפטים הגם שהשכל מחייבם ודבוקים עם האדם בטבע, איני עושה אותם בעבור שהם נמצאים בשכלי רק מצד שה' צוה אותם, וכאלו הם עומדים לנגדי בלתי נמצאים בי בשכלי רק אני מקבלם מה' כדברים שהם רחוקים מהשכל, ובכ"ז אני מגביל דרכי לעומתם, והחקים הם בעיני כאלו הם נמצאים בשכלי ובנפשי וכאלו הם מצות שכליות ואינם עומדים לנגדי מרחוק רק הם נמצאים עמי, כמ"ש

נטיתי לבי לעשות חקיך, שע"י האמנתו בה' לבו נוטה אליהם כאלו הם מצות שהשכל מחייבם עד שלא אסירם ממני, והם מושרשים בלבי ובנפשי:

פסוק כד

ואהי אומר, אם אוסיף אומץ והגעתי למדרגה יותר גדולה עד **שאהי תמים עמו**, וגדר מדרגת תמים, הוא שאין בכחות גופו ושכלו התנגדות כלל אל מצות ה', כי נתהפך טבע גופו ושכלו אל טבע הקדושה והטהרה עד שאינו חוקר כלל ואין אצלו שום נטיה ושום פניה בעבודת ה', עד **שאשתמר מעוני**, שאהיה נשמר מעון ממילא, ואהיה נשמר מן העון עצמו, כי תאות גופו ותכונותיו הם בעצמם שומרים אותו שלא יתאוה לעון כלל, ואז **וישב ה' לי כצדקי וכבור ידי** אשר הוא **לנגד עיניו**, אז יהיה הגמול לא בעבור הפעולות עצמם כמו שהם פעולות רק כפי מה שהם עומדים נגד עיני ה' הצופה תעלומות לב ויודע השרשים מאין צמחו הפעולות ותכונות עלילותיהם במדת הנפש:

פסוק כו

עם חסיד, באר בזה ג' ענינים א. שלפעמים תהיה ההנהגה העליונה מכוונת מול מעשה האדם, שאם הוא חסיד יעשה ה' עמו חסד, ואם הוא במדרגת תמים או נבר כן יתנהג עמו ה' ג"כ לפי הכנתו הן לטוב הן לרע:

פסוק כח

כי, ולפעמים יתנהג עם האדם הפך מהכנתו, **שעם עני** הם הנכנעים ושפלים בלבותם **תושיע**, **ועיניך על רמים להשפילם**:

פסוק כט

כי, ויש הנהגה שאינה מכוונת כלל עם מעשה האדם, והם בשני דברים, א. בענין הודעת האמתיות והוראת הדרך בו ישכן אור, ועז"א **כי אתה תאיר נרי**, ר"ל כי האדם מצד טבע חמרו וכחותיו אינו מוכן שיתפלש עליו אור האלהי ושידע האמתיות, אולם מצד שכלו הוא מוכן לקבל האור, ומצד זה נמשל אור השכל לנר המאיר חשכת הנפש, כמ"ש נר אלהים נשמת אדם, אולם הנר הזה לא יאיר מעצמו רק ע"י אור ה' המעלה נר הנפש והאיר אל עבר פניו, שהשכל בחקירותיו א"א שישיג אור האמת, רק ה' יאיר נרו עד שיאיר באור ה', מצד זה אמר **כי אתה תאיר נרי**, אולם החשך והערפל המסבבים את הנר הזה שהם כחות החמריים הסוככים עליו, הם חשך ממשי, עד שאינם מוכנים לקבל נוגה מן האור הזה, וגם לזה צריך עזר ה' שיעשה החשך הזה מוכן אל שיגיה מן האור הזה, ועז"א **כי אתה אלהי תגיה חשכי**, ומשל הנר הוא הודעת האמונות האמתיות והנבואה

אשר ישפיע על שכל האדם, ומשל הגהת החשך הם המצות שנתן ה' בם יוסרו ענני החומר ע"י הקדושה והזדככות, ושניהם הם מאת ה' מבלי ימתין על האדם:

פסוק ל

כי בך, והענין השני שיעשה ה' מעצמו הוא ההגנה והשמירה מן הפגעים, וביחוד הנצחון ליראיו, שלא יהיה לפי הכנתם וגבורתם כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט, וכמ"ש לא בגבורת הסוס יחפץ רוצה ה' את יראיו להציל ממות נפשם, וז"ש **כי בך ארוץ גדוד**, שנדמה לי כאלו יש לי גדודים רבים ואנשי חיל, **ובאלהי אדלג שור** וחומת ומבצרי האויב לכבשם:

פסוק לא

האל, מבאר כי אחר **שדרך האל** והוא ההנהגה שלו הוא **תמים**, **וכל אמרת אלוה** שהוא הבריאה שברא במאמר, **צרופה** מכל סיג, ועי"ז **הוא מגן** ומחסה **לכל החוסים בו**, ובאור הדבר, כי עניני ה' בעולמו יתראו לנו בשתי מחזות, א. החקים הטבעיים אשר גבל וחקק בעת הבריאה חק נתן ולא יעבור, למשל שהאש תבער והמים ירדו במורד והשמים יתנו טלם והארץ יבולה, ב. הדרכים אשר ינהיג לפי מעשה בני אדם הבחיריים אם טוב ואם רע שבעת שבעלי הבחירה עושים מעשים טובים לפניו יסדר את ההנהגה להיטיב להם ולחיותם, ובעת ירעו מעשיהם יסדר ההנהגה לרע, וכפי הנראה לעיני בשר שני החקים האלה נבדלים זה מזה ורחוקים הרחק רב, כי מה יהיה קשר למטר השמים עם מעשה בני אדם בעבודתם או במרים, או רעש הארץ ארבה שדפון וכדומה עם פעולות בעלי הבחירה, הלא חקי הטבע קבועים ומוכרחים ולא ישתנו, ופעולות בעלי הבחירה הם אפשריים, ומן המחזה המדומה הזאת יטעו בני אדם שאין מעשה ודעת וחשבון, כי איך תשתנה הטבע ע"י מעשה בני אדם, אבל אחר שנשים על לב כי חקי הטבע הם ערוכים מאת ה', וגם ההנהגה הבחיריית לפי המעשה שע"י יגמול ויענוש הוא ג"כ מאת ה', באין ספק כי היוצר אותם בודאי קשר שני ההנהגות בחבלים דקים רוחניים עד שיתפעלו זה מזה וימשכו זה מזה, וחקי הטבע הם תלוים ונמשכים וישתנו לטוב או לרע לפי שישנו בני אדם את מעשיהם, ובזה יש תקוה שהצדיק יהיה נשמר מכל רעות טבעיות כי הטבע תכנע תחתיו לפי מעשהו, וז"ש אחר **שהאל תמים דרכו**, שהוא דרך ההנהגה הבחיריית התלויה לפי מעשי בני אדם האפשריים, שדרכיו המה חסד ורחמים וחנינה לטובים ודין ומשפט לרשעים ודרך הזה תמים אין בו חסרון, ואין חקי הטבע עוצרים בעדם **כי כל אמרת ה' צרופה**, שהם המאמרים שבהם גזר שיתהוה העולם וגבל חקי העולם והטבע, הם צרופים מכל סיג, עד שלא יהיה סתירה ביניהם ובין ההנהגה הבחיריית, ומצד זה

הוא **מגן לכל החוסים בו**, כי חקי הטבע נכנעים אל החוסים בה', ומפרש שנית **כי מי אלוה מבלעדי ה'**, שם הויה מורה על הבריאה שהוא היה מהוה כל נמצא, ושם אלוה מורה על ההנהגה וההשגחה, ואלהים המנהיג ומשגיח לפי המעשים, הוא בעצמו ה' אשר ברא כל הבריאה ויסד חקי הטבע, **ואין צור** בורא ויוצר **זולתי אלהינו** המשגיח והמנהיג, באופן שהבורא הוא המנהיג והמנהיג הוא הבורא, ובודאי ערך הכל באופן שלא יהיה סתירה בין חקי הבריאה ובין חקי ההנהגה וחקי הטבע נמשכים לפי חקי ההנהגה:

פסוק לג

האל, אחרי ההקדמה הזאת שבאר איך ימשך מן המעשים הטובים שישמר האדם מן הפגעים ומכל רעה, שב אל ענינו שהתחיל בפסוק כ"א לספר איך ע"י מעשיו הטובים ינצל בדרך נסי פלאיי שהוא דורך על חקות הטבע והטבע תכנע תחתיו, ובאר בזה שני אופנים, (אופן א') שהגם שה' יתן לו כח וזריזות וילמדהו תכסיסי מלחמה, מ"מ לא ילחם ולא ירוץ רק יעמוד במקומו והנצחון יתהוה מעצמו בדרך נס, ועל צד זה אמר **האל המאזרני חיל**, חשב ג' דברים, א. שיתן לו החיל והכח למלחמה ומ"מ **יתן תמים דרכי**, יהיה דרכי בתמימות שלא אלחם ולא אעשה רע לשום אדם, ב. הזריזות והמרוצה, ועז"א הגם כי **משוה רגלי** קלים כרגלי **אילות** לרוץ אחר אויבי, מ"מ לא ארוץ, רק **על במותי יעמידני**, אשאר עומד במקומי ולא ארדוף אחר שום אדם, ג. העצה והלימוד בתכסיסי מלחמה, שהגם כי, **מלמד ידי למלחמה** ולמדני תכסיסי מלחמה, מ"מ לא אצטרך להלחם כי בהפך **ונחתה קשת נחושה זרועותי**, שתשבר הקשת ולא ישתמשו בו כלל, וזה האופן האחד שכל הנצחון יהיה בדרך נס ואני אשב בביתי, (האופן השני) שהגם שיתהוה הנצחון ע"י ה' לבד כמו שהיה בנס של סנחריב, בכ"ז ירצה ה' לגדל כבודי כאלו אני הייתי המנצח בגבורתי, וז"ש **ותתן לי מגן ישעך**, ר"ל שלמלחמה צריך, א. המגן לשמירה, ב. יד הימין לנצוח, הנה תתן את המגן לי, כאלו אני החזקתי את המגן בעת המלחמה, הגם שהוא מגן ישעך, שישועתך אחזה את המגן לא אנכי, תתנהו לי כאלו היה שלי, וכן אל הנצחון **ימינך תסעדני**, עד שאנצח בימיני ע"י סעד של ימינך, וזה תעשה יען **שענותך תרבני**, כאלו מרוב ענותך אינך רוצה ליחס הנצחון לך שאתה נצחת, ותגדיל אותי לתלות את הנצחון בי ומצד זה שתרצה ליחס את הנצחון אלי **תרחיב צעדי תחתי**, שתחת שבאופן הראשון אמר ועל במותי יעמידני, שיעמוד במקום אחד, תרחיב צעדי לרוץ אחרי האויב (וגם בזה מציין שה' מרחיב צעדיו ולא נעשה זה בכחו), ב. שהוא כאלו **תרחיב צעדי תחתי** היינו במקומי שבכ"ז אעמד במקומי כאילו רוח ה'

יובילהו ע"י קפיצת הארץ אחר האויב שרודף, ובכ"ז עומד תחתיו, ובזה אמר **ולא מעדו קרסולי** כי בכ"ז אני עומד במק"א, ובענין זה **ארדף אויבי** וגם **אשיגם**, ולא אשוב עד שיכלו לגמרי:

פסוק לט

אמחצם, מוסיף לאמר שגם אם אמחצם מחץ קטן **לא יכלו קום** מוסיף עוד **שיפלו** מעצמם **תחת רגלי**, (אחר שבאר איכות הרדיפה יבאר איכות המלחמה בעצמה):

פסוק מ

(מ-מא) **ותאזרני**, תחת שבאופן הראשון אמר האל המאזרני חיל ויתן תמים דרכי שיהיה החיל שלו שלא למלחמה, אמר עתה **שיאזרהו חיל** שיהיה החיל **למלחמה** ובכ"ז אתה **תכריע קמי תחתי** היינו במקומי, אתה תהיה במקומי להכריע אותם, **ואויבי תתן לפני עורף** שכ"ז תעשה, (עי' באה"מ):

פסוק מב

ישועו, ולא ימצא רב ריבם לא בין בני אדם, כי **ישועו** לישועה **ואין מושיע**, ולא מה' כי **לא יענם**, ויותר מזה כי הגם כי **אשחקם כעפר על פני רוח**, שאנשי החיל במלחמה יהיו כעפר דק הנשחק ונפזר לכל רוח כן יברחו לכל רוח, והנשארים בעריהם **אריקם כטיט חוצות** ויהיו למרמס ולעבדים ולשפחות, בכ"ז לא ימצא מי שיריב ריבם, כי אתה **תפלטני מריבי עם**, שאם יעמדו בעלי בריתם הבאים לריב ריבם, תפלטני מידם, בהפך **תשימני לראש גוים**, ולא לבד לגוים הקרובים, כי גם **עם אשר לא ידעתי יעבדוני**, ויותר מזה כי גם **לשמע אזן ישמעו לי בני נכר** אשר **יכחשו לי**, ר"ל הנכרים הגרים בארץ רחוקה מאד אשר יכחשו לי דהיינו שהיו מכחישים מציאותי שלא ידעו עד עתה כלל שנמצא בעולם עם ישראל ודוד מלכם, עתה ישמעו ויתקבצו אלי לא למראה עין שראו גבורתי רק לשמע אזן ששמעו הנפלאות שנעשו לי:

פסוק מו

בני נכר ר"ל לשמע אזן ישמעו לי **בני נכר אשר יבולו ויחרגו ממסגרותיהם**, ר"ל בני נכר הסגורים בהרים רחוקים אשר יבלו ויתעמלו וייגעו מרוב הדרך עד שיעשו חגרים מרוב הדרך אשר ייגעו לצאת ממסגרותיהם לבא אלי לשמוע לי:

פסוק מז

חי ה', נגד ההגנה מן האויב אמר **חי ה' וברוך צורי**, ונגד מה שהושיע לנצח את האויב שזה מדרגה יותר אמר **וירום אלהי ישעי**, ומפרש נגד וירום אלהי ישעי **האל הנותן נקמות לי**, שעוד ראה נקמות באויביו **וידבר עמים תחתי** שיהיו תחת ממשלתו, ונגד ברוך צורי,

אמר **מפלטי מאויבי** האויב הוא הדורש רעה בסתר, ומוסיף **אף מן קמי תרוממני** שהם אלה שקמו עליו בגלוי להלחם עמו, **ומאיש חמס תצילני** זה שאול שעשה חמס לנגדי כמ"ש ביום הציל ה' אותו מכף כל אויביו ומיד שאול **על כן אודך בגוים ה'**, לתת לך הודאה על הטובה, **ולשמך** אזמרה לספר תהלת ה':

פסוק נא

מגדיל, וכפי רוב ההודאה כן תגדל התשועה בכל עת עד **שיגדיל ישועות מלכו**, וחוץ ממה שישלם לי בעד ההודאה והשבח, **יעשה חסד למשיחו לדוד ולזרעו** כי חסדי דוד הנאמנים היה מה שכרת לו ברית שלא תסור המלוכה מזרעו, שזה היה מצד החסד כמו שכתוב בש"ב ב' ז', וחסד זה ימשך עד עולם:

פרק יט

פסוק א

למנצח, יבאר כי כבוד ה' יתגלה בעולמו ע"י שני מחזות, ע"י העולם אשר ברא נשיגהו בדרך החקירה והעיון, וע"י התורה נשיגהו בדרך הנבואה וההופעה האלהית, ויבאר שיש יתרון לגילוי כבודו מציאותו והשגחתו ומעשה ידיו ע"י התורה מעל העיון והמחקר בששה ענינים:

פסוק ב

השמים מספרים כבוד אל, השמים כולל כל הגרמים השמיימים אשר בעולם הגלגלים, והרקיע שם מיוחד אל מקום עליית האדים, ששם יתהוה המטר והברד ועד שם יגיע גבול הארץ וראוי לנשימת כל בע"ח, ומשם ולמעלה יתחיל גבול השמים וכל בע"ח לא יתקיים שם, כמו שכן דעת המורה וההולכים לשטתו בפי' שם רקיע, ויש הבדל בין כבוד ה' ובין מעשה ידיו, שהכבוד יחויב לו מצד שהוא בורא כל בראשית הבריאה והוא סבת כל הנבראים וזה יספרו השמים, שכל הרואה הבנין הגדול הזה והמאורות אשר בו ידע שיש בורא יחיד אשר ערך הכל ביכלתו וחכמתו, אולם לא נוכל לדעת מזה שהוא עדיין עוסק בבריאה ומחדש בכל יום מעשה בראשית ושהוא המנהיג את העולם, וזה נודע מן הרקיע שמפלאי המטר וההשגחה הנמצא בו נודע שהוא עדיין עוסק ופועל ומכין לארץ מטר ומצמיח הרים חציר, ואמרו חז"ל מעשי ידיהם של צדיקים מי מגיד, הרקיע, שע"י שיבא המטר ע"י תפלת הצדיקים, והקב"ה מביאו בעתו בכ"מ לפי הצורך אל כל מדינה במקום תכונתה לפי הזמן והמקום, נודע השגחת ה' ופעולתו בעולמו, ויש הבדל בין **ספור להגדה** שהמגיד יגיד דבר חדש הנוגע לחברו, וזה **מגיד הרקיע** שמודיע בכל

עת מעשי ידי ה' המתחדש בבריאה לצורך ישוב בני אדם, אבל ספורי השמים הם מדבר עבר שה' ברא הכל בששת ימי המעשה, שזה כמספר דבר שכבר היה לעולמים שאינו נוגע לנו בהוה:

פסוק ג

יום, הנה משלשה דברים נוכל לברר על דבר שהוא מפעולת פועל בכונה ולא נפל על צד הקרי וההזדמן, א. מצד הריבוי שהמקרה לא יהיה רק למעט, ב. מצד החכמה אם נעשה בשלימות, כי דבר הבא במקרה לא יבא בשלימות וביושר כראוי, ג. מצד התכלית שהמקרה לא תפנה אל איזה תכלית שאם יפנה אל תכלית אינה מקרה, וכמ"ש כ"ז הפילוסוף (בס' השמע מאמר ב'), וכן באר פה איך נודע כבוד אל מן הבריאה הכללית, א. מצד הריבוי, שהגדה זאת מתמדת בזמן כי **יום ליום יביע אומר**, ובאשר ביום יראו כל אדם מעשי אלהים והוא יביע אומר ויספר את גבורתו, ובלילה שאז עת דממה והטבע כולה תשים יד לפה, אז הוא עת המחשבה שאז יחשבו ויעיינו על מה שראו ושמעו ביום ויוציאו ממנו דעת אלהים, ועז"א **ולילה ללילה יחוה דעת**, ובאשר כל יום יגיד אומר חדש מהחדושים האלהיים אשר יעשו בכל יום ויום, כן בכל לילה יודעו להם התגלות חדשות מפועל אלהים ומעשהו ישכילו, וגם ר"ל שהימים תמיד סמוכים זה לזה וכן הלילות, כי היום וכן הלילה סובב ומתגלגל תמיד סביבות הכדור עד שבכל רגע יגיד יום החולף אומר ליום הבא לרגלו ונכנס תחתיו, וכן לילה ללילה, בענין שהריבוי הזה מתמיד ומתרבה בכל זמן:

פסוק ד

אין, והגדה זו אינה בלחש, כי אין אומר שהוא מאמר שלם, וגם אין דברים שהוא גם דבורים יחידים, אשר **בלי נשמע קולם**, שכל אמירה וכל דבור היוצא מאת הטבע ופליאותיה המתחדשות כל רגע להעיד על כבוד של יוצר, קולם נשמע מקצה הארץ ועד קצהו, וכל שיח וכל רמש וכל תנועה המתהוה בעולם יתן קול עז ויכריז בקול גדולת הבורא וחכמתו:

פסוק ה

בכל, וגם שהגדה זו אינה מיוחדת במקום פרטי כי היא מתפשטת בכל המקומות שאף **בכל הארץ** הבלתי מיושב **יצא קום**, כי הקו אשר נטה הבורא ית' על בנינו הכללי התפשט על כל הארץ והיא מכלל הבנין ותלויה על בלימה נמשכת בקו המושך בין השמים הסובבים ומושכים אותה מכל צד במאמרו של בורא כל, **ובקצה תבל** שהוא החלק המיושב שם יצאו **מליהם**, כי שם כל הברואים והנמצאים ימללו מלים

ויגידו חכמת אלהים ותכונתו - **לשמש** עתה יתחיל לבאר איך נעשו בחכמה ובתכלית השלימות, הנה **לשמש שם אהל בהם** שממנה יצא האור והחיים לכל הגרמיים אשר תחתיה וביחוד אל כדור הארץ, שהיא תתן אור וחיים בין לצמחים בין לבע"ח, וה' ערך מהלכה בחכמה נפלאה עד שיתפשט אורה בכל כנפות הארץ, כי **והוא**, השמש הולך בשני מהלכים מתנגדים, א. הילוך היומי שיסבב בכל יום ממזרח למערב, ב. הילוך השנתיי שיסבב בכל שנה ממערב למזרח, וסיבוב זה אינו על קו משוה היום רק נוטה מן המשוה לצפון ולדרום יותר מכ"ג מעלות, שכשהוא בר"ח ניסן בראש מזל טלה יטה יום יום דרך הגלילים עד ראש סרטן ואז ישוב ללכת למאזנים ומשם לגדי, ולא ישנה מהלכו מגליל אל גליל אף כחוט השערה, ויאמרו הקדמונים כי הילוך השמש העצמי הוא ממערב למזרח רק שגלגל היומי מכריחו בכל יום ומוליכו סביב כדור הארץ ממזרח למערב, ועל המהלך ההכרחי שילך בכל יום אמר **והוא כחתן יוצא מחופתו**, שיציאת החתן מן החופה הוא בהכרח, ועל המהלך העצמי שילך בכל שנה אמר **ישיש כגבור לרוץ ארח**, שהוא מה שילך ברצונו שלא עפ"י הכרח, ובאשר מהלך זה השנתיי לא ילך על הדרך הגדול הקבוע שהוא על קו המשוה, רק על הארח שהוא מן הצד שהוא על גלגל המזלות, אמר לרוץ ארח, שהארח הוא ההולך מן הדרך הגדול אל הצד לכפרים ואינו קבוע כ"כ, ועי"ז **מקצה השמים מוצאו**, הגם שיוצא מקצה השמים אינו הולך על קו המשוה בישר, רק **ותקופתו על קצותם** יקיף אל הקצוות שהוא לצד צפון ולצד דרום, וזה מורה על רוב החכמה שאם היה הולך תמיד על קו המשוה לא היה אפשר לישוב הארץ כי על מסלול השמש בקו המשוה היה החום בוער מאד, ועל גלילות צפון ודרום לא היה חום השמש מגיע שם כלל, אבל ע"י שהולך ומקיף לצדדי הקצוות **אין מקום נסתר מחמתו** שחום השמש מתפשט על כל הקצוות וכל הארץ ראויה לישוב, ובזה מתבאר החכמה וגם התכלית שלא תהו בראה, וכ"ז עדות על פעולת פועל חכם:

פסוק ח

תורת, אחר שספר איך ניכר כבוד ה' וגדולתו ע"י העולם, יאמר, כי עוד יש הגדה אחרת המכרזת מפלאות תמים דעים אשר לה יתר שאת על ההגדה הראשונה של העולם, בששה דברים, נגד ששה חלקי התורה אשר התפלל עליהם במזמור של תמניא אפי, שהם תורה עדות פקודים מצות חקים ומשפטים כמו שבארנו שם, ועל החלק הנקרא תורה שהוא ילמד לנו יסודי האמונות בין בעיונים האלהיים בין בעניני הנבואה, אמר שלה יתרון על מה שישיגו בעלי העיון בחקירותיהם ע"י ההגדה הראשונה של העולם, שהתורה שנשיג ע"י הגדה הראשונה אינה תמימה, כי לא תלמד לנו רק שיש בורא כי

אין נברא בלא בורא, אבל לא אם העולם קדמון או מחודש, ואיך נברא אם מן האפס המוחלט או מן חומר קדום, ולא נדע ממנה השגחה והנבואה תורה מן השמים ודבקות ה' בעם קרובו, אבל **תורת ה'** היא **תמימה**, בלי שום חסרון, כי תלמדנו כל חלקי הדעות והאמונות, וגם שהגדה הראשונה לא תלמד אותנו מענין הנפש ורוחניותה והשלמתה ואיך תשוב אל ה' אלהים, אבל תורת ה' **משיבת נפש** אל צרור החיים **עדות** החלק ממנה שנקרא עדות, והוא חלק הספורי שבתורה, נבדלה מן ספורי החכמים אשר בדו לעצמם להלביש בם עיוניהם, שרובם בדויים ולמשל בלבד, אבל **עדות ה' נאמנה** כי גם מלבושי התורה והספורים שלה חוץ מכונתם הפנימית והסודות הצפונים בהם הם אמתיים כפשוטם, ותחת שעדות הפילוסופים אשר יעידו על מה שהעלו בחקירותיהם לא יבינום רק החכמים בעלי העיון, אבל ספורי התורה ועדותה **מחכימת פתי**, שגם הפתי יראה ממעשה דור המבול והפלגה וסדום וכדומה עונשי ה' את הרשעים וממעשי האבות וקורותיהם השגחתו על הצדיקים, ומעניני יצ"מ וכל הנזכר יראה שהשם ב"ה משדד הטבע ומפליא נס להתנוסס, וממעמד הר סיני יכירו אמתת הנבואה ותורה מן השמים וכדומה:

פסוק ט

פקודי ה', החלק של המצות הנקראים בשם פקודים, שהם מיוחדים לזכר ע"י דברים אמוניים (כמו המועדים על יצ"מ) או במדות (כמו מצות פריקה וטעינה פאה ומתנות עניים וכדומה), נבדלים מן הפקודים כמוהם שעשו בני אדם עפ"י הסכמתם שאינם ישרים, אבל **פקודי ה' המה ישרים** שנעשו עפ"י היושר והצדק, וגם שפקודי ב"א אינם משמחי לב באשר אין רצוף בם תכלית נכבד שהוא המשמח לב עושהו בידעו התועלת שיגיע מן המעשה, אבל פקודי ה' הם **משמחי לב** עושיהם - **מצות ה'** החלק המיוחד בשם מצוה שהוא רוב המצות שבתורה, נבדלו ממצות אנשים, שהם הולכים חשכים ואור השכל לא נגה עליהם, אבל **מצות ה' ברה** שכולם יש להם טעמים נכונים להישיר הדעות ולאושר הנפשות, וגם היא **מאירת עינים** שהם החושים, כי ילמדוהו רחמים וחנינה ונדיבות וכל המדות הטובות אשר יעשה וחי בהם בחיי העולם הזה:

פסוק י

יראת ה' הם חלק החקים שבתורה שאין להם שום טעם רק שהם גזירת מלך ואנו צריכים לעשות אותם מפני יראתו כעבד שעושה מצות אדוניו מבלי ידרוש טעמם ונמוקם, כמ"ש ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו, יש בהם הבדל מן החקים שתקנו האנשים שרובם הם טמאים, כמו כל התועבות שעשו לע"ג, מזנות ושריפת

הבנים שהיה מפני יראת הע"ג, ויראת ה' היא טהורה, וכן יראת ההבל אינה מתקיימת כי היו מחליפים חקיהם תמיד באחרים כנודע, אבל יראת ה' עומדת לעד, **משפטי ה'** הוא חלק המשפטים שבתורה נבדלו מן המשפטים אחרים שהם אינם אמת כי א"א לשכל האדם לשער לא אמתת המשפט לפי הצדק ולא העונשים המגיעים לעוברים שיהיה במדה ובפלס לפי החטא, ולא להסכים הצדק הנמוסי והדתי עם הצדק הטבעי, ולא שיסכימו המשפטים זה עם זה, אבל משפטי ה' **צדקו** יחדיו אין סתירה ביניהם, ולא מהם אל הצדק הטבעי:

פסוק יא

הנחמדים, ואומר כי ימצאו בה גם השלמיות המדומים שהאדם רודף אחריהם, אם המועיל, שהם **נחמדים מזהב ומפז רב**, ואם הערב, שהם **מתוקים מדבש ונופת צופים**, שימצא בם הערב לשעתו, והמועיל אל החיים המדינים והצלחה בעוה"ז:

פסוק יב

גם, ובכ"ז גם **עבדך** שאינו רודף אחר דברים המדומים והמועיל והערב, בכ"ז **אני נזהר בהם**, מצד כי **בשמרם עקב רב**, שנמצא תכלית גדול בשמירתם בעצמם, שהוא אהבת הטוב שרצוף בהם עצמם:

פסוק יג

שגיאות, אולם בקש בל יכשל מלזהר בשמירתם, א. ע"י השגיאה, שהוא שגיאת העיון, שיתחלף לו לאמר על האסור מותר שזה גדר השגיאה כי **מי יבין** להנצל משגיאת השכל, ב. **מנסתרות נקני**, שהוא השוגג הגמור כסבור שהוא שומן והוא חלב שלא תענישני ע"ז:

פסוק יד

גם, הגם שאני מובטח שלא אעבור על מצות ה' בזדון, לפעמים יתעה האדם ע"י זדים החולקים על התורה במזיד ומתעים את האדם ע"י טענותיהם, או שהם מושלים עליו ומכריחים אותו לנטות מדרך הטובים, על הראשון אמר **מזדים חשך עבדך** בל אתחבר עמהם, ועל השני אמר **אל ימשלו בי**, **אז איתם** אהיה תמים, **ונקיתי מפשע רב**, שבודאי לא אפשע במזיד ובמרד, ולא לבד שלא אכשל במעשה, אבקש כי **יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך**, שגם הדבורים שאוציא מפי וגם מחשבות לבי יהיו לרצון לפניך, שלא אומר ולא אחשב דבר נגד רצונך:

פרק כ

פסוק א

דרך א' - **למנצח**, מקישור דברי המזמור וענינו מורה שנוסד על מלחמה שהיה לו לדוד עם איזה עם רחוק מירושלים והיה שם בסכנה וכשבא השמועה לציון התפללו שם עליו וגם שלחו חיל לעזרתו אולם בעת הלכו החיל נודע להם כי דוד נושע עפ"י נס, ובבוא החיל לשם נצחו שלא ע"י מלחמה רק בשם ה', וכמדומה שהיה זה במלחמת פלשתים (שמואל ב כ"א:י"ז) שיעף דוד, וישבי בנוב אמר להכותו, ויעזר לו אבישי בן צרויה ויך את הפלשתי, אז נשבעו אנשי דוד לאמר לא תצא עוד עמנו למלחמה (שם ט"ו י"ח), ושם מבואר שהיה להם אח"כ עוד מלחמות בנוב אשר נצחו, ויתר ענין מלחמה הזאת בארו חז"ל (סנהדרין דף צ"ה) שהיה דוד אז בסכנה גדולה, ומזמור זה נחלק לג' חלקים, (חלק א') התפלה שהתפללו אז על דוד (ב'-ד'), (חלק ב') מענה עדת המשוררים עת שמעו שנמלט דוד מן הסכנה (ד' ז'), (חלק ג') מענה ראש המשוררים על מה שנצחו החיל אח"כ את המלחמה שלא נצחו בחרב ובחנית רק בשם ה' (ז' י'):

פסוק ב

יענך ה', זה דברי התפלה שהתפללו אז בציון, א. **שיענהו ה' ביום צרה**, ב) שהגם שהוא עתה רחוק מארץ הקדושה **ישגבך שם אלהי יעקב**, השם שהבטיח ליעקב בהיותו חוץ לארץ והנה אנכי עמך ושמרתיך וגו' והשיבותיך אל האדמה הזאת, השם הזה יהיה גם לך למשגב שתשוב לא"י:

פסוק ג

ישלח, ג) הגם שהוא עתה רחוק מציון **ישלח עזרו מקדש משמים ומציון יסעדך** אל העזר שיעזרך מקדש:

פסוק ד

יזכר, הגם שאינו יכול עתה להקריב קרבנות כנהוג לפני התחלת המלחמה **יזכר כל מנחותיך** שהקרבת עד עתה **ועולתך** היינו כל העולות שהקריב, **ידשנה** יזכור הדשן שלהם, **סלה**, סיום המאמר:

פסוק ה

יתן, (דברי להקת המשוררים), מצייר שבהיותם בדרך שמעו הבשורה שכבר נושע דוד, וזה היה תאות דוד בלבבו, ועז"א **יתן לך כלבבך**, וגם זה היה עצתו והסכמתו, ועז"א **וכל עצתך ימלא**, ומפרש נגד מ"ש יתן לך כלבבך הוא:

פסוק ו

נרננה בישועתך, כן היה תאות לבבך שבעת נצא לקראת החלוץ נרנן על הישועה שנעשה לך טרם נבא, **וכל עצתך ימלא** שהיה העצה לך **כי בשם אלהינו נדגל**, עת נשא דגל מלחמה יהיה הדגל בשם ה', שה' יהיה שר החיל ההולך בראשם והדגל יקרא על שמו, ואנחנו נמשך אחר דגלו, ובמה שמלא ה' גם חפץ לבבך, ידענו כי **ימלא ה' משאלותיך** גם ביתר הדברים שתשאל, ואם מלא מה שבלבבך כ"ש שימלא את אשר תשאל בפה:

פסוק ז

עתה, (**מאמר ראש המשוררים**) **עתה ידעתי** בבירור **כי יענהו משמי קדשו הושיע ה' משיחו**, שעל משאלותיו הגיע לו מענה להודיעו שה' בעצמו הושיע משיחו, ומענה זאת יגיעהו ע"י **גבורות ישע של ימינו**, ע"י שתהיה הישע בגבורות המתיחסות לימין שהוא למעלה מדרך הטבע, ומאין ידעתי זה? כי (ח-ט) **אלה** מפה **ברכב**, **ואלה** מפה לוחמים **בסוסים**, **ואנחנו** לא עשינו שום דבר רק **בשם אלהינו נזכיר**, ובכ"ז **המה כרעו ונפלו**, וגם מבאר שהיה הבדל בינינו וביניהם, אם בענין האמצעיים, שהם בחרו אמצעיים פחותים רכב וסוסים ואנחנו בחרנו ענין גדול במעלה כי בשם אלהינו נזכיר, אם בענין התכלית שהמה כרעו ואנחנו קמנו:

פסוק ח

אלה, ומעתה שאני רואה שתשועתי היא למעלה מן הטבע לא אעשה עוד שום הכנות למלחמה, רק הגם **שאלה ברכב ואלה בסוסים**, מ"מ **אנחנו** רק **בשם אלהינו נזכיר**, ומ"מ יעשה לנו שני דברים, א. כי **המה כרעו** וגם **נפלו**, ב. **ואנחנו קמנו** וגם **נתעודד** ביתר ענינים בעושר והצלחה:

פסוק י

ה' הושיעה, פסוק זה מציין נושא כל המאמר, **שביום קראנו יעננו המלך ה' הושיעה** בעת קראנו בתפלה בעד המלך דוד, ענני המלך דוד לאמר "ה' הושיעה" ר"ל איני בוטח לא בחיל ולא בכח רק בישועת ה', כי כן היה שה' הושיעו לבדו:

דרך ב' (**פירוש נוסף לפרק כ**) (ב) **יענך**, מבאר שיש כמה הבדלים בין תשועת ה' לתשועת אדם, א. כי **יענך ה'** בעצמו לא ע"י שליח, ב. שלא יאחר מלהושיעו רק יענהו תכף **ביום צרה**, ג. **ישגבך שם אלהי יעקב** ששמו לבד הנקרא עליך יעשה אותך לדבר נשגב וחזק מאד: (ג) **ישלח עזרך מקדש**, ד. שלא יושיעך ע"י עזר ממלכי עמים רק מן הקדושה שלך תבא התשועה, וציון תהיה רק סעד אל התשועה, ר"ל אנשיך שיצאו מציון למלחמה יהיו רק סעד כי עקר העזר תהיה ע"י קדושת מעשיך: (ד) **יזכר**, ה. הנושע

מב"ו ומקריב לו דורון כדי שיושיעהו לא ישלם לו שכר בעד הדורון שהביא לו כי יצא הדורון בעד התשועה, אבל ה' יזכור כל מנחותיך לשלם לך שכר עליהם, ויזכור דשן עולותיך: (ה) **יתן**, ו. גם הדרך שבו תושע יהיה לפי העצה שיעצת אתה ולפי תאות לבך לא כב"ו שיושיע לפי עצתו ולפי חפץ לבבו של המושיע: (ו) **נרננה**, ז. הנושע מב"ו אין זה לו לתפארת ולא ירנן להתפאר בזה שזה מורה חלישות כחו, אבל הנושע בה' ירנן ויתפאר בישועתך, כי בזה **נדגול בשם אלהינו**, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא על דגלנו וייראו ממנו ח. שאגב שיושיעך מצרתך זאת ימלא גם כל משאלותיך גם בדברים אחרים, ע"ד שאמר זה עני קרא וה' שומע ומכל צרותיו הושיעו: (ז) **עתה ידעתי**, ר"ל כי יש תשועה טבעיית המיוחסת אל השמאל, אמנם ע"י כל התנאים הנאמרים ידעתי שלא היתה תשועה טבעיית רק כי **הושיע ה' משיחו** בדרך נס, כי **יענהו משמי קדשו** ממקום שהוא למעלה מן המערכת, **בגבורות ישע** של **ימינו**, שהיא מיוחסת אל ה' בעצמו ואל ימין ה' עושה חיל למעלה מן הטבע: (י) **ה'**, ע"כ אבקש **ה' הושיעה** שתהיה התשועה תמיד ע"י ה', ומצד שהוא **המלך** המושל על כל **יעננו** תיכף **ביום קראנו**:

פרק כא

פסוק א

למנצח, במזמור הזה יספר הצלחות דוד מיום שנמשח למלך, ואיך הבטיחו ה' שיהיה המלכות ירושה לבניו, ואיך נצח אח"כ את אויביו וימדד את מואב שני חבלים להמית, ושני פסוקים הראשונים הם הקדמה להמזמור כמו שיורה ע"ז מלת סלה:

פסוק ב

ה' בעזך, הנה כל מלך לא ישמח על עז מלך אחר, אבל **על עזך ישמח המלך**, וכן לא יגל המלך אם נושע ע"י מלך אחר שזה מורה חלישות כחו, אבל **בישועתך מה יגל מאד**:

פסוק ג

תאות, התשועה ע"י ב"ו לא תהיה כפי תאות לב האדם כי יבוש מלשאול כל אשר עם לבבו, אבל אתה **נתת לו כל תאות לבו**, ומוסיף שגם **ארשת שפתיו בל מנעת**, כל מה שפורש בשפתיו נעשה ממילא, כי הטבע נשמעת לו, כאלו א"צ כלל שתתן לו רק שבל תמנע את הטבע השומעת לקולו:

פסוק ד

כי מתחיל לספר הצלחות דוד, הראשון היה מה שמשחו ה' ע"י שמואל למלך, אומר בעת **שתקדמנו ברכות טוב**, שהיא הברכה הראשונה שקדמת אותו בשהוא לא עלה

על לבבו כלל להתאוות לזה, הברכה הזאת היתה היסוד לכל הצלחותיו, כי אז **תשית לראשו עטרת פז** שנשארה על ראשו בקביעות:

פסוק ה

חיים, אח"כ רצה שאול להרגו **ובקש ממך חיים** שלא ימות ביד שאול, **ונתתה לו**, אח"כ בקש ממך **אורך ימים** שיתארכו ימיו, וגם זה נתת לו **עולם ועד**, שיתארכו ימיו תמיד:

פסוק ו

גדול, אחר שמת שאול **נתגדל כבודו ע"י ישועתך** שמשחוהו כל ישראל והצליח במלחמותיו עד כי **הוד והדר תשוה עליו**, שההוד שנתת לו היה שוה עליו, ר"ל נערך לו וראוי אליו לפי מעשיו:

פסוק ז

כי תשיתהו, אח"כ רצה לבנות הבית ובאהו הבטחה ע"י נתן הנביא שלא תסור המלכות מביתו עד עולם, כמ"ש והקימותי את זרעך וגו' וחסדי לא אסיר מעמו וגו' ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם, ואז בא המלך דוד וישב לפני ה' וגו' ויאמר אתה ה' אלהים ודבריך יהיו אמת וגו' ומברכתך יבורך בית עבדך לעולם (שמואל ב ז':כ"ט) וז"ש **בעת שתשיתהו** שיהיה **ברכות לעד**, אז **תחדהו בשמחה** בעת שיהיה **את פניך** היינו בעת שישב לפני ה', כי אז אמר בשמחתו לאמר **כי המלך בוטח בה**', כמ"ש ודבריך יהיו אמת, ושהוא בוטח **בחסד עליון** אשר החסד הזה **בל ימוט**, כמו שבארתי (שם ולקמן פ"ט) שכסא דוד ע"י שהוכנה על החסד של ה', החסד הוא דבר שאינו פוסק לעולם, עיי"ש:

פסוק ט

תמצא, אחר החזיון הזה לחם דוד מלחמות גדולות עם פלשתים ומואב וארם ובני עמון, וימדד את מואב שני חבלים להמית (שם), ע"ז אומר בעת שידך השמאלית **תמצא את אויבך**, **וימינך תמצא את שונאיך**, אז בעת ההיא **תשיתמו** שיהיו בידך כאלו הם **בתנור אש** המוכן **לעת פניך** וכעסך, שכמו שהתנור יחמו אותו להיות מוכן על עת האפיה (הושע ז') כן התנור שבו תשיתם הוא מוכן לעת פניך, שאז **יבלעם באפו והאש תאכלם** ולא לבד שתכלה אותם כי גם. **פרימו** שהם מעשיהם וקנינם **תאבד מארץ**, **וזרעם תאבד מבני אדם**, וזה יען **כי נטו עליך רעה**, ר"ל שרצו לעשות נגדך רע בפועל, ועכ"פ **חשבו מזמה בל יוכלו**, הגם שלא יכלו לעשות רע בפועל, חשבו ע"ז מזמה ועצה עמוקה לעשות רע נגדך והיו מוכנים לזה:

פסוק יג
כי תשיתמו שכם, לכן מדד את מואב שני חבלים להמית, כאלו זה נעשה ע"י ה' ששם אותם לחלקים שכם אחד להחיות ושנים להמית, **ובמיתריך** שהם החבלים שמדד אותם, בהם **תכונן על פניהם**, שהעביר חבלי המדידה על פניהם וכן מדדם:

פסוק יד
רומה, יען פתח ה' בעזך ישמח מלך בקש **שירים ה' בעזו**, לעשות נקמה בגוים ובזה **נשירה ונזמרה גבורתך**:

פרק כב

פסוק א
למנצח, מזמור זה נחלק לשני חלקים, חלק א' (עד סוף פסוק י"ז) מצייר מעוף צוקה ואפלה מנודח, מצייר מעמד המלך או העם בתכלית השפלות, נעזבים מה', נתונים לחרפה ולבוז, מתיאשים מכל תקוה, חלק ב' (מן פסוק י"ז עד גמירא) מציין אילת השחר, שהוא האור העולה ממזרח ומאיר את האופל, מציין חוזק הבטחון, גודל ההשגחה והנס, לכן קרא את המזמור בשם אילת השחר, והנקודה המצרנית בין החשך והאור, בין הצרה והתשועה, היאוש והבטחון, הרפיון והגבורה:

פסוק ב
אלי, (חלק זה מתחלק לשני חלקים, תחלתו התאוננות על העזיבה והסתרת פנים) (ב' י"א), וסופו תפלה לה' שיושיעו (י"א י"ז) אתה **אלי** ! אשר אך אתה הוא **אלי**, לא זולתך, אתה **אלי** מעולם, ועתה **למה עזבתני**? למה עזבתני באופן אשר אתה **רחוק מישועתי ורחוק מדברי שאגתי**, ר"ל לא לבד שהתרחקת ממני עד שלא תהיה קרוב אלי להיות ישועתי בעת הצורך, התרחקת עוד יותר עד שלא תוכל לשמוע אף את דברי שאגתי, באופן שלא תדע מצרתי כלל, וזה התאוננות א' על העזיבה והסתרת פנים:

פסוק ג
אלהי, (התאוננות ב' על שאינו מקבל תפלה) הלא **אקרא כל היום** ומדוע **לא תענה**? וגם אקרא **בלילה** וגם **לא דומיה לי** שאיני מחריש רגע ומדוע לא תענה? **ואתה קדוש יושב תהלות ישראל**, ר"ל הלא **תהלות ישראל** אשר המה מהללים אותך מעולם הוא **שאתה קדוש יושב**, שהם מהללים אותך שאתה קדוש, היינו נבדל מכל משיגי הגשם, ואתה יושב, שהישיבה תורה על הקביעות שאתה בלתי משתנה בעת מן העתים, וא"כ איך נשתנית עתה שמעולם היית מושיע את אבותינו ועתה אינך מושיע, כמ"ש בך

בטחו אבותינו וכו' כאלו השיג אותך חולשה ולאות שהוא אחד ממשיגי הגשם וזה הפך הקדושה, או כאלו נשתנית ממה שהיית מקדם וזה הפך הישיבה, הפך תהלות ישראל ושבחיהם שלא תלאה ולא תשתנה, וא"כ אשאל, הלא **בך בטחו אבותינו**, ובזה הרויחו שני דברים, א. **בטחו**, שעי"ז היו בטוחים ומצאו מרגוע בנפשם מגודל בטחונם, ב. **ותפלטמו**, שבאמת נצולו עי"כ **אליך** מבאר שתי התועליות האלה שהשיגו מן הבטחון, א. התכלית שהשיגו מן הבטחון (נגד מ"ש ותפלטמו), כי **אליך זעקו ונמלטו** ותכלית זה מעולה מן הבוטח בבשר שלא יושיע בכל עת אבל הם נמלטו בכל עת שזעקו, ב"ו אינו קרוב תמיד אל הבוטח ואתה בכל עת שזעקו היית בצדם לשמוע זעקתם, ב. מעלת הבטחון מצד עצמו [נגד מ"ש בטחו], כי **בך בטחו ולא בושו**, שהבוטח בבשר יבוש על הבטחון שישפיל א"ע לב"ו כמהו, אך בטחונם בך היה להם לכבוד:

פסוק ז

ואנכי ואצלי נתהפך הדבר בשינוי גדול, שמלבד שאיני משיג התכלית מן הבטחון כי אינך מושיע, עוד שב הבטחון עצמו לי לחרפה גדולה, כי **אנכי** מצד עצמי **תולעת ולא איש**, ר"ל לענין המעלה שיש לאיש על התולעת איני איש רק תולעת, אבל לענין החסרון שיש לאיש על התולעת יש לי **חרפת אדם**, מחרפים אותי כאלו הייתי אדם ולא תולעת, (שעל התולעת לא ישימו לב לחרפו), ויותר מזה שלענין החרפה איני בעיניהם כאדם אחד כי אני **בזוי עם**, שמבזים אותי כאלו אני עם, שמחזיקים אותי לענין החרפה כקיבוץ גדול, עד **שכל רואי ילעיגו לי**, כמלעיג על עם גדול שנפל ממדרגתו, ולא לעג לבד כעל דבר בלתי חשוב, כי גם **יפטירו בשפה** כעל דבר חשוב וגדול, והם אומרים בלעגם **גול אל ה'**, כאילו התולעת הזה המדוכא ומתגולל **במכאוביו** כדרך התולעת, **מתגולל א"ע אל ה' שיפלטהו**, ועל זה אומרים **יצילהו כי חפץ בו**, נראה נא אם יצילהו, יצילהו נא אחר שחפץ בו? כן אומרים בלעג:

פסוק י

כי אתה, ומאין בא לי הלעג הזה, זה בא לי ע"י **שאתה גוחי מבטן**, ותמיד היית מושיעי ועתה עזבתני, וע"כ כולם ישימו לב עלי לחרפני מצד זה, מה שלא היו מחרפים בזה אומה אחרת שלא הופיע עליה אור ה' מעולם, ובמליצתו מדמה את האומה כאיש פרטי ומדמה לידת האומה שהוא הוצאתה ממצרים כאילו ה' היה המוליד שהוציא אותו מן הבטן, ועז"א כי **אתה גוחי מבטן**, ואתה הזמנת לי מניקה להניק אותי, כי אתה **מבטיחי על שדי אמי**:

פסוק יא

עליך, וגם אתה היית אח"כ האומן והמגדל, ומדמה אותו במשל כאלו אחרי שנולד מתה אמו **ועליך השלכתי מרחם** לגדלני, וגם **מבטן אמי** בעוד הייתי בבטן בימי העבור **אלי אתה**, כי גם במצרים היית אתה המשגיח עלי לבל אובד, ומצד שאתה היית תמיד אלי ואומני עי"כ ישימו עתה את לבם עלי בשעזבת אותי לחרפני ביתר שאת, ואני נחשב כעם גדול בעיניהם מצד זה, מה שלא היה זה אם לא היה שמך נקרא עלי מעולם:

פסוק יב

אל, עתה מתחיל התפלה, לכן אני מבקש **אל תרחק ממני**, כי יוכל העוזר להתרחק מן הנעזר, א. אם הצרה רחוקה ויש עת שישוב אליו בבא הצרה, אבל פה **הצרה קרובה**, ב. יוכל להתרחק אם יש עוזר אחר שיוכל לסמוך עליו, אבל פה **אין עוזר**:

פסוק יג

סבבוני, (מבאר תחלה מ"ש **כי צרה קרובה**) , **סבבוני פרים רבים** בכמות, וגם **אבירי בשן** החזקים באיכות **כתרוני**, הסבוב הוא סביב גופו והכתר סביב הראש, כאילו הפרים עומדים סביב גופו ואבירי בשן עומדים למעלה ומכתירים את ראשו, ויותר מזה כי גם **פצו עלי פיהם**, שכבר פצו פה לבלעני, ויותר מזה שהם דומים **כאריה הטורף ושואג**, שמלבד שטורף עוד שואג, כאלו הנטרף עושה לו דבר שזה מעורר חמתו, כן הם עם מה שהם מכלים אותי הם שואגים כאלו אני עושה להם רעה ועי"כ תגדל חמתם עוד יותר:

פסוק טו

כמים, (עתה מפרש מ"ש **כי אין עוזר**), שאני תש כחי לעמוד נגדם, **בשרי נשפך כמים** מרוב הפחד, גם **עצמותי התפרדו** זה מזה ודא לדא נקשן, וגם **לבי** שהוא שורש כל הגוף **היה כדונג** אשר **נמס אל המעים**:

פסוק טז

יבש, שלא לבד שנזדעזעו כל איברי החיצונים והפנימים שגם הכח נסתלק, כאלו **כוחי** וליחות גופי **יבש כחרש**, עד שא"א שאחלוף כח עוד, וגם לא אוכל לצעוק לישועה כי **לשוני מודבק מלקוחי** מרוב הפחד, וא"כ הלא בודאי **לעפר מות תשפתני** כי אין תקוה כלל שאנצל:

פסוק יז

כי (עתה מתחיל החלק השני) אחר שצייר את האופל וחשכת הלילה, תתנוצץ בלב המשורר אילת השחר ויאר את הלילה, מתחזק ואומר **הגם שסבבוני כלבים**, מדמה א"ע לחיה שרוצים לצודה והצידים שולחים את הכלבים וסביב הכלבים עומדים הציידים,

אומר שגם שסבבוני הכלבים וסביב להכלבים **עדת מרעים הקיפוני**, בכל זה לא אירא מפניהם, רק **כארי ידי ורגלי**, ידי ורגלי עומדים נגדם בחוזק כידי ורגלי הארי אשר לא יחת מקולם ומהמונם לא יענה:

פסוק יח

אספרה, ואני **אספר** לפניהם **כל עצמותי** וחזקתי וגבורתי, הגם שהמה **יביטו יראו בי** בבזיון, בכ"ז אני מתאמץ כנגדם ומתפאר בגבורתי:

פסוק יט

יחלקו, הגם שכבר התחילו לבוז ולשלול אותי עד **שיחלקו בגדי להם**, וגם **על לבושי** המיוחד שהוא לבוש מלכות, או לבוש החשוב שאני לבוש בו, **יפילו גורל** מי יקחנה, בכ"ז לא יוכלו לגעת אל גופי, כי **ואתה ה' אל תרחק**, הוא שתעמוד קרוב מוכן לישועה, וגם **לעזרתי חושה**, שהוא הזריזות להושיע, (וקראו **אילותי** לשון נופל על לשון אילת השחר):

פסוק כא

הצילה מחרב נפשי מחרב הציידים, **ומיד כלביהם** הצילה **יחידתי**, ר"ל הדבר האחד שנשאר לי אחר ששללו כל אשר לי, והוא חיי נפשי **הושיעני**, צייר במליצתו כאלו בין הטורפים הבאים לטרפו בא גם אריה בתוכם וכבר אחזו בפיו, והזמין לו ה' ראם שלקחו מפי האריה והרימו על קרניו, והוא בעודו עומד על קרני הראם והקהל סביבו, משם מקרני הראם הוא מודה ומהלל לה', וז"ש **הושיעני מפי אריה**, הגם שאני בפיו הושיעני ע"י הראם, ואז **מן קרני הראם** אשר שם **עניתני**, מן המקום הזה **אספרה שמך לאחי**, משם אספר תוקף הנס, והנה בהודאת הנס כתיב וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו, ופי' חז"ל שצריך לאודויי באפי עשרה שהוא קהל, ותרי מנייהו רבנן שהוא מושב זקנים, שההודאה צריכה פרסום וזה ע"י קהל עם וע"י מתרומם, וצריכה הכרה והתבוננות שזה ע"י הרבנן ועל ידם מתהלל, ואמר פה **אספרה שמך לאחי** שהם התלמידי חכמים אחיו, (וזה מוסיף על יהללוהו) שיספר שמו ועוצם גדולתו, **ובתוך קהל אהללך** (וזה מוסיף עמש"ש וירוממוהו בקהל עם), ואומר להם לאמר **יראי ה' הללוהו**, סדר שלשה כתות **יראי ה' זרע יעקב זרע ישראל**, (וכן סדר בכ"מ בית ישראל בית אהרן יראי ה', כי ישראל גדול מיעקב שיעקב מורה על ההמון) **יראי** ה' הם יהיו **המהללים**, ובית יעקב וישראל יהיו השומעים, וביניהם ימצאו שני מדרגות **כל זרע יעקב כבדוהו וגורו ממנו כל זרע ישראל**, שהירא מאת ה' היא מדרגה יותר גדולה מן המכבדו, שהכבוד יתנו לו גם מצד שהוא הסבה הראשונה ומנהיג הטבע, והיראה הוא רק הכרת ההשגחה

הפרטית לגמול ולהעניש, וזה מיוחס לזרע ישראל שהם גדולים מזרע יעקב, ששם ישראל הוא שם החשיבות ומורה על גדוליהם ועובדי ה' אשר ביניהם:

פסוק כה

כי לא בזה, ר"ל **ענות** ועוני של **העני** לא בא בעבור שהוא **מבזהו**, שהוא בעיניו כדבר בלתי נחשב להשגיח עליו כאשר לא ישגיח אדם על החתולים, או בעבור **שמשקצו** מחמת שנאה שיש לו עליו, (כמ"ש הטוב לך כי תעשק כי תמאס יגיע כפיך), ולא מצד שאינו משגיח על כל הנעשה בעולם השפל כי **לא הסתיר פניו ממנו**, כי **בעת שועו** אליו לישועה הוא **שומע**:

פסוק כו

מאתך, חוזר למ"ש בתוך קהל אהללך, **ההילול** שאני מהלל השגתי **מאתך**, ע"י שהראתני את השגחתך ורחמיך, ואחרי התהלה **נדרי אשלם**, שהוא הקרבת קרבן תודה שצריך להביא על הנס כמ"ש ויזבחו זבחי תודה:

פסוק כז

יאכלו, מדבר נגד הכהנים מקריבי התודה, **שיאכלו ענוים** מבשר הזבח **וישבעו**, ואח"כ **יהללו את ה'**, ובזה **יחי לבבכם לעד**, כאלו הלב המתפרנס מן בשר הקרבן מקבל שפע רוחני ממזון הקדוש שבו יחיה לעד בחיים הנצחיים:

פסוק כח

(כח-כט) **יזכרו**, אמנם גם בכל אפסי ארץ יזכרו זאת מה שאני אומר להם וישובו אל ה' והמאמרים מקבילים, **יזכרו וישובו אל ה' כל אפסי ארץ כי לה' המלוכה**, **וישתחוו לפניך כל משפחות גוים כי הוא מושל בגוים**, כי יש הבדל בין **מלך ומושל**, שהמלך הוא בהסכמת העם ובבחירתם כי ראוי לכך, והמושל הוא ביד חזקה, וה' הוא מלך מצד עצמו, כי המלוכה אין מגיע אליו ע"י בחירת העם רק מצד עצמו כי הוא בורא הכל, ועז"א **כי לה' המלוכה** שהיא עצמית לו, וזאת **יזכרו כל אפסי ארץ** שהוא הבורא **וישובו אל ה'**, והוא ג"כ **מושל בגוים** ביד חזקה ע"י כחו להעניש אותם ולהחריב גוים וממלכות, ועי"כ **ישתחוו לפניך כל משפחות גוים** שההשתחויה הוא בעל כרחם מצד האימה והפחד:

פסוק ל

אכלו הנה **כל דשני ארץ** אשר כל עסקם לפטם את גופם ולדשנו כעגלי מרבק, הם **אכלו** עד **שישתחוו** וישוח קומתם מרוב מילוי הבטן, אבל מה יועיל להם מה שמדשנים את גופם שעתיד להיות רמה ותולעה, ואין נותנים מזון וחיות לנפשם הרוחנית, הלא **לפניו יכרעו כל יורדי עפר ונפשו לא חיה**, הלא לבסוף ביום המות שיגיעו לתת דין וחשבון

לפני ה', הלא אז יכרעו אלה אשר המה יורדי עפר ולא חיו את נפשם, אשר לא עשו דבר שתשאר נפשם חיה בחיים הנצחיים ולא התעסקו רק לצרכי הגוף שהוא ירד עתה לעפר:

פסוק לא

זרע אשר יעבדנו, הם הצדיקים העובדים את ה', רק הזרע הזה **יסופר לה' לדור**, רק זרע זה יבא במספר הדורות, כי הרשעים שלא עבדו אותו הם דומים כאלו לא היו במציאות כלל, ולא יספרם ה' במספר דורות עולם:

פסוק לב

יבאו, (**זרע**) אשר **יבואו ויגידו צדקתו** (**יסופר לה'**) **לעם נולד כי עשה**, רק הזרע אשר יבואו ויגידו צדקתו הוא יסופר לה' שהיה עם נולד בעולם אשר עשה אותו ויחשבהו ה' בין הנולדים מעשה ידיו אשר היו בעולם, אבל דשני ארץ היורדים עפר ולא חיו את נפשם, הם כאלו לא היו בעולם כלל:

פרק כג

פסוק א

מזמור לדוד, במזמור הזה חרט את קורותיו מעת היותו רועה צאן במדבר עד שעלה למלוכה, תחלה ישקיף על ראשית ימי חייו עת התבודד עם הצאן במדבר, וידמה א"ע כצאן רועה על נאות דשא ואת ה' כרועה המשגיח עליו בעין חמלה, השנים האלה הם היו אצלו מבחר ימי חייו בעוד התבודד עם קונו, בעוד יזמר לפניו על הגיון בכנור נעים זמירות ישראל, בעוד לא נטל עליו כתר המלוכה להפרידו מן הדבקות עם ה', שכן מצאנו שגם אחרי מלכו קרא א"ע תמיד בשם עני ודל, כי זמן הזה היה הזמן המאושר אצלו, ובאשר היה רצון ה' להוציאו מחיי ההתבודדות לרעות צאן עמו, סבב סבובים שילקח לבית שאול להיות מנגן בכנור ושם נתן בלבו להלחם עם גלית ויהי לשם, ואז העלה עליו חמת שאול ויתן לו את בתו, במאה ערלות פלשתים, ואחר זה רדף אחריו להרגו, וכ"ז היו סבות אל הצלחתו עד שהגיע למלכות, וכ"ז היה נגד רצון דוד שהיה חפץ יותר בחיי ההתבודדות וזכר תמיד ירחי קדם הטובים בעיניו מכתר המלוכה, ונדמה בזה, כבן מלך יורש עצר אשר מאס בשבט מלכות ויבחר לחיות חיי הפרישות והנזירות בסוכת נוצר אשר עשה לו ביער בערב, וימן המלך אחד מעבדיו להצית אש בסוכתו, וכשהלך הנזיר לבקש מחסה מזרם הסית אותו א' מעבדי המלך שישב בבית קטן בנוי הנמצא ביער, אח"כ הציתו גם הבית הזה, ואחר העלהו לשבת בבית יותר טוב קרוב יותר אל העיר, וכן עשה לו כפעם בפעם עד שהתקרב יותר אל העיר והרגיל א"ע לשבת בבית יותר טוב

עד ששב אל העיר ואל בית אביו, אז הבין הבן הנזיר שכל מה שקרה לו היה מתחבולות אביו להוציאו מחיי הפרישות וההתבודדות אל הנהגת המדינה, ויאמר אל אביו, דע כי הגם שגלגלת עמי עד שהביאותני עד הלום זו מלכות, בכל זאת דע כי בלבי הנני עוד נזיר אלהים כמקדם, כי כל הטוב והחסד שעשית עמי להביאני אל המלכות היא בעל כרחי, ואני לא אמוש גם בבית המלך מלהיות עובד ה' ונזיר וקדוש לפניו, ובזה נבא אל הבאור, **ה' רועי**, צייר ימי ילדותו, ודמה את עצמו לשה ואת ה' לרועה אותו במדבר, אומר הן ה' הוא רועי ובודאי **לא אחסר** דבר, כי איני צריך רק מרעה טובה ומים לשתות, ורועי ה' **בנאות דשא ירביצני ועל מי מנוחות** (ר"ל מים צלולים בלתי עכורים) **ינהלני**, עתה יחל לצייר עת הוציאהו ה' מן המצב הלז ויביאהו לבית שאול (שאז היה עדיין לפעמים רועה צאן אביו כמו שנזכר (ש"א י"ז) ושם נוססה בלבו קנאת ה' ללחום עם הפלשתי, ודמה מצבו זה כשה שהתחיל להיות שובב ופראי ולברוח מן הדשא על הרים שובבים, ועז"א גם בעת אשר **נפשי ישובב**, שה' עשה אותי שובב ופראי, גם זה היה מאת ה' שעי"ז **ינחני במעגלי צדק**, המעגל הוא הדרך הסבובי שסובב בעיגול עד שיגיע אל מחוז חפצו, ר"ל מה שנטיתי מן הדרך הישר אל המעגל היה במעגלי צדק כי צדק יקראהו לרגלו בתהלוכות אלה, **למען שמו** שבזה נתקדש שם שמים, וכ"ז היה בעצת עליון וחפצו, עתה יחל לצייר עת נרדף מפני שאול שבא כמה פעמים בסכנות עצומות עד שהיה כפשע בינו ובין המות, ומצייר שהשה הגיע ע"י השתובבותו אל מעונות אריות והררי נמרים אשר הוא מוכן בכל רגע להיות טרף לשיניהם, ועז"א:

פסוק ד

גם כי אלך בגיא צלמות, מ"מ **לא אירא רע**, **כי אתה עמדי**, יען שרואה שהרועה הולך אתו לשמרו, ונשא משלו כאלו הרועה ההולך אתו מחזיק בידו האחת שבט קטן בו יכה את השה להטותו אל דרך הנכונה, ובידו האחרת מחזיק את משענתו שהוא מטה עז שבו יבריח כל טורף ומשחית, ועז"א עת אראה **שבטך ומשענתך**, שני אלה **המה ינחמוני**, כי ידעתי שכל רע לא יקרב אלי, והמליצה שהיסורים המה לטובתו לנחותו ע"י בדרך הטוב, וה' משענתו בידו להציל אותו מכף כל אויביו ולכן בטח בה' תמיד:

פסוק ה

תערוך, עתה מצייר עת משחו אותו כל ישראל למלך, ומצייר שאז יצא ממעמדו הקודם שנדמה כשה הרועה בנאות דשא ושותה מי מנוחות, כי **הערכת לפני שלחן**, שלא אוכל עוד על הקרקע כשה רק על השלחן, שאיני עוד שה רק במדרגה אחרת כבן אדם אוכל על השלחן, וזה עשית **נגד צוררי**, שלא יכלו לעכב ע"ז כי גבר על בית שאול ואיש בושת,

וגם **דשנת בשמן ראשי**, שכל ישראל משחו אותו בשמן למלך עליהם, ואיני שותה עוד מים כשה רק **כוסי רויה** ביין מלכות רב:

פסוק ו

אך, עתה יאמר הנזיר החסיד לאביו שבשמים, דע שכל מה שעשית להוציאני מחיי הפרישות והנזירות אל המלוכה היה בעל כרחי, ואני איני רוצה בשולחנם של מלכים, וגם עתה **טוב וחסד ירדפוני**, שאני אברח תמיד מן הטוב והחסד הזה והם רודפים אחרי שלא בטובתי, וזה יהיה **כל ימי חיי**, כי אני בוחר יותר **לשבת בבית ה' לאורך ימים**, לכן הגם שהביאתני עד המלוכה אשב תמיד בבית ה' ואחיה חיי הנזירות, והטוב והחסד יהיה כדבר הרודף אותי בעל כרחי, וגם יאמר כי מעתה רואה שמה שרדפו אותו אויביו כל ימי חייו היה אך טוב וחסד, כי ע"י הרדיפות האלה הגיע למלוכה, ובכ"ז ישב בבית ה', לארך ימים ולא יעזוב עבודתו ויראתו:

פרק כד

פסוק א

לדוד מזמור, קבלו חז"ל שמזמור זה נתקן לאמרו בעת הכנסת הארון לבית קה"ק, יצייר בו נשגבות, שאחרי ראינו שייחד ה' את הארץ הזאת בהשגחתו המופלאת לכוננה וליסדה לארץ נושבת, הסברא נותנת שיש לו אהבה ודבקות בה, וכמ"ש שמיום שברא הקב"ה את עולמו נתאוה שיהיה לו דירה בתחתונים, אולם חטא הדורות הקדמונים גרמו להפסיק הדבוק הזה עד שבאו האבות שהם התחילו לעלות בהר ה' ולהמשיך ההשגחה והשכינה אל הארץ, עד שאח"כ נצטרפו בניהם והגיעו למדרגה שימצא דור שלם שכולם ראוים אל הענין האלהי עד שהתיחדה השכינה לשכון כבוד בתוכו בין כנפי הכרובים, וכבר אמרו חז"ל במדרשם, משל למלך שגזר שלא ירדו בני רומי לסוריא ולא יעלו בני סוריא לרומי לימים בקש המלך לישא אשה מסוריא עמד ובטל את הגזרה, כך תחלה כתיב השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם וכשבא ליתן תורה לעמו ישראל אמר מכאן ואילך יעלו תחתונים אל העליונים וירדו העליונים אל התחתונים ואני ארד תחלה שנאמר וירד ה' על הר סיני ואל משה אמר עלה אל ה', ר"ל שהגם שהיה מכוונת האלהי שיהיה חבור לעליונים עם התחתונים לא התקיים זה ע"י חטאי הדורות, וכאלו היה גזרה עי"כ שהשמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, עד שבאו השלמים האבות עד משה איש האלהים שהתחילו לעלות בהר ה' וירד ה' על הר סיני, וע"י התורה נמצאו דור דורשיו דור שלם ראוים אל הענין הגדול הזה ויעלו אל ה' משה ואהרן וזקני ישראל,

ואח"ז נזדככו כל העם אל מעלות השלימות מאז ירד ה' לשכון כבוד בתוכם במשכן ואח"כ במקדש, וז"ש **לה' הארץ ומלואה** הוא כלל כדור הארץ, וגם **תבל ויושבי בה** הוא החלק המיושב, ומפרש נגד מ"ש **לה' הארץ ומלואה כי הוא על ימים יסדה**, שתחלה היתה הארץ כולה מכוסה במים וצוה ה' שיקוו המים אל הימים ועי"כ נתיסדה היבשה, ונגד מ"ש **תבל ויושבי בה כי על נהרות יכוננה**, שגמר בנין הארץ שתהיה ראויה לישוב בני אדם היה ע"י הנהרות שעי"כ ימצאו מים ויכוננו עיר מושב:

פסוק ג

מי, ר"ל והנה מן ההשגחה הפרטיית הזה שהשגיח על הארץ יחויב כי לה' הארץ ושימצא שכינתו שם ושיהיה לו דיבוק עם התחתונים רק היה צריך שימצאו שלמים אשר יעלו בהר ה' ויבטלו את הגזרה שלא יעלו בני סוריא לרומי, אבל **מי יעלה בהר ה'**, וגם אם ימצא מי שיעלה שם לפי שעה **מי יקום במקום קדשו**, שיעמוד שם בדבקותו ויתהלך לפני האלהים בקדש, הלא לזה צריך שיהיה **נקי כפים** במעשים, **ובר לבב** במחשבותיו ודעותיו, **אשר לא נשא לשוא נפשי**, כי באמת נתן ה' אל האדם הכנות אל השלימות והאושר, א. מצד הנפש האלהית הנמצא בנו שקראה בשם **נפשי**, כי היא נפש ה' וחלק מעצמותו יתברך, והיא תוליכהו אל הר ה' אם לא ישא אותה לשוא ודברי רוח והבל להשביתה משלימותה, ב. שהכחות אשר נטע ה' באדם רובם נוטים לטוב, כמו כח החכמה והבינה כח המוסרי אשר באדם אשר יעוררהו ויאסרהו במוסר אל הטוב, ועל כוונה זאת אמרו חז"ל במליצתם כשנוצר האדם נר דולק על ראשו, וכשיוצא לאויר העולם משביעים אותו היה צדיק ואל תהיה רשע, הנר היא הנשמה האלהית נר אלהים נשמת אדם, והשבועה הם הכחות המוסריות והתבוניות והמדות הטובות השתולים בנפש שהם יאסרוהו לעשות טוב, כמו שאוסרים את האדם ע"י נדר ושבועה, ועז"א **אם לא נשבע למרמה**, ר"ל שלא עבור על השבועה והרגשת המוסר והטוב הנמצא בנפשו הכופה אותו אל עשות הטוב והיושר:

פסוק ה

ישא, ואז כשיעלה בהר ה' **ישא ברכה מאת ה'** שהוא הסיוע שיסייעו ה' וישפיע בו כח להוסיף שלימות שזה גדר הברכה שהיא תוספת על הטוב הנמצא, וגם ישא **צדקה** מאלהי **ישעו** שהוא מה שיאציל עליו רוח קדוש ממרום מצד הצדקה העליונה שלא תביט כלל על ההכנה ומעשה האדם כמ"ש ידעתיך בשם וגם מצאת חן בעיני:

פסוק ו

זה דור דורשיו, עפ"ז אומר שהגם שידמה שהוא דבר רחוק שימצא איש אשר יעלה בהר ה', וימים רבים עברו ואין עולה ומוריד ומשתף עליונים ותחתונים, בכ"ז הלא נמצא עתה דור שלם שהגיעו אל המעלה הזאת וכולם עלו בהר ה' עד שהדור ההוא שהם כולם **דורשי ה' ומבקשי פניך** הם **יעקב**, ר"ל הדור ההוא הם כולם במדרגת יעקב, שהוא אשר ראה את הסולם הזה שבו עולים אל האלהים, ובו ירדו מלאכי אל למטה, וישתתפו עליונים ותחתונים, ואז היה ה' נצב עליו ולא היו רק יחידים שהיו מרכבה לשכינה, ועתה נמצא דור דורשיו שכולם הם יעקב, וכולם עלו בסולם אל האלהים:

פסוק ז

שאו, אחרי שספר כי בטלה הגזרה, וכי נמצא עתה דור קדוש עולים בסולם למעלה למעון הקדש, יחויב מזה שירדו ג"כ תחתונים למטה ושיבא מלך הכבוד לשכון כבוד בהיכלו תחת כנפי הכרובים, עפ"ז יאמר, אתם **שערי המקדש שאו ראשיכם**, וגם **ינשאו פתחי עולם**, הפתחים שדרך שם נכנסים מעולם אל עולם, היינו מעולם העליון אל עולם התחתון, **ויבא מלך הכבוד**, ר"ל שה' הוא מלך על הכבוד, שכל הכבוד הנמצא בבריאה הוא מלך עליה, כי הכל מאתו ומלכותו מושלת בכל כבוד והנה ידבר בזה בשתי בחינות, בחינה אחת היא מה **שינשאו פתחי עולם**, שהנפעל מורה שינשאו מצד ההכרח, והוא מצד שה' הוא המושל להרוס כל סדרי הטבע לגמול ולענוש שמצד זה ייראו כולם מפניו יראת הפחד וינשאו מצד יראתו, וע"ז שואל, **מי זה מלך הכבוד**, אשר ינשא מצד יראתו ופחדו? משיב מפני **שה' הוא עזוז וגבור**, והוא **גבור מלחמה**, הגבור הוא מצד כחו בעצמו, והגבור מלחמה הוא היודע טכסיסי מלחמה, ר"ל שהוא גבור מצד עצמו ברצותו להרוס כל חקי הטבע ולהכניע כולם בכחו הנסיי והפלאיי, וגם הוא גבור מלחמה לסדר כל צבאות הטבע כפי רצונו וחכמתו ללחום בצבאותיו ולנצח ולמשול ממשל רב, (כמ"ש עמ"ש ה' כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה), ומצד זה ינשאו פתחי עולם מפניו בהכרח מפני פחדו ומוראו:

פסוק ט

שאו, עתה יאמר שראוי **שישאו השערים ראשם מעצמם ושאו פתחי עולם** בלא מכריח ולא מפני פחד העונש רק מצד יראת הרוממות מצד שהוא בורא כל, שמצד זה יחוייב אליו ההכנעה הטבעיית, וע"ז שואל. **מי הוא זה מלך הכבוד** שישאו מעצמם מלפניו מצד יראת רוממתו? ומשיב **ה' צבאות**, ע"י שכל צבאות הבריאה הם שלו, עי"כ **הוא**

מלך הכבוד, אינו דומה כמלך שהכבוד אינו שלו רק ע"י המכבדים אותו, אבל אחר שכל הצבאות הם שלו א"כ כבודו עצמי לו, והוא עצמו הוא מלך הכבוד:

פרק כה

פסוק א

לדוד אליך ה' נפשי אשא, פסוק זה הוא קוטב המזמור ויסודו, בו יאמר, שכמו שהמורה בחצים ישים לו אות שאליו יורה למטרה, כן שם את ה' לאות ולמטרה אל כל מבוקשיו וחפציו, בין הגשמיים בין הרוחניים, ואמר רק **אליך ה' אשא נפשי**, אתה עיקר מגמתי לא דבר זולתך, שכל עניני אתה הוא תכלית מבוקשי, וכל חפצי הם רק אמצעיים להגיע על ידם אל התכלית זה:

פסוק ב

אלהי, (בענין צרכיו הגשמיים) הנה בכל עניני **בך בטחתי**, ולכן אבקש **אל אבושה**, כאילו אין תכלית בקשתו השגת הצרכים רק השגת הבטחון בל יתבייש על בטחונו בה' עת יהיה לו מקור אכזב, ובעבור תכלית זה אני מבקש **אל יעלצו אויבי לי** שבזה יגיע חילול ה':

פסוק ג

גם, בזה יסובב **שגם כל קויך לא יבושו**, משא"כ אם לא יתמלא בטחוני, וכן עי"כ **יבושו הבוגדים ריקם**, לפ"ז אין התכלית אצלי השגת דבר המובטח רק קיום הבטחון עצמו שיתגדל כבוד השם:

פסוק ד

דרכיך, (בענין צרכיו הנפשיים) אבקש לדעת דרכיך, שדרך הוא הקבוע לרבים, הדרך הגדול, והארחות הם המסתעפים מן דרך הגדול אל הצדדים, הדרכים הגדולים די בהודעה והארחות הפרטיים צריכים לימוד, כי הם רבים ואינם ניכרים כ"כ, ובנמשל **דרכיך הודיעני** הם הדרכים הכוללים שבהם תנהיג את עולמך כגון הרחמים והחנינה ארך אפים ורב חסד, תודיעני למען אתנהג בהם, כמ"ש והלכת בדרכיו מה הוא רחום וכו', **וארחותיך למדני** הם הפרטים המתפרדים מדרך הגדול, שיתנהג ה' בעתים פרטים ובמקומות פרטים ובאנשים יחידים, וכן לדעת איך יתנהג האדם בעתים ובענינים פרטיים שילוז לפעמים מדרך הכולל, כמו להתאכזר נגד רשעים ולהתגאות ולעוז כנגדם וכדומה שזה צריך לימוד:

פסוק ה
הדריכני, אחר שבקש שיודיעהו ההנהגה במדות בקש שיודיעהו האמתיות הנעלמים משכל האדם ולא יושגו אלא בנבואה מסוד ה' ליראיו, והאמתיות האלה יתחלקו למעשיי ועיוני, כמו השגת עניני האלהות ודרכיו בשכל העיוני, וידיעת התורה חקיה ומצותיה בשכל המעשי, על המעשי אמר **הדריכני באמתך**, ועל העיוני אמר **ולמדני**, ובאר טעם בקשתו **כי אתה אלהי ישעי** המושיעי בכל צרכי הגופנים והנפשיים, וגם בזה אומר שאינו מכוון בזה תועלת עצמו, להשיג עי"כ איזה כבוד וכדומה, רק **אותך קויתי כל היום** שאתה תכלית תקותי, וכל יתר הדברים שאבקש הוא רק שיהיו אמצעים להשיג אותך ולעבדך שהוא תכלית תקותי, כמ"ש אליך ה' נפשי אשא:

פסוק ו
זכור, בא בטענה כי בתחלת יצירת האדם השגיח עליו בתכלית הרחמים והחסד מבלי שהיה ראוי אליו כי הנעדר לא עבד את ה' עדיין, וכל הטוב שהשפיע ה' על האדם בראשית יצירתו היה חסד חנם מבלי קדימת מפעל ומעשה מהנוצר, וא"כ ראוי שתתמיד חסדך זה בלי הפסק אף שאיני ראוי לזה עפ"י מעשי, ואמר **רחמיך** נגד מה שהשלימו בכל איברי גופו בתכלית הרחמים בכל אבר ואבר, **וחסדיך** נגד כחות השכל והבינה שהוא מצד החסד למען ישיג גדולתו, וזה מגביל נגד שני הבקשות שבקש על עניני הגוף ועל עניני הנפש, וכל אלה **מעולם המה** ר"ל מעת היצירה:

פסוק ז
חטאת, אולם אבקש בעת תזכר חסדיך ורחמיך שעשית לי **לא תזכר** כנגד זה **חטאת נעורי ופשעי** שאני הייתי כפוי טובה וחטאתי, שאז יגדל החטא לפי ערך החסד ויתחייב שע"י חטאתי יפסקו ממני החסד והרחמים, ושיעור הכתוב **כחסדך** (**אשר**) **תזכר לי אתה** (ר"ל חסד שעשית אתה) **אל תזכר חטאת נעורי ופשעי** שחטאתי אני, להעריך זה כנגד זה, **למען טובך ה'** וראוי שאת הטוב תזכור ולא את הרע:

פסוק ח
טוב וישר ה', הנה מצד שהוא טוב **יורה חטאים בדרך**, שהם החוטאים מצד השגגה יראם הדרך, ומצד שהוא ישר:

פסוק ט
ידרך ענוים, אלה שיודעים הדרך רק שיש מניעות שמעכב בעדם לעשות את הראוי כמו בקשת הצרכים ושאר סיבות יסייע אותם שילכו בדרך **משפט**, היינו בדרך הראוי, גם **ילמד ענוים דרכו** המיוחד מסוד ה' ליראיו:

פסוק י
כל ארחות, והגם שתמצא לפעמים שה' אינו הולך בהנהגתו בדרך הזה הכולל, רק הולך בארח פרטי נפרד מדרך הכולל, כמו שיש צדיק ורע לו רשע וטוב לו, הנה גם **הארחות הם חסד ואמת**, שלפעמים הם מצד החסד כמו שרעות הצדיקים בא לכפר עון קל שעשו ולהגדיל שכרם בעוה"ב ולפעמים הוא מצד האמת ומה"ד להאריך אף לרשע עד שיתמלא סאתו ולהאבידו בעוה"ב, וכ"ז ידוע **לנוצרי בריתו ועדותיו**, הם יודעים שהארחות האלה הם חסד ואמת:

פסוק יא
למען, (חוזר אל התפלה), נגד מה שבקש חטאת נעורי ופשעי אל תזכור, מוסיף לבקש, **למען שמך ה' כי רב הוא וסלחת לעוני**, שתסלח העון לגמרי, ולא לבד הפשע כי גם העון שחמור ממנו, וזה תעשה למען שמך שאתה מלא רחמים וסולח לעונות:

פסוק יב
מי זה, אחר שהשלים תפלתו שיחונהו ה' בין בצרכיו הגשמיים בין בנפשיים, אומר שליראי ה' האמתיים יש עוד דרך אחר מעולה מן הדרך הזה שהתפללתי עליו עד הנה, והוא שהם ימאסו עניני עולם הזה לגמרי ולא יבקשו רק אושר הנפש הרוחני, וז"ש **מי זה האיש אשר הוא ירא ה'** באמת, ה' **יורהו דרך** אחר אשר **יבחר**, והוא כי **נפשו בטוב תלין** עקר השתדלותו יהיה על אושר נפשו האלהית שהיא תלין בטוב ושכר עוה"ב, ולא ירצה מן העוה"ז רק קיום המין **שזרעו יירש ארץ**, שבניו הם יצלחו בזכותו והוא די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש:

פסוק יד
סוד, מפרש נגד מ"ש נפשו בטוב תלין אומר שענין זה של נצחיית הנפש ועדונה לעוה"ב הוא **סוד ה' ליראיו**, שהם יודעים סוד הנפש וענינה ושיפה קורת רוח אחת בעוה"ב מכל חיי העוה"ז, ונגד מ"ש וזרעו יירש ארץ, מפרש **ובריתו להודיעם** שע"ז יודיע ה' ליראיו בריתו, כמו שכרת ברית עם האבות שיירשו בניו את הארץ, ועם דוד שלא תופסק המלכות מזרעו:

פסוק טו
עיני, ולכן גם אני בחרתי בדרך זה ועזבתי כל עניני העוה"ז, רק **עיני** נשואות **תמיד אל ה'** אל העולם העליון הרוחני, והגם שאדע שע"י שעיני נשואות למעלה אוכל ליפול בקל ברשת אשר פרשו לרגלי, בכ"ז לא אפסק מן הדביקות להסתכל בארץ, כי ידעתי כי אף שיבואו רגלי תוך הרשת **הוא יוציא מרשת רגלי**:

פסוק טז
פנה אלי, בהיותו מצייר א"ע במעמד הפרישות והדביקות, יצייר א"ע שהוא נבדל מכל העולם בין משכניו וריעיו וב"ב בין מעשרו וקנינו, ומבקש **פנה אלי וחנני כי יחיד ועני אני**, כי אין לי מאומה בזה העולם:

פסוק יז
צרות לבבי, גם על הצרות שיגיעוני בעולם איני משים לב, בהפך הם **הרחיבו** לי ואני שמח עליהם, לבד זאת אבקש **ממצוקותי הוציאני**, שהמצוקה היא צוקת הנפש הפנימית, מזה תוציאני כי היא תשבית אותי מעבודת ה', אבל על הצרה החיצונית, איני משים לב כי אני מהביל עניני העוה"ז לגמרי:

פסוק יח
ראה, כי העוני והעמל שיגיע לי בעולם יהיה לי לכפרת עון וע"ז בקש **ראה עניי ושא לכל חטאתי**, זאת שנית אבקש (יט-כ) **ראה אויבי כי רבו**, **שמרה נפשי והצלני** לבל יחטיאו את נפשי, וזאת שנית **בל אבוש כי חסיתי בך** ויהיה מזה חילול השם, כמ"ש בתחלה בך בטחתי אל אבושה:

פסוק כא
תם, אולם אבקש שלא ע"י מלחמה ורב חיל תצרני מן האויבים, רק **התם והיושר** המה יצרוני ע"י **שקויתיך**, **שתומי וישרי ישמרו אותי**:

פסוק כב
פדה, לעומת מה שאמר שהוא מהביל עניני העוה"ז ואינו משים לב להתפלל על צרותיו כי הצרות הרחיבו את לבבו, אומר בכ"ז בעבור הכלל אני מבקש **פדה אלהים את ישראל מכל צרותיו**, כי לא כל בני אדם הם במדרגה זו להתיאש מכל עניני העולם ולבל ירגישו בצרות ועוני:

פרק כו

פסוק א
לדוד, בתפלה זו יזכיר כי אינו מכת הצבועים המלאים רע בסתר וחונפים בגלוי, עושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפנחס, כי לבבו נאמן לאלהיו ומעשיו אין בם דופי, הוא נקי בין במעשה בין במחשבה, ולכן מבקש שלא יקרהו מקרה החנפים בין באושר הנפשי בין בהצלחת החיים העולמיים **שפטני ה'**, ר"ל אתה תחוה מה משפטי ועניני, ואתה

יודע שאני צדיק, בין במעשה **כי אני בתומי הלכתי**, ובין במצפון ואמונת הלב כי בה' **בטחתי** בטחון חזק **שלא אמעד** ממנו בשום פעם:

פסוק ב

בחנני, נגד הפעולות שהם בתמימות אומר, **בחנני ה' ונסני**, כי המעשים שלא יהיו תמימים, רצוני אשר לא יעשם מצד הטוב עצמו רק בעבור פניות חיצוניות מהגאוה והחונף וכדומה לא יעמוד בם בעת הנסיון, שאם ימצא תועלת בהנחת המעשים ההם יעזבם, לא כן המעשים הנעשים בתמימות כמ"ש כי אני בתומי הלכתי, הם כסף צרוף ולא ימצא בהם סיג בעת בכור יבחנו, ונגד מ"ש בה' בטחתי שהוא בטחון הלב אמר **צרפה כליותי ולבי**:

פסוק ג

כי מבאר האמצעיים שעל ידם היה תמים במעשיו, א. **כי חסדך לנגד עיני** שהיה משים תמיד לנגד עיניו החסדים שעשה ה' עמו ועי"ז עבד אותו מצד הכרת הטובה ומצד שהוא נתלה ממנו להשיג חסדיו תמיד, ב. **והתהלכתי באמתך**, ע"י שהכיר האמתיות מגדולת ה' ורוממתו שזה מדרגה יותר גדולה שעבד אותו מצד יראת הרוממות:

פסוק ד

לא, גם הסיר מעל פניו הדברים המונעים מן השלימות, **שלא ישבתי עם מתי שוא** שהם מסיתים ומדיחים בני אדם מעבודת ה' ע"י טענות של מינות, וגם **עם נעלמים** שהם אנשים הדבוקים בתאות עוה"ז והנאת העולם, **לא אבא** לבל אלמד ממעשיהם:

פסוק ה

שנאתי, ודבר זה נעשה טבע בנפשי עד ששנאתי את המרעים, וגם **שנאתי קהל מרעים**, אף שיסכימו על עשות רעות קהל גדול ועם רב שנאתי אותם, עד שבטחתי **שעם רשעים לא אשב** לעולם גם בעתיד, כי ישיבה עם רשעים הוא נגד טבעי:

פסוק ו

ארחץ, איני רוחץ את כפי במים כמו שרוחצים הידים מן הכיור בעת שצריך לעלות אל המזבח, רק **בנקיון ארחץ כפי**, במה שאני נקי מכל חטא ושמץ וע"י רחיצת הנפש, זה הוא הרחיצה שלי, ולא אעלה על המזבח להקריב חטאות ואשמות רק **ואסובבה את מזבחך**, כדי:

פסוק ז

להשמיע בקול תודה, על הטובות והחסדים, **ולספר כל נפלאותיך**, שעיקר ההודאה היא מה שאוכל לספר נפלאותיך, שעי"כ יראו בני אדם גדולת ה':

פסוק ח

ה', אין אני בא למקדש ה' מצד ההרגל, רק מצד **שאהבתי מעון ביתך** מצד אהבה וחשק פנימי ע"י ששם **מקום משכן כבודך**, לכן אבקש **אל תאסף עם חטאים נפשי**, שנפשי הרוחנית בל תאסף לשאול כנפש החטאים, וכן אל תאסף **עם אנשי דמים חיי**, שהם ימותו בלא עתם, כי כן ראוי להם, יען **אשר בידיהם זמה**, שבידם השמאלית עוסקים בזמה ועושים מעשה זמרי, ובכל זה **ימינם מלאה שחד** אוחזים שחד ממעשים טובים שעושים בגלוי בצביעות, כאילו בזה יתנו לך שוחד שישפטו כמשפט צדיקים ומבקשים שכר כפנחס, אבל **ואני בתמי אלך**, שאיני חונף רק כפי כן לבי, ולכן איני צריך לתת לך שוחד, רק **פדני** אתה **וחנני**, וע"י **שרגלי עמדה במישור** ולא נטיתי מן היושר אל דרך עקלתון לכן **במקהלים אברך ה'** על טובותיו וחסדיו עמדי:

פרק כז

פסוק א

לדוד, במזמור הזה יבאר כי ההשגחה נמשכת אחר הדבקות בה', והדבק בו תדבק בו ההשגחה התמידית ותשמרהו מכל הפגעים וע"כ סמוך לבו לא ייירא משום דבר רע, כי לא יאונה לצדיק כל רע רק ברגע אשר הפסיק חוט הדבקות ונפנה מעבודת ה', כמו שבאר במו"נ (פנ"ג משלישי), ולכן מכל המון הבקשות אשר יבקש האדם ראוי שישים פניו אל שאלה אחת בה ימצא כל מבוקשיו, והוא שידבק בה' תמיד עפ"ז מתפלל שיעזרהו ה' על הדביקות הזה ויסיר מעליו כל המונעים אשר ישביתוהו מן הענין הגדול הזה אשר הוא תכלית אשרו ובקשתו:

ה' אורי, היראה הוא מדבר ידוע והפחד הוא מדבר בלתי ידוע, ואשר יתירא אדם מאויבים גלוים הלוחמים אתו נקרא יראה, ונגד זה אמר **שה' אורי וישעי ממי אירא**, ר"ל שיצוייר שיירא אדם מאויביו, א. פן יפלו עליו בלילה מבלי יוכל לראות אותם להשמר מפניהם, נגד זה אמר ה' אורי, ב. פן יהיה חילם וכחם רב מחילו וכחו, נגד זה אמר ה' ישעי, וא"כ ממי אירא, ואשר יתירא אדם משונאיו החורשים עליו רעה בסתר כמו להשחית עץ בלחמו והוא לא ידע, זה נקרא פחד, נגד זה אמר אחר **שה' מעוז חיי** א"כ **ממי אפחד**:

פסוק ב

בקרב, (זה באור מה שאמר ממי אפחד), עת **יתקרבו מרעים** זה לזה להמתיק סוד **עלי**, היינו בעבורי, להרע לי בסתר, וזה בא' משני פנים, א. אם כוונתם להנאתם, כמו גנבים

ושודדי לילה, ועז"א **לאכל את בשרי**, ב. אם כונתם מחמת איבה ומשטמה, ועז"א **צרי ואויבי** הבאים לי בשבילי, לא בשביל לאכל בשרי להנאתם, רק לי לנקום בי, יהיה איך שיהיה **המה כשלו ונפלו**, ר"ל הגם שאני לא אעשה נגדם דבר כי איני יודע מי המה, הם מצד עצמם יכשלו בעצתם ויפלו בלא פעולתי כלל, ע"י ה' שהוא מעוז חיי:

פסוק ג

אם תחנה, (זה באור מ"ש ממי אירא) גם **אם תחנה עלי מחנה** שהם הבאים ללחום אתי בגלוי, בכל זה **לא ירא לבי**, ומוסיף שגם אם המחנה הזאת **תקום עלי למלחמה**, בכ"ז **בזאת אני בוטח**, במה שיאמר, והוא, כי **אחת שאלתי מאת ה'**, איני שואל דברים רבים לפי התחדש הצרכים, שיתחדש לכל אדם בכל עת שאלה אחרת, רפואה, מזונות, הצלה מהאויב וכדומה, רק שאלה אחת שאלתי בעבר, **ואותה אבקש** תמיד בעתיד, כי בשאלה זו כלולים כל השאלות, והוא **שבתי בבית ה' כל ימי חיי**, השאלה ששאלתי אודות שבתי בבית ה' רק אותה אבקש, שעל ידה אגיע לכל הצרכים הפרטיים, גם ר"ל שלא שאל שאלה זאת כדי שעל ידי זה ישיג תכליתים אחרים, דהיינו שלא כיון בשאלתו שישב בבית ה' שעי"ז ינצל מאויביו וימצא כל צרכיו, שא"כ השאלה אינה הבקשה, כי בקשת לבו הוא שימצא צרכיו הגם ששאלת פיו הוא שבתו בבית ה', רק ששאלה זאת היא עצמה הבקשה, והוא גוף התכלית הנרצה אצלו, ועז"א **אחת שאלתי** וגם **אותה אבקש** שהוא ג"כ הבקשה, כי מה ששאל **שבתי בבית ה' כל ימי חיי**, הוא על הכוונה כדי **לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו**, ואין בלבי כונה אחרת, כי מה שימצא ע"י זה גם יתר הצרכים הם ג"כ ישיבו אמצעים אל התכלית הזה, ר"ל שמה שע"י שישב בבית ה' ינצל מאויבים ומעיקים וימצא כל צרכיו, עי"כ יהיה לבו פנוי לישב בבית ה' תמיד שהוא התכלית העקרי אצלו:

פסוק ה

כי, זה סיום דבריו שאמר **בזאת אני בוטח**, שאחר שאחת שאלתי מאת ה' שאשב בביתו א"כ בזאת אני בוטח **כי יצפנני בסוכה ביום רעה**, כי מה **שאסתר בסתר אהלו** יהיה מעוז ומגדל עוז מפני אויב כאלו **בצור ירוממני**, עד שלא יוכל שום אויב לעלות אלי:

פסוק ו

ועתה לא אירא עוד משום אויב, כי ע"י שמירת ה' **ירום ראשי על אויבי סביבותי**, **ואזבחה באהלו זבחי תרועה**, ר"ל שהלוחם ומנצח את אויביו יזבח זבחי תרועה, ר"ל זבחי תודה על תרועת המלחמה ונצחונה, כמ"ש וכי תבואו מלחמה בארצכם והרעותם

בחצוצרות, אבל אנכי שאנצח ע"י שאהיה באהל ה' א"כ ישיבת האהל היא תרועת המלחמה ונצחונה, וע"ז בעצמי **אשירה ואזמרה לה'** שהפיל את אויבי לפני:

פסוק ז

שמע ה', אחר ההקדמה הזאת מתחיל להתפלל שיסיר ה' מעליו את המונעים והמטרידים אותו בעבודת ה', ובאר כי בקשתו זאת אינה בשביל צרכיו רק כדי שעי"ז ישיג התכלית העקרי שיוכל לעבוד את ה', וכל בקשתו היא רק על השגת התכלית הזה, ותחלה אמר **שמע ה' קולי אקרא** על התפלה שיתפלל להנצל מאויביו, אבל הקדים לאמר **לך אמר לבי**, ר"ל הגם שבפי אני מבקש ענינים אחרים, הצלה מהאויב וכדומה, הלא **לבי** כבר **אמר לך** את עיקר בקשתי, לבי אמר לך, כי "**בקשו פני את פניך ה'**", זאת **אבקש**, רק **זאת אבקש** והיא עיקר בקשתי **שפני יבקשו את פניך**, שפני לא יבקשו שום דבר רק השגת פניך, שהוא הדבקות וההשגה של פני ה', והיא כל מגמתי, וא"כ **אל תסתר פניך ממני**, ר"ל שלא יהיה עכוב בין מצדך שתסתיר פניך ממני, ולא מצדי ע"י **שתט** פני ממך ע"י **האף**, (ור"ל שלא יעכבהו לא עומק המושג שהיא הסתרת פנים מצדך, ולא קוצר המשיג או החטא וכדומה שהיא ההטיה מצד המשיג), והלא תמיד **עזרתי היית** בדברים שאין כחי מספיק וצריך אני לעזר, וא"כ גם עתה **אל תטשני**:

פסוק י

כי אבי, ממשיל א"ע כיתום שעזבוהו אביו ואמו וה' חמל עליו ויאספהו אל ביתו לגדלהו ואחר שכל מחסורי עליך א"כ ראוי שתורני הדרך ותשגיח עלי כי אין עזר זולתך:

פסוק יא

הורני, גם ביקש שיקל אליו האמצעיים הצריכים אל הידיעות האלהיות והשגת האמתיות, מבקש **שהדרך** הגדול **יורהו**, **ובארח** הפרטי שלא די בהודעה לבד **ינחהו**, וכבר התבאר (סי' ה') כי יש שני מעכבים, א. מה שאינו יודע הדרך, אמר **הורני ה' דרכך**, ב. הדרכים והמכשולות שיש בדרך, אמר **ונחני בארח מישור**, והנמשל, על העדר הידיעה יודיעהו, ועל העכובים שיש ע"י היצר והתאות ובקשת הצרכים ההכרחיים אמר שינחהו בארח מישור, וכ"ז צריך שתעשה **למען שוררי** הרוצים בין להמיתני בין להחטיא את נפשי:

פסוק יב

(יב-יג) **אל תתנני בנפש צרי**, כי הלא **לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים**, **קמו בי עדי שקר ויפח חמס**, ר"ל לולא האמונה הגדולה שיש לי שהאמנתי בהבטחת ה' שהבטיח לי את המלוכה, והאמנתי שעוד אשוב אראה בטוב ה' בארץ חיים היינו בא"י,

שעוד אשוב לארץ, לולא האמונה הזאת, הלא כבר קמו נגדי עדי שקר שהעידו עלי שקר לפני שאול והפיחו חמס כדי להרגני, רק זכות האמונה הגדולה שהיה לי עמדה לי וגם שע"י גודל אמונתי התחזקתי בכל פעם, וע"י אומץ הלב באמונתי נמלטתי מידם, ולדעת חז"ל (ברכות ד') כיון במ"ש בארץ חיים על שכר העוה"ב, ולדעתם מ"ש כי קמו בי עדי שקר היינו הדעות החיצונות שנולדו בלבו ע"י שראה צדיק אובד בצדקו, שמזה יעמדו טענות נגד ההשגחה כמו שהתבאר בספר איוב, והעד המעיד אל טענות אלה היה דוד בעצמו עניו ומכאוביו, רק ע"י האמונה בעוה"ב יתבטלו כל טענות האלה, כי תחת יסורי הצדיקים בעוה"ז בארץ החיים משנה יירשו לעוה"ב, ובזה בטלה העדות השקר הזה מיסורי הצדיקים להעיד בזה נגד ההשגחה, אולם לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים לעוה"ב, היו קמים בי בלבי ובמחשבתי עדי שקר ויפח חמס לכפור בהשגחה ובשכר ועונש, ולכן אבקש הורני ה' דרכך, וכמ"ש משה רבינו עליו השלום על שאלה זו הראני נא את כבודך:

פסוק יד

קוה, עפמ"ש שבזכות האמונה שהאמין בהבטחת ה' ניצול מאויביו כי קוה אל ה' שישוב לראות בטוב ה', עפ"ז יאמר ויצוה **לקוות אל ה'**, ומבאר כי התקוה לה' נבדלת מן התקוה לב"ו בשני דברים, א. שהתקוה לזולתו הלא תוחלת ממושכה מחלה לב, אבל ע"י הקווי לה' **חזק ויאמץ לבך** שהיא תתן חוזק ואומץ לב, ב. הקווי לזולתו אין התקוה תכלית לעצמה רק תכלית הקווי הוא שימצא מבוקשו, וא"כ תכלית הקווי הוא שלא יקוה עוד, ר"ל שישיג תקותו ולא יצטרך עוד לקוות, אבל הקווי לה' היא תכלית לעצמה, עד שתכלית הקווי הוא שיחזק לבו ויחזור ויקוה, עז"א **קוה חזק וקוה אל ה'**:

פרק כח

פסוק א

לדוד, מזמור זה נתיסד נגד פועלי און אשר דברו אתו אחד בפה ואחד בלב, נראו כאנשי עצתו ובסתר כרו עליו רעה ונוקשו אח"כ ונפלו בפועל כפיהם, כי ה' שמרו וגם שמר את ישראל מבא בדמים, ולא התבאר אם היה זה בעת שחרשו הזיפים עליו רעה או אנשי קעילה, או נגד אחרים משונאיו כמו שבע בן בכרי, כי התפלה תוכל להתפרש נגד כל אלה חורשי רעה:

אליך ה' אקרא, כי נגד האויב הנסתר קשה יותר להשמר מפניו, ורק ה' היודע נסתרות הוא רב להושיע נגד אלה חורשי רעה בסתר, לכן צורי **אל תחרש ממני**, כי **אם תחשה**

ממני הלא **אהיה נמשל עם יורדי בור**, ולכן **שמע קול תחנוני בשועי אליך** לישועה, ומוסיף שלא תמתין כלל עד שאושיע, רק תושיע תיכף **בנשאי ידי אל דביר קדשך** אם רק אשא הידים לתפלה גם טרם שאשוע בקולי תשמע ותושיע:

פסוק ג

אל (מתחיל את תפלתו), **אל תמשכני** בל אמשך ברשת ע"י **רשעים** אשר הם **דוברי שלום עם רעיהם ורעה בלבבם**, שסכנתם גדולה מאד, כי איני יודע להזהר מהם ובקל אמשך אחריהם אל הרשת:

פסוק ד

(ד-ה) **תן להם כפעלם** וכו' **כי לא יבינו אל פעולת ה'** בקש שישלם להם ה' מדה כנגד מדה, כמו שהם דברו אתי אחד בפה ואחד בלב ורצו להרוס אותי באופן שלא אדע שהם עוסקים בזה, כן ידבר ה' עמהם אחד בפה ואחד בלב עם שגם הם **לא יבינו אל פעולות ה' ואל מעשי ידיו**, שידמה להם שה' עוסק לבנותם, ובאמת הוא יעסוק **להרוס אותם ולא לבנותם**, וזה עונש מכוון כפעלם וכרוע מעלליהם, שגם הם לא ידעו להזהר מפני ה' כמו שאני לא ידעתי להזהר מפניהם (ועי' באה"מ):

פסוק ו

(ו-ז) **ברוך** נותן הודאה על ששמע ה' תפלתו, כי ה' היה **עוזי ומגני** בפניהם, ולא הוצרכתי כלל למלחמה רק ע"י **שבו בטח לבי** עי"כ **נעזרתי**, וגם **יעלוז לבי ומשירי אהודנו** כאלו נצחתי ע"י מלחמה וחיל:

פסוק ח

ה', אמר אחר שתשועת דוד מקושר בתשועת ישראל שה' הזמין אותו למלך עליהם, ועז"א הלא **ה' עז למו** לישראל, ועי"כ הוא **מעוז של ישועות משיחו**, שבזכות ישראל צריך הוא להושיע את משיחו, וא"כ אבקש **הושיעה את עמך** שתעשה זה בעבור ישראל להושיע אותם, וגם **ברכם** בתוספת ברכה מצד שהם **נחלתך**, ששם נחלה מציין שבחרם לנחלה לו לדור דורים ועי"כ הם קדושים ומיוחדים לאלהיהם וצריך הוא לברכם בברכה יתירה, **ורעם** ומצד שהם עמך, **ונשאם** עוד יותר מצד שהם נחלתך, וזה יהיה **עד העולם**:

פרק כט

פסוק א

מזמור לדוד, הוסד על חורבן ושטף אשר היה בעת ההיא בגלילות סוריא ע"י סופה וסער מתחולל, ע"י זרם ושטף מים רבים, ע"י אש להבות רעמים וברקים נוראים עוקרי ארזים

ומשברי סלעים, ע"י רוגז ורעש אשר סבב מן המדבר זאר"א עד כל גבולות הארץ מדרום לצפון מהמדבר עד הלבנון, אשר התעוררו כל ארבעה האיתנים מוסדי הארץ לבלעה ולהחריבה, אולם בבוא בני אלים אלה הנוראים אל ארץ הקדושה שם שחו ראשם, שם השתחוו ויחרדו מפני מלך הכבוד רם ונשא השוכן בהיכלו בהדרת קדש, שם שקעה האש ותשב סערה לדממה, וה' ברך את עמו בשלום **הבו לה'**, הזמינו א"ע לה' להיות מלאכיו ושלוחיו, אתם **בני אלים**! אתם כחות הטבע הנשגבות הזמינו עצמכם לה' השולח אתכם לעשות דברו **הבו** והזמינו עצמכם לה' להיות שלוחיו, אתם **כבוד ועז** ! אתם בני אלים שעל ידכם מתראה כבוד ה' ועוזו וגבורותיו:

פסוק ב

הבו והזמינו עצמיכם **לה'**, להראות **ג"כ כבוד שמו** כי חוץ מאשר תהיו שלוחיו להרוס ולהחריב, תתנו ג"כ כבוד לשמו, כי **תשתחוו לה' בהדרת קדש**, עת תתקרבו אל הדרת קדש מקום שכינתו, שם תשתחוו לה', שם תפלו על פניכם ותכנעו ותכרעו ותדומו, והייתם לדממה:

פסוק ג

קול, מצייר תהלוכות בני אלים אלה פרץ מים שוטף את הארצות! המשורר אומר, **הקול** הנורא הנשמע **על המים** הוא **קול ה'** ! הוא השמיע הוד קולו, רעמים גדולים מתפוצצים מבין חשרת השטף, המשורר אומר **אל הכבוד** הוא **הרעים**, השטף הולך ומתרבה, אומר **ה'** הוא המרעים ופוקד **על מים רבים**:

פסוק ד

קול, עתה התעוררו נפץ וזרם ואבני ברד, כחות עצומות ומחזות מהודרות נוראות ואיומות על כל עברים, המשורר אומר **קול ה'** נשמע בכל **כח**, **קול ה'** נשמע **בכל הדר**, כל כח וכח כל הדר והדר המתראה, קול ה' נשמע בו ונחת זרועו יראה:

פסוק ה

קול, הסער והזרם הגיע עד יער הלבנון ועד שריון, והמשורר אמר **קול ה' הוא השובר ארזים**, **וה' הוא המשבר את ארזי הלבנון** עד **שירקדו** מפניו כעגל, **והלבנון והשריון** עצמו ירקדו לפניו **כבן ראמים** (שהוא גדול מעגל):

פסוק ז

קול, הארץ התפוררה, ולהבות אש נוראות יוצאים מתהומות הארץ על כל המדבר הבוער ברוח זלעפות, המשורר אומר **קול ה' הוא החוצב להבות אש**:

פסוק ח
קול ה', הוא אשר **יחיל מדבר**, כאילו האדמה אשר במדבר באה עד המשבר ותחולל בחבלי יולדה להוליד את העצמים אשר בבטן הארץ המלאה אש וגפרית ולהבה, **וה' הוא יחיל מדבר קדש**:

פסוק ט
קול, מן הרעש הזה **התחוללו האילות ונחשפו היערות**, החי וכל צומח, בכל זה נשמע קול ה' ודברו, קול ה' בכל כח, אבל **בהיכלו כלו אומר כבוד**, שם השתחוו בני אלים אלה הנוראים לפני מלך הכבוד, ותקם סערה לדממה לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשו:

פסוק י
ה', גם אם **ה' למבול ישב**, גם אם יתרבה השטף והרעש עד שיתהוה מזה מבול להחריב כל העולם, **וישב ה' מלך לעולם**, לשפוט את כל הארץ, כי ה' ימלוך עולם ועד גם כי אבדו גוים מארצו (כנ"ל י' ט"ז), בכל זאת **ה' עוז לעמו יתן**, לא יגע רע בישראל, בהפך הם ישיגו עי"ז עז ותעצומות, **וה' יברך את עמו בשלום**, שעי"כ נחרבו הרשעים הנלחמים עמהם והיה להם שלום מני צרים, (וכמו ששר עוד על כיוצא בזה בסי' מ"ו ובסי' מ"ח):

פרק ל

פסוק א
שיר חנוכת הבית, המזמור כולו יוסד לתת הודאה בחלותו ויחי מחליו, ולא נמצא בו שום ענין מחנוכת הבית? ומבואר שהבית המוזכר פה הוא הבית המשלי, הוא הגוף שהוא מעון לנפש ובית להאדם הפנימי השוכן ודר בקרבו, כי הנפש הוא האדם באמת, והגוף החמרי הוא רק בית חומר לשבתה כל ימי היותה במצודה, (כמ"ש אף כי שוכני בתי חומר, ביום שיזועו שומרי הבית), ועת חלה אז רופפו עמודי הבית ומכונותיו, ואחר שנתרפא נבנה הבית על תילו וישב לימי עלומיו, לכן ציין שם השיר בשם **חנוכת הבית לדוד**, ר"ל בית דוד העצמי, מעון נפשו שנתחנך בהרפאותו:

פסוק ב
ארוממך, תחלה אמר בדרך כלל, שע"י חליו שמחו אויביו וחשבו שלא יחיה אחרי נפלו, (כמ"ש בסי' ל"ח ובסי' מ"א), ואתה **דליתני** מן החולי **ולא שמחת אויבי לי**:

פסוק ג
ה' אלהי, יאמר, א. רפואתי לא היתה ע"י הטבע, רק **שועתי אליך** ואתה **תרפאני**, לא ע"י צרי ורופאים:

פסוק ד
ה', (זאת שנית), סבת חליי היה ע"י העונות ותחלואי הנפש, שע"י שחלתה הנפש ונטתה למות מות נפשי ע"י עונותי עי"ז חלה גם הגוף, וע"י **שהעלית מן שאול נפשי**, שע"י כפרת עוני לא תרד נפשי הרוחנית לשאול ואבדון, עי"כ **חייתני מירדי בור**, עי"כ השגתי גם חיים הגופנים, כמ"ש לקמן ק"ג הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי:

פסוק ה
זמרו עפ"ז יאמר **שחסידי ה' יזמרו לה'** לספר שבחו מצד עצמו, וגם **הודו** (שההודאה הוא על הטובות שעשה שזה מיוחס) **לזכר קדשו**, שע"י הטובות זוכרים מעשי ה' ונותנים הודאה לשמו:

פסוק ו
כי רגע באפו, שזמן האף לא נמשך הרבה רק רגע, וזאת שנית שגם בעת האף **חיים ברצונו**, היה רצונו שאחיה, שלא היה האף כדי להמיתני רק כדי שע"י ימחול עונותי ע"י היסורים וישוב יחייני, עד שקצב את הזמן שרק **בערב ילין בכי**, **ולבקר** יבא **רנה**, שהיה זמנם רק מערב עד בקר:

פסוק ז
ואני, אני חשבתי שהחיים והבריאות הם טבעיים, עד שכל עוד שהגוף בריא הטבע נותנת שלא אחלה, וז"ש **אני אמרתי בשלוי**, ר"ל שכל עוד שאהיה שלו בגופי ולא ימצא בקרבי איזה הירוס ע"י ריב היסודות ומזגי הגוף ופרודם, **בל אמוט לעולם**, אבל עתה נודע לי שהחיים הם השגחיים תלוים בחפץ ה' ורצונו, כי רק **ברצונך העמדת להררי עז**, העז שעליו עמד ההר שלי (היינו חיי גופי) על מכונו היה רצונך, על רצונך עמד ההר הנשגב, ובעת כי **הסתרת פניך הייתי נבהל**, כי התחיל ההר להתמוטט, כי מטו יסודותיו ואשיותיו, עד שהחולי לא היתה ע"י עונש השגחיי פעליי, רק ע"י הסתרת פנים וסור ההשגחה:

פסוק ט
אליך ה' אקרא, תפלתי היא רק אליך לא לאחר, וגם **אל ה' אתחנן**, התפלה היתה בעבור ה' וכבוד שמו, ר"ל שלא התפללתי על החיים בעבורי, רק כדי שאוכל להודות לך ולעבדך, וזה היה אצלי התכלית שהתאויתי לחיות, כי כן היה נוסח תפלתי **מה בצע בדמי**, הנה בחיי יש לך בצע ותועלת ממני במה שאני מודה ומשבח לך, אבל בדמי, דהיינו בשתיקתי והפסק תנועתי, מה בצע יהיה לך, וכן **מה בצע** יהיה לך **ברדתי אל שחת**, כי א. כ"ז שאני חי אני נותן הודאה על טובותיך אבל **היודך עפר**, ב. כ"ז שאני חי

אודיע האמתיות מכבוד ה' והשגחתו ונפלאותיו, אבל במותי **היגיד אמתך**, ולכן **שמע ה' וחנני** להקימני מחליי **וה' היה עוזר לי** שאוכל להודות לך:

פסוק יב

הפכת, והנה ראיתי שגם אתה שמעת תפלתי בעבור תכלית זה, כי מה **שהפכת מספדי למחול לי** היה על הכונה **למען יזמרך כבוד**, ומצייר שכבר נתאספו כל העם להספידו כי חשבו שמת, ופתאום חזרה בו נשמה עד שהקבוץ שבאו להספידו ועמדו סביב מטתו התחילו לחול במחול ובמחולות, ולא זאת לבד כי **גם פתחת שקי**, שעד עתה היה לבוש שק מפני עונו ועתה הסיר את שקו כי ידע שנמחל לו העון, **ותאזרני שמחה** תחת השק, וכ"ז עשית **למען יזמרך כבוד**, כדי שהנפש שבי שנקראת בשם כבוד יוכל לזמרך, **ולא ידום** ויפסק ע"י המיתה מן נעים זמירות ישראל, וא"כ אחר שעקר התכלית שבעבורו החיית אותי, היה כדי שאזמר לך לכן גם אני אעשה כן **וה' אלהי לעולם אודך**:

פרק לא

פסוק א

למנצח המזמור הזה הוסד על מה שע"י נבואת גד שישוב לארץ יהודה וע"י תשובת האו"ת שילך לקעילה להושיע את ישראל מיד פלשתים, נסגר בקעילה (ש"א כ"ב), ואז רדף שאול אחריו, וה' הודיעו ע"י האו"ת שבעלי קעילה לא יעמדו באמונתם ויסגירוהו ביד שאול, ויצא משם וישב במדבר במצדות, וישב במדבר זיף, ומשם עלו הזיפים וירגלוהו אל שאול, ושאול ואנשיו עוטרים את דוד, וה' הצילהו מידו:

פסוק ב

בך ה' חסיתי, כי מה שחזר לארץ יהודה היה ע"פ ה' לכן **אל אבושה לעולם**, וגם אם איני ראוי ע"פ מעשי **בצדקתך פלטני**:

פסוק ג

הטה אלי אזנך שתשמע תפלתי תיכף, וגם **מהרה הצילני**, והגם שאני יוצא עתה מעיר מבצר **היה** אתה **לי לצור מעוז**, והגם שאצטרך לצאת גם מן המצודות במדבר, **היה** אתה **לי לבית מצודות להושיעני**:

פסוק ד

(ד-ה) **כי**, לא על המבצר אני בוטח, רק **סלעי ומצודתי אתה**, והגם שאהיה נודד במדבר, **למען שמך** (**כי אתה מעוזי**) **תנחני ותנהלני ותוציאני מרשת זו טמנו לי** אחר שנקרא

שמך עלי שאתה מעוזי, עי"כ תעשה למען כבודך בין מה שתנחני במדבר במקומות שלא תמצאני שם יד שאול, ובין מה שתוציאני מרשת שטמנו אנשי קעילה או הזיפים:

פסוק ו

בידך, הגם שמה שהפקדתי תחלה את כל אשר לי ביד אנשי קעילה בבטחי בם היה שקר, כי הם רצו להסגירני בידו כי אינם אנשי אמת, אבל **את רוחי הפקדתי בידך** לא בידם, ואתה **פדית אותי** מיד רודפי, **כי אתה אל אמת**:

פסוק ז

שנאתי השומרים הבלי שוא, הבוטחים בבני אדם שהבטחתם הבל ושוא כמו שהיה באנשי קעילה, **ואני אל ה' בטחתי**:

פסוק ח

(ח-ט) **אגילה ואשמחה בחסדך** שעשית עמדי, והמאמרים מקבילים, **אשר ראית את עניי ולא הסגרתני ביד אויב**, שהוא מה שלא הסגירו ביד שאול בהיותו בקעילה, **ידעת בצרות נפשי העמדת במרחב רגלי**, שבעת שעטרו אותו שאול ואנשיו, ודוד הלך מצד ההר מזה ושאול מצד ההר מזה, והיה המקום צר שלא יכול לברוח כי ההר סגר בעדו, והיה אז בצרה גדולה ואתה ידעת בצרות נפשי ומלאך בא אל שאול ועי"כ העמדת במרחב רגלי:

פסוק י

חנני ה' כי צר לי, שצר לי בפועל מרעת האויב, זאת שנית, כי **עששה בכעס עיני ונפשי ובטני** על דבריהם שמדברים להכעיס אותי ולחרפני, ומפרש, נגד מ"ש כי צר לי (יא-יב) **כי כלו ביגון חיי ושנותי באנחה** מרוב הצרות, ונגד מ"ש עששה בכעס עיני, **כי כשל בעוני כחי מכל צוררי הייתי חרפה**, שצוררי מחרפים אותי לאמר שע"י עוני כשל כחי ועל ידי עוני **עששו עצמי** ואני חלוש, כן הייתי חרפה מצוררי והייתי חרפה **לשכני מאד**, שמחרפים גם את שכני ששוכן אצלם איש מלא עונות ופשעים, והייתי **פחד למיודעי** שפחדו להתקרב אלי מיראת צוררי בל ירעו להם בעבור זה, עד **שרואי בחוץ נדדו ממני** לבל אתקרב אליהם, עד כי **נשכחתי מלב כמת**, שהגם שאני עוד חי הייתי בעיניהם **ככלי אובד**, כמעותד לאבדון וכליון:

פסוק יד

כי, ובכל זה לא נשכחתי מלב הצוררים, כי בהפך **שמעתי דבת רבים מגור מסביב בהוסדם יחד עלי**, שהם כשנועצו עלי למסרני ביד שאול, יוציאו ג"כ דבה על רבים, כמו שהוציאו דבה על נוב עיר הכוהנים שידם עמי, ועי"כ יעשו **מגור מסביב**, שכל אשר

סביבי יראים ומתפחדים פן יענשו מן המלך, ועי"כ **לקחת נפשי זממו**, שעי"כ כ"א יודיע מקומי ובזה יקחו את נפשי:

פסוק טו

ואני, הגם שאין לי עוד שום מכיר ומושיע **עליך בטחתי ה'**, **אמרתי אלהי אתה**, הלא אתה עדן המשגיח עלי ומושיע:

פסוק טז

בידך עתותי, הלא העתים העוברים עלי הם בידך עת טובה או עת רעה ממך נגזרו, א"כ **הצילני מיד אויבי** הם הזיפים, **ומרודפי**, שאול ואנשיו:

פסוק יז

האירה פניך על עבדך, שתושיעני ע"י השגחה גלויה עד שכולם יראו פניך והשגחתך, **והושיעני בחסדך** שהחסד אין לו גבול, וזה יהיה כדי **ה' אל אבושה כי קראתיך**, כדי שיהיה קידוש השם וידעו כולם שהקורא אותך לא יבוש, ובהפך **יבושו רשעים** כי יכרתו **וידמו** לרדת **לשאול**:

פסוק יט

תאלמנה, אחר שראה השגחת ה' עליו יאמר, מעתה **תאלמנה שפתי שקר** הם שפתי הכופרים, **הדוברים על צדיק** על ה' הצדיק, דברי **עתק בגאוה ובוז**, שאומרים שאין ה' משגיח בעולמו ואין שכר ועונש, ושהעולם הפקר, ועתה ע"י שיראו השגחתך איך אתה מציל את החוסים בך תאלמנה שפתותיהם, כי **מה רב**, הגם **שרב מאד טובך אשר צפנת ליראיך**, שהוא שכר הצפון לצדיקים בעוה"ב שהוא רב מאד, אבל הלא הוא צפון ונעלם ואין רואים אותו, אבל הטוב **שפעלת לחוסים בך** אינו צפון ונסתר, כי הטוב הזה הוא **נגד בני אדם**, שהוא נראה לכל, (ור"ל שעל מה שימצאו רעות לצדיק בעוה"ז יש ע"ז תשובה שעי"כ ימצא שכר גדול ורב טוב בעוה"ב, אבל זה דבר צפון ורבים מכחישים עי"כ את ההשגחה ממה שנראה צדיק ורע לו, אבל ההשגחה הגלויה שיעשה ה' לחוסים בו הוא דבר הנראה לכל, ובזה תאלמנה שפתי שקר הדוברים על צדיק חי עולמים עתק לאמר שאינו משגיח):

פסוק כא

תסתירם, מבאר שהגם שידמה לפעמים שה' מסתיר פניו מיראיו ועי"כ ימצא אותם רעות בעוה"ז, זה הוא לטובתם, כי **בסתר פניך תסתירם מרכסי איש**, ר"ל עם זה שה' יסתיר מהם פניו והשגחתו וישיגם רעות וצרות בזה יסתירם מרכסי איש, ר"ל שינצלו מן הרכסים הנמצא בטבע האיש, שהוא היצר הרע והתאוות שהם דומים כרכסים

המקלקלים את הדרך הישר, כן הם יעכבו בעדו מלכת בדרך ישר, וע"י הסתרת פנים ויסורים יהיה העקוב למישור והרכסים לבקעה וילכו בדרך הישר, ובכ"ז הגם שאתה מסתיר פנים, אתה מסוכך עליהם **ותצפנם בסוכת** השגחתך מריב לשונות ובעלי לה"ר, כמו שהציל את דוד מן הזיפים וכל המלשינים עליו בפני שאול:

פסוק כב

ברוך ה', עפ"ז נותן הודאה, א. מה **שהפליא חסדו לי בעיר מצור**, שלא נשאר בקעילה שהיתה עיר מצור ששם היה שאול צר עליו וכבשו:

פסוק כג

ואני, הודאה ב' על עת שעטרו שאול ואנשיו לתפשם, ששם כתיב ויהי דוד נחפז ללכת מפני שאול, **ואז אמרתי בחפזי נגרזתי מנגד עיניך** כי הי' בסכנה גדולה, **אכן שמעת קול תחנוני** והצלתני ע"י המלאך שבא אל שאול:

פסוק כד

אהבו, עפ"ז סיים דבריו נגד הדוברים על צדיקו של עולם עתק, ואחר שנתברר שיש שכר ועונש והשגחה, **אהבו את ה' כל חסידיו** כי הוא **נוצר** אנשי **אמונים**, וכן **משלם על יתר של עושה גאוה** כמו שנצר את דוד ושלם עונש לשאול:

פסוק כה

חזקו, ואם כן **חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה'**, כי תוחלתם לא תשוב ריקם:

פרק לב

פסוק א

לדוד משכיל, מזמור זה נתיסד על עצירת גשמים שהיה בעת ההיא וגזרו צום ותענית והתודו על עונותיהם (כמו שכן היה דרכם בעת הצום לפשפש במעשיהם) ונעתר ה' להם והוריד הגשם והגשם היה שוטף מאד ובכל זה היה לברכה, ונראה גם כן שבעת ההיא היה להם מלחמה עם אויביהם ושטף הגשם והמים עכב את האויבים מבוא בגבולם וי"ל שהיה זה בעת שהיה רעב בימי דוד שלש שנים, ששאלו אז באורים ותומים ונודע להם עונם ותקנו אותו וירד הגשם (כנז' בספר שמואל) וגם המזמור שאח"ז מחובר אל מזמור זה, כמו שיתבאר **אשרי** אחר שראה שע"י שהתודו את עונם נושעו, כאלו היה הצרה ע"י מה שכסו את עונם עד עתה, אמר **אשרי נשוי פשע** של **כסוי חטאה**, אשרי מי שמוחלים לו על הפשע שפשע במה שכסה חטאיו, כי מצד שהוא כסוי חטאה ואינו מתודה עליהם

שב החטא לפשע ומרד כמחזיק בחטאותיו וענשו קשה, ואשרי מי שנושאים לו פשע זה הגדול:

פסוק ב

אשרי, ובכ"ז טוב יותר **מי שלא יחשב ה' לו עון** שלא חטא כלל, **ואין ברוחו רמיה**, שרוחו תמיד עם ה' וא"צ להתודות, זה טוב יותר מן הבעל תשובה שכבר היה ברוחו רמיה ועון:

פסוק ג

(ג-ד) **כי**, עתה מתחיל לבאר הדבר ואיך קשה מאד הפשע של כסוי חטאה, שהלא **כל זמן שהחרשתי** ולא התודיתי על חטאותי **בלו עצמי** ע"י **שאגתי**, ששאגתי **כל היום** מצד **שיומם ולילה תכבד עלי ידך** (היינו מכת ידך) **במה שנהפך לשדי בחרבוני קיץ**, דהיינו המכה של עצירת גשמים, שע"י חרבוני ויבשות הקיץ נהפך לשדי, שכל לחלוחית האדמה והפירות נהפך לחורב ויבשות, מזה מבואר שע"י שלא התודיתי על חטאתי נעצרו הגשמים וכבדה עלי יד ה' בקיץ חרב ויבש, עד שבלו עצמי מרוב שאגתי על הצרה, **סלה** סיום הענין:

פסוק ה

חטאתי, (מציין הצום והוידוי), אומר אמנם אחרי שהסכמתי **להודיעך חטאתי** ולהתודות, **ועוני לא כסיתי**, אז נושעתי מהצרה, כי תיכף כאשר **אמרתי אודה עלי פשעי לה'**, אז **אתה נשאת עון חטאתי** וירד הגשם, הרי שהוידוי מועיל ומשיב חמה, **סלה** סיום הענין:

פסוק ו

על זאת, ע"י הגשם היה שטף מים רבים כנ"ל, ע"ז אומר **הנה לעת מצוא רק לשטף מים רבים**, **על זאת יתפלל כל חסיד אליך אליו לא יגיעו**, ר"ל לעת שימצאו מים רבים המוכנים רק לשטף, להשטיף את הכל, הלא אז יתפלל כל חסיד שלא יגיעו המים אליו ושיפסק השטף, אבל פה היה בהפך, כי ע"י **שאתה סתר לי מצר תצרני**, וגם ר"ל שע"י השטף נצרת אותי מן הצר והאויב שבא לצור על ארצו שלא יכול לבא אלי מפני השטף, ועי"כ **רני פלט תסובבני**, כאלו סבבו אותי מחנה שמרננים על הפליטה וההצלה מן האויב, שהמים סבבו אותי לפלטני מני צר:

פסוק ח

אשכילך, עפ"ז אמר, הלא א"כ טוב שלא ימתינו מלשוב בתשובה עד שיכם ה' בשבט מוסר, כסוס וחמור שאינו מבין ללכת בדרך עד שמכים אותו במקל, הלא טוב שבעת

אשכילך ואורך בדרך זו תלך, לא אצטרך ליסרך ביסורים רק **איעצה עליך עיני** שיהיה די בקריצת עין שתבין ע"י ללכת בדרך הישר, אבל **אל תהיו כסוס וכפרד אין הבין**, שאם רוצים להראותו דרך ילך צריך מתג ורסן להנהיגו, עד **שבמתג ורסן** צריך **לבלום עדיו** לבלום ולעצור בעד עדיו והסרתו מן הדרך, וכן לעצור בו **בל קרוב אליך** שלא יקרב אליך להזיקך, הלא אתה ראוי שיהיה די לך בקריצת עין, (והנה ידמה את האדם במליצתו בשני חלקיו כסוס ורוכבו, כי חומר האדם דומה כחומר יתר הבע"ח כסוס כפרד, רק האדם השוכן תוך חמרו היא הנפש השכליית הוא המנהיג את חמורו וחובש אותו ורוכב עליו, וכמו שבעת ימרה הסוס ברוכבו יאסרהו רוכבו במתג ורסן, כן עת תמרה בהמת האדם הקרובה אליו שהוא חמרו בהנפש מנהיגו, ייסרו גופו במכאובים והם לטובת האדם הרוכב על חמורו בל תבעט בו אתונו ותזיקו במעשיה הרעים, והיה ראוי לכל הפחות שתבדל בהמת האדם שהוא חמרו מיתר הבהמה אשר הוא רוכב עליה במה שתכיר כי המתג והרסן והיסורים הם לטובת האדם העצמי שהיא נשמתו בל תקרב חמורו אליו לנשכו ולהזיקו, היינו לקלקל את נשמתו, ועז"א בל תהיה כסוס וכפרד גם בזה, שאין הבין אשר המתג והרסן הם לטובת הרוכב לבלום עדיו לבל קרוב אליך):

פסוק י

רבים, רק **לרשע** נמצא **רבים מכאובים**, שדברים רבים הם מכאובים לו, הרשע יכאב עת יחלה, עת ירעב, וכן בכל מיני יסורים, אבל **הבוטח בה'** לא יכאב בכל אלה, כי המכאובים האלה הם אצלו **חסד יסובבנו**, כי הם לשמירה מן הבהמה הפראיית בל תטה מן הדרך ובל תקרב אליו להזיקו, לכן **שמחו בה' וגילו** אתם **צדיקים**, ואתם **ישרי לב הרנינו** כי כל אשר יעשה הוא לטובתכם ולהצלחתכם:

פרק לג

פסוק א

רננו, המזמור הזה נתחבר אל הענין הראשון, באר בו כי ה' מנהיג את עולמו בשני מיני הנהגות, שהיא הטבעיית המיוסדת על חקים קבועים בלתי משתנים, וההנהגה ההשגחיית שהיא נוהגת לפי מעשה בני אדם טוב או רע, ובאר ענין ידיעת ה' וההשגחה, ובפרטות מן ההשגחה המיוחדת על יראי ה' וחושבי שמו **רננו**, הנה בסיום המזמור הקודם אמר **שמחו בה'**, **וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב**, כי הישרים הם מדרגה יותר גדולה מן הצדיקים, שהם לבם ושכלם הולך ישר ואינו מסתפק כלל ואינו נוטה כלל מדרכי ה', וזה מדרגה יותר גדולה מן הצדיקים שעושים מעשה הצדק בפועל אבל עוד לא

שבו מן המלחמה הפנימית, הן מלחמת שכלם בעניני האמונות והדעות, הן מלחמת יצרם במעשים ופעולות, ע"כ צוה שהצדיקים ישמחו בלב, ומוסיף לישרים שירננו בפועל, ובמזמור זה שיברר מהשגחת ה' הפרטית מוסיף **שהצדיקים** יבואו למדרגת הישרים **וירננו בה'**, **ולישרים** להם **נאוה תהלה** הם יתהללו בה', ולהם נאוה התהלה, באשר הם השיגו האמת תמיד ולא הסתפקו כלל, וזה כולל שהם יספרו תהלת ה', וגם להם עצמם מגיע תהלה על יושר שכלם ועל שהשיגו את האמתיות:

פסוק ב

הודו, (פסוקי המאמרים האלה מסודרים זה מול זה בצלעות מקבילות), א. שיודו לה' על ההנהגה הטבעיית הסדורה משמת ימי בראשית חק נתן ולא יעבור, וצוה **שיודו לה'** ע"ז **בכנור**, **ויזמרו** גבורותיו **בנבל עשור**, שהכנור הוא ציון אל ערך העולמות זל"ל שכולם ערוכים על פי חקי המוסיקא ברן יחד כוכבי בוקר ויריעו כל בני אלהים, כמו שכתבתי שם בפי' הכתוב הזה והיו מנגנים בנבל עשור על ציון הגלגלים שהם עשרה לפי תכונת הקדמונים:

פסוק ג

שירו לו, זאת שנית **תשירו לו** בכל עת **שיר חדש**, על ההנהגה ההשגחיית שהיא אינה קבועה לפי חקי הטבע רק משתנית ומתחדשת תמיד לפי מעשה בני אדם הבחיריים, שלפיהם יחדש ה' נפלאותיו אם לחסד אם לשבט ויחודש השיר לפי חידוש המעשים, ובזה **הטיבו נגן בתרועה**, שהתרועה תורה על התהוות ענין חדש ועל התגלות ה' לשפוט את הארץ:

פסוק ד

כי ישר, (מפרש נגד ההנהגה הטבעיית), **דבר ה'**, שהוא הדבור שבו ברא את המציאות (כמו שיפרש בפסוק ו' בדבר ה' שמים נעשו) **הוא ישר**, ר"ל שהנעשה בדבורו נוסד על חקים קבועים ישרים בלתי משתנים, וכן לא הוסיף על הדבור הזה ולא גרע ממנו, כמו שית', **וכל מעשהו באמונה**, הנה שני ההנהגות האלה שהם הטבעיית והנסיית מצויינים בכתבי הקדש בשם אמונה ואמת, ובשם חסד, שההנהגה הטבעיית הסדורה משמת ימי בראשית מצויינת בשם אמונה, כי החקים האלה נאמנים לעד וקיימים, וה' התחייב להנהיג תמיד החקים האלה ושלא לבטלם כמו חקות שמים וארץ יום ולילה קיץ וחורף וכדומה, שלא ימושו לעולם, וההנהגה ההשגחיית שתתחדש לפעמים ברצון ה' ע"ד הפלאיי תכונה בשם חסד, כי אינו מחויב לעשותם ויעשם בחסדו לפי רצונו בכל

עת, עז"א **שכל מעשהו** של דבר ה' הוא **באמונה**, כי חקיהם מוכרחים ומובטחים ובלתי משתנים לעולם:

פסוק ה

אוהב (מפרש נגד ההנהגה ההשגחיית) מצד **שה' אוהב צדקה ומשפט**, וע"ז לא יספיקו החקים הטבעיים, כי בהנהגת יושבי הארץ שהם בעלי בחירה, ומעשיהם אפשריים בלתי תלויים מחקי הטבעיים והם בוחרים לפעמים לעשות טוב ולפעמים ברע, יחויב שכן ינהוג עמם ה' לעשות צדקה עם הצדיקים ומשפט עם הרשעים, וזה א"א לפי הנהגת הטבע, שהיא לא תשתנה ע"י שינוי מעשה בני אדם, כי תהלוכותיה קבועים, ולכן צריך ה' להתנהג עם יושבי הארץ ע"פ ההנהגה ההשגחיית שישנה את הטבע לפי המעשים הטובים או הרעים, כמ"ש אם שמוע תשמעו אל מצותי ונתתי מטר ארצכם בעתו, פן יפתה לבבכם וגו' ועצר את השמים ולא יהיה מטר, שכ"ז הנהגה אחרת נעלה מחקי הטבע שנקראו אמונה, רק הנהגה הנקראת בשם חסד, ולכן **חסד ה' מלאה הארץ**, הנהגה שלא התחייב בעת הבריאה בששת ימי בראשית רק בחסד ה' יסודה ושרשה:

פסוק ו

בדבר, מפרש מ"ש כי ישר דבר ה', **כי בדבר ה' שמים נעשו**, שהשמים נוסדו ע"פ חקים קבועים בלתי משתנים, **וברוח פיו נעשו כל צבאם**, יציין כאלו השמים בכללם נעשו ע"י הדבור, וע"י הרוח שיצא מפיו בעת הדבור שהוא קל מן הדבור עצמו נעשו כל צבאם, שהם הכוכבים והמאורות שנתלו ביום ד', וכבר בארתי בפי' בראשית שהיה הבדל בין בריאת השמים ובין בריאת הארץ שבהשמים לא שינה דבר רק נשאר הכל כמו שנברא בדבור הראשון, כי גם המאורות נבראו ביום הראשון עם השמים רק שנתלו ביום ד' כמ"ש חז"ל, לא כן בארץ שאחרי שנבראת הארץ ביום הראשון, באו בה כמה שנוים ע"י התשעה מאמרות, שהוסיף אח"כ מקרים חדשים על הנעשה ביום ראשון, הקואת המים והתהוות היבשה, ועליית האדים אל הרקיע, והברואים שנבראו עליה, כמ"ש כה אמר ה' בורא השמים (רק בריאה הראשונה לבד) הוא האלהים יוצר הארץ ועושה הוא כוננה, כי הוסיף בה תקונים ע"י המרת צורה בצורה, וע"כ בשמים אמר שישר דבר ה' כי לא הוסיף עליו דבר, אבל בארץ אמר **כונס כנד מי הים**, שהארץ לא נשארה על האמונה שהוא החק הקבוע שנעשה ע"י בריאה הראשונה, כי חסד ה' מלאה הארץ, שבבריאה הראשונה היה החק הטבעיי שיסוד המים יקיף את יסוד העפר, והוצרך ה' לשנות החק הזה לכנס מי הים לתוך הים שיעמדו שם כנד ולא ישובון לכסות הארץ, **ונתן תהומות באוצרות** שיהיו המים עצורים בתהומות ובימים, כדי שתראה היבשה, וגם כיון במ"ש

נותן באוצרות תהומות אל מ"ש שם שהתגלות היבשה נעשה עיקר ההכנה לזה על ידי המאמר של יהי רקיע בתוך המים, שגבל החק שיעלו המים ע"י האדים אל הרקיע שהוא מקום הסגריר, ושם יצא מהם האויר שהיה מעורב עם יסוד המים, וע"י הופרשו מן היבשה כי נשארו רוב המימות תלוים במאמרו של מלך באויר, (כמ"ש בפי' בראשית ובפי' איוב סי' כ"ו וסי' ל"ח ולקמן סי' ק"ד) ועז"א שמי התהומות נתנו באוצרות ברקיע, ובזה יסד ה' ההנהגה האחרת שיתנהג עם יושבי הארץ כפי ההנהגה ההשגחיית המכונה בשם חסד, שיעצר במים וייבשו וישלחם ויהפכו ארץ, וכן נתינת המטר וכל הנתלה מזה שהוא הכל השגחיי כמ"ש ומעשה ידיו מגיד הרקיע, וזה מעשה תמידי כמ"ש כונס כנד, נותן באוצרות, בלשון הוה, כי זה יעשה ויפעל תמיד ע"י ההשגחה:

פסוק ח

ייראו, וע"י ההנהגה הקבועה הטבעיית **ייראו מה' כל הארץ**, ע"י שהוא הבורא כל, וע"י ההנהגה ההשגחיית שזה נוהג עם יושבי תבל, שהוא החלק המיושב מן הארץ **ממנו יגורו כל יושבי תבל**, שהמגור הוא גדול מן היראה, שהוא פחד השכר והעונש, ע"י שבהנהגה זו שינהיג עם הישוב ישכיר ויעניש, יגורו מענשו פן יציף מי הים או יעצר את השמים ולא יהיה מטר:

פסוק ט

כי מפרש **ייראו מה' כל הארץ כי הוא אמר ויהי**, שהוא המהוה והממציא הכל, **ממנו יגורו כל יושבי תבל כי הוא צוה ויעמד**, כי גם העמדת הארץ וקיומה אינו מעצמו כמו בשמים שחק נתן ולא יעבר והם קיימים ועומדים מעצמם, כי הארץ אינה עומדת מעצמה, כי ע"פ טבעם המיוחד היה ראוי שהמים יכסו פני תבל, רק ה' צוה שתעמד ושם חול גבול לים ונותן מטר יורה ומלקוש בעתו, וע"כ יגורו מפחד ענשו פן יסלק השגחתו רגע ויגוע כל בשר יחד ואדם על עפר ישוב:

פסוק י

ה' וע"י שה' מנהיג את הארץ בהשגחה מיוחדת, לכן בענינים הכוללים הרצויים אצלו מצד חכמתו ורצונו יתברך יבטל עצת גוים ומחשבותיהם, וינהיג הכל לפי התכלית הכולל הנרצה אצלו ולא יועילו מחשבות בני אדם ועצתם לבטל את עצת ה' והתכלית המוסכם אצלו, והנה העצה היא התכלית הנרצה להעושה, והמחשבות הם האמצעיים המובילים אל התכלית, שחושב מחשבות איך יוציא למעשהו את העצה שהוא התכלית, **וה' יפיר עצת גוים** שהוא התכלית הנרצה אצלם, וגם **יניא מחשבותיהם** שהם המחשבות הרבות והאמצעים שיכינו להפיק את התכלית שהיא העצה, אבל **עצת ה'**, שהוא

התכלית הנרצה אצלו, היא **תעמד לעולם**, ולא יוכלו בני אדם לשנותו ע"י תחבולותיהם, וגם **מחשבות לבו** שהם האמצעיים שהוא מכין אל עצתו, יעמדו **לדור ודור**, והתכלית הוא אחד כמו למשל התכלית הכללי שיעץ ה' בהשלמת כלל האנושי עד סוף כל הדורות, זה יעמוד לעולם בלי שינוי, והמחשבות שהם האמצעיים שיכין אל הפקת התכלית הכולל הם ישתנו לפי הדורות, ועז"א לדור ודור, כמו התיקון האחרון הכולל המוכן לבא באחרית הימים היא העצה הכללית בהנהגה והיא עומדת אצלו לעולם בלי שינוי ואם יתמהמה חכה לו, והאמצעיים מכין ה' תמיד לזה לפי הדורות דור דור, עד שכל המתחדש בכל דור ודור כמו הגליות והגאולות והתמורות שנעשו בכל הדורות כולם הם כחוליות הקבועות בשלשלת אחת אשר סוף השלשלת היא העצה הכללית העומדת אצלו לעולם בלא שינוי:

פסוק יב

אשרי, עפ"ז יאמר ש **אשרי הגוי אשר ה' אלהיו**, כל גוי המאמין בה' ועובד ה' והוא אלהיו, אשרי לו, כי אז הוא מושגח מאתו, ונוסף לזה **אשרי העם אשר בחר לנחלה לו**, שחוץ מבחירתו שבחר ה' לאלהיו, נבחר הוא מה' להיות לו לעם סגולה ויופיע עליו בהשגחה מופלאת נסיית:

פסוק יג

משמים, עתה יגיד איך ינהיג ה' בשני מיני ההנהגות האלה הנזכרות, בצד א' ינהיג ה' ע"י השמים שהיא הנהגת הטבע והמערכה, שבזה ה' בשמים הכין כסאו ומנהיג כפי חקי הטבע הסדורים מראשית, ובהנהגה זו **משמים הביט ה' ראה את כל בני האדם**, ראה את כולם בידיעה קדומה אשר ידע מראשית כל פרטי המעשים שיהיו, והיא ראיה אחת כוללת בלתי מתרבית או משתנית, רק בידיעה אחת קדומה ראה את כולם ואת מעשיהם עד סוף כל הדורות, וגם הוקצב כל ענינם מראשית עפ"י ההנהגה הכוללת המיוחסת לשמים ולהנהגת הטבע:

פסוק יד

ממכון שבתו, בצד השני שהיא ההנהגה ההשגחיית שאינה מיוחסת לשמים רק למכון שבתו, אשר ישב וישפוט כפי המעשים, משם **השגיח אל כל יושבי הארץ**, לא ראיה כללית לבד רק השגחה מיוחדת, ולא לבד את כל בני האדם שהיא הכלליות, רק את כל יושבי הארץ בכל דור ודור, איש ואיש לפי מעשיו הפרטים הבחיריים:

פסוק טו

היוצר, בא להשיב על מה שטענו הפילוסופים על ידיעה זו שהלא המעשים הבחיריים הם אפשריים מתרבים ומשתנים ומתחדשים וידיעת ה' אי אפשר שתתרבה ותשתנה ושתתחדש לו ידיעה, והתשובה בזה כמ"ש במו"נ (פרק כ"א משלישי) שיש הפרש בין ידיעת העושה במה שעשה ובין ידיעת זולתו בעשוי ההוא, והוא שהדבר העשוי אם נעשה נאות לידיעת עושהו, עשייתו נמשך לידיעתו, אולם התבוננות שאר בני אדם בו נמשך אחר העשוי, למשל העושה מראה שעות ע"י גלילים מעשה חרשים, ידע תחלה כל תנועה שיתנועע וכל נטיה ונטיה מה שיורה עליו, וכ"ז לא ידע מפני התבוננו בתנועות המתחדשות עתה, רק בהפך שהתנועות המתחדשות התחדשו כפי הסכמת ידיעתו, משא"כ איש אחר המתבונן בכלי ההוא, תתחדש לו בכל פעם ידיעה אחרת, וז"ש שה' מצד שהוא **היוצר לבם** מצד זה **הוא מבין אל כל מעשיהם** בענין שלא תתחדש לו ידיעה בעת הפעולה האפשריית מצד ריבוי המעשים המתחדשים, כי ידע כ"ז בעת יצר לבם, וכן לא מצד ריבוי האנשים שכ"א יש לו לב אחר ובחירה אחרת, כי **יצר יחד לבם**, שכל לבבות האנשים נוצרו ביצירה אחת, ואז הבין אל כל מעשיהם, ולא תתחדש אצלו ידיעה כלל, ולא תתרבה ולא תשתנה ידיעתו ע"י ריבוי וחידוש וחילוף מעשיהם:

פסוק טז

אין, מהשגחה זו שמשגיח על יושבי הארץ נמשכה ההשגחה המיוחדת המופלאת על יראי ה', ושאז לא יועילו כל השתדלות והכנות האנשים שיכינו לנגד ההשגחה זו, כי השגחת ה' היא תעשה חיל, **המלך אינו נושע ברב חיל**, שהוא ריבוי הכמות של חילו, וכן לא יועיל ריבוי הכח באיכות כי גם **הגבור לא ינצל ברב כח**:

פסוק יז

שקר, וגם לא יועילו האמצעיים והכלים שיכינו לזה, כמו הסוסים המוכנים למלחמה, כי **שקר הסוס לתשועה**, ולא לבד שלא יושיע לנצח המלחמה, כי גם **לא יוכל למלט את בעליו ע"י רוב חילו**, גם יאמר שלפעמים ישקר הסוס בבעליו ויוליכנו בע"כ נגד רצונו במלחמה, וזה יהיה לתשועה שהוא בהשגחה שעי"כ יושע, הגם שברב חילו לא ימלט, ומדוע לא יועילו החיל והסוסים, כי **הנה עין ה' אל יראיו**, והוא לוחם בעדם והובישו רוכבי סוסים, כמ"ש אתה סתר לי מצר תצרני, ובאר שהשגחה זו הוא משני טעמים, א. מצד שהם יראיו, ב. מצד שהם **מיחלים לחסדו**, וה' מושיע הבוטחים בו:

פסוק יט
להציל ממות נפשם שלא ימותו ע"י הצר הצורר אותם, וגם **לחיותם ברעב**, כמו שהיה במעשה זו שנלאו ישראל על ידי רעב וגם בא עליהם הצר וה' הצילם משניהם:

פסוק כ
נפשנו, אמר הגם שלא באה תקותם תיכף, כמ"ש בלו עצמי בשאגתי כל היום, עד **שנפשנו חכתה** והמתינה ימים רבים, מ"מ **עזרנו ומגננו הוא** שעזרנו מן הרעב, והגין עלינו מפני הצר:

פסוק כא
כי בו, שאינו התוחלת לה' דומה אל התוחלת לאדם, שהמיחל לתשועת אדם ואינו מושיעו תיכף הוא נעצב כי אינו בוטח על תשועתו בבטחון חזק כי פן לא יכול או לא ירצה להושיעו, אבל **בו ישמח לבנו** הגם שלא באה התקוה תיכף, **כי בשם קדשו בטחנו** בטחון חזק, שבודאי יושיענו אחר ששם קדשו נקרא עלינו, כמ"ש ושמך עלינו נקרא אל תניחנו:

פסוק כב
יהי, מ"מ אבקש בל נצטרך לחכות ולהמתין זמן רב על חסד ה', רק **יהי חסדך ה' עלינו** תכף **כאשר יחלנו לך** ותושיענו תיכף:

פרק לד

פסוק א
לדוד, במזמור הזה באר איך השגחת ה' הפרטיית חופפת את הצדיקים ודבוקה עמהם לשמרם ולהצילם מכל פגע, וביחוד איך הוא קרוב לשמוע תפלה, וילמד את העולם יראת ה' ומהותה, כי זה שגרשהו אבימלך ולא שמע לקול עבדיו להמיתו היה השגחה פרטית:

פסוק ב
אברכה את ה' בכל עת, ר"ל בין בעת טובה בין בעת רעה אברך ה', כי אאמין שהרעה היא לתכלית הטובה, אחר **שתמיד תהלתו בפי**, שאני מהלל אותו תמיד על השגחתו וטובו וחסדו, וא"כ א"א שיהיה עת רעה במקרה, ואחר שהוא השגחיי בודאי הוא לטובה שא"א שיעשה רע שזה נגד תהלתו:

פסוק ג
בה', ולא עוד אלא **שנפשי תתהלל בה'**, שאני מתפאר שיש לי אב בשמים האוהב אותי ומשגיח עלי ושנפשי היא חלק ממנו ואצולה מאתו, ובכ"ז **ישמעו ענוים וישמחו**,

שלא תחשב לי ההילול והתפארות זה לגאוה, שבהפך הענוים ישמחו ע"ז, שהגם שכל התהללות והתפארות הם שנואי הענוה, התפארות הזה שיתהלל האדם בה' הענוה תסכים עמה, כמ"ש ויגבה לבו בדרכי ה', והיא הנקודה שבה יתקבצו בנפש הענוה והגאוה והיו לאחדים, כי גאוה זו שיתגאה אדם לאמר שה' מעוזו ומשגיח עליו תמיד היא הענוה, כי בזה יפשיט שמלותיו החומריים והנפש תתרומם אל האלהים עד שתתבטל ותהיה כאין בעיניה, הבשר וכחותיו יהיו כעפר ואפר כמ"ש אאע"ה הנה הואלתי לדבר אל ה' ואנכי עפר ואפר, וענוה הזאת נסתבבה ע"י דבקות הנפש ובטולה נגד שרשה העליון האין סוף ובלתי ב"ת:

פסוק ד

גדלו, יש הבדל בין **גדול** ובין **רם**, שהדבר הרם א"א לשום אדם לתפוס בו כמו רום שמים, והדבר הגדול כמו העמוד הנצב ארצה וראשו מגיע השמימה יתפוש בו כל אדם לפי גבהו, והנה העמים חשבו את ה' כדבר רם שא"א לתפוס בו כלל ושאינו משגיח עליהם, כמ"ש רם על כל גוים ה' על השמים כבודו, אבל ישראל חושבים אותו כדבר גדול שכ"א ישיג אותו כפי ערכו, ושהשגחתו תתפשט על כל א' לפי מעשיו, כמ"ש ה' בציון גדול ורם הוא על כל העמים, והנה השם מצד עצמו הוא בבחינת רם, כי השכל מחייב שרם על רמים לא ישפיל להשגיח על בריה שפלה כמו האדם, ובכל זה ילמדנו הנסיון שהוא בבחינת גדול, והשגחתו מתפשטת על כל ברואיו וביחוד על יראי ה' וחושבי שמו שהוא דבוק עמהם תמיד, וזה מבואר ממה שהוא שומע תפלת הצדיקים ויצילם מכל צרה, וזה דבר הנראה לעין, וז"ש **גדלו לה' אתי**, בהכרח תסכימו אתי מצד הנראה מהנהגתו שהוא בבחינת גדול, הגם **שנרוממה שמו יחדיו**, שאני אסכים עמכם ששמו מצד אמתתו הוא מרומם מכל השגה ומכל רעיון, בכ"ז מוכרחים אנו להודות שהוא בבחינת גדול ממה שנראה לעין, כי **דרשתי את ה' ויענני**, ומזה מבואר שהוא משגיח עלי, ולא לבד שהצילני מן הצרה שהתפללתי עליה, כי **מכל מגורתי הצילני**, שאחר שעניני על צרה זאת השקיף בחסדו להציל אותי מכל מגורתי בכלל, כדרך בעל החסד השלם שיהיה החסד בתכלית השלמות:

פסוק ו

הביטו, הנה המביטים להשיג עזר מזולת ה' יביטו או לצד מעלה או לצד מטה, רצוני, שיבקשו העזר ע"י הסבות הטבעיות המזל והמערכת אשר השמש ראש לכולם, ואז יכהו עיניהם מהביט תמיד אל השמש המכהה את העינים, או יביטו למטה להשיג עזר מבני

אדם ואז יחפרו פניהם מהבושת, אבל **אלה שהביטו אליו**, לא חשכו עיניהם, כי **נהרו** מאורו הבהיר, ולא התביישו כי **פניהם אל יחפרו**:

פסוק ז

זה, ר"ל אלה שהביטו אליו לא יחפרו פניהם, כי הם יאמרו, ראו נא **זה עני קרא וה' שמע**, הלא קרא אליו עני אחד, והגם שהוא עני ויחיד, בכל זאת שמע ה', ולא לבד שהושיעו מן הצרה שקרא עליה, כי גם **מכל צרותיו הושיעו**, וא"כ מזה נדון ק"ו, כי **חונה מלאך ה' סביב ליראיו** שיראיו א"צ לצעוק כלל מן הצרה, כי מלאך ה' ושלוחו עומד תמיד סביבם כמחנה מזוינת **ויחלצם**, יעשה אותם חלוצים בכלי זיין, כי נדמה כמחנה מלאכים חלוצי צבא עומדים סביבם לשמרם מכל רע, (ורמז על האנשים שהתחברו אליו אח"כ בברחו מפני אכיש אל מערת עדולם (שמואל א כ"ב:א') שהיו רבים עמו יראי ה' וחלוצי צבא למלחמה):

פסוק ט

טעמו, אמר עוד הבדל בין תשועת ה' לתשועות טבעיות או תשועות בני אדם, שמהם לא ישיגו רק הערב והמועיל לא את הטוב, אבל ה' מלבד שהוא ערב הנרגש לחוש הטעם, שעז"א **טעמו**, ומועיל הנראה בחוש הראות שעז"א **וראו**, הוא ג"כ טוב, עד שגם בטעם ובראיה **יטעמו ויראו כי טוב ה'**, עד **שאשרי הגבר יחסה בו**, שישיג בזה גם אושר נפשי רוחני מצד החסיון עצמו, חוץ מן התועלת שימצא מן החסיון:

פסוק י

יראו את ה' קדושיו, עפ"ז מצוה לקדושי ה' שיראו את ה', והנה העכו"ם אשר התקדשו להבלי עכו"ם היו מתקדשים ע"י נזירות שפרשו א"ע מן הישוב, אבל יראתם לא היתה יראת ה' רק יראת הבלים ויראת עצמם פן יקרה להם נזק, אבל אתם קדושיו יראו רק את ה', והנה הנזירים שבעכו"ם היה להם מחסור מצד שני ענינים, אם מחסור בחיריי במה שפרשו מכל הנאות העולם, אם מחסור הכרחיי שע"י שלא עסקו בצרכיהם השיגם המחסור עד שהיו צריכים לאכול שרשי רתמים כנודע, אבל יראי ה' המבוקש מאתם רק שישמרו כפי מצות התורה לא הבריחה מן הישוב, ואין להם לא מחסור בחיריי, **כי אין מחסור ליראיו**, כי התורה לא צותה שיחסר את עצמו מטובה, ולא מחסור הכרחי, כי **כפירים** בעת אשר **רשו ורעבו**, אם רשו מכלי הטרף לא ימצאו מזונם, וכן בני אדם אם רשו מנכסיהם ירעבו, אבל **דורשי ה'** (**רשו**) **לא יחסרו כל טוב**, דורשי ה' גם בעת אשר רשו לא יחסרו כל טוב כי ה' מזמין מזונותיהם:

פסוק יב
לכו בנים, אצל העכו"ם הנ"ל היה הקדושה והיראה דבר מיוחד רק לגדוליהם וכהניהם, לא כן יראת ה' גם בנים הקטנים **לכו שמעו לי יראת ה' אלמדכם**, שיראת ה' היא מושגת לכל נפש:

פסוק יג
מי האיש, נזירי העכו"ם פרשו א"ע מן העולם, או מצד שמאסו בחיים, או מצד שמאסו בטוב העולם ובחרו לחיות חיי צער, אבל אני אלמד יראת ה' גם **להאיש החפץ חיים**, וגם להאיש **האוהב ימים לראות טוב**, שיוכל לחיות עם יראת ה' חיי ההצלחה והטוב, כי יראת ה' לא תבקש מן האדם שיפרוש לגמרי מן הישוב, רק זאת תבקש:

פסוק יד
נצור לשונך מרע, שלא ידבר לה"ר בלשון, **ולא מרמה בשפתיו**, וגם לא תבקש שיברח מן הישוב, רק **סור מרע ועשה טוב**, שתמצא בין בני אדם ששם יש מציאות לעשות רע וגם טוב, ותסור מרע ותעשה טוב, משא"כ במדבר לא תוכל לעשות טוב וגם אין שם מציאות לסור מן הרע שאין נמצא שם רע, ולפ"ז **בקש שלום**, שהוא שלום הקיבוץ המדיני, ולא שתבקש שלום ע"י שתברח מן בני אדם, רק **רדפהו** שתמצא בין בני אדם והגם שהם עלולים לריב ולמצה תרדוף אתה את השלום, (וגם כיון בזה נגד דואג שהיה נעצר לפני ה' והוא הוציא לה"ר על עיר הכהנים):

פסוק טז
עיני ה' אל צדיקים, שמשגיח עליהם בעצמו לראות מה שחסר להם, ובכ"ז **אזניו אל שועתם**, שלפעמים ישועו המה מרעה הנדמה להם לפי דעתם הגם שאינה רעה לפי האמת, וגם בזה ימלא שועתם:

פסוק יז
פני ה' והשגחתו לרעה **בעושי רע להכרית מארץ זכרם** של הצדיקים, שמעניש גם את הרשעים שרוצים להרע להם (ורמז בזה ג"כ על דואג), ולא זאת לבד, כי אם **צעקו** מן הצרה, אז **וה' שמע**, ולא לבד שמצילם מצרה זאת שצעקו עליה כי **מכל צרותם הצילם**:

פסוק יט
קרוב, גם ה' עומד קרוב **לנשברי לב** ע"י צרותיהם, **ואת דכאי רוח** שהרוח הפנימי נדכא על ידי צוקה פנימית או ע"י עונותם, **יושיע**:

פסוק כ

רבות רעות צדיק, החולאים ששרשם ע"י קלקול בא' מיסודות הגוף אין להם תרופה, ואז כל המכאובים הנראים הם רק אחת ששרש כולם הוא האבר הראשי שהנשמה תלויה בו שהוא נתקלקל, אבל הרעות הבאות על חיצונית הגוף הגם שהם רבים, כגון שנלקה העור בכמה מקומות, אינם מסוכנים, וז"ש **רבות רעות צדיק ומכולם יצילנו ה'** אחר **ששומר כל עצמותיו** שהם עמודי הגוף **שאחת מהנה לא נשברה**, הרעות הרבות אינם מסוכנות, אבל **תמותת רשע רעה** אחת, כי הרעה שלו היא עצמית על האבר הראשי שבו, והיא הגורמת מיתתו, ועוד יש הבדל ביניהם **כי שונאי צדיק יאשמו** שמלבד שימותו עוד נשארו אשמים, עד שגם נפשם נכרתה לעוה"ב, אבל **פודה ה' נפש עבדיו ולא יאשמו**, שהגם שיבא יסורים על גופם לא יאשמו בנפשם:

פרק לה

פסוק א

לדוד, תפלה זו התפלל נגד שונאיו ורודפיו, **ריבה ה' את יריבי**, ריבה עמהם טרם שיבואו כלל למלחמה, ואם כבר הגיע הדבר לידי מלחמה **לחם את לוחמי**, לחם אתה עמהם, ואם הגיע הדבר עד שאצטרך ללחום בעצמי, עכ"פ (ב-ג) **החזק מגן וצנה וקומה בעזרתי** להגן בפני, ואם הגיע הדבר עד שאצטרך לברוח **הרק חנית וסגור** הדרך **לקראת רודפי** שלא יוכלו לרדוף אחרי, **ואמר לנפשי ישועתך אני** להציל עכ"פ את נפשי:

פסוק ד

יבושו מבקשי נפשי הרוצים להרגני, וגם **יסגו אחור חושבי רעתי**, שהם קלים מן המבקשים נפשי:

פסוק ה

יהיו, יענשו ע"י סבה חיצונית **כמוץ הנשא מפני רוח**, ולא בדרך הטבע רק **מלאך ה'** יהיה **הדוחה** אותם, וגם **יהי דרכם**, בעצמם **חשך וחלקלקות**, עד שיחלקו וידחו באפלה מעצמם, וגם בזה יהיה שליח ההשגחה **שמלאך ה' ירדוף אותם**:

פסוק ז

כי חנם, דרך צידי חיות שחופרים חפירה, וסביבה טומנים רשת שתצוד החיה עת תלך שם, אומר **שלחנם טמנו את הרשת** וגם מה **שחפרו לנפשי** הכל היה **בחנם**, כי לא עשיתי להם רעה, לכן **תבואהו שואה** חושך פתאומי, אשר **לא ידע** להזהר, ועי"כ **תלכדהו הרשת עצמה אשר טמן**, כי **ע"י השואה** והחשך **יפול בה**, באופן שבפועל כפיו יוקש

רשע, אבל **נפשי תגל בה'**, הגילה בלב תהיה ע"י ה', **והשישה** בגלוי תהיה ע"י **ישועתו**, והנה יספר שהריעו לו בין בנפש בין בגוף בין בממון, נגד הנפש אמר ונפשי תגיל, נגד הגוף אומר **כל עצמותי תאמרנה**, ר"ל כי הדבר שבו נעשה הנס הוא האומר והמעיד על הנס, ובאשר נעשה לי נס בכל עצם מעצמותי ובכל אבר, שכ"א מאיברי היו בסכנה מיוחדת, וא"כ כל עצמותי יעידו על שה' אין כמוהו, ונגד הצלת הגוף יאמרו שהוא **מציל עני מחזק ממנו**, ונגד הצלת הממון יאמרו שהוא **מציל עני ואביון מגוזלו**:

פסוק יא

יקומון, עתה מבאר איך רצו להרע לו בג' אלה, בקנין ובגוף ובנפש, נגד הקנינים אמר **שיקומון עדי חמס** להעיד נגדו עדות שקר בעניני ממון, והי' ערמתם כי **אשר לא ידעתי ישאלוני**, למשל שהעידו שאביו לוה סך פלוני מפלוני או שמכר שדהו, דבר שלא יכול להכחישם ולהביא ראיה כנגדם, נגד הגוף, אמר **ישלמוני רעה תחת טובה**, כי מדרך העולם שהבא להרע לחברו בגופו לא יעשה זה רק דרך נקמה אם הוא הרע לו, אמר שהיה הרעה תחת טובה כי אני הטבתי עמהם, ונגד הנפש אמר כי ישלמו **שכול לנפשי** שרצו לשכל נפשי מהסתפח בנחלת ה':

פסוק יג

ואני, יצייר שהוא היה דורש טובתם, ובעת שחלו הצטער ע"ז כ"כ עד שנפל למשכב, והם שמחו ע"מ שנפל למשכב וקוו יום מותו, אומר **בחלותם** עשיתי כל מה שאפשר, **שלבשתי שק**, גם **עניתי נפשי בצום**, גם **התפללתי** בכונה **אל חיקי**, ר"ל בלב ובצנעה לא למען הראות לאחרים שמשתדל בעדם כי היתה תפלתי אל חיקי, ולא תפלה אחת לבד כי תפלתי **תשוב** פעם אחר פעם, וגם **כרע**, כאלו היה **רע ואח לי כן התהלכתי** בכל שעה לבקרו, **וכמי שמתאבל על אמו** כן **קודר שחותי** עד שמרוב הצער וההשתדלות נעשיתי קודר ושחוח:

פסוק טו

(טו-טז) **ובצלעי**, ואז ע"י ששחותי ולא יכלתי לעמוד על רגלי ושכבתי לנוח על **צלעי** וצדי מרוב העמל, כי עי"כ נפל למשכב מעט, אז הם **שמחו** ע"ז **ונאספו**, ובעת באו לביתי לבקרני לא הראו שמחתם בפועל רק **נאספו עלי נכים**, עשו א"ע בפני כאלו הם נכאי רוח ומצטערים עלי, **ולא ידעתי** משמחתם בלב, אמנם **קרעו ולא דמו** מרוב תשוקתם שאמות קרעו את בגדיהם כאלו אני מת כבר, ולא דממו כדרך לקרוע בדממה ואבילות, רק אחר שקרעו התועדו **בחנפי לעגי מעוג**, היינו בחברת לועגים ולצים האומרים דברי לעג, **וחרקו עלי שנימו** בבזיון:

פסוק יז
(יז-יח) **ה' כמה תראה**, ר"ל אף שאני לא ידעתי מחשבותיהם שבאים לצחק וללעג, אבל כמה תראה אתה, הלא אתה רואה את כל, כמה וכמה גדולה ראותך על ראותנו, וא"כ **השיבה נפשי משואיהם** ר"ל אני מסוכן בין כך ובין כך, שאם אהיה בחברת אנשים אני מסוכן בשואיהם והמייתם, ואם אפרד מן האנשים להתבודד במדבריות ביחידות אני מסוכן מן הכפירים שבמדבר, וא"כ השיבה **מכפירים יחידתי**, אם אהיה מתבודד ביחידות, ואז **אודך בקהל רב** על ההצלה שהצלתני מאנשים רעים ומחיות רעות:

פסוק יט
אל ישמחו לי האויב איבתו גלויה והוא שמח בגלוי לז"א אל ישמחו לי, ולרוב תהיה האיבה בעבור סבה כמו שעשה עמו רעה, וכדומה, לז"א שהוא **איבת שקר** כי לא עשה להם רעה, והשונא הוא בלב ואינו שמח בגלוי רק קורץ עין יתן עצבת, ולזה אומר **אל יקרצו עין**, והשנאה תהיה בעבור מום או דופי שמצא בו, לז"א **שונאי חנם**:

פסוק כ
כי, אויביו היו מוציאים דבה עליו, ודרך מוציא דבה להרחיק עדותו, וכששאלו להם ממי שמעתם דבר זה שאתם אומרים עליו רע, היו אומרים ששמעו מפלוני ופלוני שכבר מתו, וז"ש שע"י **שלא שלום ידברו** שעי"כ **דברי מרמות יחשבון על רגעי ארץ**, היו אומרים שנוחי ארץ וישני קברות אמרו דבר זה, אבל אח"כ החזיקו בדבתם ויעיזו פניהם שראו דבר זה הם בעצמם בעיניהם, וז"ש **וירחיבו עלי פיהם**, שאח"כ הרחיבו פיהם בהרחבה יותר, עד שאמרו לאמר **האח האח** הלא זאת **ראתה עיננו**, שהלא בעינינו ראינו שדוד עשה רע כזאת:

פסוק כב
ראיתה, אומר הנה הם אומרים שראו על דבר שלא ראו, ואני אין לי ראיה כנגדם רק אתה **ה' הלא ראיתה** האמת, ואתה עד, ולכן **אל תחרש**, הגד אתה את האמת, והוא במה שאל תרחק ממני ותריב ריבי להודיע שהאמת אתי:

פסוק כג
העירה, נגד מה שהגידו דברי מרמותם בשם רגעי ארץ ומתים, **העירה והקיצה** את המתים מקבריהם **למשפטי** שיגידו האמת, ונגד מה שאמרו שראתה עינם, עמוד אתה **אלהי וה' לריבי** נגד העדי שקר:

פסוק כד
שפטני, ואתה תוציא לאור **משפטי כפי צדקך** ואז **אל ישמחו לי** אויבי שקר שהזכיר למעלה:

פסוק כה
אל יאמרו האח נפשנו אלה שרצו להשפיל כבודו, **אל יאמרו בלענוהו** אלה שרצו להרגו:

פסוק כו
יבשו שמחי רעתי הם האומרים בלענוהו, **ילבשו בשת המגדילים** בושה וכלימה **עלי**, נגד האומרים האח נפשנו:

פסוק כז
ירנו וישמחו הצדיקים שהם **חפצי צדקי**, **ויאמרו תמיד יגדל ה'** שבזה שה' שומר את עובדיו ונותן להם שלום שמו מתגדל בעולם:

פסוק כח
ולשוני תהגה צדקך בעונש הרשעים, **וכל היום תהלתך** בשכר הצדיקים ושמירתם:

פרק לו

פסוק א
למנצח, במזמור זה יזכיר טענות היצר ופתויו איך יכונן חציו על יתר לירות במו אופל טענותיו בלב, ואת התשובות אשר בם ננצח אותו, ועז"א למנצח **לעבד ה'**, בם ינצח עבד ה' את בעל ריבו, וישב מלחמה שערה בדברים נפלאים ונוראים:

פסוק ב
נאם פשע לרשע בקרב לבי, בקרב לבי ומחשבותי נמצא נאום פשע לרשע, היינו הטענות שידבר הפשע אל הרשע, מצייר כאלו החטא מתוכח עם הרשע, כי השכל יעמוד נגד הפשע ויסרב מלמלאות רצונו, והפשע יערוך טענות כנגדו, ואלה הם כי בכלל המצות והאזהרות שנתן ה' לנו יש שני דעות, י"א שענין התורה והמצות הוא כמלך מצוה על עבדו זאת תעשה וזאת לא תעשה, שהעבד מחויב לשמוע לקולו מפני פחדו ומוראו בל ישאל כלל מה טעם מצוה זו רק שכן רצה האדון, וי"א שכל המצות הם לתועלתנו, וידמה את ה' המצוה עליהם כרופא המצוה ומזהיר את החולה מה יאכל ומה לא יאכל, שהחולה ישמע לקולו מצד אהבת עצמו כי חפץ חיים נגד הצד הראשון יטעון הפשע לאמר, **אין פחד אלהים לנגד עיניו**, הפחד שאתה מפחד מאלהים וענשו הוא דבר אמוניי והוא דבר שאינו נראה לעינים ורבים מכחישים אותו שאין פחד ואין דין וחשבון, ומדוע

אין פחד אלהים לנגד עיניו? למה אין נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה בגלוי לנגד עיני בני אדם? ובזה מכחיש פחד העונש וההשגחה, ככל טענות הפילוסופים הידועים המכחישים הגמול והעונש:

פסוק ג

כי, ונגד הצד הב' שהמצות והאזהרות הם לתועלת האדם ושיסכים השכל עמהם, הנה **החליק אליו בעיניו**, שם לפניו הרכסים לדרך חלק, מראה לו שאין השכל המעשי מכריח אל עשיית המצות ומניעת העבירות, ושואל ממנו **למצוא עונו לשנוא**, שימצא הטעם מדוע ישנא את העון ומדוע ימנע ממנו, והנה הטענה הראשונה ישתמש בה מדרך השכל העיוני, שעל אמונות ההשגחה והשכר והעונש ודומיה יעיין השכל העיוני ולנגדם יצא הפשע במופתים מזויפים עיוניים, והטענה השניה ישמש בה עם השכל המעשיי, שהוא יבחין על הטוב והרע במעשים ובפעולות, ובו יצא הפשע לחפות כסף סיגים על חרש להראות שאין עול בעשות הרע ע"פ טענות לקוחים מהתבונה המעשיית:

פסוק ד

דברי, אחר שספר נאום הפשע וטענותיו, כפי מה שהם בקרב לבו שגם הוא עברו בלבבו טענות היצר ופתויו, יאמר כי הוא בחן כי **דברי פיו** של הפשע הם **און ומרמה** שמופתיו אשר לוקח מהשכל העיוני הם מרמה וזיוף, והטענות שטוען מצד השכל המעשי הם און, שמצד שלבו מלא און לכן טוב בעיניו כל רע, ומבאר שמה שטועה בשכל העיוני בא מצד **שחדל להשכיל** לא מצד שהשכיל רק מצד שלא השכיל, שאם היה משכיל על דבר היה מוצא האמת, ומה שטעה מצד השכל המעשי בא מצד **שחדל להיטיב**, שאם היה רוצה להיטיב מעשיו היה מרגיש שמצות ה' הם טובים וישרים:

פסוק ה

און, מבאר שהאדם מצד תולדתו וטבעו נוטה שישכיל את האמת ושייטיב מעשהו ופעולותיו, וראוי שימאס ברע וידבק בטוב, רק ע"י **שאון יחשוב על משכבו** אם רק יחשוב מחשבת און בעיון או אם רק **יתיצב על דרו לא טוב** במעשה, הגם שלא יהיה בקום ועשה רק בשב ואל תעשה, שלא יחשוב ויעיין אחרי האמת ולא ישתדל לעשות טוב, זה יצמיח בלבו שורש פורה ראש ולענה עד **שרע לא ימאס**, ויאמר על רע טוב:

פסוק ו

ה' עתה בא להתוכח ולהשיב על נאום הפשע וטענותיו, תחלה השיב נגד מ"ש אין פחד אלהים לנגד עיניו, שהיה השאלה מדוע אין ה' מעניש את הרשעים ומשלם שכר הצדיקים תיכף בעוה"ז, על זה משיב **ה' בהשמים חסדו**, ר"ל כי הנהגת ה' את עולמו

תתפרד לשני ראשים הא' היא ההנהגה הטבעיית הסדורה וקבועה עפ"י חקים קבועים מוגבלים לא ישתנו, כמו יום ולילה קיץ וחרף גשם ובצורת וכדומה, והנהגה זו קבועה בשמים, שעפ"י תנועת הגלגל וסדר המאורות ומהלכתם יחייבו פעלים בשפלים כפי חקם אשר קצב להם יוצרם מראשית קדומים, והנהגה זו נקרא בכתבי הקדש בשם אמונה, כי ה' שומר אמונתו בם בל ישנה חקם אשר קצב להם, כמ"ש שמים תכין אמונתך בהם, לעולם ה' דברך נצב בשמים לדור ודור אמונתך, (כמ"ש למעלה ל"ג על וכל מעשהו באמונה) השנית היא ההנהגה הבלתי קבועה, שהשם ישנה הטבע וינהיג הנהגה אחרת פלאיית כפי צורך העת והענין לפי שעה, כמו בעת יצ"מ ובמדבר אשר נגד אבותם עשה פלא, והנהגה זו קבועה בשחקים שהם גבוהים משמים והם ירמזו תמיד על הנהגה זאת, והנהגה הזאת נקראת בשם חסד, כי בה לא ישמור אמונה וקיום אל חקיו שקצב, רק יעשה כפי חסדו לנוצרי בריתו ועדותיו, והנה כפי המדומה לבני אדם ידמה להם שההנהגה הטבעיית שהיא אמונה קבועה בשמים, והנהגה הנסיית שהיא חסד קבועה בשחקים, רצוני, שהטבע תלך תמיד לפי חקיה הקבועים ולא תשתנה בשום פעם מעצמה, רק עת ירצה ה' לנהוג הנהגה נסיית יעזוב חקיו הטבעיים וישדד אותם, באופן שהנס אינו בא מן השמים ומהלך הגלגלים רק ע"י העמדת השמים ושביתת כחם והגברת כח השחקים, ולפ"ז השכר והעונש אינם טבעיים רק נסיים, רצוני, שע"י שישמור אדם מצוה או יעבור עבירה לא תשתנה הטבע בעבורו על פי סדר הטבעי, רק עפ"י סדר אחר נסיי אם ירצה ה' לגמלו או לענשו, עד שיצטרך אל הגמול והעונש רצון מיוחד מאת ה' והנהגה חדשה בבלתי אמצעי, אבל כל עוד שתונח הטבע על מכונתה יצוייר שיעברו רשעים עבירות גדולות ויצלחו והצדיקים יהיו מעונים ביסורים אם מזלם מחייב זאת, באשר אין קשר למעשה בני אדם עם חקי הטבע, ובזה יטעון הפשע לאמר אין פחד אלהים לנגד עיניו, וכן לפ"ז הנהגת הנס והגמול והעונש שאינו טבעי אינו קבוע רק מתחדש לפי שעה, ולא יצוייר כלל חסד בשמים ואמונה בשחקים, אבל התורה תלמדנו להפך, כי כבר העידה התורה שהטבע בכל פעולותיה נמשכת אחר מעשי בני אדם הטובים או הרעים, שאם ייטיבו מעשיהם יעוררו את הכנור הטבעי המנגן לצאת לקראתם בתופים ובמחולות ולהריק עליהם ברכה, ואם ירעו מעשיהם יתקלקלו סדרי הטבע ומערכותיה יעוררו רעה ומחסור, כמבואר בפ' בחקותי ובכ"מ, שאם ישמעו מצותיו יתן גשם ומטר וכל טוב, וההפך בהפך, מבואר כי היוצר את העולם הגדול בכלל המיוסד על חקים טבעיים קבועים בלתי משתנים ואת העולם הקטן שהוא האדם אשר הוא לבדו יתנהג עפ"י חקים אחרים בחיריים אשר ישנה אותם בבחירתו, והוא בבחירתו

ימשול על חקי גופו הטבעיים ויכריח אותם שיכנעו תחת חקי השכל והרצון הבחיריים לשמוע תורת ה' ומצותיו, השכיל בחכמתו הבב"ת לקשר הנהגת שני העולמות האלה בקשורים נפלאים דקים וחבלים רוחנים נעלמים, באופן שהנהגת הטבע וחקיה בעולם הגדול יכנעו וימשכו אחר הנהגת המעשים הבחיריים בעולם הקטן, עד שידמו העולם והאדם (כדברי העקדה) כשני כלי זמר הנערכים בערך אחד שיתנענעו טורי הכנור הגדול לפי מה שיפרטו על הכנור הקטן לעומתו, עד שכל מעשי האדם רע או טוב יעורר כנגדו רע או טוב בעולם הגדול, ולפ"ז הנהגה הפלאיית לפי המעשה שהוא החסד נמצא גם בשמים והטבע, שגם היא תתנהג כפי מעשי בני אדם, ועז"א **ה, בשמים חסדו**, וכן האמונה שהיא הנהגה הקבועה עפ"י חקים קבועים נמצא גם בשחקים שההנהגה השניה הנסיית לפי המעשה אינה מקריית באופן שישדד חקי הטבע לפי שעה, רק טבע אחרת קבועה וסדורה ג"כ לנוסס נסים ליראיו לפי מעשיהם, ועז"א **אמונתו עד שחקים**:

פסוק ז

צדקתך, אולם יש הבדל בין שני מיני הגמולים, בין הנס הגמור הגלוי הבא משחקים, כמו קריעת ים סוף וירדן וירידת המן שראו הכל שהוא נס לצורך ישראל ולפי מעשיהם, ובין הנס הנסתר הבא על פי הטבע, כמו ירידת המטר לשומרי מצותיו הבא מן השמים שזה בלתי מורגש לכל ורבים יאמרו שעולם כמנהגו נוהג ושהמטר ירד עפ"י טבע לא עפ"י המעשים, וכבר בארתי (בפי' ישעיה ס' נ"ט ובכ"מ) שכמו שצדקה ומשפט הבאים אצל בני אדם נבדלים במה שהצדקה מורה על מצות שבין אדם למקום ומשפט מורה על מצות שבין אדם לחברו, כן שני שמות אלה בבואם אצל האלהים מובדלים, במה שהצדקה תורה על המעשים שיעשה ה' מצד אלהותו והמשפט מורה על המעשים שיעשה בהשקף על בני אדם, לפ"ז הנסים הגלוים שיעשה ה' נקראים בשם צדקה, כי יעשם מצד אלהותו ורצונו הפשוט מבלי ישקיף על המשפט הטבעי הקבוע, והמשפט מורה על הנהגת הטבע לפי מעשי בני אדם רע או טוב, עז"א **צדקתך כהררי אל**, שהצדקה שהם הנסים הגלוים הם נראים לכל כהררי אל, אבל **משפטיך** מה שאתה גומל ומעניש בנסים נסתרים בחקי הטבע הם מכוסים **כתהום רבה**, עד שלכן יסתפקו רבים בגמול ועונש הזה ויכחישו אותו, עתה מבאר מדוע יהיה כן כי **אדם ובהמה תושיע ה'**, מצד שהאדם הוא מורכב משני חלקים, חלק א' הוא בהמה, כי אין הבדל בין גוף האדם לגוף הבהמה, עד שמצד גופו הוא בהמה ונתון תחת חקי טבעיים מוכרחים, ומצד נפשו ושכלו הוא אדם ויכול לבחור ולעשות כפי בחירתו נגד טבעו, ואם היה השכר והעונש גלוי לא היה בוחר בטוב ומואס ברע מצד בחירת השכל, רק מצד טבע גופו, כמו שלא ישתה סם המות מצד טבע

גופו, כי כל מה שיעשה האדם בעבור תועלת וערב לגוף, עושה זאת מצד בהמותו לא מצד בחירתו האנושית, שחפשיית הבחירה היא רק אם יעשה הטוב בעבור שהוא טוב ובעבור חק השכל נקי מכל פניה גופנית, ולכן היה מההכרח להסתיר השכר והעונש בתהום רבה כדי שימצא מקום לעשיית המצות מצד החלק שהוא אדם, ובזה הורה ג"כ ברמז איך יצוייר שמעשי האדם הבחיריים יפעלו שנויים בעולם הגדול ובטבע הכולל, כי דוגמת זה נראה באדם עצמו שהגם שגופו הבהמי מוגבל תחת חוקים טבעיים, יוכל האדם מצד שהוא אדם היינו מצד שכלו לשנות את טבע הבהמה ולהמשיכה נגד חקיה הטבעיים עפ"י מעשים שכליים, וכבר בארנו במק"א שה' ערך את גוף האדם שיכלול בתוכו כל חקים הטבעיים המפוזרים בכל מעשה בראשית, היינו שהוא כולל בתוכו כל העולם הגדול, ובעת תכריע נפשו האנושית השכליית את חקי העולם הקטן וטבעיו תחת ממשלתה, כן תכניע בזה את העולם הגדול, ששניהם ענין אחד:

פסוק ח

מה יקר, עתה בא להשיב נגד טענה השנית של הפשע, מ"ש למצוא עונו לשנוא, שטוען שאינו מוצא בשכלו טעם למצות ה' ומדוע ישנא את העון, ביחוד ברוב המצות שבין אדם למקום שהפשע טוען עליהם מה בצע במעשים אלה ומה הפסד בהנחתם, ע"ז משיב כי האדם מיוחד בזה מכל נבראי האדמה, שכולם הניחם ה' אל הטבע לא כן האדם שע"י נפשו האלהית היא נעלה מן הטבע, וצריך להתקדש במעשים מיוחדים, על ידם יקרב אל האלהים וימשוך עליו השפע האלהית ההשגחיית, כי המעשים האלה יש להם סגולה זאת להמשיך עליו כל השפע האלהית ודבקות הרוחניית, עד שנפשו תשוב להיות ממין העליונים ותשוב אח"כ אל העדן הנצחי לחיי עולם, וזה חסד מיוחד אל מין האדם, וז"ש **מה יקר חסדך אלהים**, חסד זה יקר מאד (שהיוקר הוא מי שמציאותו מעט וכן מציאות הרוחנית והאלהית היא מעט בזה העולם הגשמי), והוא כי **בני אדם בצל כנפיך יחסיון**, ימליץ שכל הנבראים נתונים אל הטבע זולת מין האדם תדבק בו ההשגחה כנשר על גוזליו ירחף, כן האלהים יסוכך עליו כעוף הפורש כנפיו על גוזליו מצד הקורבה שביניהם מצד שהנפש היא חלק מעצמותו ית':

פסוק ט

ירוין, והגם שכל צאצאי הטבע הם חוץ לבית ה' נתונים בחצרותיו החיצונים שהיא הנהגת הטבע, נפשות ב"א הם בני ביתו והיכלו אוכלי לחמו על שלחנו, עד שלחמם אינו לחם הגשמי הטבעי ומימיהם אינו מי מעין ובור, רק לחמם היא **מדשן ביתך**, לחם אבירים, ומשקם הוא מנחל **העדן** העליון, שהוא משל אל השפע האלהית תורותיו

ומצותיו ויחוד שכינתו ושפע נבואתו, עד שע"י יזכו לכל המעלות הרוחניות, ועתה מי פתי ישאל עוד על טעם המצות שבין אדם למקום, הלא אחר שהאדם מקושר עם האלהים באופן זה, בהכרח שישמור מצותיו שהם האמצעיים המובילים אל התכלית הזה, והם הלחם והמים בם תשבע הנפש בת אלהים הזאת אשר בצל כנפיה תחסה:

פסוק י

כי עמך, ר"ל כי כל בעלי חיים שהם תחת הטבע ישיגו מן הטבע החיים והאור, החיים להחיות הגוף והאור להוציא המוחשים, אבל החיים הטבעיים הם רק צינור נוזל מן החיים האמתיים אשר מקורו הוא אצל ה', עד שהחיים הטבעיים והרוחנים יאמר עליהם שם חיים רק בשיתוף השם, כי הרוחנים הם החיים האמתיים הנובעים מן המקור, והגשמיים הם חיים מדומים, וכן האור הגשמי המוציא חוש הראות מן הכח אל הפועל הוא רק ניצוץ מן האור הרוחני האלהי שהוא האור האמתי ושורש לכל האורות, עד שערך האור הגשמיי אל האור הזה כערך החוש אצל האור, כמו שהחוש לא יצא מכח אל הפועל רק ע"י האור, כן האור העולמי לא יקנה מציאות ולא יתראה רק ע"י האור העליון, ועז"א **באורך נראה אור**, שע"י אורך הנעלם האור נראה ויוצא אל הפועל, כמ"ש לכו ונלכה באור ה', ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום, שהחיים האמתיים הם הדבקות בה', והאור האמתי הוא אור ה' והדרו, ואחר שהמצות הם סולמות ושליבות שבם ידלה האדם ממקור החיים ויראה לחזות באור ה', והעברות הם המות והחשך האמתי, הנה כבר תמצא מענה אל נאום פשע למצוא עונו לשנא:

פסוק יא

משוך, עפ"י הצעה זאת מבקש מאת ה' **שימשך חסדו וצדקתו** אל אותם הבלתי נפתים אחר טענות הפשע הבא להתעות את האדם בין בעיון בין במעשה, רק הם מישרים דרכם בין בעיון לדעת את ה' כמ"ש **ליודעיך**, ובין במעשה לישר את הלב לקיים מצותיו בלי שום נטיה ופקפוק רק **בלב ישר**, והנה **יודעי ה'** הם ישיגו חסדו, שהם יודעים שה' מנהיג בהנהגה נסיית פלאיית לפי הזמן והמעשים, וע"י ידיעה זו **ימשוך ה' עליהם חסדו**, **וישרי לב** במעשים שבין אדם למקום שנקראים צדקה בכתבי הקדש, וכן **ימשוך ה' עליהם צדקתו**:

פסוק יב

אל תבואני, ולכן אני מבקש בל אכשל בטענות הפשע בשני אלה בין בעיון בין במעשה, נגד העיון מבקש **אל תבואני רגל גאוה**, שהגאוה היא סבת הכשלון בעיונים במה שאחר הטבע וכ"ש בחכמת אלהית, במה שיתגאה שאין דבר נעלם מהשגתו, ולא ידע שיש

דברים הסגורים בפני שכל האדם, שיש גבול להשגתו ואא"ל שישיג בדברים מופשטים מחומר, כמבואר בחכמת בקור התבונה, וכמ"ש דוד המלך ע"ה ה' לא גבה לבי, ונגד המעשה אמר **ויד רשעים אל תנדני**, היד מציין הפעולות, בל ינידהו ידי רשעים לפעול פעולת רשע:

פסוק יג

שם, ר"ל הגם שידעתי שפועלי און יצליחו לפעמים בעוה"ז, הנה **שם** בעולם הנצחי, **נפלו פועלי און**, שמה שיצלחו פה הוא כדי שיפלו שם נפילה עולמית, **שלא יוכלו קום**, כי הנופל בעוה"ז יקום בעוה"ב לא כן הנופל שם שענשו נצחי לא יקום לעולם:

פרק לז

פסוק א

לדוד, ידבר על מעלות הבוטח בה' וההבדל בינו לבין הבלתי בוטח, **אל תתחר**, ר"ל המשים לב אל רוע דרך המרעים ואל הצלחתם, אז או שנפשו תגעל בדרכם ויתחר בם, או שיקנא בהצלחתם וירצה להיות כמוהם, לעומת הא' אמר **אל תתחר במרעים**, ולעומת הב' אמר **אל תקנא בעושי עולה**, ומפרש נגד אל תתחר במרעים **כי כחציר מהרה ימלו**, שהחציר אינו מאריך ימים רק שמתיבש לפני כל העשבים, וא"כ א"צ לתחר בם (או שיחרה אפו על הצלחתם) כי בל"ז ימלו מהרה, ונגד אל תקנא בעושי עולה כי גם בעת שמצליחים אין הצלחתם הצלחה, שהם דומים **כירק דשא שהוא נבל** גם בעודהו באבו כי אין בו ממש, כן גם בעודם מצליחים אינה הצלחה אמתית, **בטח בה'**, ואז תהיה הצלחתך הצלחה אמתית מכמה טעמים, א. **ועשה טוב**, שעם בטחונך תעשה טוב, לא הצלחת המרעים שעושים רע, ותנאי ההצלחה שידע המצליח שמעשיו טובים ושהוא ראוי אל ההצלחה, ב. המרעים צריכים לעבור ימים ונהרות לבקש סבות הצלחתם ואתה **תשכן ארץ**, כי יתן טרפך בכ"מ, ג. הבלתי בוטח ירא תמיד פן יחסר לחמו ואוצר וכונס ואינו נהנה ממנו, ואתה **רעה אמונה**, תתדמה ככבש במרחב שרועה ומאמין שההרים יצמחו תמיד חציר ועשב:

פסוק ד

והתענג על ה', שהעונג שלך יהיה ענין נפשי בה', משא"כ המרעים שנפשם תתעצב כי רחוק ממנה משיב נפשה, ה. שהמרעים לא ימצאו משאלות לבם לעולם, יש לו מנה מבקש מאתים, אבל הבוטח בה' **יתן לך משאלות לבך**:

פסוק ה
גול, ו. הבלתי בוטח אינו יודע האמצעים והדרכים שע"י ימצא טרפו וצריך לבקש דרכים רבים, אבל אתה **תגול אל ה'** גם **דרכך**, **ותבטח עליו כי הוא יעשה** ויכין גם הדרך שבו תגיע אל מחוז חפצך:

פסוק ו
והוציא ז. המרעים צריכים לעשות במחשך מעשיהם כי תשיגם בוז וכלימה על רוע מעשיהם, אבל **ה' יוציא לאור צדקך**, ח. המרעים יתיראו משופטי ארץ שיעשו בהם שפטים אבל הבוטח יוציא ה' **משפטך כצהרים**:

פסוק ז
דום, מוסיף לאמר שגם בעת אשר לא תמצא חית ידך וטרפך בכ"ז אל תתחר, רק **דום לה'** **והתחולל לו**, עשה א"ע מיחל ומקוה לו, **אל תתחר** גם אז **במצליח דרכו**, ר"ל שיש רשע שדרכו מוצלח מצד המזל, ויש שמצליח ע"י שהוא עושה מזימות ומחשבות עמוקות וממציא בזה ענייניו וצרכיו, אל תתחר בכ"ז רק **הרף מאף**, שהגם שההצלחה רחוקה ממך אל יהי לך אף ע"ז נגד ה', וגם **עזוב חמה** שהוא הכעס הפנימי בלב, **ואל תתחר**, בשום אופן, כי מה שתתחר יהיה **אך להרע** לך, כי טוב לך שתהיה דל בוטח משתהיה עשיר בלתי בוטח, כי טוב אחרית דבר מראשיתו ואז יתראה ההבדל בין המרעים ובין הבוטחים בה':

פסוק ט
כי מרעים יכרתון לבסוף, אבל **קוי ה'** **המה יירשו ארץ** הם יירשו את המרעים הנכרתים ולא תאמר שזה יהיה לזמן רחוק, כי **ועוד מעט** בזמן קרוב, **ואין רשע** והרשע יהיה אין, ולא זאת לבד כי **והתבוננת על מקומו**, אם תתבונן היטב בעת שהוא עדיין על מקומו, הוא ג"כ **איננו**, כי הצלחתו רק הצלחה מדומה, אבל **וענוים** נעלים ממנו בשתי אלה, א. בהתמדת הצלחתם לבסוף שהמה **יירשו ארץ** לבסוף, ב. שהצלחתם לא תהיה הצלחה מדומה (כמו הרשע שלבו מלא פחד ורוגז) רק **והתענגו על רוב שלום**:

פסוק יב
(יב-יג) **זומם**, מוסיף לאמר גם אם תראה **שהרשע זומם** וחושב מחשבות להרע **לצדיק**, **וחורק עליו שניו**, **וה'** אינו עושה לו מאומה רק **ישחק לו** ומראה לו פנים שוחקות, גם אז אל תתחר כי זה האות **כי ראה כי יבא יומו**, שה' רואה ויודע שזה עצמו יהי' סבת מפלתו ולכן שוחק לו, ומוסיף לאמר וגם אם תראה כי (יד-טו) **חרב פתחו רשעים**, שלא לבד שזמם על הצדיק במחשבה כי גם **פתחו את החרב ודרכו קשתם**, ומפרש **שדרכו**

קשתם להפיל עני ואביון, **ופתחו חרבם לטבוח ישרי דרך** שאת עוברי דרך שרוצים לגזול ממונם יהרגו בחרב מקרוב ואת העני שאין להם מה לגזול ממנו יהרגו בחץ מרחוק, ור"ל הגם שפתחו חרב וה' ישחק להם, הוא כי ראה כי יבא יומם, כי עי"כ **חרבם תבא בלבם וקשתותם תשברנה**, ולכן שחק להם להפילם בפועל כפיהם:

פסוק טז

(טז-יז) **טוב**, ובזה תראה איך **שטוב המעט שיש לצדיק**, **מהמון רשעים** הגם שהם **רבים**, כי הלא תראה **שזרועות רשעים תשברנה** הגם שהיה אתו חיל רב ועוזרים רבים נגד הצדיק העני בכ"ז נשברו זרועותיו ולא יכול לעשות רע להצדיק והצדיק הגם שהיה לו רק כח מעט נגדו, התקומם נגדו **כי סומך צדיקים ה'**, ואין מעצור לה' להושיע ברב או במעט:

פסוק יח

יודע, מבאר עוד הבדלים בין הבוטח ובין המרעים, שהמרעים לא יחצו ימיהם אבל **יודע ה' ימי תמימים**, ושומר אותם שיהיו ימיהם בתמימות, והרשע לא ינחיל עשרו לבניו אבל **נחלתם לעולם תהיה**:

פסוק יט

לא, המרעים לא ימצאו מחסה בעת רעה כמו בעת דבר ומלחמה, והתמימים **לא יבושו בעת רעה**, המרעים לא ימצאו מזון בעת רעב והתמימים **בימי רעבון ישבעו**:

פסוק כ

כי, נגד מ"ש שה' יודע ימי תמימים ונחלתם לעולם תהיה, אומר אבל **רשעים יאבדו** ולא יכלו ימיהם ולא ישאר נחלתם, ונגד מ"ש לא יבושו בעת רעה אומר אבל **אויבי ה'** יהיו דומים אז **כיקר כרים**, כצאן הפטומות על נאות דשא שבימי רעבון עת רעה כלו בעשן כלו, כמ"ש ישעיה ה' על ורעו כבשים כדברם עי"ש:

פסוק כא

לוה, מביא עוד ראיה בהבדל שבין הבוטח להבלתי בוטח, שהבלתי בוטח לא ישליטנו אלהי' ליהנות מעשרו שלא לבד שלא יחון דל כי גם **לוה רשע ולא ישלם** כי ירא פן יכלה ממונו, **והצדיק** לא לבד שישלם חובותיו כי עוד **חונן** בהלואה לאחרים וגם **נותן** צדקה בתורת מתנה, וזה מפני **כי מבורכיו יירשו ארץ**, שהצדיק ברכת ה' עליו וברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה, אבל הרשע חל עליו קללת אלהים **ומקולליו יכרתון** לבסוף, וכל מה שיש לו אינו שלו:

פסוק כג

מה', מבאר עוד שגם אם תראה שהבוטח בה' יפול לפעמים ממדרגתו, גם זה הוא בהשגחת ה' לטובתו, שאחר **שמה' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ**, ר"ל שבין הדרך שאליו ילך הוא קבוע מה', שה' בוחר לפניו הדרך אשר יחפץ, וגם הצעד על הדרך הוא ג"כ מה', כמ"ש כי לא לאדם דרכו לא לאיש הולך והכין את צעדו כמש"פ שם שבין התכלית שאליו מגמת פניו ובין ההליכה אל התכלית וההשתדלות שהיא הכנת צעדיו הכל מה' וא"כ אם תראה. **כי יפול**, ולא יוכל ללכת בדרך שרצה לילך, תדע **שלא יוטל** ויושלך שם, כי נפילתו היתה לטובתו **וה' סומך ידו** בזה, שה' ראה שדרך זה שרצה לילך הוא לרעתו, שיוזק בו או בגוף או בנפש, והזמין לו מכשול שיפול ויתעכב מלכת בדרך הזה לטובתו, וכן אם נפל ממדרגתו והצלחתו בודאי היה זה לטובתו באותה שעה, ובכ"ז **נער הייתי גם זקנתי** ובחנתי תולדות הימים, **ולא ראיתי** שיהיה **הצדיק נעזב** עד **שזרעו** יהיה **מבקש לחם**, כי לא יעזב לעולם, ואם לא הצליח הוא יצליחו בניו, כי ראיתי את הצדיק אשר **כל היום חונן ומלוה** עד שנעשה עני עי"כ, בכ"ז **זרעו לברכה** ותשוב ההצלחה ביד בניו, וצדקת אביהם תהיה ברכה לבניו, ולכן **סור מרע ועשה טוב** ואל תדאג על רעת הזמן ותהפוכותיו רק **שכן לעולם** בשלוה ובטחון:

פסוק כח

(כח-כט) **כי ה' אוהב משפט**, כי אחר שה' משגיח בעולם בודאי יעשה משפט, ומזה מבואר **שלא יעזוב את חסידיו**, שזה נגד המשפט והצדק, ובודאי **לעולם נשמרו** מן ההשגחה, וא"כ יחויב מהמשפט האלהי ושמירתו את חסידיו **שזרע רשעים נכרת וצדיקים יירשו ארץ**, שהם יהיו לבסוף היורשים של זרע רשעים הנכרתים והם ישכנו על הארץ לעד, וא"כ הצלחת הרשע ועשרו הוא שיכין עושר ונכסים אל הצדיקים יורשיו והם יצליחו לבסוף וההצלחה תשאר בידם לנצח:

פסוק ל

פי צדיק, מבאר עוד איך יחוייב זה עפ"י המשפט והצדק, שאחר שהצדיק **פיו יהגה חכמה** ויתנהג כפי חקי החכמה, **ולשונו תדבר משפט**, בין אדם לחברו שיבין דרכי המשפט והצדק בבינתו, וגם **תורת אלהיו בלבו** שמאמין בתורת ה' ושומר אותה בלבו, **ולא תמעד אשוריו** שלא ימעד מדרכי האושר שכל מעשהו ומהלכו הוא לאושר הנפש, ובכ"ז **צופה רשע לצדיק**, שהוא עליו כצופה לעיין על דרכו להטותו מדרך הטוב ולהחטיאו, וגם הוא **מבקש להמיתו** בגופו, וא"כ מבואר שראוי על פי המשפט שה' יצילהו בשמירתו משני אלה, שנגד מה שמבקש להמיתו **ה' לא יעזבנו בידו** ונגד מה

שהוא צופה עליו להרשיעו. **ה' לא ירשיענו בהשפטו** ויגלה צדקתו לעיני כל, וכמ"ש כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי כמש"ש:

פסוק לד

קוה אחר שבאר עניני הבוטח ותועלת הבטחון לשני העולמות. וכי לפעמים לא יצליח הצדיק בעוה"ז כדי להטיבו באחריתו ושלא יושבת מאושר עוה"ב. אומר **קוה אל ה'**, כי הכל הוא לטובתך, **ושמור דרכו** המתן על דרכו כי יובילך אל ארצות החיים הנצחיים בחיים טובים מאלה ואם לא ירשת ארץ התחתונה השפלה **ירוממך לרשת ארץ** אחרת העומדת ברום עולם שהיא ארץ החיים הנצחיים, אשר שם **תראה בהכרת רשעים** איך תכרת נפשם מקרב עמם בעוה"ב:

פסוק לה

ראיתי והגם שראיתי שיקרה לפעמים שיש **רשע עריץ** והוא **מתערה** בעוה"ז בבנים ובבנות ובעושר **כאזרח רענן** שהוא מלא שרשים וענפים וסעיפים, בכ"ז:

פסוק לו

ויעבר בעת שעבר מן העולם, **והנה איננו** בעוה"ז **ואבקשהו** אם ימצא בעולם השני ששם ימצאו העוברים מזה העולם **ולא נמצא** שם כי נפשו תאבד מעולם הבא:

פסוק לז

שמר תם לכן היה בתמימות, ואל תשים לב להצלחת הרשעים בעוה"ז, כי יש עולם אחר ששם יבא במשפט על כל נעלם. **וראה ישר** שם תראה יושר ה' בענין גמול הצדיק והרשע **כי אחרית לאיש שלום** הצדיק יש לו אחרית בעולם הנפשות שהיא אחרית האדם, אבל. **ופושעים נשמדו יחדו**, בעת השמדם ישמדו יחד ר"ל הנשמה עם הגוף ביחד עד שגם **אחרית רשעים נכרתה** שנכרתה נפשם שהיא אחרית האדם וא"כ אין שאלה כלל ממה שהצליח הרשע בעוה"ז. כי ה' משלם אל שונאיו להאבידו. וכן אין שאלה על יסורי הצדיקים. כי **תשועת צדיקים הוא מה'**, שיושעו תשועת עולמים בעולם הנצחי לפני ה', ובכ"ז גם בעולם הזה לא יעזבם מכל וכל כי הוא **מעוזם בעת צרה** להצילם מצרת הזמן:

פסוק מ

ויעזרם ה' ויפלטם מרעת הזמן, וגם **יפלטם מרשעים ויושיעם** שלא יוכלו להרע להם, וזה מפני **שחסו בו**:

פרק לח

פסוק א

מזמור, זמר זה הוסד בחלותו מחלה אנושה ויחי מחליו, וזה היה אחר מעשה דבת שבע שתלה החולי בחטאיו, וגם אויביו ששו אז על רעתו, וחשבו עליו מחשבות, ועז"א **להזכיר** שיזכר חטאיו ויהיו לנגדו תמיד:

פסוק ב

ה', כבר אמר למעלה (סי' ו') אל באפך תוכיחני ואל בחמתך תיסרני, ובארתי שם שיש הבדל בין אף (וכן קצף) ובין חמה, שהאף והקצף הם בגלוי, והחמה היא הנטורה בלב, ויש הבדל בין מיסר ובין מוכיח, שהמוכיח הוא להשיבו מחטאו בעתיד, וזה לא יהיה בחמה, כי האויב לא יוכיח, אבל לפעמים תהיה באף גלוי שיכהו במכות, ובקש שלא תהיה התוכחה באף רק בדברים רכים וטוב טעם ודעת, והמיסר הוא ביסורים על חטא העבר, וזה תמיד באף גלוי, אבל בקש שלא תהיה בחמה פנימית, אבל פה לא כפל מלת **ואל**, וכיון לדבר אחר, כי ראה שתוכחת ה' מה שיעוררהו לשוב בתשובה ולתקן דרכו הוא בקצף, כי מצא לבו מלא יאוש וגברה מאוד תוגת נפשו הפנימית כאלו עליו אבד כלח, עד שהתוכחה הפנימית על עונותיו היתה בקצף גדול, ועם זה נלוו אליו היסורים החצונים של גופו והיו בחמה, כי היו באכזריות חמה ושטף אף, ובקש מה' שלא יבואו אליו שתי אלה יחד, **שמוכיחהו בקצף** בנפשו הפנימית ועם זה **בחמתך תיסרני** ביסורי הגוף הקשים ג"כ, כי ראוי שע"י התוכחה הפנימית וגודל החרטה ומצוקת הלב אשר מצא יסולקו מעליו היסורים החיצונים, או בהפך שע"י גודל היסורים ימצא נוחם בלב לידע כי בזה ימורקו עונותיו, לא שיהיה מיוסר במכות אכזריות וגם מלא יאוש בלב, ומתחיל לבאר זה **כי**, באפך תוכיחני כי **חציך נחתו בי** שהם החצים היורדים במעמקי נפשו מהיאוש והדאגה, וגם בחמתך תיסרני כי **תנחת עלי ידך**, שהוא המכות של הגוף שיד ה' מכה על גופו במכות גלוים, ומצייר מכות הנפש ע"י חצים כי היא פנימית וא"א להכותה ע"י מכת יד רק ע"י חץ שפולח פנימה, ומכת הגוף מצייר שמכה ביד ובאגרוף:

פסוק ד

אין, מבאר שני אלה, נגד מ"ש ותנחת עלי ידך אמר שעי"כ **אין מתום בבשרי מפני זעמך**, שהכה כל הבשר החיצוני, ונגד מ"ש כי חציך נחתו בי מפרש **אין שלום בעצמי מפני חטאתי**, שעצמי הפנימיות מלא יגון ויאוש מפני החטא:

פסוק ה

כי, מפרש נגד מ"ש שאין שלום בפנימותו מפני חטאותיו, מבאר כי **עונותי** אשר **עברו על ראשי** יכבדו ממני כמשא כבד, (העון הוא עוות המחשבה והוא המזיד וע"כ מיחסם אל הראש ששם מקום המחשבה ושם עוברים עונותיו המחשביים) והם כמשא כבד עליו מרוב החרטה והעצב עליהם, ונגד מ"ש אין מתום בבשרי מפני זעמך מפרש, כי **הבאישו ונמקו חבורותי** וזה **מפני אולתי**, ואחר שאני נגוע בשני חלקי בגוף ובנפש, ע"כ **נעויתי**, ר"ל שבטלו סדרי נפשו הפנימים כאלו הוא מלא רוח עועים וטירוף הדעת שהוא שוממות הנפש, וגם **שחותי** בגופי ע"י המכות, ולא מעט רק **עד מאד בהפלגה רבה**, עד **שכל היום קודר הלכתי**, כי הנגוע בגופו ויש לו שלום ברוחו הפנימי יתחזק ע"י רוחו ותקוה פנימית כמ"ש רוח איש יכלכל מחלהו, והמעונה בנפשו ורוחו וגופו שלם ג"כ יסבול מצוקות רוחו, אבל אנכי **כסלי ומחשבותי מלאו נקלה**, שהוא הקלון הפנימי הממלא מחשבותיו ורוחו, וגם **אין מתום בבשרי** החיצוני, עד שאני מוכה בין בבשר בין ברוח:

פסוק ט

נפוגתי מצייר א"ע כאלו הגיע עד שערי מות והוא גוסס ונפשו מוכנת לצאת, ודרך החי שברגע צאת נפשו אז יתאספו כל הכחות הגויה אל הלב שהוא המת באחרונה, ואז הלב מוקף מכל אנשי החיל וכחות הגויה, ודומה כנר אשר יתלהב שנית טרם ידעך, כן יתאמצו כל הכחות אז ויקיפו סחרחר סביב הלב שהוא מלך הגויה, ואז ינהום הלב הנהימה המרה האחרונה, ואז יעברו לפניו כבני מרון כל עניני חייו העבר עם העתיד, בהיותו עומד עתה בגבול האחרון שבין החיים החדשים העתידים אשר יכין א"ע אליהם ובין החיים העוברים אשר יסע מהם, וילך מחיים אל חיים מעולם אל עולם, והוא הציור המבהיל שיצייר המשורר פה, אומר הנה **נפוגותי ונדכתי**, שנפוגו הכחות הפנימיות, ונדכאו איברי הגוף החיצונים, **עד מאד**, ואז **שאגתי מנהמת לבי**, היא הנהימה האחרונה שינהום הלב בעת סר מר המות, ובכ"ז תפס לשון **שאגתי** שהשאגה מובדל מן הנהימה שהוא מורה על שאגה של שמחה, כאלו ברגע זו התחדש לו איזה תקוה וייחול, והחל לסדר תפלתו ברגע הנוראה הלזו האחרונה:

פסוק י

ה' נגדך כל תאותי כי ברגע זו יעבור הלב כל תאותיו על העתיד, וכן **אנחתי** שאתאנח על העבר **ממך לא נסתרה**, ור"ל הגם שאיני יכול לדבר הלוא הם נגדך ואתה יודע מחשבות:

פסוק יא
לבי סחרחר לבי מוקף עתה סחור סחור מכל כחות הגויה שנאספו סביב לו בעת הגויעה, עד **שעזבני כחי**, כי כל כחותי נפרדו מאתי ונאספו אל הלב לגוע שמה, **ואור עיני** שהוא הקשר שבו האדם מקושר עם העולם המוחש שחוצה לו, **גם הם אין אתי**:

פסוק יב
אהבי ורעי מנגד נגעי יעמדו כמו שהוא אצל הגוסס שאוהביו כבר התרחקו ממנו והתיאשו מרפואתו. **וקרובי**, ר"ל אותם שהם **מרחוק עמדו** תמיד, הם הם עתה **קרובי**, עומדים בקרוב לי, כי כבר מניחים את כל אדם לקרב אלי, כמו שהוא אצל המת שקרבים אליו אויבים ואוהבים גדולים וקטנים:

פסוק יג
וינקשו מבקשי נפשי, אלה המבקשים את נפשו שימות שעומדים עתה אצל מטתו ויראים פן יחיה עוד מחליו רצו לנקשו ע"י סם המות וכדומה לקרב מיתתו, (וכמ"ש לקמן מ"א ט' דבר בליעל יצוק בו), **ודורשי רעתי** להוציא עליו דבה רעה, הם **דברו הוות** לספר עליו שהוא רשע וחוטא, **ומרמות כל היום יהגו** לחזק דבריהם בעיני ההמון ע"י מרמה ושקרים:

פסוק יד
ואני, הוא מאמר מקביל, נגד מה שדברו להמיתו כמ"ש וינקשו מבקשי נפשי, שדברו זה בפניו וחשבו שאינו שומע, **ואני כחרש לא אשמע**, ונגד מ"ש ודורשי רעתי דברו הוות אני **כאלם לא יפתח פיו** להשיב על דבתם ולברר צדקי:

פסוק טו
ואהי, ובאמת לא הייתי כחרש כי שמעתי הכל, רק עשיתי א"ע **כאיש אשר לא שומע**, וכן עמ"ש וכאלם לא יפתח פיו, אמר שלא הייתי אלם, ויכלתי לדבר, רק עשיתי א"ע **כאיש אשר אין בפיו תוכחות**, ומפרש הטעם שעשיתי את עצמי כאיש אשר לא שומע ולא יראתי מן המוקש שרוצים להמיתני:

פסוק טז
כי לך ה' הוחלתי, שתצילני מידם, והטעם שעשיתי א"ע כאיש אשר אין בפיו תוכחות להשיב על דבתם, כי אמרתי **אתה תענה ה' אלהי**:

פסוק יז
(יז-יח) **כי אמרתי**, זה מוסב עמ"ש בפסוק כ"ב אל תעזבני ה' כי ראוי שלא יעזבנו **כי אמרתי** שאם תעזבני **פן ישמחו לי**, כי **במוט רגלי עלי הגדילו כי אני לצלע נכון** שפעם

אחד מט רגלי קצת, והם הגדילו את הדבר לאמר שע"י המטת הרגל נעשיתי בעל מום ואני נכון לצלוע תמיד על ירכי, ושיהיה **תמיד מכאובי נגדי** עי"ז, מזה מבואר איך הם מקוים למפלתי ואיך ישמחו עתה בשאני חולה באמת:

פסוק יט

כי אחר שבאר איכות משטמתם, באר סבת משטמתם, כי הנשטם מפני סבה ידוע יוכל להסיר המשטמה בהסיר הסבה, למשל הנשטם מרשע מפני שהוא רודף טוב, תחדל המשטמה אם יסתיר מעשהו שלא יראהו עושה טוב, והנשטם מצדיקים מפני שעושה רע, תחדל המשטמה אם ייטיב מעשהו, אבל פה הן אנכי **עוני אגיד**, אני עצמי מפרסם עוני ומפרסם **שאדאג מחטאתי** ובכ"ז

פסוק כא

(כ-כא) **ואויבי ישטנוני תחת רדפי טוב**, שהגם שאני מפרסם שאני חוטא תהיה סבת ההשטמה תחת רדפי טוב, ולא יאמינו מה שאני מפרסם שאני איני רודף טוב, רק בעל עון וחוטא, ושנאתם גדלה מאד עד **כי חיים עצמו** שעצמו באיבתם עד החיים, ולא יוסר המשטמה ע"י שעוני אגיד כי הם **שונאי שקר**, ומחפשים עלילות עלי בשקר ולכן אבקש (כב-כג) **אל תעזבני** להפרד ממני בהחלט, **ואף** גם **אל תרחק ממני**, ואף **חושה לעזרתי** היא מהירת ההליכה לעזרתי:

פרק לט

פסוק א

למנצח, במזמור הזה ידבר נכבדות על סוד הנפש ועניינה ועל מציאותה בזה הגוף הנגוף:

פסוק ב

אמרתי, תחלה חשבתי בלבי בל אדבר בחקירה הזאת שאני חוקר בענין הנפש, ורציתי **לשמר דרכי** מדבר דבר בזה מצד שני טעמים, א. באשר מהות הנפש הוא דבר נעלם משכל האדם, שהאדם לא ישיג רק ע"י החושים, ומהות הנפש הוא דבר שא"א להודע ע"י החוש, ובזה יראתי **מחטא בלשוני**, פן אבא עי"כ לידי חטא ע"י העיון הזה, בשאחשב שהנפש היא היתה היולאנית מתהוית עם הגוף ונפסדת עמו, ואכפור בהשארת הנפש ובנצחיותה, ב. שגם אם אבטח בחוזק אמונתי שלא אבא לידי כך אמרתי אשמרה **לפי מחסום** שראוי שאשים מחסום לפי בלי לדבר מזה, **בעוד רשע לנגדי** עת נמצא רשע במעמד הזה שדברי יהיו לו לפוקה ולמכשול, ולכן **נאלמתי דומיה**, נדמיתי בשתיקה עד שהייתי כאלם, עד שגם **החשיתי מטוב**, שלא דברתי אף הטוב והמוסר הנצמח מעיון

הזה, כי יראתי לנגוע במחקר הזה, אבל עי"כ **וכאבי נעכר**, כי נפשי הציקתני לעיין בנידון זה שהוא אחרית האדם ותכליתו, ולכן **חם לבי בקרבי**, לבבי נתחמם מתשוקתו אל הדבור, עד **שבהגיגי תבער אש**, בעת התחלתי להגות בדבור ההגיוני שהוא ממוצע בין הדבור והמחשבה, היה בקרבי כאש בוערת ונלאתי כלכל ולא אוכל, ולכן **דברתי בלשוני** והוצאתי את הגיגי מכח אל הפועל, עתה מתחיל השאלה:

פסוק ה

הודיעני ה' קצי ומדת ימי מה היא, הן האדם ימצא את עצמו שהוא תושב בשני עולמות נפרדים, יבחין בעצמו שני שרשים הפוכים זה מזה, כי עת יביט למטה אל הגויה וכחותיה, ימצא כי הוא מתושבי העולם הזה השפל החמרי, מוטבע על חקים טבעים מוגבלים ככל צאצאי העולם החמרי, ועת יפנה למעלה אל החלק הנכבד הנמצא בו שהיא הנפש וכחותיה, יראה שהוא כא' מבני אלהים חפשי פועל כפי הבחירה וכל כחותיה בלתי מוגבלים רק מתפשטים לאין תכלית, עד שיסתפק בעצמו מאיזה עולם הוא, כי שני השרשים אשר בקרבו הם במלחמה תמידית זה עם זה, וחקי הטבע מתנגדים אל חקי הבחירה, וז"ש שאבקש שתודיעני ואדעה מהות שני השרשים האלה, א. **קצי**, הוא השורש הרוחני שהוא קץ האדם, ב. **מדת ימי**, הם החיים הזמנים אשר יש להם מדה וקצב, מה הוא, מה מהותם, למען **אדעה מה חדל אני** מאיזה עולם וחלד אני, אם מחלד השפל אם מחלד העליון, ומבאר סבת הספק:

פסוק ו

הנה טפחות נתתה ימי, מצד אחד אני רואה א"ע דומה ככל ילדי העולם החומרי הנתונים תחת הזמן והמקום והשינוי והתנועה כי ימי משוערים ומוגבלים, ומצד אחר רואה אני א"ע בלתי מוגבל ובלתי בעל תכלית, כי כחות הנפש מתנשאים מן הזמן והמקום וחקי הטבע ויגביהו עוף להפשיט מעליהם את הגבול, כי השכל יצייר א"ע בלתי מוגבל, וכן התשוקה אשר באדם וכל כחותיו אין להם גבול, ובכ"ז לא יוכלו להגיע אל הבלתי ב"ת, כי החומר מכביד עליהם, רק הם מתנשאים לזה וילכו מחיל אל חיל ותשאנה את האיפה בין הארץ ובין השמים, ועז"א **וחלדי כאין נגדך**, כי בטל במציאותו זה הרוחני נגד האין סוף, ולפ"ז אני גוזר ואומר, **אך כל הבל כל אדם נצב**, שכל אדם כמו שהוא, הוא כל הבל, שהוא הבל מצד הגויה הבלה ונרקב, והוא הבל מצד הנפש שהיא עוף קצוץ כנפים שקוע בכלא אסור בנחושתים, **סלה** סיום הענין, מעתה מתחיל התשובה ע"ז:

פסוק ז

אך בצלם יתהלך איש, משיב לומר כי סוד הנפש ומדוע הורכבה עם הגויה באופן זה, נגלה אצלו שהוא מצד שהאדם נברא בצלם אלהים, שהוא הציור של האלהות המנהיג את העולם הגדול, שכמו שהגוף הכללי שהוא העולם הגדול הוא ג"כ נתון תחת חקים טבעיים קבועים, ובו תתלבש האלהות להנהיג אותו בהנהגה בחיריית נעלה מחקי הטבע הקבועים, וידמה בזה עם העולם כנפש המנהגת את הגויה, כן ברא את האדם בצלמו, שגופו היא ציור העולם הטבעי עם כחותיו וחקיו הטבעים, ונפשו המנהגת אותו בכח החפשית והבחירה, היא ציור האלהות אשר בעולם, וכמו שהאלהים מושל על העולם ומשנה סדרי הטבע וחקיה הקבועים לפי רצונו הבחיריי הבב"ת, כן תוכל הנפש לשנות את טבעי גוייתה משפטיו וחקותיו הטבעיים ולברא א"ע בריאה חדשה להיות כבני אלהים, ולכן נתן בה התשוקה שהוא לבלתי תכלית שהיא מצד שרשה העליון שבזה תתנשא תמיד ממדרגה למדרגה ותתקרב אל האלהות ותלך מחיל אל חיל עד תראה אל אלהים בציון, ועז"א **יתהלך איש**, שצריך שיתהלך תמיד אל שרשה שאין לו גבול, ולכן אין גבול לתשוקת הנפש, **אך הבל יהמיון** רק האדם מבקש חשבונות רבים ובכח התשוקה הזאת הנטועה בנפשו יהמה אל עניני הבל, לאסוף קנינים מדומים אשר אין בהם ממש מצד עצמם כי הם הבל, וגם לא יתקיימו בידו כי **יצבור ולא ידע מי אוספם**, כי לבסוף יירשו זרים יגיעו:

פסוק ח

ועתה, א"כ עתה בעוה"ז **מה קויתי ה'**, ר"ל מה יש לי לקוות פה הלא לא פה מקום האושר והתקוה שלי, רק יש תוחלת על עולם אחר (תקוה הוא על דבר בלתי ברור, והתוחלת הוא על דבר ברור, כי חיי עוה"ב הוא דבר ברור ומובטח), ומה היא התוחלת **תוחלתי לך היא**, כי ה' בעצמו הוא תוחלת הצדיקים והוא הטוב הצפון להם שתשוב נפשם בצרור החיים אל מקורה אל ה' אלהיהם, וכמ"ש צדיקים יושבים וכו' ונהנים מזיו השכינה:

פסוק ט

מכל, וא"כ **הצילני מכל פשעי**, בל ימשוך החומר את הנפש למטה ע"י הפשעים עד שלא תשיג תוחלתה הנצחי, **לבל תשימני**, שאהיה **חרפת נבל**, שישיגני החרפה שתשיג את הנבל שאובד עולמו ואחריתו:

פסוק י

נאלמתי, ועתה נאלמתי מן השאלה הנ"ל, **ולא אפתח פי** לשאול עוד וכמ"ש תחלה נאלמתי דומיה, **כי אתה עשית**, כי התברר אצלי כי מעשה האדם ויצירתו אינו ככל

מעשה בראשית המתיחסים אל הארץ כמ"ש תוצא הארץ נפש חיה, רק מעשהו מיוחס אליך ביחוד, כמ"ש ונשמות אני עשיתי:

פסוק יא

הסר, אולם לפ"ז אבקש **שתסיר ממני** המונעים המשביתים אותי מן האושר ותכלית האחרון, והם **הנגעים** המוצאים את הגוף אשר הם ישביתוהו מהשגת השלימות כי כל עוד שהנפש כלואה בחומר תרגיש צערו ומקריו, כי מסבת **תגרת ידך** ומכותך **אני כליתי**, שלא לבד שמזיקים את הגוף (שע"ז לא הייתי מצטער), כי הם מכלים את הנפש שהוא עקר האדם, והנה הנגעים הם משני מינים, המין הא' המחוייבים מצד טבע של חומר האדם ומזגו או מצד טבע העולם שהם הנגעים הטבעיים, שעז"א **מתגרת ידך** כי הם מחוייבים ע"י התגר של ידך ופעולתך, ע"י ריב היסודות, וע"י שמורכב מדברים מתנגדים ומזגים מחולפים שעי"ז יתקוממו הרעות הטבעיות, ב. יש רעות השגחיים הבאים עליו מאת ה' כדי להחזירו בתשובה, ועז"א **בתוכחות על עון**, (יש הבדל בין מוסר לתוכחה, שהתוכחה היא לרוב בדברים והמוסר הוא ביסורים) שתחת שהיה ראוי שתוכיחנו על עון בתוכחת אהבה ובנחת, יסרת איש, תביא עליו יסורים, וע"י היסורים תמס כעש חמודו, שגם חמודו שהוא הנפש תמוסס ותכלה, וא"כ אך הבל כל אדם, אחר שזה גורם שלא ישיג התכלית שבעבורו נברא, סלה סיום הענין:

פסוק יג

שמעה תפלתי, מצד התפלה שהיא שפיכת הנפש כוונת הלב והתנשאות הרוח אל האלהים, ושועתי האזינה מצד שאני צועק לישועה, ואל תחרש אל דמעתי כי שערי דמעה לא ננעלו, שהם מעוררים הרחמים, **כי גר**, ר"ל שמצד שני החלקים שמהם הורכבתי, מצד א' שהוא מצד הנפש שבו, אנכי עמך חלק מעצמותך, מצד זה אני גר בארץ הזאת, כי הנפש היא מעולם הרוחני והיא כגר בארץ הגשמי הלז רחוקה משרשה וממקומה, אבל אנכי תושב מצד הגוף, אשר בו אני תושב ככל אבותי, כי בהגוף ששרשו מצד אבותיו המולידים אותו הוא תושב, ובהנפש ששרשו מאלהים אלהי הרוחות הוא גר, ושע"כ יגברו כחות הגוף על כחות הנפש כי הם תושבי הארץ ומושלים בה, על כן אבקש **השע ממני**, שתפנה היסורים ממני, כי אין ראוי ליסרו על עונותיו אחר שטבע גופו נוטה לחטא, וכחות הנפשיים ששם ה' בו לעמוד נגד הגוף לא יעמדו לפני זרועות השטף כי הם הגבורים אשר מעולם תושבי הארץ מלפנים, **ואבליגה** ואני אשתדל להתחזק על כחות התאוה והיצר בטרם אלך באופן אשר איננו, שע"י עוני ויסורי המשביתים אותי מן השלמות אהיה כאין, כי לא אתקן את אשר עלי להשלים לענין אשרי ומציאותי הנצחי:

פרק מ

פסוק א

למנצח, מזמור זה יסדו על איזה נס שנעשה לו בעת ברחו מפני אויביו, והביא זבחי תודה להודות לה' חסדו על הנס שנעשה לו, ואז פרסם תהלת ה' ועזוזו ונפלאותיו וחסד ה' לבוטחים בו, עם תפלה על התשועה וההצלה בעתיד:

פסוק ב

קוה קויתי, ע"י שקויתי בתמידות אל ה', לכן **ויט אלי וישמע שועתי**, ור"ל כי לפעמים יצייר שה' שומע את התפלה ממרום, והוא בעת שיושיע בדרך הטבע ע"י אמצעי, ולפעמים יצייר שיורד למטה ושומע תפלה, ועז"א **ויט אלי**, והוא בעת שמושיע ע"י נס השגחיי שלא ע"י אמצעי רק בידו ממש, וכן התשועה הזאת היתה ע"י ה' בעצמו:

פסוק ג

ויעלני, מה שהייתי נטבע **בבור שאון**, ר"ל מלא מים שואים ורוגשים, וגם הייתי נטבע שם **בטיט היון**, שהוא טיט מדביק אשר הנופל בו לא יוכל לעלות ממנו, ולא זאת לבד כי הקים את רגלי על סלע ומבצר, מקום שלא יוכלו אויבי להגיע שמה, גם **כונן אשורי** שיהיו מכוננים שם בחוזק:

פסוק ד

ויתן בפי שיר חדש, כי השיר שישוררו לה' על תשועה טבעיית הוא שיר ישן, כי הטבע ברואה ועומדת מכבר, אבל התשועה הנסיית היא פעולה חדשה והשיר שישוררו עליה הוא שיר חדש, ומפרש **תהלה לאלהינו**, ששם אלהים הבא בכינוי אל ישראל מורה על השגחתו הפרטית ועל הדיבוק והקשר שי"ל עם יראיו וחשבי שמו, **יראו רבים וייראו**, ר"ל שע"י שהושיע לי ע"פ נס ירויחו ג' דברים, א. כי מן הנהגת הטבע לא ילמדו רק לתת כבוד לשמו מצד שהוא בורא כל, אבל היראה לא תתקיים בנפש רק ע"י שיודע כי בכחו לשנות הטבע ולעשות ככל אשר יחפוץ, שאז ייראו מפני ענשו וגמולו, ועז"א **יראו וייראו**, ב. שההכרה שיכירוהו ע"י מעשיו המסודרים כפי הטבע, לא יכירו רק החכמים החוקרים ע"פ השכל והעיון, אבל ע"י הנס יראו רבים, כי זאת יראו בעין לא בשכל לבד, וגם יראו רבים, שאף ההמון שאינם משכילים יראו את הנס בעיניהם ויכירו כח ה', ג. שהנהגת הטבע לא תצמיח שיבטחו בו, כי בהפך עי"ז יתאמצו לבחור אמצעיים טבעיים שע"י יצלחו ויעזרו, ויבטחו על האמצעים אשר יכינו, אבל בראותם כי עין ה' אל יראיו ע"פ נס, יבטחו בה' ולא יבטחו על הטבע ועל כחם ועוצם ידם וחכמתם:

פסוק ה

אשרי, אושר הגבר הוא אם **שם ה' מבטחו**, ר"ל כי יש בוטח בה' שיושיעהו על ידי אמצעיים טבעיים, שהאיש הזה הגם שבוטח בה' אין ה' מבטחו, ר"ל שהדבר שמקוה שע"י ישיג בטחונו אינו ה', כי הוא בוטח בה' שיושיעהו ע"י מסחרו או השתדלותו שהוא המבטח שלו, שע"י מקוה עזר מה', ואין ה' מבטחו, לא כן האיש שאינו משתדל כלל רק ישים ה' גם למבטחו היינו שהוא יבחר לו גם האמצעיים לתשועתו, (כמ"ש ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו, כמש"פ שם), **ולא פנה אל רהבים**, ר"ל שלא יפנה עם בטחונו בה' שימלא שאלתו באמצעות ענינים טבעיים, או ע"י בני אדם שהם **רהבים ושטי כזב**, הרהב הוא התנשאות הרוח יותר על כחו, והכזב הוא הדבר הבלתי מתקיים, והם שני החסרונות שיש בבטחון על האדם, שאין ממש בם ולא התמדה כמ"ש בכ"מ:

פסוק ו

רבות, אחרי ההצעה הזאת מספור הנס, יחוה דעת כי קרבן התודה אשר הוא מביא עתה להודות לה' חסדו, לא יביאנו בעבור החיוב התוריי לבד, יען שמחויב ע"פ התורה להביא תודה על הנס, כי הוא מביאו בעבור הערת השכל, שההערת השכל נעלה מן הערת התורה, שזה בא באמצעות ההכרה והתנדבות הנפש והלב, לא כן העושה ע"פ הערת התורה שהוא ע"פ הכרח, וכמ"ש בחובת הלבבות - ויבאר בזה כי מצות התורה יש להם שורש בשכל האדם וטבע נפשו, עד שגם אם לא היינו מצווים עליהם מאת ה' תבינם נפש המשכיל מעצמו וימצאם כתובים בקירות לבו, כמו ענין התודה שגם לולא צותה התורה שיביא האדם קרבן על הנס, תתנדב הנפש בזה מעצמה ע"פ טבעה, כי נתון בטבע האדם שישתדל להשיב תודה למיטיביו, ואם יעביר האדם על לבו הטובות הרבות והחסדים אשר גמלהו ה' כרחמיו וכרוב חסדיו יתעורר מעצמו להביא תודה לה', כמו שקין והבל הביאו מנחה לה' הגם שלא נצטוו ע"ז, מצד הערת שכלם ונדבת לבם, עד שהתודה שהוא מביא עתה אינו מביאה בעבור שמצא כן כתוב בספר תורת אלהים הכתובה על הספר ובדיו, רק בעבור שמצא כן כתוב בספר האלהים אשר חרת על לוח לבבו ובשכלו ובמצפונו, ועפ"ז אמר הנה **רבות עשית אתה ה' אלהי**, הוא מעשה האלהים אשר עשה בששת ימי בראשית שהם רבים מאוד, וכן **נפלאותיך ומחשבותיך אלינו**, הם הנסים והנפלאות שחדש ה' בכל דור בשביל ישראל, **אגידה ואדברה עצמו מספר**, אם ארצה להגיד ולדבר אותם לא אוכל לספרם מרוב רבוים, בין מעשה הטבע בין הנפלאות, (ומ"ש **אין ערוך אליך** הוא מאמר מוסגר, שאגב יאמר, ששני מיני המעשים האלה, שהם מעשה הטבע והנפלאות אין להם ערך ויחוס אליך, שהם רק מעשים ונפלאות בערכנו

לא בערכך, שלפי גדולתך הבב"ת הם כאין נגדך, אחר שהם יש להם תכלית והם רק גדולות ונפלאות לפי ערכנו):

פסוק ז

זבח, ר"ל אחר שמעשיך הטבעיים ונפלאותיך ההשגחיים עצמו מספר, א"כ הדעת נותן, שגם **אם זבח ומנחה לא חפצת**, גם אם לא היית חפץ שיקריבו לך זבח ומנחה אשר **אזנים כרית לי**, אשר השמעת לאזני בתורתך שאביא אותם על מזבחך לרצון, גם אם לא היית חפץ במו, וגם **אם עולה וחטאה לא שאלת** ולא היית מצוה על הקרבנות:

פסוק ח

אז אמרתי ר"ל אז אם לא היית מצוה על הקרבנות בספר התורה, הייתי אומר **הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי**, ר"ל אז הגם שלא הייתי מוצא חיוב זה מהבאת הקרבנות בספר התורה, הייתי מוצא חיוב זה כתוב בספר אחר שהוא הספר הכתוב על לוח לבי, והייתי בא להקריב הקרבן ע"י מגלת ספר אשר הוא כתוב עלי בעצמי, היינו שהייתי מוצא חיוב זה מצד שכלי ומצד רגשת נפשי, שהשכל וטבע האדם מחייב אותי להשיב תודה למטיבי ושאודה לה' חסדו ולזבח זבחי תודה על טובותיו וחסדיו:

פסוק ט

לעשות, כי אחר **שחפצתי לעשות רצונך**, שזה אני חפץ מעצמי לעשות דבר המרוצה לך, ואני מוכן מצד טבעי להראות לך אות שאני מכיר טובה וא"א להראות זה בפועל רק ע"י איזה פעולה מעשיית הרגילה בין בני אדם, שיתנדב אדם להביא למי שהיטיב עמו דורון ומנחה ותודה, א"כ **ותורתך בתוך מעי**, איני צריך לבקש את תורתך בספר הכתוב בקלף ודיו וחרט אנוש, כי התורה הזאת מהבאת תודה היא **כתובה בתוך מעי**, היינו שהיא נמצאת בקרבי ובמצפוני ושכלי:

פסוק י

בשרתי, אחר שהציע לאמר שהקרבן שמביא אינו מביאו מהכרחיות התורה רק מרצון שכלו ונפשו המתנדבת לה', יאמר כי גם מה שהוא מספר את הנס הזה לפני קהל רב, בל יחשב לו זה לגאוה והתנשאות, וכאלו כונתו להתפאר כי עשה צדק ובעבור זה עזרהו ה' (כמ"ש קוה קויתי ה' ויט אלי), שמהראוי לשלמים להסתיר צדקתם ולא להתפאר בו לפני המונים שאז מורה שצדקתם היא שלא לשם ה' רק להתפאר, ע"ז אומר שמה **שבשרתי צדק** (היינו צדקי) **לקהל רב**, **הנה שפתי לא אכלא**, איני צריך לכלוא את שפתי מזה, כי ה' **אתה ידעת** האמת שאין כונתי להתפאר, רק כי **צדקתך לא כסיתי בתוך לבי**, שלא רציתי לכסות צדקתך, שהיה כונתי שידעו הכל את צדקתך, **אמונתך ותשועתך**

אמרתי, במה שאמרתי תשועתך בזה אמרתי אמונתך, שע"י שישמעו איך אתה מושיע חוסים, בזה יאמינו בך ויכירו שאתה משגיח על צדקתי, ולכן **לא כחדתי חסדך ואמתך לקהל רב**, אחר שאין כונתי להתפאר רק שיתקדש שם שמים ע"ז ויראו רבים וייראו ויבטחו ויאמינו בה', ולכן אבקש **אתה ה' לא תכלא רחמיך ממני**, ותחשוב לי זאת לזכות, והנה ה' יושיע או מצד הרחמים בראותו עני המדוכא וצערו, או מצד החסד או האמת, החסד הוא מה שיעשה ה' בלא שום זכות או הבטחה קדמה לו, והאמת הוא מה שיעשה ה' ע"י זכות או ע"י הבטחה, כמו דוד שהבטיחו ה' ע"י שמואל בעת משחו למלך שיושיעהו תמיד, ועל הרחמים אמר **לא תכלא רחמיך ממני**, היינו בעת צרה שאני צריך לרחמים, אבל **חסדך ואמתך תמיד יצרוני** אף שלא בעת צרה:

פסוק יג

כי אפפו, בעת שאפפו עלי רעות עד אין מספר, היה הסבה לזה כי **השיגוני עונותי**, שע"י עונותי באו עלי הרעות, כמ"ש לא הנחש ממית אלא החטא ממית, רק אנכי **לא יכלתי לראות**, שטחו עיני מראות שהעון הוא המיסר אותי, והגם שעונותי **עצמו משערות ראשי**, והיו רבים מאד עד שהיה ראוי לי לראות ולהבחין זאת, מ"מ **לבי עזבני**, ולא יכלתי להבחין בהבחנת הלב שהרעות באו עלי ע"י עונותי הרבים:

פסוק יד

רצה ה', שתתרצה ותתפייס על עוני, ותבא **להצילני** מן הבאים להרגני, וכן ה' **לעזרתי חושה** מיתר רעות הזמן:

פסוק טו

יבושו, עד שעי"כ יבושו מבקשי נפשי להרגני, וגם **יסוגו אחור חפצי רעתי** שהם השונאים אותי בסתר, הגם שאין באים בפועל לבקש נפשי, רק שמתאוים רעתי:

פסוק טז

ישמו, וגם אותם שמביישים אותי ע"י שמוציאים עלי דבת שקרים והם אומרים האח האח ראתה עיננו (כנ"ל ל"ה כ"א), **ישמו בעבור בשתם** שמביישים אותי:

פסוק יז

ישישו וישמחו בך כל מבקשיך, באשר יראו שאתה מושיע להבוטחים בך, ויאמר שיש הבדל בין המבקש ה' להמבקש תכלית אחר, שהמבקש תכלית אחר לא ישמח ע"י הבקשה רק אם בקש ומצא את הדבר אשר בקש, אבל בך ישמחו גם מבקשיך, כי הבקשה עצמה היא התכלית והיא השגת המבוקש כמ"ש ישמח לב מבקשי ה', **ויאמרו תמיד יגדל ה' אוהבי תשועתך** שמי שאינו אוהב התשועה בעצמה רק את התכלית הנצמח

ע"י התשועה מה שע"י התשועה נמלט מצרה, הוא לא יבקש את התשועה, כי היה רוצה יותר שלא היתה הצרה מגעת אליו ולא היה מצטרך לישועה, אבל אלה שרוצים ואוהבים התשועה בעצמה באשר ע"י התשועה יתקדש שם ה', הם רוצים שיצטרכו תמיד לתשועה כדי שעי"ז יגדל ה' תמיד ויתקדש שמו, והם רוצים שיצטרכו תמיד לישועה כדי להגדיל שם ה' עי"כ:

פסוק יח

ואני, ר"ל ואני מצטרך תמיד לישועה, **כי ה' יחשב לי שאני עני ואביון**, ואין לי מאומה מצד עצמי רק מה שאשיג בישועת ה', כי רק **עזרי ומפלטי אתה**, שאני נרדף תמיד מאויבי ואני עני וחלש כח כנגדם רק מה שאתה עזרי ומפלטי מידם, לכן **אלהי אל תאחר** את הזמן הצריך לישועה כי דלותי מאד מצד עצמי:

פרק מא

פסוק א

למנצח, מזמור זה יסד בעת חליו ואויביו רצו אז להמיתו בסם המות (כנ"ל ל"ח) ובקש שיושיעהו ה', ויספר גם כן השגחת ה' החופפת על הדל ואין אונים:

פסוק ב

אשרי משכיל אל דל, ר"ל אשרי להגבר המשכיל ומעיין בשכלו על עניני הדל ומקריו, כי מן קיום הדל בארץ ואיך ישמר מן הפגעים יתראה בחוש השגחת ה', על החלשים והנדכאים, כי העשיר והגבור והעריץ ניצול בדרך הטבע ע"י עשרו וגבורתו, כמ"ש הון עשיר קרית עזו כמש"פ שם, אבל הדל שחסרים לו כל האמצעים שע"י ינצל מפגעי העולם, כל קיומו הוא רק ע"י השגחת ה' הפרטיית, ומבאר א. הפגעים הבאים על ידי העת והזמן **ביום רעה** הוא רעת הזמן, מי יצילהו אז מרעת השלג בסתיו, מרעת החום הבוער בקיץ, מרעת שינוי התקופות, **הלא ימלטהו ה'**, הוא ניצול אז רק ע"י ההשגחה ה', זאת שנית, הרעות המסובבים ע"י חסרון הצרכים ההכרחיים מעון וכסות ומזון, **ה' ישמרהו**, הגם שאין לו שמירה ממעון ובגד, **ויחייהו** הגם שחסר לו מזון הצריך לחיי נפש, ג. הרעות המסובבים מצד המקום שהעשירים ממרחק יביאו לחמם ומחסורם והוא **יאושר בארץ**, לא ינוע אל אפסי ארץ על טרפו רק בארץ אשר ישכון שם ודבקה לארץ בטנו, שם יהיה מאושר ע"י השגחת ה', ד. הרעות המסובבים ע"י אויבים וצוררים, **אל תתנהו בנפש אויביו**:

פסוק ד

ה', ה. הרעות המסובבים ע"י מזג גופו, **ה' יסעדנו על ערש דוי**, הגם שאין לו אז מי שיסעד אותו ה' יסעדהו, והגם שאין לו מי שיהפוך משכבו כמו שצריך לחולה שיהפכו משכבו כפעם בפעם עת יתלחלח ע"י חליו, והנה אתה ה' **הפכת כל משכבו** בעת חליו, ר"ל תשגיח עליו ע"ז שלא יזיקהו זאת, גם י"ל שר"ל שהפכת משכבו עם חליו, החולי עצמה תעשה זאת להפך משכבו כי תשגיח לרפאותו מחליו -- אחר שבאר איך ישגיח ה' על החלושים והדלים, יאמר כי גם אליו שהוא דל וחלוש ונעזב מכל, נלוה השגחת ה', כי **אני אמרתי**, אני כבר הגעתי עד שערי מות, עד שלא התפללתי עוד על רפואת הגוף, כי התיאש מחיים, רק התודיתי הוידוי שמתודים קודם המות ואמרתי **ה' חנני רפאה נפשי כי חטאתי לך**, שהגם שמתיאש מרפואת הגוף מבקש רפואת הנפש ומחילת העונות **אויבי**, בעת ההיא **אמרו אויבי** שזה סימן **רע לי**, שלא אקום עוד מחליי, והיו מקוים לאמר **מתי ימות ואבד שמו**:

פסוק ז

ואם בא לראות שוא ידבר, אבל אם נמצא ביניהם אחד שהוא **דבר** להם שזה דבר **שוא** מה שהם מחליטים שאני מוכן למות מתוך החולי הזה, ועי"כ **בא לראות** את האמת, אם חליי מסוכן כדבריהם או לא, אז עת שבא האיש שדבר שהוא שוא שאיני מסוכן ובא לראותי ולבקרי, וראה שעדיין אני חי וירא פן אתרפא, אז **לבו יקבץ און לו** חשב בלבו תחבולות און איך למותתני, אחר שראה שאפשר שאחיה מן החולי, **ובצאתו לחוץ אז ידבר** והגיד זאת לרעיו ששלחוהו לבקרני, ואז **יחד עלי יתלחשו כל שונאי**, יתלחשו עצות איך לגרום מיתתי, **ויחשבו עלי** לעשות **רעה לי** להמיתני, ויאמרו זה לזה **דבר בליעל יצוק בו**, שצריך ליצוק על גופו דבר בליעל, היינו דבר רע וממית, סם המות ודבר ארסי כדי שאחר **אשר שכב לא יוסיף לקום** וימות מפני הסם:

פסוק י

גם, והגם שנשמרתי מקחת אוכל משום אדם רק מאת משרת נאמן ביתי שבטחתי בו שהוא לא יעשה לי רעה, אבל **גם איש שלומי אשר בטחתי בו הגדיל עלי עקב** ומארב, והיה עמהם בקושרים להשחית עץ בלחמי, והיה דרך המלכים הקדמונים שהמשרת המתקן ונותן לפניהם המאכל היה צריך לאכול תחלה מלחם המלך, למען יודע בזה שלא שם שם דבר רע, וע"כ קראו **אוכל לחמי**, ובכ"ז היה בעצה עמהם ולא חשש ע"ז שיצטרך לאכלו תחלה:

פסוק יא

(יא-יב) **ואתה ה' חנני והקימני** מחליי **ואשלמה להם**, שאף שתחלה סיפר שהתיאש מחיים, אבל אחר שראה רשעת אויביו התחיל לבקש שיקום מחליו כדי לשלם להם, ובאר כי **בזאת ידעתי כי חפצת בי כי לא יריע אויבי עלי**, ואחר שהם שמחים על מיתתי צריך אתה להקימני, וכמ"ש בנפול אויבך אל תשמח פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו, גם יל"פ שר"ל ואשלמה להם בזאת, ר"ל זאת יהיו התשלומין, מה שידעתי כי חפצת בי עד שלא יריע אויבי עלי, זה יהיו התשלומין שאשלם להם, כי בזה יכלו עיניהם לראות בהצלחתי ושידעו בטח שאין ביכלתם להרע לי כי ה' אתי:

פסוק יג

ואני, מה שנתרפאתי מחליי ידעתי כי **תמכת בי ע"י תמי**, **ותציבני לפניך**, שמה שהצבתני היה כדי שאהיה לפניך **לעולם**, לעבדך ולעשות רצונך בענין שאתהלך לפניך תמיד:

ברוך ה' אלהי ישראל, הוא סיום דברי הספר הראשון, כי מכאן ואילך יתחילו מזמורי בני קרח, ונגד הברכות והתהלות שברך והלל עד עתה בספר הזה, אמר שברכות אלו יהיו בפי ישראל מן העולם ועד העולם לדור דורים, אמן ואמן:

פרק מב

פסוק א

למנצח משכיל לבני קרח, מזמור זה הוסד מאת המנצחים מבני קרח, על הגלות, ונחלק לשלשה חלקים, כי בגלותינו נעדרו ממנו שני ענינים נכבדים שהיה לנו בימי קדם, א. גילוי שכינה והנבואה, ב. האותות והמופתים, כמ"ש אותותינו לא ראינו אין עוד נביא, כי בשני אלה נכבדנו בימי קדם, כמ"ש השמע עם קול אלהים חיים או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים, ואמר (ישעיהו ס"ג:י"א) איה המעלם מים את רועה צאנו איה השם בקרבו את רוח קדשו, וזאת שלישית הגלות בעצמו שהוא הפיזור שהיו מפוזרים אז בין עכו"ם סובלים צער ומכאובות, והם שלשה ענינים מיוחדים, א. העדר הנבואה ורוה"ק וגילוי שכינה, הוא ענין הנוגע להנפש אשר היא בת אלהים ומשתוקקת אל הדבוק הזה הנפלא שחסר לה עתה, וע"ז הוסד החלק הראשון, טענת הנפש ע"ז ותנחומותיו אשר ינחם אותה (פסוק ו') מה תשתוחחי נפשי ב. העדר המופתים והנסים, הוא ענין הנוגע אל האלהות וכבוד שמו, שע"י הנפלאות היה ניכר גדולתו ומלכותו, וע"ז הוסד חלק השני מן פסוק ו' והלאה, וישוב ינחמנה במ"ש מה

תשתוחחי נפשי, ג. הגלות והפזור והמכאובים, הוא דבר הנוגע אל הגוף הכללי המון בית ישראל, וע"ז הוסד חלק ג' בסימן מ"ג טענות הכנסיה ותלונותיה ובקשה על קיבוץ גלויות ובנין בית הבחירה, ותנחומותיו ע"ז שלישית במ"ש מה תשתוחחי נפשי, ואמר בראשון ישועות פניו, ובשנים האחרונים ישועות פני ואלהי, כי השבת השכינה שבקש בראשון הוא ישועת פניו שיאיר פניו עלינו ולא יכנף עוד, והשבת המופתים והישועות העתידות שבקש אח"ז הם ישועות פני ואלהי, שבזה יודע הקשר שי"ל עם ישראל ושהוא אלהיהם, ולא מאסתים ולא געלתים לכלותם כי אני ה' אלהיהם:

פסוק ב

כאיל, האיל הוא צמא למים מצד טבעו ומלבד זה אוכל שרשים ארסיים ומבקש לכבות הארס במים, וע"י שני אלה **תערג על אפיקי מים** והיא צמאה למים, **כן נפשי תערג אליך אלהים**, אל גילוי השכינה והנבואה ורוה"ק כמו בימי קדם:

פסוק ג

צמאה, מבאר כי ההשתוקקות הזה הוא ג"כ מצד שני דברים, א. טבעיי כמו שיצמא האיל מצד טבעו אל המים כן **נפשי** מצד טבעה **צמאה לאלהים**, מצד שהוא **אל חי**, שבו תלוי חיות הנפש ורוחניותה, כמ"ש ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום, וע"ז צמאה לאמר **מתי אבוא וארא פני אלהים** כמו בימי קדם, זאת שנית היא צמאון מקרי כמו האיל שיתוסף בו הצמאון ע"י מאכלו שאוכל השרשים הארסיים, כן אנכי **היתה לי דמעתי הלחם של יומם ולילה**, שלחם היום שהוא סעודת הבקר ולחם הלילה שהוא סעודת הערב היא דמעתי, שאני בוכה בבקר ובערב ע"מ **שאומרים אלי כל היום איה אלהיך**, והלחם הזה שהיא הדמעה מעורר עוד יותר הצמאון הזה אל המים הקדושים ממעיני הישועה שהיא הנבואה ורוה"ק, ור"ל שמלבד שהנפש תשתוקק לזה מצד טבעה, נתוסף תשוקתה ע"י מה שנעדר האור הזה ממנה וע"י רוב כוספה שישוב אליה, (וצייר דמעתו כלחם, כי לחם הנפש היא התורה והקרבנות והעבודות, ועתה כי נעדר לחמה תשבע מן הדמעות שתבכה ע"ז שבזה תמצא הנפש מרגוע, אבל עי"ז יתוסף עוד החשק והצמאון):

פסוק ה

אלה, עוד נתוסף ענין אחר אשר **אזכרה ואשפכה עלי נפשי**, כאלו אני סבותי בכל זאת שלא יצאתי לעזרתה, ונפשי תבכה ותתאונן עלי, כי תזכור **כי אעבר בסך**, שבימי קדם הייתי זריז ורץ ונמהר ללכת אל בית אלהים, עד שגם אם הוצרכתי **לעבר בסך** וקוצים, **הייתי מדדה עליהם** בכל הדרך **עד בית אלהים**, הלכתי על הקוצים והברקנים **בקול רנה**

ותודה, לא יחידי רק **המון חוגג**, ועל זה עלי נפשי, תשתפך נפשי על שאני מתרשל עתה מעבודתו ואיני מוסר נפשי לבא לבית אלהים ושלא לחוש לכל המונעים והמכשולים אשר יעמדו לפני בדרך הזה:

פסוק ו

מה תשתוחחי נפשי, משיב תשובה אל נפשו, הנה שמעתי ממך שני דברים, א. השתוחחות ושפלות כמתיאשת על שהתרחק האור ממך, ב. **שתהמי עלי**, כאלו אני חייב בדבר על שאיני עובר בסך עד בית אלהים ולכן עלי תהמי ותתלונני, בשני דברים אלה לא צדקת, נגד מה שתהמי עלי לא בי הדבר תלוי רק הוחילי לאלהים, כי הישועה תלויה בו בעת שיהיה רצון מלפניו, ונגד מה שתשתוחחי ותתיאשי, אל תתיאשי רק **הוחילי לאלהים**, כמיחל על דבר המובטח, **כי עוד** יבא הזמן אשר **אודנו** על **ישועות פניו** בשובו שכינתו אליך:

פסוק ז

אלהי, (**חלק ב**') מתחיל התאוננות השני על שעתה אותותינו לא ראינו ונעדרו הנסים והנפלאות, ועז"א **אלהי עלי נפשי תשתוחח** על ענין שני, כי **על כן אזכרך מארץ ירדן וחרמונים**, שאזכור הנסים שעשית מקדם אצל הירדן ואצל הרי חרמון **מהר מצער** של הרי חרמון, שהיה מחולק להר גדול וקטן ועל ההר המצער היו רוב הנסים בעת מלחמת כנען:

פסוק ח

(ח-ט) **תהום**, בעת ההיא ראיתי תמיד את נפלאותיך, שבעת שבאו עלי צרות גדולות היה זה אצלי אות ומופת שתעשה לי נסים ונפלאות גדולות, ומצייר במליצתו את הזמן כים זועף ואת האומה הישראלית כאניה השטה בלב ים הגדול הזה, ואת הצרות המתעוררות מצייר כגלי ים ומשברים העוברים להטביע את האניה, וצייר כי התהומות המתנשאות בים בעת הסער והם המעוררים בים גלים ומשברים סער וזעף, הם מקבלים הרעש מן הצינורות העליונות לקול תתו המון מים בשמים, וכאלו הצינורות העליונות הם נותנים קול ה' על התהומות, והתהומות יקראו אל הגלים והמשברים, והגלים יקראו ויענו בקול רעם ורעש, ויצייר כי בעת נשמעו הקולות האלה קולות מים רבים אדירים תהומות ומשברים שמע כי צעקו בקולם והודיעו תיכף כי חסד ה' מוכן לבא, וכי זה סימן כי יצוה ה' חסדו לנוסס נסים ופלאות ואותות ומופתים, וז"ש ששמעתי אז **שתהום** האחד **קרא לתהום** האחר לאמר **יומם יצוה ה' חסדו**, שבעת התנשאו התהומות **לקול צנוריך** ע"י קול ופקודת הצינורות העליונות שע"י מי הצינורות העליונות התגעשו מי תהום רבה,

ואז **תהום אל תהום קורא** וכן קראו אז **כל משבריך וגליך אשר עלי עברו** כולם קראו ואמרו לאמר כי עתה יתגלה **היום** והישועה אשר **יצוה ה' חסדו**, ר"ל התשועה ע"י נס מפורסם שזה נקרא בשם חסד, והנמשל שכל צרה שבאה אז על ישראל עד שחשך להם היום והיה לילה, היה סימן להם כי ברגע זו יתגלה אור ה' והיה יום וה' יצוה חסדו, שהנס והפלא נקרא בשם חסד בכתבי הקדש כנ"ל (סי' ל"ג וסי' ל"ו), ור"ל **יומם** ביום הבא יתגלה חסדו, וגם **בלילה** שלפני היום בעוד היה הצרה **שירה עמי**, כבר היה עמי שירו של החסד שכבר שרתי שיר החסד והתפללתי עליו **תפלה לאל חיי**, כי בהנשא התהומות והמשברים ידעתי שיבא החסד אחריהם:

פסוק י

אומרה, אולם עתה שיש גלים ומשברים ולא נשמע קול החסד ואין נס ופלא, **אמרה לאל סלעי למה שכחתני** ואין נס נמצא, **ולמה קודר אתהלך** ע"י שני דברים, א. **בלחץ אויב** על ידי הלחץ הגלוי, ב. זאת שנית **ברצח** אשר **בעצמותי**, הוא הרצח הפנימי הנסתר, הבא על ידי מה **שחרפוני צוררי באמרם אלי כל היום איה אלהיך**, מדוע לא יעשה לכם נפלאות כבימי קדם:

פסוק יב

מה, משיב אל נפשו, מה תשתוחחי ותתיאשי, או מה תהמי עלי שתחשוב שבי הדבר תלוי, הוחילי לאלהים כנ"ל פסוק ו':

פרק מג

פסוק א

שפטני, (**חלק ג'**) עתה יתפלל על הגלות עצמו, הלא ראוי כי **תשפטני אלהים ותריב ריבי מגוי לא חסיד**, שאין בהם הכנה אל החסד כלל, כי טבעם מתנגד אל החסד בין אדם לחבירו, ובענין האמונות ודעות נמצאו בהם **איש מרמה ועולה**, הם הפילוסופים המעוולים הנכחה וכן הבונים הקישים מתעים ומופתי ההטעיה במרמה להכחיש את האמונות האמתיות, **תפלטני** בל אכשל ואמשך אחר טענותיהם וחקירותיהם המזויפות להכחיש עקרי האמונה:

פסוק ב

כי אתה אלהי מעוזי למה זנחתני, למעלה אמר אומרה **לאל סלעי למה שכחתני**, ששם מדבר מן ההנהגה הנסיית שזה קרא אל סלעי וזה שכח לגמרי, אבל פה מדבר מן ההגנה מן האויב שזה יוכל להיות גם ע"פ הטבע, וזה קרא אלהי מעוזי, וזה לא שכח לגמרי רק

זנח לפי שעה, כמ"ש ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים וכו', **ולמה קודר אתהלך בלחץ אויב** ע"י קושי השעבוד:

פסוק ג

שלח אורך, כי הגאולה תהיה, א. ע"י התגלות אור ה' נביאיו חשך, כמ"ש קומי אורי כי בא אורך, ועז"א **שלח אורך**, ב. ע"י ההבטחה שהבטיח ה' ע"י נביאיו, ועז"א **ואמתך** שהוא לאמת הבטחתו, ושני אלה **המה ינחוני** מן הגולה, **ויביאוני אל הר קדשך** שהוא הקיבוץ לציון, **ואל משכונותיך** שהוא בנין בית הבחירה:

פסוק ד

ואבואה, ר"ל רק אל ההבאה לשם שנדחי ישראל יכנס צריך אני עזר ותשועה, אבל כשאהיה שם **אבוא** בעצמי **אל מזבח אלהים** להקריב קרבנותיו, ואבוא **אל אל** לראות פני ה' ע"י שהוא **שמחת גילי** ושם **אודך בכנור אלהים אלהי**:

פסוק ה

מה תשתוחחי, גם ע"ז משיב, שהדבר תלוי באלהים ובעת רצון, וצריך ליחל לאלהים כי בודאי יקיים הבטחתו:

פרק מד

פסוק א

למנצח לבני קרח, מזמור זה הוסד ג"כ על הגלות, מזכיר הנפלאות שעשה ה' להם בימי קדם ומבקש שיוסיף ידו שנית להושיעם כי רק בו בטחו, ומספר כל הצרות שעברו עליהם בגלותם, ושבכל זאת לא נסוג לבם אחור מאמונתו, וע"כ ראוי שיפדם למען חסדו, ובא אל התפלה תחלה מצד כבוד ה' לבל יחולל, ואח"כ מצד גודל אמונתם, ואח"כ ידבר מצד חסד ה', שכל השפל יותר יגדיל ה' עמו חסדו, כמ"ש כי שחה לעפר נפשנו ופדנו למען חסדך, והם הג' דברים שהזכיר לקמן סי' קט"ו כי לשמך תן כבוד על חסדך על אמתך:

פסוק ב

אלהים, ר"ל כי דבר הנמסר לאדם ע"פ השמועה והקבלה יכול להיות שקר משני טעמים, א. אם המספר הראשון בדהו מלבו, ב. אם המספר האמצעי המספר בשמו בדה מלבו או שלא הבין דבריו כראוי, לעומת זה אמר שהקבלה שיש לנו מן הנסים שנעשו לאבותינו מימי קדם הם אמת מכל הצדדים, א. שלא קבלנו הספורים ע"י מספרים אחרים רק **באזנינו שמענו**, ב. שאא"ל שמורישי הקבלה הזאת בדו מלבם הדברים האלה,

כי **אבותינו ספרו לנו**, וידוע שהאבות לא יורישו לבניהם אמונה כוזבת, וקבלה כזאת הנמשכת מאבות לבנים היא אמתיית, ובא לנו הקבלה כי **פועל פעלת בימיהם**, היינו שפעלת אז פעולה חדשה בלתי נתלה בסדרי הטבע וחקיה שזה קרוי מעשה, (שמעשה הוא הדבר הנגמר שהוא פעולת הטבע, ופעולה הוא העסק המתחדש עתה), רק פעלת ע"פ נס ענינים חדשים נעלים על סדרי הטבע, וזה היה **בימיהם**, שהם ראו זאת בעיניהם, רק שזה היה **בימי קדם**, כי עתה אותותינו לא ראינו - מבאר מה היה הפעל. **אתה ידך גוים הורשת**, מה שהורשת את הגוים ליטע שם בני ישראל לא עשית זאת ע"י אמצעי וע"י הטבע, רק **אתה** בעצמך, **ובידך** לא ע"י סדרי הטבע, והיה בזה שני ענינים, א. **שגוים הורשת** לטובת ישראל כדי **שתטעם** שם בארץ, ב. עשית זאת מפני רשעת הלאומים, שעז"א **תרע לאומים** שזה יען רצית להרע להם ע"י רוע מעשיהם, ועי"כ **ותשלחם** מן הארץ, וכמ"ש כי מרשעת הגוים ה' מורישם מפניך ולמען הקים את השבועה, ר"ל לטובת ישראל, ולהעניש את הלאומים:

פסוק ד

כי, מבאר שדבר זה לא היה ע"פ הטבע רק אתה ידך גוים הורשת, **כי לא בחרבם ירשו ארץ** שלא כבשו ע"י חרבם וגבורתם, וגם **זרועם לא הושיעה למו**, הזרוע הוא הפרק העליון של היד, ומציין תמיד את המניע הראשון, את הכח המניע את היד, ומבואר אצלי תמיד שבכ"מ שנזכר זרוע אצל ה' יציין שגם ראשית התנועה וסבתה בא מאת ה', ר"ל כי כל המעשים שיעשה ה' ע"י זכות ישראל יצוין שנעשה המעשה בידו לא בזרועו, כי הזרוע שהניע את היד הוא הזכות, אבל המעשה שנעשה שלא בהשקף על זכות הדור וצדקתם נקרא זרוע ה', ואמר פה שלא לבד שלא בחרבם ירשו ארץ, כי גם לא היו אז ראוים לזה ע"פ מעשיהם, כמ"ש לא בצדקתך וביושר לבבך אתה בא לרשת את ארצם, עד שגם זרועם לא הושיעם למו, שלא היו גם בזכותם, רק **ימינך וזרועך** שהיה ע"י ימין ה' העושה נפלאות, וע"י זרועו שהוא החסד העליון הבלתי מביט על זכות כלל שלא היה בזכות הדור, ולא היו נסים נסתרים רק שהיה **אור פניך** שנתגלה אורך אז בגלוי בנסים גלויים, **כי רציתם**, ע"י הרצון העליון שאין טעם לרצון:

פסוק ה

אתה, א"כ אחר שנפלאותיך הקדומים לא קדם להם זכות וכשרון הדור, וגם לא היית אז מחוייב לעשות זה למען כבודך כי אז עדיין לא נקרא שמך עליהם, כמ"ש בימיהם בימי קדם, כ"ש עתה אשר **אתה הוא מלכי אלהים** ושמך עלינו נקרא, ויש לחוס על כבוד

שמך, הלא ראוי **שתצוה ישועות יעקב** גם עתה, ואמר שגם אם לא תושיע בעצמך כמו מקדם, עכ"פ **צוה** ע"י שליח:

פסוק ו

בך, ואם לא תעשה לנו כמו בימי קדם שלא הוצרכנו למלחמה כלל, עכ"פ תהיה המלחמה ע"י עזרתך, עד שמה **שננגח צרינו** יהיה **בך**, ואם גם זאת לא תעשה לנו שתסייע לנו בעצמך כמ"ש **בך**, על כל פנים **בשמך נבוס קמינו**, תשלח עזר בשמך, מלאך הבא בשם ה', ונבוס על כל פנים את אלה הקמים עלינו לכלותנו:

פסוק ז

כי, כי א"א שתניח אותנו אל המקרה והטבע שאנחנו בעצמנו ננצח את האויב, כי לא יושלם זה בין מצד הפועל בין מצד הפעולה, שמצד הפועל **אנכי לא בקשתי אבטח**, שאין אנו מלומדים עוד להלחם בקשת, ולא מצד הפעולה כי **חרבי לא תושיעני**, שהחרב היא מתנגדת לנו כי לא נתן ליעקב ברכת חרב:

פסוק ח

(ח-ט) **כי הושעתנו**, מביא ראיה לזה שאין אנו מוכשרים להלחם ולנצח בכחנו, כי בכל עת **שהושעתנו מצרינו באלהים הללנו כל היום**, ולא יחסנו התשועה לעצמינו, כי ידענו שלפי הטבע א"א לנו לנצח רק הללנו א"ע באלהים שהוא עשה התשועה, **ונודה תמיד את שמך** להגדיל בזה שם ה', כי אנחנו אין לנו כח ועצה וגבורה למלחמה, **סלה** נשלם הענין:

פסוק י

אף, מעתה יתחיל לומר שלא לבד שאינך פועל ישועות כמקדם, כי עתה עברו על ראשינו המים הזדונים ובאנו מדחי אל דחי ואין מושיע, וחושב כל הצרות שעברו על ישראל ממדרגה למדרגה, תחלה **זנחת אותנו ותכלימנו**, במה שלא הופיע לנו אור ה' כמקדם, ואחר זה **לא תצא אלהים גם בצבאותינו**, בעת שנחלצנו לצבא עזבת אותנו ביד המקרה, לנצח או להנצח, ואח"כ הוספת להרע עמנו, עד **שתשיבנו אחור מני צר**, שגם בעת שהיינו מנצחים עפ"י הטבע עזרת אתה את הצר והשיבות אותנו אחור, **ומשנאינו שסו למו** את ממונינו, אח"כ גדלה הרעה יותר כי **תתננו**, שהיינו דומים **כצאן** העומדים **למאכל**, **וזריתנו בגוים** כזורה צאן מאכל בין זאבים, שכולם אכלו אותנו בכל פה, אחר כך גדלה הרעה יותר, כי **תמכר עמך**, שלא לבד שהיינו הפקר לבז ולמשסה, זכו בנו אדונים כאלו היינו קנין כספם, כאלו **מכרת עמך**, ולא שמכרת אותנו בעד הון רב שאז יחוס האדון על כספו, כי מכרתם **בלא הון**, וגם לא הי' זה כמו שמוכרים חפץ ולא יקחו

הון רק ישאירו המעות אצל הקונה ברבית שנותן בעד המתנת המעות, כי **לא רבית במחיריהם**, בעד המחיר שנשאר ביד הקונה לא לקחת רבית, אח"כ גדלה הרעה יותר, כי **תשימנו חרפה לשכנינו**, שבאנו למדרגה כזו שגם אדונים לא מצאנו, כמ"ש והתמכרתם לעבדים ולשפחות ואין קונה, כי לא רצה שום איש או עם שנשכון אצלם, כי היה זה לחרפה מי שיהודי שכן ודר בארצו, וגם לא היה אפשר שנשכון בערים מיוחדים כי היינו **לעג וקלס לסביבותינו**, ולא הניחו אותנו אף לגור בסביבותם:

פסוק טו

תשימנו, ובכל זה לא היינו כדבר בזוי שאין איש מדבר ממנו, כי **היינו משל בגוים** שעל ידי שהיינו נכבדים ועם ה' בימי קדם ועתה ירדנו פלאים, היינו למשל בפי כולם, והגוים הם הקבוצים, והלאומים הם האומות שיש להם דת מיוחד, היינו למשל מצד הקיבוץ, והיינו **מנוד ראש בלאומים** מצד הדת שלעגו על תורתנו ואמונתנו:

פסוק טז

כל היום כלמתי נגדי, הכלימה הוא מה שמקבל כלימה מאחרים, **ובושת פני כסתני** הוא מה שמתבייש מעצמו, ומפרש כל היום כלימתי נגדי **מקול מחרף**, בדברים שבין אדם לאדם, ומגדף מצד הדת והאמונה, ובושת פני כסתני **מפני אויב ומתנקם**:

פסוק יח

כל זאת באתנו ובכל זאת **לא שכחנוך**, ולא לבד שלא שכחנוך בלב, כי **גם לא שקרנו בבריתך**, שלא רצינו לשקר להפר ברית מילה ושבת בשעת השמד:

פסוק יט

לא נסוג, והגם שלפעמים מפני כובד הגלות נטתה אשורנו מני ארחך ולא יכלנו לקיים המצות כראוי, מ"מ **לא נסוג אחור לבנו**, כי בלבבנו היינו שלמים עם ה' גם בעת **אשר תט אשורנו מני ארחך**, ולא זאת בלבד:

פסוק כ

כי גם בעת אשר **דכיתנו במקום תנים**, בעת שהיינו בין אכזרים כתנים, **ותכס עלינו בצלמות** שהמיתו אותנו במיתות משונות וענו אותנו ביסורים קשים לצאת מן הדת, גם בעת ההיא **האם שכחנו שם אלהינו** הגם כי **ונפרוש כפינו לאל זר**, הגם שהיינו אנוסים לפרוש כפינו לאל זר היה זה רק במעשה אבל בלב גם בעת שפרשנו כפים לע"ג היה לבנו שלם עם יחוד ה' ואמונתו:

פסוק כב
הלא אלהים יחקר זאת שהוא יודע האמת מה שהיה בלבבנו, **כי הוא יודע תעלומות לב**, וגם הנסיון יעיד ע"ז, כי הלא **עליך הורגנו כל היום**, שגם האנוסים שהמירו דתם בעת השמד נהרגו אחר כך ונשמדו, שבחנו וחקרו אחריהם ונודע להם שהם שומרים דת ישראל בסתר, א"כ **עורה למה תישן ה'**, שאתה עושה עצמך כישן שאינו רואה ומרגיש מה שנעשה אצלו, או **למה פניך תסתיר** שאתה כמי שרואה ומסתיר פניו, או **שתשכח** לגמרי **ענינו ולחצנו**:

פסוק כו
כי שחה לעפר נפשנו, הוא גלות הנפש, וגם **דבקה לארץ בטננו** גלות הגוף:

פסוק כז
קומה עזרתה לנו לישועת הנפש, **ופדנו** מגלות הגוף, והגם שאין לנו זכות עשה **למען חסדך**:

פרק מה

פסוק א
למנצח, שיר זה יסדוהו בני קרח לכבוד המלך והמלכה ביום חתונתו וביום שמחת לבו, עם בת מלך צור שנתגיירה, ויכול להיות שנתיסד בימי שלמה שלקח בת מלך צור וגיירה, וע"ז קראו בשם **שיר ידידות**:

פסוק ב
רחש לבי, מעלת השיר יבחן בשלשה ענינים, א. מצד דברי שכל וחכמה הרצופים בו, עז"א **רחש לבי דבר טוב**, שתחת מכסה המליצה ודבור החיצוני של השיר רוחש דבר חי משכיל חכמה ושכל טוב, ב. בהשקף על איזה נושא נתיסד השיר כי יגדל מעלת השיר לפי מעלת הנושא אשר נכבדות מדובר בו, עז"א **אומר אני מעשי למלך**, שנתיסד לכבוד המלך, ג. בהשקף על המליצה ודבור השיר עצמו, אם המשורר יש לו לשון למודים להלביש משכיות לבבו בדבורים רמים ונשגבים, עז"א **לשוני עט סופר מהיר**, כמו שהסופר המהיר במלאכת הכתיבה (שטענגראף) יעתיק בעט כל דברי המדבר ולא ישמיט מלה אחת מדברים אשר שמע, כן לשוני שהוא עט סופר של הלב, תעתיק כל מחשבת הלב, ותוכל לדבר כל אשר דבר הלב בדבור ההגיוני, -- מעתה מתחיל את השיר:

פסוק ג

יפיפת מבני אדם, דרך המליצים בספור המעלות והתהלות להשאיל להם תוארים ומשלים מצאצאי הטבע, כמו שיאמר על גבוה הקומה, כגובה ארזים גבהו וחסון הוא כאלונים, עז כנמר, ורץ כצבי, וגבור כארי, וקל כנשר, וכדומה, אולם זה רק במעלות חומריות, אבל אם בא להלל במעלות נפשיות שלא נמצא כמוהו בין ילדי הטבע, כמו במעלת הדבור והחכמה, צריך לקחת משלים מבני אדם, כמו שיאמר ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל, הנה חכם אתה מדניאל, עז"א אם ארצה לתת ציור ודמיון אל מעלתך, לא אוכל לומר שאתה נעלה מא' מילדי הטבע רק אצטרך לקחת ציור מן המעולים בבני אדם, ואומר אליך שאתה **יפיפית מבני אדם**, כי לא אשבח אותך במעלה חומרית כמו בגבורה וכדומה, שאומר עליך שאתה גבור מן הארי, רק מה שאהללך הוא כי **הוצק חן בשפתותיך**, שהוא במעלת הדבור והשכל שבך, שע"ז לא אוכל לקחת ציור ודמיון מבע"ח רק מבני אדם שהיו חכמים גדולים ואתה יפיפית ונעלית עליהם, **על כן ברכך אלהים לעולם**, שהמעלות החומריות ששרשם בכח החיוני הם נפסדים עם הגויה ואין קיימים לעולם, אבל אחר שמעלתך היא מעלה אנושיית נפשיית, שהיא נצחית ואינה נפסדת, א"כ ברכתיך היא לעולם, נצחיית:

פסוק ד

חגור, והגם שעם מעלת השכל והדבור יש לך גם יתר המעלות הצריכות למלך, שבראשם היא הגבורה והחרב למלחמה נגד אויביו, אולם אני אומר, שהגם שאצוך לאמר **חגור חרבך על ירך** אתה **הגבור**, כי גם לך זרוע עם גבורה, אבל לא למלחמה תחגור חרב, רק יען שהוא **הודך והדרך**, שהוא מהדר מלכות שיהיה לו גבורי חיל וכלי נשק, אבל בכל זאת **והדרך** העיקרי אם **תצלח** לא בחרב ולא במלחמה, רק ע"י **שתרכב על דבר אמת**, כאלו הסוס שאתה רוכב עליו לא יהיה סוס מוכן ליום מלחמה רק האמת יהיה הסוס שתרכב עליו ובו תצלח, ולא תרכב על הסוס המתגאה, רק תרכב על **הענוה של צדק**, (ר"ל דבר אמת בעיון, וצדק במעשה), **ותורך נוראות ימינך**, ר"ל והענוה צדק שהוא הסוס ההגיוני שתרכב עליו ותצליח, היא תורך את נוראות ימינך, כאילו הנוראות שהיית יכול לעשות ע"י ימינך, ע"י מלחמה וקרב תראך הסוס הזה שהוא הענוה בלא מלחמה, ר"ל שע"י האמת והצדק שעליהם תרכב ותנהיג אותם תנצח את אויביך ותעשה נוראות, כי **חציך**, שיעור הכתוב **בלב אויבי המלך**, **חציך שנונים עמים תחתיך יפלו**, שאויבי המלך, ר"ל אויביך, יחשבו בלבם, כי חציך שנונים באופן אשר עמים תחתיך יפלו, וכן יחשבו בלבבם ויתיראו מלמרוד ומהלחם בך:

פסוק ז
כסאך, אחר **שכסאך** הוא **כסא אלהים**, כי תשב על הכסא לעשות משפט אמת וצדק כאלהים, ולכן יעמוד הכסא **עולם ועד**, כי הדברים האלהיים לא יבלם הזמן ולא יהרסם **שבט מישור שבט מלכותך**, במליצתו, ידמה את המישור כעצם חי מנהיג בשבטו את המלוכה, וכאלו שבט הזה שאחז המישור בידו ונוהג בו, הוא עצמו שבט מלכותך, ר"ל שהנהגתך הוא הנהגת היושר בעצמו **אהבת צדק**, ר"ל מה שאתה נוהג מלכות ביושר וצדק שב להיות קנין בנפשך עד **שאהבת צדק ותשנא רשע**, שלכן א"א כלל שתטה מן הצדק והיושר, **על כן משחך אלהים אלהיך** באופן אשר תשיג **שמן ששון מחברך**, שהאוהבים אותך ימשחו אותך בשמן ששון כי ישמחו על הצלחתך:

פסוק ט
מור ואהלות קציעות מכל בגדותיך, וגם אלה שבגדו בך ולא רצו במלכותך ישליכו עליך מור ואהלות וכל ראשי בשמים בעת שתלך **מן היכלי שן**, שאז הלך לקראת כלתו, **מני שמחוך**, בעת שתלך ממקום השמחה לשמחת חתונים ביום שמחת לבך, אז גם הבוגדים השליכו לפניך כל מיני בשמים לכבודך:

פסוק י
בנות מלכים, הנה לשמחת כלולות הלזו, התאספו כמה בנות מלכים שבאו לכבודו, ועז"א **בנות מלכים** באו עתה **ביקרותיך**, בין הבנות שבאו לכבודך אולם **נצבה שגל לימינך בכתם אופיר**, השגל העומדת לימינך, היא נצבה על כולם ומתרוממת עליהם, בכתם אופיר, ימליץ שכמו שהכתם אופיר יקר מן הזהב, כן היא נצבה על כולם בפאר והוד, ואמר **לימינך**, כי דרך המלכים שהאשה המיועדת לו לפי ערכו תעמוד בשעת הקדושין לצד ימינו, והאשה אשר אינה לפי ערכו וכבודו תעמוד אז לצד שמאלו, ועז"א נצבה שגל לימינך הראויה לכבודך:

פסוק יא
שמעי בת, עתה יסב המשורר פניו אל הכלה, שמעי מה שאומר לך **ושכחי עמך**, היינו שתתגייר ותהיה מעם ישראל, **ושכחי בית אביך** כי תשאר אצל אישה:

פסוק יב
ויתאו המלך יפייך, המלך הוא יתו ויתאר את יפיך **במה שהוא אדוניך**, עקר יפיך יהיה מה שהמלך הוא אדוניך, ולכן **שמעי בת וראי ושכחי עמך ובית אביך והשתחוי לו**:

פסוק יג
ובת צור, המשורר מצייר העינים כסדר, שאחר שדבר מכבוד המלך, מצייר איך המלך הולך מהיכלי שן שלו אל אכסניא של רעיתו, ושם נצבה עם בנות מלכים והיא עומדת לימין המלך, והמשורר מדבר אליה שתקבל דת ישראל, ותשתחוה למלך אדוניה -- עתה הגיעו גדולי צור ועשיריה והביאו לה מנחה יקרה לכבודה, המשורר אומר, את בת צור! הנה **עשירי עם מצור יחלו פניך במנחה**, ומספר מה היה המנחה **כל כבודה בת מלך פנימה**, בארגז שהביא למנחה הונח פנימה כל כבודה של בת מלך, כל דברים היקרים ונכבדים הראוים לבת מלך, תכשיטין יקרים וכדומה, וגם הונח שם **לבושה ממשבצות זהב**, לבוש יקר הנעשה ממשבצות זהב, זה המנחה שהביאו עשירי עם:

פסוק טו
לרקמות, מן האכסניה של הכלה שהיא מבית אביה ששם בא המלך לקראתה וארשה בקדושין אחר שקבלה דת ישראל, ולשם באו שלוחי צור במנחה, משם הובילו הכלה, אל חופה מרוקמת העשויה ממשי ורקמה, ושם באה עם נערותיה, ומשם הובלה אחרי זה להיכלי מלך, על זה אמר **לרקמות**, רצה לומר, עתה תובל לרקמות, להחופות המרוקמות, הובילו הכלה לחופתה, ומשם **תובל למלך**, גם **יובלו בתולות אחריה** אשר הם **רעותיה** - מסב פניו אל המלך ואומר אליו **מובאות לך** הכלה עם רעותיה כולן מובאות לך, כי גם הבתולות האלה רעיות המלכה היו לפלגשים אל המלך:

פסוק טז
תובלנה, מצוה שכולן תובלנה **בשמחות וגיל**, בכל מיני כלי זמר ושמחות, ומשם **תבואינה בהיכל מלך** להשאר שם בארמונו:

פסוק יז
תחת, עתה יברך פרי בטן אשר יולדו מהם, בניך יהיו תחת אבותיך, כי המלך יורש כבוד אבותיו, אבל אחר שגדולתו גדול מכבוד אבותיו, יניח לבניו את הכבוד אשר ירש מאבותיו למשל אביו היה במדרגת אדון, והוא במדרגת מלך גדול, יהיו בניו שרים כפי התואר שירש מאביו, ועל זה אמר **שתשיתמו לשרים בכל הארץ**:

פסוק יח
אזכירה, וגם אחרי מותך **אזכירה שמך בכל דור ודור**, כי השם טוב שלך ישאר לדור דורים **על כן עמים יהודוך** לעולם ועד:

תהילים פרק-מה על דרך המושכל (א) **למנצח**, אחר ששיר זה בא בין תהלות דוד ותפלותיו לצורך הנהגת המתבודד, בהכרח כי תחת לבוש החיצוני נצפן בו גם כן ענין

פנימי, ומדבר בשני פנים נגלה ונסתר משל ומליצה, ועל זה רמז שנאמר השיר הזה לנצח על שושנים, שהשושנה מלבד יפיה החיצוני יש לה גם כן ריח טוב ועונג, וכן תחת יופי השיר בחיצוניותו יריחו המשכילים רוח חכמה ודעת ועז"א **משכיל שיר ידידות** שהוא שיר ידידות אל המשכיל בשכל טוב, שזה מליצה על התגברות השכל ברוח ה' להשכיל באמתתו ולדבר כל כחות יצרי מעללי הגויה תחת רגליו, ובא במשל כאלו הנפש השכליית וכחותיה הם ימשל בעיר הקטנה שהיא הגויה, והנפשות האחרות יכנעו תחת ידו כאשה כשרה העושה רצון בעלה וכבר המשילו הנביאים והחכמים את השכל וכל כחותיו כבעל האשה שהיא הנפש המתוקנת לקבל חקי החכמה ולהתנהג על פי השכל ועצתו, שאז ימלוך מלך השכל בגויה והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ ובית הגויה, ובת מלך זקן שהיא בת הכח המתאוה והמתעורר תכנע תחתיו ויארשה לו באמונה באהבת כלולות להנהיגה כפי עצתו וחכמתו, וע"ז לקח למשל את השיר אשר הוסד לשלמה ביום חתונתו את בת מלכי ארץ, כמו שיתבאר: (ב) **רחש לבי דבר טוב**, הגם שהנגלה מן השיר הוא שיר של חול על אהבת כלולות עם בת נכר, בלבי ומחשבתי רוחש דבר טוב וסגולה יקרה מאד, הגם **שאומר אני** בפה **שמעשי למלך** בכ"ז **לשוני** (הלשון מרמז תמיד על התבונה), דבר התבונה הנעלם בשיר, דומה **כעט סופר מהיר** היודע להלביש דברי התבונה בעדי המליצה ובמכסה המשל והחדה עד שצריך חכם לב אשר יביט ויבין משכיות לב: (ג) **יפיפת** תחלה ידבר אל הבעל, שהוא השכל שהוא המלך החכם אשר ימלוך עתה בבתי הנפש, ואמר **יפיפת מבני אדם** היופי שלך אינו דבר הנמצא בין כחות הנפש החיונית והצומחת שהם בהמה המה להם, רק יפיפית בסגולה המיוחדת אל האדם לבדו שנברא בצלם אלהים ובדמותו, והוא כי **הוצק חן בשפתותיך**, במה שהיא נפש מדברת, כמו שתרגם ויהי האדם לנפש חיה לרוח ממללא, והתבאר אצלי שהשפה היא המיוחדת אל הדעת שהוא שידע חקי החכמה בידיעה ברורה, שזה יושג על ידי רוח אלהים ועזר מקדש אשר ילוה אל הנפש השכליית להשכילה באמתו, **על כן ברכך אלהים לעולם**, אחר כי היא ברכת אלהים ועוז משמים ישוה עליו, תקנה ע"ז ההשארה והנצחיית שתשאר לעולם: (ד) **חגור**, הנה ההשכלה הזאת שידובר בה עתה שהיא ע"י דעת אלהים ושכל טוב, שהיא ההשגה ברוה"ק, כמו שהשיג שלמה את החכמה וכל נתיבותיה ואמתיותיה ברוח אלהים, זה א"צ להשתמש בכח הבינה שענינה הוא עשות ההיקשים והמופתים ע"י החקירה והעיון, שזה יצויר בכתובים כענין מלחמה, שהוא העורך מערכה ומתוכח עפ"י מופתי התבונה להפיל הדעות הכוזבות בחצים ואבני קלע שהוא בראיות ובהיקשים, ובכל זאת היה לשלמה גם תבונה הרבה

כמבואר בכתוב, וידע לנצח במופתים ולהוכיח הכל בראיות, ועז"א **חגור חרבך על ירך גבור**, הנה יכולת ג"כ ללחום בחרב הוכוח ובאותות ובראיות, וזה **הודך והדרך**, כי תדע לברר את יסודות האמת גם על פי דרכי הפילוסופיא וראיותיה, ובכ"ז (ה) **הדרך** העקרית יהיה במה **שתצלח ותרכב על דבר אמת**, כי ההשגה ע"פ דרכי הראיות מן המאוחר אל הקודם יעביר תחלה לפני בקורת עיוני כל השקרים ויחקור ויעיין וילחם ויערך מערכה עד יברר האמת, ואתה שהשגתך העקרית היא מן הקודם אל המאוחר תרכב תכף על דבר אמת בעיון, **וענוה צדק**, במה שנוגע אל השכל המעשי, זה ישיג ע"י ענוה שיכניע כל מדות הגוף אל הצדק, **ותורך נוראות ימינך** שמה שתשיג ביגיעה רבה ע"י העיון והחקירה והיקשי התבונה תשיג בהשגה פתאומית ע"י רוח ה' בלא יגיעה ועמל: (ו) **חציך**, וגם אויבי הנפש המשכלת, שהם כח הדמיון והמתעורר והמתאוה, שצריך ללחום עמהם בחצים וכלי קרב להכניעם תחת משמעת השכל, הם יחשבו בלבם כי **חציך שנונים עד שעמים תחתיך יפלו**, כי באשר ישיג הכל בהשגה ברורה יהיו חקי החכמה חרותים תמיד על לוח לבו, עד שתקבל הנפש טבע שניה שלא תצייר רק ציורים טובים ויראת ה', וכן רק השגות אמתיות ונכונות בדעות, ולא יוכלו אויבי הנפש להתקומם נגדה כלל ולהרים ראשם כי חצי השכל שנונים תמיד לנצחם, כמ"ש טובה חכמה מכלי קרב: (ז) **כסאך**, ובזה ישב השכל על **כסא אלהים** למשול בבתי הנפש ממשל רב, ועיר גבורים עלה חכם ומשל והצליח, וכסא זה הוא כסא אלהים כי בא בעזר הרוח האלהי הנלוה אליו ממרומים, וע"כ ישב על הכסא **לעולם** ולא ימוט מצדקתו, **שבט מישור שבט מלכותך**, כי היושר בעצמו מה שנקבע בלבו טבע היושר, בין בדעות ואמונות להשיג הכל בדרך ישר בהשגה אמתיית, בין במעשים לעשות הטוב והישר בעיני אלהים ואדם, והא השבט שבו תנהיג מלכותך על כל כחות הנפש: (ח) **אהבת צדק**, וע"י היושר הטבוע בלבך **אהבת צדק ותשנא רשע**, כי הקבע טבע הלב אל הצדק עד שישנא את הפכו, **על כן משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחברך**, שכחות המתחברים לך שהם הכחות הנלוים אל נפש השכליית כמו כח הערמה העצה והמזמה ודומיהם וכן הכחות הטובות במדות כמו הענוה והרחמים והנדיבות ודומיה, להם תהיה משוח בשמן ששון, שהשמן מרמז על ההשפעה האלהית ועל החכמה אשר יאציל על קדושיו, שאל השמן הזה יתחברו האבנים ויהיו למצבת קדש ויצוק שמן הדעת האמתי והרוח הנאצל ממרום על ראשה: (ט) **מור**, וגם הכחות הבוגדים בך ומתנגדים אל הנפש השכליית, כמו כח העקשות והסכלות העומדים לשטנה אל השכלת השכל, כח הקנאה והגאוה והתאוה וכדומה הנלחמים נגדו במעשים, גם הם יכנעו לרגליך וישליכו לך **מור** שהוא המובחר העולה

מכחות נפש החיונית, **ואהלות וקציעות** שהם דברים הנותנים ריח טוב בנפש הצומחת, ר"ל שגם המדות והתאוה ששרשם מנפשות הנמוכות החי והצומח, יבררו טוב המדות להכנע לפני השכל, **מן היכלי שן מני שמחוך**, עת תצא מן היכליך ששם הייתי שמח בהשכלה להנהיג את הגויה, יכנעו גם המדות והתכונות הנוטות לרעה, ויתהפכו להיות עבדים נאמנים לשרת את הנפש השכליית ולעשות הכל כפי פקודתו בעבודת הקדש, כמו להשתמש במדות העזות נגד המלעיגים עליו בעבודת ה' ובגבהות הלב בדרכי ה', ובאכזריות וקנאה נגד מנאצי ה' ואויביו, וכדומה: (י) **בנות מלכים**, עתה יצייר עת יצא החתן הנשגב הזה מהיכלו לארוס את בת מלך צור ולקחתה לו לאשה, והוא שהשכל יקח את הנפש להיות לו לאשהה הסרה למשמעתו והוא ימשול בה להנהיגה כפי עצתו, והיא תהיה לו כאשה כשרה העושה רצון בעלה, ובאשר שורש הנפש החיונית וכחתיה הם נולדו על אדמת נכר, ע"י החומר והגויה, היא א"כ בת מלך צור, שהוא בן נכר, ובצד אחר יקרא החומר וראשי כחותיו שהוא הכח המתעורר בשם מלכים, שהם המולכים בגויה וכמו שהמליץ זה במשל הנאמר בשיר השירים, ובספר קהלת כנהו בשם מלך זקן וכסיל, וכל כחות המסתעפות מהם בנות החומר הם **בנות מלכים**, ובאים עתה **ביקרותיך**, לתת יקר למלך החכם אשר יתפוס מלכות להנהיג ע"פ עצת החכמה, ואז **נצבה שגל לימינך** שהנפש לא תהיה כנגדך רק תתיצב לימינך, לסייע לך בכל ענייניך, כמ"ש זכה עזר לא זכה מנגדתו, והיא נצבת **בכתם אופיר** מקושטת בתכשיטין יקרים שהם מדות טובות ותכונות ישרות: (יא) **שמעי בת**, עתה ידבר אל הכלה שתשים לב להבין ועין לראות ואזן לשמוע לעצת השכל והחכמה, **ושכחי עמך ובית אביך**, שתעזב התאוות והתכונות הרעות והציורים הרעים שהם עמה ומשפחתה, כי הם מטבע מילדתה, ומכח בית אביה שהיא החומר וכחותיו שהוא אביה ומולידה: (יב) **ויתאו המלך יפיך**, והשכל שהוא ימלוך עתה בעיר הקטנה הלזו הוא יציין את יפיך, במה **שהוא יהיה אדוניך**, ובמה שתשמעי לעצת השכל והחכמה ותשל נעלי החומר מעל רגליך, **והשתחוי לו** להכנע לעצת החכמה והדעת: (יג-יד) **ובת צור** מעתה יתעצמו בה המדות אל דרך הטוב, והנפש תתלבש מחלצות שהם המדות הטובות שהם ימשלו לבגדים, כי כל כח וכח כשימשול בלב ויצטייר בו יכסה את הנפש כולה ותתלבש בו כאדם הלובש ומתעטף בבגדיו, ואם תתעטף בציורי החכמה והמוסר והמדות המשובחות נאמר שהתעטפה בבגדים יקרים ולבושי מלכות, ויצייר שהבגדים האלה הביאו לה מנחה עשירי עם מצור, כי זאת תשיג מכחות המשובחות של נפש היוהלאנית הנתלית בגויה שהם עם צור, והם יתקנו כחותיה ויארגו מהם בגדים יקרים, ועז"א **שעשירי עם יחלו פניך במנחה**, ומה היא

המנחה **כל כבודה בת מלך**, דברים מכובדים ועניינים נפשיים הראוים לבת מלך, שבתוך הארגז של המנחה נמצא **לבושה ממשבצות זהב**, לבוש מלכות שבו תלביש הנפש שהם מדות יקרות מאד מזהב ומפז: (טו) **לרקמות**, אחר שקנתה הנפש בגדים היקרים בגדי מלכות, שהם המדות המשובחות ותכונות טובות, אז תובל אל האפריון המרוקם אשר עשה לה המלך, ר"ל תוכן לקבל חקי החכמה וציורי דעת ולקח טוב, וגם **בתולות אחריה רעותיה** שהם כל כחות הנפשיות, כולם יהיו נמסרים אל משמעת השכל לעבוד עבודתו, הגם שהן בתולות שלא נכבשו עד הנה: (טז) **תובלנה בשמחות וגיל**, שלא יהיו במדרגת כובש, כי יסולק יצר הלב ויתגברו ציורי השכל והמוסר עד שיקבל חקי החכמה בשמחה וגיל, **ויבואו בהיכלי מלך פנימה** להשכיל סודות השכל וצפונותיו: (יז) **תחת אבותיך**, יהיו בניך ותלמידיך, שהתלמידים הם בני השכל אשר יוליד, תלמדם חקי החכמה שקבלת מאבותיך ומוריך, **תשיתמו לשרים בכל הארץ** גם הם יהיו מושלים על הארץ והחומר, ויכניעו את הארץ תחת ממשלת שכלם: (יח) **אזכירה שמך בכל דור ודור**, כי תהיה ממצדיקי הרבים שהם ככוכבים המאירים לעולם, **וכל העמים יהודוך** והוד והדר ישוו עליך ויאכלו פרי מעשיך ולמודיך:

פרק מו

פסוק א

למנצח לבני קרח, מבואר מענינו שנתיסד על שטף מים רבים שהיה אז בארץ סוריא, שנהר פרת את גדותיו ושטף מדינות והחריב ערים רבים ושם שמות בארץ, ובהגיע השטף לארץ הקדושה שם לא הזיק מאומה, מפני כבוד ה' השוכן בירושלים, אשר לפניו השתחוו בני אלים אלה בהדרת קדש, כמו ששורר על כזאת למעלה סי' כ"ט, ובעת ההיא היה עריץ אחד ממלכי סוריא מרגיז ממלכות וכבש והחריב מדינות רבות, וישם פניו להלחם בישראל, ושטף הנהר אבד את מחנהו וכלי מלחמתו ומזה ראו כי ה' אתם, וכמו ששרו בני קרח על כזאת לקמן סי' מ"ח עי"ש:

פסוק ב

אלהים לנו, ר"ל בטחוננו על ה' י"ל ג' מעלות, א. **שהוא לנו מחסה ועז**, ב. שלא לבד שהוא מחסה בעת שלום, כי הוא גם **עזרה בצרות**, בעת צרה, ג. שאין צריך לבקשהו הרבה ולהמתין על עזרתו כי הוא **נמצא מאד** וקרוב לקוראיו:

פסוק ג
על כן לא נירא בהמיר ארץ, את מקומה, ובעת **שימוטו ההרים בלב ימים**, הגם כי **יהמו יחמרו מימיו** של הנהר שיזכיר בסמוך, והגם שירעשו הרים בגאותו של הנהר, בכ"ז לא נירא:

פסוק ה
נהר, ר"ל הנהר הזה שדבר בו בפסוק הקודם (אשר הרים ירעשו בגאותו), **פלגיו ישמחו** את **עיר אלהים**, שלא לבד שלא ישחית ערי אלהים בגאותו כי בהפך פלגיו ישמחו אותה כי ירוה שדותיה לברכה, וזה יען שהיא עיר של **קדוש משכני עליון**, ועי"כ **אלהים בקרבה**, ולכן **בל תמוט** מן השטף הזה, כי **יעזרה אלהים לפנות בקר** שבעת הבקר העביר אלהים רוח על הארץ וישוכו המים, ולמ"ש בסי' מ"ח שהיה אז סערת רוח קדים, כמ"ש ברוח קדים תשבר אניות תרשיש, ר"ל שמצד קדים שהוא לפנות בוקר, הצד שהבוקר מאיר שם, בצד זה יושיעה אלהים:

פסוק ז
המו, יאמר, ראו נא איך **המו גוים ומטו ממלכות** ע"י השטף הזה, הנהר **נתן בקולו**, ועי"כ **תמוג ארץ**, ונחרב רוב הישוב, אבל **ה' צבאות עמנו**, ה' המושל על צבאות אלה וחיל השטף והגלים שהם שלוחי ה' והוא אלהים צבאות, שר הצבאות האדירים האלה, והוא עמנו, וא"כ **משגב לנו** מה שהוא **אלהי יעקב** ומשגיח עליהם בהשגחתו:

פסוק ט
לכו, עתה ישוטטו רעיוני המשורר על כל המהפכה אשר הפכו הצבאות האלה מים רבים אדירים בפקודת ה' ויאמר, אתם בני תבל ! **לכו חזו** שזה לא נעשה במקרה, כי היא **מפעלות אלהים** אשר הוא **שם שמות** ושממון בארץ:

פסוק י
משבית, משים פניו אל העריץ המרגיז ממלכות ומחריב הארץ בעת ההיא, אומר אני אל **המשבית** ומחריב ע"י **מלחמות עד קצה הארץ**, שבמלחמות שעשה השבית רוב הישוב, אומר אני אליו שמעתה **קשת ישבר**, **ויקצץ את החניתים**, **ואת העגלות** (שהם המרכבות שבם נלחם) **ישרף באש**, שמעתה אין צריך שהוא יהיה שבט אפו של ה' להחריב הארץ, אחר שה' בעצמו יצא עם צבאותיו להחריבה ויש לו שלוחים אחרים ע"ז, לכן **הרפו**, אתם מחריבי תבל הרפו עתה, **ודעו כי אנכי אלהים**, וכי אנכי בעצמי **ארום בגוים וארום בארץ**, ר"ל כי עת שהייתם אתם שלוחי ה' להחריב, אמרתם כי בכח ידכם עשיתם זאת, אבל עתה ידעו כולם שאני המרגיז ארץ ממקומה, ובכל זה **ה' צבאות עמנו**, ולא תגע

אלינו הרעה, וכיון ג"כ שע"י השטף הזה נשבר כחו של העריץ המרגיז הארץ, ולכן אמר שמעתה קשת ישבר וקצץ חנית, כי נשתה גבורתו, וה' בעצמו בא לשפוט הארץ, ועי"כ נצולו ישראל גם מן רעת המרגיז הארץ שהיו פניו מועדות לבא עליהם, וה' צבאות עמנו להצילנו גם מידו:

פרק מז

פסוק א

למנצח לבני קרח, הוסד על עת העתיד המקוה שיכירו כל העמים מלכות ה' וילכו לבקש פני ה' בציון:

פסוק ב

כל העמים, בזמן הזה העמים הם במלחמה תמידית גוי בגוי ממלכה בממלכה, וזה משתי סיבות, א. בסבת האמונה, שכל בעל אמונה מיוחדת ילחם וירצה להכריח בעל אמונה אחרת אל אמונתו, ב. בסבת המשרה והממשלה שכל עם רוצה להשתרר על עמים זולתו, עפ"ז יאמר לעתיד לבוא לא ישא גוי אל גוי חרב, רק **כל העמים יתקעו כף** זה לזה לעשות שלום ביניהם עד עולם להשבית חרב ומלחמה, כי אז יעבדו כולם אל אחד וה' יהיה מלך אחד על כולם, ועז"א **הריעו לאלהים בקול רנה**, שהיה דרכם להריע בתרועה וקול שופר בעת המלכת מלך חדש, ואז ימליכו כולם את האלהים למלך על כל הארץ, ויריעו תרועה גדולה, בענין שלא יהיו עוד לאמונות שונות, ולא יחצו עוד לכמה מחנות:

פסוק ג

כי ה' עליון נורא, הנה מצד האמונה, עתה יש מכחישים הסבה הראשונה לגמרי ואומרים שהכוכבים והמזלות המה היוצרים, ואז **יהיה ה' עליון**, ויש שמודים בסבה הראשונה וקרו ליה אלהא דאלהיא רק שאומרים שאינו נורא, אחר שאין משגיח בשפלים ואינו גומל ומעניש, וא"כ אין להתירא ממנו, כמ"ש רם על כל גוים ה', וע"כ היו מתיראים מהכוכבים בחשבם שלהם נתנה הממשלה, ואז יהיה **נורא** -- ומצד המלוכה והמשרה יהיה אז **מלך גדול על כל הארץ** עתה יבאר שני אלה. **ידבר**, ואז **ידבר** וינהיג את **העכו"ם תחתינו** מצד הנהגת המשפט, כמ"ש ושפט בין הגוים, **ולאומים תחת רגלינו**, מצד הדת והתורה, כמ"ש שם כי מציון תצא תורה:

פסוק ה

יבחר, מבאר מאיזה מקום תצא הנהגת המלוכה והדת, שזה יהיה מציון, שהגם שהיא חרבה עתה, עוד **יבחר לנו את נחלתינו** שהתחלת השראת השכינה שם הראה ליעקב

במראה הסולם שראה בהר ההוא, (ששם ראה ג"כ את המקדש הבנוי לעתיד לבא כמ"ש חז"ל), וז"ש **את גאון יעקב אשר אהב**:

פסוק ו

עלה, עתה מצייר איך המלך הגדול הזה מקבל את המלוכה הזאת שהעמים ממליכים אותו, והוא מתעלה עתה מן הנהגתו הקדומה שהנהיג טרם המלך מפי בריותיו זה המלכות העצום, אל הנהגה אחרת נעלה ורמה מן ההנהגה הראשונה, כי הנהגת ה' בזה"ז תהיה לפעמים ע"י שם אלהים, והוא בעת שינהיג ע"פ הנהגת הטבע, ולפעמים תהיה ע"י שם הויה, והוא בעת שינהיג ע"פ הנסים והנפלאות, והנהגה זו תהיה בשביל ישראל, ונקרא אז בשם מלכנו, או גואלנו, אלהי ישראל, אלהי יעקב, קדוש ישראל וכדומה ואז יתנשאו שני הנהגות האלה ויתעלו עילוי רב, שע"י **התרועה** הזאת שהמליכו אותו **עלה אלהים**, התעלה ההנהגה שינהיג ע"י שם אלהים, כי הנהגת הטבע תשתנה אז אל טבע מעולה מהראשונה כמ"ש הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה, וכן **ע"י קול שופר עלה ה'**, היינו ההנהגה הנסיית שהוא ע"י שם הויה, כי יהיה נסים נפלאים ונעלים ומתמידים יותר מהקודמים, ומפרש ע"י שעלה אלהים בתרועה:

פסוק ז

זמרו אלהים זמרו, תתנו שבח לשם אלהים שעלה ונתעלה, וע"י שעלה ה' בקול שופר **זמרו למלכנו זמרו**, ששם מלכנו הבא בכינוי מורה על הנהגתו הנסיית, שעלה עתה ע"י קול השופר שהוא סימן אל קיבוץ גליות, כמ"ש והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, וטעם ההתעלות הזאת הוא **כי מלך כל הארץ אלהים**, שגם מצד הנהגתו הפשוטה שע"י שם אלהים, הוא עתה מלך כל הארץ, וכלם עובדים אותו, וע"כ **זמרו משכיל** שאז ישכילו כולם מלכות ה' וגדולתו:

פסוק ט

מלך, עד עתה סדר התחלת המלוכה, עתה מציין התמדת המלכות, כבר **מלך אלהים על גוים**, וגם **ישב על כסא קדשו**, שאינו יושב עוד על הכסא שישב עד עתה שהוא השמים והמערכת (כמ"ש ה' בשמים הכין כסאו) רק ישב על כסא קדשו, כסא הנהגה הפלאיית שהוא בקדש נעלה מן הטבע:

פסוק י

נדיבי, ועתה **נאספו נדיבי עמים** שהתנדבו לגייר א"ע, והם **עם אלהי אברהם** שהיה ראש לגרים, **כי לאלהים** (נאספו) **מגני ארץ** כל הצדיקים והחסידים שהם מגני ארץ, ובעת

ההיא **מאד נעלה**, יתעלה בהנהגתו תמיד מעלה מעלה בנסים חדשים ואותות ונפלאות אשר לא נבראו:

פרק מח

פסוק א

שיר מזמור, מזמור זה נתיסד על סער גדול שהיה בעת ההיא מפוצץ הרים ומשבר סלעים, ובהר ציון ששם ג"כ היה הסער לא הזיק מאומה, כי ה' השוכן בהר הזה הגין עליה, והיה הסער הזה להם לטובה כי אז התחברו מלכי ארץ וירדו באניות תרשיש לכבוש את ארץ ישראל, והסער הזה שבר אניותיהם והכה בים חילם, והוא קרוב עם המזמור שלמעלה סי' מ"ו:

פסוק ב

גדול ה' ומהולל מאד, לא כל גדול הוא מהולל, שלפעמים ע"י גדולתו לא ישים לב על השפלים ממנו ולא יהללו בשערים מעשיו אבל ה' במקום גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו, עד שהוא גדול מצד עצמו, וגם מהולל מצד ענותו להשגיח על כל, וההילול תהיה לרוב רק מרחוק, כי מקרוב יראו שמעלתו יש לה גבול ולא יהללוהו כ"כ, אבל ה' **הוא מהולל בעיר אלהינו**, וביחוד הוא ההילול על השגחתו בעיר אלהינו, וביחוד על **הר קדשו**, ומפרש דברי התהלה שמהללים לאמר **יפה**, הגם שהר ציון י"ל כל המעלות, שהוא מצד עצמו **יפה נוף**, שהאקלים שההר שוכן בו הוא יפה מאד, וגם הוא **משוש כל הארץ**, וגם הוא **קרית מלך רב**, ששם עיר הבירה של מלך גדול, בכ"ז כל אלה המעלות אינם המשגב והתוקף של המקום ההוא, רק מה **שאלהים בארמנותיה**, עי"ז **הוא נודע למשגב** שעקר החוזק שלה מה שאלהים שוכן בארמנותיה, וזה פירוש על מהולל מאד, שבזה יהללו את ה' על ששכן שכינתו בציון והוא משגבה עתה יתחיל ספור המעשה שקרה בעת ההיא:

פסוק ה

כי הנה המלכים נועדו, שהתועדו ללכת לכבוש את ירושלים, וגם **עברו יחדו** שעברו באניות על ים תרשיש, אולם (ו-ז) **המה ראו** השגחת ה' בעיניהם, **וכן תמהו ונבהלו** עד **שנחפזו** לברוח, **ואחזתם שם רעדה**, ומה ראו? (ח-ט) **ברוח קדים תשבר אניות תרשיש**, איך ע"י רוח קדים נשברו אניותיהם, ושיעור הכתובים **ברוח קדים תשבר אניות תרשיש**, **אלהים יכוננה עד עולם**, הם ראו שע"י הרוח ששברה את אניות תרשיש ברוח הזה בעצמו כנן את ירושלים על מכונה בל תחרב ע"י האויבים, ומה שאמר **כאשר שמענו**

וכו' הוא מאמר מוסגר, **שכמו ששמענו** שמע הרוח הזה, **כן ראינו** אותו **בעיר ה'**, שגם שם היה הסער כמו על הים, וברוח הזה אלהים יכוננה עד עולם, **סלה**, נשלם הענין:

פסוק י

דמינו, עד הנה לא היה לנו שום ציור ודמות מדין ומשפט, רק ציור של חסד, כי בקרב היכלך לא הרגשנו ממך שום דין ורוגז ועונש, אך טוב וחסד, עד כי **בקרב היכלך** לפי הנהגתך שם, **לא דמינו** רק **חסדך**, לא היה לנו דמות וציור רק ציור החסד, אבל עתה ראינו, כי **כשמך אלהים כן תהלתך על קצוי ארץ**, שתהלתך היוצא על קצוי ארץ חוץ מן ההיכל, היא מתיחסת אל שמך אלהים שהוא מורה שאתה דיין ושופט צדק להעניש להראוים לעונש, כי שם מהללים אותך **שצדק מלאה ימינך**, שם נגלית במדת הצדק שהוא תואר אל השופט הבלתי נושא פנים ובלתי עושה חסד לוותר לחייבים, רק שופט בצדק, (ור"ל שהנהגתו בקרב היכלו עם ישראל הוא חסד, אבל הנהגתו עם העולם הוא בדין, כי כן העניש את העמים שבאו באניות תרשיש וישראל נצולו בחסדו):

פסוק יב

ישמח, **הר ציון ישמח למען משפטיך**, כי המשפטים האלה היו לטובתם להצילם מאויביהם:

פסוק יג

סבו, אומר אחרי הסער הזה שהפיל מגדלים והרס מבצרים בכל ערי העמים, **סבו את ציון והקיפוה**, סביב, וראו אם נהרס שם איזה בנין, **ספרו מגדליה** אם נמצאו כולם ולא נהרס אחד מהם, אולם **שיתו לבכם לחילה**, ראו נא מי היא החומה המקפת את העיר ולא הניח את הסער ליכנס לתוכה, **פסגו ארמנותיה** עלו על ראש הפסגה של ארמנותיה, וראו מי השומר העומד בראש הארמונות לשמרה, למען תספרו לדור אחרון ותודיעו להם:

פסוק טו

כי זה אלהים אלהינו, הוא חילה וחומתה, והוא השומר העומד על פסגת ארמנותיה (כמ"ש אלהים בארמנותיה נודע למשגב) והוא העומד **לעולם ועד**, **והוא ינהגנו עלמות** היינו עד עולם:

פרק מט

פסוק א
למנצח, תוכחת מוסר אל הבוטחים בעשרם ועובדים את גופם ואדמתם ומעבידים ומאבדים את נפשם ונשמתם, מראה על פניהם סכלותם כי יחליפו העולם העומד באובד, הרוחני בגשמי, הנקלה בנכבד, וכי נמשלו כבהמות נדמו:

פסוק ב
שמעו זאת, תוכחה זו כוללת בין עמים ולאומים שהיא החברה המדינית, ובין יחידים היושבים חלד, כי בסכלות הזה השתבשו יחידים גם תעו בו גוים וממלכות:

פסוק ג
גם, היא כוללת גם כל כתות האנשים, בין הנכבדים בין הנקלים, בין העשיר בין האביון, כי כולם יבערו ויכסלו בזה:

פסוק ד
פי ידבר חכמות, המאמרים שיאמר בפיו הם דברי חכמה, **והגות לבי תבונות**, ותוך מאמריו החיצונים רצוף היקש תבוניי, למשל מה שיאמר שהכסף והעושר הם רק קנינים מדומים זה לקוח מדברי החכמה, אבל מה שיסביר את הדבר הוא היקש הלקוח מדרכי הבינה, וזה צורתו, האדם צריך שימיר קנין חיצוני בעד קנין מתעצם אליו יותר, למשל הכסף בעבור גופו, הנפש היא עצמות האדם נגד הגוף, התולדה מזה שצריך שימיר מחמדי הגוף בעד אושר הנפש, והיקש תבוניי הזה בנוי על היסוד הלקוח מדברי החכמה ממהות הנפש ושהיא עצמות האדם:

פסוק ה
אטה למשל אזני, כי יתחיל דבריו במשל מן פדיון האח ופדיון עצמו ממות, שהוא משל אל פדיון הנפש ממות העצמי, **אפתח בכנור חידתי**, שמדי נגנו בכנור ימצא תיכף חדתו, ויבין הנמשל:

פסוק ו
למה אירא, פסוק זה הוא כעין הצעה לכל מה שיאמר אח"ז, הנה ה' הכין לנו מקור חיים היא הנפש הנצחיית אשר היא לא תמות במות הגוף כי תשאר צרורה בצרור החיים את ה' בעדן הנפשות, וא"כ **למה אירא בימי רע**, כשיגיעו ימי המות למה אירא מן המות הלא היא יובילני אל החיים הנצחיים, ואך מה שאירא הוא כי **עון עקבי יסובני**, שאז יסובו

אותי העונות שהלכתי והנהגתי בהם שלא שמרתי להכין לי צידה ליום מועד ולעשות דבר להשלמת נפשי, עד שלא אירא מן המות רק ממעשי הרעים:

פסוק ז

הבוטחים, אומר אני **אל הבוטחים על חילם**, ולא יבטחו בו להיות אמצעי אל השלימות כמו לעשות בו צדקה וחסד, רק **שברוב עשרם יתהללו**, וזה הוא התכלית אצלם לאצור עושר רב:

פסוק ח

אח, הכי **לא יפדה איש את אחיו**, שאם ירצה להמית את אחיו והוא יכול לפדותו בממון הכי לא יפדהו? ואם יקרה אכזר כזה שממונו חביב עליו מהצלת אחיו, הכי **לא יתן לאלהים כפרו**, היינו כופר עצמו, אם נתחייב מיתה וכופר יושת עליו שבו ינצל מן המות וכי לא יתן כספו בעד הצלת חייו? הלא ודאי יתנהו, א"כ אשאל אם כל אדם יתן את כל אשר לו בעד חיי גופו הגם שגופו אינו עקר האדם, ר"ל שהוא אינו עצם האדם הנשאר קיים ונצחי, שעיקר האדם הוא נפשו הנצחיית והגוף רק לבוש אליו:

פסוק ט

ויקר, וא"כ הלא יקר ונעלה מן פדיון גופו העובר הוא **פדיון נפשם**, לפדות נפשם הנצחיית מן המות הנצחי, וא"כ מדוע **וחדל לעולם**, מדוע יחדלו המון האנשים מלפדות את נפשם בל תמות המות הנפשיי הנצחיי:

פסוק י

ויחי, ר"ל שהלא בפדותם את גופם לא יפדהו רק שיחיה חיי שעה לא על חיי עולם, כי בסוף ימות בהכרח וירד לשחת, אבל אם יפדה את נשמתו הלא **יחי עוד לעולם** חיים נצחיים, **ולא יראה השחת**, וא"כ היה ראוי שיתן כל הונו ורכושו בעד פדיון נשמתו, ומדוע חדל זאת לעולם ואין איש שם על לב לפדותה מני אבדון נצחי:

פסוק יא

כי יראה, הלא צריך הוא לראות שבענין הנפשיי יש הבדל בין החכם ובין הכסיל, **שחכמים ימותו וכסיל ובער יחד יאבדו**, שהחכמים לא יאבדו כי נפשם תחיה לעד רק ימותו שהוא מיתת הגוף, אבל כסיל ובער הם יאבדו, כי לא ישאר שארית לנפשם, אבל בענין הממון אין שום הבדל בין האנשים כי כולם **יעזבו לאחרים חילם**, שעשרם יירשו אחרים אחרי מותם:

פסוק יב

(יב-יג) **קרבם**, ר"ל הלא ראוי שידעו ויחשבו זאת בקרב לבם, כי **בתימו** אשר ישארו **לעולם ומשכנותם**, אשר ישארו **לדור ודור**, ר"ל הבתים והמשכנות של העשירים אשר ישארו אחרי מותם ביד זרים היורשים אותם, הם **יקראו** ויכריזו ויפרסמו **בשמותם**, דהיינו בשמם ובשליחותם, שהבתים האלה יהיו שלוחים מהם להכריז בשמם **עלי אדמות** ולהודיע לכל לאמר, דעו כי **האדם** אשר **לא ילין ביקר**, מי שלא יוכל לקחת עמו יקרו ונכסיו ללין עמו בקבר, האדם הזה **נמשל כבהמות נדמה**, היה סכל כבהמה, כי האדם צריך לקחת עמו את היקר, דהיינו לעשות בו חסד ומעשים טובים עד שישאר בידו לעת אחריתו, ומי שלא עשה זאת הוא נמשל כבהמה, כן יקראו ויכריזו בתי העשירים ומשכנותיהם, ר"ל שמן הבתים וארמנותיהם אשר עמלו בהם בבנינם והם עתה ביד זרים ילמדו כל בני אדם המוסר הזה:

פסוק יד

זה דרכם, וא"כ איך יהי' דרכם זה **כסל למו**, איך יהי' זה תקותם ואיך ישימו כסלם בעושר כזה שיכריז אחרי מותם שהיו דומים כבהמות? ואיך **אחריהם בפיהם ירצו**, שבצואתם בעת מותם יגלו רצונם בפיהם מי שיירש נחלתם אחריהם, היש שטות גדול מזה? **סלה** סיום הענין:

פסוק טו

כצאן לשאול שתו, כחות החיים דומים כצאן שסוף בהמה לשחיטה כן **לשאול שתו**, **והמות ירעה אותם** כמו שהצאן מפטמין אותם בכדי לטבחם ולהמיתם, כן סבת רעיתם ומזונם הוא המות, שע"י המות וההעדר הכרוך בטבע החומר יותכו ליחותיו תמיד ויצטרך אל המזון להשלים תמורת הניתך, ואחר שהתמורה חלושה מן הליחות השרשי יופסד הליחות השרשי ויתמעט תמיד עד שימות, **וירדו**, אולם נגד כחות החיים הממירים מזגיהם תמיד ונתכים ומתקרבים אל המות, נמצא ג"כ כחות **ישרים**, שהם הכחות הנפשיות והשכליות כמו כח הבינה והדעת ויתר המדות הטובות שהם כולם ישרים ותמימים, והם **ירדו**, כצאן האלה שהם כחות החיים וימשלו בם ע"י כח הממשלה אשר בנפש בכל **בקר**, ויבקרו אותם כבקרת רועה עדרו, **וצורם** שהוא הצור החזק שלהם שהיא הנפש הנצחיית (שנקראת בשם צור כמ"ש ויעתק צור ממקומו וכמש"ש) הוא ירדה בם **לבלות שאול מזבול לו**, שהוא יבלה את השאול בל יהי' זבול ומעון לו להצור הזה, שנפשו הרוחנית תתגבר על כחות החומריים וישיבם אל היושר והשיוי

ואל הנצחיות, וימשול על כח ההעדר שהוא השאול הכרוך בטבע החומר ויגבור השכל והצורה והרוחני על בני השאול ואבדון אלה:

פסוק טז

אך, אולם אנכי לא נמשכתי אחרי החומר, **ואלהים יפדה נפשי** הרוחנית **מיד שאול**, **כי יקחני** אליו להיות נפשי צרורה בצרור החיים עם ה' אלהי הרוחות, סלה, סיום הענין:

פסוק יז

אל תירא, בל תתירא ולבך אל יהגה אימה, באשר תחשב כי בזה **יעשיר איש** במה **שירבה כבוד ביתו**, במה שביתו מלא כבוד מרוב הקנינים והחמודות, אל תחשוב שהיא היא העושר של האיש, לא זאת **כי** אם **לא במותו יקח הכל**, אם אין הקנינים מתעצמים עמו עד שיוכל לקחתם עמו בעת מותו, ע"י שיוציא ממונו לצדקה ומע"ט שאז הקנינים הם שלו גם אחר מותו, כי הצליח בם את נפשו והלך לפניו צדקו, אם לא יוכל לקחת הכל במותו רק ישארו פה ביד זרים, א"כ הלא **לא ירד אחריו כבודו** ואינו כבוד אמתי אחר שלא ישאר אצלו:

פסוק יט

כי, מי שרוצה שיהיו הקנינים שלו, צריך שיוציאם בצרכי נשמתו, עד **שעם חייו יברך את נפשו** לא את גופו, **ויודוך** רק אז יודוך **אם תיטיב לך**, לנשמתך, לא אם תיטיב לזרים יורשי עשרך:

פסוק כ

תבא, אם **תבא עד דור אבותיו** (של האיש שלא ירד אחריו כבודו) תראה כי **עד נצח לא יראו אור** כי יאבדו לנצח:

פסוק כא

ואדם, **האדם** שי"ל **יקר** שהיא נפשו הנצחיית שהוא יקר אמתי, והוא **לא יבין** ויחליפנה בעבור הבל ורעות רוח, א"כ הוא **נמשל כבהמות נדמו**, כי חיי גוף האדם דומה כחיי הבהמה כמות זה כן מות זה:

פרק נ

פסוק א

מזמור לאסף, בו תוכחה נגד החנפים והצבועים שהיו עושים תועבות גדולות ומראים את עצמם צדיקים ע"י הבאת קרבנות רבים, והוצאת דבה על רעיהם בדברים שיעשו הם

עצמם, ומדבר בשם ה' כי בא לשפטם על רוע מעשיהם, **אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ**, ה' מזמין עתה את כל הארץ **ממזרח שמש עד מבואו**:

פסוק ב
מציון,ואלהים יופיע שכינתו מציון, שמשם יבא לשפוט את החנפים ולגלות רעתם:

פסוק ג
יבא, **ואלהינו יבא** בעצמו **ואל יחרש** עוד כמו שהחריש להם עד הנה, רק **אש לפניו תאכל וסביביו יהיה סער גדול** המלהיב את האש:

פסוק ד
ויקרא ויזמין **אל השמים ואל הארץ לדין עמו**, שכולם יצטרפו לעיין בדבר המשפט הלז, והוא יאמר אליהם:

פסוק ה
אספו לי אתם **חסידי**! אספו לי את **הכורתים בריתי עלי זבח** החושבים שע"י הזבחים שמביאים הם כורתים עמי ברית בל אעשה להם רעה ועי"כ אאהב אותם:

פסוק ו
ויגידו, ואז **יגידו השמים צדקו** שהגם שבארץ תועים וחושבים כי ירצה ה' באלפי אילים בשמים ששם אין אכילה ושתיה שם יגידו צדקו בדין זה, **כי אלהים שופט הוא**, הוא ישפוט משפט החטאים האלה, והשמים יבררו כי צדיק הוא במשפטו, **סלה**, סיום הקריאה עתה יחל להוכיח:

פסוק ז
שמעה עמי ואדברה אברר לך דבר זה מצד השכל, שמעה **ישראל ואעידה בך** בהתראה וביעידת עונש, כי **אלהים אלהיך אנכי**, נגד מ"ש ואדברה **אלהים אנכי**, וא"א שארצה בזבחים שזה נגד האלהות, ונגד מ"ש ואעידה בך כי **אלהיך אנכי**, דיינך ושופטך להענישך ע"ז:

פסוק ח
לא, **התוכחה לא יהיה על זבחיך** על מה שאינך מביא זבחים לפני (כמו שאתה חושב שזה חטא גדול) כי הלא **עולותיך לנגדי תמיד**, שאתה מתמיד בהבאת העולות, אולם למה לי העולות האלה, הלא **לא אקח מביתך פר**, וכי צריך אני דוקא אל הפר הנמצא בביתך, ואל **העתודים** הנמצאים **במכלאותיך**, הלא אם הייתי צריך אל אכילה, הלא יש **לי כל חיתו יער**, שהם טובים מן הפר ומצויים בהפקר, ואם תחשוב שרוצה אני דוקא בשר בהמה יש לי **בהמות בהררי אלף**, וגם **ידעתי כל עוף הרים**, ואף **זיז שדי** שהוא

הבעל חיים היותר קטן בבריאה הוא **עמדי** והכל תחת השגחתי, וא"כ (יב-יד) **אם**, שיעור הכתוב **אם ארעב לא אומר לך זבח לאלהים תודה**, שגם אם יצויר שארעב לא אצטרך לאמר לך שאתה תזבח לאלהים תודה **ושתשלם לעליון נדריך** כדי שיהיה לי מה לאכול, (ומ"ש כי לי תבל ומלואה הוא מאמר מוסגר, אחר **שלי תבל ומלואה** ולא אצטרך לשאול דבר מאחרים, וגם **האוכל בשר אבירים**, הלא באמת אין אכילה לפני, אך גם לפי דעתך שיצוייר שארעב לא אצטרך אליך, (אחר שהכל שלי) לאמר לך זבח לאלהים תודה), ושבעבור זה שתתן לי לאכול **תקראני ביום צרה ואחלצך** ממנה ואתה **תכבדני** ותביא לי זבחים אחרים בעבור זה, כמי שהוא רעב ומבקש שיתנו לו לאכול, ובעבור זה מתחייב לעזור להמאכיל אותו, ולהיות מוכן למלאות רצונו תמיד כדי שישביע תמיד רעבונו ?:

פסוק טז

ולרשע עפ"ז **יאמר אלהים אל הרשע** החושב שישחד את ה' בקרבנותיו שמרבה להביא, **מה לך לספר חקי**, הנה ה' צוה חקים שהם מצות שאין להם טעם כמו מצות הקרבנות, ומצות שכליות שטעמם ידוע כמו על הגניבה והניאוף ולשון הרע והוצאת דבה וכדומה, ואתה המרשיע במצות השכליות **תספר חקי** במה שאתה מביא קרבנות שהם חקים, ובזה **תשא בריתי עלי פיך**, כאילו בעבור זה כרתי אתך ברית לאהבה אותך, כמ"ש כורתי בריתי עלי זבח:

פסוק יז

ואתה, והלא אתה **שנאת מוסר** שהם מצות שהמוסר והשכל מחייבם, **ותשלך דברי** שדברתי במצות השכליות שהזהרתי עליהם בעשרת הדברות השלכת **אחריך**, כי **אם ראית גנב ותרץ עמו ועם מנאפים יש לך חלק**, ומה תועלת מן החקים אם השלכת אחרי גוך המצות העיקריות גניבה וניאוף, ובכל זה הגם שאתה עושה עבירות חמורות תלבש לבוש הצביעות והחונף, שע"י שתתמיד ללכת אל היכל ה' להביא קרבנות, עי"כ **פיך שלחת ברעה** לדבר לשון הרע על חברך, ולא דברי אמת רק **לשונך תצמיד מרמה**, שהעבירות שאתה עושה תוציא דבה על חברך, ומפרש **תשב**, אחר שרצת עם גנבים ומנאפים כשתשב ותנוח, אז **באחיך תדבר** תוציא דבה על אחיך שהוא גנב ונאף כאילו אתה יראה ה' ויחרה אפך על עוברי עבירה, ולא לבד על אחיך מן האב שיש לך קנאה עליו שהוא חולק עמך בנחלה, כי גם **בבן אמך תתן דופי** הגם שאינו יורש בנכסי אביך:

פסוק כא

אלה עשית, ה' אומר אליו למה תוציא דבה של גניבה וניאוף על אחיך שלא עשה הדברים האלה, הלא אתה **אלה עשית** מה שאתה אומר על אחיך, כי אתה גנבת ונאפת, ואנכי

החרשתי ולא גליתי רעתך בקהל הגם שהוא אמת, ואיך תוציא אתה דבה בשקר **דמית**, אם תצייר ותדמה בנפשך, **היות אהיה כמוך** שיהיה אפשריות שאני אהיה כמוך, אם היה אפשר שיהיה טבעי דומה אל טבעך, משלח מדנים כמוך, הלא לא הייתי צריך להוציא עליך דבת שקר כמו שעשית אתה, רק **אוכיחך** על מעשיך הרעים שעשית באמת, **ואערכה לעיניך** והייתי עורך המעשים לעיניך, באופן שלא היית יכול להכחיש אותם, רק אני מסתיר מעשים רעים שעשית ואתה מגלה מעשים רעים שלא עשה אחיך:

פסוק כב

בינו נא זאת, הלא אתם **שוכחי אלוה**, שאם לא שכחתם אלהים הייתם מתיראים מה' היודע מעשיכם ולא הייתם מרמים בצביעות וחנופה ע"י הבאת קרבנות ודברי פלסתר על אחיכם, והייתם מתיראים ממני **פן אטרף ואין מציל**, בינו נא וזכרו אלהים היודע תעלומות:

פסוק כג

זובח תודה, מי שירצה לזבוח תודה, אני אומר אליו טוב יותר **שיכבדנני וישם דרך** אחר, ולא ילך בדרך עם גנבים ונואפים ואז **אראנו בישע אלהים**, לא ע"י הקרבנות בצירוף הדרכים הרעים:

פרק נא

פסוק ג

חנני, מבאר שראוי שיסלח ה' לעונו מצד ג' דברים, א. מצד החסד, והוא פעולת החנינה ומתנת חסד חנם, וזה **חנני אלהים כחסדך** ב. מצד הרחמים בראותו דכאות לב החוטא וכניעתו, וזה **כרוב רחמיך מחה פשעי** ג. מצד המשפט והיושר, ועז"א **הרב** ושיעור הכתוב **הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני למען תצדק בדברך** (ומ"ש כי פשעי אני אדע הוא מאמר מוסגר), העון הוא עיות השכל שכופר במצוה זו או במצוה עליה, והחטא הוא המעשה עצמה, העון הוא כתם הנשאר בנפש, כי הטעות נמצא עדיין בשכל החוטא גם אחר המעשה, ועז"א **כבסני מעוני** שיכבס את נפשו מן הכתמים שבה, אבל החטא יחוסו עם החוטא אחר המעשה היא רק כטומאה שנגעה בגוף שהחטא טמא אותו, אבל דבר המטמא איננו עוד אצלו, וצריך טהרה על הטומאה שנגעה בו בעבר, ועי"ז סר הכתם מן הנפש אחר שעתה אינו מכחיש עוד את המצוה ויודע שפשע, ונגד **מחטאתי טהרני** אמר **וחטאתי נגדי תמיד** ששב עליו בתשובה, ובאר שראוי שיסלח על החטא, ודי בתשובה לבד, שאם היה החטא בין אדם לחברו לא היה מועיל תשובה לבד, אבל אנכי

לך לבדך חטאתי, כי לא חטאתי נגד אוריה (לא בהריגתו שהיה מורד במלכות ולא בבת שבע כי מגורשת היתה וכמ"ש בארך (ש"ב י"א) והיה החטא רק לך לבד, וגם בחטא נגד ה' אם נעשה בגלוי אין מועיל תשובה מפני שהיה חילול השם שאינו נמחל, אבל אני רק **הרע בעיניך עשיתי**, כי היה המעשה בצנעה, **למען** שב למעלה וא"כ **הרב כבסני מעוני למען תצדק בדברך** והנהגתך, שאם לא תמחול יאמרו שאינך נוהג בצדק ובמשפט:

פסוק ז

הן, מבאר איך מחויב הוא מצד המשפט להעביר עונו, כי האדם בטבעו מוכן בין אל העון שהוא עוות השכל, כי מצד ששכלו כלוא בחומר קל הוא שיטעה בדברים העיונים, ועז"א **הן בעון חוללתי** היינו שטבע יצירתי מחייב את העון שהוא עוות השכל, וכן הוא מוכן אל החטא שהוא מצד התאוה, כי **בחטא יחמתני אמי**, בעת החימום שנולד על ידי תאות המשגל נשאר בו טבע התאוה, שעל ידי זה עלול אל החטא שהוא מצד התאוה:

פסוק ח

הן אמת, שהגם שה' נטע באדם כחות שעל ידם ינצל בין מן העון בין מן החטא, כי נגד עוות השכל נטע בו כח התבונה שבו יגיע אל האמת בדברים העיונים, ונגד תגבורת התאוה נטע בנפש כחות נושאי החכמה, שכבר בארנו בספר משלי שהחכמה היא ההנהגה בדברים שיפול עליהם טוב ורע, ונגדו הוא החטא, והבינה הוא בדברים שיפול עליהם שם אמת ושקר ונגדו הוא העון, וכל נפש היא מוכנת לקבל ציורי החכמה שעי"ז ינצל מחטא, ע"ז משיב שכח הבינה שבו ישיג האמת בדברים העיונים הוא נצפן מאד וטוח עליו טיח החומר עד שלא בקל יתגלה אל האדם ויתראה אליו, וז"ש **הן אמת** אשר **חפצת** שנשיג את האמת בעיון, הוא טח **בטוחות** החומר, ומכוסה סביב בטיט עב מאד, וכן החכמה שזה לא יושג אל האדם מעצמו רק ע"י הודעה מה' (כמ"ש בס' הנ"ל), ועז"א **חכמה תודיעני**, החכמה הזאת היא **בסתום**, סתומה בעומק הנפש, ולא בקל ידלה האדם מימיה העמוקים וע"כ יכשל בקל בחטא:

פסוק ט

תחטאני, אומר עוד טעם שראוי שימחל עונו וחטאתו מצד שכבר סבל יסורים כנגדו וכופר בנגעים עונו ונטהר ע"י אזוב כדין המצורע, ומצייר שבזה ראוי שימצא בין הטהרה מן החטא ובין הכיבוס מן העון (כנ"ל פסוק ד') ומצייר שהאזוב שבו יטהר המצורע יועיל אל הסרת החטא, כמ"ש **תחטאני באזוב ואטהר**, שטהרה הוא מן החטא, כמ"ש מחטאתי טהרני, כי האזוב יצייר הכנעת החומר והשפלתו בל יוסיף עוד להתאות ולהתגאות, והנגע עצמו הוא ציור העון, שהעון שהוא עוות המחשבה שהיא הנגע הפנימית והכתם

הדבוק בנפש בוקע דרך עור הבשר, כמ"ש והצרוע אשר בו הנגע, והנה כתם הנגע היא בהרת שדינה שהיא עזה כשלג כמבואר בנגעים, ואם אחר ההסגר כולו הפך לבן טהור הוא, שאז אינו כתם רק מראה הבשר בכללו, ומצייר כאילו פשתה הנגע על כולו, וזה היה **הכיבוס** מן הכתם, כי **משלג אלבין** שנעשיתי כולי לבן כשלג, ר"ל שהיסורים והגדלת הנגע על כל בשרו זה היה הכיבוס מעונו וטהרת נגעו:

פסוק י

תשמיעני, מצייר כאילו ע"י נגעו הורס בנין גופו ועתה יבנה כולו מחדש, ונגד **תחטאני באזוב ואטהר** אמר **תשמיעני ששון ושמחה**, כי בצרעתו ישב חוץ למחנה בגדיו פרומים וזה הפך הששון, שמורה על הסימנים החיצונים שיעשו להוראת השמחה, וכן טמא טמא יקרא שהוא הפך השמחה בלב, ועתה יהיה לו ששון בגלוי ושמחה בלב, ונגד **תכבסני** שהוא הסרת המכאוב והנגע, אמר **תגלנה עצמות דכית**, שיגילו העצמות המדוכאים בנגע ומכאוב ועתה ימצא גילה פתאומית ע"י הרפואה:

פסוק יא

הסתר, עתה יסדר איך יבנהו ה' בנין חדש, א. שיסירו חטאיו ועונותיו הקודמים, והנה החטאים שהם במעשה אין להם מציאות בנפש רק חוץ לנפש, כי החטאים עומדים בפ"ע מופרדים מן העושאם, כמו שכל מעשה אחר העשותה אין לה עוד קישור עם העושה רק מה שהוא היה סבתה, וצריך **שה' יסתיר פניו מהם** מן המעשים שעומדים נכח ה', והעונות שהם במחשבה אין להם מציאות בפ"ע רק שנפש האדם דומה להם כנייר שהם כתובים עליו וחרותים על לוחותיה, בקש **כל עונותי מחה**, שימחה אותם ה' מן לוח נפשו, ולא ימצאו שם:

פסוק יב

לב טהור, החטא בא ע"י התאוה שהיא מצד החומר, והעון בא ע"י עוות השכל או הרוח שהוא המעלה ציורים אל הלב ויעלה ציורים רעים נוטים לרוע, והבלתי חוטא י"ל לב טהור, והבלתי מעוה י"ל רוח נכון, רצוני שהלב מציין הכלי החיצוני החומריי שבו ישכון הרוח שהוא הכח הפנימי הנפשיי, וטהרת הלב הוא שהחומר אין לו נטיה ותאוה אל הרע, והרוח הנכון יציין שהרוח הפנימי יעלה רק ציורי אמת וטוב על פני הנפש, והפוכם לב טמא ורוח מעוות, והנה הלב הבלתי טהור יהיה בתולדה, לא כן הרוח הבלתי נכון, רצוני, שהחומר בתולדתו י"ל נטיה אל התאוה, עד שאם ירצה ה' לתקנו שלא יתאוה אל הרע צריך בריאה חדשה, ועז"א **לב טהור ברא לי אלהים**, שיברא לבו בריאה חדשה שלא יתאוה עוד לרע, אבל הרוח אינו מעות מתולדתו, כי הנפש מצד שרשה והתחלתה

מוכנת שתצייר רק אמתיות וטוב עד שעוות הרוח נולד אצל האדם אחר כך, ואין צריך רק שיחדש ה' בקרבו רוח נכון כמו שהיתה הנפש בתחלתה, ועל זה אמר **ורוח נכון חדש בקרבי**:

פסוק יג

אל תשליכני, מבקש עוד שאחר שיברא לו ה' לב חדש בל ישוב עוד לכסלה ולא יסור מן הדבקות עם המקום, והדבקות הזה הוא משני צדדים, הא' הוא מה שהאדם הוא אצל ה', והב' הוא מה שה' הוא אצל האדם, מצד שהצדיק הוא אצל ה' וקשור בידיעתו הוא מושגח ונושע מכל פגעי הזמן, כי אינו תחת הטבע רק תחת ההשגחה, ועל צד זה בקש **אל תשליכני מלפניך**, ומצד שרוח ה' הוא אצל האדם תנהלהו בדרכי השגת האמתיות ותעזרהו אל שלמות נפשו, וע"ז בקש **ורוח קדשך אל תקח ממני**, ומפרש נגד מ"ש אל תשליכני מלפניך וע"כ **השיבה לי ששון ישעך**, שעי"ז אהיה מושגח מאתך ונושע מכל פגעי הזמן, ונגד מ"ש ורוח קדשך אל תקח ממני, מפרש **ורוח נדיבה תסמכני**, שעי"ז תסמכני הרוח נדיבה בדרכי השלמות:

פסוק טו

אלמדה פושעים, עי"כ אלמדם לשוב בתשובה, והנה **הפושעים** שהוא החוטאים מחמת מרד לא מצד התאוה, שהם יחשבו לרוב שדרכי ה' והנהגתו לא טובים וימרדו בו, **אלמדה אותם את דרכיך**, שהם מלאים טוב וחסד, ועי"כ ישובו בתשובה, **והחטאים** שהם מצד התאוה, להם א"צ לימוד, כי סבת החטא אינו מחמת חסרון ידיעה, רק שע"י שיראו שאני גובר על תאותי ושבתי בתשובה הגם שטבעי היה נוטה אל התאוה, כן גם הם יכניעו תאותם וישובו אליך, וזה מקביל נגד מ"ש אל תשליכני מלפניך, ובזה אלמדה פושעים דרכיך, שיראו שאתה מרחם ושופט צדק, ונגד מ"ש ורוח קדשך אל תקח ממני, ובזה חטאים אליך ישובו, בעזרת רוח נדיבה שהוא רוח הקודש אשר יסמכם נגד התאוה ויצר מעללי לב:

פסוק טז

הצילני, אולם בקש נגד מ"ש לו הנביא ואת הכבשה ישלם ארבעתים **שיצילהו ה' מדמים** ובזה **תרנן לשוני צדקתך**, והנה הלשון מציין הדבור הפנימי, והפה והשפה מציינים הדבור החיצוני, והצדקה תציין צדקת ה' בעצמו, והתהלה תציין מה שיהללוהו בקהל עם ויפרסמו מעשיו שעי"כ יהולל שהוא עושה צדקה, ואמר שבזה שתצילני מדמים אכיר את צדקתך בבינתי, שאינך מתנהג כפי מדת המשפט (שלפיהו ראוי שאת הכבשה ישלם ארבעתים) רק כפי הצדקה העליונה הנבדלת מדרכי המשפט הנימוסיי, (שזה

ההבדל בין צדקה ומשפט) ועל זה אמר **שלשוני** היינו דבורי הפנימי רוח בינתי **תרנן צדקתך**, ואח"כ ה' **שפתי תפתח**, היא השפה החיצוני שבה יודיע דבריו לאחרים, **ופי יגיד תהלתך** גם לאחרים, והוא **כי לא תחפוץ זבח**, שאיך אתן בכורי פשעי ופרי בטני חטאת נפשי, אחר שלא תחפוץ גם זבח של בהמה, וכ"ש זבחי אדם, וכבר התבאר אצלי שיש הבדל בין **חפץ** ובין **רצון**, החפץ הוא ענין נפשי, שתאותו ונטיית נפש חפץ בדבר מצד הערב או המועיל, והרצון הוא ענין מחשביי, שהדבר נרצה אצלו מצד הטוב, והנה הזבח של שלמים שלא בא על חטא הם נרצים לפניו, הגם שאינו חפץ בהם, כי א"צ לו בעבור עצמם כי לא יאכל בשר וע"כ אינו חפץ בהם, ומ"מ הם נרצים לו, שע"י יכיר האדם את בוראו, והם עושים שלום בין ישראל לאביהם שבשמים כמ"ש חז"ל, וע"כ אמר **כי לא תחפוץ זבח**, אמנם **העולה** שהיא באה לכפר על עשה ול"ת הניתק לעשה, לא לבד שאינו **חפץ** גם **לא ירצה אותה** כי היה רוצה יותר שלא יחטא ולא יצטרך לכפרה, שמ"ש ונרצה לו לכפר עליו הוא ריצוי ופיוס אחר שכבר חטא אבל היה רוצה יותר שלא יחטא ולא יביא עולה:

פסוק יט

זבחי, כי עקר הזבח שירצה בו אלהים הוא **רוח נשברה**, שישבר האדם את רוחו הפנימי, שהרוח הוא המעלה הציורים על הלב, שלא יצייר עוד ציורים רעים רק ציורי החכמה ויראת ה', וזה יקבל ה' כזבח, וגם **לב נשבר ונדכה**, שהלב הוא הכלי החיצוני שבו שוכן הרוח ומורה על כח המתעורר והיצה"ר וכח הממשלה אשר בנפש לכבשו, אם הלב נשבר ע"י כניעה וצום ועינוי, שעי"כ ישבר הכלי החיצוני בל יתאוה תאוה, כמ"ש ולבי חלל בקרבי, גם זה **אלהים לא תבזה**, אבל לא ירצה בקרבנות וכ"ש במיתת נפשות:

פסוק כ

היטיבה, אמנם הגם שעתה אינו חפץ בקרבנות, בעת **שתיטיב את ציון ע"י רצונך**, ציון מציין מקום המקדש והשכינה ואותה ייטיב ע"י רצונו ע"י שרצונו ישכון שם, לא ע"י חומה בריח ודלתים, **וירושלם** מציין העיר עצמה, מקום מושב ההמון, לה תטיב ע"י **שתבנה חומותיה** החיצונים:

פסוק כא

אז תחפץ זבחי צדק, שאז לא לבד שתרצה כי גם תחפוץ זבחים, מצד שהם יהיו זבחי צדק, שהשלמים שיביאו לא יורו על הצלחות עוה"ז רק על הצדק, שיבואו להודות לך על שתלמד להם דרכי הצדק ועל שיתמיד הצדק ביניהם, וזה דבר שיחפוץ בו ה' מצד עצמו, וגם שלא לבד שתחפוץ בזבחים, כי תחפוץ גם **עולה וכליל**, שגם הם יורו על הצדק לא

על החטא, ובכ"ז גם אז לא תחפוץ שאתן בכורי ופרי בטני מנחה לה', כי רק **פרים יעלו** אז **על מזבחך**, אבל עתה לא תחפוץ זבח, (וידוע שחטאת ואשמות של יחיד אינם קרבים בבמת צבור):

פרק נב

פסוק ב

בא דוד אל בית אחימלך, כבר בארתי (בפי' שמואל א' כ"ב) שבזה היה תלוי עיקר המלשינות כי באמת בא דוד אל בית ה' לא אל בית אחימלך, ודואג שמע שדוד אמר שהולך בשליחות המלך, ושהוא רעב שאחזו בולמוס, וששאל לו באורים דבר סתמי ולא הודיע להכהן עקר שאלתו, באמרו שהמלך צוהו להעלים הדבר, ולא בקש חרב גלית כלל רק חרב סתם, ורק מפני שלא היה בידו חרב אחרת לקח חרב גלית, מכ"ז מבואר שהכהן עשה זאת בתום לבבו ובנקיון כפו, ורק דואג שינה הדברים, ואמר בא דוד אל בית אחימלך, שמשמע שבא לביתו, וע"ז לא אמר אל בית אחימלך הכהן, כי אמר שלא בא אליו מצד כהונתו רק מצד שהוא עמו בקושרים, ועל יסוד זה הוציא כל דבתו, שנדמה לשאול שבהיותו בביתו שלא בפני דואג גלה לו סתרו כי בורח הוא, גם שינה סדר הדברים ממה שהיה (כמו שבארתי שם ששינה בששה דברים את אמתת הענין) ועי"כ נתפסו הכהנים להריגה עי"ש:

פסוק ג

מה אתה **הגבור! מה תתהלל ברעה** שעשית, **מה תתהלל בחסד** וחרפת **אל כל היום**, בחילול השם שעשית להרוג את כהני ה':

פסוק ד

הוות תחשב לשונך, הלשון שלך חשבה מחשבות לעשות הוות ושבר, עד שהיא **כתער מלוטש** שהיא **עושה רמיה**, שתחת שיחשוב להסיר בו השער והנוול חותך בו את הראש, כן תחת שרצית להסיר מכשלה מבית שאול שפכת דם נקים:

פסוק ה

אהבת, כי לא נוכל לאמר שטעית באמת וחשבת שאחימלך אשם בדבר, כי למה **אהבת את הרע מן הטוב**? למה לא ספרת את הטוב? ולמה **אהבת את השקר מדבר צדק**, למה ספרת שקרים שבא אל ביתו וששם שאל לו באלהים, ולמה לא ספרת את הטוב ששמעת שאחימלך לא ידע דבר, ושדוד אחזו בולמוס, ויתר הענינים שבארתי בפי' שמואל שם, שבזה לא היה מאשים את הכהנים:

פסוק ו
אהבת, לפי דברי חז"ל הגר העמלקי שהגיד לדוד ממיתת שאול ושהוא הרגו, היה דואג האדומי, וכבר בארתי בפירושי (ש"ב א') שבאמת לא הרג דואג את שאול (כמש"ש ש"א למ"ד ששאול נפל בעצמו על חרבו) והוא אמר כן שחשב שעי"כ ימצא חן בעיני דוד, ודוד אמר לו דמך בראשך כי פיך ענה בך לאמר אנכי מותתי את משיח ה', ר"ל הגם שעתה דברת שקר, עכ"פ אתה חרצת מיתה על עצמך ע"י דברי פיך, ורמז לו, שבכ"ז כבר הרג את משיח ה' שהוא אחימלך הכהן הגדול שהיה משוח בשמן המשחה ונהרג ע"י, וז"ש אתה **לשון מרמה**! אתה **אהבת כל דברי בלע**, ועי"כ תכשל בלשונך בעצמך:

פסוק ז
גם אל יתצך לנצח, הוא מה שנהרג ונתץ בנין גופו, **יחתך ויסחך מאהל**, הוא איבוד כבודו, שעד עתה היה בין יושבי אהל ה' שהוא בין הסנהדרין כמ"ש חז"ל, ועתה נתן את רשעים קברו, **ושרשך מארץ חיים**, הוא אבוד נשמתו ושרשו מארץ החיים העליונה, **סלה**, סיום הענין:

פסוק ח
ויראו צדיקים, אחר שהיה בזה עונש השגחיי מדה כנגד מדה, שדואג שהיה השליח של שאול לפגוע בכהני ה' אמר על עצמו עתה שהיה שליח מאתו להרוג את משיח ה' שנית שהוא שאול, ואמר כי אחזני השבץ שהוא חטא הריגת הכהנים לבושי תשבץ כקבלת חז"ל, והוא נהרג ע"י דוד שבסבתו הרג את הכהנים, הנה **הצדיקים שיראו זאת ייראו מה'**, בראותם השגחתו ומשפטו, **ועליו ישחקו** ויאמרו בשחוק:

פסוק ט
הנה הגבר אשר לא ישים אלהים מעוזו, רק יבטח ברוב עשרו, שחשב שעי"כ יעשרנו שאול, ומה היה סופו **יעז בהותו**, דבר שרצה לעוז על ידו זה היה הותו ושברו, שחשב שימצא עי"כ עוז אצל דוד ומצא הוות ושבר:

פסוק י
ואני דומה **כזית רענן**, המושרש במקום אחד, כן אני מושרש **בבית אלהים**, לא כדואג שישב אז נעצר בבית ה' ושרשו נטוע במקום טומאה, וכמו שהזית הוא רענן תמיד ועלהו לא יבול כן **בטחתי בחסד אלהים עולם ועד**, כי הטוב שיגיע לאדם מצד מעשיו וזכיותיו אינו בטוח שיתמיד לעולם כי ישתנה בהשתנות מעשיו, אבל הטוב הבא מחסד אלהים שלא עפ"י המשפט כפי המעשים טובים, הוא יהיה לעולם כי חסד ה' לא תשתנה, ודוד קבל מלכותו מצד החסד כמו שיתבאר באורך בסי' פ"ט:

פסוק יא
אודך לעולם כי עשית, ר"ל שאתן תמיד הודאה על העבר, כי נסי ה' מתמידים וע"כ אתן תמיד הודאה חדשה על הטובה שעשה לי, וזה נגד מ"ש ואני כזית רענן בבית אלהים וגם **ואקוה שמך כי טוב** לעשות חסד בעתיד **נגד חסידיך**, שהם המוכנים אל החסד, וזה נגד מ"ש בטחתי בחסד אלהים עולם ועד:

פרק נג

פסוק א
למנצח על מחלת, מזמור זה כבר בא למעלה סי' י"ד בשינוי קצת, ובארתי שם שהראשון הוסד מדוד המלך על שניצול ממלך אדיר וחילו הגדול שבאו עליו, ובימי חזקיהו שנעשה להם נס במפלת סנחריב מצאו שמזמור הזה מכוון לענינם, ותקנוהו לאמרו על מחלת שהוא מין כלי זמר מיוחד, ואמרו שדוד ראה ברוח הקודש את העתיד ושרמז עליו, וע"כ אמר שהוא משכיל לדוד, שדוד השכיל על דבר בשכל טוב שהוא השגת רוה"ק, ונחזיר פה את הענין בקוצר:

פסוק ב
אמר נבל בלבו אין אלהים, סנחריב כפר בה' ושלח את שלוחיו לחרף אלהים חיים, וגם כל חילו כולם **השחיתו והתעיבו עול**, **ואין עושה טוב** גם טוב נימוסי:

פסוק ג
אלהים, והגם שנמצא בינימו איזה שרים שנתנו כבוד לה' כמו שאמרו חז"ל שנצולו נבוכדנצר ועוד איזה שרים, והיה לנ"נ זכות שחס על כבוד ה' בעת ששלח מרודך בלאדן ספרים אל חזקיה והקדים שם חזקיה לשם ה' ורץ אחר השליח והחזיר אותו, שמזה נראה שלא כחש בה', בכל זה **אלהים** היודע תעלומות לב **השקיף משמים על בני אדם לראות אם יש** ביניהם אחד **שידרוש את האלהים** מצד שהוא **משכיל**, היינו שישכיל בשכל טוב להשכיל את ה' ושידרשהו באמת, וראה כי **כולו סג** שהיה באמת כסף סגים מצופה על חרש, כי היה זה רק מן השפה ולחוץ כי **יחדיו נאלחו** ונתעבו **ואין עושה טוב אין גם אחד** גם האחד שנראה קצת שנתן כבוד לה' שהוא נבוכדנצר, לא דרש אותו באמת ולא עשה טוב כי היה רשע כחבריו:

פסוק ה
(ה-ו) **הלא ידעו**, בארתי שם שבימי דוד נפל פחד על הדור בעבור חטא שמצאו שלא ברכו ברכת השבח על המזון ויתר הנאות העולם, ועשו תשובה ע"ז ותקנו מאה ברכות

בכל יום, וא"כ הלא צריך לפועלי און אוכלי עמי לדעת שעם ה' בחטא **שאכלו לחם וה'** **לא קראו שם פחדו פחד**, שהם פחדו מה' ומענשו בעבור חטא קטן שהיה בידיהם שלא קראו וברכו את ה' על הלחם שאכלו, ומזה נראה איך היו ישראל צדיקים אז ועבדו את ה', והיה להם להתירא מגוי צדיק (וכמש"ש כי אלהים בדור צדיק), ע"ז אמר עתה באמת **לא היה פחד**, אחר שפחדו מה' ותקנו מעשיהם לא נתקיים הפחד שפחדו מסנחריב, **כי** **ה' פזר עצמות חנך**, שמחנה סנחריב שחנו על ירושלים פזר ה' את עצמותיהם השרופות **הבישתה** בל יאספו ולא יקברו **כי אלהים מאסם**:

פסוק ז

מי יתן, באשר היו מקוים בעת ההיא על הישועה הגדולה לקבץ נדחי ישראל שהגלו אז ע"י סנחריב, ושיבא הגאולה העתידה שהיה אז עת הכושר לזה (כמ"ש ישעיה סי' י"א וסי' מ"ט) בקש **שיתן שמציון יבא ישועת** כלל **ישראל** ע"י **שישיב ה' שבות עמו** ויבא זמן הגאולה, ואז **יגל יעקב** שהם עשרת השבטים הנדחים, **וישמח ישראל** שהם בני יהודה, וגיל מורה על דבר מתחדש, ושמחה היא השמחה התמידית, כי לישראל שהם שבט יהודה לא יתחדש דבר חדש, אבל ליעקב שהם עתה אובדים ונדחים יהיה זה דבר מתחדש שע"ז שייך לשון גילה:

פרק נד

פסוק ג

אלהים בשמך הושיעני, תושיע לי מצד שמך שאתה מושיע חוסים, **ותדין דיני** מיד אויבי מצד **גבורתך**, התשועה מצד החסד, והדין מצד הגבורה:

פסוק ד

אלהים שמע תפלתי, וגם **האזינה** ליתר הדברים שאומר עם התפלה:

פסוק ה

כי זרים קמו עלי, הם הזיפים שהם זרים ואינם קרובי שאול, **ועדת עריצים** הם שאול וגבוריו, שהם **בקשו נפשי** להרגני, לא בדין רק מצד שהם עריצים, **ולא שמו אלהים** **לנגדם**, לא שמו על לב שאלהים הוא מתנגד להם בדבר הזה שהוא נגד רצון אלהים, **סלה** סיום הענין:

פסוק ו

הנה אלהים עזר לי בעצמי, וגם **ה' בסומכי נפשי** שהם אנשי דוד וסומכיו ועוזריו, וגם ה' יצטרף להיות ג"כ עמהם לסמכני:

פסוק ז
ישוב, גם ישלם לאויבי, א. כדי **שישיב הרע לשררי** לשלם להם כרעתם, ב. **באמתך הצמיתם** מצד אמתת הבטחתך שהבטחת לי את המלוכה:

פסוק ח
(ח-ט) **בנדבה**, **ואזבחה לך בנדבת לב ואודה שמך ה' כי טוב**, במה שאז כאשר עטרו שאול ואנשיו על דוד ואנשיו לתפשם בא מלאך אל שאול ואמר לו כי פשטו פלשתים על הארץ, וישב שאול מרדוף אחרי דוד, ועי"כ **מכל צרה הצילני**, **ובאיבי ראתה עיני** הגם שראיתי באויבי לא הוצרכתי ללחום עמהם ולשפוך דם, רק הצלתני גם מזה, וזה היה אצלו עקר הנס שלא ניצול ע"י מלחמה ושפיכת דם:

פרק נה

פסוק א
למנצח, הוסד על מה שנעשה בברחו מפני אבשלום, וכבר שר ע"ז למעלה סי' ג' ופה דבר ביחוד ממפלת אחיתופל וסופו:

פסוק ב
האזינה, (עת הגיע אליו הבשורה ממרידת אבשלום), **האזינה תפלתי**, שהוא שפיכת הנפש לאלהים, והתחנה היא בקשת יתר צרכיו, ועז"א **ואל תתעלם** גם **מתחנתי**:

פסוק ג
הקשיבה, מוסיף שגם בעת **שתקשיב קולי** מרחוק בהתחלת התפלה **תענני** ומוסיף שגם בעת **אריד בשיחי** ובעת **אהימה** הגם שלא אתפלל עדיין תקשיב ותעננני:

פסוק ד
מקול אויב שמדברים עלי דברי איבה ובזיונות, **מפני עקת רשע** שמעיק ומציר לי, ומפרש מפני עקת רשע **כי ימיטו עלי און** ושבר, ומקול אויב כי **באף ישטמוני**:

פסוק ה
לבי, ר"ל מקול אויב **לבי יחיל בקרבי** שהוא הפחד בעת הגיע הבשורה הפתאומית, **ואימות מות נפלו עלי** שהיה ירא שימיתו אותו:

פסוק ו
יראה, מוסיף עמ"ש לבי יחיל, **שיבא בי יראה ורעד**, שהוא יותר מחיל, ועמ"ש אימות מות נפלו עלי מוסיף **ותכסני פלצות**, הוא הפלץ שאוחז בעת המות:

פסוק ז
ואומר, יספר איך גמר בדעתו לברוח מירושלים אבל עוד לא ברח כי העם עברו ודוד עמד, ועז"א **מי יתן לי אבר כיונה**, כי היונה יכולה לפרוח בכנף אחד ולשכון בכנף השני, כמ"ש התוס' בשם המדרש, וכן אני רוצה **שאעופה** וגם **אשכונה**, שאעוף בכנף אחד ואשכון בכנף השני, כאלו רציתי לעוף ושלא לעוף, לשכון ושלא לשכון, פוסח על שתי הסעיפים:

פסוק ח
הנה, גומר בדעתו לצאת, ושלא יפסח על שתי הסעיפים, **הנה ארחיק נדוד**, **אלין במדבר**, כי היה דעתו ללין בלילה זו במדבר **סלה** סיום הענין:

פסוק ט
אחישה, מבואר (ש"ב י"ז) שאז יעץ אחיתופל לרדוף אחריו בלילה זו ולהמיתו במדבר, וחושי הארכי הפיר את עצתו ואמר שדוד לא ילין את העם, ובתוך כך הודיע לדוד וברח משם, והיה זה בהשגחת ה', שאם היה נעשה כדברי אחיתופל היו משיגים את דוד וממיתים אותו, וכמו שכבר רמז ע"ז למעלה סי' ג' במ"ש אני שכבתי ואישנה, עפ"ז יספר כי בהגיע ההודעה מחושי הארכי, אמר **אחישה מפלט לי** לבל אלין במדבר, **מרוח סועה מסער** פן יבא עלינו הסער של אבשלום, וברח מן המדבר:

פסוק י
בלע, ויען שזה היה תלוי אם ישמע לעצת אחיתופל או לעצת חושי הארכי, ודוד בקש אז סכל נא את עצת אחיתופל (שמואל ב ט"ז:ט"ז) וע"ז בקש **בלע ה'** **ופלג לשונם** שיופלגו לשתי כתות, ועי"כ תבלע עצתם, ולא יעשה כעצת אחיתופל, וכמש"ש וה' הפיר את עצת אחיתופל הטובה, **כי ראיתי**, ר"ל עתה (ע"י המבשר שהגיע אליו), נודע לי **שחמס וריב בעיר**, שהקושרים והמורדים שרבו על מלכות ב"ד כבר הגיעו אל העיר:

פסוק יא
יומם ולילה יסובבה על חומתיה, מצייר שהחמס והריב הם שומרי החומות בחוץ, **והאון והעמל** הם **בקרבה** המושלים בעיר, וגם **הוות בקרבה** הוא השבר, וגם **מרחובה לא ימיש תוך ומרמה**, והם אומרים לאמר **כי לא אויב יחרפני ואשא**, שהגם שעד עתה נצחתי את אויבי ורודפי ונשאתי כל הצרות, עתה החירוף יצא מבני ולא אוכל שאתו, ור"ל שהיו אז שני עצות מאחיתופל, א. שיבא אבשלום על פלגשי אביו לחרפו ולבזותו, כי יען שהוא בנו צריך לגלות שהוא אויב לו שבזה ידעו הכל שנבאש בעיני אביו, כי לא ישא לחירוף הזה שחרפו לא אויבו רק בנו, והעצה השניה היה שירדוף אחרי דוד בלילה,

שדעת אחיתופל היה שדוד לא יסתר א"ע באחד הפחתים או הבורות כמ"ש חושי, **כי לא משנאי עלי הגדיל שאסתר ממנו** ובודאי ילין את העם ויהרגוהו בלילה:

פסוק יד

(יד-טו) **ואתה**, יאמר אל אחיתופל, ואתה **הלא** היית **אנוש כערכי ואלופי ומיודעי אשר יחדו נמתיק סוד**, ר"ל שאחיתופל דבר עם דוד על אודות מרידה שיוכל לקום נגד דוד וא"ל שאין לו לירא משום מרידה, שאם יתהוה **רגש** ומרידה **נהלך בבית אלהים להתפלל** ובזה נשקיט את המרד, כאומר לא נצטרך לשום מלחמה נגד רגש ומהומה של העם, כי כאשר נלך אל בית אלהים יכנעו מפנינו וישקוט הרגש והמרד - ועל צד המליצה, זה מוסב על מ"ש בפסוק שאח"ז **ישיא מות עלימו**, כי אחיתופל צוה אל ביתו ויחנק שהמית את עצמו, ועשה בעצמו מעשה של מלאך המות, מצייר במליצתו שהוא ריעו ומיודעו של המות, **והמות ישיא עלימו** כשבא לקחת חובו ממנו שהוא לקחת נשמתו, ומצא שהמית את עצמו, אמר המות אליו הלא **אתה אנוש כערכי**, אתה מלאך המות כמוני, ואתה **אלופי ומיודעי** שמסרת בידי רבים למיתה, ולא לבד שהרגת על ידי נפשות בשוק וברחוב, כי **המתקת סוד עמי שאלך עמך גם אל בית אלהים בעת הרגש** והמרד, שבעת המרד של אבשלום נתן עצה שגם אם ינוס דוד או אנשיו לבית אלהים ששם לא היו הורגים שום אדם (כמ"ש ויחזק בקרנות המזבח) אמרת ויעצת שאלך עמך גם אל בית אלהים, ר"ל שנתת רשות אל המות שיהרוג אנשים גם בבית אלהים, וא"כ אתה אלוף ומודע של המות:

פסוק טז

ישיא מות עלימו, כן יתבע חובו מהם בעת **שירדו לשאול חיים**, כי הם ירדו לשאול שלא על ידי המות רק בחיים, כי המיתו א"ע, כי הם דומים אל המלאך המות לעשות כמעשהו, וזה יהיה להם עונש על **כי רעות במגורם ובקרבם**:

פסוק יז

(יז-יח) **אני**, אחר שנהרג אחיתופל אומר שעתה בטוח שישמע ה' תפלתו להצילו מן המלחמה שילחם אבשלום עמו, **שאני אל ה' אקרא וה' יושיעני**, ותפלתי תתמיד **ערב ובקר וצהרים וה' ישמע קולי**:

פסוק יט

(יט-כ) **פדה**, אחר **שה' פדה נפשי**, שלא נעשה כעצת אחיתפול שרצה לרדוף אחריו ולהרגו בלילה, ושיעור הכתוב **פדה בשלום נפשי מקרב לי אשר אין חליפות למו**, (ומ"ש **כי ברבים היו עמדי** עד מלת **סלה**, הוא מאמר מוסגר, ומלת סלה מורה ע"ז שהוא מאמר

מוסגר באמצע) ור"ל ה' פדה נפשי בל יקרבו אלי אנשים אשר אין חליפות למו, ר"ל שאין להם חלק לעולם הבא שהם החיים האחרים הבאים חליפות החיים של זה העולם, והם לא יהיה להם חיים אחרים ותחיית המתים חליפות חייהם, והם **לא יראו אלהים**, וה' פדה נפשי ע"י תפלתי בל יקרבו אנשים אלה אלי, ומ"ש **כי ברבים היו עמדי** ר"ל שמה ששמע ה' תפלתי היה בזכות הרבים אשר היו עמדי, שגם הם התפללו בעדי ונעשה זה בזכותם, כי **ישמע אל ויושב קדם ויענם**, כי אין ה' מואס בתפלתם של רבים:

פסוק כא

שלח, שב לענין אחיתופל, הנה הוא **שלח ידיו בשלומיו**, כי רצה לרדוף אחרי דוד ולהרגו בידיו בעצמו, ובזה **חלל בריתו**, שהיה בעל ברית של דוד ואיש שלומו:

פסוק כב

(כב-כג) **חלקו**, מזכיר איך דבר עם דוד בלשון רמיה, שדוד הרגיש קצת מן המרד שיש איזה תלונה בין העם, והתיעץ עם אחיתופל ע"ז, וא"ל בדברי חלקות, בל ישגיח ע"ז, רק יבטח על ה', וז"ש **שחלקו מחמאות פיו ובלבו היה מלא קרב**, כי א"ל אל תתירא מאיזה מרד, ואל תעשה שום דבר, רק **השלך על ה' יהבך והוא יכלכל** ויסבול **אותך כי ה' לא יתן מוט לצדיק**, ובזה השיא את לבבו שיהיה נכון לבו בטוח ולא יחקור על המרד ולא ידרוש אחריו, **ודבריו היה רכו משמן והמה פתיחות**, ר"ל שהדבר פתוח עתה וגלוי לכל, שבזה הכין לי מוקש, שע"י שסמכתי על דבריו לא חקרתי עוד ועי"כ נעלם ממני כל עניני הקשר והמרד שנעשה בסוד:

פסוק כד

ואתה, ר"ל הגם שאתה לא תמיתם כי הם המיתו א"ע, **אתה תהיה המוריד אותם לבאר שחת** לגיהנום לבל יזכו לעוה"ב, **אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם** שע"י שנטל נפשו נדמה כי רצה לחצות ימיו לחצאין חציו בעוה"ז וחציו לעוה"ב, וזה לא יהיה, כי ירדו לבאר שחת ולגיהנם, אבל **אני אבטח בך**:

פרק נו

פסוק ב

חנני אלהים כי שאפני אנוש, ששאול רוצה לבלוע אותי, ועי"כ **כל היום לוחם ילחצני** עד שהוצרכתי לברוח, אבל **שאפו שוררי כל היום**, הם שואפים ומצפים לאמר, **כי רבים לוחמים לי ממרום**, הם חושבים שמן השמים מסכימים להרגני ושמשם לוחמים לי, וזה שקר, כי רק אנוש שאפני לא ממרום, כי בהפך **יום אירא אני אליך אבטח**, שידעתי

שממרום יבא עזרי, וזה משני טעמים, א. כי **באלהים** (אבטח), יען **אהלל דברו**, שהבטיח לי את המלוכה ולא איש אל ויכזב, ב. ע"י כי **באלהים בטחתי**, ומצד בטחוני בו ראוי שיושיע כי הוא מושיע לכל החוסים בו, וע"כ **לא אירא** כי **מה יעשה בשר לי** נגד ה':

פסוק ו

כל היום, עתה שב לענין הפלשתים ששינה את טעמו בעיניהם, והם **דברי יעצבו**, שהם לא האמינו כי משוגע הוא, והשתדלו שיתעצב המלך מדבריו וענינו ויחשוב שבא לרגל את הארץ, **ועלי כל מחשבותם לרע**, שאף אחר שפטרו אכיש חשבו להרע לו:

פסוק ז

יגורו, שפחדו ממנו שמשנה את טעמו בכונה, וע"כ **יצפנו**, הטמינו א"ע בצאתו מפלשתים לראות באיזה דרך הולך, **והמה עקבי ישמרו**, לראות אם הולך כאיש משוגע או לא, וזה עשו מדעת עצמם **כאשר קוו נפשי** להרגני:

פסוק ח

על און, הטעם שקוו נפשי היה **על** ובעבור **און פלט למו**, הפליטה שנפלטתי מידם היה נחשב למו כאון, שחשבו שמן היושר להרגני, והפליטה הוא און, וע"כ **עמים באף הורד אלהים**:

פסוק ט

נודי, **אתה ספרתה מספר הנדודים** שלי, כמה ימים אהיה נודד ובכמה מקומות ואני מבקש **שימה דמעתי בנאדך** וגם הם **הלא יהיו בספרתך**, ר"ל בחשבון המספר שלך, למשל אם גזרת עלי עשרה נדודים במספר ובנדוד אחד היה לי צער ובכיתי דמעות כמספר עשרה נדודים, תצרף חשבון מספר הדמעות אל חשבון מספר הנדודים, ובזה ימעט זמן הנדוד לפי משקל הצער והדמעות שגם הם מן החשבון:

פסוק י

אז, אחר שראיתי שביום אקרא אז תיכף **ישובו אויבי אחור**, שאחר שהתפלל לה' התפלה הזאת שבו הפלשתים ההולכים אחריו ולא צדו עוד לקחת את נפשי, **בזה ידעתי כי אלהים לי** שמשגיח עלי ביחוד:

פסוק יא

באלהים, ואני **בוטח באלהים ואהלל את הדבר** שדבר עלי למשחני למלך, וכן אח"ז דבר אליו ע"י גד הנביא שילך אל ארץ יהודה והיה לו הבטחה שנית, ועז"א שזאת **בטחתי שנית בה'** שהוא מדת הרחמים, ששלח לו דבריו ע"י נביא **ואהלל דבר**, וחוץ מזה **באלהים בטחתי**, וא"כ **לא אירא** גם עתה מרודפי כי **מה יעשה בשר לי**:

פסוק יג

עלי אלהים נדריך, אומר נדריך הם עלי, אתה נדרת נדר עבורי כי הבטחת ה' ע"י נביא הוא כנדר שמחויב לקיימו, והיו בזה שני נדרים, הנדר של הבטחת המלוכה ע"י שמואל, והנדר שישוב לא"י ולא ייראו, ע"י גד, ואני מקבל עלי כי **אשלם תודות לך**, כמו שנדרת לי כך אשלם לך, ומפרש **כי הצלת נפשי ממות** מה שנמלטתי מיד פלשתים שזה ע"י הבטחת שמואל, **הלא רגלי** הצלת **מדחי**, לבל אהיה נדחה חוץ לארץ וזה ע"י הבטחת גד, כי **אתהלך לפני אלהים** הוא הפך של רגלי מדחי, **באור החיים** הוא הפך של נפשי ממות:

פרק נז

פסוק א

למנצח אל תשחת, יען שעל ענין זה חבר עוד מזמור לקמן סי' קמ"ב ושם דבר מצרתו לבד, ופה דבר גם ממה שכפה את יצרו לבל ישחית את שאול, ציין מזמור זה במלות אל תשחת (שכן תפס ע"ז לשון השחתה (שמואל א כ"ו:ט') ויאמר דוד אל תשחיתהו) ומזמור זה נחלק לשני חלקים, א. תפלה שינצל, עד פסוק ח', ב. מדבר ממה שלא הרג את שאול וכבש יצרו וזה היה לו לכבוד ותפארת עד ששאול הכיר את צדקתו ואמונתו:

פסוק ב

חנני אלהים חנני, **עד יעבר הוות**, מבקש שיחנהו ה' עד שיעבור ההוות והשבר מנגד פניו, ר"ל עד שיעברו שאול ואנשיו מפה, וכפל מלת חנני, כי היה צריך חנינה אחת שיתגבר על יצרו ולא יהרוג את שאול במערה, וחנינה השנית שלא יהרגנו שאול אח"כ כשיראה אותו, על הראשון אמר **כי בך חסיה נפשי**, שנפשו הרוחנית היא חוסה בה' שיציל אותה מבוא בדמים להרוג משיח ה', ועל השני אמר **בצל כנפיך אחסה**, שהוא חסיון גופו בה' שלא יהרג, ומדמה זה כעוף המסתיר אפרוחיו תחת כנפיו בבוא עליהם עיט הטורף:

פסוק ג

אקרא לאלהים עליון, כן אקרא לאלהים מצד שהוא עליון, ר"ל ראשית כל הסבות, והסבה הראשונה לכל דבר, וכן **אקרא לאל גומר עלי**, מצד שהוא גם הגומר והוא הסבה האחרונה ג"כ לכל הדברים:

פסוק ד

ישלח (הוא מאמר מוסגר, שע"ז מורה מלת סלה שבא באמצע הפסוק), ור"ל **ישלח משמים ויושיעני חרף שואפי**, הנה שואפי ושונאי מחרפים ואומרים לאמר "ישלח

משמים ויושיעני", הם מחליטים שאין לי שום תשועה בדרך הטבע, ואומרים בדרך הלצה שא"א שאושע רק אם ישלח משמים ויושיעני, ר"ל שתשועתי נמנע, אבל מה שיאמרו הם דרך שחוק, אני אומר בדרך אמת **ישלח אלהים חסדו ואמתו**, ר"ל שאקרא לאל עליון שישלח באמת חסדו ואמתו, שאני איני מיחל על תשועה טבעית רק על תשועה שישלח לי משמים, בין מצד **חסדו** בין מצד **אמתו** והבטחתו שהבטיח ע"י נביא שאמלוך:

פסוק ה

נפשי שוכנת **בתוך לבאים** ואריות, וגם **אשכבה** (**בתוך**) **לוהטים** נחשים לוהטים ושורפים, אבל הלבאים והלוהטים שאני בתוכם הם מסוכנים יותר מלבאים ולוהטים אחרים כי **הם בני אדם**, שהלבאים והלוהטים שאני בתוכם הם בני אדם לא בע"ח בלתי מדברים, ותחת שהלבאים אין להם רק שינים של עצם, הלבאים שאני בתוכם **שניהם חנית וחצים** של ברזל, ותחת שלוהטים אין למו רק ארס שהוא תחת לשון בשר, **לשונם** הוא חרב **חדה**, שגרוע מלשון הנחשים השרפים, לכן **רומה על השמים**, שישלח משמים ויושיעהו, ונגד מ"ש **אקרא לאל עליון** שהוא הסבה הראשונה, אומר **רומה על השמים אלהים**, ונגד מ"ש **לאל גומר עלי** שהוא אחרית הסבות, אמר **על כל הארץ כבודך**, היינו שתהיה התשועה בסבתה הראשונה מאתך עפ"י נס, למעלה מן השמים שמורה על הנהגת הטבע והמערכה, וכן גמר התשועה בסבתה האחרונה תהיה מאתך בבלי אמצעי, עד שיתגלה כבודך על כל הארץ, כי אחרית המסובבים הוא בארץ:

פסוק ז

רשת, וה' שמע תפלתי, כי אחר שהכינו הכל לשחת אותי והייתי בתכלית הסכנה נהפך הדבר עליהם, כי אחרי שהגיעו אל המערה ששם דוד ואנשיו נפל שאול ביד דוד, וז"ש הנה **הכינו רשת למקום פעמי**, וגם כבר **כפף נפשי** ליכנס בתוך הרשת, וגם **כרו לפני שיחה**, כדרך ציידי חיות שאחר שילכד הבע"ח ברשת יש שיחה כרויה ששם יפול, והייתי מוכן ליפול אל השיחה, אבל לא אני נפלתי לשם, רק הם **נפלו בתוכה**, **סלה** סיום הענין:

פסוק ח

נכון, מצייר עתה עת שנפל שאול ביד דוד במערה, ואנשיו הסיתו אותו שיהרגנו, והוא מתחזק נגד יצרו, ואומר, **נכון לבי אלהים**, הלב הוא הכח הממשלה אשר בנפש, הוא נכון להתגבר על יצרי, **נכון לבי**, ולא אשלח ידי בו, וע"ז **אשירה ואזמרה** שמנעני מבוא בדמים:

פסוק ט

עורה, אז התעוררו כל רגשות נפשו, כבודו ששכן לעפר עד עתה, עתה התעורר עז"א **עורה כבודי**, הנבל וכנור מנעים זמירות שדמם ונדהם עד עתה התעורר בנועם זמירותיו, עז"א **עורה הנבל וכנור**, עתה **אעירה שחר**, שמש ההצלחה שחשך עד הנה יתחיל לזרוח, ואעיר השחר של שמש ההצלחה כי כאור בקר יזרח שמש, ר"ל כי עתה הכיר שאול עצמו את כבודו, ואמר אליו צדיק אתה ממני, ידעתי כי מלוך תמלוך:

פסוק י

אודך בעמים, ההודאה על הטובה, והזמר הוא ספור שבחיו ותהלותיו, זה יהיה בלאומים שיש להם דת, אספר להם תהלת ה' כי גדול הוא מעל כל אלהים:

פסוק יא

(יא-יב) **כי גדול עד שמים חסדך**, ששני ההנהגות הנקובות בשם חסד ואמת, נמצאו גם בשמים ובשחקים, וכבר התבאר פסוק זה באורך למעלה (סי' ל"ו) במ"ש ה' בהשמים חסדך אמונתך עד שחקים עי"ש, וזה מגביל פה נגד מ"ש **רומה על השמים אלהים**, שזה מגביל נגד אקרא לאל עליון שהוא ראשית הסבות שבאים ע"י השמים והמערכת, כי הכל הוא ע"י ההשגחה גם בשמים, ונגד מ"ש לאל גומר עלי שגם בעת שע"פ הסבות הנמשכות יתחייב שלא אושע, תהפך את הסבה האחרונה ותגמור הדבר לישועה שזה מצד הנס הגמור שהוא ג"כ מתמיד בהנהגת ה', וזה ע"י הנס שבא מן השחקים, וכמו שהארכתי בזה למעלה שם, וא"כ רומה על השמים אלהים **על כל הארץ כבודך**:

פרק נח

פסוק א

למנצח אל תשחת, מיוסד על אנשי שאול שהסיתו לשאול שירדוף שנית אחרי דוד ואמרו שמצא את כנף מעילו, וע"ז ציין גם מזמור זה בשם אל תשחת ונסמך למזמור הקודם, והוסד נגד אנשי כזב ובעלי לה"ר אלה:

פסוק ב

(ב-ג) **האמנם אלם**, וכי אפשר להאמין שיתאלמו באלומה ובאגודה אחת שני הפכים בנושא אחד, והכתובים, מקבילים **צדק תדברון אף בלב עולות תפעלון, מישרים תשפטו בני אדם אף בארץ חמס ידיכם תפלסון**, שבפיכם תדברו צדק ותוכיחו את האנשים לעשות צדק, ובלב תפעלו עולה, והרי הלב סותר אל הדבור, וגם תשפטו בני אדם לעשות

מישרים ושלא יחמסו ויגזלו, ואתם בעצמכם תפלסון בארץ בפרהסיא את חמס ידכם, והרי המעשה סותר אל הדבור:

פסוק ד

זרו, אומר שאנשי כזב האלה הצבועים והחנפים הם גרועים מן הרשעים בפרהסיא, כי **הרשעים** הם **זורו** מעת שיצאו **מרחם**, דהיינו אחר לידתן, אבל **דוברי כזב הם תעו מבטן** אמם, גם בטרם נולדו ויצאו מרחם, ור"ל שהרשעים אין רשעתם טבעי להם, כי האדם לא נברא שיהיה רשע, ותולדות האדם נוטה אל הצדק, רק ירשיע אח"ז ע"י חברים ושכנים ומורים רעים וכדומה, אבל בעלי הכזב תכונתם וטבעם רע, ורעתם אינו דבר מקרי רק עצמי וטבעי להם:

פסוק ה

(ה-ו) **חמת למו כדמות חמת נחש**, הנחש נושך את האדם שלא להנאתו רק מצד האיבה שהושת בינו ובין האדם, שהאדם ישופנו ראש ולכן הוא ישופנו עקב מיראתו פן יהרוג אותו, וכן ידמה חמתם של בעלי לה"ר אלה, כאילו הם מתיראים ממני שלא אעשה להם רעה ולכן ידברו עלי לה"ר, שנדמה לנשיכת נחש כמ"ש אם ישוך הנחש בלא לחש ומה יתרון לבעל הלשון, אולם לעומת זה הנחש שומע לחש ואינו מזיק, והוא במליצה שמלחשים לו שלא ייראו מן האדם כי אינו אויב לו ולא דורש רעתו, ואז לא ישוך, וכן היה ראוי שאחר שלחשתי להם ע"י מה שהראיתי ע"י כריתות כנף המעיל שאיני דורש רעת שאול היה ראוי שישמעו לחש אבל הם דומים **כפתן חרש יאטם אזנו אשר לא ישמע לקול מלחשים** הגם **שהחובר חברים** הוא **מחוכם** ויודע לחש, כן הם האטימו אזנם משמוע לחש:

פסוק ז

אלהים הרס שנימו בפימו, מדמה הלה"ר שלהם כשינים שבם יאחזו החיות הטורפות את טרפם, **וכמלתעות כפירים** שבם ידיקו את הטרף, ובקש מה' שיהרוס שניהם בל יוכלו לאחוז את הטרף, ואף שכבר הוא בפיהם יתוץ מלתעותיהם בל יוכלו להשחיתו:

פסוק ח

ימאסו וימסו, **כמו מים** אשר **יתהלכו למו** כי אינם מדובקים יחד ויתפרדו לטפות טפות, כן יתפרד קבוצם, וגם בעת **שידרוך חציו** יהיו דומה **כמו יתמוללו** כדבר הנמלל שנקטף ראשו, כן יקטף ראש החד של החצים:

פסוק ט

כמו שבלול (שנעקע) שסגולתו שכמעט שיגעו בם ימלטו מקרבם ליחה רבה עד שידמה כאלו הם **נמסים**, (וידוע שע"י הריר שבם יתנועעו בקל ועל זה אמר **תמס יהלך**), ויהיו דומים **כנפל אשת** שרץ שתום העין אשר **בל חזה שמש**, (וי"ל נפל אשת מין נחש עור (בלינדע שלייכע) שסגולתו שבנגוע איש בו יתקשה כאבן ויפול לחתיכות, ונקרא נפל ע"י נפילתו לחתיכות, ואשת ע"ש עורנו, אישון לילה ואפלה), ור"ל או שימס כמים בנגעו בו, והנמשל ע"י הוכוח של דוד בעת שכרת כנף המעיל, או יהיה עור בלתי רואה ויתקשה כאבן, ואם לא ירף ידיו יפול לחתיכות:

פסוק י

בטרם יבינו סירותיכם אטד, האטד בוער תחת הסירות, כמ"ש כקול הסירים תחת הסיר, ובעת יתחיל הבשר שבסיר להתבשל ירגיש הסיר כי יש אטד תחתיו המחמם אותו, ומעלה רתיחות כנגדו, וימליץ שאז יבין הסיר את האטד, אולם בטרם שיבין הסיר את האטד, היינו בעוד שלא התחמם מן אש האטד, הבשר עדיין חי, ויאמר שגם בטרם שיבינו הסירות את האטד, הגם שהוא **כמו חי**, ר"ל כבשר חי שלא נתבשל בכ"ז **כמו חרון ישערנו**, יסער וישליך אותו כמו חרון, היינו כבשר שחרה ונחר ונשרף מן האש שמשליכין אותו, והמליצה שפורעניות הרשע ידמה כבישול הסיר כמ"ש (יחזקאל כ"ד:ג') שפות הסיר שפות, וכשבא הפורעניות בזמנו ימשיל שנתבשל הבשר, ויצייר שיבא הפורעניות לפני זמנו בעודו דומה כמו חי, ובכ"ז יהיה כדבר הנחרר ונשרף מרוב האש, ואז **ישמח צדיק כי חזה נקם**, המליץ יצייר את **הנקם** כעצם מופשט חי, שהוא הורג את הרשע, ואחר שהרג אותו אז הנקם ירחץ את פעמיו בדמו, ועז"א הצדיק יחזה, איך שהנקם הוא ירחץ את פעמיו בדם של הרשע, (ועז"א לשון חזה כי הנקם הוא עצם הגיוני שאין רואים אותו בעין רק במחזה הלב):

פסוק יב

ויאמר, והנקם יאמר אל הצדיק ובני אדם העומדים שם, יאמר להם **אדם** אתה אדם, ראה כי **אך פרי לצדיק**, שיש שכר טוב לצדיק, וכן ראה כי **יש אלהים שופטים בארץ** לשלם לעושי רע כרעתו, כי ממה שיראו עונש הרשע ואיך ה' רב ריב הצדיק מידו, יכירו כולם שיש אלהים משגיח, ושיש שכר ועונש:

פרק נט

פסוק א
למנצח אל תשחת, בל ישחיתהו שאול, ומזמור זה נחלק לג' חלקים, תחלה מדבר על עת שהיה לפני שאול ויטל עליו את החנית להכותו וה' הצילהו, (עד פסוק ז'), אח"כ מדבר על מה ששלח בערב שומרים לשמור את הבית להמיתו ונודע לו הדבר בעזרת ה', ומתפלל שימלט מידם (עד פסוק ט"ו), ואח"כ מקלל את אויביו (עד סוף הסימן):

פסוק ב
הצילני מאויבי, הם הדורשים רעה בלב, **ממתקוממי תשגבני**, הם הקמים עליו להרגו, מבקש שיתגבר עליהם:

פסוק ג
הצילני מפועלי און הוא נגד אויביו בצנעה שמדברים עליו לה"ר, **ומאנשי דמים הושיעני** הוא נגד מתקוממיו שרוצים לרצחו:

פסוק ד
כי הנה מה **שארבו לנפשי** ומה **שיגורו** ויתקבצו **עלי**, הוא מצד שהם **עזים**, **לא פשעי ולא חטאתי** אורב עלי, רק עזים אורבים שלא כדין:

פסוק ה
בלי, ובכ"ז ידמה להם כי **ירוצון ויכוננו בלי עון**, דהיינו שחושבים שאין להם עון בזה ושמותר להם להרגני, **עורה לקראתי**, ר"ל עמוד על צד המגביל לקראתי, שהוא צד של השולחן שישב שם שאול ומשם הטיל החנית עליו להכותו, **וראה** והשגיח שלא יבצע את מחשבתו:

פסוק ו
ואתה, באשר החליט בדעתו אז לברוח, והוא היה עד עתה שר צבאות ישראל ללחום עם הפלשתים, מוסר צבאותיו אל ה' שהוא יהיה עתה שר צבא ישראל וילחם מלחמותיהם, וז"ש **ואתה ה' אלהים צבאות** מצד שאתה **אלהי ישראל** ומשגיח עליהם, **הקיצה לפקוד כל הגוים** הבאים להלחם על ישראל תהיה אתה הפוקד החיל כנגדם (כי אנכי אברח מן הארץ), ובכל זה **אל תחון כל בוגדי און**, אל תחון גם את שאול ואנשיו הבוגדים להרגני, שתציל את ישראל מאויביהם והם יאבדו במלחמה, כמ"ש או ה' יגפנו וכו' או במלחמה ירד ונספה, **סלה** סיום הענין:

פסוק ז
ישובו לערב, יספר עתה איך שב שאול שנית בערב וישלח שומרים סביב ביתו להמיתו, **בערב שבו** שנית לרצחני, **יהמו ככלב**, מדמה את השומרים ככלבים שהם ג"כ שומרי הבית, כן יהמו גם הם **ויסובבו את העיר**:

פסוק ח
הנה, רק גרועים המה מן הכלבים בשני דברים א. הכלבים רק מנבחים לא מדברים, וכלבים אלה **יביעון בפיהם** ב. הכלבים רק נושכים לא ממיתים בחרב, והם **חרבות בשפתותיהם**, שיאמרו בשפתותיהם כי יהרגני בחרב בבקר, ואמרו זה בלט וחשבו **כי מי שומע**, ולא יודע הדבר אלי עד הבקר:

פסוק ט
ואתה, אבל **אתה** ה' **תשחק למו**, כי אתה תפר עצתם, וכן **תלעג לכל גוים** שישמחו על זה שימות הלוחם מלחמת ה' עמהם:

פסוק י
עזו, אתה אומר אלי בשחוק, דע כי "**עזו** של שאול **אליך אשמורה**", אני שומר עז שאול ומלכותו אליך, שאתה תמלוך תחתיו ואתה תעוז נגד הגוים במלחמה, **כי אתה אלהים משגבי**, ר"ל שזה תאמר אלי במה שאתה משגבי ומחזקני נגד שאול וגם נגד פלשתים במלחמת קעילה, בזה תודיע שעוזו של שאול שמור אלי, ושאני מוכן למלוך תחתיו:

פסוק יא
אלהי, הם סובבים את ביתי וחושבים כי אין שומע דבריהם ושלא אדע מזה, אבל **אלהי חסדי יקדמני** להודיעני הדבר, **ואלהים יראני בשוררי**, ה' הראה לי, עד שראיתי את השומרים השוררים עלי וסובבים את ביתי, ר"ל שה' הודיע לו זאת ע"י מיכל בת שאול:

פסוק יב
אל, כשראה את שורריו ושומריו, מבקש **אל תהרגם**, ר"ל שלא יראוני בעת שאברח בעד החלון ותצילני על ידי שאתגבר עליהם ואהרגם, **כי פן ישכחו עמי** מה שעשו נגדי, רק **הניעמו בחילך** שינועו עתה ממקומם עד שלא יראו בבריחתי, ואח"כ **הורידמו** מגדולתם:

פסוק יג
חטאת פימו דבר שפתימו, שיהיה דבר שפתימו שיתודו חטאת פימו, שהם בעצמם ידברו בשפתותיהם ויתודו את החטא שחטאו בפיהם מה שדברו עלי לה"ר ויודו שנענשו עי"ז, **וילכדו בגאונם** שע"י גאונם ילכדו ברשת, **ומאלה ומכחש יספרו**, והם עצמם יספרו ויתודו, שזה בא להם ע"י חטא של אלה וכחש, מה שדברו עלי כחשים ונשבעו באלת

שוא לקיים דבריהם, ואחר שיתודו את חטאם, אז **כלה בחמה**, תכלם בחמתך, **ותכלם** פעם אחר פעם, **ואינמו** עד שלא יהיו עוד בעולם, **וידעו לאפסי ארץ כי אלהים מושל ביעקב**, עד שתתפשט הידיעה עד אפסי ארץ ויכירו כולם כי ביעקב יש אלהים מושל ומשגיח על פרטי מעשיהם, **סלה** סיום הענין:

פסוק טו

וישובו, נגד מ"ש תחלה שישובו לערב ויהמו ככלב, ויסובבו עיר לשמור את הבית להמיתו, מקללם שגם עתה אחר מפלתם **ישובו** ג"כ **לערב ויהמו ככלב ויסובבו עיר** גם עתה, רק לא יהיה זה כמו תחלה שסבבו ככלב להמית נפש איש צדיק, רק **המה יניעון לאכול**, מה שיסובבו עתה ככלב יהיה ככלב הרעב שסובב בלילה בעיר לבקש אוכל והוא הומה ומנבח ע"י רעבונו, שיסובבו **אם לא ישבעו** כדי **שילינו**, שע"י שתחסר בטנם מרעבון לא יוכלו ללין ויסובבו בעיר לבקש אוכל:

פסוק יז

ואני אקום בלילה, כדי **שאשיר עוזך** כל הלילה, **ובבקר ארנן חסדך** מה **שהיית משגב לי ומנוס ביום צר לי** שעזרתני לנוס ולברוח:

פסוק יח

עזי, נגד מ"ש עזו אליך אשמורה שהבטיח לו שישמור לו עוז של שאול, עד שאח"כ יהיה עוז של שאול שייך לדוד, אמר בעת שיהיה **עזי**, היינו שאגיע למלוכה, אז **אליך אזמרה**, **כי אלהים משגבי** מצד שהוא **אלהי חסדי**, כי המלוכה נתנה לו מצד החסד כמו שיתבאר בסימן פ"ט:

פרק ס

פסוק א

למנצח, המזמור הזה הוסד על המלחמות שהיה לדוד עם ארם נהרים וארם צובה ואדום ביחד, כמו שנזכר בשמואל-ב ח' (ושם בארתי הסתירה שיש מכאן לס' שמואל ע"ש) וכפי הנראה פרצו האויבים תחלה בערי ישראל ושבו שבי בעיר שכם ובעמק סוכות, וזה היה סבה שהתעוררו גלעד ומנשה שבעבר הירדן שהיו סמוכים להר אפרים (כמ"ש שמואל ב', י"ח ו') ובאו לעזור לאפרים ששכם היה בגבולם ונצחו את האויבים:

פסוק ג
אלהים זנחתנו, מה שזנחתנו תחלה ושבנו אחור מני צר **ופרצתנו** שהאויב פרץ בנו פרצות, בזה **אנפת** ר"ל כלית חרון אפך עלינו, ועי"כ **תשובב לנו** שבט לעשות חיל, ע"ד אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני:

פסוק ד
הרעשת מה **שהרעשת את הארץ ופצמת אותה**, זה היה סבה **לרפאות שבריה במה שמטה מאד**, כי תכלית ירידתם היתה התחלת הצלחתם:

פסוק ה
(ה-ו) **הראית**, מה **שהראית עמך קשה**, זה היה הסבה שבזה **נתתה ליראיך נס להתנוסס** ולהתקבץ למלחמה וזה עשית **מפני קושט**, להראות אמתך קושט ואמת **סלה** סיום הענין:

פסוק ז
למען, אחר ההצעה הזאת אומר, **למען יחלצון ידידיך**, שישראל ידידיך יחלצון חלוצי צבא למלחמה נגד האויב, אני מבקש **הושיעה ימינך**, שתושיע להם ע"ד הפלא והנס, שזה מיוחס לימין ה' עושה חיל, **וענני**:

פסוק ח
אלהים, לעומת שאמר וענני יספר מענה אלהים, **אלהים דבר בקדשו** ואמר לנו, **אעלזה אחלקה שכם**, עת שאחלק עיר שכם **ואמדד עמק סכות**, ר"ל מה שהאויבים כבשו עיר שכם וחלקו שללה ביניהם ומדדו אדמת עמק סוכות לירש אותה, בזה אעלזה ואשמח כי עי"ז:

פסוק ט
לי גלעד ולי מנשה ואפרים, יתקבצו גלעד ומנשה ואפרים לי לעזרתי, והתאזרו לצאת לקראת (נזקש) [האויב] **ומעוז ראשי** יהיה **יהודה מחוקקי**, כי התחברו כולם אל דוד לצבא, ועי"כ:

פסוק י
מואב סיר רחצי, יהיו עבדים לי להשתמש בהם כמו בכלי הרחיצה, כי סימן העבד הוא חליצת נעל רבו והולכת כליו לבית המרחץ כמו שאמרו חז"ל ומואב ישמשו לרחיצה **ועלי אדום אשליך נעלי**, שזה סימן שיהיו עבדי, **עלי פלשת התרועעי** התחברי אלי, כי את פלשת לא הכריע לעבדים רק שחדלו להלחם אתו **מי**, מזה מביא ראיה שה' לא עזבם גם בתחילה, ומה שהניח שיכבש האויב את שכם ועמק סוכות היה לטובתם כדי שעי"כ יפלו בידם מואב ואדום ופלשת, כי הלא **מי יובילני עיר מצור**, איך כבשתי את עיר בצרה

אשר באדום שהיתה עיר מצור, וגם **מי נחני עד אדום**, הלא גם להגיע עד שם לא היה אפשר בדרך הטבע, והיה רק בישועת אלהים:

פסוק יב

(יב-יג) **הלא** מזה מבואר נגלה, כי מה **שאתה אלהים זנחתנו** תחלה **ולא תצא אלהים בצבאותינו**, זה היה לטובתנו, כדי **הבה לנו עזרת מצר**, כדי שתכין לנו בזה עזר נגד הצר, שע"י שזנחתנו תחלה הוא היה ההכנה אל העזר שבא לבסוף וגם שבזה הראית לנו כי **שוא תשועת אדם**, רק **באלהים נעשה חיל**, שעל ידי זה ראינו שבלא עזר אלהי אין לנו תשועה, ולא נושע ברוב חיל רק באלהים נעשה חיל **והוא יבוס צרינו** ולא כחנו ועוצם ידינו עשו זאת:

פרק סא

פסוק א

למנצח, במזמור זה רחש לבו דבר טוב, ויאמר כי בין בהיותו נרדף מפני שאול על צורי היעלים, ובין בעת הצלחתו שהגיע למלכות, אחת שאל ואחת בקש שישב תמיד בבית ה' לעבדו, כמ"ש למעלה (כ"ז) אחת שאלתי מאת ה' וכו' שבתי בבית ה' כל ימי חיי ונחלק לב' חלקים, חלק א' מה שהיה בימי עניו, וחלק ב' על ימי הצלחתו:

פסוק ב

שמעה אלהים רנתי, הוא מה שמקונן בעת עניו בחלק הא' **האזינה תפלתי**, מה שמתפלל בימי הצלחתו בחלק הב': (חלק א') **מקצה הארץ**, בעת שהייתי בורח מפני שאול יושב מתחבא בקצה א"י, משם **אליך אקרא בעטף לבי** מרוב הצרות, בעת **אשר תנחני בצור ירום ממני**, שהוצרכתי לעלות על צורי היעלים הרמים להתחבאות שם, ואתה תנחני שם, יען **כי היית מחסה לי**, ולכן העלתני על צורים רמים **מפני אויב**, ואז אליך אקרא **אגורה באהלך עולמים**, היה עיקר תפלתי לא על הצלחת הזמן רק שאוכל לגור עולם באהל ה' **ולחסות בצל כנפיו סלה** סיום הענין: (חלק ב') **כי**, מעתה יספר כי גם אחר אשר **נתת ירושת יראי שמך**, ר"ל אחר שנתת לי המלוכה שהבטחתני שיהיה ירושה לזרעי בעת שיהיו יראי שמך, כמ"ש אם ישמרו בניך בריתי וכו' גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך, גם בעת ההיא **שמעת לנדרי**, הנדר שלי אמר אלה הדברים (יציין את הנדר כעצם מופשט מדבר בעד המלך):

פסוק ז

ימים על ימי מלך תוסיף, אם תוסיף ימים על הימים הקצובים למלך לחיות, ומוסיף לאמר **שנותיו כמו דור ודור**, אם תאריך ימיו כ"כ, עד שכל שנה ושנה שקצוב לו לחיות יתארך כמו דור שהוא שבעים שנה, עד שאם קצוב לו לחיות עוד עשר שנים, יחיה עשר דורות שהם עשר פעמים שבעים, אני נודר כי **ישב עולם לפני אלהים**, שגם אם יחיה לעולם ישב תמיד לפני אלהים, יתמיד לשבת באהל ה' ולעבדו, **חסד**, ר"ל שישב לפני אלהים אשר **מן** והכין **חסדו ואמתו לנצור את המלך**, שלא ינצרוהו אנשי חיל ושומרי הסף רק חסד ה' ואמתו המה ינצרוהו, כמ"ש שבתי בבית ה' כל ימי חיי וכו' כי יצפנני בסוכו וכו', כ"ז דברי נדריו, עתה יאמר המשורר **כן אזמרה שמך לעד**, כפי דברי הנדר כן אזמרה שמך לעד ע"י **שאשלם נדרי בכל יום ויום**, שאשב בכל יום בבית ה' ושם אזמרה שמך ואהללך תמיד:

פרק סב

פסוק א

למנצח, מזמור זה נחלק לג' חלקים א. ידבר אל אויביו החורשים עליו רעה, ב. מדבר אל נפשו שיבטח ויתחזק בה', ג. תוכחת מוסר כי יש אלהים שופטים בארץ: (חלק א') **אך אל אלהים דומיה נפשי**, מה שנפשי דומיה ובלתי פוחדת משום דבר, הוא אך מחמת שמקוה לאלהים, כי **ממנו** תבא **ישועתי**:

פסוק ג

אך, ולא תחשבו שיושיעני על ידי אמצעיים טבעיים, רק **אך הוא צורי וישועתי**, הוא לבדו בלא שליח ע"י דרך הטבע, וא"כ **משגבי לא אמוט רבה מאד**, אחר שמשגבי שמחזק אותי שלא אמוט הוא אלהית, א"כ הוא רב וגדול מאד:

פסוק ד

עד אנה תהותתו על איש, אתם תביאו הוות ושבר בשביל איש, שעל ידי שאול תרצו להביא הוות על דוד, ובזה **תרצחו כולכם**, שהגם שתעשו זאת בסבת שאול גם אתם נחשבים כרוצחים, כי אתם דומים **כקיר נטוי** (**על**) **גדר הדחויה**, שגדר רעוע עומד תחת קיר הנטוי ליפול, והקיר הנטוי נופל על הגדר ומפילו על איש העומד תחתיו והרגו, שבזה אין לומר שעקר ההורג היה הקיר שהוא דחה את הגדר, כי גם הגדר סבב מיתת האיש, שאם היה הגדר חזק לא היה נופל ע"י הקיר, והגם שהקיר נטוי עליו היה נשאר עומד ולא היה הורג את האיש שתחתיו, וא"כ הרצח מיוחס אל שניהם, אל הגדר שהרג,

ואל הקיר שהפילו, כן בנמשל שאול דוחה אותם להפיל אותם על דוד ולרצחו, ובכל זה תיוחס הרצח גם אליהם מצד שהם דומים כגדר הדחויה שאינו חזק לעמוד בפני הקיר, שאם היו חזקים בדעתם לא היו שומעים לקול שאול לרצוח בחנם והיו עומדים נגדו, וא"כ הגם שתהותתו הוות על ובשביל איש מכל מקום תרצחו כולכם, וגם אתם אשמים בדבר:

פסוק ה

אך משאתו יעצו להדיח ירצו כזב, מה שהם אומרים שמה שהם ידחו את הגדר על דוד להרגו הוא מפני שאתו ופחדו של שאול שהוא הקיר המפיל אותם להדיח את הגדר, בזה ירצו כזב, הוא טענה של כזב ולא ירצו את עונם בזה, כי מבואר הפך שהם עושים דבר זה מלבם ומרצונם לא מפני פחד שאול, כי **בפיו יברכו**, כי שאול צוה להם להתראות לפני דוד כאוהבים ולחקור ולרגל את מקומו, כמ"ש (ש"א כ"ג כ"ב) לכו נא הכינו עוד וראו את מקומו כי אמר אלי ערום יערים הוא, והם מה שמברכים אותי בפני ומתדמים כאוהבים הוא רק **בפיו של שאול**, מפני ששאול צוה להם כך, אבל **בקרבם יקללו**, והם שונאים לי ודורשים רעתי בעצמם לא משאתו של שאול, **סלה** סיום הענין: (חלק ב') **אך**, מדבר עם נפשו, **את נפשי! דמי אך לאלהים כי ממנו תקותי**, תקותי אל הישועה היא ממנו, וכן **הוא** באמת **צורי וישועתי**:

פסוק ח

על אלהים, ר"ל הוא מקוה מאלהים ישע וכבוד שהיא המלוכה, וזה אין ה' מחויב לעשות לו כי יש כמה צדיקים שלא ישיגו כבוד ומלוכה בעוה"ז, רק מצד שה' הבטיח לו את המלוכה, **על אלהים ישעי וכבודי**, הוא דבר שקבל ע"ע לעשות לי, אבל **צור עזי מחסי** שישמור אותי מאויב, זה נמצא **באלהים**, שגם בלי הבטחה דרכו לשמור את חסידיו:

פסוק ט

בטחו בו עם, אתם עם בטחו בה', כי הבטחון בה' י"ל יתרון מבטחון על דבר אחר, א. שהבטחון על דבר אחר על בני אדם וכדומה, לא יבטח בו בכל עת, כי בעת רעה לא יוכל להושיעו, אבל על ה' **תבטחו בכל עת**, ב. שהבטחון על בני אדם לא תוכלו לגלות לו כל מצפוני לבכם, שיש דברים שיתבייש מגלות לבני אדם, אבל **לפני ה' תשפכו לבבכם** לגלות כל מצפוני לב, ג. **שאלהים מחסה לנו**, שבאדם רק יבטח, אבל בה' ימצא מחסה, כמ"ש טוב לחסות בה' מבטוח באדם כמש"פ שם, **סלה**, סיום הענין: (חלק ג') **אך בני אדם הם הבל**, שאין בם ממש, וגם **בני איש הגדולים** שיש בהם איזה ממש, **הם כזב**, שהוא דבר הפוסק ואינו מתקיים **במאזנים לעלות**, אם תראה בני אדם שעולים

ברום ההצלחה הם דומים כמי שעולה בכף מאזנים, שזה סימן **שהמה מהבל יחד**, כי כשמניחים שני דברים בשתי כפות המאזנים ההבל והקל הוא עולה למעלה ודבר הכבד נופל למטה, כן עלייתם הוא סימן שהם מהבל ואין להם כובד וממש בעצמותם:

פסוק יא

אל תבטחו בעושק, ובגזל אל תהבלו כי הגזל הוא הבל גרוע מעושק, וגם **חיל כי ינוב** אם תראה שהגזל ינוב חיל, היינו שישא פרי ותנובה וירויח בו חיל ועושר והצלחה, בכ"ז **אל תשיתו לב**, כי החיל הזה לא יעמוד ולא יתקיים:

פסוק יב

אחת דבר אלהים, כן דבר אלהים, שלא נבטח בעושק וגזל ובהצלחה שהעושק מצליח, והגם שאלהים דבר אחת בכ"ז **שתים זו שמעתי**, שמעתי מדבריו שני דברים, א. **כי עז לאלהים** שלכן לא יצליח הגוזל והעושק מפני שיש לאלהים עוז להעניש את העושה רשע, זאת שנית מפני כי **לך ה' חסד** להציל את העשוק, ולהשגיח על הצדיק אשר עשק אותו, **כי אתה תשלם לאיש כמעשהו**, שכר להצדיק ורחמים להנרדף ועונש להרשע והרודף:

פרק סג

פסוק א

מזמור, קוטב המזמור להגיד בו רוב תשוקתו אל הדבקות האלהי, עד שעזב מלזכור כל ענינים החומריים רק באלהים דבקה נפשו:

פסוק ב

אלהים, יען אשר **אלי אתה אשחרך**, רק אותך אשחר ואדרוש, **צמאה**, כמו **שצמאה לך נפשי** כן **כמה** ותאב **לך בשרי**, שגם החומר שלי מתאוה אל ה', פה **בארץ ציה ועיף בלי מים**, הגם שהוא ארץ ציה שהבשר מתאוה למים והנפש צמאה למים, ואני איני צמא למים רק לך אני צמא ונפשי שוקקה:

פסוק ג

כן, והגם שנפשי חוזה אותך בקדש, כי בחזיון הנפש במחזה השכל והרוח הקודש אחזה גדולתך ושכינתך ברוח ובמחזה, אבל אני צמא ותאב **שכמו שחזיתיך בקדש** במחזה הרוח, כן אראה אותך בעין בשר בעירך ובהיכלך, ועז"א **לראות עוזך וכבודך** שהראיה הוא בעינים ממש, שאראה עוזך וכבודך בעינים, לא רק במחזה ובצפיית הלב:

פסוק ד

כי טוב חסדך מחיים, שחסדך במתנת החיים נבדל מכל חסד שיעשה זולתך, שכל חסד שנשיג מזולתנו אין החסד טוב מצד עצמו רק מצד התועלת שהשגנו ממנו, למשל מלך ב"ו שעשה חסד לחייב מיתה והניחו בחיים, הטוב של החסד הוא החיים שנתן לו, אבל אצלך החסד בעצמו טוב יותר מן החיים, כי החיים אינם תכלית לעצמם, רק שהם אמצעיים שעל ידם **שפתי ישבחונך**, שבלעדי החיים א"א שאשבח אותך בשפה (כי הנפש המופשטת מן הגוף אין לה פה ושפה לשבח ה', והיא רק שכל ומשכלת), וא"כ אחר שעקר תכלית החיים וטובם הוא מה שיכול להודות לה' על החסד שנתן לנו חיים, א"כ החסד הוא הטוב והתכלית של החיים, והוא טוב מן החיים עצמם שהוא רק אמצעי אליו, כי ע"י החסד שפתי ישבחונך וזאת היא תכלית החיים:

פסוק ה

כן, כן הוא הברכה אשר **אברכך בחיי**, לא אברך אותך על החיים, רק על החסד מה שאוכל לשבח אותך, וכן רק **בשמך אשא כפי**, מה שאשא כפי לתפלה לא אתפלל על חיים הגשמיים וצרכי העולם רק בשמך, שאוכל להודות לך ולברך את שמך:

פסוק ו

כמו חלב ודשן שישבע הגוף ויהיה לו למזון, כן **תשבע נפשי**, שאתן לה מזונה הרוחני ג' פעמים בכל יום בג' תפלות כמו שיתנו ג' פעמים להגוף מזונו הגשמי, ומפרש במה תשבע נפשי במה **ששפתי רננות יהלל פי**, שזה מזון הנפש, וכמ"ש הכוזרי שכמו שהגוף הגשמי צריך הוא אל המזון ולא יחיה בלעדיו כן מזון הנפש היא התפלה שתדבק אל שרשה הרוחני, וכמו שמזון הגוף הוא שלש פעמים ביום כן ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה:

פסוק ז

(ז-ח) **אם**, וכן גם **אם זכרתיך על יצועי בעת** אשר **אהגה בך באשמורות** הלילה, ואזכור אז **מה שהיית עזרתה לי**, שעזרתני מן האויבים, **וארנן** על שחסיתי **בצל כנפיך**, לא היה זה מפני ששמחתי על הצלחת הזמן והתועלת שהשגתי מאתך בחיים הגשמיים, רק מצד שעי"ז **דבקה נפשי אחריך**, שעי"ז נזכרתי איך יש לי דבקות בה' משני צדדים, אם מצדי, שנפשי דבקה אחריך, ואם מצדך, כי **בי תמכה ימינך**, והיה עקר שמחתי על שראיתי עי"ז שאני דבק בה' והשגחתו מתמדת עלי וזאת היא עקר מאויי, לא התועלת הגשמי והצלחות העולמיים:

פסוק י
והמה, אבל אויבי הם **לשואה יבקשו נפשי**, נפשי היקרה הזאת אשר עקר מגמתה הוא הדבקות בה', יבקשו המה לשואה וחשך, כי יבקשו לעקרה מארצות החיים, וגם **יבואו בתחתיות הארץ**, הם המערות והמחילות שבמדבר שבקשו שם את דוד כנזכר בספר שמואל:

פסוק יא
(יא-יב) **יגירוהו**, מאמר זה נמשך על יתהלל כל הנשבע בו, ושיעור הכתוב, אבל **כל הנשבע בשם ה'** באמת, (שעבדי המלך כולם נשבעו לו בה' בל ימרדו, וכן כל אנשי דוד נשבעו לו בעת נפלו עליו, או ר"ל כל הנשבע בשם דוד כי היה דרכם להשבע בשם המלך כמו חי פרעה), הם יתהללו לאמר, שגם **אם יגירוהו על ידי חרב**, הגם ששאול ואנשיו יגירו את דוד ע"י חרב, ויגרשו אותו מן המערות אשר הוא מתחבא שם להתגורר בארצות אחרות, עד שהמערות ותחתיות ארץ אלה **יהיו מנת שועלים**, ששועלים יגורו שם, בכ"ז **המלך ישמח בה'**, כי ה' יושיעהו מכל צרותיו, כי יודע בטח **כי יסכר פי דוברי שקר**, הדוברים שיגירהו על ידי חרב, כי בודאי מלך ימלוך כמו שהבטיח לו ה':

פרק סד

פסוק א
למנצח, אמרו כנגד דואג האדומי וריעיו אשר חרשו עליו רעה ונוקשו בפח אשר הכינו לו:

פסוק ב
שמע אלהים קולי בעת אשפוך **שיחי**, **ותצור חיי מפחד אויב**, **תסתירני מסוד מרעים**, מה שמחרישים עלי סוד בסתר, וכן תסתירני **מרגשת פועלי און**, שמתקבצים ברגש ומרד בכנופיא בגלוי:

פסוק ד
אשר שננו לשונם כחרב ההורגת מקרוב, וכן **דרכו חצם בדבר מר** (שהוא הארס שמושחים בו את החץ), שהחץ הורג למרחוק, ר"ל שדוברים עתק בפני ומלשינים עלי רעה בסתר כחץ המורה מרחוק:

פסוק ה
לירות, שדרכו חיצם **לירות** את **התם במסתרים** שלא יראה אותם ולא ישמר מפניהם, וכן **פתאום יורוהו**, עד שלא יהיה לו פנאי להנצל, ועי"כ **לא יראו** מפני שאעמוד נגדם

כי מעשיהם בהסתר, והנה חושב בזה ג' ענינים (ראשונה) מה שדברו עליו לה"ר. (זאת שנית) כי יכינו לו מוקשים בפועל, ועז"א. **יחזקו למו דבר רע**, שיחזקו מוקש רע שילכד בו דוד, **ויספרו** זה לזה איך **לטמון מוקשים** תחת רגלי דוד שיהיו המוקשים טמונים עלי נתיב ובזה **יאמרו מי יראה למו** להמוקשים אחר שהם טמונים, ולא ירגיש דוד בהם, (זאת שלישית) **יחפשו** על דוד **עולות**, מחפשים להראות שעשה עול כדי להצדיק מעשיהם, שרוצים להצטדק שדוד חייב מיתה, ואחר כי **תמנו חפש מחופש**, שכבר חפשו בכל מקום מחופש, היינו כל מקום שאפשר לחפש שם ולא מצאו עול בגלוי על דוד, (יחפשו עולות) **בקרב איש ובלב עמוק**, יחפשו עליו עולה בקרב לבו ובמצפוניו שאומרים כי מצפוניו רעים:

פסוק ח

ויורם, אבל פתאום ירה אלהים עליהם חץ, (כמו שהם רצו לירות במסתרים תם), **היו מכותם**, ר"ל שהמוקשים שהכינו על דוד הם עצמם היו המכה שלהם שבם הוכו, ומפרש כי **ויכשילהו עלימו לשונם**, שלשונם הכשיל אותם ללכת על המוקשים, שע"י לשונם נוקשו במה שרצו ללכוד את דוד, (וכמו שדואג נהרג ע"י לשונו, כמ"ש פיך ענה בך, שמה שאמר תחלה שדוד רוצה להרוג את שאול נוקש ואמר שהוא הרג את שאול ונהרג עי"ז) **יתנודדו כל רואה בם**, שכל רואיהם יתנודדו ויאמרו כי לשונם הכשיל אותם:

פסוק י

ויראו כל אדם איך שהיה ענשם מדה כנגד מדה, ועל ידי זה **יגידו פועל אלהים** שעי"כ יכירו שענשם זה בא מה' ושיש השגחה ומשפט, **וישכילו מעשהו**, ועי"כ **ישמח צדיק בה'**, כי שמחה לצדיק עשות משפט, **וחסה בו**, כי יראה שה' מושיע חוסיו, **ויתהללו כל ישרי לב**, במה שהם עובדים את ה' ונושעים בו ובשמו יתהללו:

פרק סה

פסוק א

למנצח, הוסד על ברכת הגשמים אשר נתן ה' אחרי הרעב, ויוכל להיות שהיה על הרעב שהיה בימי דוד שלש שנים כמ"ש בסוף שמואל:

פסוק ב

לך דומיה תהלה, מצייר את התהלה כעצם מופשט, ואומר שלפניך תעמוד התהלה דוממת באין דבר בפיה, שהגם שענין התהלה הוא הדבור שתדבר ותהלל, לפניך נצבת דומיה, והמליצה שמה שלא תמצא דבר במה להלל אותך היא תהלתך, כי אתה מרומם

מכל ברכה ותהלה, **ולך ישולם נדר**, הנדר הוא תמיד קבלה שמקבל על עצמו על תנאי שאם יתמלא התנאי ישולם הנדר, אבל לך אין הנדר על תנאי רק ישולם תיכף, כי תשועתך בודאי תבא כי אתה מוכן לכל דורשיך וישולם הנדר תיכף גם לפני מלאת התנאי:

פסוק ג

שומע תפלה, לעומת מה שבמלך ב"ו רוב המבקשים דבר ממנו יקריבו בקשתם אל שריו, כי לא יבואו כולם לפני המלך, אבל אתה **שומע תפלה** בעצמך, עד **שעדיך כל בשר יבואו** כי אתה לבדך שומע בקשתם, ור"ל ששמעת תפלתם על הגשם, והם שלמו לך נדריהם:

פסוק ד

דברי, הוא נוסח התפלה שהתפללו, אמרו, הגם שאנו חוטאים ובלתי ראויים, הן **העונות אשר גברו מני דבריהם הוא שפשענו אתה תכפרם**, מצייר כאלו העונות אשר הם גברו וחזקו מן האדם והאדם אין יכול להתגבר עליהם, הם עצמם ידברו וימליצו לפני ה' שיכפר הפשעים, והמליצה, שאחר שכח העונות חזק יותר מכח האדם, ר"ל שהאדם בטבעו מוכן אל החטא וקשה לו להתגבר על העון הנטוע בטבעו, וא"כ העונות בעצמם אחר שהם גברו מני בטבע דבריהם הוא שראוי שתכפר פשעינו, כי אתה ידעת את יצר האדם ורוע טבעו:

פסוק ה

אשרי, ואחר שלפי הטבע קשה לו לאדם להתגבר על יצרו וצריך לזה עזר אלהים כמ"ש חז"ל יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו, א"כ **אשרי מי שתבחר ותקרב אותו** עד שיוכל **לשכן חצריך** ולא ימוש מבית ה' כל ימי חייו, וא"כ מבקשים אנו **נשבעה מטוב ביתך**, שלא תמנע טובך מאתנו ותריק הגשם בעתו, וגם **נשבעה מקדש היכלך**, להתמיד בעבודתך ולהתקדש בקדושתך עד כאן נוסח התפלה, מעתה יספר מענה ה' על זאת:

פסוק ו

נוראות, שיעור הכתוב **תענינו אלהי ישענו נוראות בצדק מבטח כל קצוי ארץ**, שתענינו על תפלתנו ענית אותנו ע"י האו"ת **נוראות**, תשובה נוראה מאד, (ורומז על מה שהשיב אל שאול ואל בית הדמים על אשר הרג את הגבעונים), ענית אותנו תשובה נוראה ואמרת, כי **בצדק מבטח כל קצוי ארץ**, המבטח של כל העולם תלוי בצדק, שאם יעשו צדק בין אדם לחברו בזה יהיה להם מבטח, (ורומז על מה שנענשו על מה שעשו עולה

להגבעונים ונתרצה להם ע"י שעשו צדק לפייס את הגרים, ובמה שהומתו אז זרע שאול היה בזה נוראות שכולם אחזם מורא ופחד):

פסוק ז

מכין, מוסב על הצדק, הצדק הוא מכין הרים בכחו, כי עליו העולם עומד, וגם שמכינם על ידי טל ומטר ומצמיח הרים חציר, והוא **נאזר בגבורה** וכחו גדול מאד:

פסוק ח

משביח הצדק משביח **שאון ימים והמון לאומים** שע"י הצדק יתהפכו לשבח, ולא יזיקו עד כאן תשובת ה' אל המתפללים שאם יעשו צדק ינצלו מכל רעות בין טבעיות כשאון ימים, בין בחיריות כשאון לאומים, ויתהפך הכל לטובה:

פסוק ט

ויראו, מסב פניו אל ה', עתה **יראו היושבים בקצוי ארץ מן אותותיך אשר תרנין מוצאי בקר וערב**, ר"ל פאת מזרח וים, שכולם ראו אותותיך ורננו לשמך, ועי"ז התיראו כולם מלפניך, והכונה כפולה על אות הגשמים והעננים, ועל אות הצדק ומשפט שהראה ה' במעשה של הגבעונים, שעי"ז יראו כולם מה' ולמדו מוסר:

פסוק י

פקדת, ועתה **פקדת את הארץ** שהיה בה רעב שלש שנים, **והשקית אותה** בגשמי ברכה, ובזה **תעשרנה** עושר רב, כי בזה **תכין** הארץ את **דגנם** של יושביה, **כי כן תכינה**, שהכינות אותה על אופן זה שתכין דגן לתת אוכל למכביר, ומפרש איך הכין את הארץ לזה, כי **תלמיה רוה**, שהכינות אותה לרוות את תלמיה בגשם, **נחת גדודיה**, שירד הגשם מן התלמים אל הגדודים והחריצים שבין התלמים, ומשם ירוו את התלמים, ואחר כך כשהתבואה החלה לצמוח **ברביבים תמוגגנה**, ברביבים דקים, עד **שצמחה תברך**:

פסוק יב

עטרת, זה מוסב עמ"ש יתרועעו אף ישירו, אז ישירו לאמר **עטרת שנת טובתך** היינו שהלבשת את השנה בעטרת צבי, **ומעגליך ירעפון דשן** מעגל הוא הדרך הסבובי, ומצייר כשהמטר יורד במדבריות ששם מרעה צאן הולך במעגל נוטה מן הדרך הישר שהוא בישוב, ואז גם שם ירעפון דשן, ומפרש נגד מ"ש **ומעגליך ירעפון דשן ירעפו נאות מדבר**, מקום מרעה צאן ונאות דשא, ונגד מ"ש **עטרת שנת טובתך** אומר **וגיל גבעות תחגורנה** בישוב:

פסוק יד

לבשו, נגד מ"ש **ירעפו נאות מדבר** אמר לבשו כרים הצאן, שהם מלאים צאן הרועות במדבר, ונגד מ"ש **וגיל גבעות תחגורנה** בישוב, אמר **ועמקים עטפו בר** בישוב, כל זה מן עטרת שנת טובתך **יתרועעו אף ישירו**, כל זה נוסח השיר על הגשם:

פרק סו

פסוק א

למנצח שיר מזמור, לא נזכר שם מחברו, ולדעתי מחברו הוא מנשה בן חזקיה, שנזכר (דברי הימים ב ל"ג:י"א) כי הביא ה' עליו את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדוהו בחוחים ויאסרוהו בנחושתים ויביאוהו בבלה, וכהצר לו חלה את פני ה' אלהיו ויכנע מאד וכו', ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו וישיבהו ירושלים למלכותו, וידע מנשה כי ה' הוא האלהים ויבן את מזבח ה' ויזבח עליו זבחי שלמים ותודה, ויאמר ליהודה לעבוד את ה' אלהי ישראל, ושם מבואר כי תפלתו והעתר לו הנם כתובים עלי דברי חוזי, והוא השיר הנמצא פה, ונחלק לד' חלקים א. מזכיר הנהגת ה' הכללית ע"פ הטבע (עד מלת סלה פ"ה), ב. מזכיר ההנהגה הנסיית (עד מלת סלה פ' ז'), ג. מדבר אל העמים ומספר מה שעבר עליו מהמאסר וההצלה (עד מלת סלה פט"ו), ד. מדבר אל ישראל (עד סוף הסי'), **הריעו לאלהים**, קבלו מלכותו, שהתרועה מורה על קבלת המלך, כי הוא מלך כל הארץ:

פסוק ב

זמרו, הנה הכרת ה' תהיה משני פנים, א. ע"י הבריאה הכללית שהנברא מעיד שי"ל בורא וזה יודע גם עפ"י מחקר השכל שיש עלת העלות וסבת הסבות לכל הנמצאים, אולם מן החקירה לא יוכל לברר שהוא מנהיג את העולם ברצון, כי חכמי יון התפלספו שהעולם עמד ממנו בהכרח כצל מהשמש, וחייבו זה מעוצם גדולת הסבה הראשונה, שזה מחייב לפי דעתם שלא יתייחס לו רצון או אהבה ושנאה וכונה, ושלא ידע דבר מזה העולם השפל, וע"כ יאמרו שראוי אליו הרוממות והכבוד מצד שהוא הסבה הראשונה אבל לא היראה אחר שאינו משגיח ומנהיג, על זה אמר תחלה **זמרו כבוד שמו ושימו כבוד תהלתו**, שתהלתו יהיה הכבוד המחוייב לו מצד שהוא סבת הדברים כולם, אבל שב לאמר **אמרו לאלהים מה נורא מעשיך**, שיחויב ג"כ שייראו מפני מעשיך כי אתה ג"כ המנהיג והמשגיח ומושל ועושה כחפצו, הגם **שברוב עוזך יכחשו לך אויביך**, שאויביך האפיקורסים יכחישו לך ויאמרו שהעולם קדמון, ושהכל מחויב, ושאינך יודע מאומה

מן הנהגת העולם, וזה יאמרו ע"י רוב עוזך, שעפ"ז יחייבו בעיונם שלפי עוזך וגדולתך אתה מרומם מכל חפץ וכונה, וייחסו ההנהגה אל המערכת, ובטעות זה היה מנשה ג"כ שלכן עבד לצבא השמים שחשב שהם מנהיגים את העולם, וכחש הנהגת ה' והשגחתו, אבל מעתה **כל הארץ ישתחוו לך ויזמרו לך**, כי יכירו שאתה המנהיג הכל כרצונך, ולא יזמרו לאלהים אחרים רק **יזמרו שמך**, **סלה** סיום הענין: (חלק ב') **לכו**, יאמר שהגם שמן ההנהגה הטבעיית לא יכירו העמים השגחת ה' ומוראו, **לכו וראו מפעלות אלהים על בני אדם**, **נורא עלילה**, שעל ידי הפעולות שעשה בעבור בני אדם, על ידם תראו שהוא נורא עלילה, שלא לבד שיחויב לו הכבוד, כי יחוייב לו גם היראה, כי בידו לשנות הטבע ולהנהיג הנהגה נסיית בהשגחתו על בני אדם, ולעשות עלילות נוראות, והוא כי **הפך ים ליבשה** בשביל ישראל, וכן **נהר יעברו ברגל**, שבני אדם עברו את הירדן ברגלם, **שם נשמחה בו**, כי הכרנו שהוא משגיח על פרטי בני אדם ומשנה הטבע בעבורם, שם הכרנו כי הוא **מושל בגבורתו עולם**, שהוא מושל על העולם והטבע נכנעת תחתיו, ושיש בידו גבורה להכניע חקות הטבע, וכן כמו שעשה נסים לישראל כן **עיניו בגוים תצפינה**, להשיב להם כרעתם, ולכן מעתה **הסוררים אל ירומו למו**, אל ירימו את עיני ה' לומר שעיניו אינם משגיחות בעולם השפל כי רם על כל גוים ה', כי באמת עיניו ישפילו לראות גם כל הנעשה בארץ, **סלה** סיום הענין: (חלק ג') **ברכו**, אתם **עמים ברכו את אלהינו** המשגיח עלינו בהשגחה פרטית (לא לבד על כללות הגוים כי גם על אישים פרטיים), **והשמיעו קול תהלתו**, יצייר את התהלה כעצם מופשט נותנת קול בשבחי ה', אתם השמיעו והכריזו קולה לרבים:

פסוק ט

השם נפשנו בחיים הגם שהיינו בסכנה גדולה ע"י האויב, וגם **לא נתן למוט רגלנו**, שע"י היסורין שב בתשובה ולא מט עוד מדרך ה':

פסוק י

כי בחנתנו אלהים, מצייר הצירוף שצרף אותו ביסורין כדמיון צירוף הכסף באש להסיר ממנו הסיגים ויצא לצורף כלי, (בשגם לקבלת חז"ל שמלך בבל השליך את מנשה בדוד של נחושת והסיק האש תחתיו):

פסוק יא

הבאתנו במצודה הוא בית הסוהר, **שמת מועקה במתנינו**, הקיף את מתניו בברזל סביב בל יוכל לזוז ממקומו:

פסוק יב

הרכבת אנוש לראשנו, הוא שר הסוהר שישב על ראשו וענהו ביסורים, **באנו באש ובמים** שהסיקו תחתיו את האש ואח"כ השליכו אותו אל המים לענותו, (וגם שאחז משל צירוף הכסף כמו שכתוב בפסוק י', ודרך הוא שאחר שמוציאים אותו מן האש נותנים אותו במים לחזקו), **ותוציאנו לרויה**, שיצא משם והוחזר אל מלכותו:

פסוק יג

(יג-טו) **אבוא ביתך בעולות**, שמעתה הקריב עולות על מזבח ה' כנ"ל, **ואשלם לך נדרי אשר פצו שפתי** שאז דברתי לאמר, ונדרתי, כי **עולות מיחים אעלה לך**: (חלק ד) **לכו שמעו כל יראי אלהים ואספרה אשר עשה לנפשי**, עתה יספר אל ישראל איך קבלו ה' בתשובה, ואיך נתודע לו השגחת ה', וכמ"ש ויאמר ליהודה לעבוד את ה' אלהי ישראל:

פסוק יז

אליו פי קראתי, וזה כמ"ש חז"ל שתחלה קרא לכל ע"ז שבעולם וכשראה שלא נענה קרא אל ה', ואז בעת **שאליו קראתי בפי**, ויותר מזה בעת **שרומם תחת לשוני**, שעדיין לא הוצאתי הדברים מן הפה רק שהיה הדבור תחת הלשון שהיא פנימי מן הפה, והלשון התחיל לרומם ע"י הדבור:

פסוק יח

און, ובארו חז"ל שאמר בתפלתו שאם לא יעזרהו ה' ידע שהוא כאלהי העכו"ם ואינו שומע תפלה, וא"כ היה אז מסופק עדיין בלבו אם ה' שומע תפלה, וז"ש הגם **שראיתי** עדיין **און בלבי** שנסתפקתי **אם לא ישמע ה'**, שלא האמנתי עדיין בבירור שה' שומע תפלה:

פסוק יט

אכן (ראיתי) כי **שמע ה'**, וידע עניני, וגם **הקשיב בקול תפלתי**, תיכף שהחילותי להתפלל, וקבלני בתשובה והחזירני למלכותי:

פסוק כ

ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתי, הגם שהיה מן הדין שלא יקבל תפלתי, לא הסירה מפניו כי לא הסיר **חסדו מאתי**, שלא עשה לי ע"פ הדין והמשפט רק מצד חסדו הגדול אע"פ שלא הייתי ראוי לכך:

פרק סז

פסוק א
למנצח, הוסד על הרעב שהיה בימי דוד שלש שנים, ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים, ונתנו שבעה מבני שאול אל הגבעונים להמיתם, ויעתר ה' לארץ אחרי כן (ש"ב כ"א), וקבלו חז"ל שאז נתוספו גרים רבים, שראו איך דן הקב"ה דין גרים גרורים ויראו מפני ה' ויושר משפטיו:

פסוק ב
אלהים יחננו ויברכנו, בגשמים, **יאר פניו**, להודיעני ע"י האו"ת, כמש"ש ויבקש דוד את פני ה' לדעת מפני מה נגזרה הגזרה:

פסוק ג
לדעת, אחר שהשיב ה' שהוא על חטא הגבעונים, **ידעו בארץ את דרכך**, שתעשה משפט גם לגרים, (וביחוד שהיה התשובה על שאול שלא נספד כהלכה ועל שהרג את הגבעונים, ואמרו חז"ל על זה באשר משפטו פעלו, שאחז כף המשפט בצד האחד וכף הזכות בצד השני שהם שני הדרכים שלו, חסד ומשפט), והארץ הוא הפך השמים, ר"ל שגם בארץ ידעו דרכיך הנעלמים, **ובכל גוים** ידעו **ישועתך** לכל חוסים בך, ועי"כ **יודוך עמים**, ולא לבד מקצתם רק **יודוך כולם**, ויש הבדל בין עמים ובין לאומים, **שלאומים** הם אלה שיש להם דת מיוחד, והם **ישמחו וירננו** ויספרו בפרהסיא, ומפרש **יודוך עמים אלהים**:

פסוק ה
כי תשפט עמים במישור, **ולאומים ישמחו וירננו**, כי **בארץ תנחם**, שיראו שהגם שהם בארץ תנחם בדרך הישר ושאתה משגיח בארץ, **סלה**, סיום הענין:

פסוק ו
יודוך, עתה בקש שירד הגשם לברכה, כי מן עצירת הגשם נודע שה' שופט במישור, ומן מה שנעתר לארץ אחרי כן יודוך עמים על הטובה:

פסוק ז
שארץ נתנה יבולה, ובזה **יברכנו אלהים** מצד שהוא **אלהינו** המשגיח עלינו בפרטות, וגם שמצד מה **שיברכנו אלהים** עי"כ **ייראו אותך כל אפסי ארץ**, כמ"ש כי עמך הסליחה למען תורא, וכמש"פ שם:

פרק סח

פסוק א

למנצח, אחרי ההשקפה על פרטי השיר וסדורו ומערכתו אחשוב כי נתיסד על המון המלחמות שהיה לו עם מואב ופלשתים וארם צובה וארם דמשק ואדום כנזכר בש"ב (ח'), וכפי המבואר משיר הזה היה המלחמה בעבר הירדן אצל הר בשן, כי גבול מואב ואדום הוא בצד ההוא, לשם נקבצו האויבים, במדבר ההוא היה מקום המערכה בגבול המזרחי אצל ההרים הרמים שמה, ובעת מלחמתם העפילו האויבים לעלות ההרה ושם נפלו, ויען שבמקומות אלה הופיע ה' לישראל בימי קדם באותות ומופתים בין במתן תורה בין במלחמת מלכי האמורי, הלביש המשורר את השיר מחלצות מנסי קדם, עד כי ישוטט במחשבתו בין העבר ובין ההוה, מצייר כאילו הנסים הקודמים עודם שוכנים במקומות אלה וחסדי ה' לא תמו, בזה חלק את השיר על ארבעה רבעיו כמספר מלות סלה: (חלק א') **יקום**, יצייר איך בקום אלהים להושיע את עמו **נפוצו אויביו מפניו**, ולקח מליצתו מימי המדבר, שכתוב ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה' ויפוצו אויביך וכו':

פסוק ג

כהנדוף, הוא כעין באור למליצה הראשונה, שאמר בנסוע הארון קומה ה' ויפוצו אויביך, כי בעת נסע הארון במדבר הלך לפניהם עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה, ומציין שכן גם עתה תחת שנחית עמך בענן יומם, התהפך לאויביהם לעמוד עשן המכלה את העינים **ותנדוף** את עיניהם **כהנדוף עשן**, ולעומת שנחית עמך בעמוד אש הנה **כהמס דונג מפני אש יאבדו רשעים מפני אלהים** שיהיה להם כאש, וכמ"ש וברא ה' על מכון הר ציון ענן יומם ועשן נוגה אש להבה לילה, וכמש"פ שם אבל **וצדיקים ישמחו יעלצו לפני אלהים**, כי הארת השכינה שהוא לרשעים עשן ולהבה יהיה לצדיקים ענן ונוגה ושמחה וששון **וישישו בשמחה**, והשמחה שישמחו בה' תעורר משוש בגלוי בראותם כי ה' עמהם:

פסוק ה

שירו לאלהים, מצייר את ה' כאיש מלחמה רוכב על סוסו מרכבתו ישועה, ומקום מרכבתו הוא בערבה במדבר כי שם רוכב ללחום את אויביו, אומר **שישירו לה' ויסולו דרך לרוכב בערבות** המדבר, כמ"ש ישרו בערבה מסלה לאלהינו (ישעיהו מ':ג') והוא רוכב **עם יה שמו**, כי שם זה שמורה על גבורתו רוכב עמו להלחם באויביו, ואתם ישראל **שירו לה' ועלזו לפני** הגבור הזה הרוכב בערבה, כי הגם שיתראה לאויביו כאיש מלחמה

הנה **במעון קדשו** בשמים, הוא **אבי יתומים ודיין אלמנות**, ובא לתבוע דין אביהם של היתומים ובעליהם של האלמנות שנהרגו ע"י הגוים האלה:

פסוק ז

אלהים, בבא האויב בקצה עבר הירדן עזבו היושבים יחידים בחצרים ובערי הפרזות את משכניהם מפחד אויב, ועתה הוא **מושיב יחידים** שישבו **ביתה**, היינו בבתיהם, הגם שיושבים יחידים נפוצים בכפרים, וגם הוא **מוציא** עתה **אסירים בכושרות**, היינו אלה שנפלו שבי ביד אויב ואסרו אותם בכושרות, אלי עצים עבים, **אך סוררים**, ר"ל בני ישראל לא ישבו במדברות וצחיחים להתחבאות מפני אויבים כי ישבו בבתיהם, רק הסוררים הם ישכנו עתה בצחיח ובציה במדבר, לא עם ישראל:

פסוק ח

אלהים, פה סיום המאמר, מפרש מתי היה זה שנפוצו אויביו והושיב יחידים ביתה, זה היה **בצאתך לפני עמך** עם חיל דוד היוצאים למלחמה ללחום מלחמתם, **בצעדך בישימון** ששם היה המלחמה, כשצעדת שם צעד אחד נפוצו האויבים וישראל עושה חיל **סלה** סיום הענין: (חלק ב) **ארץ** מתחיל לבאר פרטי המלחמה הזאת, בצאת ה' לקראת נשק **רעשה ארץ ונטפו שמים**, **מפני אלהים זה סיני**, ר"ל כי האלהים ניכר בגלילות אלה במדבר מאז שירד על הר סיני שראו אז את כבודו, ולכן רעשו עתה בהגלותו שנית, **מפני אלהים אלהי ישראל**, שנודע במדבר הזה מצד שהוא אלהי ישראל, מצד הנסים והנפלאות שעשה להם בימי קדם, והוא ציור מליצי כאלו מקומות האלה הם מקומות הנפלאות מאז, מסוגלים לזה מקדם לנוסס נס ליראיו:

פסוק י

גשם, בעת חנו מחנה דוד אז במדבר יעפו מפני הצמאון, וירד להם הגשם והיה להם כמים קרים על נפש עיפה, וכן לא היה להם מה לאכול ונזדמנו להם מקנה רב מהאויבים שרעו במדבריות אלה ואכלו שלל אויביהם, וע"ז ישיר, הן **הנפת אתה אלהים גשם נדבות**, (מצייר שבמקום הישוב החיוב מוטל עליו להוריד הגשם להכין מזון לבריותיו, לא כן במדבר אינו מחויב להוריד הגשם והיה נדבה וחסד, **נחלתך** הגשם הזה הנפת **על נחלתך** ובזה **ונלאה אתה כוננתה**, כוננת את הנלאה ויגיעה מחום ומצמא: (יא) **חיתך ישבו בה**, החיות והבהמות שישבו במדבר הזה, היינו הבהמות הרועות במדבר הנה **בטובתך הכנת אותם** שיהיו שלל ומחיה **לעני**, לישראל שהיו מעונים בלי מזון ומחיה (וגם ציור זה מתדמה עם מה שהיה בימי קדם שנתן להם מים ושליו):

פסוק יב
ה' יתן אומר, ה' נתן אומר וכרוז ומן הכרוז הזה עמדו **צבא רב המבשרות** בשורה טובה לישראל:

פסוק יג
מלכי ה' נתן אומר וכרוז, **שמלכי צבאות** הגוים אשר התאספו למלחמה **ידודון ידודון** מכאן אחד אחד, **ונות בית** שהוא ישראל **תחלק את שללם**, מצייר את ישראל כנות בית כי היא בעלת הארץ הזאת, והאויבים הם זרים הבאים לגרשה מביתה, צוה שידודון מארץ לא להם:

פסוק יד
(יד-טו) **אם**, כ"ז מן האומר שנתן ה', ה' הכריז לאמר אתם מלכי צבאות **אם תשכבון בין שפתים**, שהוא גבול הארץ המזרחי בעבר הירדן, דעו כי **כנפי יונה אשר היא נחפה בכסף**, **אשר יפרוש שדי בה** בהיונה הזאת וכנפיה, **את המלכים** ששכבו בין משפתי ארצה **אז תמלא שלג את ההר בשן**, צייר את ישראל כיונה כנגד החיות והעופות הטורפות שבאו לשלול את קנה, וכמו שהיונה עם חולשתה תלחם בכנפיה עם הזרים הבאים לשלול קנה, כן יצאה היונה הזאת ללחום נגד כל עיט וכל עוף טורף הבא על משכנה, וצייר את היונה הזאת **שהיא** עצמה **נחפה בכסף ושאברותיה מצופים בירקרק חרוץ** שהוא ציור היופי וגם החוזק, כאלו היא מחופה במתכת בל יוכלו לנשכה, ואומר כי ה' יפרוש בה בהיונה הזאת ובכנפיה, את המלכים שבאו עליה, והוא הציור של פרישת מחנה ישראל על מחנה האויב, ומצייר שבעת תפורש כנפיה **תשלג בצלמון את הר אלהים הר בשן**, וציור זה לקוח ממה שהר בשן הרם ונשא מכוסה בשלג כל ימי הקיץ כדרך ההרים הגבוהים וגבנונים, והררי שלג אלה בעת יהיה סער וינשב השלג שמה בחוזק, יפול על מחנות בני אדם העומדים עליו ויפילם במהמורות בל יקומו, עפ"ז צייר שכשעלו לראש ההר ולחמו משם עם ישראל, סער עליהם השלג עד שנעשה שם צלמון וצלמות וישלג ויכס את מחניהם ויאבדו מתוך הקהל, ויוכל להיות שהיה כן באמת, או שלקח זה במליצה לציור הצרה והחשכה שבא עליהם בהר ההוא, כי סערת השלג הוא נורא לבני הארצות האלה שאין השלג מצוי שם, ובא המליצה שכנפי היונה כסו את המחנה בשלג וחשכת צלמות, ע"י ה' שפרש בכנפיה את המלכים ויכס עליהם בצלמות:

פסוק יז
למה וא"כ אתם מלכי צבאות, **למה תרצדון** ורצתם **על הרים גבנונים** האלה להלחם משם עם ישראל, הלא **ההר** אשר **חמד אלהים לשבתו**, שבחר בו שיהיה בקדושת הארץ

ושיהיה שלו להשרות שכינתו שם, א"כ **אף ה' ישכן לנצח** ולא תוכלו לגרשו משם, (וגם בציור הזה עלה במחשבתו הגבורות שעשה ה' בימי קדם בהרים האלה במלחמת סיחון ועוג, וישראל רמה ידו: (יח-יט) **רכב**, מסב פניו לדבר אל רכב אלהים, אחר שצייר את ה' כרוכב בערבה הזאת, מצייר עלותו למרום הר בשן לגרש האויבים משם כאלו עלה שמה בסוס ורכב מלחמה, ושעורו, אתה **רכב אלהים עלית למרום שבית שבי** שהוא מה שהרכב הזה עלה למרום הר בשן וגרש את האויב ושבה שביו, ומדי זכר את הרכב ציין ענינו ומהותו ורב חילו, ואומר **רבותים אלפי שנאן** הרכב הזה עולה בחיל של רבבות רבים של אלופי הגבורים והתקיפים, אשר **ה'** (**עלה**) **בם סיני בקדש**, שכבר עלה ברכב הזה וגבוריו על הר אחר שהוא הר סיני, ואז לא עלה למלחמה רק בקדש, (המליץ ירכיב בשירו עליתו להר בשן עם עליתו להר סיני שהוא ג"כ במדבר הזה: (יט) **עלית**, אתה רכב אלהים **עלית** עתה **למרום**, היינו למרום הר בשן, **ושבית שבי** ממחנה האויב, **לקחת**, שעורו **שבית שבי** (**באדם**) **לקחת מתנות באדם** מה שבימי קדם כשעלית למרום ההר שהוא הר סיני לקחת אז מתנות, שאז נעשו לך לעם מרצונם וכאלו נעשו שלך בדרך מתנה, עתה שבית אותם בדרך שביה ע"י מלחמה, שאז לקחת לך בני אדם בדרך מתנה ועתה בדרך שביה, **ואף** (**שבית**) **סוררים**, את העכו"ם שבית, כדי **לשכון יה אלהים** כדי שתוכל לשכון בהר, שהם רצו לגרש אותך משם בל תשכון שמה, ולכן שבית אותם בשבי כדי שתשאר שוכן שם, ר"ל כדי שישכנו שם ישראל שעמהם ה' שוכן:

פסוק כ

ברוך ה' יום יום, וע"ז יהיה מבורך על מה שעושה בכל יום, בין על מה שעשה בימי קדם בין על שעשה בימים אחרונים, כי **יעמס לנו האל ישועתנו** הוא עומס ונושא ישועתנו בשבילנו, שהישועות שעשה בימי קדם נשארו אצלו והוא נושא אותם עד דור אחרון לעשותם שנית בכל יום ויום ובכל דור **סלה** סיום הענין:

פסוק כא

האל, (חלק ג') **האל הוא לנו האל** והתוקף **אל המושעות**, החוזק של התשועות הם נמצאים בו, אבל זה רק לנו, אבל לצרינו יש **לה' אלהים למות תוצאות**, תוצאות וסוף הגבולים ששם ישכון המות הם שייכים לה' יצייר כאלו המות יש לו ארצות מיוחדים היינו בחוץ לארץ, ואינו מושל בא"י, ושם תוצאותיו וגבולו שאין לו רשות לבא שם, כי מן תוצאותיו וגבוליו ואילך הם שייכים לה' לא יבא המלאך המות שמה, ומי יהרוג שם את האויבים שהגיעו להר בשן ששם אין מלאך המות שולט? אומר **אך אלהים ימחץ ראש אויביו**, שם לא ימחצם המות רק אלהים בעצמו ימחץ את ראשם, וגם **ימחץ**

קדקד שער קדקדו של עשו איש שעיר, ר"ל קדקוד בני אדום **אשר הוא מתהלך באשמיו** וחטאיו, והכונה שלא מתו בבשן ע"י המות בדרך הטבעי רק ע"י ה' בענין נסי לא ע"י המות הטבעי:

פסוק כג

אמר ה', ה' אמר אל המות, פה לא תמחץ אתה, רק **מבשן אשיב**, שאשיב את פליטי האויב מבשן שיברחו משם אל חוץ לארץ, וגם **אשיב** את האויב **ממצולות ים**, הוא ים המלח שהיה ג"כ בגבול ההוא המזרחי ושם נלחמו ג"כ, כמ"ש וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח, שהגיא מלח היה שם תחלה ים ונעשה במקומו גיא מלח כנודע, ואשיב אותם מן הארץ אל גבול ארצם ששם שולט המלאך המות:

פסוק כד

למען תמחץ רגלך בדם, שאלה השבים מן הארץ תהרוג אתה בחרבך ותמחץ רגלך מדמם, וגם תמחץ **לשון כלביך מאויבים מנהו**, מצייר את המות כשר הטבחים שי"ל כלבים שהולכים אתו לאכול את ההרוגים, וימחצו הכלבים את לשונם **מאויבים** אשר הם **מנהו**, שהם מהם ומהמונם שהאויבים הם שותפים ודומים לכלבי המות, שאחר שיהרגם המות יאכלו כלביו את בשרם, והמליצה שבארץ ישראל נפלו ע"י ה' ע"פ נס, וכשיצאו מגבול ארץ ישראל רדפו אחריהם והמיתום בחרב ובשרם השליכו לכלבים:

פסוק כה

ראו, אחר שספר ענין המלחמה יספר איך שב ה' שר הצבאות עם עמו אל ארץ ישראל אחרי הנצחון ואיך שררו לו במקהלות, וכמו שדמה מליצתו תחלה אל מליצות אדון הנביאים ויהי בנסוע הארון וכו', ידמה עתה שובו למ"ש ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל, שבשוב ה' מן המלחמה יצאו לקראתו רבבות אלפי ישראל בתופים ובמחולות, עת **שראו הליכותיך אלהים בקדש**, ששבת מן עבר הירדן אל ארץ הקדושה וראו הליכותיך הולכים בקדש, אז **קדמו שרים**, לפני הליכותיך הלכו שרים, כמלך השב מן הנצחון ומשוררים הולכים לפניו, **אחר נוגנים**, והמשוררים הלכו אחר נוגנים המנגנים **בתוך** עלמות **תופפות**, הנוגנים הולכים תחלה ואחריהם לפני הליכות המלך הלכו המשוררים לשיר גבורתו ונצחונו:

פסוק כז

במקהלות, ועמהם הלכו מקהלות רבות אשר **ברכו אלהים ואדני**, **ממקור ישראל**, ר"ל בארץ ישראל, ידמה את המחנות שיצאו חוץ לארץ למלחמה שהיו ג"כ מקהלות, כמים

שנזלו חוץ למקור, ואת ההולכים לקראתם מארץ ישראל יציירו כמקור עצמו המלא מים רבים ומקהלות אין מספר:

פסוק כח

שם, (הם דברי השיר שאמרו), יציירו את העמים שהביאו שבי כאלו הביאו חיות המדבר פרים עם אבירים ונכנעו לפניהם עד שנער **הצעיר** שהוא **בנימין רודם** במקלו, **ושרי יהודה** א"צ למקל כי ירדו בה ע"י **רגמתם**, ע"י שישליכו עליהם צרור אבן, כמו שישליכו על הבהמה להטותה הדרך, וכן **שרי זבולון ונפתלי**:

פסוק כט

צוה, כן צוה **אלהיך**, כן צוה **עזך**, הוא צוה שיכנעו לפני עם ה', **עוזה אלהים**, אתה עוז אלהים! (מצייר העוז כעצם מופשט) **זו פעלת** אתה **לנו**, כי לא בכחנו עשינו את החיל, ור"ל **זו פעלת לנו מהיכלך** אשר הוא **על ירושלים**, שבהיכל שכן עוז ה', ולכן **לך יובילו מלכים שי**, השי שהביאו מלכים הוא שייך לך, ורמז עמ"ש (שמואל ב ח':י') שתועי מלך חמת שלח לדוד כלי כסף וכלי זהב על אשר הכה את הדרעזר ודוד הקדיש אותם לה':

פסוק לא

גער, ששלח **לך**, שי למען **תגער חית קנה ועדת אבירים בעגלי עמים**, שתועי שלח מנחה על שכבשו את אויביו שהיו כחית קנה הטורפים וכעדת אבירים הנוגחים בקרניהם **מתרפס**, ר"ל שתועי הוא מתרפס ומתכנע לפניך **ברצי כסף** אשר **בזר** ושלל **מעמים** אשר **קרבות יחפצו**, הביא לך מנחה מכסף שאסף משלל אויביו כדי שתגער חית קנה, שהוא על שהכה את חיל הדרעזר:

פסוק לב

(לב-לג) **יאתיו**, וכן עוד יאתיו **חשמנים** ושרים **ממצרים**, וגם **כוש** הרחוקה מאד **תריץ ידיו לאלהים**, וכן **כל ממלכות הארץ** יבואו **וישירו לה' ויזמרו לו**, וכמ"ש בתחלת הענין שירו לאלהים זמרו שמו שכולם יכירו כח ה' ועזוזו, **סלה** סיום הענין: (חלק ד') **לרוכב**, מפני שסיים במה שהתחיל שירו לאלהים זמרו שמו, ושם אמר **סולו לרוכב בערבות**, שהוא מה שרכב במדבר להושיעם בדרך מלחמה שהוא דרך הטבע, אמר עתה (שירו) **לרוכב בשמי שמי קדם**, שהוא המנהיג הנהגה עליונה נסיית גבוהה ונעלה מן השמים שלנו הנוהגים הנהגה הסדורה הטבעית, כי הם שמי השמים המשפיעים על השמים והם קודמים להם בממלה הן **הוא יתן בקולו קול עז** שהוא גבוה מקול הטבעי:

פסוק לה

תנו, אמנם הנהגה זו הנסיית לא ינהיג ה' רק בשביל ישראל כשהם ראוים לזה ע"פ מעשיהם, (לא כהנהגה הטבעיית שהיא קבועה תמיד), לכן אמר **תנו עוז לאלהים** שאתם תכינו א"ע במעשים טובים, שעי"ז תתנו לו עוז אל הנהגה זו הנעלה, כי **על ישראל גאותו ועזו בשחקים**, הנהגת ה' ע"ש הפלא והנסים, נקרא בכתבי הקדש בשם גאות ה', שבו יתגאה על הטבע ויתנשא עליה, והנהגה זו קבועה בשחקים שהם למעלה מן השמים והמערכת, הנה **גאותו ועזו אשר בשחקים** להנהיג הנהגה הנסיית הוא **על ישראל** שזה ינהיג רק בעבורם וכפי מעשיהם אם יזכו לזה ולכן תנו עוז לאלהים, ע"י מעשים טובים:

פסוק לו

נורא אלהים ממקדשיך, אתה ישראל, דע כי **ממקדשיך**, מן הבהמ"ק שלך וממה שאתה מתקדש לפניו, **אלהים הוא נורא**, ר"ל שעל ידו ינהיג הנהגה נוראה שהיא הנהגה נורא נסיית למעלה מן הטבע שעל ידי הנהגה זו ייראו כולם מפניו, ומצד שהוא **אל ישראל** ומשגיח עליהם בהשגחה פרטית, **הוא נותן עז ותעצומות לעם**, העוז הזה נתן לישראל, כי הנהגה זאת יוצאת לרגלם וכפי בחירתם ומעשיהם ובידם ניתן העוז הזה למשול בשמים ובארץ ולדרוך על הטבע, **ברוך אלהים** על נפלאותיו וטובו:

פרק סט

פסוק א

למנצח, י"מ אותו על עת שנרדף מפני אבשלום, וי"מ אותו על הגלות, ופירושנו יסבול שני הענינים:

פסוק ב

הושיעני אלהים כי המים באו עד נפש שהסכנה גדולה מאד:

פסוק ג

באתי, מצייר את הסכנה בג' ענינים, א. הטיט שתחת רגליו הוא **יון מצולה**, שוא יון טיט נדבק שקשה להוציא רגליו משם, והטיט עמוק מאד עד **שאין מעמד**, אין שם תהום שיכול לעמוד עליו ברגליו, ב. **באתי במעמקי מים** שהמים עמוקים, ג. שהם רודפים כי **שבולת שטפתני**, והנמשל, מקומו בירושלים נרפש ע"י המרד, והאויבים רבים, והסכנה עצומה, והשבולת שטפו ממקומו לברוח מן הארץ:

פסוק ד

יגעתי, בהטבעו קורא אל בני אדם לעזרה **ויגע בקוראו עד שנחר גרונו** ואין שומע, וגם צופה לשמים שיבא עזרו משם וכבר **כלו עיני מרוב היחול**:

פסוק ה

רבו וגם האויבים עומדים סביב להטביעני, והוא בג' ענינים, א. השונאים אותו ע"י שאומרים שהוא חוטא ואיש רע מעללים, ועז"א **רבו משערות ראשי שונאי חנם**, שבאמת שנאתם הוא בחנם כי לא חטאתי, ב. אויבים המבקשים רעתו שחשבו שהוא הרע להם ועז"א **רבו מצמיתי** והם **אויבי שקר** כי לא עשיתי להם רע, ג. הבאים לקחת ממונו עז"א **אשר לא גזלתי אז**, **אשיב**, ר"ל שבאו עליו בג' ענינים על נפשו ועל גופו ועל ממונו וכנ"ל סי' ל"ה:

פסוק ו

אלהים, (מתחיל תפלתו), **אתה ידעת לאולתי**, אולת היא הספיקות שי"ל בעיון שע"י תרופף בידו אמונתו, והגם שאנכי אויל בדבר, אתה ידעת, **ואשמותי** שהם העבירות שעשיתי בפועל, ג"כ **ממך לא נכחדו**, שלא לבד שידעת ענינים שכליים ידעת גם ענינים פעליים הנתלים בזמן ובמקום:

פסוק ז

אל יבושו ר"ל הגם שאתה ידעת לאולתי, בכ"ז עליך להושיעני כדי **שלא יבושו על ידי קויך ה' צבאות**, ויש הבדל בין בושה וכלימה, שהבושה היא בעצמו והכלימה היא מאחרים, והתקוה היא בלב, ואם לא תבא התקוה יבושו בפני עצמם שקוו בחנם, **ואל יכלמו בי מבקשיך** אותם המבקשים אותך בפועל, שזה נראה לכל ואם לא תבא בקשתם יכלמו גם מאחרים שראו שבקשו בחנם:

פסוק ח

כי, באר הטעם שיבושו קווי ה' אם לא יושיעהו, כי **החרפה שנשאתי הי' עליך** ובעבורך כמו שיבאר, וא"כ ראוי שיושיעהו ה' ואם לא יושיעהו יבושו קווי ה', כשיראו שאינו מושיע קוויו ומיחליו:

פסוק ט

(ט-י) **כי**, מה **שהייתי מוזר לאחי** היה מצד **שקנאת ביתך אכלתני**, ר"ל שהיה לי קנאה על בני ביתך שאינם שומעים לקולך, (מציין את ה' עם ישראל כאב עם בני ביתו) ובזה היה לי ריב עם אחי, וגם **חרפת חורפיך נפלו עלי**, שהזדים המחרפים אותך הם מחרפים אותי על אמונתי:

פסוק יא
(יא-יב) **ואבכה**, כשאבכה להתפלל על זאת **היא לי לחרפה**, **וכשאתנה לבושי שק** להתאבל ע"ז **אהי להם למשל**:

פסוק יג
(יג-יד) **ישיחו בי יושבי שער ואני תפלתי**, אומר אולם בעת **שישיחו בי יושבי שער**, **ושותי שכר** עושים ממני **נגינות** להתלוצץ, בעת ההיא **אני תפלתי לך**, כי העת הזאת שהם מתלוצצים עלי היא **עת רצון**, ובעת ההיא תפלתי **אלהים ברב חסדך ענני**, א. שתעננני מצד החסד, ב. **שתעננני באמת ישעך**, מצד האמת על ישעך, היינו מצד ההבטחה שהבטחת להושיע לי:

פסוק טו
הצילני, נגד מ"ש טבעתי ביון מצולה בקש **הצילני מטיט ואל אטבעה**, ונגד מ"ש באתי במעמקי מים, רבו שונאי חנם, בקש **אנצלה משונאי וממעמקי מים**, ור"ל כי כשינצל מן המים הוא ירא משונאיו העומדים על שפת המים להרגו, וכשישאר במקומו מתירא מן המים, מבקש שיצילהו ה' משניהם:

פסוק טז
אל תשטפני, ר"ל שאין לי עצה להנצל משונאי רק או אם השבולת תשטפני מפה, או שתבלעני מצולה לבל יראני, או שהבאר תאטר עלי פיה בל אתגלה לפניהם, ע"ז מבקש שלא בדרכים אלה ינצל משונאיו, רק **ענני ה' כי טוב חסדך**, ותוכל להצילני בדרך טוב כפי חסדך, (ר"ל שיוכל להנצל ע"י שיברח מירושלים כמשל שתשטפהו השבולת, או ע"י שיסתר במערות כמשל בליעת המצולה, או שישגב בעיר מבצר כמשל שתאטר עליו באר פיה), כי טוב, א. מצד החסד, ב. מצד הרחמים שיראה בעניו, עז"א **כרוב רחמיך פנה עלי**:

פסוק יח
ואל ולא לבד שתענה אותי ותפנה אלי, כי גם **אל תסתר פניך מעבדך**, בענין שאראה אותך שאתה עומד להושיעני, ואחר **שצר לי מהר ענני** מבלי עיכוב:

פסוק יט
קרבה, הגאולה היא מצד הקורבה, כמו גאולת קרובים, והפדות הוא מצד הדבר עצמו, וז"ש **קרבה אל נפשי** מצד הקורבה שיש לך עם נפשי מצד שהיא חלק אלוה ממעל, ומצד זה **גאלה** כקרוב הגואל את קרובו כי אין גואל קרוב ממך, ומצד גופי שאינו קרוב שלך **למען אויבי פדני**, תפדהו מצד עצמו אחר שנפל ביד אויביו לבל ישחיתהו:

פסוק כ
אתה, נגד הגאולה הנפשיית אמר **אתה ידעת חרפתי ובשתי** שהיא בעבורך, כמ"ש כי עליך נשאתי חרפה, ונגד הפדות למען אויביו, אמר **הלא נגדך כל צוררי**, וראית איך צוררים המה לי בנכליהם:

פסוק כא
חרפה, **החרפה** כבר **שברה את לבי**, שהלב הוא מקור החיים והוא נשבר, עד כי **אנושה** שהיא מכת מות אחר שנגע עד לבי, **ואקוה לנוד** מצייר א"ע כמת ורוצה שינחמו וינודו עליו כמו שעושים על מת ואין **מגיד לו ומנחם אותו**:

פסוק כב
ויתנו בברותי ראש בסעודת הבראה שעושים לו (כמו שעושים להאונן שסעודה זו באה משל אחרים) יתנו בה ראש ולענה, ותחת שהיו נותנים להאבל בסעודה זו יין לשתות, כמ"ש תנו שכר לאובד, **ישקוני חומץ**:

פסוק כג
יהי, העוף נצוד בפח ע"י שנותנים אוכל בהפח והוא בא לשם ונצוד, עפ"ז יאמר ששולחנם שיבואו לאכול עליו יהיה לפניהם לפח, והפח צד את הבעל חי ואינו מזיקו, והמוקש הוא המזיק אותו, ועז"א **ולשלומים** דבר שיחשבו שהוא לשלום, יהיה **לפניהם למוקש**:

פסוק כד
תחשכנה עיניהם מראות שלא יראו את המוקש ויוקשו בו, **ומתניהם תמיד המעד** כדי שימעדו ויפלו בהפח:

פסוק כה
שפך עליהם, הזעם הוא הקללה, וחרון אף הוא הקצף, והמליצה תצייר כי המוכן ליסר את החוטא הוא שבט אפו של ה', והיסורים עצמם שבם ייסר הוא הזעם, כמ"ש הוי אשור שבט אפי ומטה הוא בידם זעמי, ועז"א **שישפוך עליהם זעמו** וקללתו, **וחרון אפו** שהוא ההולך בשליחותו להריק עליהם זעמו, הוא **ישיגם**:

פסוק כו
תהי טירתם שהיא קבועה תהיה **נשמה**, וגם **באהליהם** שהם מטולטלים ממקום למקום **אל יהיה יושב**, כי לא יהיה להם אף אהל עראי:

פסוק כז
כי, שיעור הכתוב **כי יספרו**, **אתה אשר הכית רדפו**, שיאמרו שהנרדף מאתם הוא מוכה אלהים, שאלהים הכהו, והמוכה מאתם יאמרו שאתה כבר עשיתו חלל, בענין שיאמרו שרודפים את המוכה מאלהים ומכאיבים את החלל של ה', שכבר קדם להיות חלל קודם שיכאיבוהו, וקדם להיות מוכה קודם שירדפוהו להכותו:

פסוק כח
תנה עון זה שאומרים שאתה עשית זאת, **על עונם**, שיהיה עון זה צף למעלה על עונותיהם, **ואל יבואו בצדקתך**, כמו שהם רוצים להצדיק מעשיהם על ידי שמיחסים לך עולה, כן לא יבואו בצדקתך, רק **ימחו מספר חיים ואל יכתבו עם צדיקים**, כדי שהם רוצים להצדיק מעשיהם שהם צדיקים בזה והם שלוחי ה', וע"י שיענשו יתראה שלא היו צדיקים בדבר זה:

פסוק ל
ואני, לא כדבריהם שאתה הכית אותי, כי בהפך **אני עני וכואב** על ידם, **וישועתך אלהים תשגבני**:

פסוק לא
אהללה שם אלהים לספר תהלותיו הכוללים, **ואגדלנו יותר בתודה** שאביא להודות על טובותיו המיוחדים אלי:

פסוק לב
ותטב, הגם שיביא פר לתודה, מה שיגדל את ה' לשבחו, זה **תיטב בעיניו יותר מן השור פר** שי"ל **קרנים ופרסה**:

פסוק לג
ראו ענוים שמקבלים באהבה כל העובר עליהם מהצרות **ישמחו** כי ידעו שיש תקוה, **דורשי אלהים** החוקרים באלהות שעד עתה היה לבם עצב על שראו שלות הרשעים ויסורי הצדיקים עתה **יחי לבבכם**:

פסוק לד
כי, עתה יראו שלא היו יסורי הצדיקים מפני חסרון ידיעה והשגחה, **כי שומע אל אביונים ה'**, ולא מפני המאוס והבזיון שאין נחשבים בעיניו להושיעם, כי **את אסיריו לא בזה**:

פסוק לה
יהללוהו, מלבד זה **יהללו שמים וארץ** וכל המציאות על תשועת ציון בשוב דוד למלכותו:

פסוק לו
כי אלהים יושיע ציון, עיר המלוכה, **ויבנה ערי יהודה** יתר ערי ארץ ישראל, **וישבו שם** וגם **יירשוה** בירושה:

פסוק לז
וזרע עבדיו ינחלוה מוסיף שינחלוה גם בנחלה לבניהם אחריהם עד שזרעם ינחלוה מאתם ולא שיגלו אח"כ ממנה **כי אוהבי שמו ישכנו בה** בשלוה והשקט:

פרק ע

פסוק א
למנצח, קאפיטול זה הוא העתק של סופי החרוזים של סי' מ', וכן התחלת הסימן שאחר זה הוא עצמו התחלת סי' ל"א, כי מזמור זה (שכולל סי' ע' וסי' ע"א) התפלל בברחו מפני אבשלום כי מבואר מדברי המזמור שהתפלל אותו לעת זקנתו, והזכיר שה' עשה עמו נפלאות מנעוריו, ומבקש בל יעזבהו לעת זקנה, לכן צירף אל מזמור זה הסיום של סי' מ' שאמר על נס שנעשה לו בנעוריו בברחו מפני שאול, כאומר שגם עתה צריך הוא לנס כזה, וז"ש **לדוד להזכיר**, שמזכיר עתה ראשונות שלא ירף ידו ממנו גם עתה, ואחריו לקח שלשה חרוזים ממזמור ל"א שהתפלל ג"כ בברחו מפני שאול וישב במדבר, כי גם עתה ברח אל המדבר:

פסוק ב
אלהים להצילני, מן הבאים להרגני, **לעזרתי חושה** מיתר רעות:

פסוק ג
יבושו מבקשי נפשי להרגני, **יסוגו חפצי רעתי** בלב:

פסוק ד
ישובו אלה שמביישים אותי להוציא עלי דבה **ואומרים האח** שמעידים שהם ראו ממני דברים רעים **ישובו אחור על עקב בשתם**:

פסוק ה
ישישו כל מבקשיך בשיראו שאתה מושיע חוסים **ואוהבי תשועתך יאמרו תמיד יגדל ה'** ע"י שיוסיף לעשות נסים חדשים, ועמ"ש בזה למעלה סי' מ' שם בארתיו:

פסוק ו
ואני מצטרף תמיד לישועה, כי **אני עני ואביון**, לכן **חושה לי ואל תאחר** את הזמן הצריך לישועה:

פרק עא

פסוק א
בך, ר"ל הלא **בך חסיתי**, לכן **אל אבושה לעולם** הושיעני גם עתה כמו שהושעתני אז, כי פן יאמרו מבלי יכולת ה' להושיע, ובא בג' טענות, א. מצד שחסה בו ב. **בצדקתך** שיעשה למען צדקות ה', ג. מצד התפלה **הטה אלי אזנך**:

פסוק ג
היה לי, כי בנעוריו היה לו לצור מעון כנ"ל סי' ל"א שבקש שם היה לי לצור מעון, א"כ ראוי שאבא בצור מעון הזה תמיד וגם עתה אשגב בו, כי **לבא תמיד צוית**, הציווי שלך היה שאל הצור הזה אבא תמיד למען **תושיעני** בו, כי לא צויתני לבא רק לפי שעה רק לעולם **כי סלעי ומצודתי אתה**, ע"כ הקדמת המזמור שחזר הדברים שדבר בימי נעוריו כשברח מפני שאול, עתה מתחיל תפלתו ביחוד:

פסוק ד
אלהי פלטני מיד רשע, אבשלום וסייעתו, ומוסיף **מכף מעול** שכף הוא יותר מן היד, הגם שכבר תפסני בכפו, וכן הוסיף **מעול וחומץ**:

פסוק ה
כי אתה תקותי ה' על העתיד, וגם **מבטחי מנעורי** בעבר:

פסוק ו
עליך, ולא לבד מנעורי כי **עליך נסמכתי מבטן** בעוד הייתי בבטן אמי, ויותר מזה **שממעי אמי אתה גוזי**, עי' באה"מ, ור"ל כל קיומי והוייתי בעולם הוא על ידך, וכן **בך תהלתי תמיד** שהתהללתי רק בך, ואם לא תושיעני יאמרו מבלתי יכולת ויהיה חילול ה':

פסוק ז
(ז-ח) **כמופת הייתי לרבים**, רבים חשבו אותי כדבר מופת ופלא, שגבורתי והצלחתי אינה דבר טבעי רק מופת ופלא, **ואתה מחסי עז ימלא פי תהלתך**, אולם פי היה מלא תהלתך שכחי אינו מעצמי רק שאתה מחסי עז, ולא יחסתי שום תהלה אל עצמי רק שהיה פי מלא רק מתהלתך, כי יחסתי הכל אליך, וגם **כל היום היה פי מלא תפארתך**, שהם הענינים הנפלאים לגמרי שבם תתפאר:

פסוק ט
ולכן אל תשליכני לעת זקנה ככלות כחי, כי אז יאמרו שכל מה שעשיתי עד עתה היה מחמת רוב כחי ובכלות כחי הטבעי פסקו גבורותי:

פסוק י
כי אמרו אויבי לי, שאמרו כן בפני לי בעצמי, וכן **נועצו יחדו שומרי נפשי**, הרוצים להרגני יעצו כן בינם לבין עצמם:

פסוק יא
לאמר אלהים עזבו מפני עונותיו, ולכן **רדפו וגם תתפשו אותו כי אין מציל** כי אין ה' אתו, ולכן **אלהים אל תרחק ממני** שתעמוד קרוב לי, וגם **לעזרתי חושה** ולא תתמהמה מלעזור תיכף, עד כי **יבשו ויכלו שוטני נפשי** להרגני יכלו לגמרי, **ומבקשי רעתי** להוציא עלי דבה **יעטו חרפה וכלימה**:

פסוק יד
ואני, שיעור הכתובים **הגם שיבושו ויכלו שוטני נפשי** בכ"ז **אני תמיד איחל**, כי התוחלת לעזרת אדם הוא רק בעת צרה, ובעת שלוה אין שייך תוחלת, אבל אני הגם שלא יהיה לי שוטן נפשי ולא דורש רעתי בכ"ז איחל, כי התוחלת לך אינו מצד שתושיע ותתן לי דבר החסר לי, רק מצד שגם קיום ההצלחה והתמדתה היא ג"כ מאתך, כי הצלחתי אינה טבעיית רק השגחיית כאלו כל רגע אני מקבל הקיום והתמדת השלוה מאתך, ואני מיחל שתוסיף השגחתך גם בזמן הבא, ובזה **והוספתי על כל תהלתך**, כי בכל רגע יתוסף תהלה חדשה, שאצייר לעצמי כאילו אפפוני כל הרעות (שאני מוכן לכל רע אם תסור השגחתך רגע) ואתה הצלתני, וזה תוספת התהלה שא"צ להמתין עם התהלה עד בוא הצרה ותשועתה שזה במי שי"ל קיום עפ"י הטבע, לא כן אנכי שהתמדת קיומי וטובתי הוא השגחיי, הנה אקבל נס וטובה בכל רגע, ומבאר כי **פי יספר צדקתך במה שכל היום תשועתך**, כי אתה מושיע כל היום תמיד, אחר שאין לי קיום רגע בלעדיך, א"כ אני צריך תמיד לישועה, ובזה אגזור לאמר **כי לא ידעתי ספורות**, כי בכל רגע קבלתי אלף נסים ומופתים שלא אדע מספרם כלל, כי מציאותי וקיומי כל רגע הוא נס חדש לא ע"פ הטבע:

פסוק טז
אבא, בזה אהיה נבדל מכל המספרים תהלת ה' שלא ישיגו גבורות ה' רק ביחוס אל דבר אחר, שע"י שראו שהושיעם מצרתם נודע להם גבורותיו, ולא השיגו גבורותיו מצד עצמם רק כפי מה שהם בצירוף הנושע, כפי שהתגבר נגד אויביו או נגד יתר רעות, אבל אני **אבא בגבורות ה' אלהים** כפי מה שהם בעצמם, שה' שלימותו בעצמו וגבורותיו הם בכחו, הגם שלא יתראו ע"י ענין חוצה להם כי הם תמיד אצלו בפועל מצד עצמם, וכן **אזכיר צדקתך לבדך**, שלא אזכיר צדקתך ביחוס כפי מה שהתגלה הצדקה לבני אדם,

רק כפי מה שהיא מחויבת מעצם האלהות מצד עצמו, עד שהגבורה והצדקה היא אצלו בפועל תמיד:

פסוק יז

אלהים, הנה **למדתני מנעורי** וגם **עד הנה** שאני **אגיד נפלאותיך**, שאני אודיע לבני האדם איך אתה עושה נפלאות חוץ לטבע, וא"כ מהראוי כי **גם עד זקנה ושיבה אלהים אל תעזבני**, שאז יכירו כולם שלא התגברתי בכחי רק בכח אלהי, ובזה **אגיד זרועך לדור**, שבזה שיראו שגם בעת זקנתי שתמו כחותי הטבעיים אני עושה חיל יכירו את זרועך, שהזרוע מציין הכח הראשי המניע את היד הפועלת, ר"ל יכירו כי הכל הוא מאתך, ואגיד זאת **לדור** היינו לדור הזה, וגם **לכל** (דור) **יבא** (אגיד) **גבורתך**:

פסוק יט

וצדקתך אלהים עד מרום, ר"ל שהתשועה שתהיה עפ"י הטבע, על פי סבות ומסובבים טבעיים, יזמין ה' אל התשועה רק הסבה הראשונה, אבל המסובבים ממנה ילכו מעצמם כדרכם ע"פ הטבע, אבל התשועה שהוא בדרך נס גם המסובבים הם מה', כי יוכל להוציא המסובב מסבה הפכיית לה, כמו רפואה ע"י מכה, הרמה ע"י שפלות, וא"כ צדקתך תלך מן הארץ עד מרום, היינו מן הסבה האחרונה והמסובב האחרון שהוא בארץ עד הסבה הראשונה שהוא במרום כולם הם מה' וע"פ צדקתו לא ע"פ הטבע, **אשר עשית גדולות**, שזה ההבדל בין גדול ובין רם, (כנ"ל סי' ל"ד על פסוק גדלו לה' אתי) שרם הוא דבר העומד ברום עולם, וזה משל להסבה הראשונה, וגדול הוא דבר המגיע מן הארץ עד מרום, שהוא משל שכל שלשלת הסבות והמסובבים, מן הארץ עד מרום הוא מאתו, ובזה **אלהים מי כמוך**, כי כל כחות העליונים והתחתונים לא יוכלו לעשות דבר רק כפי קשר הטבעי שיש להמסובב עם הסבה, וכמו שבארו חכמי הטבע שלא כל דבר שיזדמן יסובב מכל דבר שיזדמן, אבל אתה תוציא דבר מהפוכו, ומי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק:

פסוק כ

אשר, והראיה לזה כי **אשר הראיתני צרות רבות ורעות** היה הסבה **שתשוב תחייני**, וזה הפך הטבע שהצרות הם סבה אל המות, וכן **מתהומות הארץ תשוב תעלני**, והשפלות היא סבה אל הגדולה, שעי"כ **תרב גדולתי**, **ותסב**, ר"ל והשפלות היא הסבה שתסבב **שתנחמני**:

פסוק כב
גם אני אודך על הטובות שעשית עמדי, וגם **אזמרה לך** שהוא ספור השבחים הכוללים מצד שאתה **קדוש ישראל**:

פסוק כג
(כג-כד) **תרננה** ועם השיר בכלי ארנן גם **בשפתים**, ולא לבד מן השפה ולחוץ שהוא בכל הגוף, כי **גם נפשי אשר פדית**, וגם **לשוני** (שהלשון מציין הדבור הנשגב התבוניי שהיא ע"י הנפש המשכלת) גם היא **תהגה** ותעיין **בצדקתך** בהגיון לב ובעיון, **כי בושו וגם חפרו מבקשי רעתי**, שזה היה ע"י נסיך הרבים:

פרק עב

פסוק א
לשלמה, תפלה זו יסד דוד ע"ה עת המליך את שלמה בנו, והיא היתה התפלה האחרונה שיסד בימי חייו כמ"ש כלו תפלות דוד, **אלהים משפטיך למלך תן**, הנה המשפט הראשיי הכללי הוא היסוד, והוא הפלס שבו ישקלו המחוקקים כל הנימוסים הפרטיים, שכל ענין חלקי אשר יובא לפני השופטים צריכים לבחנו ע"פ החק העליון של המשפט הראשי, אולם הפילוסופים כולם הודו שא"א לשכל האדם למצוא החק העליון והיסוד הראשי של המשפט, והוא רק אצל האלהים שאצלו נמצא התבונה הכללית, וע"כ בקש **משפטיך למלך תן**, שהוא שיתן לו המשפטים הראשים שהם אצל ה', שמאתם יסתעפו כל המשפטים החלקיים, וכמו שבקש שלמה עצמו ונתת לעבדך לב הבין לשמוע משפט, היינו שיסודי המשפט יהיו טבועים בלבו כפי מה שהם אצל המחוקק העליון הבב"ת, ויש הבדל בין **משפט וצדקה**, שהמשפט הוא בין אדם לחבירו, והצדקה היא צדקת המעשים בין אדם למקום, והנה גם הצדקה לא ימצא האדם מעצמו, כי דרכי הנפש רבות מאוד, והמעשה הנרצה לאלהים נעלמת, וא"א לדעת ארחותיה רק מאלהים, וע"ז בקש **וצדקתך לבן מלך** וכבר בארתי (ישעיה סי' ט' עמ"ש להכין אותה ולסעדה במשפט ובצדקה) שהקמת המלך והכנת כסאו בתחלה הוא ע"י המשפט, כמ"ש ושפטנו מלכנו, אבל שתתקיים המלוכה לזרעו אחריו דור דורים, זה תלוי בזכות הצדקה, כי בצדקה יכון כסא, ועז"א משפטיך למלך תן, תן לו המשפט מצד המלוכה, ותן לו צדקתך מצד שהוא בן מלך, שהמלכות בידו בירושה מאב לבן, ומעתה יבאר תחלה איכות המשפט (פסוק ב' ג' ד') ואח"כ יבאר ענין הצדקה:

פסוק ב

ידין, המשפט הוא כפי הנמוס הקבוע, והצדק הוא כפי הענין הפרטי, שלפעמים יטה מקו המשפט לעשות לפנים משורת הדין כפי הזמן והמקום והענין והנידון, ואמר כי **ידין את העם** בכלל לפי **הצדק** ולא יעמיד דבריו תמיד על דין תורה אם יראה שהצדק הפרטי יחייב להטות מן המשפט הכללי, כמו אם העשיר יש לו דין עם העני וזוכה לפי המשפט ולא לפי הצדק, יכוף את העשיר לעשות לפנים משורת הדין, **אבל ענייך ידין במשפט**, שדין העניים ישפוט ע"פ דין תורה, ויקוב הדין את ההר, ולא יטה משפטם אל לפנים משורת הדין בשאין לאל ידם לעשות כן מפני ענים:

פסוק ג

ישאו, והנה שיתמיד הצדק והמשפט באומה, תלוי, א. מצד השופט ועז"א ידין עמך בצדק, ב. מצד העם, שלפעמים יטו משפט מפני עניים, שעל ידי עניים יעשו עשק ועול, ועז"א **ישאו הרים שלום לעם**, שע"י שיהיה ריבוי תבואה בהרים כמ"ש אחר זה יהי פסת בר בארץ בראש הרים, על ידי זה ישאו להם אלומות השלום ולא יהיה ריב ועשק ביניהם, ולפעמים יטו משפט ע"י שהם רשעים ואין יראת ה' בלבם, עז"א **שגבעות** ישאו להם שלום ע"י **הצדקה**, שכולם יהיו עובדי ה' ויראיו:

פסוק ד

ישפט, מבאר כי עניני המשפט שלו בין אדם לאדם ישתרעו על ג' דברים, א. המשפט בין אדם לחבירו בעניני מקנה וקנין מלוה ולוה וכדומה, ועז"א **ישפוט עניי עם**, שלא לבד שישפוט משפט העשירים כי ישפוט גם דין עניים בין עני לעני, גם דין של פרוטה ישפוט כדין מאה מנה, ב. המשפט לתת לאביון חוקו, שבני אביון שאין להם מה לאכול יתן להם מזון ומחיה, ועז"א **יושיע לבני אביון**, ג. משפט נגד הגוזל והחומס והעושק להענישו ולדכאו, ועז"א **וידכא עושק**, הא' הוא מצד אהבת הצדק והיושר, הב' הוא מצד הנדיבות והרחמים וטוב המדות, והג' הוא מצד הקנאה, והגבורה ליסר עושי עול:

פסוק ה

ייראוך עתה מבאר מ"ש וצדקתך לבן מלך, הצדקה בין אדם למקום ויראת ה' תהיה קבועה בלב העם, עד שימליץ **שיראוך עם שמש**, יצייר את השמש והירח הסובבים במערכתם תמיד בלי שנוי ובלי הפסק מצד צוי ה', שהם יראים את ה' ושומרים מצותיו, וזה ההבדל בין יצורי ה' העליונים ובין האדם, שהאדם י"ל בחירה ויצרו יטהו לפעמים מלשמוע פקודת ה', אבל העליונים ששים ושמחים לעשות רצון קונם מבלי שינוי ונטיה, ויצייר שהדור ההוא יתדמו ביראתם את ה' ובהתמדתם לעשות רצונו כמו השמש והירח,

כי כן לא ישנו רצונו בשום פעם ויראת ה' תשוב להיות טבעיית בלבם מבלי נטיה כלל לעבור על רצונו, וזה יתמיד **לדור דורים** כימי השמים על הארץ:

פסוק ו

ירד, עם מה שיהיה לב העם מוכן אל יראת ה' ירד עליהם מוסרי המלך ותוכחותיו **כמטר** המצמיח העשבים, (עם מה שדמה אותם לשמש תפס גם משל המטר, שהשמש והמטר ביחד יצמיחו כל שיח השדה), **על גז**, על ירק הנגזז שהגז פותח פיו לבלוע המטר, כמ"ש והנה לקש אחר גזי המלך לפי' המפרשים, ר"ל שידמה תשוקותיהם לשמוע מוסרו כתשוקת העשבים לקבל המטר, כמ"ש יערף כמטר לקחי, ויחלו כמטר לי, והעשבים פיהם סתום והמטר מלחלח אותם משרשם, אבל העשב הגזוז פיו פתוח אל המטר, וכן יוכנו לקבל תוכחותיו ולהצמיח בלבבם צמחי היראה, ויותר מזה כי ירד **כרביבים זרזיף ארץ** במקום שלא צמח עדיין והרביבים יולידו את הארץ להצמיחה, כן יכין אל היראה גם אנשים אשר לא השכילו עד עתה מוסר ויראת ה':

פסוק ז

יפרח, מן הגז הזה וגשם תוכחותיו **יפרח צדיק**, הפועל צדק ומתנהג בו, ועי"כ (**יפרח**) **רוב שלום עד בלי ירח**, היינו לעולם:

פסוק ח

(ח-ט) **וירד**, עתה באר שע"י שיעשה משפט יזכה לשלשה דברים א. רוב הממשלה לדכא עמים תחת רגליו, כי **ירד** וימשול **מים עד ים** כמ"ש ושתי את גבולך מים סוף עד ים פלשתים וממדבר עד הנהר, **ולפניו יכרעו ציים** שהם יושבי המדבר:

פסוק י

מלכי, ב. רוב העושר כי **מלכי תרשיש ואיים ישיבו** לו **מנחה** פעם אחר פעם, כמ"ש (במלכים א' ה' א', י' כ"ב), **ומלכי שבא אשכר יקריבו** (כמש"ש י' י'):

פסוק יא

וישתחוו, ג. רוב הכבוד **שישתחוו לו מלכים** ע"י שיכירו חכמתו ומעלותיו, **וכל גוים יעבדוהו** ברצון מצד זה, כמ"ש (שם ה' י'):

פסוק יב

כי יציל, מבאר שישיג ג' המעלות האלה ע"י ג' דברים שחשב (למעלה ד') שהתנהג בדבר המשפט, א. מ"ש ישפוט עניי עם **שיציל אביון משוע ועני** (**משוע**) **ואין עוזר לו**, ר"ל שאם ישוע עני לדין נגד עושקיו יצילו בעצמו, שלא ע"י עזר השופטים שמינה בכל עיר

ועיר, ומצד זה יזכה למשול מים עד ים, כי כפי שיוסיף להשגיח על המונהגים תחתיו כן יזכה להנהיג גוים גדולים ועצומים, וכמ"ש בע"ה פ' שמות:

פסוק יג

יחוס, ונגד מ"ש יושיע לבני אביון, אמר **שיחוס על דל ואביון** לתת לו מזון ומחיה, ולא תשועת הגוף לבד, כי גם **נפשות אביונים יושיע** ללמדם הנהגה ומוסר, ונגד שיפזר מעותיו לעניים יזכה למעלת רוב העושר, על דרך יש מפזר ונוסף עוד:

פסוק יד

מתוך, ונגד מ"ש וידכא עושק, אמר **מתוך ומחמס יגאל נפשם**, מחמס של קניניהם, ויש חמס גלוי ויש חמס נסתר ע"י מרמה ואונאה וזה קרוי תוך, ואמר יגאל נפשם, שהגאולה היא מצד הקורבה, כי יוחשבו אצלו העניים כקרוביו שהוא הגואל שלהם, **ויקר דמם בעיניו**, ומי שיהרוג את העני לא יועיל לו ממון רק יעשה משפט חרוץ בדם שופכו ונגד זה יזכה לרוב הכבוד שישתחוו לו מלכים:

פסוק טו

ויחי, העני אשר יגאלנו מיד עושקיו כח נגד מ"ש ויקר דמם בעיניו, עי"כ יחי העני, ונגד מ"ש שיגאל נפשם מתוך ומחמס, הוסיף שיתן להעני מזהב שבא שיביאו לו דורון כמ"ש מלכי שבא אשכר יקריבו, שכמו שהעושר יהיה לו בזכות הצדקה כן יוסיף לתת מזה גם להעני, ובעבור זה יתפלל העני בעדו תמיד, וכל היום יברכנהו:

פסוק טז

יהי, עתה באר השלום וההצלחה שיהיה במדינה, יהי פשיון ורבוי **בר בארץ**, והפשיון הזה יהיה **בראש הרים**, ששם **ירעש פריו** כמו רעש **הלבנון** המרובה בענפים, כמ"ש והכרמל ליער יחשב, והטעם שיהיה רק בראש הרים כי במקום שדי תבואות יהיה עתה הרים, ושם **יציצו** אנשים **מן הערים כמו** שצצו שם עד עתה עשב הארץ:

פסוק יז

יהי שמו נזכר **לעולם**, וגם יהיה מפורסם מאד כי **לפני שמש ינון שמו**, שמו ילך מנין לנין דור דורים לפני מהלך השמש, כמו שהשמש סובב ומאיר ומסיר חשך הגשמי, כן שמו יסבב ויאיר ויסיר אפל הנפשות, עד שיתברכו בו כולם, **וכל גוים יאשרוהו**, שיחשבו אותו להאושר הנפשי עד שיכונו אושר נפשם נגד דרכיו ומעשיו:

פסוק יח
ברוך ה', יען שענין הצלחת המלך הזה היה ענין אלהי בהשגחתו הפרטיית, והיה מן הנפלאות העולים על הטבע אשר יעשה ה' רק לבני ישראל, אמר **ברוך ה' אלהי ישראל כי הוא עושה נפלאות לבדו**, שדברים כאלה לא יעשה ע"י שליח טבעי:

פסוק יט
וברוך, ואחר שעי"כ יוכר אז כבוד ה' גם בין העמים שבאו לשמוע חכמת שלמה, והם אין מכירים את הנפלאות רק הכירו עכ"פ שם כבודו שהוא הנהגתו ע"פ הטבע, שזה ההבדל בין שם התפארת ובין שם הכבוד, שם התפארת יתגדל עת יעשה מעשים להתפאר, שהוא עת ינוסס נסים גלוים לעיני הכל כמ"ש לעשות לך שם תפארת (ישעיהו ס"ג:י"ד) ושם הכבוד יתגדל ע"י שהיא הראשונה ומנהיג בהנהגה הסדורה הקבועה, ובזה **ימלא כבודו את כל הארץ** כי כולם הכירו את כבוד ה' כי הוא הבורא והמנהיג, **אמן ואמן**, אמן נגד שם התפארת העושה נפלאות ששם זה יהיה אמונה אומן ויתקיים תמיד, ואמן נגד שם הכבוד:

פסוק כ
כלו, שזאת התפלה האחרונה שהתפלל לפני מותו אחרי משח את שלמה:

פרק עג

פסוק א
מזמור לאסף, מדבר ומתוכח על שלות הרשעים ויסורי הצדיקים, ומשיב תשובה מספקת ע"ז - **אך טוב**, טרם החל לדבר מהשאלה הזאת של רשע וטוב לו וצדיק ורע לו, הקדים לאמר כי באמת **לישראל אלהים הוא אך טוב**, ר"ל שאינו מציע השאלה הזאת כמספק בהנהגת ה' עצמו אם הוא טוב או רע, כי כל ישראל לבם נכון בה' היותו אך טוב, אולם זה רק **לברי לבב**, מי שלבם בר ונכון וחזק באמונתו יאמר כן, לא כן אנכי, כי **ואני כמעט אשר נטיו רגלי**, והחלותי להרהר ולדרוש ולחקור אחר הנהגת ה', הנה **כאין שפכו אשורי**, היה קרוב שישפכו אשורי מדרך האושר אל כפירה ומינות:

פסוק ג
כי קנאתי בהוללים שהם מצליחים בעוה"ז, **ושלום רשעים אראה**, וחושב בהצלחת הרשע ג' דברים שהם משונים בם מכלל בני אדם, כי המון בני אדם כולם נכונים המה לשלש רעות כוללות, א. מצד מזג גופם שהוא רפה וחלוש, עד שכרוך בטבעו האפיסה

וההעדר על ידי ליחות השרשי שיחסר תמיד עד יבא המות, אבל הרשעים לא ישיגם רעה זאת:

פסוק ד

כי אין חרצובות למותם, לא נמצא בטבע מזגם וגופם שיתחבא בחוריו ובסתריו חולשה שיוביל אותם אל המות, כי **בריא אולם**, אולם וכחם הוא בריא וחזק מאד, ב. שכל בני אדם מלאים עמל ויגון למצוא מחיתם וצרכיהם כי אדם לעמל יולד, והם **בעמל אנוש אינמו**, אינם צריכים לעמול למצוא פרנסתם כי מתפרנסים בלא עמל, ג. שבני אדם ימצאו רעות מצד הטבע הכולל, מנגעים המשמשים בעולם, כמו נגעי התקופות ושינויי העתים והמערכת והמקומות וכדומה והם **עם אדם לא ינגעו**:

פסוק ו

לכן ענקתמו גאוה, יש סביב צוארם ענק של גאוה, אשר **יעטף** ויכסה ויסתיר את **שית חמס אשר למו**, ר"ל שהגם שי"ל שית ועריה בושת של חמס שהם עושים, מ"מ השית חמס מתעטף ומסתתר ע"י הענק של גאוה שעליהם, ר"ל שע"י גאותם וגדולתם לא יגנו אותם על החמס שעושים:

פסוק ז

יצא, מוסב על שית חמס, השית וערוה של חמס **יצא** ובוקע לחוץ, **מן חלב של עינמו**, אשר העינים שלהם **עברו משכיות לבב**, מצייר שעיני הרשעים האלה הם משונים מעיני בשר זולתם, כי עיני הרשעים הם עוברים משכיות לבב, שתחת שכל ב"א משכיות לבבם עוברים את העינים, היינו שלבם שוכה ורואה וחומד יותר מאשר יראו עיניהם, היינו מאשר נמצא אתם, כי מי שי"ל מנה מבקש מאתים, אבל הם עיניהם משיגים יותר ממה שלבם חומד כי ישיגו יותר מתאותם, (וכמ"ש למעלה י' כי הלל רשע על תאות נפשו), ושיעור הכתוב שהגם שהענק של גאוה מכסה את שית וערות חמסם, בכל זה חמסם יוצא ונראה לכל מן החלב והשומן של עיניהם (העוברים משכיות לב), שמחלב עיניהם תבקע החמס שלהם ויצא לחוץ, שכל מה שיראו בעיניהם הגם שלא יחמדוהו בלבבם הם חומסים ועושקים אותו:

פסוק ח

ימיקו, **ממרום ידברו**, מצייר שיוצא דבור ממרום ששם ידברו ויגזרו אומר על הרשעים האלה, שראוי **שימיקו**, ושימותו **בדבר** ע"י **רע** של **עושק** שלהם, כן ידברו במרום, אבל הם לא יפחדו מגזרת עירין שגזרו במרום, כי בהפך **שתו בשמים פיהם**, הם יתנו את פיהם בשמים להכריז כרוז להפך ממה שדברו במרום, **ולשונם תהלך בארץ**, ר"ל ובארץ

אין שומעים קול הראשון אשר דברו במרום, רק לשונם היא המהלכת והנשמעת בארץ, והם שתו בשמים פיהם ומכריזים לאמר **לכן**, אחר שמה שהכריזו במרום עלינו לרעה לא בא עלינו, כי גם במרום אין שולטים עלינו להרע לנו, **לכן ישוב עמו** (של המרום) **הלום**, לשמוע לעצתנו, לא למצות המרום ופקודיו רק לעשות כמעשינו, ואז **מי מלא ימצו למו**, ישיגו ההשפעה של מים מלאים ממעיני הצלחה, ולא לבד שישתו כל המים, כי גם ימצו את התמצית, ר"ל שיריקו כוס ההצלחה עד שוליו, והמליצה שהגם שכפי הנהגת המרום היה ראוי שימותו הרשעים בדבר וחולאים קשים, הם מצליחים ואין שולטים בשמים עליהם להומם ולאבדם, כי ידם רמה וכאלו אין ביכולת ה' להרע להם:

פסוק יא

ואמרו, ועפ"ז בני האדם טועים להכחיש את ההשגחה, ויטענו לאמר **איך** אפשר לומר **שידע אל** מכל הנעשה בעולם השפל, הלא **הנה אלה רשעים**, שהלא הם מפורסמים ברשעם, ובכ"ז הם **שלוי עולם והשגו חיל** ומצליחים, ובהפך אנכי הגם שאני צדיק, בכ"ז **אך ריק זכיתי לבבי** שלא לחטוא במחשבה, **וארחץ בנקיון כפי**, שלא חטאתי שום חטא במעשה, וכ"ז לא הועיל לי, כי הלא בכ"ז **ואהי נגוע כל היום** בלא שום חטא ועון, והיא **תוכחתי לבקרים**, ר"ל שהגם שאני נגוע בחנם, בכ"ז הם הנגעים האלה הם לי תוכחת מוסר בכל בקר, שאני חושב שאין יסורים בלא עון ואני מפשפש במעשי ואוסיף אומץ ביראת ה', הגם שהרשעים הגמורים עושים עבירות גדולות ומצליחים:

פסוק טו

אם, אחר שהציע השאלה הגדולה הזאת, יאמר, בבואי לברר השאלה הזאת, ראיתי **שאם אומר לספר** ולהציע השאלה הזאת **כמו** שהיא, הלא **הנה דור בניך בגדתי**, עי"כ יבגדו הדור בה' ויצאו לידי כפירה ואהיה מחטיא את הרבים, וכן אם **אחשבה לדעת זאת**, אם לא אספר לרבים רק אני בפ"ע אחשב ואעיין על חקירה זאת לדעתה, גם זאת **עמל הוא בעיני**, גם זאת אחשב לעמל ואון, שנראה כאילו אני מסתפק בעקרי האמונה:

פסוק יז

עד, ובהיותי נבוך בשאלה זאת ולא יכלתי לא לספרה לזולתי ולא לחקור עליה בפני עצמי, **באתי** בעיוני **אל מקדשי אל**, היינו שהשכלתי מקומות המקודשים לאל שבם תקבל הנפש גמולה ועונשה אחר המות, והשכלתי כי חיי העוה"ז אינם אחרית חיי האדם ומציאותו, כי עת תפשט הנפש שמלותיה החומריים בעת המות תבא אל מקדשי אל, ושם תחיה בחיים ערבים נצחיים טובים מחיים האלה, אז **אבינה לאחריתם**, ראיתי מה אחרית חיי הרשעים האלה שהצליחו ברשעם, אז ראיתי שהצלחתם פה הוא העונש

היותר גדול להם, והוא כי **אך בחלקות** אשר **תשית למו** ע"ז **הפלתם למשואות**, שזה דומה כמי שכרה בור ושחת ללכוד בה ציד חיה, והחליק את הדרך המוביל אל הבור ההוא, שהגם שהחיה בעת תלך על הדרך החלק ידמה לה שהיא לטובתה להקל מהלכה, בסוף יתגלה שע"י החלקות נפלה למשואות, כן ע"י השלוה וההצלחה שהיה לו בעוה"ז ימות מיתת נצח ויפול לגיהנם, והוא כמו שבארתי בארצות השלום, שאחר שמחויב מהיושר האלהי שלא יקפח שכר כל בריה, שגם מי שהרשיע כל ימיו ועשה מצוה אחת יחויב שיתן לו שכרו עבור המצוה ההיא, וכן ראוי שהצדיק שעבר עבירה אחת יקבל את ענשה, וראה ה' כי העולם הנצחי הרוחני שבה יחיה האדם אחרי מותו נכבד הוא מאד משישלם בה שכר להרשע ועונש להצדיק, כי בהכרח יהיה השכר והעונש ההוא נצחי ואמתי, לא זמני ומדומה, ולכן ישלם שכר הרשע ועונש הצדיק, פה בעולם החומרי, אשר ההצלחה שיצליח הרשע פה ויסורי הצדיק אין להם מציאות בשכל רק בדמיון, כי העולם הגשמי בכלל הוא רק עולם המוחש נתלה בזמן ובמקום, עד שהטובות והרעות שירגשו בו הגופים אינם טובות ורעות נמצאים בפועל רק מדומים, וכן אינם נצחיים רק זמנים, וכן הם משיגים את החלק הפחות של האדם שהוא הבהמה שלו, לא אל האדם העצמי העקרי שהיא נשמתו, וא"כ בחלקות הזה שהחליק לו בעוה"ז עי"ז הפלתם למשואות לאבדן נצחי, כי ראה נא **איך היו לשמה כרגע**, כי ברגע שימותו חלף ונפסק כל הצלחתם המדומה, ואז **ספו** וגם **תמו** ע"י **בלהות** ושדים, ר"ל שלא נשאר מהם שארית במותם, כי תאבד נפשם באבדן גוייתם ואז יהיה כלא היה, ואז **כחלום מהקיץ**, כאשר יתום החלום ע"י היקיצה, כן אתה **ה'**, **בעיר** בעת יעירו ויקיצו משנתם, אז **צלמם תבזה**, ר"ל כי חיי העוה"ז וההצלחה או היסורים שירגיש בו אינם חיים אמתיים נפשיים רק חיים זמנים מוחשים, וכמו שבעת החלום יחלום האדם שהוא מוכה ומתיסר או שהוא מלך גוים ומצליח, והגם שבמעמד השינה יש להרגשות האלה מציאות בדמיונו, כי מרגיש הכאב או העונג, בכל זאת בעת יקיץ ישכיל כי ההרגשה הזאת שהרגיש בחלומו לא השיג הדבר כמו שהוא במציאות רק כמו שהוא בדמיונו, שהמלכות או היסורים לא היה להם מציאות חוץ לדמיונו, כן ההצלחה או היסורים שידמה לאדם שהוא מצליח או מתיסר בימי חיי הבלו אינם דברים נמצאים בפעל, כי הם נשואים על דברים בלתי נמצאים בעצמם רק במקרה, כי העולם הזמני בכללו המוחש לחושנו אין לו מציאות בעצם רק במקרה, כמו שהתבאר בפילוסופיא, והזמן עם המוחשים המתראים בו הוא ממיר מצבו בכל רגע, בלתי עומד רק שוטף ועובר, ולא תרגיש הנפש את ההצלחה או היסורים רק בעוד שהיא ישינה בחומר הלז, כי אז תחלום שהגוף שהיא לבושה בו, מולך או מתיסר

אבל **בעיר**, בעת תעיר משנתה ותקיץ מחלומה, שאז אינה רואה את כל מאומה בידה מדברי העוה"ז, ואז **צלמם תבוזה**, כי אז ישיגו העונש בצלמם ונפשם הרוחניית, שתחת שהנפש נקראת כבוד תהיה מבוזה כי תכרת ותרד לאבדון:

פסוק כא

כי, בעת **שיתחמץ** ויזדכך **לבבי** ויטהרו רעיוני, **וכליותי אשתונן** לבקש המחשבה והעצה הנכונה, אז אראה כי **אני בער**, במה **שלא אדע** כי **בהמות הייתי עמך**, שחיי הגשמים בגוף וגויה היא חיי הבהמה, כי גוף האדם אינו משונה מגוף הבהמה ולא זאת עצמות האדם והבדלו מן הבהמה, וההצלחה והיסורים שישיג בעוה"ז לא ישיג האדם, רק הבהמה שבה ישכון האדם העצמי, והיא אינו האדם רק בית ומשכן אליו, או לבושו וכסותו ושמלתו לעורו:

פסוק כג

ואני תמיד עמך, אבל אני בעצמי, שהוא האדם, שהוא נפשו ושכלו שהוא עקר האדם, **אני תמיד עמך**, עצמות האדם שהיא נשמתו לא ישתנה ולא יתפעל ממקרי הגוף שהוא בהמתו טובותיו ורעותיו, כי בכל השנויים שישתנה הגוף **האני** הוא קיים בלתי משתנה, והיא **תמיד** מתמדת על מעמד אחד, והיא **עמך** חי בחיים נכבדים אמתיים אלהיים למעלה ממקרי הזמן ותמורותיהם, כי היא דבקה בה', ואתה **אחזת ביד ימיני**, ימליץ כי האני הזה שהוא עצמות האדם, ר"ל נשמתו, י"ל שתי ידים, יד ימין שבו יתגבר על בהמתו וירים ימינו וישבע בחי העולם לחיות חיים מלאכיים אלהיים נבדל מן הגוף ותאוותיו, ויד שמאל הוא היד שתשפילהו לאכול באבוס אחת עם בהמתו ולחיות כחיי הבהמה ולב כסיל לשמאלו, ואתה **אחזת ביד ימיני**, לבל אחסה תחת הבמה, רק ארכב עליה ובל אבקש הצלחות המדומים האלה המשתנים, רק **בעצתך תנחני**, היא עצת ה' להדבק בו, ולעשות הכל לשמו בלי פניה גופניית רק בעבור מצות ה' **ואחר כבוד תקחני**, והעצה הזאת היא תקח אותי **אחר כבוד**, שהיא אחר הנפש שנקראת בשם כבוד בכתבי הקדש כי היא כבוד האדם האמתי, שאלך אחר כבוד לא אחר הבזוי והשפל שהוא החומר ותאוותיו:

פסוק כה

מי לי, עד שאקרא להמון כחותי לאמר, **מי לי בשמים**, מי הוא מכם השייך לשמים, שהיא הכח השמיימי הרוחני הנעלה מן הזמן והגשם, אל הכח הזה השמיימי הנמצא בי אשמע ואותו אבקש, **ועמך לא חפצתי בארץ**, ועם מה שאני עמך, דבק באלהות ורוחניות ע"י הנפש הרוחניית האלהית הנמצא בי, **לא חפצתי בארציות כלל**, ומואס אני את

החומר והצלחות הארציית כולנה, רק אביט אל הצלחות שמיימיות אושריות רוחניות, כי הלא **כלה שארי ולבבי** הלא כחות הגוף כולם יכלו ויתמו לבסוף, בין שארי שהוא בשר הגוף שהוא הנושא לאלה ההצלחות המדומות, וגם לבבי שהוא החפץ ומתאוה אל הצלחות האלה, הלא הוא כלה ובלתי נצחי ועם כליונם יכלו גם ההצלחות שהם נשואות עליהם, אבל **צור לבבי**, הצור העקרי השרשי של לבבי, הצור שעליו תום לבבי יעמוד, שהיא הנפש שהיא צור האדם ושרשו, וכן **חלקי אלהים** החלק האלהי הנמצא בי הלא הוא אינו כלה רק יעמד **לעולם**, וא"כ האושר הנישא עליו הוא ג"כ נצחי בלתי נפסד:

פסוק כז

כי הנה, עתה סיים דברי המזמור בכלל, אומר הנה הרשעים אובדים משתי סבות, א. שיאבדו מעצמם מצד שהם רחוקים מה', שעז"א **רחקיך יאבדו**, כי קיום כל נמצא הוא מה' וכפי רחוקו ממנו אין לו קיום וחיות ומציאות, ב. יאבדו ע"י השגחה ועונש, כי **הצמתה כל זונה ממך**, שתכרית אותו בהשגחה על חטאיו:

פסוק כח

ואני, יש לי קיום מצד עצמי, כי **קרבת אלהים לי טוב**, שע"י קרבת אלהים לי, אמצא טוב ואושר, ב. מצד **ששתי בה' מחסי** שמשגיח עלי בהשגחה מיוחדת ובזה שמתי מחסי, **לספר כל מלאכותיך**, שאספר רק המלאכיות והרוחניות שהם ענייני הנפש שהיא מלאך ה' בארץ לעבוד עבודתו והוא כאלהים לדעת טוב:

פרק עד

פסוק א

משכיל לאסף, הוסד על חרבן בהמ"ק, **למה** ר"ל כי מה שארך הזמן ולא נושענו, יהיה בא' משני פנים, א. אם העזיבה היתה עזיבה עולמית ע"מ שלא לשוב אלינו עוד, עז"א **למה אלהים זנחת לנצח**, ב. אם עזב רק לזמן עד יכלה כעסו רק שעדן לא נח רוגזו, ועז"א **למה יעשן אפך בצאן מרעיתך**:

פסוק ב

זכור, שלשה דברים, א. **עדתך קנית קדם** שמקדם בימי האבות והשבטים קנית העדה הזאת שתהיה שלך, וכבר הבטיח להאבות להיות להם לאלהים ולזרעם אחריהם, וראוי שלא תעזוב קנינך, ב. שאח"כ **גאלת שבט נחלתך**, שעת החזיקו זרים בקנינך ונחלתך, היית אתה הגואל, (שהגואל הוא מצד שיש טענה וזכות בהדבר) וא"כ ראוי שתגאלם

שנית אחר שהם שבט נחלתך שהם לך לנחלה עולמית, ג. **הר ציון זה** הלא **שכנת בו**, והאר פניך על מקדשך השמם למען ה' אשר שכן שם:

פסוק ג

(ג-ד) **הרימה**, שיעור הכתוב **הרימה פעמיך שאגו צורריך בקרב מועדיך**, **הצוררים** כשבאו במקדש ה' **שאגו** עליו **בקול** לאמר, **הרימה פעמיך** מפה, לך מפה **למשואות נצח**, אל חורבת נצח, ר"ל שפה ישאר שואה ושממה לנצח, ותחת ששכנת בהיכל תשכון בשממות עולם, כי **כל הרע אויב בקדש**, כל בקדש הרע אויב, הוא הרע והשחית כל אשר היה בקדש כן שאגו הצוררים בקרב מועדך במקדש, ונוסף לזה **שמו אותותם אותות**, ששמו ע"ז אות ומופת שאין יכולת בידך להציל, כי אמרו **יודע**, אמרו הלא בזה **יודע** שדבר זה דומה כאילו מה שמשחיתים בבהמ"ק למטה **מביא** אותו **למעלה**, היינו שרע בעיני השמים למעלה, **אם יסבך העץ את הקרדמות**, אם יבלעו הקרדמות בהעץ ולא יוכלו לפעול פעולתם, זה יהיה אות שהורע דבר זה למעלה, או יל"פ בזה **יודע ה'**, **אם יביא למעלה את הקרדמות** המכים בהעץ, **בסבך של העץ** אם יבלעו בהעץ, (ובאמת אמרו חז"ל שהקרדומות נבלעו בהשערים, שתחלה נעשה האות, רק שאח"ז נפסק נס הזה, ובזה **שמו אותותם אותות** שה' מסכים על החורבן):

פסוק ו

ועתה, הלא ראינו שלא נעשה האות הזה כי **יהלומון בכשיל וכילפות** וכלי משחית, **את פתוחי** הזהב שעל הקירות, ואח"כ **שלחו באש מקדשך** ושרפוה, וגם **חללו לארץ משכן שמך** שהוא הארון וכלי הקדש:

פסוק ח

אמרו, עד שלא לבד שנשאר המקדש חרב בימיהם, כי **נינם** ובני בניהם **אמרו בלבם יחד** שהם **שרפו כל מועדי אל בארץ**, כי החורבן ערך עד ימי נינם, עד שגם נינם מתפארים שאין עוד לאלהים מקום מועד שישכן שכינתו בארץ, וכן מתראה כדבריהם, כי **אותותינו**, כי שכינת האלהים בארץ היתה מתגלה, א. ע"י נסים ונפלאות ועתה **אותותינו לא ראינו**, ב. היתה מתגלה ע"י השפעת הנבואה לנביאים ועתה **אין עוד נביא**, ג. היתה מתגלה ע"י רוח הקדש **ועתה אין אתנו יודע עד מה**:

פסוק י

עד מתי מתחיל לטעון שראוי שיעשה ה' למען כבוד שמו, כי **עד מתי** אתה **אלהים**, **יחרף צר וינאץ אויב את שמך**, הכי יהיה זה **לנצח**:

פסוק יא
למה תשיב ידך וימינך והלא אינך צריך לפעול פעולה נגדו רק שלא למנוע הפעולה, כי אתה משיב ידך וימינך ולא תניח את ידך לצאת כנגדו, רק הסתרת אותם בתוך חיקך לבל יעשו דבר, ואם (תוציאם) **מקרב חיקך כלה**, הלא אז יכלו ממילא, ולמה תעצרם בחיקך ולא תניח אותם שיצאו ויכלו אותם, ור"ל שלפעמים האויב חזק עפ"י הטבע וא"א לכלותו רק ע"פ נס ושידוד הטבע, ולזה צריך זכות הדור וכשאין הדור זכאים לא יעשה ה' נס להתנוסס, אבל פה א"צ לזה נס, כי האויב חלוש מצד טבעו ואם רק לא תשים ידך בחיקך, אם תוציא אותה מתוך חיקך יכולה עפ"י דרך הטבע, רק אתה מסתיר ידך ומונעה מלכלותו:

פסוק יב
ואלהים מלכי מקדם, והלא מקדם היית מלכי אשר לא לבד שלא השבת ידך אל חיקך כי גם חשפת זרועך הנטויה בדרך נס, עד שהיית **פועל ישועות בקרב הארץ**, ר"ל כי הישועות שיעשה ה' עפ"י הטבע והמערכה הוא פועל אותם בשמים, שמצד שהוא אלהי השמים ומנהיג מערכת השמים יסדרם באופן שיושעו ישראל כפי הסדר הטבעי, אבל אם יעשה נס שלא כדרך הסדר הטבעי הקבוע בשמים, אז הוא פועל הישועות בקרב הארץ למטה, הגם שהסבות הקודמות היורדות משמים אין מסכימים לזה:

פסוק יג
אתה פוררת בעזך ים, הלא נס של קריעת י"ס שנתפורר הים ונעשה יבשה לפני ישראל היה נס בקרב הארץ שלא ע"י טבע השמים והמערכה, **שברת ראשי תנינים על המים**, ובעת ההיא שנעשה יבשה לפני ישראל בצד אחד, הטביע את התנינים המצרים מצד השני, והיה נס כפול, והנה המצרים נקראים בשם תנינים כמ"ש התנין הגדול הרובץ בתוך יאוריו, שהיו מאמינים שיש להם כח ע"י המים ונהר נילוס שהיו עובדים אותו ואת התנינים שבו, כמ"ש לי יאורי ואני עשיתני כמש"פ שם, ובכ"ז שברת אותם על המים:

פסוק יד
אתה רצצת ראשי לויתן, שהם שרי המצרים וגדוליהם, **תתננו מאכל לעם לציים**, העם שהלכו בציה ומדבר שהם בזו בזת המצרים ושלל הלויתן:

פסוק טו
אתה, וגם ראינו שאתה פועל פעולות הפכיות, בצד אחד **בקעת** את הסלע ונעשה ממנו מעין ונחל, ובצד אחר הובשת נהרות איתן, שתעשה מן העפר מים ומן המים עפר, וכמ"ש מה לך הים כי תנוס ההופכי הצור אגם מים:

פסוק טז

לך יום, ובאר הטעם שביכלתך לשנות ולהפך סדרי המציאות אחר שסדר הטבעי כולו הקבע מאתך ומתיחס אליך ולכן תוכל לשנותו כרצונך, ובאר שסדר הילוך המאורות הוא קבוע מאתך, בין המהלך היומי שסובבים את הגלגל בכל יום ממזרח למערב שממנו בא היום והלילה, **לך יום אף לך לילה**, הגם שהלילה הוא העדר האור הוא מתיחס אליך, כי **אתה הכינות מאור ושמש**, שגם אל הלילה הכינות מאור הלבנה שמקבל אורו מן השמש:

פסוק יז

אתה, וגם התנועה השנתית שתלך השמש מצפון לדרום ומדרום לצפון על קו המזלות, הוא מאתך, כי **אתה הצבת כל גבולות ארץ**, שעי"כ יצוייר הישוב בארץ בצפון ובדרום, כי **קיץ וחורף אתה יצרתם**, שעי"כ יהיה הקיץ והחורף לפי מה שתלוז השמש מן קו המשוה לצפון ולדרום כנודע וכנ"ל סי' י"ט, עד שגם בסדור הטבעי נמצא פעולות הפכיים, והכל לתכלית ישוב הארץ וכולם בחכמה עשית:

פסוק יח

זכר זאת אויב חרף ה', הגם שסדר היום והלילה וחקות הטבע הם מאתך, הלא זאת היא הסבה שהאויב מחרף את ה', כי ע"י שרואה שהטבע הולך על סדר קיים קבוע יאמר כי עולם כמנהגו נוהג ולית דין ולית דיין, **ועם נבל נאצו שמך** המפורסם שאתה בורא כל, ואומר שהכל הוא בטבע, וא"כ ראוי שתראה נפלאותיך ונסיך כבימי קדם:

פסוק יט

אל, (טענה ב') הלא ראוי ג"כ שתושיע בשבילנו, שישראל שדומים **כתור** וגוזל בל יטרפוהו **החיות** הטורפות, וגם **חית ענייך** היינו נפש חיה שלה, שהיא נשמתה האלהית, **אל תשכח לנצח** ר"ל כי מבואר מסוד המציאות שהצורות נכנעות זו תחת זו, עד שלכן יכנעו החיות החלשות נגד הטורפות מצד טבע צורותיהם, יאמר הגם שישראל דומה כתור, שהוא עוף בייתי חלוש ונוסעת בטבע, כן הם נוסעים ומטולטלים וחלשים, ראוי בל תתננה לחיות הטורפות מצד חיתה, נשמת חיים שבה, שהיא הצורה היותר עליונה מכל הצורות שבעולם השפל, כי היא בת אלהים חיים:

פסוק כ

הבט לברית, (טענה ג') כי בסוף התוכחות שבתו"כ אמר וזכרתי את בריתי יעקוב וכו' והארץ אזכר, והארץ תעזב וזכרתי להם ברית ראשונים, באר שאחרי שתשיגם המון צרות וגם הארץ תעזב אז יזכור ברית האבות וברית שכרת עמהם על הארץ, ועז"א אחר שכבר

מלאו מחשכי ארץ נאות חמס, שבארץ צרה וחשכה והמחשכים שלה מלאו נות חמס, ראוי **שתבט לברית** שכרת ע"ז עם האבות:

פסוק כא

אל, (טענה ד') שראוי שתושיע את המקוה לך **לבל ישוב דך נכלם**, וכדי **שעני ואביון יהללו שמך** שאתה מושיע חוסי בך ושומע אל אביונים:

פסוק כב

קומה, (טענה ה') הלא ראוי שתקום **לריב ריבך** מה שנוגע לכבודך המחולל, כי ראוי שתזכר **חרפתך מני נבל כל היום**, שהוא, א. שפלות המבייש שהוא נבל, ב. התמדת החירוף **כל היום**, ג. שהם עצמם ילעגו עליך בזה, ויאמרו **אל תשכח קול צורריך**, כן **שאון קמיך עולה תמיד**, שהעם עצמם יאמרו בשאון וקול בניאוץ ובוז שלא תשכח קול צורריך, יצייר במליצה שע"י ששאונם עולה תמיד הם עצמם מזכירים אותך תמיד בל תשכח קול צורריך רגע:

פרק עה

פסוק א

למנצח אל תשחת, השיר הזה יסדו אסף בשם היושר והמישרים, בו חשפה המליצה את זרוע קדשה ותדבר נשגבות, בו יתיצב היושר והמישור והמישרים כעצם מופשט חי, וישיר שיר נשגב לספר כח המישרים, עד שמישרים הוא המחבר ומדבר זה השיר, הוא עשו ויכוננהו, להגיד בו גודל כח המישרים ותעצומו וגבורתו, וכפי הנראה חברו את השיר הזה בימי יהושפט, שאז היה בצרה מן האויבים שבאו עליהם, וע"י זכות המשפט והמישרים שהעמיד יהושפט שופטים בכל עיר ועיר, נצולו, וזה רמז במלת **אל תשחת**, אז ראו מה גדול כח המישרים והיושר, וידבר דבריו בשיר משכיל ושכל טוב ודעת:

פסוק ב

הודינו, הפסוק הראשון הוא כעין הצעה, יאמר **אנחנו מודים לך אלהים** על התשועה שעשית לנו, **וקרוב שמך ספרו נפלאותיך**, ר"ל הגם שאם נראה ההנהגה בדרך הטבע נדמה לנו ששמך רחוק מזה העולם, כי ידומה שהעולם כמנהגו נוהג, אבל אם נראה נפלאותיך, עת שתפליא פלאות ותשדד את הטבע, אז נראה ששמך קרוב ומשגיח על העולם השפל, ושעור הכתוב **נפלאותיך ספרו כי קרוב שמך**, הנפלאות שלך הם יספרו ויודיעו לנו כי שמך הוא קרוב אל בריותיך ושאתה קרוב לכל קוראיך:

פסוק ג

(ג-ד) **כי אקח מועד**, ימליץ שהמישרים והיושר הוא היסוד שעליו העולם עומד, ויצייר כאלו הארץ עומדת על עמודים, ועמודי הארץ מכוננים על בסיס אחד שהיא המישרים והיושר, כמו שהמליצו חז"ל על עמוד אחד העולם עומד וצדיק שמו, ועפ"ז אם נצייר כי יתמוטט וימעד ממקומו המכון והבסיס שעליו תתכונן הארץ, והוא אם המישרים והיושר ימעד ויתמוטט ממקומו, ממילא תתמוגג הארץ ממקומה ויכלו כל יושביה, עפ"ז שם המשורר בפי המישרים, לאמר **אני מישרים כי אקח מועד** היושר אומר, אם אנכי מישרים ויושר, אקבל המעדה והתמוטטות, אם אני מישרים אמעד ממקומי, אז **אשפט** ואחליט בדעתי, כי **נמוגים ארץ כל יושביה**, שבודאי נמוגו והתמוטטו הארץ ויושביה, כי **אנכי** (**מישרים**) **תכנתי עמודיה**, אחר שאני מישרים אני הוא הכן והבסס שעלי מכוננים עמודי הארץ, א"כ אם אני מישרים אמעד ממקומי בהכרח שתפול ותמוג הארץ שהיא מכוננת ונסמכת עלי **סלה** נשלם הדבור הראשון, של מישרים:

פסוק ה

(ה-ו) **אמרתי**, גם זה דברי היושר ומישרים, הנה היושר הוא נטוע בטבע כל אדם ובנפשו, שנפש כל אדם נבראת באופן שנטוע בלבה אהבת היושר והצדק, והרשע הנוטה מן המישרים הוא דבר שהוא נגד טבע נפשו, ונפשו תיסרהו ותאלצהו בכח היושר הנטוע בה להשיבו אל הטוב, וע"כ הרשעים מלאים חרטה, עפ"ז יאמר מישרים במליצתו, **אני מישרים אמרתי להוללים אל תהולו**, אני מישרים מיסר את ההוללים מוכיח אותם בל יהולו, ואני האומר **לרשעים אל תרימו קרן ואל תרימו למרום קרנכם ואל תדברו בצואר עתק**, אם תראה שהרשעים נותנים אל לבם ומתחרטים על מעשיהם, ונפשם תיסרם בל יהולו, ובל ירימו קרנם נגד המרום ובל ימרו בה', מי הוא המיסר אותם והאומר להם כן? אני מישרים, אני אני הוא האומר כן לרשעים, ר"ל טבע היושר הנטוע בנפשם הוא האומר להם ומיסרם לבל יהולו ובל ירימו קרנם, כי היושר שבטבע האדם ייסרהו וישים בלבו שישוב אל היושר והטוב ולא ירים קרן נגד ה':

פסוק ז

(ז-ח) **כי לא**, גם זה דברי היושר והמישרים, אני אמרתי להרשעים בל ירימו קרן, כי ההגבהה וההתרוממות אינה ביד האדם רק הוא מה' שהוא ישפיל והוא ירים את מי שירצה והאדם לא יוכל להרים קרנו בכחו כי המגביה א"ע הקב"ה משפילו, כן ידבר המישרים אל לב הרשע, ר"ל שהיושר הנטוע בלבו ייסרהו כן ויתן בלבו שלא ירים קרן נגד ה', ואמר **כי לא ממוצא וממערב** (**הרים**) **ולא ממדבר הרים**, ר"ל כי בסבת מה שנמצא

בכדור הארץ מקומות מלאים הרים גבנונים רמים ונשאים, ומקומות מלאים עמקים ובקעות, נחלקו חכמי הטבע, שהקדמונים היו אומרים שרוב ההרים הם אצל הצירים, אצל ציר הצפונים והדרומי ששם הוא מדבר ואין בו ישוב מצד הקור ושם ישתרעו רוב ההרים, עד שאמרו כי ממדבר הרים, ר"ל שהמדבר וחסרון הישוב אשר שם הוא סבת ההרים, והאחרונים (אשר דעתם שהארץ תסובב בכל יום ממערב למזרח סביב קוטרה כדעת קופערניקוס) יאמרו שרוב ההרים נמצאו במוצא ובמערב, ר"ל על קו המשוה, ששם תזרח השמש ותערב, (כי יראו שאם יסובב כדור סביב קוטרו יפלו כל חלקיו אל אמצעו, באשר מהירות הסיבוב תגדל יותר באמצע הכדור ממה שהוא בשני ציריו, וע"כ יאמרו שע"י סיבוב הארץ התנענע ראש עפרות תבל אל האמצע סביב קו המשוה) כי ידוע שהארץ הוגבהה סביב המשוה כמה פרסה, ולפי דעתם יאמרו כי ממוצא וממערב הרים, אולם האמת כשנשקיף על מפת הארץ נראה שאין להחליט בזה שום סבה, כי ההרים ישתרעו בלי סדרים, ואינם מיוחדים לא לצד המשוה לבד, ולא לצד הצירים לבד, עד שאין בידינו שום סבה למה במקום זה יש הר ובמקום זה יש עמק ושפלה, רק שכן גזר ה', ועז"א שהאמת הוא כי לא ממוצא וממערב סבת ההרים כדעת האחרונים, ולא ממדבר סבת ההרים כדעת הקדמונים, רק כי **אלהים שופט**, והוא גזר על כל מקום ומקום ואמר, מקום **זה ישפיל**, ומקום **זה ירים**, ומזה ילמדו תוכחת מוסר שההשפלה וההתרוממות אינו דבר תלוי ביד הטבע רק בגזרת ה', הוא ירים והוא ישפיל את אשר ירצה:

פסוק ט

כי כוס, גם זה דברי היושר ומישרים, מצייר שה' הוא משפיע בתמידות אך טוב וברכה וחסד בלי הפסק רגע, ומה שלפעמים יקבל אדם את הרע, לא מה' יצא זאת רק מפני שהוא לא רצה לקבל את השפע הטוב היורד מאת ה' והוא מקבל את השמרים והרע, עפ"ז ידמה במליצה שה' יש בידו כוס ההשפעה, ובו נמצא **יין חמר**, היין היותר מובחר, והכוס הזה **מלא מסך ויגר מזה**, הגם שה' יגר וישפך וישקה בתמידות מן הכוס ומתמיד להשפיע בלי הפסק, בכל זאת נשאר המסך של הכוס מלא ואל יחסר המזג, והמקור מלא טוב וברכה, ומה שתראה שבני אדם מקבלים שמרים ופסולת לא יין חמר, דהיינו שמקבלים רעות, הוא מפני **שאך שמריה ימצו ישתו כל רשעי ארץ**, מפני שהרשעים אינם רוצים לשתות את היין הטוב רק את השמרים, ר"ל שאין מכינים מעשיהם לקבל ברכת ה' הטובה ויין המשומר והטוב, ושותים דברים המזיקים כשמרים:

פסוק י
ואני (**מישרים**) **אגיד לעולם**, המליצה תמליץ תמיד שאומרים שירים וזמירות על הכוס, כמ"ש כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא, וכמ"ש חז"ל אין אומרים שירה אלא על היין, עפ"ז יצייר שה' אוחז בידו כוס של ברכה, ומי הוא המשורר והמברך את ה' על הכוס, אומר היושר והמישרים **כי כוס ביד ה'**, **ואני מישרים אגיד לעולם**, ואני הוא המשורר על הכוס הזה, ומגיד לעולם גבורות ה', **ואזמרה לאלהי יעקב**, והמליצה שהיושר והמישרים יודיעו לבני האדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו:

פסוק יא
וכל קרני, גם זה מדברי יושר ומישרים, **ואני מישרים אגדע קרנות רשעים ועל ידי תרוממנה קרנות צדיק**, שעל ידי היושר הנטוע בטבע האנשים יכירו כבוד ה' וגדולתו, וילמדו לעשות צדק ומישרים, ויגדעו קרן רשעים הנושאים קרן אל היושר והצדק לזרותם, ויכניע את הרשעים וירוממו את הצדיקים, כ"ז מיוחס אל המישרים השתולים בטבע הנפשות, בכח זה צדק למדו יושבי תבל להרחיק עול ולפעול צדק ויושר, ולהגדיל כבוד הצדיקים ומעלתם:

פרק עו

פסוק א
למנצח, יסדו אסף בימי חזקיה על נס של מפלת סנחריב:

פסוק ב
נודע ביהודה אלהים, כי שבט יהודה עבדו את ה' ונודע ביניהם עפ"י מעשיו, וגם **בישראל** שהם יתר השבטים, שביניהם לא נודע אלהים כ"כ, בכ"ז **גדול שמו** ביניהם:

פסוק ג
ויהי בשלום סוכו, בירושלים ששם ישבו ההמון, שם היה סוכתו של ה', שהסוכה היא דירת עראי, **ומעונתו בציון**, בציון שם ישבו המלך והסנהדרין וכהני ה', שם היה מעונתו בקביעות כי שם היה מקדש ה':

פסוק ד
שמה שבר רשפי קשת, סנחריב שהלך בקשת וחרב ומלחמה לכבוש את כל העולם כשהגיע לציון שבר ה' כלי מלחמתו ונחה שקטה כל הארץ, **סלה** סיום הענין:

פסוק ה
נאור, מפלת סנחריב היתה בלילה, עפ"ז ימליץ את ה' היוצא מהר ציון להכות במחנה אשור כאריה וככפיר היוצא בלילה מהררי טרף להכות בעדר צאן, (וכן המשילו ישעיה כאשר יהגה האריה והכפיר על טרפו) וקראו בשם **נאור**, כאומר שלא יחשך לך בלילה בלכתך אל מחנה האויב, ואתה **אדיר מהררי טרף**, לטרוף את הבאים לצור על הר ציון:

פסוק ו
אשתוללו, ואיך **אבירי לב** אלה חיל סנחריב, השתוללו ונשכח מהם דבר זה, שהטורף האדיר מכל יבא עליהם בלילה מהר ציון להשחיתם, ואיך **נמו שנתם** ושכבו לישן בלילה הזאת, עד שאח"כ **לא מצאו כל אנשי חיל ידיהם**, יצייר שנאבדו ידיהם מהם, ובעת בא הטורף עליהם לא היו להם ידים ללחום כנגדו, איך היה זה משיב **מגערתך אלהי יעקב נרדם**, לא ישנים היו, רק ע"י גערת האריה האדיר הזה נפל עליהם תרדמה מרוב הפחד, עד **שנרדם הוא ורכב וסוס שלו**, הגם שדרך הסוס להיות נעור בלילה:

פסוק ח
אתה ה', **נורא אתה**, **ומי יעמוד לפניך מאז** ששלחת **אפך**, ר"ל שאשור שהיה שבט אפו של ה', כמ"ש הוי אשור שבט אפי, מאז ששלח ה' את אפו על הארץ, לא היה ממלכה שתעמוד לפניו, והיית נורא מאד, אבל בעת אשר **משמים השמעת דין**, בעת שבא על ציון שאז שלחת מלאך משמים לדון אותו ולשפוט משפט עמך נגד הצר הצורר, כמ"ש והיה כי יבצע ה' את כל מעשהו בהר ציון ובירושלים אפקד על פרי גודל לבב מלך אשור, אז **ארץ** אשר יראה עד עתה, **שקטה** מיראתה, והטעם ששקטה, כי **בקום**, מה **שקם אלהים למשפט**, הלא הוא **להושיע כל ענוי ארץ** כי המשפט האלהי לא יבא לתת תוקף להעריץ העושק וחומס, רק להושיע את הענוים הנדכאים תחת ידו, ולכן עת ששמעה שבא ה' למשפט שקטה מיראתה, **סלה** סיום הענין:

פסוק יא
כי חמת אדם תודך, החמה של בני אדם תשבח אותך, כי אתה יש לך כח **לחגור** ולעצור בעד **שארית חמות**, שלא תעיר כל חמתך, מה שאין זה ביד אדם, גם ר"ל שע"י חמת אדם, וחמת סנחריב שרצה להשחית הכל בחמתו, עי"כ עצר ה' שארית חמתו ולא שלח עוד להחריב גוים וממלכות:

פסוק יב
נדרו נדרים **לה' אלהיכם**, ושלמו נדריכם, עד שכולם **יובילו שי למורא**, ר"ל אחר שעקר מקור היראה הוא בה', שכחו של אשור ומה שהתיראו כולם מפניו היה ע"י שה' חלק לו

חלק מיראתו, וה' הוא המורא, ר"ל המקור של היראה, שמשם קבל אשור את היראה, שהטיל על מלכי ארץ, וא"כ למה תובילו שי לאשור, **הובילו שי** אל מקור שמשם בא היראה, **למורא** למקום היראה ומקורה:

פסוק יג

יבצור, כדי שהמורא **יבצור רוח נגידים**, שהם שרי אשור, (**ויבצור רוח**) **של סנחריב שהוא נורא למלכי ארץ**, שאחר שהרוח העריץ של סנחריב ונגידיו ושריו קבלו מאת המורא, היינו מה' שהוא מקור המורא, שהוא נתן חתיתו על כולם הובילו אליו שי, שיבצור ויקטן את רוחם, ובל יוסיף עוד לערוץ אנוש מן הארץ:

פרק עז

פסוק א

למנצח לאסף, הוסד על הגלות:

פסוק ב

קולי אל אלהים, אינו צועק על עניני עצמי רק על הנוגע בעניני האלהים, **ואצעקה**, גם אצעק כן, ואומר בצעקתי **שקולי** הוא **אל אלהים**, מה שנוגע לכבוד שמו, וע"כ בקשתיו **שיאזין אלי**:

פסוק ג

ביום, הגם **שביום שבא עלי הצרה דרשתי את ה'** וממנו בקשתי ריוח והצלה, ובכ"ז **בלילה ידי נגרה** צייר שהיד שלו נגרה וזבה מן המכה שיש בידו, ולא תפוג מליגר, (תפס משל החולי שלו כאילו יש לו מכה טריה זבה ליחה ודם על היד והוא ציור למה שחשב שיד ה' התומכת אותו נחלה ונחלשה, וכמ"ש אח"כ חלותי היא שנות ימין עליון), וע"כ **מאנה הנחם נפשי**, כי רואה כי אזלת יד, שיציין כאילו גם היד העליונה שהיתה בעזרו נחלשה ואין לה כח:

פסוק ד

אזכרה, מבאר מדוע מאנה נפשו להנחם, כי **אזכרה אלהים** שהוא היה תומך אותו בידו העליונה, ונדמה לו כי נשתנה ימין עליון עי"כ **ואהמיה** מצייר שמרוב חולשתו נפסק ממנו כח הדבור רק **אהמיה ואשיחה**, המיה ושיח לבד, ואח"כ **תתעטף רוחי**, כאילו נפל בחולשה קרובה אל המות:

פסוק ה

אחזת, מצייר שמן החולשה הגדולה הזאת הגיע עד שערי מות והוא גוסס, עד שנאחזו ונסגרו **שמורות עיני**, העפעפים השומרים את העינים, וגם **נפעם רוחי** עד **שלא אוכל לדבר** עוד, כגוסס בעת יציאת הנפש שחדל לראות ולדבר:

פסוק ו

חשבתי, בציור הזה שצייר כאילו הוא גוסס ונפשו קרובה לצאת, אז ההולך בדרך עולם תשוטט מחשבתו ברגע האחרונה על כל מה שעבר עליו בימי חייו, כן ידמה את האומה בכללה כי היא קרובה להיות אפס וכלא היה, שהיא הגויעה והביטול של גוף הכללי של האומה ותחשב ברגע האחרונה על מה שעבר עליה **בימי קדם** במצרים, ואח"כ **בדורות עולמים אזכרה נגינתי בלילה**, שעוד נשאר בידי הנגינות והשירים, זכר הנסים שעברו וגדולת העם והצלחתם בימי קדם, **ועם לבבי אשיחה**, מדוע שקעה שמש הצלחתי, **ורוחי יחפש** ויחקור על כל צדדי האפשר, אם יצוייר זאת שיעזבה ה' ויסיר את האומה מהיות גוי לפניו, ואחרי החיפוש והחקירה יברר בטענות שזה דבר נמנע בחק האלהות:

פסוק ח

הלעולמים, א. זה דבר שאי אפשר מצד הרצון האלהי, שאחר שכבר רצה בנו פעם אחד איך ישתנה מרוצה ללא רוצה וה' לא ישתנה, ובהכרח שרצונו עוד קיים כמו בתחלה, רק שהיה תנאי ברצונו שרצה בנו כל עוד שניטיב מעשינו, וא"כ אם נשוב ללכת בדרך טובים רצונו עומד עלינו לטוב כמו בתחלה בלי שינוי, וז"ש **הלעולמים יזנח ה' ולא יוסיף לרצות עוד**, וכי אפשר שתהיה הזניחה לעולמים ע"מ שלא ירצה עוד, זה א"א, רק שזנח ע"מ שישוב וירצו בנו אם ניטיב מעשינו, (טענה ב') מצד החסד העליון, אחר שחסד ה' בלתי תלוי בשום דבר וא"א שיכלה וא"כ ישאל **האפס לנצח חסדו** (טענה ג') מצד אמתת הבטחתו אחר שהבטיח לנו שנהיה לו לעם, א"כ הכי **גמר אומר**, וכי גמר את אומר ההבטחה הזאת **לדור ודור**, וכי היתה ההבטחה רק לדורות מיוחדים שנאמר שנגמרו הדורות וכלו וכלתה ההבטחה והאומר, הלא ההבטחה היתה לעולם (טענה ד') מצד החנינה שלו, אחר שכבר מצאנו חן בעיניו פעם אחת, א"כ. **השכח חנות אל**, א"א שישכח חנות הזאת, שהגם שאין אנו ראוים עתה הלא מצאנו חן בימי קדם כמ"ש זכרתי לך חסד נעוריך, (טענה ה') מצד רחמיו בהביטו על ענינו ולחצנו, וכי **ע"י האף קפץ את רחמיו**, הלא דרכו לרחם, והנה חשב פה חמש מדות של רחמים, **רחום** אם קפץ באף רחמיו, **וחנון** השכח חנות אל, **ארך אפים** הלעולמים יזנח, **ורב חסד** האפס לנצח חסדו, **ואמת** גמר אומר, וגם בנושאי המאמר באר טענות נכוחות, כי שיעזוב ה' אותנו

לא יצויר רק בהשתנות רצונו, עז"א הכי לא יוסיף לרצות עוד, או שישתנה יכלתו, עז"א האפס חסדו, גמר אומר, שנאמר שהחסד והאמת אפס וגמר מאין לו יכולת, או מחמת שכחה עז"א השכח, או מחמת כעס עז"א אם קפץ באף, **סלה** בזה סיים כל הטענות וצדדי החיפוש שעלה במחשבתו, ומזה יכריח שהעזיבה הזאת לא היתה מצדו אך מצדנו, ולכן **ואומר**, החלטתי בדעתי, כי **חלותי היא שנות ימין עליון**, שבאמת ימין עליון אשר עשתה נוראות בימי קדם לא נשתנה, ומה שנדמה לי שנשתנה ימין עליון, הסבה לזה היא חלותי החולי שלי, כי המליץ צייר חולי האומה במ"ש **ידי לילה נגרה ולא תפוג**, כאילו ידה השמאלית יש לה מכה טריה נגרת תמיד, ובציור הזה שמצייר שה' עומד תמיד לנכח פנינו להושיענו, א"כ ימין עליון מכוונת נגד ידנו השמאלית שבה המכה, ובעת שימין עליון עשתה נוראות היתה מתלבשת בידנו השמאלית, כי היתה פועלת בידנו ובעבורנו, וצריך שידנו השמאלית המקבלת גבורה מימין עליון תהיה בריאה וחזקה ומוכנת שימין ה' תעשה חיל על ידה, לא אם היא חולה ונגרה ממכתה, ובהיותי חולה וידי כהה נדמה לי כי נשתנה ימין עליון המכוונת נגד ידינו החולה, וזה טעות, כי סבת השינוי היא חולי היד שלנו, לא שינוי בימין עליון וכמו שיבאר:

פסוק יב

אזכור ר"ל כי יחקור על **מעללי יה**, שגדר המעללים הם הפעולות היוצאות ע"י תכונות הנפש ומדותיה, ואצל ה' יכוין על הפעולות שיעשה מצד מדותיו, לרחמים וחנינה וחסד או להעניש וכדומה, והנה מעללי ה' נחלקים לשנים, א. המעללים שינהיג עפ"י חקי הטבע הקבועים מששת ימי בראשית, ב. המעללים שיעשה כפי הנס והפלא והירוס ושידוד הטבע, שע"א **אזכר מעללי יה כי אזכרה מקדם פלאך**, שהם המעללים שיעשה מצד ההנהגה הפלאיית, וזאת שנית **הגיתי בכל פעלך**, שהם הפעולות שעושה ע"פ הטבע כפי הסדרים והחקים שגבל בעת הבריאה, **ובעלילותיך אשיחה**, ואשיח ואחקור במדותיך כפי ההנהגה הזאת והנה כפי ההנהגה הטבעיית ראינו שמדותיו הוא שפעליו יהיה להם טבע קיים מתמיד בל ישתנה לעולם, וכפי מדותיו בהנהגה הפלאיית ראינו שדרכו להרוס סדרי ההנהגה הקבועים ולהנהיג הנהגה שהיא בלתי מתמדת, כי הנס הוא רק לפי שעה, ובאמת הפועל האלהי מצד שלימותו ראוי שיהיה שלם ומתוקן וקבוע בתכלית השלמות, עד שלא יצטרך להרסו ולבטלו בשום פעם, כי מתנאי החרש החכם שתהיה מלאכתו שלמה ולא יצטרך להרסו ולתקנו בשום פעם, שזה מורה שמצא איזה חסרון במלאכתו, וא"כ יקשה איך יצויר שישדד ה' לפעמים חקי הטבע כאלו לא השלים מלאכתו בכל האופנים ויצטרך לתקון ולשנות ולהרוס, אולם התשובה מבוארת, שמצד

עצם הפועל והבונה יתברך לא היה מציאות שישנה לפעמים סדרי המלאכה אשר גבל בימי הבריאה, כי מלאכתו ערוכה ושמורה בתכלית החכמה עד שיספיק להנהיג בו הנהגת העולם לנצח, וצורך הנס הוא רק מפני האדם שהוא בעל בחירה והוא מקלקל לפעמים הסדר בבחירתו כי נתן לו רשות, ואז יצטרך העושה לתקן את מלאכתו כפי הצורך כפי מעשה בעלי הבחירה, וז"ש. **אלהים בקדש דרכך**, דרכך מצד עצמך היא בקדש, (שהקדש מורה שהוא נבדל מכל, והוא הולך לפי חקים הכוללים הקבועים) **כי מי אל גדול כאלהים**, שגדר הגדולה הוא שמאתו יצאו כל המסובבים עד אחרית הסבות, עד שא"א שמעשיך יהיו צריכים תקון ע"י נס ופלא וביטול סדרי הטבע, אחר שאין מסובב וסבה בלעדך והכל קשור בך מראש הסבות עד אחרית המסובבים, רק **אתה**, מה **שאתה האל עושה פלא**, שבזה תשנה החקים הקבועים, הוא מפני בעלי הבחירה, א. כי על ידי כן **הודעת בעמים עזך**, שהעמים התולים הכל בטבע יכירו ע"י הפלא את עוזך, שבידך לשדד את הטבע ולשנותה, ב. שעי"כ **גאלת בזרוע עמך**, לפ"ז מבואר שתכלית הנפלאות הם בעבורנו לא מצד עצם האל ושלימותו, ולכן ע"י חלותי שידי נגרה, ואין אני מוכן לקבל הנפלאות, לא ירים ה' את ימינו לעשות אותות ומופתים, **סלה**, סיום הענין:

פסוק יז

ראוך, שיעור הכתוב **המים ראוך אתה אלהים**, **המים ראוך אתה מים! יחילו**, מצייר במליצתו שאלהים התראה על המים בצורת מים, כי יען שה' הוא עצם מקור הנמצאות ושורש כל הנמצאות נמצא בו, עי"כ יתבטלו כל הנמצאים לפניו ובאופן זה יצייר שעת ירצה לבטל טבע הנמצא, יתגלה לפניו בכחו השרשי שבו יעמוד הנמצא ההוא, שעת ירצה לבטל כח האש יתגלה בכח השרשי של האש בצורת אש, ואז ה' אלהיך אש אוכלה אש, כי יתבטל טבע החלקי בהתגלות הכל, בעת רצה לבטל טבע המים התלבש בצורת המים השרשים שמשם בא מציאות המים, ועז"א שע"י **שהמים ראוך אלהים** בצורת מים היסודיים, **וראוך שאתה מים**, עי"ז **יחילו גם ירגזו תהומות**:

פסוק יח

זרמו, מצייר שבקיעת מי הים למטה נתהוה ע"י התגלות טבע זאת בשרשם למעלה, שמשם בא הנס, וכמ"ש ראוך מים, ראוך מים ועפ"ז יצייר שבקיעת המים בהים למטה נשתלשל מן בקיעת המים בעננים בעיגול הנשימה, שכמו שיחצו המים בעב וענן ע"י רוח ורעמים וברקים, כן נבקעו ויחצו בתהומות, ושוב מצייר הפעולות שיתהוו בעבים ועננים שבעיגול הנשימה, שהם נמשכים ובאים מגבוה על גבוה עליהם, ומשתלשלים מבקיעות והחצות עבים עליונים למעלה מעבים הטבעיים אשר בשמים רק מעבים אשר

הם בשחקים (שמבואר אצלנו ששם שחקים מציין תמיד המקום הגבוה משמים, ששם תחדל הטבע והמערכה, כי שם מקום הפלאות והנס וההשגחה), וכאלו ע"י רעם וברק וקיעת העבים בשחקים העליונים נעשה רעם וברק וקיעת העבים באדים התחתונים אשר ברקיע הטבעיי, וע"י קיעת העבים והמים שברקיע נבקעו כל מימי הים ומי תהום רבה, והיא מליצה נפלאה לצייר שהכל השתלשל מן ההנהגה העליונה הנסיית ששרשה בשחקים, שמשם ירדה לשמים להתלבש בסדרי הטבע, ומשם יתהפך בעת הצורך כחומר חותם מן הטבע אל הנס, שההשגחה והפלא תתהפך אל הטבע ושוב תתהפך הטבע ותהי לפלא וז"ש תחלה **זורמו מים עבות** העבות הגבוהות זורמו מים בשפע רב שנתבקעו העבים העליונים, וזה בא ע"י הרעם והברק העליון הנסיי, שעל הרעם הנסיי אמר **קול נתנו שחקים**, ועל הברק הנסיי אמר **אף חצציך יתהלכו**, ואח"כ ירד והשתלשל מן הנס אל הטבע, שמן קול הרעם בשחקים ישולשל **קול רעמך בגלגל** התחתון שברקיע שלנו, (עד שגם קול זה נקרא קול רעמך, כי השתלשל מן הרעם העליון הבא מאתך), וכן מן חצציך והברקים העליונים השתלשלו הברקים למטה שעל ידם **האירו ברקים תבל** (כאלו הם רק הארה והתגלות של חצצים וברקים העליונים), ועי"כ **רגזה ותחל הארץ** למטה, ועי"כ **בים דרכך** הגדול **ושבילך** היחיד נראה **במים רבים**, שעי"ז מה שנעשה בים הכל הוא מאתך בין בכלל בין בפרט, הגם **שעקבותיך לא נודעו**, הכל הוא מעשה יוצר בראשית, ובזה תבין מ"ש חז"ל במכילתא (פ' בשלח) על קריעת ים סוף, שבאותה שעה שהתפלל משה הראה לו הקב"ה טורמיוס של מה"ש עומדים לפניהם, שנאמר מנוגה נגדו עביו עברו ברד וגחלי אש ועוד שם ומנין אתה אומר שאף המים העליונים והתחתונים נבקעו, שנאמר ראוך מים אלהים ראוך מים יחילו אלו העליונים, אף ירגזו תהומות אלו התחתונים, ר"נ אומר מקול רעם של מעלה נתזו צינורות של מטה. שנאמר קול רעמך בגלגל, ומובן במ"ש:

פרק עח

פסוק א

משכיל, המשורר כיון בדבריו להחזיק מלכות בית דוד ואת בהמ"ק אשר בנה, נגד מלכות אפרים ונגד שהיה המשכן עומד בחלקו, כמ"ש בסוף דברו וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר, וספר כל קורות ישראל בעת צאתם ממצרים עד מלוך דוד, לומר שהגם שהיו הדורות מכעיסים ידע ה' כי יקום דור כלבבו יראו יקחו מוסר, וכי יקום מלך שיהיה הוא והמקדש אשר יבנה מהלך שלמות הכללי, ותיקון קלקול הדורות שלפניו, ותכלית

ואחרית ותקוה לדורות הבאים עד עת קץ, **האזינה עמי תורתי**, כי בשיר הזה יספר קורות האבות כפשוטם, אמנם ספורי קורות ישראל נבדלו מאד מקורות יתר העמים, כי כל המוצאות לעם ה' היה בהשגחה פרטית ובנסי ה' ופליאותיו, עד שידיעת קורות ישראל בימי קדם היא עצמה תורה ואמונה, כי בם נודע מציאות ה' יכלתו והשגחתו שכרו וענשו, לכן אמר **האזינה תורתי**, וגם **הטו אזנכם לאמרי פי**, כי חיצונית הספור שהוא אמרי פיו, עם פנימותיו שהיא התורה הרצופה בו, משולבות אשה אל אחותה:

פסוק ב

אפתחה, ר"ל כי כל העמים הקדמונים היה להם בהבלי אמונתם ספורים רבים מקורות אליליהם מימי קדם, והם ספורים בדויים בדו כהני האליל, אשר היה למשל אל ענינים פנימים, איזה חכמה או מוסר שהלביש בו ממציא הספור, ובזה היו בם שני מגרעות, א. במה שהמשל הוא דבר בדוי וכזב, ב. שגם המשל דברו אותו בחדות ובדברים נעלמים שלא יבינום ההמון רק חכמיהם, וההמון שלקחו הספורים הבדוים כפשוטן נחלו שקר, וגם אולת, כנודע בהבלי שירי האלילים והמיטאלאגיא שלהם, לא כן ספורי התורה, ואנכי **אפתחה במשל פי**, וגם **אביעה חדות מני קדם**, אשר יש להם שני מעלות, א. שאינם חדות צפונות וחתומות, רק **אשר שמענו ונדעם**, כי מה שספר מקריעת הים והורדת המן והשלו וירידת ה' על הר סיני וכדומה, אינם חדות סתומים רק נדעם שכן היה, וכן אינם משלים בדוים **רק אבותינו ספרו לנו**, שכן היה באמת, עד שהספורים האלה מהנפלאות הגם שהם חדות, (כי אין אנו מבינים איך היה), בכ""ז נדעם שהיו באמת, והגם שהם משלים שעל ידם נכיר ההשגחה והיכולת, בכ"ז אינם כמשלים אחרים שאינם אמת, כי אבותינו ספרו לנו שהיו המעשים באמת:

פסוק ד

לא נכחד, הנה הבלי היונים וחדותיהם הם מכחידים אותם מבניהם, כי לא ימסרו אותם רק לזקניהם וכהניהם, אבל משלי התורה וספוריה **לא נכחד מבניהם עד דור אחרון**, כי הם **מספרים תהלות ה' ועזוזו**, ר"ל כי הבלי היונים יספרו דופי אליליהם ומעשים מגונים קנאה תאוה ואכזריות, אבל הם מספרים **תהלות ה'**, ב. הם מספרים חולשת אליליהם איך נפלו ולא קמו לפני כחות נשגבות מהם, אבל הם מספרים **עזוזו**, ג. הם מספרים נפלאות אשר לא עשו, כי המהבילים בדו הספורים מלבם, אבל משלי התורה יספרו **נפלאותיו אשר עשה** באמת:

פסוק ה

ויקם, ספורי התורה הפשוטים נקראים **עדות**, שהם מעידים על דברים אמתיים שהיו במציאות, כמו הבריאה והמבול ועונש סדום והפלגה וספורי האבות וספורי גאולת מצרים, והלמודים אשר יצאו מן הספורים האלה נקראים **תורה**, ותחת הספורים האלה נצפנים ענינים נשגבים מסודות הבריאה והאלהות ממעשה בראשית ומרכבה וכדומה, **והעדות הקים ביעקב**, שהם ההמון, **והתורה שם בישראל** שהם הגדולים ושני אלה **צוה את אבותינו שיודיעו אותם לבניהם**, ולא יעלימו מהם דבר רק שתמשך הקבלה מדור דור, כי התועלת הנמשך מהודעה זאת, הוא **למען ידעו דור אחרון**, שהגם שבין הספורים האלה היא העדות של העונשים שהעניש ה' לדור המדבר ועדת קרח ומרגלים, בכ"ז ידע ה' שהדורות הבאים ילכו מהלך השלמות, וע"י העדות האלה שיעידו בם מעונשי ה' והשגחתו יקום דור אחרון שישמרו העדות האלה ולא יבגדו עוד (וכיון בזה על דור דוד ושלמה), וז"ש **למען ידעו דור אחרון**, כי עוד **יולדו בנים** אשר **יקומו ויספרו** העדות והתורה **לבניהם** והם **וישימו באלהים כסלם**, א. הבטחון לבטוח בה' ולהאמין בו, ב. **שלא ישכחו מעללי אל**, שהם הפעולות המעידים על מדותיו חנון ורחום וכו', ג. **ומצותיו ינצורו** שהם המצות שצוה להם:

פסוק ח

ולא, והדור האחרון הזה שיגיעו אל השלמות ולא יהיו כאבותם, שהיה, א. **דור סורר ומורה** יודעים רבונם ומורדים בו, ב. **דור לא הכין לבו** לדרוש את ה' כלל ולדעתו, ג. **ולא נאמנה את אל רוחו**, שרוחו הפנימי המעלה הציורים על הלב היה מעלה ציורים רעים לכל חטאת עד שלא יכול לעמוד באמונה בעבודת האל:

פסוק ט

בני אפרים, אחר ההצעה הזאת מתחיל דבריו, ויתחיל לדבר ממה שמאס ה' במשכן שילה שעמד בחלק של אפרים, ובבני אפרים בימי עלי, הגם **שבני אפרים** היו **נושקי רומי קשת**, בכ"ז **הפכו ביום קרב** עם הפלשתים, וזה היה על כי (י-יא) **לא שמרו**, ר"ל שה' היה משתדל להושיעם מפני ג' טעמים, א. מצד הברית שכרת עמם אבל הם **לא שמרו ברית אלהים**, ב. בזכות ששומרים התורה, אבל הם **ובתורתו מאנו ללכת**, ג. מצד שכבר עשה עמהם נפלאות בימי קדם ובו הם מזכירים אותו בתפלותיהם, אבל הם **שכחו עלילותיו ונפלאותיו**:

פסוק יב
נגד, הגם שהנפלאות נעשו נגד עיני אבותיהם שמסרו להם בקבלה שהם ראום בעיניהם, **שנגד אבותם עשה פלא**, ר"ל נגד עיניהם, וזאת שנית שהיו הנפלאות גלוים וכוללים לעיני כל מצרים, כמ"ש לכל האותות והמופתים וכו' לעשות בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו וכו' אשר עשה משה לעיני כל ישראל, ועז"א **בארץ מצרים שדה צוען**:

פסוק יג
בקע, מבאר מ"ש נפלאותיו ועלילותיו, הפלא הוא הנס, והעלילה הוא מה שבו מתראה מדות ה' ודרכיו שעלילות הם הפעולות היוצאות מתכונות נפשיות, ומפרש נגד נפלאותיו **בקע ים**, שזה היה נס ופלא, ונגד עלילותיו **ויעבירם**, כי מה שהעביר בו את ישראל היה מצד מדותיו של רחמים וחסד, **ויצב מים כמו נד** שבזה נפתו מצרים לרדת אל תוך הים, כמ"ש **וברוח אפיך נערמו מים** שהמים עשו ערמה, שבמה שנצבו כמו נד ערבו המצרים את לבם לרדת אל תוך הים, וזה ג"כ מצד עלילותיו ומדותיו שרצה להטביע את המצרים לשלם להם כמדתם, כמ"ש כי בדבר אשר זדו עליהם, שזה מעלילות ה' לשלם מדה כנגד מדה:

פסוק יד
וינחם, קריעת ים סוף מורה יכלתו לשדד הטבע וינחם בעמוד הענן והאש, וכן נתינת המים שמורים השגחתו וטובו להנחותם הדרך ולתת להם צרכיהם בדרך פלא:

פסוק טו
(טו-טז) **יבקע צורים במדבר**, הגם שהמדבר אינו מקום מעינות **השקה אותם כתהומות רבה**, ולא תאמר שבמקום זה היה מקום מעין שהלא **הוציא נוזלים מסלע** שבארה של מרים היה סלע יחידי מתגלגל עמהם ממקום למקום, ובכ"ז **הוריד מים כנהרות**:

פסוק יז
ויוסיפו, בכ"ז **חטאו לו**, והיו מסתפקים ביכולת האל, והוא כי היו משוקעים בדעות מושחתות אשר נחלו ממצרים, שאל עליון שהוא סבת הסבות אינו משגיח בפרטים רק חלק כח אלהות לכחות פרטיים נשגבים טבעיים, זה מושל על המים וזה על הלחם וכדומה, וחשבו כי גם האלהים אשר עשה הנפלאות למשה אינו אל עליון סבת הסבות, רק הוא מן האלים מלאך או גלגל או כח למטה ממנו, אשר עפ"י רב כחו יוכל להשפיע שפע על איש או עם או מקום פרטי, ומ"מ כח מוגבל ובעל תכלית, ועז"א שחטאו **למרות עליון**, שהיה המרי נגד עליון שהוא סבת הסבות, שהיו מכחישים שאינו משגיח **בציה**:

פסוק יח

וינסו הנה בספורי התורה מבואר שנתן להם המן והשלו טרם שהוציא נוזלים מסלע, כי הוצאת המים היה ברפידים, וזה סותר למ"ש כאן? אולם התבאר אצלי, שהמתאוננים שנזכרו בפרשת בהעלותך היה ענין אחד עם מ"ש אח"כ והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה, כי באמת לא אל הבשר התאוו רק רצו לנסות את ה', שלא האמינו שכחו הוא בלתי ב"ת ושיוכל למלא הבטחתו מהורשת הכנענים, והנה בתחלה בעת נתן להם המן ירד להם המן והשלו כמ"ש בפרשת בשלח בערב תאכלו בשר ובבקר תשבעו לחם, אולם השלו נפסק בבואם לרפידים, ששם הוציא להם מים, וחשבו ישראל שע"י שכחו מוגבל ובעל תכלית אין לו כח להוציא ג' דברים כאחד, לחם ובשר ומים, ושלכן כשהוצרכו למים לא יכול עוד לתת להם בשר, שכחו היה די על לחם ובשר לבד, או לחם ומים לבד, שהם שני דברים, לא על שלשה דברים, (שכן הוא בכל מי שכחו מוגבל ואינו מעצמו, כמו אליהו שלא יכול שיהיה בידו מפתח של גשמים ותחיה כאחד כמ"ש חז"ל), וע"ז רצו לנסות אם יוכל לתת להם גם בשר, שבזה ידעו שאין כחו כח מוגבל, וז"ש **וינסו אל בלבבם לשאל אוכל לנפשם** מה ששאלו אוכל לא היה מצד התאוה לבד רק מצד הנסיון שהסתפקו ביכולת האל:

פסוק יט

וידברו באלהים שאמרו היוכל אל לערך שלחן שהשלחן לא יחסר כל בו לחם ובשר ומים, אם יוכל לערוך שלחן שלם שלא יחסר דבר, שהגם שעד עתה נתן לנו בשר **הן הכה צור ויזובו מים**, וכבר נגרע מכחו אל הוצאת המים, וא"כ עתה נרצה לנסות **הגם לחם יוכל תת אם יכין שאר לעמו**, ר"ל עתה שנגרע כחו ע"י הוצאת המים, אם ירצה להכין למו שאר ובשר לא יוכל לתת לחם, כי כחו מוגבל, וחשבו שלכן פסק מלתת הבשר, מפני שאם היה נותן להם גם בשר עתה שהוצרך לתת מים לא יוכל לתת לחם, ולכן פסק מלתת הבשר כדי שיוכל לתת לחם שהוא נחוץ יותר:

פסוק כא

ולכן שמע ה' והבין את דבריהם וכונתם, **ויתעבר**, ותחלה **אש נשקה ביעקב** שהוא מה שבערה בהם אש ה' ע"י המתאוננים שהיה ג"כ ענין זה בעצמו, היה רק ביעקב שהם הפחותים, כמ"ש ותאכל בקצה המחנה שהם הפחותים, ואח"כ גם **אף עלה בישראל** שהם המובחרים שבהם, עת שגם הם רבו על הבשר כמ"ש וישובו ויבכו גם בני ישראל לאמר מי יאכילנו בשר, שבכו גם גדוליהם עלה אף ה' שנית בקברות התאוה, וטעם האף לא היה בעבור שהתאוו אל הבשר, רק בעבור. **כי לא האמינו באלהים**, וחשבו

שכחו מוגבל ובעל תכלית, וע"כ **לא בטחו בישועתו**, והסתפקו אם יוכל להושיע להם על ירושת הארץ:

פסוק כג

(כג-כד) **ויצו**, ולכן הראה להם שהגם **שצוה שחקים ממעל וימטר עליהם מן לאכול**, בכ"ז **המטיר עליהם כעפר שאר וכחול ימים עוף כנף**, והראה להם שהגם שנתן להם לחם כבתחלה בכ"ז היה יכול לתת גם בשר בשפע רב, - **ויצו שחקים ממעל** יש הבדל בין שחקים ובין שמים, שהשחקים גבוהים משמים ומורים על השפעה הנסיית שהוא למעלה מן השפעה הטבעיית היורדת משמים, והמן לא ירד משמים, ר"ל מן המערכה והטבע, רק משחקים שהם ממעל, כאילו נפל משחקים אל השמים, ודרך דלתי שמים אשר פתח נפל אל הארץ, ובאופן זה המטיר עליהם מן לאכול, ולא היה מזון טבעי **כי דגן שמים נתן למו**, ובאשר גם מן טבעי יורד במדבר ההוא בשני חדשי השנה, בא להוציא מלב המכחישים בל יאמרו שהיה מזון טבעי הנמצא גם עתה במדבר, לכן באר סימנים שבם נדע שהיה דגן שמים כי **לחם אבירים אכל איש**, שהמן היורד במדבר אינו מאכל בריאים לשובע רק נותנים אותו לחולים, והוא היה לחם הנאות לאנשים אבירים, זאת שנית שהמן היורד בטבע אינו משביע, ואינו יורד רק מעט, וא"א שיהיה מספיק לכל איש ואיש שהיו ששים רבוא, ופה **לחם אבירים אכל כל איש**, וגם **ששלח להם צידה לשובע**, שזה א"א במן הטבעי:

פסוק כו

יסע, והגם שנתן להם המן, נתן להם גם בשר הפך דעתם, ולבל יאמרו שהרוח שהגיז שלוים מן הים היה דרך מקרה שהרוח נשאם לשם בטבע, מבאר בראיה שגם זה היה בנס, כי הים היה במערב וצפון לישראל, וא"א שישאם למחנה ישראל רק רוח מערבי או רוח צפוני, אבל **יסע קדים בשמים** שהיה רוח מזרחי, וגם **ינהג בעזו תימן**, הוא רוח דרומית, שלפי הטבע היה ראוי שרוחות אלה ירחיקום מגבול ישראל וישאם הלאה לצד האחר, וא"כ היה הנשיאה הפך ממקום הרוח בדרך נס:

פסוק כז

וימטר, והנס השני היה כשבא למחנה ישראל לא פרחו משם הלאה, רק שם המטיר אותו עליהם מלמעלה למטה **כעפר** שנופל למטה, והיו רבים כחול ימים:

פסוק כח

ויפל, וגם שהפיל את השלו **בקרב מחנהו**, הגם שטבע העוף להתרחק מבני אדם נפלו **סביב למשכנותיו** לא רחוק, ולא על גבי האהלים:

פסוק כט

(כט-ל) **ויאכלו**, כבר בארתי באה"ש דרוש ח', שה' הביא ראיה שעיקר תלונת העם לא היה מצד התאוה שהתאוו לבשר, רק מצד הכפירה שהתחרטו על יציאת מצרים ששם לא היה עליהם עול מצות, ומאסו את ה' ואת מצותיו, ותלונת הבשר היה רק עלילה, וכמ"ש חז"ל שבכו על משפחות שנאסרו להם, והסימן לזה, כי יש הבדל בין החוטא מצד התאוה לבין החוטא מצד המרד והכפירה, שהחוטא מצד התאוה אז כשמלא תאותו יתחרט תיכף על חטאו, וכשמלא תאותו ומוסיף בחטא זה סימן שהוא חוטא מצד הכפירה, וז"ש לא יום אחד תאכלון ולא יומים עד חדש ימים עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא, שהגם שלא יהיה לכם עוד תאוה אל הבשר בכל זה תאכלו ממנו ולא תתחרטו על מעשיכם, זה סימן שלא רציתם הבשר מצד התאוה רק מצד כי מאסתם את ה' אשר בקרבכם, שהיה החטא מצד הכפירה, ותבכו לפניו לאמר למה זה יצאנו ממצרים, שעיקר בכיתכם היה שהתחרטתם על יציאת מצרים וקבלת עול תורה ומצות, וז"ש **ויאכלו וישבעו**, הגם **שתאותם יביא להם** וכבר נתמלא תאותם, בכל זה **לא זרו מתאותם ועוד היה אכלם בפיהם** וזה סימן שהיה החטא מצד הכפירה והזדון, לכן **ואף אלהים עלה בהם**, ולבל תאמר שמתו ע"פ הטבע שהשלו היה בשר קשה לעיכול, בפרט שלא אכלו בשר ימים רבים והזיק להם, עז"א **ויהרג במשמניהם**, כי יצוייר שיזיק מאכל קשה העיכול לזקנים או לחלושי המזג, אבל פה מתו האנשים השמנים והגבורים, **ובחורי ישראל הכריע** לא הזקנים:

פסוק לב

בכל זאת חטאו עוד במרגלים, **ולא האמינו בנפלאותיו**, שהגם שראו שנתן להם בשר ג"כ, לא האמינו שיוכל לכבוש ארץ שבעה עממין:

פסוק לג

ויכל בהבל ימיהם, בניכם יהיו רועים ארבעים שנה במדבר ונשאו את זנותיכם, **ושנותם בבהלה**, ופגריכם אתם יפלו במדבר הזה:

פסוק לד

אם הרגם ודרשוהו, כמ"ש ויתאבלו העם מאד, ואז דרשו אותו וידעו שה' משגיח **ושבו ושחרו אל** הננו ועלינו אל המקום אשר אמר ה' כי חטאנו:

פסוק לה

ויזכרו כי אלהים צורם, ואז אמרו שיודעים שיש להם צור מעוז ומחסה בה', **ושגואלם הוא אל עליון** סבת הסבות ואינו מקבל כחו מאחרים, ובכ"ז **ויפתוהו בפיהם**, אמרו זאת

רק בפיהם, שע"י שהרגם אמרו כן, **ובלשונם יכזבו לו**, הלשון מורה על דברים תבוניים, שבחקירתם בדבר בזה דברו לו כזבים, וחקרו חקירות פילוסופיות להכחיש בה':

פסוק לז

ולבם לא נכון עמו, וגם במחשבת לבם לא היו נכונים לה', **ולא נאמנים בבריתו**, רק הם חשבו שה' אין יודע מחשבותיהם, וחשבו שמרמים אותו בפיהם, כמ"ש בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני:

פסוק לח

והוא, ובכ"ז ע"י **שהוא רחום יכפר עון**, ויש הבדל בין **אף וחמה**, שהאף הוא האף החיצוני המעניש, והחמה היא החמה הפנימית השמורה בלב, והנה האף החיצוני כבר יצא והתחיל הנגף, וה' **הרבה ברחמיו להשיב אפו**, ואת **החמה** הפנימית **לא יעיר כלל**, כי כשהחמה מצטרפת עם האף א"א להשיבו, כמ"ש כי יגורתי מפני האף והחמה אשר אמר ה' להשמיד אתכם:

פסוק לט

ויזכר, כי **זכר כי בשר המה**, והבשר מוכן לחטוא מצד טבעו ויצרו הרע, וגם **רוח הולך ולא ישוב**, שהרוח הפנימי שהוא הכח המעלה הציורים על הלב שהוא המעורר לחטוא, הלא הוא אפס עם הגויה והוא דומה כמו הבשר עלול לכל דבר פשע:

פסוק מ

כמה, וחוץ מחטאים שחשב, **המרוהו כמה פעמים במדבר** מצד המרי והמרד, וכמו מעשה העגל וקרח ובית פעור, וכמה **יעציבוהו בישימון**, שהעציבו אותו מצד שהוא ישימון, שהתלוננו על לחם הקלוקל ועל חסרון המים, שזה מצד שהוא ישימון היו מעציבים אותו בדברי עוצב שחסר להם צרכיהם:

פסוק מא

וישובו, ובזה שבו כפעם בפעם **וינסו אל**, אם יוכל למלאות כל צרכיהם ששאלו בכל פעם, **וקדוש ישראל התוו**, שחשבו אותו לבעל גבול ותוו תו סביבו, למדוד כחו ויכלתו וחפצו וכדומה:

פסוק מב

לא זכרו, הוסיף לאמר שלא **זכרו את ידו** וגבורותיו, גם **ביום** ההוא בעצמו **אשר פדם מני צר**, כי תיכף אחר גאולת מצרים שכחו נפלאותיו וחשבו שאין ביכלתו לעשות נסים יותר, כמ"ש וימרו על ים בים סוף:

פסוק מג

אשר שם במצרים אותותיו, היו בין המכות אותות ומופתים, שהיו מכות שהתרה בם תחלה והיו לאותות, כמו דם צפרדע היו אותו על מציאת ה', ערב דבר על שאין כמהו בכל הארץ, וכמו שבארתי בפי' התורה, והמכות שלא התרה בם תחלה היו מופתים, כמו כנים שחין וחשך שבשלש אלה לא היה התראה, כי הם לא היו מורים לאות על דבר, רק אחר כל שני מכות ששלח לאות על דבר ולא שמעו בקולו נתן להם מופת, היינו מכה שהכה בם דרך בזיון להענישם על שלא שמעו **האותות היו במצרים**, כי היו ללמד את העם פנה מפנות האמונה, **והמופתים היו בשדה צוען**, כי לא באו ללמד רק להכות את הארץ בכללה:

פסוק מד

ויהפך, הנה במכות אלה שחשב פה דלג מכות כנים ושחין וחשך? וזה מבואר ממ"ש ששלש מכות אלה לא באו לאותות כמו יתר המכות שבאו לאות, שבסדר הראשון אמר בזאת תדע כי אני ה', ובסדר השני אמר כי אני ה' בקרב הארץ, ובסדר השלישי אמר כי אין כמוני בכל הארץ, ובא התראה לפני כל מכה, אבל שלש מכות אלה לא הורו על דבר, רק אחר כל שתי מכות שבאו בהתראה להורות על אחד מג' דברים הנזכרים, ולא שמעו, הכה אותם דרך בזיון בלא התראה, וע"כ דלג אותם פה מן החשבון שלא חשב רק המכות שבאו בהתראה, והנה תראה שהפך בה סדר המכות, וחשב **דם ערוב צפרדע ארבה ברד דבר מכות בכורות**, והוא לכונה עמוקה ונפלאה מאד, כי פה בא להודיע שהיה תכלית המכות להראות כחו וגבורתו, ולכן כל המכות חוץ מדם באו כפולות, ר"ל ששש מכות שבאו בהתראה חוץ מדם, באו כפולות, שהיה יכול להכותם בשלש, ושלש מהם היו למותר כמו שיבאר, ובזה נראה שהיה הכונה להרבות אותותיו למען ידעו כחו וגבורותיו, והנה מכת דם לא היתה כפולה ולכן חשבה על הסדר, **ויהפך לדם יאוריהם**, **וגם נוזליהם בל ישתיון**, כי גם כל המימות לקו, אולם יתר המכות היו כפולות, והם א. **ישלח בהם ערב**, ר"ל שמכות ערוב וצפרדע היו כפולות, שאחר שבמכת ערוב באו כל החיות והשרצים המזיקים, ממילא בא גם הצפרדע בתוכם, ולמה שלח תחלה את הצפרדע בפני עצמו, הלא היתה כלולה במכת ערוב, וז"ש **הלא ישלח בהם ערוב ויאכלם**, ובכ"ז **שלח צפרדע ותשחיתם**, וא"כ היתה הצפרדע למותר:

פסוק מו

(מו-מז) **ויתן**, ב. מכות ארבה וברד היו כפולות, שאחר שהארבה אכל כל אשר הותיר הברד, והברד לא החריב את הכל, כמ"ש והחטה והכסמת לא נכו, וא"כ היה הברד

למותר, שהיה די בארבה לבדו לאכול כל פרי ארצם, וז"ש הלא **יתן לחסיל יבולם ויגיעם לארבה** ובכ"ז **יהרג בברד גפנם**, והיה הברד למותר, ועל כן הקדים המשורר ארבה לברד:

פסוק מח

(מח-מט) **ויסגר**, הברד הרג גם את בהמתם, וגם זה היה למותר שזה נכלל במכת דבר שהדבר הרג את כל הבהמות, וא"כ מכת הברד על הבהמות היה למותר, וז"ש **ויסגר לברד בעירם** שהברד והרשפים הרג את בעירם ומקניהם וזה היה למותר, כי הלא **ישלח בם חרון אפו** הלא עתיד לשלח חרון אפו שהוא הדבר, והוא יכלה את הבהמות:

פסוק נ

(נ-נא) **יפלס**, גם מכת בכורות היה למותר, שהיה יכול להרוג את כולם בעת הדבר, כמ"ש כי עתה שלחתי את ידי ואך אותך ואת עמך בדבר ותכחד מן הארץ, רק ה' **יפלס נתיב לאפו**, ר"ל שאף ה' שהוא הדבר שיצא היה ענינו להשחית את כולם, וה' פלס ושקל לו נתיב מיוחד, שהנתיב הוא דרך צר ליחיד, שגבל לו נתיבו שלא ילך בדרך הכולל להשחית את בני אדם, כי זה הניח למכה מיוחדת במכות בכורות והדבר לא השחית רק הבהמות כדי שיכפול אותותיו ומופתיו, וז"ש **לאפו אשר לא חשך ממות נפשם יפלס לו נתיב וחיתם לדבר הסגיר**, ר"ל שאם היה אפו יוצא בדרכו הגדול לא היה חושך את נפשם ממות, לכן פלס לו ה' נתיב שילך בדרך היחיד, ורק חיתם לדבר הסגיר, ולא המית את האנשים, ועל ידי כן **ויך כל בכור במצרים**, שלח עליהם שנית מכות בכורות להרוג אנשים, ומ"ש **ויך כל בכור** היינו גדול הבית, **וראשית אונים** הוא מי שנולד מטפה הראשונה, והנה הבכור וגדול הבית לא נהרג רק במדינת מצרים, בין שהיה מילדי מצרים בין שהיה מילדי מדינה אחרת וגר במצרים, וז"ש ויך כל בכור במצרים, והראשית אונים לא נהרגו רק מילדי מצרים ולא הגר שם ממדינה אחרת, אבל זה נהרג אף במדינה אחרת אם היה מילדי מצרים, ועז"א **ראשית אונים באהלי חם**, שחם כולל השורש שמצרים יצא ממנו, כמ"ש ובני הם כוש ומצרים ופוט וגו', ואם נמצא יליד מצרים גם באהלי חם, שגר בכוש או בפוט וכנען, נהרג ג"כ, וכן אמרו חז"ל שנהרגו בכורי מצרים שגרו במקום אחר ובכורי אומות אחרות שגרו במצרים:

פסוק נב

ויסע כצאן עמו, שהסיעם אז ממצרים והם הלכו אחריו כצאן שהולך אחרי הרועה, **וינהגם כעדר במדבר**, במדבר היו דומים כעדר שמוצא מרעהו שם, כן מצאו שם מחיתם מן ומי באר:

פסוק נג
וינחם, ותחת שהצאן במדבר יראים מן חיות רעות, הם **לא פחדו**, כי **את אויביהם כסה הים**:

פסוק נד
ויביאם, ובזה קיים כל הבטחותיו, ויביאם לארץ ישראל, ושם בחר להם הר המוריה לבית המקדש, כמ"ש תביאמו ותטעמו בהר נחלתך:

פסוק נה
ויגרש, בשבע שכבשו ויפילם **בחבל נחלה** בשבע שחלקו, **וישכן באהליהם** אחר גמר החלוקה:

פסוק נו
וינסו, ובכל זאת שבו לנסות שנית אחר מות יהושע והזקנים, **וימרו את אלהים עליון**, שהסתפקו שנית אם הוא אלהים עליון סבת הסבות, שלכן עבדו ע"ז בחשבם שהוא רק כח מכחות פרטים המושלים בתבל, **ועדותיו לא שמרו**, שהם מה שהעידו בם הנביאים, וכן עדות של עונשי התורה:

פסוק נז
ויסגו ויבגדו כאבותם, ר"ל אחר שהיה הכונה האלהית שילכו במהלך השלמות ממדרגה למדרגה לפנים, נסוגו הם לאחור אל מדרגת הבגידה של אבותיהם, **נהפכו כקשת רמיה**, שמורה החץ נגד בעליו, כן תחת שחשב ה' שיהיו בידו כחצים ביד גבור ללמד אמונת האמתי ולבער הגלולים, שבו כחץ נגדו, כי **ויכעיסוהו בבמותם**, כמ"ש הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם, שכעס על הבליהם ובמות שעשו להבלים, וקנא על שהחליפו עבודתו בעבודת פסילים ובלא אל:

פסוק נט
(נט-ס) **שמע אלהים ויתעבר**, גדר העברה הוא שמתוך קצפו עובר הגבול לכעוס גם על מי שלא חטא כנגדו, וכן פה ע"י שמאס מאד בישראל שהם חטאו כנגדו, עי"כ התעבר **ויטש משכן שלו**, שע"י העברה נטש את המשכן, וטעם העברה היה, כי **אהל שכן באדם**, שעקר משכן אהלו היה באדם, אם הם ראוים לכך, ואחר שבני אדם לא היו ראוים שישכון ביניהם, נטש את המשכן:

פסוק סא
ויתן, מבאר איך היה נטישת המשכן, כי נתן את הארון **לשבי** ביד פלשתים, והארון הוא **עזו** מצד התורה שיש בו, והוא **תפארתו** מצד שעל ידו עשה אותות ומופתים, והוא **נתן תפארתו ביד צר**, שהם הצליחו והתפארו:

פסוק סב
ויסגר, ועי"כ **הסגיר עמו לחרב**, שמתו שלשים אלף, **ובנחלתו התעבר** שחרב משכן שילה ע"י העברה כנ"ל:

פסוק סג
בחוריו אכלה אש, כי במלחמת מצוה אפילו חתן יוצא מחדרו וכלה מחופתה ושם נפלו הבחורים, **והבתולות לא הוללו** בחופה:

פסוק סד
כהניו, חפני ופינחס, **ואלמנותיו לא תבכינה** ואשת פנחס הרה ללדת וכו' ותמת:

פסוק סה
(סה-סו) **ויקץ**, ובכ"ז הקיץ כמו הישן על שקנא לכבוד הארון, **ויך צריו אחור** מה ששת להם עפולים שהוא מכת אחור ומכת חרפה ובוז:

פסוק סז
(סז-סח) **וימאס**, ומאז **מאס באהל יוסף**, שלא עמד המקדש עוד בחלקו של יוסף, וכן **בשבט אפרים לא בחר** אל המלוכה, ומפרש נגד מ"ש ובשבט אפרים לא בחר **ויבחר את שבט יהודה**, ונגד מ"ש וימאס באהל יוסף אמר **ויבחר את הר ציון אשר אהב**:

פסוק סט
(סט-עב) **ויבן כמו רמים מקדשו** שהמקדש היה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה שהוא מקשר עולם העליון עם התחתון, והוא כמו רמים עולמות העליונים, **והיסוד** שלו הוא **כמו הארץ** כו', והנה המקדש ומלכות ב"ד שניהם היו צריכים לשלמות הכלל, והמקדש ומלכות ב"ד תלוים זה בזה כמו שבארתי בסי' קל"ב וז"ש ויבחר בדוד עבדו, והבחירה היתה מצד רעיית הצאן, כמ"ש במדרש שבחן טוב לבבו בהנהגת הצאן, וז"ש **מאחר עלות הביאו** לרעות בשני מיני הנהגות, א. המדינית, עז"א **ביעקב עמו**, ב. המוסרית, עז"א **ובישראל נחלתו** כי ישראל גדול מיעקב, והוא **רעה אותם כתום לבבו**, בהנהגה התוריות **ובתבונות כפיו ינחם** בהנהגה המדינית:

פרק עט

פסוק א
מזמור לאסף, הוסד על החורבן, **אלהים באו גוים בנחלתך**, כולל כל מקומות המקודשות שהם נחלת ה', ומפרש את ההיכל טמאו ואת ירושלים שמו לעיים:

פסוק ב
נתנו וכו' **בשר חסידיך**, הנבלה הוא גוף של המת כמו שהוא והבשר הוא אם מחתכים אותו לחתיכות, ומוסיף שחתכו בשר החסידים לחתיכות והשליכום לכלבים ולחית הארץ:

פסוק ג
שפכו, ולא היה זה מעט כי **שפכו דמם כמים** רבים, ולא בשדה במדבר כי זה היה **סביבות ירושלים**, ובכ"ז **אין קובר** מרוב השממון, כמ"ש בירמיה סי' ח':

פסוק ד
היינו חרפה לשכנינו, האומות השוכנים בינינו היה להם זה לחרפה, והשוכנים סביבותינו היינו להם לעג וקלס:

פסוק ה
עד מה ה' תנאף לנצח, אנף הוא בשמכלה חרון אפו, ובזה ראוי שיופסק הכעס, ואיך תנאף לנצח, אחר שכבר כלית חרון אפך בנו, א"כ ראוי **שתבער כמו אש קנאתך ותשפך חמתך** הפנימית **על הגוים אשר לא ידעוך**, **ועל ממלכות אשר** הגם שידעוך **בשמך לא קראו**:

פסוק ז
כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו, כי ה' החריב המקדש לכלות חמתו על העצים והאבנים, וא"כ אחר שנוהו השמו למה אכל את יעקב ג"כ, וא"כ עשו בנו יותר ממה שגזרת עלינו:

פסוק ח
אל תזכר, ר"ל שהמוכה עבור חטאיו אין מרחמים עליו אחר שהוא אשם בדבר, לכן אבקש **שיקדמונו רחמיך** טרם תזכור העונות הראשונים, שאם תזכור עונות לא תרחם, ולכן **אל תזכר לנו עונות** רק טרם שתזכור העונות **יקדמונו רחמיך** על **כי דלונו מאד**, וגם **עזרנו** מצד שהיית תמיד **אלהי ישענו**, **על דבר כבוד שמך** כי בזה יתחלל כבוד שמך, אחר שיודעים שתמיד היית מושיע לנו יאמרו מבלתי יכולת, ואז אחר שיקדמונו

רחמיך בסבת כבוד שמך ותתעורר עי"כ לעזרנו טרם שתזכור לנו עונות ראשונים, אז **הצילנו וכפר על חטאתינו** שאז תזכור כי חטאנו לפניך, ותכפר עון, וזה ג"כ **למען שמך**, שאתה טוב וסלח, שאחר שכבר קדם מדת הרחמים והסכים להושיענו, ראוי שתכפר גם החטאים שהם מעכבים את הישועה:

פסוק י

למה, מפרש מ"ש על דבר כבוד שמך, כי **למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם** ויש בזה חילול ה', אחר שהיית תמיד אלהי ישענו, זאת שנית ראוי **שיודע בגוים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך**, שזה ג"כ נוגע לכבוד שמך:

פסוק יא

תבוא, וגם ראוי שתעשה זאת מצד התפלה, **שתבא לפניך אנקת אסיר** שהוא מוכן למות, וראוי שתותיר אותו מן המות כגודל זרועך:

פסוק יב

והשב, וגם ראוי **שתשיב לשכנינו על מה שחרפו אותך**, שזה ג"כ נוגע לכבוד שמך, וראוי **שתשב להם שבעתים**, כי כפי ערך המחרף והמתחרף אין די אם תשיב להם כפי חרפתם, כי אין ערך שוה בינך ובינם, וראוי שיקבלו שבעתים, ר"ל פעמים אין מספר:

פסוק יג

ואנחנו, וגם שעי"כ **נודה לך לעולם** ויתקדש שמך, בין ע"י הודאה על הטוב, בין ע"י ההילול שהוא ספור שבחך:

פרק פ

פסוק א

למנצח, מזמור זה יסדוה בני אסף בימי עזרא ונחמיה ששבו מן הגולה ורצו לבנות ההיכל ואויביהם רצו להלחם אתם ולהשבית מלאכתם, והיו אז עניים ומרודים, וידמה שיבתם מבבל נגד שיבתם ממצרים, והמזמור נחלק לג' חלקים, א. מתפלל שיושעו מצריהם החושבים להלחם נגדם, ב. שירחיב גבולם בשלוה ופרנסה, ג. שיקבץ נדחיהם ויעזרם על בנין המקדש, ובכל חלק סיים אלהים השיבנו והאר פניך ונושעה, ונגד ג' אלה הקדים שלשה תוארים מזמן הקודם:

פסוק ב

א. **רועה ישראל האזינה**, שבזמן העבר היית רועה אותם וממלא כל צרכיהם, ב. **נוהג כצאן יוסף**, שנהגתם כצאן בין זאבים ולא פחדו, כמ"ש וינחם לבטח ולא פחדו ואת

אויביהם כסה הים, ג. **יושב כרובים הופיעה**, שאז בנית להם מקדש ושכנת בין בדי הארון על הכרובים וכן הופיעה גם עתה בבנין המקדש:

פסוק ג

לפני, (חלק א') בקש **שיעורר ה' גבורתו** שהראה בימי קדם **לפני אפרים ובנימין ומנשה**, ויעזרם נגד צריהם הרוצים להרע להם, וידוע כי מאפרים ומנשה נפלו על חזקיה רבים, כנזכר בכתוב, עד שגלות נ"נ כלל יהודה ובנימין ואפרים ומנשה, ותפס ג' שבטים אלה שהם מבני יוסף, שהם העומדים נגד בני עשו, כמ"ש בית יוסף להבה ובית עשו לקש:

פסוק ד

אלהים השיבנו, שישובו לארצם ולא ינצחום אויביהם:

פסוק ה

(חלק ב'), **עד מתי עשנת בתפלת עמך**, שהתפללו ע"ז כמ"ש נחמיה ד' ג' ונתפלל אל אלהינו:

פסוק ו

האכלתם לחם דמעה, מרוב ענים נדמה כאילו אוכלים לחם של הדמעות, לחם צר ומים לחץ, וכמו שנזכר רוב העוני שלהם בנחמיה סי' ה':

פסוק ז

(ז-ח) **תשימנו מדון לשכנינו**, סנבלט וטוביה כמש"ש סימן ו':
ואויבינו ילעגו למו, לועגים על שכנינו, שי"ל מדון עם עם שפל וחלוש כמונו, וא"כ **אלהים צבאות השיבנו** לגדולה ועושר שהיינו בו מקדם:

פסוק ט

גפן, (חלק ג') בקש שיעזרם על בנין המקדש ויוציאם מעול מלכי פרס, ומזכיר יצ"מ שאז לקחת גפן ממצרים וגרשת ז' עמים, ונטעת אותם במקומם בקרן בן שמן:

פסוק י

(י-יא) **פנית לפניה**, אח"כ פנית גם העמים שסביב א"י למען תוכל הגפן להתפשט, בין בשרשיה מתחת ובין למעלה שתמלא ארץ, עד שהרים כסו צלה והענפים שלה נדמו לארזים היותר חזקים:

פסוק יב

תשלח, כמ"ש וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ, למעלה ע"ב:

פסוק יג
(יג-יד) **למה פרצת גדריה**, כמ"ש פרץ גדרו והיה למרמס (ישעיהו ה':ה') עד שתחלה **ארוה כל עוברי דרך**, שארו ולקטו הפירות, ואח"כ **יכרסמנה חזיר מיער** שבאו מחריבי ארצות נ"נ ושריו וקלקלו את הגפן לגמרי:

פסוק טו
(טו-טז) **הבט ופקד גפן זאת וכנה**, שהגפן היה דרך לסמכו על עץ עב וזה נקרא כנה, ובעת שיתפשט ענפיו בגובה סומכים ומאמצים אותם אל בנין גבוה והוא עולה וגדל למעלה ראש, והעץ שנסמך עליו קורא כנה מלשון מכון וכנין, והבנין קורא **בן**, מבקש שיפקד את **הגפן** ואת הכנה והבנין, הגפן הם ישראל, והכנה הוא מלכות ב"ד, והבנין הוא המקדש:

פסוק יז
שרופה ועתה היא שרופה באש וכסוחה, שכסחו את הכנה, ושרפו את הבנין, ואם כן ראוי כי החזיר והזיז שדי **מגערת פניך יאבדו** על שמחבלים את הגפן:

פסוק יח
תהי, ונגד כנת ימינו, יש עתה איש ימינו, שהוא האויב שבא ג"כ בכח ימין ה' שנתן הגבורה בידו להחריב ארצות, ונגד הבנין שאמץ לו לחזק הגפן, יש בן אדם שאמץ לו להחריב ולהשחית, מבקש **תהי מכת ידך על איש ימינך**, כאילו יד ה' השמאלית תכה את האיש שחזק בידו הימנית:

פסוק יט
(יט-כ) **ולא נסוג ממך**, ואנחנו לא נסוג מאמונתך, רק **תחיינו** בכל משך זמן הצרות האלה למען **בשמך נקרא**, ונאמר **ה' צבאות השיבנו**, ויען התפלל עתה על בנין המקדש הזכיר שם הויה שאין מזכירים אותו רק במקדש:

פרק פא

פסוק א
למנצח, הוסד בר"ה, וכפי הנראה היה אז ג"כ עת בצורת, ובר"ה התפללו על הגשמים ונענו:

פסוק ב
הרנינו, חג זה נבדל מכל המועדים במה שמתריעים בו בשופר, והשופר סימן חרדה תמיד, והיה דרך להריע בשופר בתענית גשמים או על כל צרה, כמ"ש במס' תענית,

ובעת ההיא לא היו מנגנים ומזמרים בכלי שיר, אבל בר"ה שהלוים משוררים בבהמ"ק וגם מריעים בשופר, עד שתרועת השופר לא יחרידם כמ"ש (נחמיה ח':י') אכלו משמנים וכו' כי קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם, אמר **הרנינו לאלהים** מצד שהוא **עזנו**, תרננו בשיר, וגם **הריעו** בשופר מצד שהוא **אלהי יעקב**, וצוה לתקוע ביום זה, ומפרש (ג-ד) **שאו זמרה ותנו תוף**, לשיר בשיר, וגם **תקעו בחדש שופר** שבא השיר ותרועת השופר ביחד, ובאר שנמצא ביום זה ג' סימנים מובדלים, א. **בחדש** שהוא חג ביום שהירח מתחדש בו, ב. **בכסה**, שהוא יום המוכן למשפט, ג. **ליום חגנו** שהוקבע ליום חג ומועד:

פסוק ה

כי חק, אין לנו לדרוש טעם על מצוה זאת של תקיעת שופר, כי **לישראל הוא חק**, שהוא דבר שאין לו טעם רק חקה מאת ה', אבל הוא **משפט לאלהי יעקב**, ה' יודע טעמו ואצלו הוא משפט ולא חקה, וגם רמז שהוא יום משפט לאלהי יעקב, שמצד שהוא אלהי יעקב ומשגיח עליהם הכין יום משפט לבחון בו את מעשיהם ולדון אותם איש כדרכיו:

פסוק ו

עדות ביהוסף שמו, יען שענין יוסף שיצא מבית האסורים היה ג"כ בר"ה, כמ"ש חז"ל, ואז היה ג"כ הדין על הרעב והשובע, שע"כ חלם פרעה ביום ההוא את חלומו, אמר שכבר שם ה' עדות זה ביהוסף שהוא שופט ביום ההוא על הרעב והשובע ועל כל עלילות מצעדי גבר, כי **בצאתו על ארץ מצרים**, אז **אשמע שפת** (**מי**) **שלא ידעתי** אותו שאמר לאמר **הסירותי מסבל שכמו**, ר"ל שאז שמע שפרעה אמר כן שיצא לחירות, וזה היה בר"ה, אולם לא פרעה היה המדבר, כי אני אשמע אז שפת לא ידעתי, היינו שהאל הבלתי נודע אמר כן, שהגם שבגלוי דבר פרעה זאת, בהסתר יצא דבור זה מאת ה', שהוא הוציאו לחירות והוא **אמר הסירותי מסבל שכמו**, וכמו שהיה בימי קדם ביוסף כן היה גם עתה, כי **בצרה קראת ואחלצך אענך בסתר רעם**, שגם עתה שהיינו בצרה מפני הרעב, וה' ענה אותנו בסתר, ואמר "בצרה קראת ואחלצך": והוציא גם אותנו לחירות מן הצרה ביום זה כמו שהוציא את יוסף, וגזר ג"כ על השובע אחרי הרעב כמו שגזר בימי יוסף, וכמו ששם היה עניית ה' בסתר, כי בגלוי היה נראה שפרעה הוא העונה, ועניית ה' היה נסתר תחת רעם שרים ותרועת מלך, תחת רעם דברי פרעה, כן תשועת ה' עתה נגלה ע"י רעם, שבאו רעמים ומטר שהוא ענין טבעי, ותחת קול הרעם שהוא בגלוי, נסתר עניית ה' על התפלה, שענה אותנו בסתר בקול הרעם והמטר ואמר לנו "בצרה קראת ואחלצך", **אבחנך על מי מריבה**, קרא מי הגשמים שירדו בשם מי מריבה, שהם המים אשר רבו

בני ישראל אל ה', ופה היה המים שרב ה' והתוכח עם בני ישראל, כמו שיבאר הריב והוכוח הזה, ובמים אלה שעצר את הגשמים בחן אותנו אם נשמע בקולו, כמו שיבאר **סלה** נשלם הענין:

פסוק ט

(ט-יא) **שמע עמי ואעידה בך**, אתרה בך שאם תעבוד ע"א לא ירדו הגשמים בעתם, כמ"ש פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים ועצר את השמים ולא יהיה מטר, ומפרש ומהו ההתראה, **ישראל אם תשמע לי שלא יהיה בך אל זר אז הרחב פיך ואמלאהו**, מבאר מ"ש אבחנך על מי מריבה, שה' בחן אותם ע"י המים ועצירת גשמים, והתרה בם ואמר, שאם תשמע לי אתה ישראל, ולא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לע"א, (אחר **שאנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים** שמאז יחדתי אתכם לחלקי ואין לכם לעבוד לכוכב או גלגל), אז **תרחב פיך** ואני **אמלא אותו** כל טוב, כן התרה ה' בם על ידי המים, (שלכן קראם מי מריבה) ובחן אותם אם ישמעו לקולו בזה:

פסוק יב

(יב-יג) **ולא**, אבל ע"י **שישראל לא שמע לקולי** ועבדו ע"א, עי"כ **אשלחהו בשרירות לבם**, שלחתיו מעל פני והסירותי השגחתי מהם, (וע"כ לא ירד המטר ההשגחיי בעתו), ובכ"ז **הם ילכו במועצותיהם**, ולא שבו אלי:

פסוק יד

לו, ובכל זאת הדבר תלוי בידם **והלואי ישמעו לי** מעתה, **וילכו בדרכי**, אז **כמעט**, שישמעו לי, ר"ל תיכף שיתחילו לשמוע מעט לדברי ה', אז **אויביהם אכניע**, שהם אויביהם בלב **ועל צריהם** המצירים להם בפועל **אשיב ידי**, לכלותם פעם אחר פעם:

פסוק טז

משנאי, שיעור הכתוב **על צריהם אשיב ידי ועל משנאי ה'** אשר יכחשו לו (אשיב ידי) שאז אכלה צוררי ישראל ואת משנאי ה' אשר יכחשו מציאות ה' והשגחתו, **ויהיה עתם לעולם** ר"ל יבא עת פורעניותם שבו יכלו לעולם:

פסוק יז

ויאכילהו, ואת ישראל יאכיל (ה' הנזכר בכתוב הקודם) **מחלב חטה ואשביעך דבש גם מצור**, שגם הצור היבש יזוב דבש ונופת מרוב הברכה, כמו וינקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור:

פרק פב

פסוק א

מזמור לאסף, הוסד נגד השופטים המטים משפט, וכפי סדר המזמורים נראה שגם שיר זה (כמו השיר שאח"ז) נתקן בימי יהושפט שהעמיד שופטים בכל עיר ועיר והזהיר אותם, דעו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי לה' ועמכם בדבר המשפט, ועתה יהי פחד ה' עליכם (דברי הימים ב י"ט:ו'-ז') **אלהים נצב בעדת אל**, אלהים עומד בין הבעלי דינים והעדים הבאים למשפט שהם צריכים לעמוד, אלהים עומד עמהם, וגם **בקרב אלהים ישפט**, גם נמצא בין השופטים ושופט עמהם, ומצייר ששופט בקרב אלהים, היינו בקרב לב השופטים נמצא דבר אלהים המזהיר אותם, ואומר להם **עד מתי תשפטו עול**, יצייר שה' צועק זאת בין עדת הבע"ד שמזהיר עמהם את השופטים, וגם ידבר כן בקרב השופטים (והמליצה שנפשם המוסריית תעיד להם בלבבם בשם ה' כי לא טוב עושים) והנה נטיית המשפט יהיה בשני פנים, א. במשפט של שני בעלי דינים שבאים למשפט, מלוה ולוה, קונה ומוכר, וכדומה עז"א **עד מתי תשפטו עול**, ב. בהעלם עין מעשות משפט בעושקים וחומסים ובעלי זרוע, ועז"א **עד מתי פני רשעים תשאו**, **סלה** סיום הענין:

פסוק ג

שפטו, כ"ז מדברי האל, נגד הטיית משפט בין שני בעלי דינים אומר **שפטו דל ויתום**, ומוסיף לאמר **עני ורש הצדיקו**, שישפטו משפט צדק, שהצדק הוא יותר מן המשפט שישקיף לפי הענין והנדונים:

פסוק ד

פלטו, ונגד לעשות משפט לנעשקים ונגזלים מיד בעלי זרוע, אמר **פלטו דל ואביון והצילו** אותו **מיד רשעים** הבאים לעשקו:

פסוק ה

לא ידעו, נגד העושק עושים א"ע כאילו אין יודעים מן העושק שנעשה, ונגד הדין הבא לפניהם משני בעלי דינים, **לא יבינו** לדין דין אמת לאמתו, ועי"כ **בחשכה יתהלכו**, מציין את המשפט שהוא אור העולם והוא מוסדות תבל, וע"י העדר המשפט יתהלכו בחשכה **וימוטו כל מוסדי ארץ**, ור"ל שהמשפט מחזיק ישוב הארץ בשני אופנים, א. מצד הגמול האלהי שאם אין דין למטה ימנע אורו והשפעתו מלמעלה ובחשכה יתהלכו, ב. מצד

הטבע שאז איש את רעהו חיים בלעו וא"א שיתקיים הישוב המדיני, ועז"א ימוטו כל מוסדי ארץ:

פסוק ו

אני, מצייר שכמו שהיה צריך פועל אלהים ומעשהו לבריאת האדם והעולם, כן צריך משפט ושופטים להעמדת האדם והעולם וקיומם, כי אחר שהאדם מדיני בטבע א"א שלא יקרה ביניהם ריבים ודינים עושק וחמס אשר יבטל הקיבוץ וישוב העולם בכלל אם לא ימצא ביניהם נימוס ומשפט ושופטים, ומצד זה ידמה אותם כאלו הם אלהים יוצרי העולם, כי הם שותפים עמו בזה, שהוא ברא את העולם והם המקיימים אותו, וכמ"ש כל דיין הדן דין אמת לאמתו נעשה שותף להקב"ה במ"ב, וכן חשבם **לבני עליון** כי היסוד הראשי של המשפט מוצאו מחק התבונה הכוללת, שהיא אלהית, וכמ"ש החוקרים:

פסוק ז

אכן ראיתי, כי **כאדם תמותון**, אחר שהפכתם ללענה משפט, רק בזה תדמו לבני עליון, כי **כאחד השרים** העליונים **תפולו**, שידמה כאלו נפלתם משמים ארץ מעליון למטה שתגדל הנפילה כפי המעלה שנפל ממנה עד כאן דבר ה' אל השופטים:

פסוק ח

קומה, עתה יסב המשורר פניו אל ה' האומר זאת, ואומר אליו למה תדבר אל אלה בני עולה שהם ישפטו את הארץ והם יהיה להם חלק בארץ כאלהים, הם לא ינחלו את הארץ כי הם מוכנים למות, והם לא ישפטו אותה בצדק, **קומה אלהים** ואתה **שפטה הארץ**, כי אתה בראת אותה **ואתה תנחל בכל הגוים** כי היא שלך לעולם, ועליך לקיימה ולהעמידה ע"י משפט, ולכן אתה שפטה הארץ:

פרק פג

פסוק א

שיר מזמור לאסף, נוסד ג"כ בימי יהושפט שבאו עליו בני מואב ובני עמון למלחמה ועמם המון רב ויהושפט התפלל וקרא צום, ויחזיאל מן בני אסף היתה עליו רוח ה' בתוך הקהל ויאמר אל תיראו וכו' כי לא לכם המלחמה כי לאלהים וכו', לא לכם להלחם בם וכו', עמדו וראו את ישועת ה' וכו' (דברי הימים ב כ':י"ז), ושם ספר איך האויבים עצמם הרגו זה בזה ע"י המהומה שהטיל ה' ביניהם:

פסוק ב
אלהים אל דמי לך, אל תדום ותניח מעשיך שהיית מושיע ישראל עד עתה, **אל תחרש**, החרישה הוא הפך המענה, ר"ל שאתה צריך לענות כי הדבר נוגע לך כמו שיבאר, **ואל תשקט**, החרישה היא מניעת הדבור וההשקטה היא מניעת המעשה, אל תחרש מלענות ואל תשקוט מלעשות, ומפרש, **אל תחרש**:

פסוק ג
כי הנה אויביך יהמיון אלה ההומים הם אויביך, ונגדך הומים, ענה אותם, **ואל תשקט כי משנאיך נשאו ראש** הנושאים ראש להרע בפועל הם משנאיך, ועליך באו, וצריך אתה לעשות להלחם נגדם:

פסוק ד
על, מה **שיערימו סוד** על ישראל הוא מצד שהם **עמך**, **ויתיעצו**, ועקר העצה שלהם ותכלית מגמתם הוא **על צפוניך** על עניני האלהות הצפונים, כמו על אמונת האחדות ועל קשר אלהותך והשגחתך על ישראל, ועל התורה והמצות שנתת להם שרוצים לבטל זה מאתם:

פסוק ה
אמרו זה לזה, לכו **ונכחידם מגוי** כדי **שלא יזכר שם ישראל עוד**, שרוצים לבטל שם ישראל, ששם זה מורה על שמונהגים למעלה מן הטבע, ושהם מושגחים מה', ששם זה לא יזכר עוד, וא"כ עקר ביאתם הוא לבטל את האמונה ועליך באו על אלהותך הנודע בעולם ע"י ישראל:

פסוק ו
כי, באר הראיה לזה שעקר ביאתם הוא על האלהות, כי הנה היו שם עמים מפורדים, יש מהם שכנים לא"י ויש רחוקים מא"י, וזה מבואר כי השכנים לארץ שלוחמים ולוקחים לעזרתם עמים רחוקים, כ"א י"ל תכלית מיוחד, השכנים ילחמו מפני שיראים מהם או כדי לקחת גבול ארצם, והרחוקים ילחמו בעבור השלל והבז, אבל **הם נועצו לב יחדו** שבאו כולם בלב אחד ועצה אחת, ויש להם תכלית אחד, מפני **שעליך ברית יכרתו**, שתכלית ביאת כולם הוא עליך, שמקנאים על פרסום אלהותך בעולם ע"י ישראל, וזה התכלית המיוחד לכולם, ומפרש שהלא באו **אהלי אדום וישמעאלים** שאדום שכן לא"י והישמעאלים רחוקים, וכן **מואב** שכן לא"י **והגרים** רחוקים מא"י, וכן באו (ח-ט) **גבל ועמון ועמלק פלשת ויושבי צור** שכולם שכני א"י, **גם אשור נלוה עמם** הגם שהוא רחוק

מא"י, וכולם **היו זרוע לבני לוט** היינו לעמון ומואב שהם היו עקר הלוחמים אז, **סלה** סיום הענין:

פסוק י
עשה להם כמדין שהיה מפלתו ע"י המהומה ששלח ה' בהם והרגו זה את זה (שופטים ז' כ"ב), **כסיסרא וכיבין** (מלך חצור) **בנחל קישון** שהיה ג"כ מהומת ה' ביניהם באופן זה, כמ"ש ויהם ה' את סיסרא לפני ברק (שם ד' ט"ו):

פסוק יא
נשמדו בעין דאר, יבין מלך כנען אשר מלך בחצור מלך גם על עין דאר (יהושע י"א ב' י'), כי את עין דאר לא הורישו וישב הכנעני שם (שם י"ז י"ב), ובברחם מפני ברק (שופטים שם ט"ז) נשמדו שם **והיו דומן לאדמה**:

פסוק יב
שיתמו נדיבמו כעורב וכזאב שעורב וזאב היו שרים, **וכזבח וכצלמונע כל נסיכמו**, כי הם היו נסיכים ומלכים (שופטים סי' ז' וסי' ח'):

פסוק יג
אשר אמרו, יען שאמרו, **נירשה לנו את נאות אלהים**, כמ"ש בתפלת יהושפט בד"ה (שם) הם גומלים עלינו לגרשנו מירושתך אשר הורשתנו:

פסוק יד
שיתמו כגלגל, הגלגל מתגלגל מעצמו, **והקש** נרדף **מפני רוח**, כן היה חרב איש ברעהו וגם נשמדו מפני יהושפט שרדף אחריהם:

פסוק טו
כאש תבער יער, שעץ אחד שורף את חברו כן יהרוג איש את אחיו כמ"ש ויהיה העם כמאכולת אש איש את אחיו לא יחמלו, **וכלהבה תלהט הרים**, שזה מפעולת הלהבה כן ילהטו עוד ע"י להבת ה' ומחנה יהושפט:

פסוק טז
כן תרדפם בסערך, הסער נושב לרוח אחד כן ירדוף אותם לברוח, והסופה הוא הרוח הנושב בעיגול מכל צד (ווירבעלווינד), והוא יחזירם אחור מנגד פניהם, ועי"כ **תבהלם**:

פסוק יז
(יז-יח) **מלא פניהם קלון**, יצייר שבעת החלו בני ישראל ברנה ותהלה נתמלאו קלון מכבוד ה', **ויבקשו שמך ה'** אבל **יבושו ויבהלו** כי לא יקבלם עוד בתשובה:

פסוק יט
וידעו כי אתה שמך ה' לבדך עליון כי עליון הוא שם מצטרף, ויצוייר עליון נגד השפל ממנו ומכ"מ יש עליון עליו, אבל הם ידעו שלא נמצא עליון עליך, כי אתה ראש הסבות והמסובבים, עליון וגם **על כל הארץ**, ראש הסבות ואחריתם עד הסבה האחרונה:

פרק פד

פסוק א
למנצח, הוסד בגלות בבל, הלוי אסיר תקוה כלתה נפשו שישוב אל עבודתו לשורר שיר ה' בהיכלו, ומשבח את המצפים לישועה, ומתפלל על בנין המקדש וצמיחת קרן בית דוד ונחלק לג' חלקים. (ב-ג) **מה**, (חלק א') **ידידות משכנותיך** עד שנפשי חולת אהבה **וכלתה גם נכספה נפשי** לבא **לחצרות ה'**, ולא לבד שנפשי הרוחניית נכספה לזה, כי גם **לבי ובשרי** (**נכספו**) **מתי ירננו אל אל חי**, שמתאוים לשוב לבהמ"ק לשורר ולרנן שיר ה' על הקרבנות, שבם השתתפו גם הלב והבשר המרנן בפיו ושפתיו הבשריים וברגש לבו החי אל אל חי שהוא מקור חייו עם נפשו הרוחניית המשתוקקת אל ה' בהדרת קדש:

פסוק ד
גם צפור, המליץ יצייר ברוחו את הצפור והדרור המשורר ומנעים זמירות בקנו, כאלו הוא בן לוי העומד על הדוכן ומנעים זמירות לקונו, ויצייר את האפרוחים שהעלו על המזבח בזמן שהיה המקדש קיים, שהם אפרוחי הצפור הלז המשורר, וכאלו הצפור העלה את אפרוחיו לקרבן לה' על המזבח והוא הלוי המשורר לה' שיר הקרבן, ויאמר כי הצפור הלז מה נעים חבלו, כי **הצפור** כבר **מצאה בית, והדרור** כבר **מצאה קן לה**, הצפור **אשר** כבר **שתה אפרוחיה את מזבחותיך** והקריבה את גוזליה לקרבן על מזבחך, יש לה בית וקן בו תשיר את שיר ה' על קרבנותיה, אולם הלוי נדמה כצפור נודדת מן קנה כצפור בודד על גג, אשר אז לא יתן זמירות, כן על ערבי בבל תלוי כנורותיהם, עפ"ז יאמר, אם הצפור והדרור חי בלתי מדבר ימצא אושר כי ישיר את שיר ה' בבית וקן, וכ"ש כי **אשרי יושבי ביתך**, שבני אדם הם מצפים לישב ביתך, לא בקן ובית רק בבית ה', ולא שיהגו כצפצוף הצפור, רק **שעוד יהללוך** לדבר תהלותיך ונפלאותיך **סלה** סיום הענין:

פסוק ו
אשרי, (חלק ב'), יאמר הגם שאין אנו יכולים עתה לעלות אל בית ה' בפעל, בכ"ז **אשרי אדם אשר עוז לו בך**, אשר הוא בלתי מתיאש רק מצפה בעוז לישועת ה' **מסלות בלבבם**, אשר בלבבם ימצאו מסילות כבושות שבם ישובו לציון, ר"ל שהגם שהמסילות האלה

אינם עוד בפועל הם אצלם בלב, שלבם מלא תקוה בעוז ה' וחוזה מסילות כבושות וסלולות:

פסוק ז

עברי, והמסלות האלה הנמצאות בלבבם הם **עוברים בעמק הבכא**, שבבל היתה עמק ומלאה בכאים ואילנות, כמו שנקראת בשם נחל הערבים, והמליץ תפס תחת הערבים שם בכאים, שיש בהוראתו גם בכי, כי על ערבים בתוכה ישבו גם בכו, והמסילות עוברים דרך הבכאים ובבכי ילכו אל אלהים בציון, שלבבם חוזה שעוברים במסלות דרך בכאים לציון, **מעין ישיתוהו**, והמסילות האלה הנמצאים בלבבם ישיתו את לבבם כמעין מלא מי שפע וברכה, עד שמחשבות הלב וחזיונותיו אלה יהיו כמעין המתגבר בלבם, **וגם מורה ברכות יעטה**, הברכות שיעטה הלב ע"י חזיונותיו אלה וע"י גודל בטחונו הוא מורה וממטיר לאחרים, כי מן מעין ברכותיו יעלו נשיאים ויריקו גשם נדבות לתת יורה וברכה לכל ישראל למלא לבבם תקוה ויחול כי ישובו לבצרון:

פסוק ח

ילכו, והמסלות האלה **ילכו מחיל אל חיל**, שהציור הזה וחזיון הבטחון החזק יוליכם מחיל אל חיל, עד **שלבבם יראה אל אלהים בציון**, שדרך מסלות האלה שסלל בלבבו וברוחו ילך ממדרגה למדרגה ויביא הישועה להראות לפני ה' בציון:

פסוק ט

ה' שמעה תפלתי, יען שהמסילות האלה הם רק מחשביים לא נמצאים בפועל, מציירים רק החשק והתקוה התפלה והתחנה אשר בלב הבוטחים כי ילכו בפועל על המסלות אשר סוללו בלבבם, מבקש שה' ישמע תפלתו וישיבם על המסלות האלה בפועל, **סלה** סיום הענין:

פסוק י

מגננו, (חלק ג') ראה את הבהמ"ק שהיה מגין עלינו **והבט פני משיחך** הוא מלכות ב"ד, (שבהמ"ק ומלכות ב"ד תלוים זה בזה כמ"ש לק' סי' קל"א):

פסוק יא

כי, מפרש מדוע יתאוה אל המקדש, כי האושר שנשיג בבהמ"ק עולה בין על הצלחה התלויה בזמן, בין על הצלחה התלויה במקום, שבענין הזמן **טוב יום** אחד **בחצריך מאלף** ימים, ובענין המקום **בחרתי הסתופף** לעמוד אצל הסף **בבית ה'** שהוא המקום היותר פחות, **מדור** בקביעות **באהלי רשע**, הגם שהם ארמנות ומשכנות מבטחים:

פסוק יב

כי שמש, מבאר מ"ש והבט פני משיחך והנה ביאת המשיח תלוי בג' אופנים, או ע"י חבלי משיח וצרות גדולות שעי"כ ישובו בתשובה ויגאלו, או ע"י עת רצון וחנינה, או ע"י צדקת המעשים, נגד חבלי משיח והצרות, אמר **כי שמש ומגן ה' אלהים**, ה' דומה כשמש וכמגן ביחד, שעושה פעולות הפכיות, שהשמש מאיר ושורף, וכן במשל היסורים שיביאו אור הגאולה אבל הם שורפים ומכלים, אבל ה' הוא שמש מצד ההארה ומגן להגן בפני השרפה, וזה נסמך על המליצה שאמר (מלאכי ג':כ"א) הנה היום בא בוער כתנור ועסותם רשעים כי יהיו אפר וכו' וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכפניה, שחבלי משיח ידמו כיום הבוער כתנור, אבל לצדיקים יהיה ה' מגן, ויהיה שמש וגם מגן ולא יכלו אותם החבלים והצרות כי מהם יושעו, ונגד עת רצון וחנינה אמר **חן וכבוד יתן ה'**, שאצל ב"ו אם נותן חן וחנינה שהוא במתנת חנם לא יתן כבוד, כי הכבוד לא יושג רק על מה שישיג כפי מעשהו, לא במתנת חנם, אבל ה' הגם שיתן חן ומתנת חנם, יתן גם כבוד, ונגד האופן הג' שיבא משיח ע"י צדקת המעשים, אומר **שלא ימנע טוב להולכים בתמים**, ועכ"פ בכל אופן שיהיה **ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך** שעל כל פנים יש לנו לבטוח שיגאלנו ושיבנה המקדש, וכמ"ש אשרי אדם עוז לו בך:

פרק פה

פסוק א

למנצח, הוסד בימי עזרא ונחמיה ששבו מגלות בבל והתחילו לבנות הבית, והתפלל שתהיה גאולה זו גאולה נצחיית, והזכיר מענה אלהים ע"ז (ב-ג) **רצית ה'**, התרצה אל עמו בג' דברים, א. שהתרצה אל ארצו החרבה, שעז"א **רצית ה' ארצך**, ב. אל עמו הגולים ששב שביתם, **שבת שבית יעקב**, ג. מה שמחל עונותיהם **נשאת עון עמך**, **סלה** סיום הענין, והנה המשורר הזכיר בכל א' מג' דברים אלה תנאי שנחשב בעיניו למגרעת, אשר לפיהו ראה שגאולה זו לא תהיה נצחיית, ומתפלל על כל א' שישנהו ה' לטוב, כי בדבר הא' שרצה את ארצו הזכיר שם הויה, ר"ל שרואה שמה שהתרצה לארצו לא היה בהסכמת מדת הדין רק מצד הרחמים לבד, שרחם על שוממתה וחורבנה ומבואר שיש הבדל גדול בין התשועה שהיא רק לפי שעה מצד שלא יכול לראות בצרת הנדכא, ואחר סור הרחמים יצוייר שיקצוף שנית, משא"כ אם היתה התשועה במה"ד שהדין מחייב זה, שאז תהיה תשועה עולמית, ב. במה שהשיב שבית עמו ראה ג"כ חסרון, במ"ש **שבית יעקב**, דהיינו שהם עדיין בשביה, כי היו עדיין תחת רשות מלכי פרס,

והגאולה האמתיית ראוי שתהיה גאולה שלימה, (והקרי) [והכתיב] הוא שבות יעקב בו', וכיון גם בזה חסרון שהיתה הגאולה ע"י השתדלותם וברשיון כורש ששבת השבות שהם הכינו לעצמם ומיוחס אליהם, וזה לאות שאינה הגאולה המובטחת, שהיא תהיה ע"י ה' (לא ע"י השתדלות אדם) ובאותות ובמופתים, ג. בענין מחילת העונות ראה ג"כ חסרון, שאמר שה' **נשא עונם וכסה חטאתם**, שנשיאת עון מורה שהעון ישנו עדיין במציאות רק ה' סובל אותו, וכן החטא שהוא השוגג י"ל מציאות רק שה' כסהו לפי שעה, ובגאולה האחרונה יעביר ה' את העונות לגמרי שלא יהיו עוד במציאות כלל, וזה סימן שאינה הגאולה האמתיית, שעליה הבטחנו, א. שיהיה הקיבוץ כללי וגאולה שלמה ובלי השתדלות אדם, ב. שלא יהיה רק מהתפעלות הרחמים לפי שעה, אבל יהיה לעולם כמ"ש ובחסד עולם רחמתיך, ג. שיבוטל מדת כעסו לגמרי ולא יהיה עון במציאות כלל, כמ"ש כי בושת עלומיך תשכחי כמו שפרשתי שם, וז"ש אחר כי **אספת כל עברתך**, ויש הבדל בין **עברה לחרון אף**, שחרון אף הוא על החוטא, ועברה הוא שע"י הכעס על החוטא עובר הגבול לקצוף גם על מי שלא חטא, ולפ"ז עונש ישראל יתייחס אל החרון אף, כי הם חטאו, ועונש הארץ תתיחס אל העברה, כי הארץ לא חטאה, ועתה ע"י שרצית ה' ארצך **אספת כל עברתך**, וע"י ששבת שבית יעקב **השיבות מחרון אפך**, ואם כן אחר שעתה אין עברה ואין חרון אף מדוע לא יתקיימו עתה יעודי הנביאים שתהיה עתה התשועה הנצחיית, וא"כ אבקש **שובנו**, כולל ג' בקשות, א. נגד מ"ש **שבת שבית יעקב** שלא היתה השבה גמורה כי הם עדיין שבוים ותחת רשות כרש, וכן לפי הכתב שבות שלא היה השבה ע"י ה' לבדו רק ע"י השתדלותם, בקש **שובנו** אתה בעצמך, ושתהיה השבה גמורה שלא נהיה עוד תחת רשות ב"ו, ב. נגד החסרון שאמר **רצית ה' ארצך** שהיה רק מהתפעליות מדה"ר לא בהסכמת מה"ד, בקש **שובנו אלהי ישענו** שאלהים הוא מה"ד שגם מה"ד יסכים לזה, ג. נגד מ"ש שרק **נשאת עון עמך** אבל העון ישנו עדיין במציאות, ויצוייר שיתעורר עוד כעס עליו אחר שלא נסלח לגמרי, בקש **והפר כעסך עמנו**, עד שלא ימצא שום כעס במציאות כלל:

פסוק ו

הלעולם, הלא בהכרח יתבטל כעסך עלינו בעת מן העתים, ויש הבדל בין **אף** ובין **אנף**, שאף מורה שהכעס מתגלה ע"י עונש, ואנף מורה שמכלה את האף ע"י העונש, העונש הבא ע"י אף יצוייר שיהיה עונש חלקי, למשל אם התחייב מאה מכות יכהו אחת ויניח המותר לימים הבאים, והעונש הבא ע"י אינוף הוא עונש כללי עד שאין אחריו אף ועונש כלל, ויש הבדל בין **לעולם** ובין **לדור ודור**, שלעולם יאמר על הזמן הנצחי הבלתי מתחלק,

ולדור ודור יאמר על הזמן המתחלק לפי הדורות, ור"ל אם תאנף ותכלה החרון אף ע"י שתגמור לכלות בנו בפעם א' כל העונש, וכי **לעולם תאנף בנו**, וכי יהיה עונש של כליה עד שנהיה כלים לעולם, ואם **תמשוך אפך**, אם לא תענוש אותנו בפעם אחד, רק תמשוך את האף לימים רבים להעניש מעט מעט, ותחלקנו לשני דורות להעניש דור אחר דור, **וכי תמשך אפך לדור ודור**, הלא בהכרח יכלה בדור אחד ולא ימשך עד סוף כל הדורות, ומפרש שא"א שלעולם תאנף בנו, כי **הלא אתה תשוב תחיינו**, וא"כ א"א שתעשזה בנו כליה עולמית, שאף אם נדמה את הגוף הכללי של האומה הישראלית בגלותה כעצמות היבשות פגרים מתים, הלא אתה תשוב תחיה את הגוף הכללי הזה, כמ"ש הנה אני פותח את קברותיכם עמי (יחזקאל ל"ז:י"ב), וכן א"א שתמשוך אפך לדור ודור, כי הלא אז **עמך ישמחו בך**, כי תשוב לשוש עליהם לטוב, וא"כ אבקש **הראנו ה' חסדך**, שתהיה התשועה הנצחיית עתה בימינו בדור הזה, **ולנו תתן ישעך**, ושלא תהיה גאולת עראי לפי שעה ע"י התפעלות הרחמים רק שתהיה ע"י **חסדך**, כי מתנאי החסד שלא יתום לעולם, כי הרחמים ושאר כל המדות הם תלוים לפי המרוחם או המחונן, לפי ענינו או לפי מעשיו, לא כן החסד שהוא מצד האל ולא לפי המקבל, שעז"א בחסד עולם רחמתיך, **וגם ישעך תתן לנו**, שלא תהיה הישע לפי מעשינו או השתדלותנו רק שלך מצד חסדך:

פסוק ט

אשמעה, אחר שהציע התפלה הלז, יספר **ששמע מה ידבר האל** להשיבו על תפלתו זאת, שמעתי **כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו**, ר"ל שה' השיב לו שרוצה שגאולת ישראל עתה תהיה ממוצעת בין מדת החסד ובין מדת האמת, שהדרך הוא מה שיעשה ה' מצד חסדו לבד ולא ישקיף כלל על מעשה הדור צדקתם או רשעתם, והאמת הוא מה שיעשה ה' כפי מעשה הדור וצדקתם, ובשניהם יש מגרעת, כי אם יעשה ה' רק מצד החסד, הגם שחסדו אין לו גבול והתשועה הנעשית בסבת החסד היא תשועה עולמית, י"ל חסרון שלא נוכל להתכבד בתשועה זאת אחר שלא השגנוה ע"פ מעשינו, ואין לנו כבוד, ואם יעשה ה' רק מצד האמת לבד ע"פ צדקת הדור, הגם שאז יש לנו כבוד ע"י תשועה זו, יש חסרון אחר שאז לא תהיה תשועה עולמית, אחר שתלוי במעשים, אם ימעט זכיותינו תופסק התשועה, ולכן בחר דרך ממוצע בין החסד והאמת והרכבת שניהם יחדו, והוא שהתחלת התשועה וסבתה תהיה ע"י מדת האמת, שהוא ע"י זכות הדור וצדקתם, ובזה יהיה לנו כבוד, אולם אחר שתתגלה הישועה במדת האמת יתעורר אח"ז מדת החסד, באופן שהתשועה לא תהיה מוגבלת ע"י האמת לבד כפי צדקת הדור רק תתפשט ותתרחב ע"י חסדי ה', באופן שחסד ואמת יפגשו זה בזה, דהיינו שהתחלת

התשועה וסבתה תהיה בעבור האמת וזכות הדור, והתשועה עצמה וכמותה ואיכותה תהיה כפי חסד ה', לא כפי הזכות שהוא בעל גבול רק כפי חסד עליון שהוא בלתי ב"ת והוא לא יתום לעולם, ואחר שחסד הזה התעורר בסבת האמת, ר"ל בסבת זכות הדור, בהכרח שכח חסד העליון ישמור גם את הסבה שהתעורר עבורה, והוא שישמור אותנו לבל נשוב עוד לכסלה, ואת רוח הטומאה יעביר מן הארץ, כדי שלא נחטא עוד ולא יתמוטט העמוד אשר החסד נשען עליו, ודבר זה קרא בשם שלום, כי שלום מורה על הקיום, ועז"א **שה' סבר שלום אל עמו ואל חסידיו** שיעמדו תמיד שלמים עם אלהיהם, ושלמים באשרם **שלא ישובו עוד לכסלה**, שלא ישובו לחטוא בשום פעם כדי שלא תסור הסבה שבעבורה משך ה' את חסדו עליהם:

פסוק י

אך קרוב, ר"ל שלא תהיה התשועה מצד מדת החסד לבד בלא זכות הדור וצדקתם, שאז הישע רחוק מיראיו, כי הישע לא באה על ידם רק ע"י ה' מלמעלה, וכן לא תהיה התשועה מצד מדת האמת לבד שהוא כפי מעשה הדור לבד ולא יותר, שאז יראיו הם הפועלים את הישע והוא מיוחס להם לא לה', ולכן תהיה באופן ממוצע, **שאך קרוב ליראיו ישעו**, שמצד שתהי ע"י מדת החסד, יותר מכפי המעשה של הדור והכנתם, נקראת ישעו של ה', ומצד שההתחלה תהיה ע"י מדת האמת ע"י מעשי יראיו וצדקתם תהיה קרוב ליראיו וי"ל קורבה עמהם, כי התחילה ע"י צדקתם, ובזה הגם שהוא ישעו של ה' בלתי בעל תכלית בכ"ז הוא קרוב ליראיו, ובזה ירויחו שני דברים, א. **כבוד בארצנו** שאם היה הישע רק מצד החסד לא היה לנו כבוד כי היה חסד חנם, אבל עתה נשיג כבוד, ב. **לשכון כבוד**, שהכבוד הזה ישכון לעולם ולא יבוטל בשום זמן, שאם היתה התשועה רק בעבור מדת האמת לפי מעשנו היה הכבוד מסתלק בעת יתמו זכיותינו, לא כן עתה ישכון הכבוד לעולם:

פסוק יא

חסד ואמת נפגשו, עתה מבאר איך יהיה זה אומר כי בתשועה זו יפגשו חסד ואמת, שתהיה מורכבת מחסד ואמת גם יחד, עד ששניהם יפגשו יחדיו כשני ריעים הפוגשים זה את זה באמצע הדרך, שהאמת תעלה מן הארץ שהוא זכות הדור, ולנגדה ירד החסד מן השמים שהיא התשועה הגדולה בלתי בעל תכלית יותר מכפי המעשים, והנה תולדות הפגישה הזאת שיפגשו חסד ואמת, הם **צדק ושלום**, כי גדר הצדק שהוא ממוצע בין המשפט ובין החסד, כי התשלומין שהם מוגבלים כפי המעשה שהוא האמת הם בדרך משפט אבל גדר הצדק והבדלו מן משפט שהוא לא ישקיף על חקות המשפט הכללים

רק יעשה לפנים משורת הדין, והוא דבר ממוצע בין האמת שהוא הדין הגמור ובין החסד הגמור, כי הוא חסד מורכב עם משפט, שבהצדק יפגשו יחדו חסד ואמת, הנתונה לפי האמת והדין, והנתונה לפי החסד ולפנים משורת הדין, וכבר בארנו שע"י שהחסד שיעשה ה' הוא מיוסד על האמת שהוא המעשה, בהכרח ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו, היינו שישגיח שהמקבל החסד יהיה לו קיום ולא יתמוטט מן העמוד שהחסד נשען עליו, רצוני שלא יבא לידי חטא כמ"ש ואל ישובו לכסלה, לפ"ז ע"י **שחסד ואמת נפגשו**, עי"ז **צדק ושלום נשקו**, כי מפגישת החסד עם האמת יבא הצדק מלמעלה לרגלי החסד הבא משם, והשלום יבא מלמטה לרגלי האמת העולה ממטה למעלה, ושניהם נשקו ויתחברו יחדיו, ומפרש **אמת מארץ תצמח**, מדמה הדבר לצמיחת התבואה שיתחברו בו השפע האלהית עם ההשתדלות האנושי, כי אם לא יחרשו ויזרעו ויכינו את הארץ להצמיח שדי תבואה לא תועיל השפע העליונה מהטל והמטר, רק אחר שהארץ מוכנת ונזרעת וצומחת אז יריקו השמים עליה טל ורביבים וברכת ה', כן **האמת תצמח מארץ** שהוא זכות התחתונים, שבזה יוכנו לקבל חסד ה', ואז **צדק משמים נשקף** שהוא החסד אשר יריק על מעשיהם שנקרא צדק כנ"ל:

פסוק יג

גם ה', תחלה צייר תחלת הצמיחה ותחלת ההשקפה וידמה האמת כזרע המתחיל לצמוח מן האדמה, והצדק לעומתו כמטר שמים המשקיף מלמעלה ומוכן לרדת בעת יצמח האמת מן האדמה, ועתה מצייר גמר גדולם, איך יוצאים ופוגשים זה בזה, כי **ה' יתן הטוב** מלמעלה **וארצנו תתן יבולה** מלמטה:

פסוק יד

צדק, יצייר במליצתו הנשגבה, שהטוב שיתן ה' אינו רוצה ללכת בדרך לבדו עד שילך מורה דרך לפניו שהוא הצדק, עד שימשל הצדק כמורה דרך ומנהל שהולך לפני הטוב ומראה לו הדרך ומנהלהו, ואז הטוב הולך ונמשך אחריו, וז"ש **הצדק לפניו יהלך** (היינו לפני הטוב המוזכר בכתוב הקודם) ואז (**הטוב**) **ישים לדרך פעמיו**, אז יכין הטוב את פעמיו ללכת בדרכו לרגלי הצדק, והכונה שיבא הטוב לרגלי הצדק:

פרק פו

פסוק א

תפלה לדוד, שיצילהו ה' מיד אויביו ומבקשי נפשו, **הטה ה' אזנך ענני**, מבקש שיענהו מפני חמשה טעמים, א. מצד הרחמים כי **עני ואביון אני**, ודרכך לרחם, ב. מצד המשפט

והדין, **שמרה נפשי כי חסיד אני**, ועם חסיד תתחסד, ואמר שמרה נפשי בל תתמוטט נפשו מן החסידות ע"י רדיפת אויביו, ג. מצד הבטחון, **הושע עבדך** מצד שהוא **בוטח אליך**, וזה נוגע לכבוד שמך לעזור הבוטחים בך, ד. מצד התפלה, ועז"א **חנני ה' כי אליך אקרא**, ובשגם שאני מתמיד בקריאתי **כל היום**, ובאר שתפלתו היא מצד החנינה, (כמ"ש ואתחנן אל ה' שמבקש חנינה), ועל זה אמר **חנני ה'**, ה. מצד שאני מתיאש מכל עניני העולם ואין לי דבר בעולם רק עניני עבודתך, וז"ש **שמח נפש עבדך**, אחר שאין לי שמחה בעולם משום דבר רק בך, כי רק **אליך ה' נפשי אשא**:

פסוק ה

כי אתה ה', ר"ל שמניעת התשועה לא יצויר רק באחד מג' פנים א. מצד הנותן אם אין בטבעו להיטיב, אבל **אתה ה' טוב** ב. מצד המקבל אם אינו ראוי אל הטובה ע"י חטאיו, אבל **אתה ה' סלח** ומוחל לחטאים, ג. מצד הקשר שבין הנותן והמקבל, אם דרך הנותן שלא לתת רק כפי המעשה שבזה יכול להיות שאין אני ראוי מצד מעשי, אבל **אתה ה' רב חסד לכל קוראיך**, אינך נותן לפי הדין רק מצד החסד מבלי השקף על המקבל ומעשיו:

פסוק ו

האזינה ה' תפלתי, התפלה היא שפיכת הנפש והדבקה במקורה, ובזה מובדלת מן תחנה ויתר לשונות שמורים על בקשת צרכיו, אבל התפלה היא התרוממות הנפש מכל עניני הגשם, רק שבעת שיאזין ה' את התפלה אז דרכו להקשיב גם קול התחנונים מה שיחנן גם הגוף בעת ההיא לצרכו, ועז"א שע"י שתאזין תפלתי **תקשיב גם קול תחנונותי**:

פסוק ז

ביום צרתי, בפרט **שאקראך ביום צרתי**, ואז ודאי **תענני** כי דרכך להושיע בעת צרה:

פסוק ח

אין כמוך, הנה בין העכו"ם היו כתות שהיו מכחישים הנהגתו, ואמרו שהגם שהוא לבדו ברא את העולם מסר ההנהגה לכחות אחרים גלגלים וכוכבים וכדומה שהם המנהיגים את העולם, ולעומת זה **אין כמוך באלהים**, בין אלהים השופטים ומנהיגים אין כמוך, כי אתה המנהיג העליון וכולם מקבלים כחם מאתך, ויש כתות שהיו אומרים שהיו פועלים רבים בבריאה ושנברא על ידי עילות ועלולים ולעומת זה אמר **ואין כמעשיך**, ולכן **כל גוים אשר עשית** אחר שאתה עשית אותם, **יבואו וישתחוו לפניך ה' ויכבדו לשמך**, ר"ל כי המכחישים שאינו מנהיג את העולם יתנו לו כבוד מצד שהוא הסבה הראשונה, אבל לא ישתחוו לפניו, אחר שלדעתם אינו יודע מאומה מהעולם השפל, והכת השניה שאמרו שנמצאו פועלים רבים, לא יכבדו אותו לבדו אחר שיש בוראים רבים, אבל אחר

שאין כמוך באלהים בהנהגה לכן **כולם ישתחוו לפניך**, וע"י **שאין כמעשיך** לכן **יכבדו לשמך**:

פסוק י

כי גדול אתה ועושה נפלאות, שם גדול מורה אצל ה' שהוא ראש הסבות וסופם עד אחרית המסובבים, ואחר **שגדול אתה לבדך** א"כ מבואר **שאין כמעשיך** ואין שותף בבריאת העולם, ואחר שאתה **עושה נפלאות** לשדד הטבע ולהרסו מבואר שאתה המנהיג כל כחות הטבע, **ואין כמוך באלהים ה'**, ור"ל שאחר שאתה הבורא והמשגיח ויכול להרוס סדרי הטבע אם כן בכחך להושיעני, לכן **ביום צרתי אקראך כי תענני**:

פסוק יא

הורני ה' בקש שיודיעהו ג' דברים, א. **דרכך**, שהוא דרכי הנהגתו איך מנהיג העולם בחסד ורחמים, למען ילמד ללכת בדרכים אלה כמ"ש והלכתי בדרכיו מה הוא רחום וכו', ב. שיודיעהו האמתיות הנעלמים משכל האדם והם האמתיות בענין הליכתו ומנהגיו שהם חקי התורה ומצותיה למען ידע ללכת בם ועז"א **אהלך באמתך**, ג. האמתיות באמונות ודעות שישיג בשכל העיוני אחדות ה' השגחתו ויכלתו וכדומה, שבזה **תיחד לבבי ליראה שמך**, שעי"כ לא ייראו רק מה' לבדו:

פסוק יב

אודך ה' בכל לבבי, ההודאה היא על הטובות שהשיג, ולא תהיה ההודאה עם כונת מבקש, שיבקש עי"כ שיוסיף להיטיב לו שאז אינו מודה בכל לבבו, רק אודך בכל לבבי וכמ"ש למעלה (סימן ט'), **וגם אכבדה שמך לעולם** ע"י ספור תהלותיו וגבורותיו:

פסוק יג

כי חסדך, ר"ל שעשה אתי טובות כפולות, בין לגוף בין לנפש, על טובות הגוף אמר **כי חסדך גדול עלי**, ועל טובות הנפש אמר **והצלת נפשי משאול תחתיה**, שהציל הגוף מאויביו, והנפש מיצר הרע וכחות המחטיאים אותה:

פסוק יד

אלהים, איני יכול להמלט משונאי ע"י צדקי **כי זדים קמו עלי**, אינם קמים עפ"י טענה רק מצד שהם זדים עושים רע בזדון, ולא יועיל צדקי לנגדם, וכן לא אוכל להתגבר נגדם בכח כי **עדת עריצים בקשו נפשי**, שהם חזקים ועריצים, וכן לא אקוה שייראו מה' כי **לא שמו אלהים לנגדם**:

פסוק טו

(טו-טז) **ואתה ה' אל רחום** וכו' **פנה אלי**, מפרש מצד שאתה רחום **פנה אלי** לראות בעניי, ומצד שאתה חנון **חנני**, ומצד מדת אמת **תנה עזך לעבדך**, מצד שאני עבדך ועובד אותך, ומצד מדת חסד **הושיעה לבן אמתך**, ור"ל שעובד את ה' מצד בחירתו, שעז"א עבדך, ומצד שנוצר לזה בטבע מאבותיו שעז"א לבן אמתך, וזה חסד שיצרו באופן זה שיהיה מוכן בטבע לעבוד את ה':

פסוק יז

עשה, ונגד מדת ארץ אפים אומר הגם שחטאתי **עשה עמי אות לטובה** עד **שיראו שונאי** שמחלת את עוני **ויבושו**, (וכמו שפי' חז"ל שהיה האות בעת שהכניס שלמה את הארון לבית קדש הקדשים), **כי אתה ה' עזרתני** נגד אויבי **ונחמתני** על הצרות שסבלתי:

פרק פז

פסוק א

לבני קרח, מדבר בשבח ציון והעם אשר בה, כמ"ש **יסודתו בהררי קדש**:

פסוק ב

(ב-ג) **אוהב ה' את שערי ציון**, **נכבדות מדובר בך**, ר"ל שכבר נוכל להרגיש מעלת איש או אומה או מקום ע"י הגנאי והדופי שישימו בו, שהגנאי שיטילו באיש נכבד ומצויין יהיה לפעמים שבח ומעלה באיש פחות וגרוע, כמו שיאמרו בגנאי הנדיב, שלא נתן לפדיון שבוים רק עשירית מעשרו ולא נתן חמישית עשרו, שאם היה הכלי נותן מתנה כזו היו משבחים אותו, וא"כ מן הגנאי הזה ניכר שהוא נדיב ודרכו תמיד לפזר הרבה, והנה העמים היו מדברים בגנאי של ציון וישראל מה שאסר ה' את הבמות וצוה להקריב רק בירושלים, שמזה אמרו שאהבת ה' את ישראל ושכינתו בתוכם אינה בעבור עצמם שא"כ היה מקבל עבודתם בכל משכנות יעקב, ואחר שה' **אוהב רק שערי ציון**, שאותם אהב **מכל משכנות יעקב** מבואר שאינו אוהב ישראל כ"כ, וזה גנאי להם לפי דעתם, ושיעור הכתוב מה **שמדובר בך** לגנאי (כי הדבור שאחריו ב' ומורה דבור של גנאי בכ"מ) **לאמר שאוהב ה' את שערי ציון מכל משכנות יעקב**, **שמצד זה ידבר בך גנאי שאין ה' אוהב משכנות יעקב מצד עצמם**, **הנה נכבדות מדבר בך**, הדבור של גנאי הזה הוא לך נכבדות וכבוד גדול, כי בגנאי הזה יודו שאת **עיר האלהים**, שבך בחר ה' לשבתו, וזה כבוד גדול שבך ישב אלהים על הארץ בקביעות, ועל ידך שוכן בתוך ישראל שכינת קבע, **סלה** סיום הענין:

פסוק ד

אזכיר, מבאר שני הבדלים בין אנשי עיר ציון ובין אנשי עיר או אומה אחרת, א. מצד כללות הקיבוץ, שבכל עם ועם אין כל איש ואיש מפרטי האומה הולך מהלך השלימות לכלל האומה, רצוני שהגם שמתנאי האומה או הקיבוץ שימצאו שם אישים רבים, מ"מ אם יחסר איש אחד לא יחסר שם עם ואומה ממנה, כמו שאם תחסר חטה אחת מן הכרי של תבואה שלא יורגש חסרון זה לכלל הכרי, לא כן אישי וקיבוץ עם ציון שידמו כאיברים פרטיים של הבע"ח שאם יחסר אבר אחד יהיה זה מום וחסרון לכלל הגוף, כן כל איש ואיש משלים שלימות הכלל, ואם יחסר איש אחד יורגש החסרון אל הכלל, וז"ש אם אבוא להזכיר ליודעי כללות אומה אחת רהב או בבל, לא אזכיר את האישים הפרטים הגרים בה, רק **אזכיר רהב ובבל ליודעי**, אזכיר את הקיבוץ בכלל לא את פרטיו, ואישיו, כי כבר תהיה האומה בתכלית שלימותה גם אם יחסר איש אחד, וכן אם אבוא להזכיר מי הוא הנולד בארץ פלשתים או צור או כוש אשר בעבורם יהיו יושביה לגוי, לא אזכיר שם אישים פרטיים, רק אומר כי **פלשת וצור עם כוש זה יולד שם**, ששם נולד גוי פלשת או גוי צור או גוי כוש, לא כן אם ארצה להזכיר מי הוא השם את ציון לגוי גדול ואומה מיוחדת, שאז **לציון יאמר איש ואיש** (**אשר**) **יולד בה**, אז אני צריך להזכיר כל איש ואיש מאישים הפרטיים הנמצאים בה, כי כל איש פרטי משלים את האומה בכללה, כמו שכל אבר פרטי משלים גוף הבעל חי שכ"א צריך לשלמות הגוף, **והוא**, ר"ל והאיש הפרטי הזה **יכונן אותה** שתהיה **עליון**, שע"י כל איש ואיש מאישיה יתוסף שלמות ועליה לעם ציון בכלל, ב. עוד יש ביניהם הבדל מצד האישים הפרטיים בעצמם, כי מלבד מה שנתעלו אישי העם הישראלי במה שכ"א הולך מהלך השלימות אל הכלל כולו, עוד יתרון להם במה שכל איש פרטי בפ"ע נחשב כגוי כולו וכקיבוץ שלם ועז"א **ה' יספור בכתוב עמים זה יולד שם**, איש פרטי הנולד בציון יספור ה' אותו בכתוב עמים, כאילו הוא עם שלם בפ"ע, שאינם נחשבים ליחידים רק לעמים שלמים, **סלה** סיום הענין:

פסוק ז

ושרים, אחר שבאר המעלות שנמצא ליושבי ציון על עמים זולתם, אומר כי בעת ישירו שירי האומה **בחלילים** וכלי שיר, אז הם שרים לאמר **כל מעיני בך**, שמעיני הישועה האלה כולם בך, את ציון הוא המקור שממך יזלו מעינות האלה ושפע המעלה והתפארת שנמצא לעם יושב ציון:

פרק פח

פסוק א

שיר על מחלת לענות, הוסד על חולה המתיאש הצועק בחליו, ויען שתפלה הזאת מתחלתה עד סופה אין בה תנחומים רק צעקת שבר ותכלית היאוש, אומר כי הוסד לענות, לצעוק ולהרים קול, ויש בדבר משל ומליצה שהחולה הפרטי הצועק הוא משל אל הגוף הכללי שהוא גוף האומה הישראלית שנדמה כחולה הבא עד שערי מות, ונדמה כאילו מת כבר ושוכב בקבר, שזה משל על אבדן מלכותה, ומה שנשבתה מהיות לגוי ופיזור האומה בין עמים רבים אשר כבשום לעבדים ושפחות, שזה יצויר כקבר ושאול בו נקבר הגוף הכללי, כמ"ש הנני פותח את קברותיכם עמי, רק שהם עוד מרגישים צרותיהם ומכאוביהם כגוף חי המרגיש מכאוביו, ועז"א משכיל להימן, שיש בו דברי שכל טוב על מחלת האומה ומכאוביה:

פסוק ב

ה' אלהי ישועתי, **היום** אשר בו **צעקתי** הוא עומד **בלילה נגדך**, ר"ל כי אצלנו הזמן העבר אין לו מציאות בזמן ההוה, והצעקה שנעשה בו שייך אל זמן העבר לא אל ההוה, אבל אצלך שאינך תחת הזמן, העבר וההוה והעתיד עומד תמיד נגד עיניך בהוה, ואין הבדל בין העבר וההוה, עד שגם היום העבר עומד נגדך בלילה שאחריו בהוה, כאלו הוא עוד במציאות וכן הצעקה שנעשה בו, וא"כ **תבא לפניך תפלתי**, מצייר תפלתו כעצם מופשט העולה למעלה ויתיצב לפני ה', (כי גדר התפלה היא שפיכת הנפש והתקשרה במקורה) ועי"כ **תטה אזנך** גם לכנתי וקינתי על צרות הגוף:

פסוק ד

כי שבעה ברעות נפשי, ר"ל כל ימי חיי היה אך רעות שבם שבעתי, ועתה **חיי לשאול הגיעו**, הפך מי שכתוב בו וימת זקן ושבע ימים או המת שבע טובה ושלוה:

פסוק ה

נחשבתי, מצייר א"ע כחולה חולת העילוף שטועים וחושבים אותו למת ומקברים אותו, והוא עדן חי ומרגיש רק שנתעלף ואין לו כח לנוע אחד מאיבריו שיכירו שהוא חי עדיין, וז"ש **נחשבתי** בעיני הבריות **עם יורדי בור**, ורוצים לקברני, ובאמת **הייתי כגבר אין איל**, שעוד יש בי חיות רק אין בי כח:

פסוק ו
במתים, והלואי הייתי **במתים** שהם **חפשי** מן היסורים, וגם אם נגזר עלי להיות חלל (כי הנקבר בחייו ימית א"ע בקבר ויעשה חלל) הלואי הייתי **כמו חללים שוכבי קבר**, שכבר מתו, **אשר לא זכרתם עוד** כי אינם חיים עוד, אבל אנכי גרוע מהם, כי **המה מידך נגזרו**, המתים כבר נגזרו ונפרדו ממכת ידך, שאין ידך שולטת עליהם עוד להכותם, לא כן אנכי, שהגם, ש

פסוק ז
(ז-ח) **שתני בבור תחתיות ובמחשכים** אשר **במצולות**, בכ"ז **עלי סמכה חמתך**, וגם בקבר שאני שם עוד **ענית כל משבריך**, ויעברו עלי המשברים שעוברים על מי מצולה, וכאלו גם אחרי נקבר עם יורדי בור עוד מרגיש צרות החיים ורעותיהם, **סלה** סיום הענין:

פסוק ט
הרחקת, אחר שצייר הדבר בציור משלי כאלו הוא קבור בקבר, ורק בזה עודנו חי שעדן מרגיש רעות ומכאובים, יציד הנמשל **שהרחקת מיודעי ממני** שהם לא יבואו אלי, כי אני **תועבה למו**, וגם אני לא אוכל לבא אליהם כי אני **כלוא ולא אצא**, וזה הנמשל של הקבר:

פסוק י
עיני, והגם שלא אראה אדם עוד עם יושבי חדל, בכ"ז אני רואה את **העוני** שהוא עומד אצלי לענות אותי, **ועיני** רואות אותו **ודואבות ממנו**, ובמעמד הזה **קראתיך ה' בכל יום**:

פסוק יא
הלמתים, וכי תפליא עמי פלאות אחרי המות, ויותר מזה האם **רפאים** שהם כבר קבורים בקבר ונבלה גופם שם, וכי **יקומו ויודוך סלה** סיום הענין:

פסוק יב
(יב-יג) **היספר**, יאמר גם אם יצויר שתעשה פלא למתים, הלא תכלית הפלאים הוא, א. שיודעו להאנשים שלהם נעשו הפלאים, ב. שיוכלו המה לספרם לאחרים, ונגד זה אמר **היסופר בקבר חסדך** שגם אם ידעו המתים וישיגו את הפלאים, הלא לא יוכלו לספרם, ומוסיף שלא לבד שלא יוכלו לספרם, כי גם **היודע בחשך פלאך**, שגם לא יודעו להם כלל ולא ירגישו אותם, ותכלית ידיעת הפלאים הוא שע"י משיגים יכולת ה' וצדקתו, וע"ז אמר **היודע פלאך וצדקתך**, ותכלית ספור הפלאים שע"י יכירו הבריות חסדו ואמתו, לכן אמר **היסופר חסדך ואמתך**:

פסוק יד

ואני, אבל אני בעודי בחיים הלא **אליך ה' שועתי**, ולא לפרקים רק בכל **בקר תפלתי תקדמך**, (מצייר שהדבר הראשון שיבא לפניך בבקר הוא תפלתי) וא"כ **למה ה' תזנח נפשי**, שבהכרח או שעזבת אותי לגמרי ואינך משגיח עלי כלל ואני תחת המקרה, או **שהסתרת פניך ממני** לבל אראך, כמשגיח על חברו מציץ מבין החרכים שהוא רואה את חברו ואין חברו רואהו:

פסוק טז

(טז-יז) **עני אני**, הגם שאני עני ונכנע בנפשי, **וגוע מנוער** מצד חולשת גופי, בכ"ז **נשאתי אמיך** בכל מקום אשר **אפונה**, כאלו אני רוצה להחזיר פני לצד אחר מפני אימתך והיא תבעתני בכל צד, **ועלי עברו חרוניך** שהם העונשים, וגם **בעותיך צמתתוני** הפחדים שיש לי תמיד על להבא:

פסוק יח

סבוני כמים, ויותר מזה **שהקיפו עלי**, שהיקף הוא סביב סביב בכל צד, ולא אחד אחר חברו, רק **הקיפו עלי יחד** כולם בפעם אחת:

פסוק יט

הרחקת, מצייר כאלו אימות ה' ובעתותיו הסובבים אותו הם כשומרים סביבו בל יקרב שום איש אליו, ובזה **הרחקת ממני אוהב ורע**, רק **מיודעי מחשך**, דבר חשך ואופל הוא מיודעי, שאני שוכן עם החשך והאופל, והנמשך על הגוף הכללי והאומה מובן מאליו, שצורת האומה הכללית היא כגוף חולה במחלה אנושה, וכאלו מת ונקבר ובטל מן העולם, רק בזה עודהו חי שעודו מרגיש בצרותיו, והוא מופרד מבני אדם כלוא בבתי כלאים לשכון לבד כצפור בודד על גג, ונרדף מן אימים ובעתות ומשברי מות, וכן כל הדמויים צודקים בנמשל למבין, שעז"א משכיל:

פרק פט

פסוק א

משכיל לאיתן, נוסד בגלות, בו ידבר על הברית שכרת ה' עם בית דוד, שהופר ואין מזרעו מושל על ישראל, והמליץ יאמר כי הנהגת ה' הכללית שבה מנהיג את העולם הוא מיוסד על החסד ועל האמונה, והראה כי גם הברית שכרת עם דוד נוסד ג"כ על שני עמודים אלה, כי כמו שינהיג את הכלל בחסד ואמת, כן יש אתו הנהגה כזאת על אישים פרטיים, שהוא מלכות בית דוד שמכוון נגד הנהגת עולם הכללי וכאלו האחד

דפוס לחברו, ועל פי זה יצעק מרה על שהחסד והאמת אשר בהנהגה הכללית עדן קיים ומתמיד, והחסד והאמונה שהוסד עם בית דוד הורס ונפרץ נשבת ואיננו:

פסוק ב

חסדי ה', יש הבדל בין חסד ובין אמונה, החסד הוא מה שיעשה מנדבת לב מבלי הבטחה קודמת או איזה חיוב או בעבור דבר שקבל בעבורו, והאמונה או אמת הוא מה שיעשה ע"י חיוב, אם שהבטיח לעשותו, או שהתחייב לעשות בעבור הגמול וכדומה, והנה קיום העולם הכללי ע"פ חקי הטבע הכוללים הוא ממדת האמונה, כי אחר שיסד ה' את הטבע והעולם וחקק חקיהם, הוא כאילו הבטיח שהחקים האלה יתמידו כל ימי עולם, למשל חק נתן שירד הגשם בעתו, שיהיה הקיץ והחורף בזמנם, חק ולא יעבור, ואם יצוייר שישנה ה' את החקים האלה הוא מבטל אמונתו שהעמידם שלא ישתנו לעולם, לפ"ז החקים שבהם העולם הכללי מתנהג כפי הטבע שיסד בששת ימי הבריאה יעמדו מצד האמת והאמונה, אולם בעת יעשה ה' דבר פלא בלתי מחויב ונמשך מצד חקי הטבע הקיימים, הוא מצד חסדו באשר אינו מחויב בדבר זה מצד הבטחתו, ומשני ההנהגות האלה ידבר המשורר בסימן הזה, שעז"א **חסדי ה' עולם אשירה**, שישיר על ההנהגה הפלאיית, וגם **אודיע לדור ודור אמונתך** שהיא ההנהגה הטבעיית הקבועה, והנה יש הבדל בין עולם ובין לדור ודור, שעולם מציין הזמן הנמשך הבלתי מתחלק, ולדור ודור, מציין הזמן המתחלק לשני דורות, ולפ"ז היה ראוי שיאמר אצל האמונה מלת עולם, כי הסדור הטבעי הוא קיים לעולם, ואצל החסד הי"ל לומר לדור ודור, כי החסד שהיא ההנהגה הפלאיית אינה מתמדת תמיד רק מתחדשת לפעמים בדור מן הדורות לפי הדור, אולם הוא הדבר אשר כתבנו למעלה (סי' ל"ו פסוק ו') עמ"ש ה' בהשמים חסדך אמונתך עד שחקים, שהגם שידמה לבני אדם שהאמונה קבועה בשמים והחסד קבוע בשחקים, ר"ל שההנהגה ע"פ חקי הטבע היא קבועה במערכת השמים, וההנהגה ע"פ הפלא ושידוד הטבע הוא למעלה מן השמים שהם בשחקים, תלמדנו התורה כי גם החקים הטבעיים הם נמשכים לפי המעשה, אם לשבט אם לחסד, עד שגם הטבע תתנהג בדרך הפלא בנסים נסתרים לפי מעשה בני אדם לגמול או לעונש, וכן גם החסד הקבוע בשחקים הוא ג"כ הנהגה קבועה מסודרת מראש מקדם, וכמ"ש תנאי התנה הקב"ה עם הים שיקרע לפני בני ישראל, ועפ"ז יאמר שגם חסדי ה' עולם אשירה, שגם ההנהגה הפלאיית היא קבועה לעולם, וגם האמונה שהיא ההנהגה הטבעיית היא לדור ודור ונמשכת לפי הדורות, שדור שייטיבו מעשיהם וישמעו אל מצותיו תריק להם הטבע שופע שובע רצון, ולדור סורר ומורה יעצור את השמים ולא יהיה מטר:

פסוק ג

כי אמרתי, והנה בעת בריאת העולם נתגלו שתי המדות כאחת, כי ראשית הבריאה היתה מצד החסד הגמור, כי אז לא היה עוד שום נמצא במציאות שיבטיח לו הקיום והמציאות, וחקי הטבע נתיסדו אז בלא הבטחה וחיוב קודם רק בחסד גמור, וז"ש **כי אמרתי עולם חסד יבנה**, שתחלת בנין העולם היה מצד החסד לבד, אבל אחר שע"י חסדו ברא את העולם ויסד וחקק חקי הטבע בששת ימי המעשה, אז נתיסדה מדת אמונה, ר"ל שקיום הנמצאים אחר שבראם בחסדו, וכן קיום חקי הטבע אחר שחקקם בחסדו הוא מצד האמונה ומדת האמת, שהוא כאלו הבטיח אז שיעמדו החקים והנבראים כל ימי עולם ולא יפחתו מיניהם ולא יגרעו חקיהם, וחקי הטבע הקבועים הנוסדים על אמונה הם מן השמים שהוא מעולם הגלגלים ולמטה, כי למעלה מן השמים הוא עולמות השכליים ששם מקום הפלאות שהם למעלה מחקי הטבע שלנו, ועל זה אמר **שמים תכין אמונתך בהם**:

פסוק ד

כרתי, הוא מאמר ה', המשורר יאמר, כי לעומת שאנחנו משיגים את החסד והאמונה המתפשטים בעולם הכללי, קבלו מפי הנביאים שחסד ה' ואמונתו מתפשט גם על אישים פרטים, שה' אמר שכרת ברית עם דוד, שבענין הברית הזה נמצא ג"כ חסד ואמונה, שנגד החסד אמר **כרתי ברית לבחירי**, שכריתת הברית היה מצד הבחירה שבחרו ה' (לא מצד השקף על מעשיו רק מבחירת ה') שזה ממדת החסד שלא ישקיף על המעשה, ונגד האמונה שהיא כפי הזכות והמעשה אמר **נשבעתי לדוד עבדי**, שעוד הוסיף ונשבע לו מצד שהוא עבדו ועובד עבודתו, שמצד זה יחוייב שישמור לו אמונתו כפי זכותו, וזה כבריאת עולם שראשית הוייתו היה מצד בחירת ה' לבד שהוא החסד, ואח"כ מתקיים עפ"י האמונה שהוא מצד ענין הנמצאים ומציאותם:

פסוק ה

עד עולם, יש הבדל אצלי בין עד עולם ובין דור ודור, שעד עולם הוא הזמן המתדבק, ולדור ודור הוא הזמן המתחלק לשני דורות, ועז"א **עד עולם אכין זרעך**, כי זרע דוד יתקיימו לעולם מבלי הפסק, **ובניתי לדור ודור כסאך**, כי כסא דוד יבטל בזמן הגלות ולא יעמוד לעולם בלי הפסק, רק שהשם ישוב יבננה בדור הנרצה בעיניו, ועז"א לדור ודור, **סלה** סיום הענין:

פסוק ו
ויודו, (חלק ב') בחלק הזה יספר כי החסד והאמונה הכללי עודנו קיים קבוע בעולם הכללי, והמציאות מעיד עליו בכל יום הן בטבע הסדורה הן בהנהגה הפלאיית, וכי ה' יסד מלכות ב"ד מסכים עם החסד והאמת הכללי, והמציאות הכללי עד עליו, **ויודו שמים פלאך ה'**, יאמר הגם שהשמים הם מתנהגים עפ"י חקי הטבע הקבועים, וקהל קדושים שהם המלכים הם המנהיגים את ההנהגה הנסיית שנעשית ע"י המלאכים כמ"ש שרפים עומדים ממעל לו, שהם למעלה מן הכסא שהוא השמים כמו שפי' שם, בכ"ז גם **השמים יודו פלאך ה'**, שגם הטבע תמשך אחר ההנהגה ההשגחיית הפלאיית, וגם בה יש נסים נסתרים והנהגה קצובה לפי המעשה ולפי השכר והעונש, **ואף אמונתך** יודו **בקהל קדושים**, שגם המלאכים יודו את ההנהגה הקבועה, כי גם הם יניעו את החקים הקבועים הטבעיים שיהיו מסכימים עם ההנהגה הפלאיית, וגם הנסים הם הנהגה קבועה מראש, וכמ"ש כ"ז באורך למעלה סי' ל"ו במ"ש ה' בהשמים חסדך אמונתך עד שחקים, עיי"ש בארך:

פסוק ז
כי מי בשחק יערך לה', השחק יציין מקום המלאכים והשכלים כי שחקים הם גבוהים משמים ושם מקום הפלאות, **ובני אלים** הם כחות הטבע, ויש הבדל בין **ערך** ובין **דמה**, כי הדברים יתדמו לפי מקריהם, ויערכו לפי שויים בעצמותם, והנה בשחק שם נמצא דימוי לה', שהוא הדמיון בקצת מקרי פעולותיו, שהפעולות היוצאות מהשחק אינם מקושרים בחקי הטבע והזמן והמקום, והמלאכים הם שכליים מופשטים מחומר וכדומה, ובכ"ז אין להם ערך עמו כי הם נבראים וכחם מוגבל, והפלאים הנעשים על ידם הם בלתי מתמידים ותלוים ברצון ה' לפי שעה, אבל ה' אין סוף ובב"ת בורא כל ופלאיו קבועים ברצונו הפשוט מראשית קדומים, ולפ"ז הגם שי"ל דימוי עמו אין להם ערך עמו, **ומי ידמה לה' בבני אלים**, שכחות הטבע אין להם אף דמיון אליו, כי כולם מקושרים בכחות גשמיים בלתי נצחים, ואין להם אף דמיון אליו יתברך:

פסוק ח
אל נערץ, עתה יבאר ששני מיני ההנהגות האלה שהזכיר, בין הפלאיית הנעשית ע"י הקדושים שהם המלאכים, ובין הטבעית הנעשית ע"י צבאות השמים והגלגלים כולם יוצאות מה' ולא יעשו דבר בלעדו, ונגד ההנהגה הפלאית אמר **אל נערץ בסוד קדושים רבה**, בועד הגדול של הקדושים והמלאכים ששם ימתקו סוד על הפלאים והנסים, ה'

נערץ בקרבם שלא יעשו דבר בלעדיו, ויען שתכלית הפלאים הוא שייראו מפניו אמר כי **נורא הוא על כל סביביו**, באשר הם סביב לו וקרובים אליו והוא נורא עליהם:

פסוק ט

ה' אלהי הצבאות, גם בהנהגה הטבעיית הנעשית ע"י המערכה וצבא השמים שבעבורם נקרא אלהי הצבאות, והיא ההנהגה הקבועה שבעבורם נקרא **חסין** שפורה חוזק קבוע, לא נמצא **כמוך חסין יה**, ואתה שוכן גם בקרב הצבאות האלה, **ואמונתך סביבותיך**, עד שגם הנהגת הטבע המיוסדת על האמונה היא ג"כ סביבותיך, כי אתה שוכן בקרבם ופועל בם:

פסוק י

אתה, מתחיל לבאר שני הדברים האלה שהזכיר, איך יתגלו ע"י שני ההנהגות האלה הנקראים בשם חסד ואמונה בעולם התחתון, נגד ההנהגה הפלאיית שהזכיר בפסוק ח' שנעשית ע"י סוד קדושים, אמר, **אתה מושל בגאות הים**, שבעת קריעת ים סוף התגאה הים לעבור גבולו בעת הוליכו ה' ברוח קדים עזה כל הלילה, שבעת הסער דרך הים להתגאות ולעבור גבולו, ואתה משלת עליו אשר **בשוא גליו**, בזה עצמו שהתנשאו גליו וכמ"ש וברוח אפיך נערמו מים, עי"ז בעצמו **אתה תשבחם** ונצבו כמו נד נוזלים וקפאו תהומות וישם את הים לחרבה:

פסוק יא

אתה, ועי"ז בעצמו **דכאת** את **רהב** שהם המצריים **כחלל**, **ובזרוע עזך פזרת אויביך**, שהזרוע מציין שיעשה הכל בכחו בלי עזר מהתחתונים או ממעשיהם, רק בכחו העליון לבדו:

פסוק יב

לך, ונגד ההנהגה הטבעיית שהזכיר בפסוק ט' שנעשית ע"י צבאות השמים ששם תתחיל הנהגת הטבע, אומר לך שמים, שהנהגת הטבע המתגלה במערכת השמים היא מיוחס לך, וגם **אף לך ארץ**, שאף הארץ ששם סוף ההנהגה הזאת היא לך ג"כ ותחת השגחתך, והראיה כי **תבל ומלואה אתה יסדתם**, שלפי הטבע היתה הארץ מכוסה במים, ולא היה אפשר שיהיה תבל שהוא חלק היבשה המיושב, ואתה יסדת את היבשה שימצאו תבל ומלואה, כמ"ש לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה כי הוא על ימים יסדה כמו שפירשתי שם:

פסוק יג

צפון, מבאר איך יסד את התבל, שהארץ בצד צפון ובצד דרום אצל הצירים אינה ראויה לישוב מפני גודל הקור, ועז"א **צפון וימין אתה בראתם**, שיש הבדל בין **בריאה** ובין **יצירה עשיה**, שתחלה נבראה הארץ יש מאין והיתה עדיין תהו ובהו בלתי ראויה לישוב, ואח"כ יצר את הארץ ועשה אותה, היינו שתקן אותה שתהיה ראויה לישוב שזה נקרא בשם יצירה ועשיה, כמ"ש כה אמר ה' יוצר הארץ ועושה הוא כוננה לא תהו בראה, כמ"ש בפי' שם, אולם צד צפון וימין לא יצר ועשה ולא תקנם לישוב רק נשארו כפי שבראם תהו ובהו, אולם **תבור וחרמון** שהם באמצע הישוב הם נוצרו ונעשו ונתקנו לישוב והם והם **בשמך ירננו**, ששם תרון הארץ ותשמח כי פרוח תפרח ותגל אף גילת ורנן ע"י הישוב והברכה שנמצא שם:

פסוק יד

לך זרוע, הזרוע המוזכר אצל ה' תמיד תציין הכח הראשי המניע את היד הפועלת (כמו שהזרוע הוא הפרק העליון של היד שהיא מניעה את היד), ויציין אצל ה' הכח הראשון המניע לפעולותיו, והנה הזרוע של בשר ודם אינה שלו, שהכח הראשי המניע אותו לעשות פעולותיו הוא דבר חוצה לו, אם טבעי אם אלהיי, כי כל תנועה שבעולם י"ל סבה חוצה לה כנודע, אבל אתה **לך הזרוע**, הזרוע היא לך בעצמך, כי אתה המניע הראשון לכל דבר, וכן הגבורה של בשר ודם היא דבר חוצה לו בלתי נגדר בעצמותו, כי יצוייר אדם בלתי גבור, עד שהגבורה היא שם התואר נוסף על האדם חוץ מגדרו ועצמותו, אבל אתה **לך גבורה**, שהגבורה עצמיית לך לא שם תואר, כי ה' לא יתואר בתארים רק שה' יתברך הוא עצם הגבורה, והנה הגבורה היא שם צרופיי, שלא תתראה הגבורה רק על ידי דבר אחר חלוש בערכו, ע"י שיתגבר דבר על דבר חוצה לו, וא"כ הגבורה היא רק בערך זולתו החלוש ממנו, אבל אתה **לך גבורה**, אינה אצלך שם צרופיי ע"י זולתך, כי לא נמצא דבר זולתך אחר שהכל מאתך, רק שהגבורה מתעצמת בזרוע שלך בעצמך, עד שראשית הכח הבב"ת מתעצם עם הגבורה, עד **שלך זרוע עם הגבורה**, שהגבורה נקשרת בזרוע שלך, ומבאר הדבר **תעוז ידך תרום ימינך**, שגבורת ה' אשר תתגלה ע"י הנסים והנפלאות שיתגבר על הטבע, תדמה במשל, כמי שמניע גלגל הריחים בכח גדול בידו השמאלית, ובידו הימנית יעצור בעד הנעת היד השמאלית ויגלגל את הגלגל לצד האחר הפך מתנועת היד השמאלית, ויראה כחו שידו הימנית תגבר ותרום בכח על עוז של ידו השמאלית, שבזה יראה גבורתו בעצמו שיד ימינו תרום ותגבר על יד שמאלו, וכן ה' יניע ויסבב את גלגל המערכת והטבע בידו השמאלית ותעוז ידו להניע אבירים בכחו,

וע"י ההנהגה הפלאיית יעצור וישדד הנעת הגלגל והמערכה בידו הימנית, ימין ה' עושה חיל על הנהגת הטבע המיוחסת אל יד השמאל, ויראה גבורתו בו בעצמו, שהגם **שתעז ידך** השמאלית בהנהגת הטבע, בכ"ז **תרום ימינך** בהנהגה הנסיית על ידך השמאלית המנהגת את הטבע, וא"כ גבורתך אינה נודעת ע"י דבר זולתך רק **לך זרוע עם גבורה**:

פסוק טו

צדק ומשפט מכון כסאך, אחר שבאר שני מיני ההנהגות שבם ינהיג ה' את עולמו, שקראם בשם חסד ואמת או אמונה, מסיים לאמר שהכסא שעליה ישב ה' להנהיג את ברואיו התחתונים, (כי כסא ה' המוזכר בתנ"ך מציין הנהגתו את העולם התחתון), היא מכוננת על צדק ומשפט, כי גדר המשפט הוא מה שיעשה לפי הדין הקבוע, וגדר הצדק הוא מה שיעשה לפנים משורת הדין, שאז לא ישקיף השופט על הנימוס הקבוע רק על הזמן והענין והנשפטים, וכן ינהיג ה' את עולמו לפעמים במשפט, והיא בהנהגה הטבעית המסודרת, שהכל קצוב ושקול בפלס לפי נימוסים וחקים קבועים לא ישתנו ולא יבדילו בין הראוי ובין הבלתי ראוי רק העולם כמנהגו נוהג לתת לכל נמצא חקו, ולפעמים ינהיג בצדק, שישקיף לפי הזמן והענין ולפי מעשה הנמצאים, והוא ההנהגה הנסיית ההשגחיית שאינה נמדדת לפי חקי הטבע הקבועים, והנה שורש המשפט הוא האמת הנמצא בנפש השופט, ושורש הצדק הוא החסד המוטבע בנפשו, שע"י שנשרש בלב השופט אהבת האמת לא יטה מן המשפט הקבוע, וע"י שנשרש בלבו אהבת החסד יטה אל הצד לפנים משורת הדין לעשות חסד אעפ"י שאינו כפי המשפט הקבוע ואמתת הנימוס לאמתו, וכן יאמר אצל ה' שמה **שצדק ומשפט מכון כסאך**, זה נמשך ע"י **שחסד ואמת יקדמו פניך**, שע"י שהחסד יקדמו פניך תעשה צדק, וע"י האמת תעשה משפט, עד שמשני השרשים הקבועים במדותיך שהם חסד ואמת, יתגלו בהנהגה התחתונה צדק ומשפט, שהיא הנהגה הטבעיית לפי המשפט וההנהגה הנסיית לפי הצדק:

פסוק טז

אשרי העם, אחר שדבר על כל פרטי ההנהגה הכללית בשני חלקיה, שב לדבר על הנהגה השגחיית פרטיית המיוחדת ומסוגלת לעם ה', אשר המה בלתי נתונים תחת הנהגת המציאות הכללי ואל החסד והאמת או הצדק והמשפט הכללי, רק אל חסד ואמת וצדק ומשפט פרטי השגחיי נעלה ומרומם מן הכללי ומיוחד אליהם לבדם, ועז"א **אשרי העם היודעים תרועת מלך**, והוא שיתחברו עם ריעם ודודם העליון, כמ"ש ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו, עד שימשכו השפע מאתו בלא אמצעי, כי אז **באור פניך יהלכון**,

לא ע"י צבא השמים, ולא ע"י סוד קדושים שהם המלאכים, רק מונהגים ע"י ה' בעצמו בבלי אמצעי:

פסוק יז

בשמך, ואז יקבלו שני מיני ההנהגות האלה בדדרך נפלא מאד, עד שבהנהגה הטבעיית **בשמך יגילון כל היום**, **שם ה'** מציין ההנהגה הטבעיית הקבועה (שעז"א ה' שמך לעולם ה' זכרך לדוד ודוד, שהשם הוא הקבוע תמיד שהוא פרסומו ע"י ההנהגה הטבעיית שהיא קבוע לעולם בלי שינוי, והזכר הוא המעשה שיעשה לפרקים שע"י יזכרו אותו שהוא הנס והפלא שזה אינו קבוע תמיד רק מתחדש לפי הדור), ויש הבדל בין שמחה וגיל, ששמחה היא השמחה התמידית, וגיל הוא על דבר מתחדש כמו מציאה בשורה טובה ודומיה, ולפ"ז מהראוי שישמחו על ההנהגה הטבעיית, ויגילו על הנס והפלא, רצוני שעל הטבע לא שייך גילה, שאינו דבר מתחדש רק מתמיד ורגיל, ולא יצדק לומר שיגיל אדם על שיש לו שתי ידים ושתי עינים והוא בריא אולם, שזה מגדר השמחה על דבר המתמיד, ולא יתכן גילה רק על הנס שהוא דבר מתחדש לפי שעה, כ"ז בהנהגה הטבעיית הפשוטה, לא כן בהנהגה הטבעיית המיוחדת לעם ה' שהיא בהשגחת ה' התמידית, יצוייר בה גילה, כמשל הבן האהוב לפני אביו והוא מפקח עליו תמיד בכל רגע לתת לו טרף חקו הקבוע בעצמו, שיגיל בכל עת על אהבת אביו והשגחתו עליו המתחדשת בכל רגע והיא נבדלת מן הגילה על הנס והפלא שזה לא יתמיד כל היום, כי הפלא אינו מתמיד, אבל **בשמך יגילון כל היום**, כי השגחה זו מתמדת, ונגד ההנהגה הפלאיית אמר **בצדקתך ירומו**, שגדר הצדקה הבא אצל ה' הוא מה שיעשה ה' מצד אלהותו שלא בהשקף על מעשי בני אדם והכנתם, וצדקה זו אין לה גבול כמו שה' יתברך בלתי ב"ת, ועז"א **בצדקתך ירומו** בכל עת למעלה ראש:

פסוק יח

כי, מבאר זאת בפרטות נגד מ"ש בשמך יגילון כל היום מפרש **כי תפארת עוזמו אתה**, עוז מציין תמיד העוז הטבעיי, ועוז הטבעיי שיש לכל אדם לא יצדק בו תפארת, שלא יתפאר אדם במעלה טבעיית וע"כ לא יצדק בו גילה כנ"ל, כי הוא דבר קנוי לו בטבע ומתמיד כפי טבעו, אבל עוזם זה הטבעי יתפארו בו לפני רבים עמים, אחר שהוא ע"י השגחתך ואתה הוא תפארת עוזמו, שעוזם הוא מה' וזה מעיד שהם עם סגולה וגוי קדוש לה' וזה תפארתם, וע"כ יגילו כל היום, ונגד מ"ש ובצדקתך ירומו מפרש **וברצונך תרום קרננו**, שהצדקה האלהית שבה יעשה מעשים נפלאים מצד אלהותו שלא בהשקף על המקבל, הוא דבר התלוי ברצונו הפשוט לבד כי לא יעשה זה בעבור שכן חייב המשפט

והדין רק בעבור שכן רוצה, וברצון הזה הנשגב תרום קרננו תמיד למעלה ראש, כמ"ש ובצדקתך ירומו:

פסוק יט

כי לה', מבאר שנית שני דברים אלה, שנגד ההשגחה באמצעות הטבע אומר **כי לה' מגננו**, ונגד ההשגחה באמצעות הפלאות אומר **ולקדוש ישראל מלכנו**, כי יבואר אצלנו תמיד שיש הבדל בין כשיזכיר שם הויה סתם, שאז ידבר עליו מצד שהו בורא העולם ומהוה ומנהיג ומקיים המציאות הכללי בהנהגה הכללית, ובין כשיזכירנו בכינוי אל ישראל כמו אלהי ישראל אביר ישראל קדוש ישראל, שאז ידבר עליו מצד המעשים הנפלאים שיעשה לעם ישראל והקשר והדיבוק שיש לו עמהם, וכשיזכיר שם קדוש ישראל יכוין על הקשר שיש לו עמהם ע"י קדושת מעשיהם, עפ"ז אמר נגד ההשגחה באמצעות הטבע שזה קורא מגננו, מה שהוא מגן לנו כפי הטבע, זה מיוחס לה' בורא ומנהיג המציאות הכללי, ונגד הנסים והפלאות הגבוהים שיתרוממו ע"י מלכות בית דוד אומר **ולקדוש ישראל מלכנו**, שמלכנו והנסים שיתנוססו אליו הוא מיוחס לשם קדוש ישראל מצד השגחתו המתרוממת ע"י קדושת מעשיהם, - ועתה נעתק לספר בפרטות מ"ש ולקדוש ישראל מלכנו, ויציע בארך ההשגחה שנתגלה אל מלכות ב"ד ואיך גם בזה נודעו שני הדרכים אשר נתגלו בהנהגה הכללית הנקראים בשם חסד ואמונה:

פסוק כ

אז דברת בחזון לחסידיך שדבר אל נתן הנביא בשביל דוד (שמואל ב ז':ב') **ותאמר שויתי**, מבאר איך הקדים לו החסד והאמונה הפרטית, כי האמונה הוא מה שיעשה לפי הכנת המקבל ומעשיו, והחסד הוא מה שיעשה מצד בחירתו אותו בלא השקף על זכות ומעשה רק מצד הבחירה, נגד האמונה כפי ההכנה אמרם **שויתי עזר על גבור**, מלת שויתי מורה שמשים דבר אל דבר כפי השווי והראוי לו, שויתי לו עזר מצד שהוא גבור ומוכן בעצמו שיקבל שפע הגבורה, שויתי עליו כפי הכנת גבורותו, ונגד החסד אמר **הרימותי בחור מעם**, הרימותיו מן העם מצד הבחירה מבלי הכנה כלל רק שבחרתיו לכך:

פסוק כא

מצאתי, מפרש נגד האמונה כפי ההכנה, אמר **מצאתי דוד עבדי**, שמצאתי אותו מוכן לכך מצד שהוא עבדי ועובד אותי, ונגד החסד העליון אמר **בשמן קדשי משחתיו**, מבלי השקף על ההכנה כי השפעתי עליו קדושה עליונה ע"י משיחתי, (בכתוב הקודם דבר נגד הצלחות הזמניות גבורה ונצחון האובים, ופה מדבר נגד אושר הרוחני והקדושה):

פסוק כב

אשר, נגד האמונה כפי ההכנה אמר **אשר ידי תכון עמו**, שע"פ הכנתו אהיה לו לסעד כאילו ידי עם ידו פועלים ביחד ואני רק הגומר ונגד החסד אמר **אף זרועי תאמצנו**, שמבואר אצלי שיש הבדל בין יד לזרוע שיד ה' היינו הפעולות שיעשה לפי מעשי התחתונים והכנתם, והזרוע תציין הפעולות שיעשה מעצמו בלי השקף על מעשה התחתונים, שכמו שפרק הזרוע הוא המניע את היד כן תרמוז בדברים הגיונים על ראשית התנועות וסבתם, ולכן על מה שיכון עמו לפי הכנתו אמר ידי, ועל מה שיאמצהו שלא בהשקף על מעשיו רק מצד חסד ה' אמר שיאמצהו בזרועו, שלא בהשקף על זכותו:

פסוק כג

לא ישיא אויב בו, יש הבדל בין צר אויב שונא, הצר הוא המציר בפעל, אם מחמת איבה, או לפעמים יהיה להנאתו, עד שיצויר צר שאינו אויב, והאויב אינו מציר בפעל רק נוטר איבה עליו, ויש הבדל בין אויב לשונא, האויב איבתו גלויה והשונא הוא בלב, סבת האיבה יהיה לרוב קנאה או מריבה או רעה שעשה לו, וסבת השנאה יהיה שמואס בו, או מפני מדותיו הפחותים או בלא טעם, עד שימצא שונא שאינו אויב דורש רעה, כי מצאנו שנאה גם על דברים הגיונים, שונא שקר, שונא בצע, ולא יתכן בם שם איבה, וימצא איבה בלא שנאה שישמור איבה על איש חמודות, שלולא האיבה לא היה גועל אותו, ויש הבדל בין שונא בקל ובין משנא בפועל, שמשנא מורה שמשניאו בעיני אחרים וממאיס מעשיו ומדותיו, ותחלה אמר שהאויב לא ישיא בו, שדרך האויב שלא לצור בעצמו ולא להשניאו, שזה נקרא צר או משנא, רק להודיע איבתו הגלויה ולהשיא בו משאת שוא ומדוחים, ונמצא אויב ובן עולה, האויב משיא בדבור, ובן עולה יעננו בענוים בפעל, עפ"ז אמר ששני אלה לא יריעו לו, וחוץ מזה גם אנכי אריב ריבו:

פסוק כד

וכתותי מפניו צריו שיבואו לצור עליו ולהלחם בו, אכות אותם בעת מלחמתם עמו, **ומשנאיו** שמבאישים ריחו בעיני הבריות, אגוף במגפה, עד שכולם יתרחקו מהם כמו שמתרחקים מהנגפים:

פסוק כה

ואמונתי וחסדי עמו, ויהיה עמו בין אמונתי מה שאעשה לו ע"פ מעשיו, ובין חסדי מה שאעשה לו מצד בחירתי אותו בלא השקף על הזכות, וע"י שידעו הכל שהוא מושגח מאתי, **בשמי תרום קרנו**, כי יראו ששמי נקרא עליו וייראו ממנו:

פסוק כז

(כז-כח) **הוא יקראני**, מצייר ענינו עם ה' כענין האדם שצריך אל אושרו, א. אב המולידו המביאו אל המציאות, והאב זוכה לבנו בכחות גופו וישמרהו עד היותו לאיש, ב. מלמדו, ומלכו שהמלמד יורהו אושר הנפש תורה וחכמה ואמונה, והמלך יושיעהו בהנהגה המדינית וישימהו לשר וקצין, עז"א **שהוא יקראני אבי אתה**, ובעבור זה **אף אני בכור אתנהו**, שאשלימהו בכל כחותיו הטבעיים וכל צרכיו כאב את בן בכורו, ויקראני **אלי וצור ישועתי**, אלי המורני אמונה אמונת האל, וצור ישועתי מכל צרה, ובעבור זה אתנהו **עליון למלכי ארץ**:

פסוק כט

לעולם אשמר לו חסדי, באר שישמור לו החסד והאמונה לעולם, שגם בעת שיופסקו המעשים שבעבורם הבטחתי לו המלכות, בכ"ז אשתדל שלא ימוש החסד והאמונה, ור"ל כי מה שיעשה ה' מצד האמונה שהיא ההבטחה עפ"י המעשים, תופסק בעת תופסק המעשה שבעבורו הבטיח לו הטוב ההוא, וכן מה שיעשה ה' מצד החסד לבד הגם שאינו תלוי במעשה יופסק אם ימצא איש אחר שהוא יותר ראוי אל החסד הזה, אבל המעשה שיעשה ה' מצד החסד והאמונה באחד, כמו מלכות בית דוד, שהתחלתה היה ע"י אמונה שהוא מעשים טובים של דוד, רק שע"י המע"ט לא היה מחויב לבנות לו בית נאמן שתהיה המלכות לביתו בירושה, שפרט זה היה מצד החסד, ובכ"ז בא החסד בסבת המעשים שהיה התחלה לזה, דבר זה לא יבוטל עולם, (כמ"ש זה בארך בש"ב סימן ז'), רק אז יעשה ה' שההתחלה שבעבורה עשה לו את החסד הזה לא ימוש לעולם, והיינו שיכין את בניו תמיד שלא יתמוטטו ממעשיהם הטובים עד אופן שימיש החסד מהם, כי יחזירם תמידד למוטב עד שימצאו תמיד המעשים טובים שהיה התחלה אל החסד הזה וכמו שיבאר, וז"ש שלעולם אשמר לו חסדי, ועי"כ **בריתי תהי' נאמנת לו** מצד האמונה ומעשיהם הטובי' שיתמידו תמיד, ועי"כ **ושמתי לעד זרעו**, שגם אם יחטאו יתקיימו לעד, כי אחזיר אותם בתשובה, **וכסאו** (**אשים לעד**) **כימי שמים**, ועתה יבאר איך יהיה זה, והלא יש אופן שיחטאו בניו ויפסקו החסד והאמונה, אומר **אם יעזבו**, ר"ל בין אם יהיה חטאם מצד הכפירה בדעות ואמונה, שזה נקרא עון בכתבי הקדש, וזה **שיעזבו תורתי**, שהם הלמודים באמונות ודעות, **ובמשפטי לא ילכון** שהם הלמודים בעניני ההנהגה בין אדם לחבירו, ובין אם יהיה חטאם מצד המרד, שיחזיקו בתורה ומשפט היינו בהדת בכלל, רק ימרדו ולא יקיימו מצות חלקיות ופרטי הדת, ועז"א **אם חקתי יחללו** שהם

המצות שאין להם טעם, **ומצותי לא ישמרו** שהם המצות שיש להם טעם שכלי, וזה הפשע מצד המרד שמאמין בעיונו בתורה ומשפט רק שעובר על פרטיהם בפעולותיו:

פסוק לג

ופקתי בשבט פשעם, אם יהיה החטא מצד הפשע שהוא המרד, אפקוד בשבט, ואם יהיה החטא מצד **העון** שהוא הכפירה, אפקוד **בנגעים**, והוא מדה כנגד מדה, שהעון הוא ענין דבוק בנפש עצמה ושום בשכל שהוא עצמות האדם, כן יענש בנגע גופו שהוא בא מעצמותו, וכמו שהפשע אין לו שורש בנפש, רק בגופו שמורד, שאינו עצמות האדם העקרי, כן יכהו בשבט שהוא דבר שהוא חוץ ממנו, ובכ"ז **וחסדי לא אפיר מעמו**, וישאר החסד קיים, וגם תשאר האמונה והבטחון וההבטחה, ועז"א **ולא אשקר באמונתי**, כי הבלתי מקיים הבטחתו הוא משקר בדברים:

פסוק לה

לא אחלל בריתי, נגד מ"ש (פ' ד') **כרתי ברית לבחירי** שהיה מצד החסד, **ומוצא שפתי לא אשנה** נגד מ"ש **נשבעתי לדוד עבדי**, הגם שהיה זה מצד שהוא עבדי ועתה משו ממצותי, בכ"ז לא אשנה אחר שיצא ההבטחה משפתי:

פסוק לו

אחת נשבעתי, ר"ל כי הנשבע לחברו על תנאי נמצא בשבועתו שני דברים, התנאי והשבועה, עד שחיוב השבועה לא תחול רק אם יתקיים התנאי, למשל אם ילכו בתורת ה' אז יקים להם את שבועתו, אבל הנשבע בלי תנאי לא נמצא בשבועתו רק דבר אחד שהיא השבועה, וז"ש **אחת נשבעתי בקדשי**, שדומה כאילו נשבעתי בלא תנאי, **אם לדוד אכזב** שלא תופסק השבועה בשום אופן, כי **זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי**, ר"ל הזרע יעמדו לעולם, והכסא הגם שתופסק בעת מן העתים כשלא יהיו ראוים, בכ"ז לא תופסק לעולם, ומציין דמיונה עם השמש והירח, שהשמש אורו מתמיד ולא יחסר בשום זמן, וגם אורו הוא מעצמו, לא כן הירח שאורו נתלה מזולתו שהוא השמש, וגם יחסר תמיד בסוף ימי החדש ובכ"ז כפי שיוסיף חסרון אורו בסוף החדש כן יקרב זמן הראותו ומלואו, עד שאורו רק מסתתר לפי שעה לא שיופסק לגמרי, ולזה נמשל מלכות בית דוד **שנגדי כסאו כשמש**, שאצל ה' היא עומדת תמיד באורה ושלימותה ולא תחסר בשום פעם, והגם שבצד התגלות מציאותה בעולם התחתון אינה דומה כשמש, כי נתלית בזכות ובמעשים כמו הירח שאין אורו מצד עצמו, וכן תכהה אורה אם לא יזרחו לנגדה זכות מעשים טובים, מ"מ הוא דומה **כירח יכון עולם**, היא נכונה גם בעולם התחתון כירח שהוא מוכנן לעולם, וגם בעת יאפיל אורו בסוף החדש יחודש אורו תכף, וכן

בכל עת שתשקע כסא דוד ותאפיל לגמרי תשוב ותזרח בחדושה כבתחלה, **ועד בשחק נאמן**, אחר שבאר איך החסד והאמונה שכרת ה' ברית לדוד נדמה אל החסד והאמונה השמורים במציאות העולם הכללי ושכסא דוד דומה אל השמש והירח בעולם הכללי, יאמר כמתאונן הנה העד אשר בשחק הוא נאמן וקיים, ורצוף בדבריו כונה תאומית, אם כפשוטו שהעד שהכין ה' לקיום הברית שהוא השמש והירח קיים בשחק, ואם כמתלונן שהעד אשר בשחק שהוא השמש והירח והחסד והאמונה שקיים למו נאמן וקיים, לא כן החסד והאמונה שהבטיח לבית דוד שהוא אינו נאמן וקיים, כמו שידבר בחלק הבא:

פסוק לט

ואתה, (חלק ג', שבו יספר, כי הופר ברית שכרת ה' עם דוד והוריד לארץ נזרו), **ואתה זנחת**, מציין הפרת הברית הזה כאלו ה' טוען נגד הברית הזה, ויאמר שמשיחו זנח את הברית והפר אותו ראשונה ולכן נפטר גם הוא מחיוב הברית והקשר, וז"ש הנה **התעברת עם משיחך**, ודברת אליו בעברתך לאמר, **ואתה זנחת** את הברית **ותמאס** אותו, וע"י הטענה הזא, **נארתה ברית עבדך**, הפרת את הברית גם אתה, ונגד מ"ש (פסוק ד') כרתי ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי, שהוא מה שנשבע לו מצד שהוא עבדו שהיא האמונה ע"י המעשה, אמר נארת ברית עבדך, ונגד מ"ש שכרת לו ברית מצד החסד שבחר בו בלא סבה כמ"ש לבחירי, וכן אמר בפסוק כ"א מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו שהמשיחה הוא מצד הבחירה והחסד, אמר ע"ז **חללת לארץ נזרו**, שנזר קדושתו שבא ע"י המשיחה חללת והוצאת לחולין והורדתו לארץ:

פסוק מא

פרצת, מצייר שהמלך גדר בגדר סביב מדינתו לכלוא רגל זרים מארצו וגם בנה מבצרים רבים בתוך המדינה להשגב בתוכם בעת מלחמה, ואתה **פרצת כל גדרותיו** עד שבאו זרים בארצו, וגם **מבצריו שמתה מחתה** שלא יהיה לו מבצר למצוא מחסה מפני אויב, ומפרש נגד מ"ש פרצת כל גדרותיו, אמר, **שסוהו**, כי הגדרות שישימו המלכים סביב גבולם (היינו השומרים ואנשי צבא שיעמידו על ערי הגבול) יהיו מפני שני ענינים, א. מבלי להניח חרב אויב לעבור דרך ארצם, ועתה **שסוהו כל עוברי דרך**, כי נפרץ הגדר, כמו פרעה נכה בעברו בימי יאשיה, ב. מפני השכנים בל יפרצו גבולם, ועתה **היה חרפה לשכניו** ונגד מ"ש שמת מבצריו מחתה מפרש. **הרימות ימין צריו**, שצריו נצחו אותו במלחמה, ועי"כ **השמחת כל אויביו**, וכבר בארנו שהצר הוא הלוחם וצר עליו בפעל וגבר ימינו והאויב הוא הדורש רעה בלב ואינו לוחם בפועל הם שמחו בלבם על מפלתם:

פסוק מד

אף תשיב, הנה גם אחר שכבש נ"נ את ארץ יהודה אם לא היה צדקיהו מורד בו לא היה מבטל מלכותו, **אבל עוד תשיב צור חרבו**, היינו שצדקיהו הוציא חרבו השלופה עוד הפעם למרוד בנ"נ ולהלחם נגדו, אמנם **לא הקמותו במלחמה**, כי נ"נ כבש אותו שנית, ועי"כ **השבת מטהרו**, ר"ל כי בפעם הראשון שכבש את מלכי יהודה הגם שחרב מלך יהודה לא היה לו צור ותוקף וחידוד, עכ"פ היה לו טוהר ונקיות, שלא היה בה לכלוך וגיאול, (כי מה שנלחם נגדו טרם שנשבע לעבדו לא נחשב בזה כמפר אלה ושבועה) אבל אחר שנכנע תחתיו ונשבע לעבדו, והוא השיב צור חרבו שנית, ועבר על השבועה אשר השביעו נ"נ באלהים עי"כ נשבת הטוהר של צור חרבו, כי נחשב כמפר אלה וברית, ועי"כ **כסאו לארץ מגרתה**, ונשבת מלכות יהודה מכל וכל, ויותר מזה כי **הקצרת ימי עלומיו**, ששחט את בניו לעיניו ואת עיני צדקיהו עור, ובזה **עטה עליו בושה**, ועי"כ מת לפני זמנו, **סלה** סיום הענין:

פסוק מז

עד מה, (חלק ד') וכאשר יראה אורך זמן ביטול מלכות בית דוד, מתפלל **עד מה ה' תסתר לנצח**, שאתה מסתיר פניך מהושיע, ובכ"ז **תבער כמו אש חמתך**, שעדיין אתה בקצף וחמה עד הדור:

פסוק מח

זכר אני, כי העמדת מלכות ב"ד הוא ההולך מהלך השלמות לכלל מין האנושי, ושמו של משיח הוא מן הדברים שקדמו לעולם כמ"ש חז"ל, כי הוא תכלית המין כולו והתכלית קודם במחשבה, ואם לא תבא הישועה האמתית הלא צריך לזכור **אני מה חלד**, הלא אז מציאותי בחלד הוא בחנם, וגם **על מה שוא בראת כל בני אדם**, שאז כלל מציאות מין האדם, הוא לשוא לחנם, אחר שלא יגיעו אל התכלית האחרון שזה יהיה בימי המשיח שיכירו כולם את שם ה' ויעבדוהו שכם אחד:

פסוק מט

מי גבר, והלא כל הדורות עתידים למות ע"י חטא אדה"ר, **ומי לא יראה מות** כאליהו שנשאר בחיים, או עכ"פ **שימלט נפשו מיד שאול**, שהלא בזמן הגלות קשה להם למצוא אושר הנפש, והישועה המובטחת שאז יסור המות כמ"ש לא יהיה משם עוד עול ימים וזקן וגו' רחקה ממני, וא"כ בריאת בני אדם כולו לשוא ותהו **סלה** סיום הענין:

פסוק נ

איה, (חלק ה') שב להתפלל שיזכור ה' את החסד והאמונה שכרת לדוד, ועז"א **איה חסדיך הראשונים ה'** נגד החסד, **נשבעת לדוד באמונתך** נגד האמונה, שהשבועה הזאת היתה לצורך מהלך שלימות הכלל, כמ"ש ותדבר אל בית עבדך למרחוק וזאת תורת האדם ה' (שמואל ב ז':י"ט), וכמ"ש שם:

פסוק נא

זכר ה' בשגם שיש לך **לזכור חרפת עבדיך**, שהם מחרפים אותם בגלותם על מה שעובדים אותך, **שאתי בחיקי כל** (**חרפת**) **עמים רבים** שמחרפים אותי ואני נושא החרפה בחיקי, ובאמת לא אותי הם מחרפים רק **אשר חרפו אויביך ה'**, סבת החרפה שחרפו הוא מפני שהם אויביך, וחולקים עליך ועל אלהותך, ועשה למענך ה' - משיב לאמר **אשר חרפו**, ר"ל יש לי נחמה במה שידעתי שמה שחרפו, הוא **עקבות משיחך**, שע"י החירוף יבואו עקבות המשיח, ובעת שירבו חרופיהם הוא האות שיבואו עקבות המלך המשיח, ולכן **ברוך ה' לעולם אמן ואמן** כי ישמור אמונתו והבטחתו ותאומן לנצח:

פרק צ

פסוק א

תפלה למשה, מזמור זה עם שלאחריו הוא ענין אחד, התפלל על קוצר חיי האדם ועל שימיו כלים בהבל מבלי יוכל להשיג במו את התכלית אשר עבורו נברא, ובמזמור שאחריו הגיע לו מענה על תפלתו שהאיש המתלונן בצל ה' נשמר מפגעי הזמן ויאריך ימים עד שישלים בחייו את אשר עליו להשלים, עד שקוצר ימי האדם ופגעיו ומאורעותיו, סבתם הוא מה שלא חסה בצל ה', כי לכן נעזב הוא אל מקרה הזמן ותהפוכותיו **ה' מעון**, בדבור הזה הודיע פינה יקרה מאד, שהרוחות והנשמות העתידים להבראות כבר היה להם מציאות מעולם במקורם הנשגב בה' אלהי הרוחות, ואין הבדל במציאות האדם בין טרם שיצא אל המציאות ובין אחר שיצא אל המציאות, רק מה שבמציאותו עתה התיצב כמו לבוש במלבוש חומרי נתון תחת הזמן והמקום וחקי טבע העולם הזה הגשמיי, והיא רק מקרה קרה לעצמות האדם, לא דבר מועצם בעצמותו, כי בעצמות האדם בעצמו כפי מה שהוא בעצמותו שהיא נפשו הרוחניות שהיא עצמות האדם לא נעשה שום שינוי רק שינוי מקומית, כטפת מים היוצאת מן המקור שאין הבדל בין אחרי נזלה מן המקור ובין כשהיתה במקורה רק שינוי מקומית לבד לא שנשתנה בעצמותה, וכ"ש שלא יצדק לאמר שהטפה הזאת נתחדשה אחר שלא היתה, כי החידוש

שנעשה בה עתה הוא רק מה שעתה נמצאת במקום זולת מקומה הראשון, וכן אחרי מות האדם לא יתהוה בו בעצמותו רק שינוי מקומית, שלא יתכן לומר שאז ישתנה עצמותו מן היש אל ההעדר, כי נפשו הרוחנית שהיא עצמית האדם עודנה יישה ונמצאה לא נפסדה ולא קבלה שינוי, רק שהתעלתה מן מדורה התחתון שישבה בין בני בשר מתפעלת מן שכניה החומריים, אל מעון רוחני, אל המקום אשר היה שם אהלה בתחלה, אל המקור אשר ממנו נזלה, וז"ש **ה' מעון אתה היית לנו בדור ודור**, שבכל הדורות אשר עברו לפני יצירת האיש היה ה' מעונו, כי בכל הזמן הזה שכנה נפשו במקורה הנשגב בהאל יתברך והוא היה מעונה, ולא תאמר שזה הותחל מימות בריאת שמים וארץ לבד, עד שתאמר שגם הנשמות נתחדשו אז ונבראו ושכנו במעון האל יתברך, לא כן, כי גם **בטרם הרים יולדו** ובטרם **תחולל ארץ ותבל**, שעדיין לא ילדה הארץ את צאצאיה, וכן **מעולם ועד עולם** (**מעון אתה היית לנו**) **אתה אל**, כי אתה המקור שממך יצאו הרוחות ואליך ישובו, ובך שמו וישימו מעונם ומשכנם מעולם עד עולם:

פסוק ג

תשב, כמו שהיית מעון הרוחות מאז, כן בעת **תשב אנוש עד דכא**, שהגוף יאפסו כחותיו עד שידכא וישוב אל האפס, בזה **תאמר שובו בני אדם**, תצוה לבני אדם שישובו מן חיי החומר אל מעונם ששכנו שם בתחלה, והוא שישובו אליך אל, שבך שכנו מעולם ועד עולם:

פסוק ד

כי אלף, כן תאמר אל בני אדם, שובו מעולם הזה הזמני, **כי אלף שנים** שחיית פה בעולם החומרי, הלא ידמו **בעיניך כיום אתמול כי יעבר**, וגם ידמו בעיניך **כאשמורה** בלילה, ומבאר נגד מ"ש כיום אתמול כי יעבור **זרמתם**, שזרמתם את האלף שנים כמו שזרמת את יום האתמול, (מציין מרוצת הזמן כמרוצת זרם מים שהשבולת שוטפת והולכת, וכל שבולת שוטף את חברו, כן כל רגע מרגעי הזמן שוטפת את רגע הקודמת לה מן ההוה אל העבר, ואין הבדל בין אם היה העבר יום אחד או אלף שנים, כי העבר איננו בהוה, והזמן החולף אפס מן המציאות), ונגד מ"ש ואשמורה בלילה, אמר **שנה יהיו**, כמו שבזמן של הלילה לא נעשה בה תנועה ופעולה, רק בה ישן הבע"ח ולא פעל מאומה, כן היו כל האלף שנים כאלו ישנת בהם, עד שמצד זה האלף שנים שחיית היו כלא היו מצד שני ענינים, א. מצד שנזרמו ונשטפו מן המציאות כיום אתמול, ב. מצד שגם בעת היו במציאות ישנת בם ולא עשית כל מאומה, **בבקר** שיעור הכתוב **האלף שנים ידמו בעיניך בבקר כחציר יחלף כיום אתמול כי יעבר** מדמה הבקר הבא בהוה כאילו צמח ויצא מן

הזמן כצמח חדש, ור"ל בבקר שיצמח כחציר במציאות, ידמה הזמן של אלף שנים שעבר כיום אתמול:

פסוק ו

בבקר, ר"ל כן ידמו **בבקר** ההוה אשר **יציץ וחלף** עתה ויוצא אל המציאות, אשר גם צמח הבקר הזה **ימולל ויבש לערב**, כי גם בקר ההוה הנמצאת עתה במציאות אינו מתקיים רק דומה כציץ הפורח ומתקיים יום אחד וימולל ויבש בערב:

פסוק ז

כי כלינו, אחר שהציע כי האל הוא מעון הנשמות לעולם, ממנו באו ואליו ישובון, התחיל להתאונן על קיצור חיי האדם, אשר לא יספיקו לו להשלים את התכלית אשר עבורו נשלח ממעונו לעולם הזה, והנה קיצור חיי האדם יהיה על שני פנים, א. ע"י עונש על חטא פרטי, ב. ע"י עונש הכללי נשגזר מיתה על אדם וזרעו, ועל שני אלה יתלונן פה, נגד העונש הפרטי אומר **כי כלינו באפך**, אם כלינו ע"י האף שיש לך על חטאים שחטאנו, **ובחמתך נבהלנו**, יש הבדל בין אף ובין חמה, שאף הוא הקצף הגלוי, וחמה הוא הכעס השמור בלב, ור"ל חוץ ממה שכלינו ע"י אפך הגלוי, עוד נבהלנו ע"י החמה הצפונה, ומפרש נגד מ"ש **כי כלינו באפך שתה עונותינו לנגדך**, שהאף המתגלה בא ע"י העונות, (וגם ר"ל שתשית את עונותיהו לנגדך, דהיינו שתחשב את העון לפי ערך גדולת מי שחטאו כנגדו שהוא בלתי ב"ת, ועפ"ז מגיע לחוטא עונש גדול וכבד מאוד), ונגד מ"ש **ובחמתך נבהלנו** מפרש (**עונות**) **עלומנו** (**שתה**) **למאור פניך**, גם עונות הנעורים שאנחנו כבר שכחנו אותם, תשית אותם נגד מאור פניך ששם אין חשך ושכחה רק הכל גלוי ונראה, וכאלו ישמור עוד חמה צפונה על עונות נעורים:

פסוק ט

כי, ונגד המיתה הטבעיית שנגזרה בחטא אדה"ר, אומר **אם כל ימינו פנו בעברתך**, שגדר שם עברה הוא שע"י קצפו וחמתו עובר הגבול לכעוס גם על מי שלא חטא, וזה הוא בעונש שנגזר על כל הדורות שלא חטאו בחטא אדה"ר, שזה ע"י עברה להעניש את הבלתי חוטא, וע"י העברה הזאת פנו כל ימינו עד **שכלינו שנינו כמו הגה**, ר"ל כמו שיצא הגה ודבור וגזרה שהגה וגזר ואמר **ימי שנותינו בהם שבעים שנה**, שאם יהיו ימי שנותינו בהם, בשנים הרגילים (מלת בהם מוסב על שנינו), אז יהיו **שבעים שנה**, **ואם** (**ימי שנותינו**) **בגבורות**, אם יהיו בגבורות יותר מן טבע הרגיל, אז יארכו **שמונים שנה**, **ורהבם**, ר"ל רהב הימים והתנשאם יהיה **עמל ואון**, דהיינו הפעולות שיפעל בימי חייו שבם יתנשאו ימיו יהיה עמל ואון **כי גז חיש**, ר"ל ובכל אופן, **החיש גז**, שטף

הזמן החש וממהר במרוצתו, זה קורא חיש, הוא גז ונגזז מן המציאות בכל רגע, שבכל רגע יגוז רגע ההוה מן ההוה אל העבר, **ונעופה**, ואנו עפים עם החיש ומהירות הזמן מן המציאות אל ההעדר, כי הזמן הוא חיי האדם, ובכל רגע תגוז רגע מן הזמן וחלק מחיי האדם מן המציאות, אל תהום כאפס, עד כי **מי יודע עז אפך**, ר"ל אנחנו עפים עם שטף הזמן, ולא נוכל לדעת לא עז אפך שתעניש אותנו על חטאים פרטים, שעליהם אמר כי כלינו באפך, **ולא עברתך כיראתך** ולא יש מי שיוכל לדעת את עברתך הכללית שהוא בחטא אדה"ר (שעליו אמר כל ימינו פנו בעברתך) שהיא מתדמה עם יראתך הגדולה, שכן היא כוללת כל בשר אשר בו רוח חיים שכולם המות כרוך בעקבם, ומי יודע אותה, וא"כ אבקש **למנות ימינו כן הודע שנביא לבב חכמה**, אחר שע"י קוצר ימינו אין אנו יודעים מאומה לא מאפך ולא מעברתך, ואנחנו מתים מבלי השגת השלמות אשר בעבורו נבראנו, הלא ראוי שתודיע לנו שנוכל למנות ימינו כן באופן זה אשר נוכל להביא בו לבב חכמה, נגד מ"ש ורהבם עמל ואון, תלמדנו שנביא בימי חיינו לבב חכמה, ולא יהיה ימינו לריק ולתהו:

פסוק יג

שובה ה' עד מתי, שובה מחרון אפך עד מתי שנביא לבב חכמה, שעד הזמן הזה שנוכל להביא לבב חכמה תשוב ולא תענשנו באפך ע"י חטאינו, וגם **והנחם על עבדיך** שלא תחול על עבדיך הצדיקים עברתך הכוללת בחטא אדה"ר:

פסוק יד

(יד-טו) **שבענו**, ר"ל שיהיו אחת משתי אלה, או שתכף **בבקר** (שהיא מליצה על התחלת זריחת החיים ושנות הנעורים), **תשבענו חסדך**, ולא נראה כלל רעת הזמן ותהפוכותיו, עד שעי"כ **נרננה ונשמחה בכל ימינו**, ורעת הזמן לא נראה כלל או עכ"פ אם נגזר עלינו לשתות כוס הרעה בבקר שהוא בימי הנעורים, **שמחנו כימות עניתנו** עד שנמצא שמחה לעומת העינוי:

פסוק טז

יראה, עד שנראה ונשיג את פעלך, איך אתה פועל ועוסק בעולמך, ועי"כ יראה **הדרך על בניהם**, שע"י הבחינה בפעולות ה' שעדן פועל בעולמו, (כי קיום הבריאה היא בריאה מתמדת), בזה ישיגו בניהם הדר ה' וכבודו והשגחתו, וישיגו התכלית אשר בעבורו נבראו:

פסוק יז

ויהי נועם ה' אלהינו עלינו, (הנעימות הוא התענוג שישיג הפועל ממעשהו במה שהפיק ממעשהו את התכלית הנרצה), וע"י שאנו נשיג את השלמות, בזה ימצא ה' נועם בכלל הבריאה אשר ברא לכבודו, שישיגו הברואים את כבודו ויעבדוהו, וזה יתראה עלינו, כי נחנו נהיה תכלית הבריאה וחפץ ה' בעולמו, ובנו ימצא תכלית מעשיו ופעולותיו, **ומעשה ידינו כוננה עלינו**, ר"ל כי מעשה ידי האדם בענינים השפלים אינם מכוננים עליו, דהיינו שהוא לא נעשה כן ובסיס אל מעשיו, למשל הבונה בית לשבת בו, הבית מכונן על יסוד אבנים, והאבנים מכוננים על עפר הארץ, לא על האומן הבונה, בהפך האומן יתכונן על ביתו לשבת בו ולמצוא מחסה מזרם וממטר, לא כן מעשה הטוב בענינים הנפשיים, נעשה הוא בסיס וכן למעשה ידיו, למשל הלומד תורה תורתו מכוננת על שכל האדם ונפשו, והעושה מצוה לשמה המצוה יש לה כן בנפש הפועל, וז"ש שמעשה ידינו יהיו מכוננים עלינו, לא על דבר שהוא זולת עצמותנו, **ומעשה ידינו** יהיו דברים אשר **כוננהו**, שכל מה שנעשה יכונן ה' אותם מפני שיהיו טובים בעיניו, עד כאן דבר איש האלהים המתפלל, והיא תפלה כללית, וגם פרטית, שהתפלל גם על עצמו במה שנגזר עליו שלא יכנס לארץ, שאמר שאינו מבין עז אף ה' ולא עברתו, ובקש שה' ינחם על עבדו, ושיראו אליו פעולות ה' בעת יכנס לארץ להשיג שלימותו, והדר ה' יראה על בניו שהם יירשו מקומו אחריו, ושמעשה ידיו מה שהוציא עם ה' ממצרים יתכונן עליו לא על זולתו - ע"כ היא התפלה:

פרק צא

פסוק א

יושב, מצייר כאלו אחד מן הקדושים בני עליון מלאכי ה' ידבר אל המתפלל ויענהו מענה על שאלתו, אומר אליו, דע כי אתה **היושב בסתר עליון** מצד נפשך, שיושבת בקביעות בסתר ה' דבוקה בשרשה העליון, ומצד גופך אתה האיש אשר **בצל שדי יתלונן**, שה' ישגיח עליך בהשגחה פרטיית ויכסך בצל כנפיו:

פסוק ב

אומר, אני **אומר לה'**, היינו בשביל ה' ובשליחותו, אני אומר לך בשם ה' אשר הוא **מחסי ומצודתי**, אומר אני לך בשם **אלהי אשר אבטח בו**, **כי הוא יצילך** מכל רעות המתרגשות בעולם, בין מרעות בעלי הבחירה שעז"א **מפח יקוש**, בין מרעות הבאות ע"י הטבע שעז"א **מדבר הוות**:

פסוק ד
באברתו, מצייר שיגין עליו כמו שהעוף מגין בכנפיו על גוזליו, ויש הבדל בין אבר ובין כנף, שהכנף הם הנוצות הארוכות המחוברות בקצה האבר המעופף שנקרא אבר, והעוף יסך ויגן ע"י האבר בצדדי אפרוחיו ויפרוש הכנפים שהם הנוצות למעלה למחסה עליהם, והוא למשל שיסך לך מפני רעת בני אדם הבא מן הצד, ויהי לך מחסה מפני רעות טבעיות הבאים מלמעלה, **צנה**, שיעור הכתוב **תחת כנפיו תחסה** תחת **צנה וסחרה של אמתו**, קיום דבריו והבטחתו שהוא אמתו (מה שהבטיח להגן עליך) יהיה לך כצנה וסוחרה, הצנה מגנת לפני האיש בעת המלחמה מרעת בני אדם, והסוחרה מגנת מכל הצדדים גם נגד רעות טבעיות הבאים מלמעלה, ועי"כ **לא תירא מפחד לילה**, ר"ל ע"י שיצילך מפח יקוש של בני אדם לא תירא מהם בין משודדי לילה בצנעה, ובין **ביום**, גם אם **יעוף החץ** מן הלוחם כנגדך, יהיה לך כצנה להצילך **מחץ יעוף יומם**:

פסוק ו
מדבר, ונגד מ"ש מדבר הוות, מפרש שג"כ לא תירא בין **מדבר המהלך באפל**, ובין **מן הקטב** מרירי אשר **ישוד בצהרים**:

פסוק ז
יפול, והגם **שיפול אלף מצדך** השמאלית, **ורבבה מימינך**, ע"י החץ או הדבר, בכ"ז **אליך לא יגש** ולא יגע בך רע:

פסוק ח
רק, **מה שתביט בעיניך** ותראה את הנופלים סביב לך ותעיין בזה, ואז **תראה** כי הוא **שלומת רשעים**, שה' משלם להם את ענשם בהשגחה, וע"כ לא יגע רע בצדיקים המושגחים לטובה:

פסוק ט
כי אתה, מבאר מדוע אליך לא יגש, מפני **שאתה שמת מעונך** את **ה' עליון** אשר הוא מחסי, כאילו אינך שוכן בין התחתונים ואין מגורתך בעוה"ז רק בעולם העליון אצל ה' שהוא מחסי, (ר"ל מחסה של המלאכים בני עליון שבהם לא יגעו רעת העולם השפל), וע"כ לא יגעו בו רעת העולם הזה כמו שלא יגעו בבני מרום המלאכים החוסים בה':

פסוק י
לא תאונה אליך רעה, מוסיף לאמר שאם ירצה איש להפגיע בך איזה רעה, הרעה עצמה לא תרצה להיות מאונה אליך, וכן ברעות טבעיות **נגע לא יקרב** (**אליך**) **באהלך**, הגם

שהנגע תהיה באהלך לא תקרב אליך, כאילו הרעה והנגע עצמם לא ירצו לפגוע בך ולהרע לך:

פסוק יא

(יא-יב) **כי**, יאמר הגם **שמלאכיו** אשר **יצוה** ה' לך ויזהירם **לשמרך בכל דרכיך** הם **על כפים ישאונך** ולא יניחו אותך לעבור על הארץ ברגליך, כי ייראו **פן תגוף באבן רגלך** אף נגיפה קלה, והם מוזהרים על שמירתך ולכן ישאו אותך על כפים בל תקרב אל דבר מזיק כלל:

פסוק יג

(יג-יד) **על**, אבל ה' יאמר, לא אעזוב את שמירתו אל מלאכים, שהם ישמרוהו בדרך הטבע שיתרחק מן המזיק ושינצל בדרך הקרוב אל הטבע, כי רק בעצמו אשמרהו בענין נעלה מדרך הטבע, ואין אומר שלא תנשא עוד על כפים להתרחק מן המזיק, רק תלך על הארץ גם על סכנה היותר גדולה, ובכל זה לא יגע בך רע ע"פ הנס והפלא, ואני אומר **שעל שחל ופתן תדרוך** ולא יזיק אותך, וגם **תרמוס כפיר ותנין** תרמסם ותכלם בדרכך עליהם, כי אין שמירתך ע"י ממלאכים ושלוחים בענין קרוב אל הטבע רק ע"י ה' בעצמו, כי אחר **שבי חשק אפלטהו** בעצמי מן הצרה, הגם שיהיה במקום סכנה, וע"י **שידע שמי** שהיא מדרגה יותר גדולה מן החשק, שזה כבר השיג את חשקו וידע שמי, **אשגבהו** שעוד יתגבר על המזיקין:

פסוק טו

יקראני, שיעורו **יקראני בצרה ואענהו** "**עמו אנכי**" מבאר למה לא ישאהו על כפים בל יקרב במקום סכנה, ולמה יניחהו במקום שחל ופתן ומזיקין, שזה יהיה שעי"ז יקראני בצרה, ויתפלל לפני, זאת שנית שאענהו שעמו אנכי, וישיג שאני עמו לשמרו, משא"כ אם לא יהיה במקום סכנה כלל, לא יקרא אלי, וגם לא ישיג בחוש שה' עמו כי יתלה הכל בטבע, **ואחלצהו ואכבדהו** שעי"ז ישיג כבוד, אחר שיראו כולם שאני עושה לו נסים, וגם ר"ל שיענהו בצרה שהיא עמו, ושהצרה היא לטובתו, ואינה מחמת הסתרת פנים רק בהשגחה, ושאחלצהו ועוד יהיה לו כבוד, ועי"ז **ארך ימים אשביעהו**, כמו שהיה באיוב שע"י יסוריו האריך ימים, וגם **אראהו בישועתי** שעי"כ יראה ישועה השגחיית:

פרק צב

פסוק א

מזמור שיר ליום השבת, שיר הזה ידבר מהשגחת ה' בעולמו, שהגם שנראה שהכל נוהג ע"פ הטבע מ"מ עין משכיל יראה בו השגחת ה', ויביט עונשי הרשעים וגמול הצדיקים, הגם שה' הסתיר השגחתו מעין ההמון למען יהיה מקום לבחירה, ויען שיום השבת הוא עדות על ההנהגה השגחיית ושהעולם לא נמסר אל הטבע והמקרה, כמו שבארתי במקומו, לכן נתיסד שיר זה ליום השבת:

פסוק ב

טוב, מדבר נגד שני ההנהגות, נגד ההנהגה ההשגחיית, **טוב להודות לה'**, ונגד ההנהגה הכללית ע"פ הטבע, **טוב לזמר לשמך עליון**, שבשם זה נתפרסם ויצא לו שם גם בין הגוים דקרי ליה אלהא דאלהיא ושהוא עליון על כולם:

פסוק ג

להגיד רק כבר התבאר שההנהגה הטבעיית נקראת בשם אמונה, כי על שמירת חקי הטבע הבטיח בעת בריאת העולם ויסד חקי הטבע חק ולא יעבור שלא ימושו החקים האלה כל ימי עולם, אבל ההנהגה הפלאית נקראת בשם חסד, כי ע"ז לא התחייב, והמשורר יציין גילוי שני הנהגות אלה עם היום והלילה, שכמו שהלילה הוא ציון העת שבו ינוחו החיים והברואים מפעולותיהם, כן יניח ה' מפעולותיו עת הטבע תנהוג ההנהגה, וכמו שהבקר הוא ציון התעוררות הנבראים אל פעולות ותנועות חדשות, ובו יחדש ה' מעשה בראשית, כן יציין העת שיעשה ה' פעולות חדשות ע"י ההנהגה ההשגחית, וע"כ יאמר במליצה **להגיד בבקר חסדך**, שהוא עת יתגלה ה' בהנהגתו ההשגחיית ויאיר לעולם בחסדו שהוא נפלאותיו וחסדיו, **ואמונתך** בלילות, עת יעורב אור ההשגחיי והנסיי, בכ"ז תשאר אמונתו, שכל מעשי בראשית ישמרו חקיהם ויעמדו על טבעם ושלימותם כפי מה שהטביע אותם בששת ימי הבריאה:

פסוק ד

עלי עשור, שנגוני המוסיקא וערך תנועותיה יתדמו עם ערך העולם הכללי וניגון המוסיקא הכללית, אשר יתחלף ערכה לפעמים בניגון הדומה לעשור כערך הגלגלים שהם כנור של עשר נימין, או בנבל שהם השמונה נימין מחשבון גלגל המזלות ולמטה:

פסוק ה

כי שמחתני ה' בפעלך, יש הבדל בין פעולה ובין מעשה, הדבר הנגמר ונשלם נקרא מעשה, והעסק שעודו מתעסק בו יקרא פעולה, וכן המציאות כולו כמו שהוא נגמר ונשלם עם חקי הטבע הקבועים נקרא מעשה ה', אבל העסק שיתעסק ה' עם השגחתו שבזה ידי היוצר עודם פועלים ועוסקים ומחדש פעלים לפי ההשגחה זה נקרא פעולה, וע"כ נגד החסד שהיא ההנהגה ההשגחיית והנסיית אומר **כי שמחתני בפעלך**, כי בו ישמח לבנו בהכיר השגחת ה' וגמולו וענשו, ונגד הטבע הסדורה בשלימות מראשית קדומים אמר **במעשי ידיך ארנן**:

פסוק ו

מה גדלו מעשיך ה', מבאר הטעם מדוע חלק ה' את הנהגתו שהוא לפעמים בטבע ופעמים בהשגחה, ומדוע את העולם נתן בלבם עד שלא ימצא האדם תמיד את ההנהגה ההשגחיית, ורבים חושבים שהעולם כמנהגו נוהג ושהכל הוא בדרך הטבע, כי זה במחשבה עמוקה, כדי שיהיה מקום לבחירה ולשכר ועונש, שאם היה מעניש הרשע תיכף והיה כל ההנהגה ע"י השגחה גלויה, היו יראים לעשות רע ולא היה בחירה, וז"ש **מעשיך** הטבעיים הסדורים הם **גדלו**, אבל **מאד עמקו מחשבותיך** בזה במה שצפנת הנהגתך ההשגחיית שיהיה נעלם ונסתר באופן אשר (ז-ח) **איש בער לא ידע ושהכסיל לא יבין** כי **בפרוח רשעים כמו עשב** הוא כדי **להשמדם עד עד**, שהצלחת הרשעים בעוה"ז הוא שעי"ז ישמדו לעד, וזאת לא יבין הבער והכסיל, וזאת עצמו מעומק מחשבות ה' בעולמו שהכסיל לא יבין זאת כדי שיהיה מקום לבחירה ולשכר ועונש:

פסוק ט

ואתה, ר"ל והגם שהרשעים פורחים ופועלי און יציצו, בכ"ז **אתה מרום לעולם** וידך תשיג אותם לענשם תמיד, כי ב"ו ימהר לענוש המורדים נגדו, א. מצד שאין ידו משגת אותם תמיד, ב. מצד שמתירא פן ימות ולא יוכל לענשם, אבל אתה מרום וידך על העליונה, וגם אתה נצחי לעולם:

פסוק י

כי הנה אויביך ה' יאבדו, מצד שני אופנים, א. מצד שהם **אויביך יאבדו** שע"י שהם אויבי ה' יאביד אותם בהשגחה, ב. שגם מעצמם **יתפרדו כל פועלי און**, כי טבע פעולותיהם הרעות תחייב להם הפרידה והעדר החיבור והקיום, ואז באבוד רשעים **ותרם כראים קרני**, אז קרן הצלחתי תתרומם משפלותה, **ובלותי** יהיה **רענן כשמן**, הגם שאבלה ואזקן

אהיה רענן ע"י שמן משחת ה' שהוא משל על השפעתו (ויכוין בקרן על גבורה הגופנית ובשמן על הצלחה הנפשיית כמ"ש ישעיה ה' א' בבה"מ שם):

פסוק יב

ותבט, ואחר שידעתי שהצדיקים תחלתם יסורים וסופם שלוה והרשעים בהפך, לכן **תביט עיני על השוררים** ומביטים עלי **בעת שקמו עלי מרעים**, **ותשמענה אזני** איך שהאשנים השרים ומביטים עלי אז, הם אומרים **צדיק כתמר יפרח**, שכל הרואה מכיר ואומר שעי"ז עצמו שהמריעים קמים על הצדיק עי"ז יפרח כתמר ויתרומם ויצלח, והנה התמר פורח ועושה פירות, אבל י"ל חסרון שאחר הפריחה יתמעט ליחותם השרשי ורובם ייבשו אחר הפריחה, ובפרט אם יקוץ את התמר אין גזעו מחליף, והארז הוא ישגה תמיד וגזעו מחליף אם יקוצו אותו, אבל אינו פורח ועושה פירות, והצדיק נמשל לשני העצים, אל התמר במה שהוא פורח כמוהו ועושה פרי קדש הלולים, שהם בניו וקיום מינו, ואל הארז שהוא עצמו מתקיים בקיום אישיי לנצח ע"י נפשו הרוחנית, שחי לעולם בעולם הנצחי:

פסוק יד

שתולים, נגד מ"ש כארז בלבנון ישגא שהוא מה שהצדיק עצמו יתקיים בקיום האישי, וגם עת יקצץ מעוה"ז ישוב לשגוא בעוה"ב, אמר **שתולים בבית ה'**, כי השתול הוא העץ הנעקר ממקומו ונשתל במקום אחר, ור"ל הצדיק שנעקר ממקומו שבעולם החמרי (שהם נקראים חצרות ה', שהם כחצר לפני הבית שהוא עוה"ב, כמ"ש התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלן) ואז נשתל בבית ה' דהיינו בעולם הנפשות ששם הבית (כמ"ש (למעלה ע"ג) עד אבוא אל מקדשי אל) ושם ישגא כארז בלבנון, ונגד מ"ש צדיק כתמר יפרח שהוא מה שיפרח בעוה"ז להשאיר מינו בבנים ובבנות, אמר בחצרות אלהינו יפריחו:

פסוק טו

עוד, והם **עוד ינובון** וישאו פרי גם **בשיבה** יולידו בנים לקיום המין והם עצמם **דשנים ורעננים יהיו** בכחות גופם שיוכלו לעסוק בתורת ה' לקיום אישם:

פסוק טז

להגיד, שיעורו **עוד ינובון בשיבה** כדי שיוכל לו **להגיד** ולהודיע לכל **כי ישר ה' צורי ולא עולתה בו**, שאין עולה בהנהגתו ממה שנראה לפעמים שהרשעים מצליחים בעוה"ז, כי הכל בהשגחה והצדיקים עתידים לקבל שכרם:

פרק צג

פסוק א

ה' מלך, גם סימן זה נמשך למה שלמעלה, שמדבר מהנהגת ה' את עולמו שהוא בשני מיני הנהגות, בהנהגה הקבועה הטבעיית, ובהנהגה הנסיית ההשגחיית שהיא לפי השעה והצורך, והנה ההנהגה הטבעיית נקראת בכתבי הקדש בשם **עז**, כי שם עז מציין כח עז מתמיד בלתי מתמוטט, שכן הנהגת הטבע היא עומדת בעז ה' כל ימי עולם בלא שינוי, והנהגה הנסיית נקראת בשם **נאוה**, כי בה יתגאה על חקי הטבע ויתנשא עליהם (כמ"ש תעוז ידך תרום ימינך למעלה פ"ט כמש"פ שם) ואמר גם בעת אשר **ה' מלך** ולבש גאות, היינו שיתנשא לעשות נפלאות ולשדד חקי הטבע, לאמר לשמש דום, לים התבקע, לצור הוצא מים, וכדומה, יצייר זה כלבוש, שיתראה לבריותיו כלובש גאות לאמר אני אמלוך אהרוס אשדד חקי הטבע ובכל זאת בעת ההיא עצמו **לבש ה'** גם **עז** אשר **התאזר**, הוא מנהיג ג"כ הנהגה הטבעיית הקבועה שנקראת עז, **ואף תכון תבל בל תמוט** וולא ימוטו החקים הקבועים שבם יסד ארץ ומלואה, ומבואר מן השכל כי הנהגת הטבע הקבועה, לה יתר שאת מן הנס שהוא רק לפי שעה, שהנהגת הטבע הקבוע מודעת עוזו הגדול איך שהתבל נכונה על עמודי החקים האלה לעד לעולם, אבל הנס אין בו עז שהוא רק לפי שעה, ולא תוכל לומר שיש גבורה יתירה במ"ש לים שיתיצבו כמו נד נוזלים בעת יצ"מ, ממה שאמר לים בעת הבריאה שירדו מימיו אל המורד אחר ששניהם נעשו בכח ה', וגם הטבע הוא נס קבוע, והנס הוא אטבע ארעיית, רצוני, שאם נקרא זאת בשם נס מה שנעשה הדבר לא מצד כח עצמו רק מצד דבר ה' וכחו, תהיה הטבע נס קבוע, שכח הטבע אינה מעצמה רק דבר ה' הנצב בה ויעמידה על אופן זה, ואין הבדל בינה ובין הנס רק שבהטבע העמיד כח זה לעולם ובהנס העמידו רק לפי שעה, ואם נקרא זאת טבע מה ששם ה' את הכח המניע הדבר אל פעולתו בו בעצמו, יהיה גם הנס טבע ארעיית, שגם בהנס שם ה' טבע זו לפי שעה, שבעת קי"ס שם ה' טבע המים שיעלה למעלה, וא"כ פעולת הנס קלה מאד נגד פעולת הטבע, כמו שקל יותר לישא משא כבד שעה אחת מלשאתו שנים רבות, אולם בכ"ז נמצא גאוה יתירה וגבורה עצומה בפעולת הנס, ע"י שבעת הנס לא יתבטל גם פעולות הטבע הכוללת, כי ידוע שכל חלקי המציאות דבוקים וקשורים יחד, עד שכל תנועה הנולדת באחד מחלקי המציאות תסבב או תסובב מכל התנועות הנעשות במציאות בכללו, עד שנדמה את המציאות בכללו (כמאשין) הבנוי בחכמה באופן שהגלילים מסבבים את האופנים, והאופנים מסבבים את השלבים, והשלבים מסבבים את המכונות, והמניע הראשון הוא כח הקיטור המניע את (מאשין)

בכללו, ואם יבא איש אחד ויחזק בכח באחד מן האופנים או הגלילים ויעכב פעולתו, אז יסבבנו בכחו תנועה נגדיית, אז או שכח הקיטור המניע את המכונה הכללית יתגבר על כח האדם ולא יצלח להעמיד את המכונה, או אם כחו יגבר על כח המניע, בהכרח תשבת המכונה בכללה ממלאכתה הכללית, ולפ"ז אם היה הנס בהעמדת תנועת המציאות כולו וביטול הטבע בכללה היה זה דבר קטן בערך ה', אחר שהוא המניע הראשון המניע את הכל ובידו להניע כמו שירצה, אולם אחר שהנס הוא תמיד ענין חלקי, למשל שיבטל תנועות המים וטבעם, או כח האש וטבעו, ויתר המציאות נשאר על טבעו והולך כדרכו, עד שצריך לסבב בידו האחת את התנועה הכללית של המערכה בכללה שהולכת כדרכה תמיד, ובידו האחרת צריך הוא לעכב את תנועה החלקית של פרט אחד מן המציאות להוליכה לצד אחר, ושבכ"ז לא תבוטל המכונה בכללה, והטבע והעולם ילכו כדרכם, זה פלא גדול ונס להתנוסס, וז"ש שבעת אשר **ה' מלך וגאות לבש** שהוא בטול תנועת החלק מן המציאות, בכ"ז **לבש** ה' ג"כ **עז** אשר **התאזר**, והראה כחו ותעצומו במה **שאף תכון תבל תמוט**, שהעמדת החלק לא תעכב מרוצת הכלל ומהלכו:

פסוק ב

נכון, השמים נקראים בשם כסא ה', כמ"ש ה' בשמים הכין כסאו, והוא הנהגת מערכת השמים שעל פיו ינהיג העולם לפי חקי הטבע הקבועים, **וכסא זו נכון מאז**, שמששת ימי הבריאה הכין את הכסא שבאמצעותה ינהיג כפי חקי הטבע, ובכ"ז לא ינהיג ע"י הכסא לבדה שהיא המערכת, רק **מעולם אתה**, גם אתה בעצמך נמצא מעולם להנהיג שלא באמצעות הכסא רק ע"י הנהגה אחרת נסיית השגחיית שמיוחס אליך בעצמך:

פסוק ג

נשאו נהרות ה', ר"ל **הנהרות נשאו קולם** לאמר "**נכון כסאך מאז מעולם אתה**", הנהרות הם מדברים זה, ומעידים שה' מנהיג את הטבע שהוא כסאו מאז, וגם שמנהיג הנהגה השגחיית, כמ"ש לה' הארץ ומלואה כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה, שמן הימים והנהרות נודע דבר זה שלה' הארץ, כי טבע המים היה לכסות את הארץ וה' שם בהם טבע אחרת שיקוו אל מקום אחד בימים ותראה היבשה, ומזה מבואר שלה' הארץ, ומן הנהרות שערכם לפי המקומות שעל ידם תהיה הארץ ארץ נושבת וימצאו בכ"מ מים להשקות שדי תבואה ולהרוות צמאון בע"ה, מבואר שלה' תבל וכל יושבי בה, וא"כ הנהרות הם נשאו קולם לאמר שנכון כסאך מאז, ושאתה משגיח ג"כ בעצמך, זאת **ישאו נהרות בקולם**, וגם **ישאו נהרות בדכים**, ר"ל בין במקום מהלך הנהרות ושטף מימיהם,

ובין במקום שנדכאו הנהרות בגבול הארץ ונפסקו מרוצתם כדי שיהיה שם ישוב, בכל אלה יעידו שהשגחת ה' מלאה את הארץ:

פסוק ד

מקולות מים רבים אדירים משברי ים, והים ומימיו ומשבריו (היינו מקום שישברו גלי הים בל יעברו חקם ובל ישטפו את היבשה, כמ"ש אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו), הם יתנו קולם לאמר כי **אדיר במקום ה'**, שה' הוא אדיר במרום ומנהיג את מערכת השמים והטבע הכללית לפי רצונו וכולם נכנעים לפניו:

פסוק ה

עדתיך, שיעורו **מקולות מים רבים עדתיך נאמנו מאד**, העדות שהעדת אתה הם נאמנו יותר מקולות מים רבים אדירים, שהקולות האלה של המים יעידו שאתה מושל על מערכת השמים והטבע ומנהיגם כרצונו ויאמרו שהוא אדיר במרום, אבל אתה העידות כי אינך אדיר במרום לבד כמנהיג מרחוק, רק כי **לביתך נאוה קדש**, העדות שקבלנו ממך היא שאינך רחוק מאתנו יושב מרום רק אתה יושב בבית המקדש ומנהיג שם השגחה נפלאה למעלה מן הטבע שזה נקרא קדש שהקדושה הוא ההבדלה מן הטבע, והנהגה זאת היא בביתך, במה שאתה שוכן בבהמ"ק, ולא שתעשה נס ופלא לפרקים רק ה' בביתו **לארך ימים**, עד שהנהגה ההשגחיית היא קבועה לארך ימים ומתמדת:

פרק צד

פסוק א

(א-ד) **אל**, בסימן הזה ספר טענות המכחישים את ההשגחה שמביאים ראיה שאין ה' משגיח על העולם ממה שהרשעים מצילים והצדיקים מעונים ביסורים, ומשיב תשובה ע"ז, ובזה יש לו סמיכות והוא ענין אחד עם שיר מזמור ליום השבת שהוא ג"כ על ענין זה באופן שכל השלשה מזמורים האלה הם עצם אחד:

פסוק ד

אל נקמות ה' אל נקמות הופיע, **יביעו ידברו עתק יתאמרו כל פועלי און**, המשורר מזכיר דברי פועלי און, **שפועלי און** הם **יביעו וידברו עתק ויתאמרו לאמר "אל נקמות ה' אל נקמות הופיע"** ר"ל הם טוענים, מדוע ה' מחריש להרשעים, והלא ראוי שיופיע להענש אותם מצד ג' ענייניים, א. מצד שאתה **אל נקמות**, וראי שתופיע לעשות נקמה ברשעים, ב. הלא ראוי **שתנשא** מצד שאתה **שופט הארץ**, **ותשב גמול על גאים**, שזה מחויב שתעשה מצד המשפט להשיב להם גמול כפי מעשיהם הרעים, ג. זה מחויב מצד היושר כי **עד**

מתי ימצאו **רשעים ועד מתי רשעים יעלוזו** בהצלחה, - טענה זו, **יביעו וידברו עתק ויתאמרו** בטענה זו **כל פועלי און**, להוכיח מזה שאין השגחה ושאין שכר ועונש:

פסוק ה

(ה-ו) **עמך**, גם זאת מדברי פועלי און, הם טוענים לאמר, עד מתי רשעים ה' הלא הם **ידכאו את עמך ויענו את נחלתך** וגם **אלמנה וגר יהרגו**, שמרצחים את הצדיקים ואת החלשים, עד מתי יהיה זה ולא תעשה משפט, **כן יביעו ידברו עתק ויתאמרו כל פועלי און**, ר"ל כן יטענו נגד ה':

פסוק ז

ויאמרו, ועל ידי הטענות האלה יאמרו ויוכיחו, **כי לא יראה יה**, שה' אין משגיח בעולם, שאם היה משגיח היה עושה משפט לעשוקים ונקמה ברשעים, ובהכרח שלא יראה את עניני העולם השפל, ולא יבין את כל הנעשה שם, ובין המכחישים ההשגחה היו שני כתות, כת א' היו מכחישים רק ההשגחה על ענינים הפרטים, אבל לא היו מכחישים הידיעה, כי אמרו שה' יודע את הכל בידיעה קדומה מראשית ויודע כל הדברים מצד כללותם לא מצד פרטותם, כי ידיעת הפרטים יהיה ע"י הראיה בעיניהם וה' אין לו כלים גשמיים לראות בהם וא"א שיראה דברים הפרטים המתחדשים, וכמ"ש במו"נ (ח"ג פט"ז) בשם הפילוסופים, ועז"א ויאמרו לא יראה יה ויש שהיו מכחישים גם הידיעה, וכמ"ש ג"כ הרמב"ם שם וכמ"ש מה העמוד הזה אנו רואה וכו, ואלה היו מכחישים גם הבינה שהוא מן הקודם אל המאוחר, **ויאמרו לא יבין אלהי יעקב**, והכת הראשונה היה ראייתם מצד שאינו מעניש הרשע תיכף והרשעים מצליחים שהוא מ"ש אל נקמות הופיע וכו' עד מתי רשעים ה', והכת השנה היה ראייתם ממ"ש עמך ה' ידכעו וכו' אלמנה וגר יהרוגו, שאם יש לו ידיעה כללית מראית קדומים לא היה ראוי שיברא רשעים מחריבים את הישוב, וכמו שנמצאו כל הטענות האלה בוכוחי איוב וריעיו כמש"ש, ועז"א לא יבין אלהי יעקב שגם לא יבין מן הקודם אל המאוחר:

פסוק ח

(ח-י) **בינו בוערים בעם**, **היוסר גוים הלא יוכיח**, מביא תשובת ה' על טענותיהם, ור"ל **ה' שהוא יוסר גוים ושהוא מלמד לאדם דעת**, הוא **יוכיח** ויתוכח אתם, לאמר **בינו אתם בוערים בעם ואתם כסילים מתי תשכילו**, **כי הא הנוטע אזן הלא ישמע**, ר"ל שכל הפועל כלי מן הכלים לולא שהפעל הנעשה בכלי ההוא מצוייר אצלו, לא היה יכול לעשותו, ולכן על מ"ש שהשם לא ישיג אלו הפרטים להיותם ממושגי החושים וה' לא ישיג בחוש, ע"ז משיב, שאם היה ענין השגת הראות נעלם מהשי"ת איך המציא זה הכלי המוכן

להשגת הראות והשמע, (וכמ"ש זה במו"נ פי"ט משלישי) וכבר בארתי בפי' ישעיה (סי' כ"ט) במ"ש הפככם אם כחומר היוצר יחשב, שמה שאנו בעלי חומר אין אנו משיגים הדבר רק ע"י הכלים הגשמיים הראות והשמע הוא באמת הפך הסדר, שהסדר אצל השכל המופשט מחומר הוא בהפך שיראה וישמע מפני שישכילם, שע"י שהשכיל ה' מהות הראיה והשמיעה טרם נטע אזן ויצר עין, ישיג גם האופן איך יחוש אותם האדם בחושיו הגשמיים, ורק אנחנו בעלי חומר א"א שנשכילם רק ע"י שנראה ונשמע, וכן יתבאר במ"ש במורה שם פרק כ"א, עיי"ש:

פסוק י

(י-יא) **היוסר**, ר"ל כן יוכיח ה' ויתוכח להשיב על דברי פועלי און וטענותיהם, וזה **יוכיח** מצד שהוא **יוסר גוים**, ומצד שהוא **מלמד לאדם דעת**, שוכוחו יתגלה, אם ע"י אדם פרטי שמלמדו דעת, כמו שיגלה ליחידי סגולה חכמים או נביאים וילמדם שידעו אופני השגחתו, או שיוכיח ע"י שייסר גוים וגדולים ביסורים עד שעיז יכירו השגחתו ושכרו וענשו כמו ששם אותותיו במצרים ובכמה אומות להודיע השגחתו, וכן יוכיח **ה' אשר הוא יודע מחשבות אדם כי המה הבל**, שיוכיח ויראה שלא לבד שיודע את מעשיו כי גם יודע מחשבותיו והבליו ואין דבר נעלם מאתו:

פסוק יב

(יב-יג) **אשרי** עתה מתחיל להשיב על שאלת צדיק ורע לו ורשע וטוב לו, שע"י שהרשע מצליח ימהר ויבא קצו ואחריתו עדי אבוד, כמ"ש ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו, והצדיק על ידי היסורים הזמניים ימלט מאבדון נצחי, וז"ש אשרי הגבר **אשר תיסרנו יה להשקיט לו מימי רע**, שע"י שתיסרנו ביסורים זמניים ישקיט לו מימי רע, שע"י שתיסרנו ביסורים זמניים ישקיט לו מימי הרעה שהוא ימי המות, **שאז יכרה לרשע שחת עדי עד**, להאבידו לעולם, ומ"ש ומתורתך תלמדנו, הוא מאמר מוסגר שזה למדנו מן התורה, כמ"ש ומשלם אל שונאיו כנ"ל, או שהמאמר מקביל אשר הגבר אשר תיסרנו להשקיט לו מימי רע, ומתורתך תלמדנו כי לא יטוש ה' עמו:

פסוק יד

כי ועמ"ש עמך ה' ידכאו ונלחתך יענו משיב כי לא יטוש ה' עמו, וסופו לריב ריבם מיד הרשע המריע להם:

פסוק טו

כי עד צדק ישוב משפט, מבאר הטעם שה' מאחר עונש הרשע, כי המשפט ישוב מדרכו ללכת עד הצדק, ופי' הדבר כי המשפט הוא כפי שורת הדין, והצדק לא ילך

עפ"י עומק הדין הגמור רק ישקיף על הזמן והמקום והענין שהוא לפנים משורת הדין, ויצוייר שהגם שיחוייב הרשע להענש עפ"י המשפט הגמור, יתאחר המשפט בהשקף על הצדק, שיאחר ענשו ע"י זכות קדום שעשה איזה מצוה, או ע"י זכות אבות, או ע"י שיוליד בנים צדיקים, או שממתין אולי ישוב בתשובה, או שממתין עד שתתמלא סאתו או שהוא צדיק בערך שיש בדורו רשעים גדולים ממנו, שכ"ז ממדת הצדק, עד שעת יצא המשפט להעניש את הרשע יביט שהצדק הוא עדיין רחוק ממקום העונש, ר"ל שלפי הצדק לא הגיע עדיין זמן ענשו, וישוב המשפט מדרכו לאחור אל מקום הצדק, ולא ילך עד שהצדק ילך עמו, ר"ל עד שיגיע זמן ענשו גם לפי הצדק, וכן **אחריו** (**ישובו**) **כל ישרי לב**, כן כל ישרי לב עת רוצים לקבל שכרם כפי חקות המשפט, ישובו מדרכם אל הצדק, שלפעמים הגם שלפי המשפט ראוי שהצדיק יקבל שכרו תיכף, לא יחוייב כן מצד הצדק, בעבור איזה עון קדום, או להוריש זכותו לבניו, וכדומה, שיתאחר גמול הצדיקים עפ"י דרכי הצדק, הגם שהיה ראוי שיקבלוהו לפי חקי המשפט ודין הגמור, יבחרו ישרי לב יותר שיתנהג עמהם עפ"י חקי הצדק ובפשוט יבואר שר"ל שהגם שבעת יצלח הרשע ידמה לנו שהמשפט אינו לפי הצדק, כמ"ש כי רשע מכתיר את הצדיק ע"כ יצא משפט מעוקל, אבל אח"כ ישוב המשפט אל הצדק, וכל ישרי לב ימשכו אחריו לראות צדקת ה' במשפטיו:

פסוק טז

(טז-יז) **מי יקום לי**, שיעור הכתובים **כמעט שכנה דומה נפשי לאמר מי יקום לי עם מרעים**, ר"ל כמעט התיאשתי מכל ריוח והצלה, ונפשי שכנה דומה, דוממת וחושבת לאמר **מי יקום לי עם מרעים לולי ה' עזרתה לי**, שבדרך הטבע (אם לא יבא לי עזר בדרך נס מה') א"א כלל שאנצל, כי מי מבני אדם יקום לי עם מרעים, מי יעזר לי ומי יתיצב עמי להלחם כנגדם, כן שכנה נפשי דוממת ומחרשת בתכלית היאוש, אבל בעת, **אם אמרתי מטה רגלי**, שנדמה לי שכבר מטה רגלי ונפלתי, אז **חסדך ה' יסעדני**, התעורר מדת חסדך לסעד אותי והצלתני מיד מרעים בחסדך:

פסוק יט

ברוב, גם בעת **שיתרבו שרעפי בקרבי**, שאחשוב מחשבות ואחקור ברעיוני על עניני ההנהגה בשלות הרשעים ומעיין בדבר הזה, אז **תנחומיך ישעשעו נפשי**, כי אז אדבר אל נפשי לאמר **היחברך חסא הוות**, וכי אפשר שיתחבר עמך **כסא הוות**, המושל הרשע שיושב על הכסא ומנהיג ברשע עד שידמה במליצה כאלו הוות והשבר הוא המושל היושב על הכסא, וההוות המושל הוא **יוצר עמל עלי חק**, הוא מחוקק ומניח נימוסים

של און ועמל ומצייר וכותב אותם שישארו לחק ומשפט ונימוס, ומפרש מהו העמל שהוא מניח לחק, שהוא **יגודו על נפשי צדיק**, שמניח חקים שעל פיהם יתגודדו גדודים על נפש צדיק לרצחו, ובהחקים האלה **דם נקי ירשיעו**, שתחת שכפי חקי הצדק ראוי להרשיע את הרוצח ששפך דם נקי, עפ"י חקי עמל שיצר יצדיקו את הרוצח וירשיעו את דם נקי, לאמר שנהרג בדין ובמשפט ואין להרוצח משפט מות, וכוונת מליצתו שאחר ה' הוא היושב על כסא משפט, והוא המחוקק העליון, אם נאמר שמה שהרשע ידכאו עם ה' ואלמנה וגר יהרוגו הוא טוב בעיני ה' ולא יענישנו ע"ז, הלא ידמה כאלו הוא הנותן חקים נשחתים כאלה, שמותר לשפוך דם נקי ושאין עונש להרוצח, וזה א"א לומר שכסא ה' יהיה מתחבר אל כסא הוות שיוצר חקי עמל כאלה, ואם כן בודאי ישלם להרשע כרעתו:

פסוק כב

ויהי, וכמו שחשבתי כן היה, **כי ה' היה לי למשגב**, מצד שהוא ה' בורא כל, ומצד שהוא **אלהי** ביחוד ע"י השגחתו הפרטית, היה **לי צור מחסי**, בפרטות:

פסוק כג

וישב, ועל הרשעים **ישב את אונם** וחמסם, ולא שיהיה העונש ע"י סבה שחוץ להם, רק **ברעתם יצמיתם** שהרעה עצמה תכרית אותם, ולא יהיה ע"י דרך הטבע רק **יצמיתם ה' אלהינו**, כמ"ש טבעו גוים בשחת עשו נודע ה' משפט עשה כמו שפרשתי שם, גם יאמר שיכרתו משני טעמים, א. מצד רעתם, ב. מצד שהוא אלהינו המשגיח עלינו ויריב רבינו מני צר:

פרק צה

פסוק א

לכו, מזמורים אלה עד סימן ק' כולם מדברים מענין אחד, מדבר על שני מיני הנהגות שיניהג ה' עולמו, א. השגחה באמצעות הטבע, ב. השגחה נסיית שלא באמצעות הטבע, ומזמור צ"ה הוא הוצעה למזמורים הבאים אחריו, מודיע הבדל בענין זה בין ישראל לעכו"ם, ואח"ז ידבר במזמור צ"ו צ"ז, מענין הנהגה הראשונה באמצעות הטבע שבזה יעשה נסים נסתרים, ובמזמור צ"ח צ"ט ידבר מן ההנהגה השניה ובאו בם דברים נמרצים ונשגבים מאד, השני פסוקים הראשונים, הם כעין מפתח אל כל הענין. - אמר **לכו נרננה לה'** שנרנן לו, א. מצד שהוא ה' בורא העולם וממציא כל המציאות, ב. **נריעה** ביחוד, מצד שהוא **צור ישענו**, שהוא מצד ההשגחה הפרטיית, שהתרועה תהיה עת שבא המלך בתוך העם שאז יריעו תרועה גדולה, כמ"ש מה קול התרועה הגדולה הזאת במחנה

העברים וידעו כי ארון ה' בא אל המחנה (שמואל א ד':ו'), ויריעו העם ויאמרו יחי המלך (שם י'), והנה הכרת ה' והשגחתו תהיה ע"י שני אופנים, א. הכרת מעשיו המיוחדים ע"י הכוללים, ר"ל שע"י שיכירו תחלה ע"י כלל הבריאה שיש בורא שהוא סבת הסבות, עי"כ יחקרו במעשיו הפרטיים איך כולם ערוכים בחכמה ובחסד וברחמים על בריותיו, וידעו שהוא המשגיח ג"כ והמנהיג את העולם, והכרה זו היתה מיוחדת אל העכו"ם, ובזה קורא לבני העולם, **לרנן לה' תחלה**, ששם הויה מורה על הבריאה הכוללת, ועי"כ נכיר גם השגחתו **ונריעה לצור ישענו**:

פסוק ב

נקדמה, ההכרה השנית שנשיג מעשיו הכוללים מן המיוחדים, וזה מיוחד לישראל, שהשגחתו הפרטיית דבוקה עמהם והרבה לעשות עמהם אותות ומופתים עד שהכירו מזה שהוא משגיח עליהם בהשגחה פרטית מופלאת, ועי"כ הכירו ג"כ שהוא הבורא שברא כל, כי מי שיוכל לשנות הטבע הוא בראה בהכרח, ושע"כ התחיל במעמד הר סיני אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים ולא אמר אני ה' אשר בראתי את העולם, כמ"ש הכוזרי, מפני שלנו נודע ה' על ידי הטובות הפרטיות שעשה עמנו וע"י השגחתו, ועז"א **נקדמה פניו בתודה** שתחלה נבוא בתודה והודאה על טובותיו הפרטיים אלינו, ואח"כ **בזמירות נריע לו** שהוא ספור שבחיו הכוללים:

פסוק ג

כי אל גדול, מבאר ההבדל בין שני ההכרות האלה, לעכו"ם ה' הוא **אל גדול ומלך גדול**, (אל מורה על הכח והיכולת, ומלך מורה על ההנהגה והממשלה), העכו"ם יכירו תחלה שהוא **אל גדול על כל אלהים**, שהוא בעל יכולת והוא תקיף על כל אלהים, ר"ל כחות הטבע כולנה, מצד שברא הכל, ועי"כ יכירו שהוא **מלך גדול על כל אלהים**, ר"ל שמנהיג הכל ע"י השגחתו:

פסוק ד

(ד-ה) **אשר**, שיעור הכתובים, **לכל אלהים הוא אל גדול ומלך גדול** מצד **שבידו מחקרי ארץ** ומצד **שלו הים והוא עשהו**, שהם ישיגוהו ע"י מעשיו הכוללים, מצד שברא ארץ והרים וימים, אבל אנחנו **נשתחוה ונכרעה ונברכה** מצד **שהוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו**, היינו מצד מעשיו המיוחדים וטובותיו הפרטים אלינו והנה באר הבדל גדול בזה, כי העכו"ם שהם יכירוהו רק מצד מעשיו הכוללים, שע"י שיראו שיסד את המציאות בחכמה נפלאה ולבעבור תכלית, עי"ז יכירו ג"כ שהוא משגיח על קיום הבריאה והתמדתה, הנה הם לא ישיגו רק שהוא מקיים הבריאה ומעמידה עפ"י חקים

הטבעיים אשר יסד בעת היצירה, וכן לפי השגתם עשה כל מה שעשה לכונן את התבל מצד רצונו לבד, ואין לה קשר עם מעשים הבחיריים של בני אדם, וז"ש שהם יכירו **שבידו מחקרי ארץ**, שהם בידו וכחו, ושהם בידו לא ביד בני אדם, ר"ל שאין זה תלוי במעשיהם, **וגם תועפות הרים לו**, שהגם שהארץ נשתנה אחר הבריאה הראשונה והולידה הרים וגבעות, (כי ההרים נולדו אחר הבריאה) בכל זאת אין זה מצד בחירת הארץ ורצונה רק הוא מיוחס **לו** להשם בלבד, אל חקים הטבעיים שיסד בארץ שעל פיהם יעמדו הרים על ידי רעש הארץ או הטבעת מקומות ודומיהם, וכן **אשר לו הים** שזה ג"כ מיוחס לו, מה שאחר הבריאה הראשונה אמר יקוו המים ונעשה הים והיבשה:

פסוק ו

באו, אבל אנחנו אין אנו מכירים אותו תחלה ע"י מעשיו הכוללים, כי אנחנו, **באו ונשתחוה ונכרעה לפני ה'**, לא בעבור שברא כלל המציאות רק בעבור שהוא **עשנו**, שעשה אותנו לו לעם, שאנחנו נשיג אותו תחלה על ידי טובותיו המיוחדים:

פסוק ז

כי הוא אלהינו, אנחנו משיגים אותו מצד שהוא אלהינו המיוחד אלינו, לא ע"י הבריאה הכללית רק ע"י השגחתו הפרטית עלינו, שיש קשר בינינו ובינו, אם מצדו **שהוא אלהינו**, ואם מצדנו שאנחנו **עם מרעיתו צאן ידו**, שרועה אותנו כרועה עדרו ירעה והפליג טובותיו עלינו, עוד יש הבדל בזה, שיחוס הבורא עם הנבראים אינו תלוי בבחירתם החפשיית כי הוא ענין הכרחי מצד שבראם ואינו דבר מתחדש ולא דבר התלוי ברצונם ועז"א **אשר בידו מחקרי ארץ** ר"ל שהוא דבר התלוי בידו, וכן השנוים שנעשו כמו ההרים והים והיבשה מיוחס לו, אבל יחוס ה' וקשורו עם עמו הוא דבר התלוי בבחירתם, והוא דבר מתחדש עפ"י מעשיהם, שעז"א אבל **מה שהוא אלהינו ומה שאנחנו עמו וצאן מרעיתו** הוא דבר מתחדש **היום** ותלוי בבחירתנו **אם בקולו תשמעו**:

פסוק ח

אל, ולפ"ז ראוי **שאתם אל תקשו לבבכם**, ר"ל כי העכו"ם שעליהם זרוע ה' לא נגלתה באותות ובמופתים, אם אין מכירים את ה' אין זה בגדר קישוי לבב, (שגדר קישוי לבב הוא כשרואה מעשה ה' ונפלאותיו ומקשה לבו כנגדו כמ"ש ואני אקשה את לב פרעה) אבל אתם שראיתם בעיניכם את כל מעשה ה' הגדול אשר עשה יהיה זה בגדר קישוי לב, **כמו שהיה במריבה וכיום מסה במדבר**, כמש"ש כי כל האנשים הרואים את כבודי ואת אותותי וגו' וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי אם יראו את הארץ, וז"ש **אשר נסוני אבותיכם** הגם **שראו פעלי**, והיה זה מצד קישוי לבם, וגדר **הפעל** הוא שעדן

פועל ועוסק בדבר, שהגם **שראו פעלי** איך אני עוסק תמיד בצרכם להיטיב להם בכל זה נסוני ובחנוני:

פסוק י

(י-יא) **ארבעים**, הגם **שאריב ואקוט עם הדור הזה ארבעים שנה**, ושיעור הכתוב, **ארבעים שנה אקוט בדור אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי ואומר עם תועי לבב הם**, שעם הדור הזה שגזר עליהם שלא יכנסו לארץ והוליכם ארבעים שנה במדבר, התקוטט עמם כל משך הארבעים שנה ואמר להם שהם עם תועי לבב, כמ"ש ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר שלמותיכם לא בלו וכו' למען תדעו וכו' ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות וגו' עד היום הזה:

פרק צו

פסוק א

שירו מספר תחלה (בסימן זה ושאחריו) השגחת ה' באמצעות הטבע שיעשה נסים נסתרים ויסדר את הטבע באופן מסכים לתשועת ישראל ולהצלחת עבדיו ואוהבי שמו, ואמר **שירו לה' שיר חדש**, כי העכו"ם היו יודעים שה' הוא הסבה הראשונה וקראו לו אלהא דאלהיא, רק שלא האמינו שהוא אינו דומה כפועל אחר, שאחר שפעל את מעשהו אין העשוי נתלה עוד בהפועל ונסתלקו ידי הפועל ממנו, למשל העושה מורה שעות, אחר שעשהו הוא סובב על אופניו וגליליו מעמצו, לא כן אצל ה' שהוא עודנו מסבב ועוסק במעשיו בכח שאין לו תכלית, וקיום הבריאה היא בריאה מתמדת, וכל המציאות לתלוי מכחו שאם יסלק רגע ידיו ממנו ישוב הכל אל האפס, וא"כ העכו"ם היו משוררים לו שיר ישן, על שהיה הסבה הראשונה להמציאות בראשית קדומים, ואתם תשירו לו שיר חדש, כי הוא מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, וזאת שנית **שירו לה' כל הארץ** לא כמו עד עתה שרובי ההמון עם מן העכו"ם כחשו בה' ויאמרו לא הוא, ויחסו כל הבריאה לכוכבים ומזלות:

פסוק ב

שירו, מפרש נגד מ"ש שירו לה' שיר חדש, והוא שעם מה **שתשירו לה' תברכו שמו**, שהברכה לא תבוא רק על הטובה וההשפעה שישיגו ממנו, שהעכו"ם שלא הכירו שהוא המנהיג והמשפיע כל טוב הם רק יהללו שמו, אבל לא יברכוהו, אבל אתם תברכו שמו, כי תדעו שהוא המשפיע שפע ברכה, כי **תבשרו מיום ליום ישועתו**, שישועתו מתחדש בכל יום, כי מחדש בכל יום מעשה בראשית ומצמיח ישועות חדשות בכל

יום, ומבואר כי הבשורה לא תהיה על דבר הרגיל, רק על דבר שביאתו מסופק והוא בלתי רגיל לבא בתמידות, שלא יצדק לבשר שהאיר השחר בבקר, כי הוא דבר המתמיד ומוכרח לבא, ולכן אמר כי גם ישועתו המתמדת בכל יום תבשרו, שתבשרו שהוציא המאורות, כי גם יציאתם אינו דבר המוכרח רק תלוי ברצונו שמחדש בכל יום מעשה בראשית **ספרו**, ונגד מ"ש שירו לה' כל הארץ מפרש **ספרו בגוים כבודו**, כי עד עתה היו בין העכו"ם שתי כחות, שהם **גוים ועמים**, (שמבואר אצלי שעמים הם חשובים יותר מן הגוים) שהגוים הפחותים לא ידעו מה' כלל, והעמים החשובים שידעו שיש ממציא ראשון וסבה ראשונה לא ידעו שהוא מושל ומשגיח ושהיכולת בידו לעשות בכל הבריאה כחפצו, ולפי דעתם ראוי לעשות לו כבוד מצד שהוא הסבה הראשונה, אבל לא לברך אותו, ולא לספור נפלאותיו, כי לא האמינו שהוא מנהיג העולם ופועל ישועות וברכה, ושבכחו לעשות נפלאות ולשדד הטבע, ועתה גם גוים הפחותים יכירו כבודו, שהוא הסבה הראשונה, **והעמים** החשובים שהם הכירו כבודו גם עד עתה, יכירו עתה **נפלאותיו**, וידעו שבידו לשנות ולהרוס את הטבע כחפצו:

פסוק ד

כי גדול, נגד מ"ש ספרו בגוים כבודו, מפרש **כי גדול ה' ומהולל מאד**, שם גדול מורה שהוא הסבה הראשונה והאחרונה לכל דבר, כמ"ש בכ"מ, ור"ל שכחו מתפשט על כל ההויה, ובכ"ז הוא מהולל מאד, מפני שהכל נעשה בתכלית החכמה והחסד, עד שבכל פרט נראה יכלתו וכחמתו וטובו, ונגד מ"ש בכל העמים נפלאותיו מפרש **כי נורא הוא על כל אלהים**, שבל תאמר שכחות הטבע הם קצובים באופן שלא יוכל לשנותם עוד, כמו האומן אחר גמר מעשהו שאין המעשה צריך לאליו עוד, וכן כחות הטבע עומדים בפ"ע ופועלים בכחם, רק הוא נורא על כל אלהים, שכל הכחות מתיראים ממנו, כי יכל לשנותם ולבטלם, כי חיתם וקיומם תלוי ברצונו, ובהסתלק רצונו מהם יהיו כאין:

פסוק ה

כי כל אלהי העמים, שהם מיחסים אלהות לצבא השמים בחשבם שהם פועלים בכחם, הם **אלילים** בעצמם, כי כחם קצוב ומוגבל מאת בוראם, השמים שהעכו"ם עובדים להם אין פועלים דבר בכחם רק **ה' בשמים עשה**, הוא העושה בשמים והכל בכחו ובשפעו, כי הוא עשה את השמים והכל נתלה ממנו:

פסוק ו

הוד והדר לפניו, ההוד הוא ענין פנימי בעצמות הדבר, וההדר הוא היופי החיצוני למראה עינים, וכן העז הוא ענין פנימי, שהדבר עז בעצמותו, והתפארת הוא ענין חיצוני שבו

יתפאר לפני אחרים, עפ"ז יאמר שה' בעצמו נמצא לפניו הוד והדר, כפי רצונו הפנימי וכפי הרצון המתגלה, ומזה נשתלשל **עז ותפארת במקדשו**, שמן ההוד הפנימי שנמצא בעצמו נשתלשל העוז במקדשו, שבו מנהיג העולם, ומן ההדר נשתלשל התפארת, שבו ינהיג הנהגה הפלאיית, שבה יתפאר בכחו הגדול:

פסוק ז

הבו לה' משפחות עמים, אתם משפחות עמים, בל תיחסו שום דבר לזולתו רק לו לבדו, ומבאר **הבו לה' כבוד ועז**, ר"ל כי יש עמים שהודו במציאות האל, רק שאמרו שהגם שברא העולם אינו מנהיג העולם רק מסר ההנהגה למערכת השמים, ודמו אותו כמלך היושב בחדרי חדרים ומסר הנהגת המדינה לשריו ויועציו שהם ינהגו עפ"י החקים אשר חקק מבלי ישנו דבר, ובזה יאות לו הכבוד מצד שהוא הבורא, אבל לא העז ולא המורא, אחר שאין בכחו לשנות דבר, עז"א שיתנו לו בין הכבוד, מצד שהוא הבורא הכל, ובין העז, מצד שהוא המנהיג ובידו לשדד את הטבע, כפי רצונו וכפי הצורך להנהגת הגמול והעונש, ועתה מבאר שני אלה, נגד מ"ש **הבו לה' כבוד**, אומר **הבו לה' כבוד שמו**, כי בצד זה מדמהו כמלך היושב בחדרי חדרים, והוא עצמו אינו ניכר לבני עמו, והכבוד שנותנים לנותנים לשמו, ובזה תדמו כעבדים נושאי מנחה לחצרות המלך ואינם מגיעים אל היכל המלך פנימה לראות פניו, כי הוא נסתר מבני עמו, ור"ל בצד זה שתכירו שהוא הבורא מגיע לו הכבוד והרוממות מצד זה **והמנחה שתשאו** לשמו **תניחו בחצרותיו**, כאילו העולם כולו הוא חצר המלך הזה ששם נצבים שריו ופקידיו שמקבלים המנחה שתביאו אל המלך, כי הם העומדים תחתיו בזה, עתה מוסיף לאמר (נגד **הבו לה' עז**) **השתחוו**, אבל דעו כי באמת מן החצרות האלה שבאתם לשם תגיעו עד היכל המלך, כי באמת אינו יושב נבדל מן העם, רק מוכן להתראות לפני המבקרים חצרותיו ומקדמים פניו במחנה, ובעת תראו את המלך עצמו **השתחוו**, אבל דעו כי באמת מן החצרות האלה שבאתם לשם תגיעו עד היכל המלך, כי באמת אינו יושב נבדל מן העם, רק מוכן להתראות לפני המבקרים חצרותיו ומקדמים פניו במנחה, ובעת תראו את המלך עצמו **השתחוו לפניו** ביראה ופחד **בהדרת קדש**, שמצד הזה שמתגלה בהדרו יתרומם על החקים הטבעים ויפליא פלאות כפי רצונו, שזה נקרא בשם קודש, שהוא מה שיתנשא על הטבע, ובעת מתראה לבריותיו בהשגחתו הפרטיית אז יתעלה מחקי הטבע הקבועים אל הקדושה והפליאה, וזה הדרתו הדרת מלך, שאינו צריך אל שרים ופקידים עוזרים לו בהנהגה, כי הוא משפילי לראות בשמים ובארץ, ובזה **חילו מלפניו כל הארץ**, שעי"ז מגיע אליו היראה והפחד, מצד שבכחו להרוס את הטבע ולהנהיג הנהגה השגחיית:

פסוק י

אמרו בגוים, עפ"ז תודיעו בגוים, כי **ה' מלך**, שלא מסר מלכותו והנהגתו לשרי צבאות ולכחות הטבע רק הוא בעצמו מולך ומנהיג, ואז תכירו כי גם ההנהגה הטבעיית כולה נסים נסתרים, וכי ערך את הטבע באופן שעמה ימצא ג"כ המשפט לגמול ולענוש, והנהגת העולם אינה קבועה רק לפי הטבע לבד, רק **שהגם שתכון תבל בל תמוט** בכל זה **ידין עמים במישרים**, שהגם שחקי הטבע ערוכים וקבועים ולא ימוטו לעולם, בכ"ז ערך בחכמתו את הסדר בטעיי באופן שיסכים עם הסדר ההשגחיי לפי המעשה, עד שהגם שהתבל מכונן על חקי הטבע, בכ"ז ידין עמים לפי הגמול או העונש, חקי הטבע ימשכו לפי מעשי בני אדם, כמ"ש אם שמוע תשמעו אל מצותי ונתתי מטר ארצכם בעתו, פן יפתה לבבכם וכו' ועצר את השמים:

פסוק יא

ישמחו, ומצד זה **ישמחו השמים ותגל הארץ**, יש הבדל בין שמחה ובין גיל, השמחה היא התמידית, והגיל הוא על דבר מתחדש, ובעת תתנהג ההנהגה לפי הסדר הקבוע יצדק **שמחה** על דבר הטוב המתמיד, ובעת יבא הטוב לפי המעשה לא לפי החק הקבוע, יצדק **גיל**, ואחר שהנהגת ה' מצד זה מסודרת בין טבע והשגחה, שהשמים פועלים תמיד לפי סדורם הטבעיי המתמיד והם ישמחו תמיד, ובכ"ז תגיע ההנהגה אל הארץ לפי המעשה ויתחדש שם טוב ושפע לפי הגמול לא לפי החקים המסודרים, ויצדק בה גילה, ובאר איך ימצאו שני אלה ביחד, שהגם שישמחו השמים בכ"ז תגל הארץ, ר"ל שהגם שהשמים ומערכתם ילכו מהלכם הטבעיי והטבע תנהג כמנהגה, בכ"ז תונהג הארץ לפי ההשגחה ולפי הגמול והמעשה, שזה יהיה, או על ידי **שירעם הים ומלואו**, שלפעמים יצא הים וישטף את העולם אם העולם חייבים, ולפעמים **יעלז שדי וכל אשר בו**, או **אז ירננו כל עצי יער**, דהיינו שהגם שהשמים לא ישתנו ויתנו גשמיהם כמנהגם, בכ"ז תתפעל הארץ כפי המעשה, שאם כפי הטבע ראוי שירדו גשמים מועטים בכ"ז יעלוז שדי וכל אשר בו, כי ירדו הגשמים רק על השדות ויעשו פרי תבואה, ולפעמים כשיהיו חייבים וראוי לפי הטבע שירדו גשמים מרובים, ירדו הגשמים על היערות לא על שדי תבואה וירננו כל עצי יער כמ"ש חז"ל בר"ה, ובאופן זה הגם שישמחו השמים בכ"ז תגל הארץ, כי בארץ ישתנה הדבר לפי הגמול והעונש:

פסוק יג

לפני ה' כי בא כי בא, אמר פה שני פעמים כי בא, כי ביאתו זאת תהיה ע"י אמצעי באמצעות הסדר הטבעי, כאילו בא תחלה והשפיע הסדר הטבעיי בשמים, ובא שנית

לשפוט הארץ, שהגם שהסדר הראשון הולך כפי דרכו הטבעיי, תשפט הארץ לפי מעשה בני אדם, ובזה יתתפו ב' הנהגות ביחד, כי **ישפט תבל בצדק ועמים באמונתו**, שמבואר אצלינו כי אמונה שבא על הנהגת ה' הוא מה שינהיג עפ"י הטבע הקבועה, שהיא אמונה אומן מראשית קדומים, והצדק הוא כשיעיין על מעשה בני אדם, וינהיג לפי הגמול והעונש, ובצד זה שינהיג הנהגה השגחיית באמצעות הטבע תתקיים בין הצדק ובין האמונה:

פרק צז

פסוק א

ה' מלך מבאר שע"י מלוכת ה' באופן זה שהיא ההשגחה באמצעות הטבע, עי"כ **תגל הארץ**, שכלל הארץ תשיג גילה, שגדרה הוא השמחה על דבר מתחדש, כי הנהגת הארץ תתחדש שיסכים כפי רצון ה' אל הגמול והעונש, **וישמחו איים רבים**, ר"ל שהגם שבכלל הארץ יהיה חידוש בהכרח שתסכים הטבע עם הגמול והעונש, בכ"ז בחלקי הארץ וקצת האיים יהיה שמחה תמידית, כי הטבע לא תשתנה בפרטים רק בכלל, שזה ההבדל בין השגחה הנסיית הגלויה שידבר עליה בסימנים הבאים, ובין ההשגחה באמצעות הטבע שמדבר עליה פה, שבהשגחה הנסיית תתחודש שינוי גם בפרטים, והנס יהיה גם בעבור איש אחד או אומה אחת, אבל ההשגחה באמצעות הטבע לא יהיה שינוי טבע בעבור פרט אחד, שזה נס גלוי, רק ה' יערך טבע הכללית לפי המעשה והגמול והעונש, למשל שיהיו גשמי השנה כפי הראוי לפי מעשה בני העולם, ובכ"ז בפרטים לא יהיה שינוי, עד שהגילה על התחדשות הטובה לפי המעשה לא יהיה רק בכלל הארץ, אבל לא באיים בפרטיים שהם ישמחו בשמחה התמידית כפי הטובה הכללית, כי ה' יערך כלל הטבע מסכים עם ההשגחה, עד שידמו שהכל טבע ומחויב, ואחר שערך ה' את הכלל לפי רצונו (שזה ענין גילה) לא ישתנו הפרטיים אם לא בדרך השני שהוא נסיי לגמרי והנס גלוי:

פסוק ב

ענן וערפל, מצייר בצד הזה שההשגחה נסתרת ואינה ניכרת לכל, כי רבים ידמו שהעולם נוהג המנהג הטבעי המחויב מן המערכת, וימשיל כאלו **ענן וערפל** סוככים **סביביו** בל יראהו אדם ולא ישיגהו, כי השגחתו נסתרת, ובכ"ז **צדק ומשפט מכון כסאו**, שההנהגה השמיימית שנקראת כסא ה', כמ"ש ה' בשמים הכין כסאו, מכון כסא ההנהגה הזאת ערוכה לפי חקי הצדק והמשפט, לכפי הגמול והעונש עפ"י מעשי דור, והגם שהמנהיג העליון מסוכך בענן וערפל, בכ"ז בעת אשר **אש לפניו תלך**, יצייר כאלו מן הענן אשר

סביבותיו יצא אש וברקים **ותלהט סביב צריו**, והוא שיעניש את הרשעים בהגחתו, אז **האירו ברקיו תבל**, אז יסור החשך, והתבל תתמלא אורה מן הברקים האלה, לראות מי השולח את הברקים, שהם שלוחי השגחתו להעניש את צריו, ובזה **ראתה ותחל הארץ** מיראת העונש:

פסוק ה

הרים, מצייר כי בצאת הברקים האלה שלוחי השגחתו מן הענן והערפל אשר שם האלהים המשגיח, ויגיעו אל ראשי **ההרים**, **ימסו כדונג** מפני האש, ואז יכירו כולם כי זה **מלפני ה'**, לא מפני האלילים **מלפני אדון כל הארץ**, ור"ל כי בעלי הצאב"א ייחסו כל תולדות הטבע לבני אלים, שיחסו להם כח אלהות והיו מיחדים לכל כח טבעי אליל מיוחד מושל עליו וכן לכל מדינה ואקלים אדון אחר שהוא כוכב מיוחד המשפיע שם, וכאלו הארץ יש לה אדונים רבים, שכ"א עושה ופועל במקומו ועל מה שהוא ממונה עליו, אבל עתה יראו שהברקים והמסת ההרים אינו בא ע"י האלילים וטבעיים, רק **מלפני ה'**, ולא בחלק אחד מן הארץ, רק **מלפני אדון כל הארץ**:

פסוק ו

הגידו, ובזה יראו כי הנהגת השמים והמערכת אינה הנהגה מוכרחת לפי חקי הטבע, רק שהיא הנהגה מסודרת לפי הצדק והמשפט, והשמים הגידו צדקו, שעל ידם יגמול ויעניש, ולא בחלקים לבד, כי **כל העמים יראו כבודו**, ור"ל כי לפי דעת בעלי הצאב"א כל העשוי בעולם השפל בא מצד מוסבת המערכת וחיוב התולדות, עד שהשמים במערכתם אינם מביטים על הצדק והיושר כפי המעשה, רק סובבים כפי המחויב במערכתם הגם שיקרה עול לצדיק וטוב לרשע, אבל עתה הגידו שמים צדקו זאת שנית לדעת בעלי הצאב"א כל כוכב מושל ופועל בכחו הטבעי רק על חלק אחד מכדור הארץ, ועל עם מבלתי עם אחר, אבל עתה **יראו כל העמים כבודו**, כי הוא בחפצו מנהיג המערכת לפי רצונו לפי חקי צדקו הנהגה כוללת את כל העמים, וממילא **יבושו כל עובדי פסל**, ר"ל בין עובדי פסל, בחשבם שע"י הפסל יורידו עליהם רוחנית איזה כוכב מן הכוכבים, או מן חילי השמים, ובין **המתהללים באלילים**, בחשבם שהם או ארץ מושבותם, מושגח מאיזה אליל המשפיע עליהם יקר וגדולה, כי עתה יראו כי **לו השתחוו כל אלהים**, שכל כחות הנמצאות משתחוים לפניו, מכירים שהוא מושל עליהם להנהיגם כחפצו:

פסוק ח

שמעה, ר"ל והגם שהנהגת ציון היא גבוהה ונעלה מן ההנהגה שהזכיר פה, שהיא ההנהגה באמצעות הטבע, כי ציון וירושלים יונהגו בהנהגה נסיית השגחיית אישיית

המשדדת כל חקי הטבע כמו שיתבאר, בכ"ז בעת שמעה כי השגיח על כלל העמים להנהיג הנהגת המערכת לפי חקי הצדק והמשפט, **תשמח ציון למען משפטיך** אלה:

פסוק ט

כי אתה, כי ע"י משפטיך, א. נעשית **עליון על כל הארץ**, שיכירו הכל שאתה העליון והסבה הראשונה, ב. כי **מאד נעלית על כל אלהים**, שכל כחם מאתך, ולא כפועל בהכרח רק כפועל ברצון ובמשפט וצדק, שבזה נעלית על כולם, כמשיהם מוכרחים ובלתי יודעים ובוחרים במעשיהם:

פסוק י

אהבי ה', אחר שבאר את ההשגחה הכללית באמצעות המערכה והטבע שבה מנהיג את כלל העולם, משיב פניו אל ישראל וצדיקיהם ואומר אתם **אוהבי ה' שנאו רע**, כי אתם לא כיתר העכו"ם שהנהגתם טבעיית, וההשגחה עליהם היא כללית לא אישיית, כי אינם דבקים בה', ולכן יעבדו לצבא השמים, כמ"ש אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים, כי אתם הדבקים בה' אלהיכם, כבן הנתון תחת השגחת אביו שמשגיח עליו בהשגחה פרטיית מקפת כל ענייניו מצד האהבה, שלכן תקראו אתם אוהבי ה', ולכן לכם לשנוא את הרע, כי אהבת ה' היא אהבת הטוב המוחלט, כי הוא הטוב המוחלט ושורש הטובה, כי אתם אינכם תחת המערכת רק מצד **ששומר נפשות חסידיו מיד רשעים יצילם**, שמצד נפשותיכם שהיא חלק אלוה יש לו דיבוק ואהבה עמכם כאב את בנו, עד שהוא שומר נפשות חסידיו, כל נפש ונפש ביחוד בהשגחה אישיית, ומצד השמירה הזאת מיד רשעים יצילם, לא כעכו"ם שההשגחה עליהם היא כללית וכפי חיוב המערכת, עד שלא יצוייר שיצילם בפרטות מיד רעת בעלי הבחירה, ובזה המה מובדלים, א. בשמירה אישיית, ב. כי **אור זרוע לצדיק**, שנמצא זרוע בם אור האלהי, שהוא כמו זרע זרוע בנפשם המוכן לפרות ולהרבות אם ישקוהו ויצרוהו ויעבדוהו כזרע המוכן לפרות ולרבות, כי מי ששומר נפשו ועובד עבודתה, יגדל האור הזרוע ויפרה עד יהיה אור שבעתים, כמ"ש וארח צדיקים כאור נוגה ויתפלש עליו האור הגדול הנבואיי, ובזה **לישרי לב שמחה**, שישמחו שמחה הרוחנית ע"י אור האלוה הזורח בנפשם בהלו נרו על ראשם, כמ"ש אור צדיקים ישמח:

פסוק יב

שמחו צדיקים בה', כי הוא דבוק עמכם בדבקות אהבה, ועי"כ יעשה עמכם נסים ונפלאות בענין קדוש נעלה על הטבע, ואתם **תודו לזכר קדשו**, לא תודו על הנהגה טבעיית רק על זכר הנסים שהם בקדש למעלה מן הטבע:

פרק צח

פסוק א

מזמור, עתה יתחיל לדבר מן ההנהגה הנסיית, עת שה' מנהיג העולם בבלתי אמצעי, שלא ע"י חקי הטבע הכוללים רק בהשגחה אישיית, ומשדד חקי הטבע לגמרי, ויאמר **שישירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה**, שהנפלאות הם ענינים שהם מופלאים מחקי העוה"ז ומנהגיו והנה הנהגת הטבע מיוחסת אל ידו השמאלית, וההנהגה הנסיית היא מיוחסת אל ידו הימנית (כמ"ש תעוז ידך תרום ימינך כמש"ש שמציין שהימין מתגבר על השמאל), ובזה יש שתי מדרגות, שלפעמים תנהיג הימין כפי מעשי התחתונים וכפי זכותם והערתם, ולפעמים יהיה זה בתערותא דלעילא שלא מצד זכות הדור, ומבואר אצלנו שבעת שישדד המערכה ע"י הזכות נקרא שפועל בימינו, ובעת שישדד המערכה שלא ע"י זכות ומעשה, נקרא שפועל בזרועו, כי הזרוע הוא הפרק העליון של היד שהוא המניע את היד, ומצייר שגם ראשית התנועה וסבתה היא מאתו (ומש"ש במ"ש נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו (ישעיה ס"ב) ובכ"מ). וז"ש כי **הושיעה לו ימינו**, שהוא הנסים שיעשה ע"י זכות הדור או **זרוע קדשו**, מה שיעשה שלא בהשקף על מעשה הדור כלל:

פסוק ב

הודיע, מבואר אצלנו כי הישועה והצדקה הבאים סמוכים בכתבי הקדש, תציין הישועה את הפעולה שיעשה לצורך תשועת ישראל, או תשועה כללית אל כל העולם שהיא תכלית מעשיו ותיקון העולם כלו, והצדקה תציין המדה שבעבורה יפעל את התשועה, וצדקה האלהית היא תעורר ותסבב את הישועה ואמר (ישעיהו נ"ו:א') כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות, יצייר שהצדקה נמצאת תמיד אצלו יתברך, רק שמסתתרת ונעלמת לפעמים וצריך שתגלה, אבל התשועה אינה במציאות תמיד וצריך שתבא, וכן אמר פה **הודיע ה' ישועתו**, נגד מה שאמר תחלה בהשגחה הנסתרת בדרך הטבע, בשרו מיום אל יום ישועתו, אמר שעתה א"צ שבני אדם יבשרו זאת, כי ה' עצמו הודיע ישועתו, ופרסם אותה, כי היא התשועה נגלית ונודעת לא נסתרת בדרך הטבע, וכן הצדקה שהיא סבת התשועה שהיתה נעלמת עד עתה, עתה **גלה את צדקתו לעיני הגוים** בפרסום גדול, ויאמר כי ה' עשה הנפלאות האלה מפני ג' דברים א. מפני עצמו ומדת הצדקה העליונה, שעז"א **לעיני הגוים גלה צדקתו**, ב. עשה כן מפני כי **זכר חסדו לבית ישראל**, ג. מפני כי **זכר אמונתו לבית ישראל**, מפני ההבטחה שהבטיח להושיעם, כמ"ש כי לשמך תן כבוד על חסדך על אמתך **ראו** ר"ל ובזה נבדל פרסום זה מהקודם, שתחלה אמר ספרו

בגוים את כבודו בכל העמים נפלאותיו, שהוא, א. שלא יראו בעין ובחוש רק יספרו זאת המשכילים בעמים, ועתה **ראו** בעיניהם, ב. שתחלה לא הכל ישכילו, שהעכו"ם הפחותים לא יראו רק את כבודו לא את נפלאותיו כמש"ש, אבל עתה **ראו כל אפסי ארץ**, ג. שיראו את **ישועת אלהינו**, שמבואר אצלינו ששם אלהים הבא בכינוי מורה הקשר והדיבוק שי"ל עם ישראל, שיראו כי התשועה הזאת מיוחדת מצד שהוא אלהינו ביחוד, ששכינתו בתוכנו והשגחתו דבוקה בעם קרובו:

פסוק ד

הריעו, הדרך הוא שבעוד שהמלך סגור בהיכלו יזמרו העם שירים וזמירות לכבודו עלי הגיון בכנור, אבל בעת יצא מהיכלו ויתראה אל העם יריעו כולם תרועה גדולה וזה האות כי בא מלכם בתוכם כנזכר לעיל (צ"ה א'), ובזה מצייר פה תשועות ה' כעצם מופשט, כאלו ה' בעצמו מתגלה לבני תבל בכבודו, ולכן **הריעו לה' כל הארץ** לאות כי בא בתוכם, ואח"כ **פצחו ורננו וזמרו** על מעשיו ושבחיו, ומוסיף לאמר שכן יהיה לעולם:

פסוק ה

(ה-ו) **זמרו לה' בכנור, בחצוצרות וקול שופר הריעו**, שיזמרו בכנור לספר תהלותיו ומעשיו המתמידים, ויריעו בקול שופר כי בכל עת שיזמרו לפניו יתגלה בעצמו בכבודו אליהם, שזה ציון השופר והתרועה:

פסוק ז

ירעם, בזה לא אמר ישמחו השמים ותגל הארץ כמ"ש תחלה, כי עתה יתבטל הנהגת המערכת, ולא תהיה השמחה התמידית שבשמים על הנהגתם התמידית, ולא גילה בארץ על ההשגחה הכללית, כי ההשגחה תהיה עתה אישיית, לא בכלל הארץ לבד רק בתבל שהוא הישוב ששם נמצאים בני אדם, שהנס הוא פרטי רק לבני אדם יושבי תבל המיושב, לכן אמר **ירעם הים ומלואו** בעת יצוה שיקרע הים כמו שהיה בעת יציאת מצרים, או תבל ויושבי בה שיתהוו שנוים בתבל המיושב:

פסוק ח

(ח-ט) **נהרות ימחאו כף**, כי יעשה שנויים בנהרות ובהרים, כמו שהיה בירדן ובנחלי ארנון, וזה יהיה **לפני ה' כי בא לשפט הארץ**, פה אמר כי בא פעם אחד כי יבא שלא ע"י אמצעי, ולכן אמר **ישפט תבל בצדק ועמים במישרים**, ולא אמר באמונתו, שמורה על הטבע הקבוע, רק כפי חקי המישרים:

פרק צט

פסוק א

ה' מלך, הנה עת יתגלה ה' במלוכה והנהגה זאת **ירגזו עמים**, כמ"ש שמעו עמים ירגזון, וע"י שהוא **יושב כרובים תנוט הארץ**, כי בצד הראשון בא ציור ה' כמלך יושב בשמים, כי מנהיג ע"י המערכת שבזה כסאו בשמים, ומסדר הנהגת השמים כפי הראוי להנהגה השגחיית בצד ובמשפט, אבל עתה יצייר כיושב בארץ ושוכן על הכרובים, שהוא ציור אל ההנהגה הנסיית שבא ע"י המלאכים משרתיו עושי רצונו, שהם בעלי כנפים שזה ציור הכרובים, ומצד זה תנוט הארץ מחרדת המלך הגדול השוכן בה:

פסוק ב

ה', עתה החל לסדר שלש מדרגות אלה וההבדל שביניהם, ושיעור הכתובים, בעת אשר בציון גדול וכו' אז יודו שמך וכו', ובעת אשר עז מלך משפט אהב וכו', אז רוממו ה' אלהינו והשתחוו להדום רגליו, ובעת אשר משה ואהרן בכהניו וכו' אז רוממו ה' אלהינו והשתחוו להי' קדשו, חושב שלש מדרגות, א. בעת אשר ה' **בציון גדול ורם הוא על כל העמים**, ויש הבדל בין גדול ובין רם, הגדול מתפשט בכמות מלמעלה למטה, כמו עמוד הנצב בארץ וראשו בשמים, שכ"א ישיג ממנו כפי גדלו, שהננס יחזיק בתחתית העמוד והענק יחזיק באמצעו, ובציור הזה ימצא ה' בציון, שכ"א ישיג ממנו לפי שלימותו אם מעט ואם הרבה, והוא נמצא עם כל איש ישראל גם עם הקטן שבהם, אבל הדבר הרם, כמו כוכב בשמים, אין שום אדם יכול להשיג אותו ובדמיון הזה נמצא ה' אל העכו"ם, כמ"ש רם על כל גוים ה', שאומרים שהוא בלתי מושג כלל, ושאינו משגיח כלל בעולם השפל, עפ"ז יאמר בעת שה' רם על כל העמים והוא בעת שמסרם להנהגת המערכת ואינו מראה להם השגחתו כלל, רק שהוא גדול בציון, ששם הוא משגיח ומושל ממשל רב, אז. **יודו רק שמך**, אז לא יודו לו בעצמו רק לשמו, שההודאה לשמו מורה ששמעו שמעו למרחוק, ולא השיגו את עצמו, שכן אז לא ידעו מה' רק מה שהשיגו ממה שנתפרסם ממעשיו שעשה בציון, שע"י שמע השגחתו בציון יודו לאמר **גדול ונורא קדוש הוא**, שלשה התוארים האלה כוללים שלש הנהגות שידבר בהם בסימנים אלה, שם גדול מורה שהוא ראשית הסבות ואחריתם, וש נורא מורה שיוכל לערך המערכה ולשדדה שתסכים עם הנהגתו, ושם קדוש מורה שהוא מרומם על הנהגה הרגילה באמצעות הטבע רק יפליא פלאות בימינו ובזרוע קדשו באופן נשגב נסיי מרומם מחקי העוה"ז וסדריו:

פסוק ד

ועז, (מדרגה ב) בעת **שכוננת עז מלך אשר משפט אהב על המישרים** בעת שאינך רם על העמים בלתי משגיח, רק אתה דומה כשופט המנהיג הכל במשפט ע"פ הדין, ודומה כמלך האוהב משפט, שכנן עזו על המישרים שיתנהג הכל לפי חקות היושר, עד שהמערכה שהוא כסא ה' מכוננת על המישרים לפעול כפי היושר והצדק, כפי שכנן אותה המלך העליון האוהב משפט, זה יהיה בהנהגת העכו"ם שיתנהגו עפ"י המערכה, שבכ"ז יהיה הנהגת המערכה כפי הגמול והעונש, **משפט וצדקה ביעקב אתה עשית** אולם ביעקב יהיה הנהגה אחרת מעולה ממנו, כי הם לא יתנהגו באמצעות המערכה רק אתה בעצמך עשית בו משפט וצדקה המשפט הוא מה שיתן כפי הגמול, והצדקה הוא מה שיתן כפי הצדקה העליונה שהיא תתן בחסד מצד צדקת אלהים יותר מן הראוי כפי המעשה, ובעת שיתנהג עם כלל העולם במישרים יתנהג עם יעקב במדרגה יותר גדולה שהיא הנהגה מורכבת ממשפט וצדקה, והיא הנהגה נסיית פלאיית לפי הגמול הפרטי שהוא המשפט, ולפי חסד אלהים באהבה מיוחדת שהיא הצדקה שיעשה להם נסים נסתרים, אז **רוממו ה' אלהינו והשתחוו להדום רגליו**, שהגם שעתה מדבר עדיין מעת שאין ה' שוכן בארץ להנהיג הנהגה מיוחדת מאתו לבדו, רק יצויר כאלו השמים כסאו, כי גם הנסים הם נסתרים ויורדים דרך השמים והטבע, בכ"ז הדום רגליו הוא בארץ, דהיינו סוף השגחתו הוא בארץ דרך השמים, ויערך הנהגת הכסא וישיבתו עליה שהיא הנהגת המערכת לפי הדום רגליו והצורך בארץ כפי מעשה וצורך התחתונים, ובזה תשתחוו להדום רגליו, שעכ"פ סוף מסובביו בארץ הם כפי השגחה הפרטיית, ושם **הוא קדוש** ונבדל ומנהיג כפי ההשגחה והפלא, שזה גדר הקדושה, (ואמר קדוש הוא בנסתר כי במדרגה זו עדיין קדושתו מעוטף ומכוסה במסך הטבע):

פסוק ו

משה (מדרגה ג) אבל בעת שנמצאו **משה ואהרן בין כהניו**, **ושמואל** נמצא **בין קוראי שמו**, ר"ל בעת שישראל הם במדרגה כזאת שישרה שכינתו עליהם בדרך פלאיי, וימצא עם כהניו כמו שנמצא עם משה ואהרן, שידמו כהניו כמשה ואהרן בדיבוק אלוה עמהם, וקוראי שמו ידמו כשמואל ומפרש כמו שענה לשמואל בעת קרא אליו וינוסס נס להתנוסס (כמש"ש הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר) כן **קוראי שמו קוראים אל ה' והוא יענם**, וכמו שדבר עם משה ואהרן בעמוד הענן כמ"ש הנה אנכי בא אליך בעב הענן, כן **בעמוד ענן ידבר אליהם**, וכמו שלמשה ואהרן נתן תורה ומצות כן הם **שמרו עדיותיו וחק נתן למו**, עד שנראה לכל כי ה' **אלהינו אתה עניתם**,

לא ע"י שליח ואמצעי, **אל נושא**, כי בעת ינהיג ה' בהנהגה המופלאה הלזו כמו שהתנהג בדורו של משה, אז יעניש על החטא תיכף, כמו שהיה בדור המדבר, וגם יסלח להחוטא תיכף, כי כ"ז שתהיה הנהגה בהשגחה נסתרת יצויר שלא יעניש תיכף בשאין הטבע מסכים לזה, וכן לא יסלח להחוטא תיכף כמ"ש הנה אנכי שולח מלאך וכו' כי לא ישא לפשעיכם, לא כן המונהג בהשגחה הנסיית ע"י ה' בעצמו, יעניש תיכף ויסלח תיכף, כמ"ש רק אתכם ידעתי וכו' על כן אפקד עליכם את כל עונותיכם כאב לבנו שיענישוהו תיכף במריו ויסלח לו תיכף, וז"ש אל **נושא היית להם** וגם **ונוקם על עלילותם** שע"י שיענישהו תיכף יכופר העון תיכף:

פסוק ט

רוממו, אז דומה ה' כשוכן ביניהם וכאלו דירתו בהר קדשו למטה, לא בשמים והארץ הדום רגליו, רק **רוממו ה' אלהינו והשתחוו להר קדשו**, כי שם ה' שוכן וקדוש ה' אלהינו בתוכנו, וע"ז לא אמר קדוש הוא, כי הוא אלהינו ונמצא בינינו:

פרק ק

פסוק א

מזמור לתודה, על הודאה של נס, **הריעו לה'**, שבעת ינהג עפ"י הטבע דומה כמלך הסגור בהיכלו ומנהיג ע"י שריו ויועציו, אבל בעת הנס ידמה כמלך היוצא מהיכלו ומתהלך בין העם להשגיח בעצמו על עניניהם, ואז יריעו כולם תרועה גדולה להמליכו, כמ"ש כל העמים תקעו כף הריעו לאלהים:

פסוק ב

עבדו, יש הבדל בין עבודת ה' ובין העבודה לב"ו, כי העובד לב"ו לא ישמח בעבודתו מצד שאינו בטוח שיקבל עליה שכר, ואף שיקבל שכר אין השכר רצוף בהעבודה עצמה רק בא אחריה, ובזה יעבוד בעצב ככל העוסק באמצעיים טרם ישיג את התכלית, לא כן עבודת ה' שהיא עצמה השכר והתכלית עבודה זו תהיה **בשמחה**, **בואו לפניו ברננה**, הבא לפני בשר ודם לבקש דבר יבא בבכי ובזעקה רק יציאתו תהיה ברננה, אם מלא שאלתו, אבל הבא לפני ה' **יבא ברננה** כי בודאי ימלא שאלתו:

פסוק ג

דעו כי ה' הוא אלהים, ר"ל הוא מקור כל הכחות כולם המתפשטים במציאות והוא המנהיג את כולם, **הוא עשנו**, ר"ל ויחוסנו אליו הוא בד' דברים, א. מצד שעשה אותנו מאין ליש, ב. שאינו דומה כעושה אחר שאח"כ אין לו קנין במעשהו, **ולו אנחנו** ביחוס

הקנין, כמ"ש הלא הוא אביך קנך, ג. מצד ההנהגה שאנחנו **עמו**, ד. מצד שהוא מחיה אותנו ואנחנו **צאן מרעיתו** כצאן שהרועה יכלכל אותם:

פסוק ד

בואו, כשבאים אל בשר ודם באים בשערים בתהלות ושבחים להללו, ואח"כ כשממלא המבוקש יוצאים בתודה, ונצל ה' **תבואו בשעריו בתודה**, כי כב הקדים לכם טובותיו, **ובתוך החצר**, תשיגו גבורותיו ומהלליו **ותבואו בתהלה הודו** וגם א"א להלל ה' מצד עצמו רק מצד טובותיו שנשיג, שע"י התודה על טובותיו נבא בתהלה, ועז"א ע"י **שתודו לו** על טובותיו עי"כ **ברכו שמו** שעי"ז נכיר שבחיו:

פסוק ה

כי טוב ה' בשני מיני ההנהגות שמנהיג, ע"י **חסדו** שהיא ההנהגה הנסיית, ועל ידי **אמונתו** שהיא ההנהגה הקבועה, וכבר בארתי זה בארך בסי' פ"ט:

פרק קא

פסוק א

לדוד מזמור, יספר הנהגותיו בין בענינים שבינו לבין אלהיו בין בענינים שבינו לבין בני אדם, **חסד ומשפט אשירה**, הנהגת ה' הוא אצלי או חסד או משפט, ולא נמצא בה דבר רע, כי הטוב שיתן הוא מצד חסדו לא מצד החיוב, כי מי הקדימני ואשלם, והרע הוא מצד המשפט בעבור רוע המעשים לכפר און ולהתם חטאת, עד שלכן על שניהם אשירה, וכמ"ש חז"ל בין חסד בין משפט אשירה, כי בשניהם **לך ה' אזמרה**, אשבח את ה', או על חסדו או מצד שעשה משפט שזה מצד השגחתו וצדקו, ומצד שמשגיח עלי להתם טומאתי ממני:

פסוק ב

אשכילה בדרך תמים, גדר התמימות הוא שיעשה מעשה הצדק שלא בעבור שום פניה חיצונית מתקות שכר ויראת עונש או בעבור פניה אחרת כמו להתגאות ולהתפאר וכדומה, רק יעשהו מצד אהבת הטוב בעבור שהוא טוב ומצד שצוה ה' עליו, ובדרך ההרחבה יקרא תמים מי שנראה בחיצוניותו שמתמיד בצדק ואינו מט ממנו בשום פעם, ובכ"ז יוכל להיות שאינו תמים בלבו, כי לבו מלא פניות אחרות ותכליות זרות שבעבורם יעשה צדק, ולהבדיל ביניהם נקרא התמים באמת, בשם תם לבב, שהתמימות נשרש בלבו לא בחיצוניותו לבד, ויען שבקל יטעה האדם בעצמו ויחשב שעושה מעשהו בתמימות, ובאמת ימצא בלבו אחרי החפוש פניה נסתרת מכבוד או גאוה וכדומה, יאמר

כי **אשכילה בדרך תמים מתי תבוא אלי** הדרך הזה, שיהיה תמים באמת עד שלא ילך הוא אל הדרך רק הדרך תבא אליו, ר"ל שלא יהיה ע"י הרגל, רק שיהיה מוטבע בנפשו, בענין שהדרך ימצא בטבעו, והבחינה לזה יהיה **כשאתהלך בתם לבבי** אף **בקרב ביתי** שאין שם פניה משבח בני אדם והתפארת, וזה סימן שיהיה תם לבבי, לא תמימות חיצוני, (והנה מי שאינו תמים ועושה מעשהו בשביל פניות חיצוניות הוא ישקיף על התועליות שיגיע לו בעשותו הטוב, ויתירא מן העונש שיגיע לו בעברו על מצות ה', ואצלו לא ישוה החסד והמשפט, ולא יהיה על שניהם בשוה, לא כן התמים באמת הוא ישוה בעיניו המשפט והעונש כמו הטוב והחסד שיקבל מאת ה', וע"ז הקדים חסד ומשפט אשירה שגם זה שייך לענין התמימות):

פסוק ג

לא, מבאר הדבר שיהיה התמימות בין בעשותו טוב, שלא יעשה אל תכלית רצוני שאליו ישית עיניו וכונתו בעת עשותו הטוב עד **שאשית לנגד עיני** (היינו למטרת מעשי) **דבר בליעל**, שבעבורו אעשה הטוב, כמו הצם ומתפלל בעבור כבוד וכדומה, וכן בסור מרע לא יהיה מפני פחד העונש, עד שלא יישנא גוף הרע מצד עצמו רק יסור ממנו מפני פחד העונש, **כי עשה סטים שנאתי** מצד עצמי עד **שלא ידבק בי** במחשבתי כלל:

פסוק ד

לבב, מלבד ששונא מעשה הרע בפועל אין לו נטיה אליו אף במחשבה בלבו, וגדר **לב עקש** הוא מי שטבע לבו שהוא הכח המתעורר ורוח המושל בו נוטה אל ההפך מחקי החכמה ודרכיה, ויש מי שיש לו לב עקש, ר"ל מתאוה לרע עד שצריך ללחום מלחמה פנימית עם יצר הלב להשיבו אל היושר והטוב, אבל **ממני יסור לב עקש**, כי לא נמצא בלבי נטיה כלל אל הרע, ומוסיף לאמר **רע לא אדע**, שכ"כ הטבע לבי על מעשה הטוב עד שלא אדע כלל מה הוא רע, כמו האדם קודם החטא שלא ידע מן הרע כלל, כי לא שלטו ציורים הרעים על תלמי לבבו כלל ולא השיגם וידעם:

פסוק ה

מלשני, עתה יספר הנהגתו עם זולתו, לא יעשה כדרך בני אדם שמקבלים לשון הרע, כי בהפך מי שמלשין את רעהו **בסתר** לא אענש את הנלשן, רק **את המלשין אצמית**, ויותר מזה שמי שמדותיו רעים כמו **גבה עינים** במדת הגאוה, **ורחב לבב** במדת החמדה, **לא אוכל** לסבלו כלל:

פסוק ו
עיני, בהנהגת המלכות, הנה מושלי ארצות הקדם זה היה דרכם לבחור יועצים ושרים שיהיו נאמנים להמושל לצבור הון ולאסוף אוצרות, מבלי לשים לב כלל על טובת המדינה, אבל אנשי שמגמתי היא לטובת המדינה, אבחר היועצים שהם **נאמני ארץ**, ר"ל אנשים נאמנים גם אל הארץ והמדינה, שהם **ישבו עמדי**, וישתדלו בטובת המדינה להצליח יושביה, **הולך** וגם המשרת אותי לצרכי ביתי לא אקח רק **הולך בדרך תמים** שיהיה איש טוב וצדיק:

פסוק ז
לא, ואין חשש שירמה אותי ויחזיק א"ע ברמיה שהוא צדיק ואינו כן, כי **העושה רמיה** הוא עצמו **לא ישב בקרב ביתי** כי הנהגת ביתי מתנגדת אל טבעו, כי בביתי הכל באמת וצדק, ולא יהיה המשרת דובר שקרים ואינו תמים באמת, **כי דובר שקרים לא יכון לנגד עיני**, ויותר מזה כי **לבקרים** בכל בקר, **אצמית כל רשעי ארץ** ואעשה בם משפט חרוץ, שזה יועיל **להכרית מעיר ה'** שלא ימצאו שם **פועלי און** כלל:

פרק קב

פסוק א
תפלה לעני, הוא תפלה על בני הגולה, מצייר איש אחד מן הגולים, או יצייר כלל האומה כאיש פרטי, אשר נפשו עטופה מרוב הצרות מתעלפת ועומדת לצאת מתוך גופו, וזה **תפלה לעני אשר יעטף**, וטרם תצא נפשו **שופך שיחו לפני ה'**, ומתפלל על הגלות והישועה:

פסוק ב
ה' שמעה תפלתי, התפלה היא שפיכת הנפש לפני האלהים בעד הכלל, **והשועה** היא מה שצועק לישועה בעד עצמו:

פסוק ג
אל תסתר פניך ממני, שישגיח עליו לראות בעניו ולשמוע דבריו, זאת שנית שיענהו תיכף וימלא בקשתו:

פסוק ד
כי כלו בעשן ימי, מבאר מדוע מבקש שיענהו מהר, כי הגיע לתכלית האבדון ומצייר את הצרה כאש, ואת הגוף הכללי של האומה כנתון באש עלי מוקדה, והחלקים הנפרדים

ע"י התכת האש ועולים כעשן באויר הם הימים שהוא זמן חייו, **והעצמות** שנשארו **נחרו כבמוקד**:

פסוק ה

הוכה כעשב, מצייר א"ע כצומח, אשר אם תפגע בו השמש ויוכה כח הצמיחה שהיא נפש הצומח, ימולל ויבש, כי אז לא יינק עוד את מזונו שהוא לחות האדמה, כן **הלב** שבי שבו משכן החיים **הוכה כעשב ויבש**, כי כבר פסק מלקחת מזונו **כי שכחתי לאכל לחמי**, ר"ל שה' קבע מין אחד באיצטמוכא שמעורר את הרעבון ויתעורר לאכול, אבל כבר נשכח כח הזן עד שלא יתעורר עוד לאכול לחם:

פסוק ו

מקול, כי בשר המעיים נדבק אל העצמות בסבת קול האנחה, וזה סבה לביטול כח המעכל, כמ"ש (איוב י"ט:כ') בעורי ובבשרי דבקה עצמי ואתמלטה בעור שני כמ"ש זה, ויספר מעמד האומה בימי רדיפת הדת:

פסוק ז

דמיתי, ר"ל תחלה **דמיתי לקאת** הדר **במדבר**, והקאת מחייתו מן הדגים וצריך ללכת בכל יום מן המדבר אשר הוא חונה שם אל הנהרות לצוד הדגים שהוא דרך רחוק, כן אני שוכן במדבריות נפרד מבני אדם, ואני צריך ללכת בהחבא אל הישוב לבקש פרנסתי, ואח"כ שהוקל עול הגלות מעט וניתן לי רשות לשכון בישוב, לא הניחו אותי לגור בעיר רק הייתי **ככוס חרבות**, הוצרכתי לגור בחרבות שלפני הערים נפרד מן העיר:

פסוק ח

שקדתי, ואח"כ ע"י שקידה והשתדלות רב, הוקל גם גזרה זו שאוכל לגור בעיר אבל לא בבית, רק **כצפור בודד על גג**, כן הוצרכתי לגור על פנות הגגות בבדידות:

פסוק ט

(ט-י) **כל**, ולא הייתי ביניהם כאיש מכאובות שמרחמים עליו ועכ"פ אין מחרפים אותו, כי **כל היום חרפוני אויבי** על **כי שקוי בבכי מסכתי**, שבכיתי תמיד על החורבן וזאת חרה להם וחרפוני בעבור זה, **ומהוללי בי נשבעו כי אפר כלחם אכלתי** מפני הרעב:

פסוק יא

מפני, וזה היה **מפני זעמך**, ר"ל אפר כלחם אכלתי **מפני זעמך** שהיא קללתך, שעי"כ הגריס בחצץ שיני הכפישני באפר, **ושקוי בבכי מסכתי מפני קצפך**, שבכיתי תמיד על שידעתי שעודך קוצף עלי, ואבכה בצום נפשי לרצות כעסך, **כי נשאתני ותשליכני**

ואבכה בצום נפשי לרצות כעסך, **כי נשאתני ותשליכני**, שתחלה נשאתי לרום, ואח"כ השלכת אותי מאגרא רמא לבירא עמיקתא, וזה מגדיל הנפילה:

פסוק יב

ימי, אומר הנה אני מתיאש שאראה אנכי עוד זמן התשועה, כי כבר אפסו כחותי ואין לי תקוה, ובכ"ז איני מתיאש מן הגאולה הכללית שהבטיח ה' החי לעולם ודברו לא ישוב ריקם הנה אני מתיאש בין מצד זמני **שימי** דומים **כצל נטוי**, בסוף היום שהצל נוטה ומתפשט וזה סימן שקרוב להיות לילה, כן כבר עברו רוב ימי, ומצד כח גופי ג"כ **אני כעשב איבש**:

פסוק יג

ואתה, אולם אתה ה' אינך משתנה עם הזמן, כי **אתה ה' לעולם תשב** שאתה אין לך התלות בזמן ואתה בלתי משתנה, וגם **זכרך**, דהיינו הפעולות היוצאות ממך שעל ידם זוכרים אותך, הגם שהם נעשים בזמן, בכ"ז אינם כשאר דברים הזמניים הפוסקים, כי הם קיימים **לדור ודור**:

פסוק יד

אתה תקום, ר"ל הגם שאני לא לעולם אחיה, ולא אראה בנחמת ציון, ידעתי כי **אתה ה'** החי לעולם ובלתי משתנה, **תקום להושיע ציון**, וזה מצד ג' דברים, או מצד הרחמים על עניה ושפלותה, ועז"א **תרחם ציון**, או מצד החנינה בעתים מיוחדים לרצון שאז יתעורר לחונן גם הבלתי ראוי, ועז"א כי **עת לחננה**, או עכ"פ אם לא יושעו קודם הזמן ע"י רחמים או עת רצון, בהכרח יושעו בבוא זמן הקץ האחרון המיועד מאת הנביאים, ועז"א **כי בא מועד**, וכמ"ש בעת רצון עניתיך וביום ישועה עזרתיך (ישעיהו מ"ט:ח') וכמש"פ שם:

פסוק טו

כי רצו, וכן תושיעם מצד העם שבעונותיהם החרבת את ציון, שהם כבר **רצו** ופייסו את **אבניה**, שתחלה נחרבה ציון לרצות על עונותיהם, ושפך ה' חמתו על העצים והאבנים, ואח"ז רצו הם את אבניה שנשפך דמם בעבור אבני ירושלים ועל אמונתם, **ואת עפרה יחוננו** שמתאבלין תמיד עליה ונושקים את עפרה:

פסוק טז

(טז-יז) **וייראו**, ר"ל אתה תרחם ציון ואז ייראו גוים את שם ה', והמאמרים מקבילים, **וייראו גוים את שם ה' כי בנה ה' ציון, וכל מלכי הארץ את כבודך כי נראה בכבודו**, השם, מורה על הפרסום מרחוק, והגוים הפחותים שלא יראו את כבוד ה', ייראו מחמת פרסום שמו הנשמע מרחוק ע"י מה שיבנה ציון באותות ומופתים, ומלכי הארץ שהם

משכילים יותר ומבחינים עניני כבוד, הם יראו כבוד ה', שיתגלה אחרי הבנין ויתראה בכבודו הגדול:

פסוק יח

פנה, אמר העני המתפלל תפלה זאת, הגם שימי כצל נטוי ולא אראה את הגאולה, בכ"ז אבטח כי התפלה הזאת שאני מתפלל על הגאולה, הגם שהיא תפלת הערער היא נשמעת מה', (כמ"ש ה' שמעה תפלתי), ור"ל שכל התפלות שמתפללים בעת החורבן, **בין תפלת הערער ה' פונה אליו**, ובין תפלת הרבים, **לא בזה את תפלתם**, וה' שומע כל התפלות האלה ואוסף אותם ושומר אותם ליום נועד, וה' אומר **תכתב זאת לדור אחרון**, ה' מצוה למלאכיו שהתפלה שמתפללים בעת החורבן על הגאולה תכתב בספר זכרון לפניו לדור אחרון, **ועם נברא**, שאז יברא עם, אשר **יהלל יה**, שדור האחרון שיהיה בעת הגאולה הם יהללו יה, על (כ-כא) **כי השקיף ממרום קדשו לשמוע אנקת אסיר**, שנאק וצעק לפניו ממאסרו בזמן הגלות, **ומשמים אל ארץ הביט לפתח בני תמותה**, מצייר שההשקפה לשמוע התפלה היא ממרום קדשו, שמציין שכינת עוזו בקדש למעלה מן המערכת, שמשם ישגיח ושומע תפלה, והפעולה לפתח בני תמותה הוא משמים דרך המערכת, שמסבב הצלתם עפ"י הטבע בנסים נסתרים:

פסוק כב

לספר, ר"ל לפתח בני תמותה כדי שהם יספרו אח"כ שם ה' ותהלתו בירושלים, לעתיד כשיקבצו עמים וממלכות לעבוד את ה', ושם ה' מורה על פרסום שמו שהוא בורא העולם ומחדשו ומנהיגו, זה יספרו בציון, ששם יושבים החכמים והכהנים שהם ידעו את שם ה', ותהלתו הוא מצד דרכיו והנהגתו רחום וחנון, זה ידעו אף ההמון שישבו בירושלים בכל העיר:

פסוק כד

ענה, שב המתפלל ויאמר, הגם שכבר נתיאשתי שאאריך ימים עד שאראה הישועה כמ"ש ימי כצל נטוי וכו' כי כבר **ענה כחי בדרך** ע"י רוב הגליות והטלטול, ובזה **קצר ימי**, בכל זה מתפלל שיאריך ימים עד שיראה הישועה בעיניו, ועז"א **אומר אלי אל תעלני בחצי ימי** מן העוה"ז, **בדור דורים שנותיך**, מציין שהגם שה' למעלה מן הזמן ולא יתכן שנאמר שיש לו שנים וימים, בכ"ז מצד שהוא מנהיג את הדורות, והדורות מתנהגים כפי קצב הזמן מעשה ה' ניכר בכל **דור ודור** כמ"ש וזכרך לדור ודור, מצד זה יתיחסו הדורות אליו כשנים, שכמו ששנות האדם יחשבו כפי מספר הקיפי גלגל חמה, כן יחשבו שנותיו כפי מספר הדורות, שנמליץ על צד המליצה שכל דור ודור הוא שנה של מעלה, ר"ל שבו

יתראה הנהגה חדשה ושינוי בהנהגה והיקף חדש, ועפ"ז יאמר בבקשתו שלא יעלהו אל שנותיו, שהם דור דורים, (שהם שנות ההשגחה העליונה כפי מה שנשיג אותה פועלת בעולם הזמני) לא יעלהו בחצי ימיו, שבזה תהיה השנה העליונה קצרה כמפי הראוי, אחר שאורך השנה העליונה הוא לפי אורך שנות הדור:

פסוק כו

לפנים, כי הנה ראינו שכל המציאות הנתון תחת הזמן לא יעמוד רגע על מצב אחד, כי **הארץ אשר יסדת לפנים ושמים שהם מעשה ידיך**, (מדמה הארץ כיסוד הבנין והשמים כגג הבנין למעלה) ובזה נכלל כל העולם המוחש הנתון תחת הזמן, אין להם מציאות אמתי משתי פנים, א. מצד כי **המה יאבדו**, כי כל שי"ל תחלה י"ל תכלה, ורק **אתה תעמוד** בלי השתנות, ב. שגם בעת קיומם **כולם כבגד יבלו**, כי ההיולי פושט צורה ולובש צורה תמיד, והמשיל בזה שני משלים, א. שכבגד יבלו מעצמם עת יניחו אותו ימים, כי כל מורכב מתפרד, ב. מצד שההיולי פושט את מלבושיו פושט צורה ולובש צורה אחרת תמיד, כמי שמחליף את מלבושיו בכל פעם, ועז"א **כלבוש תחליפם ויחלופו**, **ואתה הוא**, רק שאתה הוא הדבר הקיים כמו העומד בעצמותו ובלתי משתנה, וגם **שנותיך לא יתמו**, שכבר אמרנו שהשנים שיתיחסו לה' הם הדורות המתחדשים, והם לא יתמו, ומפרש מי הם שנותיך, הם **בני עבדיך**, שהם בני הצדיקים, הם **ישכונו**, שהגם שכל המציאות יתבטל, בדור הצדיקים שהם חלק אלוה ממעל עד שיתיחסו אליו כשנותיו (כי בם ובעבורם יפעול שנוים ותמורות בעולם הזמני) הם יתקיימו לעד וישכנו בלי כליה ואבדון, שהגם שתחרב העולם **זרעם לפניך יכון**, לעמוד לפניך בעולם הנשמות לאור באור פני מלך חיים:

פרק קג

פסוק א

לדוד, ידבר על הנהגת ה' וחסדיו עם נפש האדם הרוחנית, איך חושב מחשבות בל ידח ממנו נדח **ברכי נפשי את ה'**, יאמר אל נפשו הרוחנית שהיא בת אלהים וחלק אלוה ממעל, שתברך את ה' על החסדים שעושה עמה, **וכל קרבי**, הוא הגוף שהוא לבוש אל הנפש, יברכו **את שם קדשו**, כי הגוף החומרי לא ישיג את ה' בעצמו כמו שתשיגהו הנפש הרוחניית, רק כשומע את שמו מרחוק, ויברך את פרסום שמו מרחוק:

פסוק ב

ברכי נפשי את ה', היא ברכה פרטית על החסד שעושה עמה ביחוד, **ואל תשכחי כל גמוליו**, שהגמול הוא מה שעושה מפני התפעליות של אהבה שי"ל אל הנפש, שעי"ז הוא מקבלה בתשובה וסולח לעונה כמו שיפרש, וחז"ל אמרו (בברכות יו"ד) שעשה לה דדים במקום בינה (כי התשובה יונקת מבינה כנודע וכמ"ש ולבבו יבין ושב ורפא לו) טעמא מאי חד אמר שלא יסתכל במקום ערוה (תשובה מן העינים אשר זונים אחרי מינות), וחד אמר שלא יינק ממקום הטנופת (תשובה על חטא הבא ע"י כח התאוה):

פסוק ג

הסולח, מפרש מ"ש כל גמוליו, **מה שסולח לכל עונכי**, ובזה הוא **רופא לכל תחלואיכי**, כי העון הוא חולי הנפש, וכמ"ש הרמב"ם בשמונה פרקיו שיש לנפש בריאות וחולי כמו שיש לגוף בריאות וחולי:

פסוק ד

הגואל, ובזה גואל חיי הנפש שלא תרד שחת לשאול ואבדון, וגם **מעטרכי חסד ורחמים**, ומפרש, שמעטר אותה בחסד במה שהוא **המשביע בטוב עדיך**, שבעודה כלואה בגוי' משביעה אותה בטוב נפשי, מה שנתן לה תורה ומצות שהם מזון הנפש מצד חסדי ה' עליה, ונגד מ"ש המעטרכי רחמים, מפרש **תתחדש כנשר נעוריכי**, שבעת תצא מן הגוף תתחדש כנשר אשר ימרטו נוצותיו ויתחדש בנוצות וכנפים חדשים בם יגביה עוף לשמים, כן אחר שתפשט גופה העפרורי תלבש מחלצות בם תעוף אל מעונה ואל בית אביה:

פסוק ו

עושה צדקות ה', הגם שמצד המשפט ודין הגמור היה מחויב שהנפש החטאת היא תמות, אינו מתנהג עמה במדת המשפט רק עפ"י הצדקה העליונה, אשר לא תשקיף על מעשה האדם ועל מדת הדין רק יתחסד עמה כפי מדת צדקתו, **ומשפטים לכל עשוקים** ובמדת המשפטים לא יתנהג רק במה שחטא בין אדם לחברו, שבזה יעשה משפט לעשוקים כפי מדת הדין, ואין מועיל תשובה עד שישיב את העשק:

פסוק ז

(ז-ח) **יודיע**, וזאת הודיע למשה שזה מרדכי ה' שהוא **רחום וחנון ארך אפים** שכ"ז ממדת הצדקה העליונה, וה' הולך בדרכים הללו, ויש הבדל בין דרכים ובין עלילות, שהעלילות הם הפועלות הצומחות מתכונות נפשיות, והנה ב"י הם חושבים שמה שהוא רחום וחנון היה אצלו כעלילות ותכונות נפשיות, שמתפעל ממדת הרחמים או ממדת החנינה, כי

מדות האלה אצל בני אדם שרשם הם מתכונות נפשיות, ע"י שיתעורר לרחמים וחמלה, ונאמרו להם על השי"ת כדי לשבר את האזן כפי מה שהם אצל בשר ודם, עד שהם חושבים שהם עלילות והתפעליות נפשיות, כלשון בני אדם שמרחמים ומאריכים אף, אבל **למשה הודיע דרכיו**, שה' לא יתפעל משום דבר, ואין הרחמים הנאמרים עליו ית' כמו הרחמים הנאמרים אצלינו, רק הם אצלו דרכים ומנהגים קבועים והוא ית' בלתי מתפעל ומשתנה משום דבר:

פסוק ט

לא לנצח יריב, יש הבדל בין **לנצח** ובין **לעולם**, שלעולם מציין העולם של הגוף, ולנצח מציין הנצחיות של הנפש, ויש הבדל בין יריב ובין יטור, שיריב הוא שיריב עמו ומעניש אותו, והנוטר שומר השנאה בלב ואינו מעניש תיכף, אומר שמחסדי ה' שעת יריב עם האדם ומעניש אותו לא יריב עמו בעולם הבא להכרית את נצחיות הנפש רק יריב עמו בעולם הזה, ומשלם לו ענשו פה שהוא עולם זמני לא נצחי, כדי שלא יעניש את הנפש שעונשה נוגע בנצחיותה שהיא לנצח, ולכן לא יטור השנאה לעולם בלב, רק יריב ויעניש בעולם הזה כדי שלא יצטרך לענשו בעולם הבא:

פסוק י

לא, יש הבדל בין החטא ובין העון, שהחטא הוא מצד השוגג או ע"י התאוה והעון הוא ע"י עוות השכל שכופר במצוה או במצוה עליה, ויש הבדל בין עשה ובין גמל, שהגמול הוא לפי התפעליות אהבה או איבה, והנה על החטא לא שייך התפעליות שנאה ואיבה, כי הי' כמוכרח ע"י התאוה או השגגה, ועז"א **שלא עשה לנו כחטאינו** שלא העניש כפי החטא, ומוסיף שגם על העון שהיא במזיד, שע"ז שייך גמול, שיגמלהו כפי שנאתו עפ"י שעשה להכעיס ובשאט נפש, בכ"ז **לא כעונותינו גמל עלינו**, ובזה מפרש מדת ארך אפים שהזכיר בפסוק ח':

פסוק יא

כי כגבוה שמים על הארץ, כמו שמה שנאמר שהשמים גבוהים מן הארץ לא יכנס בגדר ההצטרפות כלל, שלא יתכן לאמר שדבר אחד גבוה מחברו רק אם גם השני יש לו איזה גובה, לא כן בזה שהשמים גבוהים והארץ בתכלית המטה, **כן** באופן זה **גבר חסדו על יראיו**, שאינו לפי ערכם וזכותם, עד שנאמר שנתן להם חסד יותר מן הראוי לפי מעשיהם, רק הוא חסד גמור שאין להם הכנה וזכות כלל לזה, כי מעשיהם שפלים בתכלית, ואין להם ערך כלל נגד חסדי ה' הגבוהים מעל גבוה, (ובזה פירש מדת רב חסד שהזכיר):

פסוק יב

כרחק מזרח ממערב, הנה יש רוחב של מערב ממזרח ורוחק של מזרח ממערב, ר"ל שבצד ההילוך היומי שהשמש הולכת בכל יום ממזרח למערב, מזרח הוא העקר, ונופל על הלשון לאמר כרחוק מזרח ממערב, אבל בצד ההילוך השנתיי שבו תסבב השמש בגלגלה ממערב למזרח, מערב הוא העקר ויפול על הלשון לאמר כרחוק מזרח ממערב, ור"ל שפשעינו רחוקים ממנו רוחק גדול כמו הרוחק של מזרח ממערב שהוא מהלך של שס"ה ימים, לא כרוחק של מערב ממזרח שהוא רק מהלך של יום אחד והמליצה בזה, כי ידוע דעת הקדמונים שתנועת השמש העצמיית היא ממערב למזרח, רק שגלגל היומי מכריח אותה ומסבב אותה בכל יום ממזרח למערב, והיא עצמה תלך בגלגלה ממערב למזרח, ובזה נראה שתנועתה העצמיית היא כבדה מאד ועצלה, אבל התנועה ההכרחית היא נמהרה, וכן הוא בתנועת נפש האדם שתנועתה העצמיית שתלך בדרכי ה' ולשלמותה ואשרה העצמיי היא עצלה מאד, יען שתנועתה ההכרחיית שיניע אותה היצר להבל העולם שהיא חוץ מטבעה, היא נמהרה מאד, ובא בכח גדול וביד חזקה, ומצד זה **ירחיק ממנו את פשעינו**, שאינם התנועה העצמיית לנו רק התנועה ההכרחיית, כרחוק מזרח ממערב שג"כ התנועה העצמיית כבדה מאד, (וזה ממדת החנינה שחשב בפ' ח'):

פסוק יג

כרחם אב על בנים, שזה בא אם מפני הקורבה הטבעיית שי"ל עמהם, אם מפני שיודע טבעם ותכונותיהם שהם שובבים בטבעם ודנם לכף זכות, **כן רחם ה' על יראיו**, מצד שהנפש חלק אלוה וי"ל קורבה עמה, ומצד שיודע שהגוף מעכב בעדה מלכת בדרכי ה', (וזה ממדת רחום):

פסוק יד

כי, מבאר מפני שמכיר ויודע סבת מהירת התנועה ההכרחיות אל החטא, כי **הוא ידע יצרנו**, שיצר הלב מניע את הנפש הפך מדרכי ה', וה' יודע, א. כח היצר שתנועתו חזקה מאד ושולט על כחות הנפשיות, ב. יודע עצלות התנוה העצמיית של הנפש, מפני **כי עפר אנחנו**, והעפר מכביד על הנפש וקשה לה להניע אותו, ר"ל שנקל מאד אל הנפש לחטוא, מפני שיצר הרע כחו רב ותנועותיו וציוריו ממהרות קודם לציורי הנפש אל הטוב, וקשה לה לעשות מעשים טובים שהיא תנועתה העצמיית כי כבד עליה העפר והחומר העכור:

פסוק טו
אנוש, וגם ישקיף ברחמיו על שחיי האדם קצרים, והמה מהבל יחד מהשיג את שלימותו, מצד שני ענינים, א. כי **אנוש כחציר ימיו**, שהחציר מתיבש לפני כל העשבים, וכן חיי האדם קצרים ואין לו זמן לקנות שלמות, ב. כי **כציץ השדה כן יציץ**, כמו שהציץ אין בו ממש גם בעודהו באבו כן גם בחייו ענינו הבל ותהו:

פסוק טז
כי, מפרש נגד מ"ש אנוש כחציר ימיו **כי רוח עברה בו ואיננו**, כמו שהרוח מייבש את החציר כן ימות מהרה, ונגד מ"ש כציץ השדה כן יציץ מפרש **שלא יכירנו עוד מקומו** שאינו דומה כחציר שגם אחר שנתלש יש בו ממש רק כציץ שנובל ואין בו ממש כלל עד שמקומו לא יכירנו עוד:

פסוק יז
וחסד, אולם לעומת זה יעשה ה' חסד עם הנפש, אם נגד מ"ש שהגוף מת ואינו מאריך ימים, הנפש תשאר בהשארותה קיימת לנצח, עד **שחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו**, שאחר שיסתלק מן העולם הזה תלוהו חסד ה' אל עולם השני שהוא עולם הנצחי, ששם יחיה בנעימות נצח, וגם **צדקתו** שמור בעוה"ז **לבני בנים**, וזה לאלה **השומרים בריתו וזוכרי פקודיו** שכן ישמור להם ה' הברית והחסד:

פסוק יט
ה' בשמים הכין כסאו, הגם שהכין כסא הנהגתו בשמים, שהנהגת העולם הולך כפי חקי הטבע הקבועים בשמים, בכ"ז **מלכותו בכל משלה**, ינהיג ג"כ הנהגה השגחיית בדבר מלך שלטון ומושל על המערכת להנהיג ג"כ הנהגה לפי המעשה והשכר והעונש, לשלם לצדיקים כפועל ידם:

פסוק כ
ברכו עתה סיים את דבריו בהזכירו הנהגת ה' בשלשה עולמות אשר ברא, (הא') הברכה והשפע אשר ישפיע ה' בעולם המלאכים על שמצד זה **ברכו ה' מלאכיו**, והמלאכים הם העומדים מוכנים אל משלחת ה' להפליא פלאות ולשדד הטבע בעת הצורך, שזה יעשה ע"י המלאכים שהם למעלה מן הכסא שהיא המערכת כמ"ש שרפים עומדים ממעל לו, ר"ל ממעל להכסא, ואם אין להם חקים קבועים ועבודה קבועה, כי לא ינהיג ה' הנהגה הנסיית רק לפעמים בעת הצורך, וע"כ נקראו מלאכיו, שהמלאך ילך בשליחות נכבד ורק לפרקים, והם **גבורי כח** כי הם ישדדו המערכת בגבורה, והם **עושי דברו**, כי לא ילכו רק בעת אשר יגיע להם דבר מיוחד ופקודה מאת יוצרם, ועז"א **לשמוע בקול דברו**:

פסוק כא
ברכו ה' כל צבאיו, הוא העולם הגלגלים וצבא המערכת והם **משרתיו**, כי הם המשרתים בקביעות לא רק לפרקים, והם **עושי רצונו**, לא ימתינו עד דבור מיוחד, כי הרצון הקדום שרצה בעת הבריאה שאז קבע חקיהם ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור, רצון זה יעשו בקביעות בלי הפסק:

פסוק כב
ברכו ה' כל מעשיו, הם ברואי עולם השפל שהיא גמר המעשה, **בכל מקומות ממשלתו**, כי ממשלתו מגיע גם בעולם השפל הלז, אם ע"י הנהגת המלאכים בדרך הפלאי, אם ע"י הנהגת המערכת בדרך הטבע, **ברכו נפשי את ה'**, כי היא הכוללת כל העולמות, שמצד הגוף היא כטבע עולמית שלמטה שחקיהם קבועים, ומצד עצמה היא כעולם המלאכי' לשדד טבע גופה ולשמוע בקול דברו, וה' הרכיב בה כל מעשה בראשית וכל העולמות, עד שהיא תברך את ה' כנגד כולם, ועמש בזה באורך באה"ש דרוש ג':

פרק קד

פסוק א
ברכי נפשי את ה', אחר שברך את ה' על הנהגת הנפש וההשגחה הנראה בזה, בא לברך על כלל הבריאה שברא את האדם הגדול שהוא העולם, ואיך סדר הכל בחכמה ובהשגחה יתירה שכל אחד תכלית לחברו עד האדם שהוא תכלית כל הבריאה **ה' אלהי גדלת מאד**, ר"ל אתה מצד עצמך כמו שאתה בחביון עוזך, אתה גדול מאד, ואין לנו בזה שום השגה וידיעה, אך בך כלול כל המציאות מראש ועד סוף, שע"ז מורה שם גדול, וכאשר עלה ברצונך הנעלם להוציא את העולמות מעצמותך הנעלם, אז **הוד והדר לבשת**, שהוא התגלות הספירות והאורות העליונות שהם מעטה לבושו, שבם התלבש כהדין קמצא דלבושיה מיניה וביה להוציא יש מאין, ויש הבדל בין הוד ובין הדר, שההוד הוא פנימי מהדר, וכן היה אורות וכלים, אור מקיף לאור פנימי, נשמה ונשמה לנשמה:

פסוק ב
עוטה אור, ספר תחלה בריאת האור, שמן האור הנעלם דלא ידיע ולא אתידע, הוציא אור אחר ההשתלשלות אור השכל והשכליים עד שנתגשם באור המוחש, וכמו שיסתתר הלובש תחת לבושו כן יסתתר המאציל העליון תחת לבוש האורה, וכמו שהאור הבוקע דרך השלמה היא רק נקבי משכיות, ואינו דומה כאור הבוקע דרך החלון, כן התעטף והסתתר תחת האור הזה עד שלא נשיג מן האור הנעלם רק ניצוצות דקות במשכיות לבב,

וכמו שהעוטה מתכסה יותר מן הלובש, כי הלבוש מכוון למדת הגוף ויושג מדת הגוף לפי מדת הלבוש, לא כן העוטה, וכן נעלם המאציל בתכלית ההעלמה, וכבר בארתי בפי' מעשה בראשית שהאור שנברא ביום הראשון לא ניתן בנרתיק עד יום הרביעי שנבראו המאירות, וזה הבדל בין אור ובין מאור, והאור הזה סבב בפעם אחד ונמצא י"ב שעות בכל סביבות הכדור, ועז"א עוטה אור כשלמה **נוטה שמים כיריעה**, אחר מאמר ויהיה אור בא מאמר ויהיה רקיע, ויקרא אלהים לרקיע שמים, וכבר החזקתי בפי' מעשה בראשית כדעת המפרשים ששם רקיע נאמר על מקום עליית האדים בעיגול הנשימה ששם יתהוו העננים והמטר, ושם בארתי שע"י האור נעשה הרקיע, ר"ל התחילו האדים לעלות ונקבע מקום הסגריר ששם יתקבצו בעבים, וזה נוטה שמים כיריעה:

פסוק ג

המקרה במים עליותיו, התחיל לפרש ענין הרקיע הזה ואיך נעשה, שהמים נתקרו כמו תקרה שהוא גג הבנין, ולמעלה ממנו הוא עלית הבנין, כי משם ולמעלה שייך אל גבול השמים, כי אינו ראוי עוד לנשימת כל בע"ח, וגם קראם עליותיו, ע"ש עליית האדים, ועי"כ שם **עבים רכובו**, שהאדים העולים ומתקבצים במקום הסגריר כשיתפשט מהם החום יתהוו מהם עבים, וכאלו ה' רוכב על עב קל הזה, כמ"ש הנה ה' רוכב על עב קל **המהלך**, מיסב על רכובו, שהרכוב הזה הוא **מהלך על כנפי רוח**, שתחת הסוסים המושכים את הרכב ימשכו כנפי רוח את הרכב הזה, ר"ל שהרוחות ישאו את העבים ממקום למקום:

פסוק ד

עושה, התפוצצות העבים והורדת הגשמים יהיה ע"י שני דברים, א. ע"י הרוחות, ב. ע"י חומר הלעקטריא שהוא חומר האש הנמצא באדים, שעת יצא מהם חומר האש ירעים רעמים וברקים, ויתפוצצו העבים להוריד הגשם, והמלאך הוא השליח ההולך ממקום למקום, ויצייר **שעושה מלאכיו רוחות** שהם יובילו העננים למקומם, והמשרת הוא העובד עבודתו ועוש המלאכתו, ומצייר **שמשרתיו** הוא **אש לוהט**, שהחום והאש העצור באדים הם יעשו מלאכת הגשם, שעת ימשוך האויר את אש האדים לחוץ יתקבצו ויהיו לגשם ועל הארץ יריקו:

פסוק ה

יסד, על ידי כן **יסד ארץ על מכוניה**, שהוא מאמר יקוו המים ותראה היבשה, שכבר בארתי בפר' ראשית שתחלה היה יסוד המים מעורב עם יסוד האויר, ועל כן כסה את כל כדור הארץ מסביב, וע"י האור נתהווה הרקיע, היינו שהתחילו האדים לעלות לרקיע

שהוא עיגול הנשימה, ואחר שכל המים היו אדיים מעורבים באויר, עלו כולם למעלה עד עיגול הנשימה, ושם נתקבצו ונעשה מהם עבים וגשם, כפי חק הגשם הנעשה מאדים העולים עתה באויר שיופרש ג"כ מהם האויר המעורב עמהם, וירד למטה מים בלתי מעורבים באויר כמים שלנו, כמ"ש במדרש משל לעשר נאדות נפוחים מונחים בטרקלין הוצרך למקומם הוציא הרוח מהם, שכן הוציא ה' הרוח מן המים ונתקבצו ונתצמצמו וירדו לים אוקינוס ונראה היבשה, (וכמ"ש עוד מזה בפי' איוב סי' כ"ו), ועי"כ **יסד ארץ** שהיא היבשה שקראה אז בשם ארץ, ונעשה באופן **שבל תמוט עולם ועד**:

פסוק ו

תהום, מפרש בפרטות איך היה זה, תחלה היה **התהום** (שהוא הארץ שתחת המים כמ"ש וחשך על פני תהום) כולו **מכוסה** במים **כלבוש** המכסה סביב, עד **שעל הרים יעמדו מים**, שהמים סבבו כל כדור הארץ:

פסוק ז

(ז-ח) **מן גערתך**, המאמרים מקבילים, **מן גערתך ינוסון יעלו הרים**, **מן קול רעמך יחפזון ירדו בקעות**, שיש הבדל בין ניסה ובין חפזון, הנס נס מן הדבר ע"י הכרח, והנחפז נחפז אל הדבר מפני שרצונו בדבר ההוא, שתחלה מה שעלו המים אל הרקיע היה נגד טבעם הקודם, רק שגער ה' בם ונסו ע"י גערת ה' ופקודתו מן המקום שהיו בו, ועלו הרים שהעליה הוא נגד טבע המים, ואח"כ **מן קול רעמך**, שהרעם מפוצץ העננים ומוריד הגשם למטה **ירדו בקעות** למטה, וזה היה כפי טבע המים שטבעם לירד מלמעלה למטה, ועז"א **יחפזון** שנחפזו אל מקומם הטבעי למטה, ונקוו **אל מקום זה** אשר **יסדת להם**, שהוא ים אוקינוס:

פסוק ט

גבול שמת, ואז שם ה' גבול לים סביב **בל יעבורון** את הגבול הזה, **לבל ישובון עוד לכסות הארץ** כמו שהיה בתחלת הבריאה:

פסוק י

המשלח, עתה יספר התועליות שיגיעו מן החקים האלה, ואיך ערך ה' הכל בחכמה לצורך הנבראים, כי ע"י שיעלו המים באדים וירדו אל ההרים יתמצו באדמה ויתהוו מהם מעינים, והם ירדו מן ההרים אל נחלי מים אשר יתקבצו בין ההרים, ור"ל **שישלח מעינים בנחלי מים** אשר הנחלים האלה **ילכון בין ההרים**:

פסוק יא
ישקו, וזה לתועלת החיים שעתידים להבראות, כי **הנחלים ישקו כל חיתו שדי**, וגם החיות **הפראים ישברו** מהם **צמאם**:

פסוק יב
עליהם, ר"ל ועל ההרים **ישכון עוף השמים** קרוב אל המים, (שזה נכלל ג"כ במלת עליהם דהיינו על ההרים והנחלים), ושם **יתנו קול מבין עפאים**, וא"כ היה בזה הכנה אל משכן חיות היבשה ועוף השמים:

פסוק יג
משקה הרים מעליותיו, וכן מן עליות האדים שעולים בגובה ישקה את ההרים שירד עליהם מטר, **ומן פרי המעשים האלה תשבע הארץ**, כי ההרים ישקו מן האדים העולים לגובה והארץ תשבע מן המטר הכללי והנחלים שיתהוה ממנו:

פסוק יד
מצמיח, עתה יספר את הנברא ביום הג', שאמר תדשא הארץ דשא, (כי עד עתה באר שהנברא קודם היה הכנה אל הנברא אחריו, שהרקיע והאדים והמטר היה הכנה אל הנברא מיום ג' ואילך) ואחר ההכנה הזאת, אמר תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע ועץ פרי עושה פרי, שהם ג' מינים, א. **דשא** הוא התלבשות הארץ בעשבים שרובם הם למאכל בהמה, ועז"א **מצמיח חציר לבהמה**, ב. **עשב מזריע זרע**, שהם עשבים הנזרעים בידי אדם, והחשוב מהם הם חמשת מיני דגן שעושים מהם לחם ומברכים עליהם מחשיבותם המוציא וברכת המזון, ועשב זה לא יתהווה ממנו לחם תיכף רק אחר עבודה ויגיעה רבה שידוש ויטחן וילש ויאפה ואז נעשה לחם, וז"ש ועשב **לעבודת האדם להוציא לחם**, שע"י עבודת האדם יוציא ממנו לחם, שע"י עבודתו בהעשב יוציא לחם מן הארץ:

פסוק טו
ויין, ג. ברא עץ פרי ואילני סרק, והחשובים שבעץ פרי הם הגפן שממנו יוציא **יין אשר ישמח לבב אנוש**, והזית אשר ישמש **להצהיל פנים משמן**, והם אשר נבראו לתוספת עידון ותענוג, אבל לא יועילו בלא הלחם הסועד את הלבב, ור"ל שהיין ישמח והשמן יצהיל פנים בצירוף **הלחם אשר לבב אנוש יסעד**, כי בלעדי הלחם ימר שכר לשותיו ולא יצהיל פנים:

פסוק טז
ישבעו, וכן הוכן הגשם לצורך אילני סרק, שמן הגשם **ישבעו עצי ה'** וגם **ארזי לבנון** הרמים והנשאים **אשר נטע**, שהם יש מהם ג"כ תועלת לצורך החיים שנבראו אחריהם,

יען **אשר שם צפרים יקננו**, שהצפרים דרכם לקונן בקן על הארזים הגבוהים **והחסידה** שדרכה לשבת בקן כמו בית מחסה מזרם וממטר, בוחרת **ביתה בברושים** שהענפים רחבים ומגינים בפני המטר:

פסוק יח

הרים, וכן המציא מעון גם לחיות היבשה שצריכים להשגב במקום גבוה מפני הטורפים, ייחד את **ההרים הגבוהים** שיהיו משכן **ליעלים**, **והשפנים** שצריכים **מחסה** מפני חלישותם, ייחד להם שידורו **בסלעים**, באופן שבהשגחתו המופלאת יחד לכל חי מעונו ומקומו בתכלית הטוב והתיקון:

פסוק יט

עשה, עתה שב אל מעשה יום הרביעי, שמלבד השמש שתועלת ידוע מפני האור שכבר הזכיר תועלתו בבריאת האור הראשון, **עשה** גם **הירח** שישמש **למועדים והשמש ידע מבואו**, כי הירח מקבל אורו מן השמש, ועת תשקע השמש יתראה הירח, וכן החצי כדור שלו מאיר תמיד נוכח השמש וצד השני שנגדו שאינו נגד השמש הוא אופל:

פסוק כ

תשת, ועל ידי כן **תשת חשך ויהיה לילה**, וגם זה לתועלת כללי **כי בו** בלילה **תרמוש כל חיתו יער**:

פסוק כא

הכפירים, האריות הצעירים שאין יוצאים ממעונתם ביום, בלילה הם **שואגים לטרף**, וטורפים יתר החיות שיוצאים ג"כ בלילה, **ולבקש**, ר"ל שיוצאים לדרוש **ולבקש** בלילה **את אכלם** שניתן להם **מאל**, היינו שיבקשו את החיות הקטנות שייחד ה' למאכלם:

פסוק כב

תזרח, אולם **בזרוח השמש** אז **יאספון וירבצון אל מעונותם** כדי שאז **יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב**, ולא יירא מן החיות כי הם מתחבאים ביום, באופן שקבע לכל אחד תחומו ושעתו, שהאדם ינוח בלילה והחשך טוב לו אז, והחיות ינוחו ביום מפני האדם:

פסוק כד

מה רבו, עפ"ז יסיים בהפלאה על חכמת ה', שהגם **שרבו מעשיך** בבריות שונות, בכ"ז **כולם בחכמה עשית**, שהכינות לכל אחד את האמצעים שעל פיהם יתקיים ולא יבלע אחד את חבירו, ולבע"ח החלושים הכינות מעון ומשגב מפני החזקים, באופן **שמלאה הארץ קנינך**, וכולם יש להם קיום והמינים לא יכלו, והאישים יתרבו כפי הצורך עד שימלאו הארץ - עד כאן דבר מבריאי היבשה, עז"א **מלאה הארץ**:

פסוק כה

זה הים, עתה ידבר מן הנבראים אשר בים, הנה **הים גדול ורחב ידים**, גם אותו לא הנחת ריק מבריאות ופלאי מעשיך, **שם רמש ואין מספר**, שהגם שלברואי הים לא הכינות לכל אחד מעון מיוחד והגדול מחברו בולע את חברו, לעומת זה **שם רמש בלי מספר**, שההפראה של הדגים אין מספר לו, שבמעי דגה אחת ימצאו ביצים כמה מליאן, עד שלכן **חיות קטנות עם גדולות**, ישכנו הקטנות ביחד עם הגדולות, והגם שהגדולים בולעים בכל יום כמה רבבות מן הקטנים בכ"ז לא יכלו מיניהם, שהדג הגדול (וואלפיש) מאכלו הדגים הקטנים (הערינג) אבל הם מתרבים במספר כ"כ עד שיצר להם המקום בים הקרח ויצאו לאיים רחוקים מספר רב ועצום כנודע:

פסוק כו

שם, וגם **שם אניות יהלכון** לצוד את הדגים, ובתוכם ילכו אניות לים הקרח לצוד את הלויתן, שהוא דג (הוואלפיש), ילכו האניות **לשחק בהלויתן אשר יצרת**, ותחבולות בני אדם ישכילו לצוד את הלויתן הזה, ויחצוהו בין כנענים:

פסוק כז

כולם, אחר שדבר מענין המעון, ידבר מענין מזונותם, הנה בזה **כולם אליך ישברון** לתת אכלם, וגם תתנהו **להם בעתו**, לכל אחד בעת הצריך, ובזה יש שלשה חלופים, לפעמים **תתן להם** מזונותם בצמצום, אשר רק **ילקוטון**, כמלקט פרורים מעט מעט, ר"ל שתתן רק די הספוק ההכרחי ולפעמים **תפתח ידך** לתת להם בשפע רב ביד פתוחה, עד **שישבעון טוב** בכדי שביעה די והותר, ולפעמים **תסתיר פניך**, ולא תתן להם כל מאומה ואז **יבהלון** וגם **תוסף רוחם** שסוף החיים למות, ואז תאסוף את הרוח שנפחת בם, ואז **יגועון וישובו אל עפרם**, אבל בכ"ז לא יתמו המינים הגם שיגועו האישים, כי **תשלח רוחך**, אל הנולדים החדשים ואז **יבראון**, ועי"כ **תחדש פני אדמה**, להושיב עליה ברואים חדשים עלומי ימים ועצמותם מלאו עלומים:

פסוק לא

יהי, ובזה יעמוד **כבוד ה' לעולם**, במה שהבריאה עומדת תמיד בחדושה ככבוד אשר נראה בו בעת הבריאה, וגם **ישמח ה' במעשיו**, שאם היו האישים קיימים תמיד לא היה ניכר כבודו מצד היותו מחדש ובורא, והיו ממרים כבודו בחשבם שהם קדמונים וקיימים בעצמם, אבל ע"י המיתה כולם מכירים את יוצרם ומכבדים אותו, וה' שמח במעשיו, שדור הולך ודור בא ומעשה ה' הוא יהיה לעולם:

פסוק לב

המביט, אולם גם בעת שיעלה ברצונו להחריב את העולם, והוא **מביט לארץ ותרעד** מפני פחד ענשו, וגם כבר **יגע בהרים ויעשנו** ע"י רעש הארץ, ע"י אש היסודי להחריב ערים ומדינות, בכ"ז גם אז עין ה' אל יראיו, ואז יביט רק להאביד ולהעניש את הרשעים, ואז **אשירה לה' בחיי**, כי אז אבין כי נצלתי ונשארתי בחיים ע"י השגחת ה', וגם **אזמרה לאלהי** על **העוד** והיתרון שנתן לי להעניקני כל טוב:

פסוק לד

(לד-לה) **יערב עליו שיחי**, ר"ל השיר יהיה על חיי ועודי, לא על אבדן הרשעים, כי שיר כזה לאיערב לה' כמ"ש מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה ולכן אשירה רק הצלתי ושיר כזה יערב לה', ובכ"ז **אנכי** בפ"ע **אשמח בה'** במה **שיתמו חטאים מן הארץ**, כמ"ש שמחה לצדיק עשות משפט, ולכן אשמח בלבי על תום החטאים, כי עי"ז **ורשעים עוד אינם**, שמעתה לא ימצאו עוד רשעים שירשיעו בזדון, שהגם שימצאו עוד חטאים שיחטאו מצד התאוה והיצר לא ימצאו מרשיעים בזדון לב, כי יכירו משפטי ה' וייראו מלהרשיע, ועי"כ **ברכי נפשי את ה'**, וכמ"ש חז"ל שראה במפלתן של רשעי' ואמר שירה:

פרק קה

פסוק א

הודו, אחר שברך את ה' על הנהגותיו עם האדם, בפרט ברפואת הנפש וגמולה, ועל הנהגת העולם בכלל כפי הטבע אשר יסד בששת ימי המעשה, בא לתת הודאה על הנהגה שניה הנסיית שמתנהג בה עם עם קרובו, ואמר להם **שירו לה'** הודאה פרטיית על הטובות הפרטיות **ויקראו בשמו** לפרסם מעשיו הפרטיים **הודיעו בעמים עלילותיו** שהם ההנהגת והמעשים שיעשה לפי מדותיו רחום וחנון ורב חסד שהוא לפי מעשה בני אדם ולפי השכר והעונש:

פסוק ב

שירו לו, אתם בני ישראל **תשירו ותזמרו לו** ביחוד **ושיחו בכל נפלאותיו** תספרו הנפלאות שעשה למעלה מדרך הטבע:

פסוק ג

התהללו מוסיף **שיתהללו בשם קדשו**, שם קדשו מורה על ההנהגה שנוהג בקדש, שהיא מובדלת מחקות הטבע הקבועים אל הנהגה קדושה מופלאת, וזה יהיה לפי קדושת ישראל ומעשיהם שלפיהן יתקדש שמו גם הוא, כמ"ש ונקדשתי בתוך בני ישראל, וזה

תהלה ושבח לישראל אחר ששם קדשו מקודש ע"י קדושתם, ועי"ז **ישמח לב מבקשי ה'**, כי יראו שנמצא למבקשיו ויתנהג עמהם כפי מדתם, וגם שכל מבקש דבר לא ישמח בעוד שלא מצא את המבוקש, אם מצד שיש ספק אם ימצאהו, ואם מצד שעדן לא הגיע לתכלית מגמתו, והשמחה לא תהיה רק עם השגת תכלית החפץ, בכ"ז **לב מבקשי ה' ישמח**, אסם מפני שבודאי ישיגו מבוקשם, כי הוא נמצא למבקשיו, אם מצד שהבקשה בעצמה היא התכלית, כי ה' לא יושג לעולם רק יבוקש תמד וזאת היא התכלית, וז"ש **דרשו ה' ועוזו**, שעקר הוא הדרישה לא המציאה, כי אין מי שישיג עצמותו רק צריך לדרוש מעשיו, ומצד זה **בקשו פניו תמיד** אחר שהתכלי' הוא שידרשו ויבקשו אותו, והוא דבר שאין לו סוף כי הנדרש הוא בלתי בעל תכלית, וא"כ ההשגה היא ג"כ בב"ת, וא"כ **תמיד תבקשו פניו**, כי כל שתשיגו ממנו תשיגו שלא השגתם, ושצריך דרישה יותר כמ"ש ילכו מחיל אל חיל:

פסוק ה

זכרו, אולם תגיעו למחוז חפצכם להשיגו מתוך מעשיו, ע"י **שתזכרו נפלאותיו אשר עשה** חוץ מדה"ט, והי' בזה ג' ענינים, א. **נפלאותיו**, כמו קריעת ים סוף והעמדת השמש והמן וכדומה, ב. **מופתיו**, שעשה לברר דבריו, כמו הפיכת המטה לנחש וכדומה, ג. **משפטי פיהו**, שהם המכות והעונשים שעשה במצרים שהיה מצד העונש על עונותיהם בדרך משפט, והם היו מובדלים מכל המשפטים שעושה בעולם במה שהיה משפטי פיהו, שאמר בפירוש בפיו שיעשה בהם משפט הזה, והתרה בם תחלה בכל מכה, וגם שכבר גזר כן וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי:

פסוק ו

זרע, זאת תזכרו אתם **זרע אברהם**, שעשה לו ה' מצד שהוא **עבדו**, ועבד אותו באמונה, ואתם **בני יעקב** שהם בחיריו, שבחרם לחלקו מצד הבחירה, כמ"ש זרע ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך כמ"ש שם:

פסוק ז

הוא ה', ר"ל ע"י נפלאותיו תשיגו אותו ותראו כי **הוא ה' אלהינו**, ששם אלהינו בכינוי מורה על הקשר שיש לו עמנו, ועל השגחתו המיוחדת, והגם שעצמותו בלתי מושג הלא **בכל הארץ משפטיו** ונודע ע"י משפטיו והנהגתו:

פסוק ח

זכר, ה' **זכר את בריתו לעולם**, וכן **דבר אשר צוה** זכר **לאלף דור**, והברית שכרת עם האבות הוא דבר הבלתי תלוי בבני אדם אמר לעולם שיורה על הזמן הבלתי מתחלק,

והדבר אשר צוהו לבני אדם שדור הולך ודור בא צוהו לדורות, ומעתה יפרש תחלה מהו הברית, ואח"כ יפרש הדבר שצוה:

פסוק ט

אשר מפרש מ"ש זכר לעולם בריתו, הוא הברית אשר **כרת את אברהם** ואח"כ **ושבועתו ליצחק**, אחר שעם יצחק כרת הברית שנית, שב דינו כשבועה, כדבר שנכפל אצל ה' שני פעמים שדינו כשבועה כמ"ש חז"ל:

פסוק י

ויעמידה, וליעקב העמיד את הברית לחק ונימוס, כאילו הוא דין וחק שמוכרח לקיימו מצד עצמו, **ולישראל** שהוא מדרגה יותר גדולה מיעקב, העמידו **לברית עולם**, שהוא הברית שבו תלוי קיום העולם, כי בעת התעלה ישראל שיהיה למעלה מן הטבע כמו שיורה ע"ז שם ישראל, הוקם ברית הזה אל סדר ההנהגה השניה שבו ינהיג ה' עפ"י דרך ההשגחה, מגביל נגד ברית העולם שבו מנהיג ההנהגה הראשונה הטבעיית, וקשרם זב"ז באופן שאם יבוטל הברית האח' יבוטל גם השני, כמ"ש אם לא בריתי היום וכו' גם זרע ישראל אמאס:

פסוק יא

לאמר, עתה מפרש מ"ש דבר צוה לאלף דור, שהוא מ"ש **לך אתן את ארץ כנען**, ובאר שיתננה להם מצד שהיא **חבל נחלתכם** שמפני שהיא ארץ המיוחדת אל ההשגחה והקדושה והנבואה היא שייך אליכם, שעליכם חלה השגחה האלהית:

פסוק יב

בהיותם, ודבר זה אמר להם בעת שהיו **מתי מספר** בכמות **וכמעט** באיכות ובגבורה, וגם **וגרים בה**, שלא היו שם אזרחיים רק גרים, ובכ"ז אמר והבטיח שיתן להם את הארץ:

פסוק יג

(יג-יד) **ויתהלכו**, והגם שהתהלכו אח"כ מגוי אל גוי, שהגוים הם הקבוצים שאין להם מלך, והעמים הם הקבוצים שי"ל מלך, הנה **בהתהלכם מגוי אל גוי לא הניח אדם לעשקם** ובהתהלכם **ממלכה אל עם אחר** שי"ל מלך **הוכיח עליהם מלכים**:

פסוק טו

אל, הוכיח מלכים וצוה להם לאמר, **אל תגעו במשיחי**, וכן צוה להם **בנביאי אל תרעו**, שהגם שהאבות היו נביאים ומוכיחים ומדברים אל העם נגד עובדת כוכבים, וקראו בכ"מ בשם ה', בכ"ז אל תרעו להם בעבור כי בשמי ידברו, וכ"ז היה דבר צוה לאלף דור:

פסוק טז
ויקרא, עתה ספר איך קיים בריתו לתת להם את הארץ, והסבות אשר סבב לזה, כי באשר היה צריך שירדו תחלה לכור הברזל לצרפם שם בכור עוני, שעמ"ש אברהם במה אדע כי אירשנה א"ל ידוע תדע כי גר יהיה זרעך, והיה גלות מצרים הכנה אל ירושת הארץ, סבב סיבות שירדו למצרים ע"י **שקרא רעב על הארץ**, היינו שגזר הרעב והודיע גזרתו בחלום פרעה, והרעב הזה **כל מטה לחם שבר**:

פסוק יז
שלח, **ולפניהם שלח איש**, והוא היה **יוסף** (**אשר**) **לעבד נמכר**, שאותו שלח לפניהם להחיות להם לפליטה גדולה, והיה מן הצורך שגם האיש ההוא יצרף בכור הברזל ויבחן תחלה וע"כ **ענו בכבל רגלו**, ויותר מזה כי **ברזל באה נפשו**, שהכבל היה יכול אדוניו לתת עליו מצד עבדותו כבלא דעבדא, והברזל נתן עליו מצד שהאשימוהו בדבר אשת פוטיפר:

פסוק יט
עד עת בא דברו, ר"ל עד שבא הדבר שהזכיר למעלה, שהוא **דבר צוה לאלף דור**, שהתעורר דבר ה' שצוה על בני יעקב בל יגעו בהם, ועד העת שבא דברו **אמרת ה' צרפתהו**, שמה שברזל באה נפשו עד עת ההיא היה צירוף וזיקוק בכור הברזל כדי שיעמוד ויבחן בצדקתו:

פסוק כ
שלח מלך ויתירהו מן הכבל, **מושל עמים ויפתחוהו** מן הברזל, כי לפתחו מן הברזל שבא ע"י חטא שנתחייב עליה מיתה היה צריך מושל עמים, שמצד כח גודל ממשלתו היה יכול להעביר את חטאו:

פסוק כא
שמו אדון כבר בארתי בפי' התורה שפרעה העלה את יוסף בשלש מדרגות זה אחר זה, תחלה אמר אתה תהיה על ביתי, ועז"א **שמו אדון לביתו ומושל בכל קנינו**, ואח"כ אמר ראה נתתי אותך על ארץ מצרים, ששמו לשר על כל שרי מצרים, ועז"א **לאסר שריו בנפשו**, ואחר זה אמר אני פרעה ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים, שהעלהו על כל יועציו וזקניו, ועז"א **וזקניו יחכם**:

פסוק כג
ויבא, ר"ל וכ"ז היה הכנה שעי"כ ויבא ישראל מצרים, כמ"ש חז"ל משל לפרה שמשכו את בנה וכו', **ויעקב**, יעקב הוא מדרגה פחותה מישראל, שבבואו למצרים בא במדרגת

ישראל שר וחשוב ואח"כ היה גר ונקרא בשם יעקב, ועז"א **ויעקב גר**, ולא ישבו עוד בערי הממלכה רק **בארץ חם**, וזה היה אחרי שמת יוסף וכל אחיו:

פסוק כד

ויפר, ובכ"ז הפרם ה' מאד עד שהיו עצומים מצריהם, כמ"ש ובני ישראל פרו וישרצו וירבו, ועי"כ **הפך את לבם לשנא עמו**, כמ"ש הבה נתחכמה לו פן ירבה, והיתה השנאה אם מצד העם כמ"ש הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו, ואם מצד שהיו עבדיו של ה' ורצו להעבירם מדתם בל יהיו עבדי ה', ועז"א **להתנכל בעבדיו**:

פסוק כו

שלח, ולכן שלח את משה ואהרן לגאלם, ומשה נשלח מצד שהיה **עבד ה'**, ואת אהרן שלח מצד **שבחר בו** כי הוא וזרעו נבחרו להיות כהני ה', לא כן זרע משה לא נבחרו לזה:

פסוק כז

שמו בם דברי אתותיו, כבר בארתי למעלה (ע"ח מ"ג) שהיה בין המכות אותות ומופתים, שהמכות שהותרו בם תחלה היו אותות, והמכות שלא התרה בם תחלה כמו כנים שחין וחשך היו מופתים, שלא באו לאות על דבר רק לעונש, והיה **בארץ חם** לא בא ללמדם עקרי אמונה, רק בארץ להענישם על פשעם:

פסוק כח

שלח חשך ויחשך, החשך היה המכה האחרונה וסיום השלשה סדרים, שכבר בארתי בפי' התורה שבאו המכות בשלשה סדרים, דצ"ך עד"ש באח"ב, להורות על שלשה ענינים ובסוף כל סדר באה מכה אחת בלא התראה בתחלה, שהם כנים שחין חשך שהיה סיום הסדר ודרך עונש כמ"ש בסי' ע"ח, והיה חשך המכה האחרונה וסיום הסדרים, כי במכת בכורות לא הקשה עוד את לבו ושלחם, ושיעור הכתובים **ששם בם דברי אתותיו ומופתים עד ששלח חשך ויחשיך**, שעד חשך ועד בכלל היו אותותיו ומופתיו, כמ"ש כי אני הכבדתי את לבו למען שיתי אותתי אלה בקרבו, והאותות האלה כולם באו **ולא מרו את דברו** מעתה מתחיל לחשב המכות שבאו עד מכת חשך:

פסוק כט

(כט-ל) **הפך מימיהם לדם**, **שרץ ארצם צפרדעים**, ושרץ פעל יוצא, ויען שעלתה צפרדע אחת ושרצה כקבלת חז"ל אמר שרץ בלשון יחיד:

פסוק לא

אמר ויבא ערב, כי דם צפרדע היו ע"י אהרן שהכה במטהו אבל מכת ערוב אמר ה' בעצמו לא ע"י שליח, ומ"ש כנים אחרי ערוב, כי מכת כנים לא סרה מפרעה, כמו שנראה

מן הכתובים, ומלמד שגם בעת שבא הערוב היו עדיין כנים בכל גבולם ושמשו שני המכות ביחד:

פסוק לב

נתן גשמיהם ברד, דלג מכות דבר ושחין, כי בכל המכות בקש פרעה את משה שיסורו ממנו (שהגם שלא נזכר זה בדם, כי מכת דם נגבל בתחלתו רק על שבעה ימים) אבל על הדבר לא בקש כי תלאו במקרה, ולכן לא חשבו, וכן אמר כי עתה שלחתי את ידי ואך אותך בדבר ותכחד מן הארץ ואולם בעבור זאת העמדתיך וכו', מבואר שלא חשש אל המכה הזאת שלא בא בשלימותו עד מכות בכורות, ומכת שחין לא הזכיר ג"כ מטעם זה, וגם מטעם שהזכרתי למעלה סי' ע"ח שלא היה שם התראה, (כי מה שהזכיר כנים בא ללמד שהיה עם ערוב ביחד, וחשך הזכיר ג"כ רק לומר שהיה סוף המכות, ולכן הזכיר שניהם שלא על הסדר) לכן דלג מכות דבר ושחין, וחשב ברד שפרעה בקש ממשה שיסור הברד:

פסוק לד

(לד-לה) **אמר ויבא ארבה**, הארבה אכל כל עשב, והילק אכל פרי אדמתם, פירות הגדלים באדמה שאין הארבה אוכלם:

פסוק לו

ויך כל בכור בארצם, הבכורות לא הוכו רק בארצם, וראשית אונם הוכו בכ"מ אף שלא גרו במצרים, כנ"ל ס' ע"ח פ' נ"א:

פסוק לז

ויוציאם, ואף שהיה ראוי שיהי להם שנאה עליהם ע"י הבכורות, בכ"ז נתן חנם בעיני העם וישאילום ואף שהיה ראוי שירדפו אחריהם לקחת שאלתם בחזרה אחר שראו שיוצאים בהחלט שלא על מנת לחזור, בכ"ז **אין בשבטיו כושל**, והטעם לזה כי **שמח מצרים בצאתם**, ועזבו הכל בידם, וגם **נפל פחדם עליהם** ולא חרץ כלב לשונו:

פסוק לט

פרש, שאחרי צאתם הלך לפניהם עמוד ענן ועמוד אש, וחוץ ממה שהלך הענן לפניהם כנזכר בתורה היה הענן למסך על ראשם וסביבם כקבלת חז"ל:

פסוק מ

שאל, ואז שאל לחם, וזה היה במדבר סין, **ויבא שלו** כי השלו היה לפי שעה, **ולחם שמים ישביעם**, כמ"ש בשר לאכל ולחם לשבוע:

פסוק מא
פתח צור, וזה היה ברפידים, ותחלה זבו טפין טפין, ואחר כך **הלכו בציות נהר**:

פסוק מב
כי זכר, מוסב על כל הנאמר שיציאת מצרים והרכוש הגדול הבטיח ה' לאברהם וכמ"ש חז"ל שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואח"כ יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, וגם הענן והמים והמן היה בזכות אברהם, כמ"ש חז"ל בב"ר פמ"ח וב"מ דף פ"ו:

פסוק מג
ויוצא עמו בששון, כמ"ש ובני ישראל יוצאים ביד רמה, **ברנה את בחיריו** כמ"ש חז"ל במכילתא שהצדיקים בחירי ה' אמרו שירות ותשבחות:

פסוק מד
(מד-מה) **ויתן להם ארצות גוים**, דלג יתר הנסים מטעם שיתבאר בסימן שאח"ז, וחזר למ"ש אשר כרת את אברהם לאמר שקיים שבועתו ונתן להם ארצות גוים, וגם נתן להם רכושם וקנינם, כמ"ש חז"ל שלכן הוליכם ארבעים שנה במדבר מפני שהכנענים עקרו כל הנטיעות המתין עד שהיתה ארצם מלאה כל טוב, והיה על התכלית בעבור **ישמרו חקיו**, כי לא נתן להם ארץ ישראל אלא ע"מ שישמרו את התורה, והיא הקדמה למזמור שאחריו שיספר איך לא שמרו חקי ה' ותורותיו:

פרק קו

פסוק א
הודו לה', המזמור הזה נמשך אל מזמור שלמעלה, שהזכיר איך שמר ה' את הברית והוציאם ממצרים ונתן להם את הארץ, ודלג יתר הנסים שעשה להם אחר יציאת מצרים כמו קריעת ים סוף ובקיעת הירדן ודומיהם, עז"א כי הם צריכים להודות לה', כי החסד שהתחיל לעשות עמהם עשה גם אחר שחטאו, כמ"ש בפסוק מ"ה ויזכר להם בריתו וינחם כרוב חסדיו, וה' טוב לעמו וחסדו לעולם, רק הם לא הכירו חסדיו ומרו והקציפו בכל דור ודור, כענין כי לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים:

פסוק ב
מי ימלל גבורות ה', ר"ל א"צ להודיע כל הנסים בפרט, מצד שני דברים, א. שגם לספר נס אחד אין לנו אומר ודברים לספר גבורות ה', ועז"א מי ימלל היינו שאין מלה בלשון לבטא גבורותיו, ב. **שמי ישמיע כל תהלתו**, שתהלותיו אין להם שיעור והם בלתי ב"ת,

ור"ל שיודו לה' מצד שהוא טוב ולעולם חסדו, לא מצד עצמו שא"א לספר גבורותיו מצד עצמם:

פסוק ג

אשרי, ר"ל חסדי ה' טובים לעולם, רק שהכל תלוי בהכנת המקבל, אחר שלא נתן להם ארץ ישראל רק על תנאי שישמרו חקיו ומצותיו ינצרו, א"כ **אשרי שומרי משפט** שהם המצות שבין אדם לחברו, **ועושה צדקה** שהם המצוות שבין אדם למקום, להם טוב ואשרי **בכל עת**, אין הבדל בין עתים הקדמונים והאחרונים, כי חסדי ה' לא נשתנו, והשומרים תורתו אשרי להם גם בזמן הזה:

פסוק ד

זכרני, מפני שיתחיל לספר איך ישראל חטאו, ואיך עי"כ נתנו ביד צריהם, בקש שלא יזכירהו ה' לא בין החוטאים ולא בין הנענשים, ויש הבדל בין זכירה ובין פקידה, שהזכירה היא רק שזוכר את הדבר, והפקידה היא בשיתעורר לעשות לו איזה גמול טוב או רע, ובקש **זכרני ה' ברצון עמך**, שלא תזכרני עם העת שהיית עליהם בכעס רק עם הרצון, בעת שרצית אותם כי היה מעשיהם טובים, **ופקדני בישועתך**, שלא תפקדני להעניש אותי עם נענשים, רק בעת שתושיע ותעשה טוב חסד:

פסוק ה

לראות, נגד מ"ש זכרני ה' ברצון עמך מפרש **לראות בטובת בחיריך**, שתזכרני עם בחירי ה' הצדיקים לראו' בטובתם מצד מעשיהם הטובים, ונגד מ"ש פקדני בישועתך מפרש **לשמוח בשמחת גויך** לשמוח אתם על אשרם והצלחתם, ומצד שני אלה אזכה **להתהלל עם נחלתך**, שבמה שיהיו לנחלה לך שזה מורה על קדושתם ועל דיבוק ה' עמהם לעולם, אתהלל עמם אם במעשים הטובים אם בהצלחתם ושמחתם:

פסוק ו

חטאנו, כי באמת **חטאנו עם אבותינו**, שאחזנו מעשה אבותינו בידינו, וחטאנו כמוהם, אולם אנחנו הוספנו על מעשי אבותינו שהם חטאו מצד התאוה או השגגה שזה גדר החטא, ואנחנו **העוינו** מצד עוות השכל והכפירה, **והרשענו** במזיד:

פסוק ז

אבותינו, מבאר חטא אבותיהם, שגם בעודם במצרים חטאו, והנה שם היה להם להשכיל גדולת ה' ויכלתו מצד הנפלאות שעשה לעיני פרעה ולעיני כל מצרים ולעבדו מצד יראת הרוממות, והם **לא השכילו נפלאותיך**, והסתפקו בהם ולא היה להם אמונה שלימה, כי חשבו שנעשו בלאט ותחבולה, ועכ"פ היה להם לזכור חסדי ה' ולעבדו מצד הכרת

הטובה ויראת הגמול והעונש, אבל הם **לא זכרו רוב חסדיך** וכמ"ש ביחזקאל ח' ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ולא אבו שמוע, עד שלכן **וימרו על ים בים סוף** שהסתפקו, ביכלתו וכפרו בטובותיו, כמ"ש הלא זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים לאמר חדל ממנו ונעבדה את מצרים, ומוסיף **בים סוף**, שגם בתוך הים מרו כקבלת חז"ל שפסל מיכה עבר עמהם בים:

פסוק ח

ויושיעם ובכ"ז הושיעם משני טעמים, א. **למען שמו** שלא יהיה חילול השם כמ"ש ביחזקאל כ' ואעש למען שמי לבלתי החל, ב. **להודיע את גבורתו** כדי שהם בעצמם יכירו ע"כ את גבורתו:

פסוק ט

ויגער בים סוף ויחרב, ויותר מזה **שהולכים בתהומות כדמבר**, והוא כמו שבארתי בפי' התורה שנעשו עוד נסים שקרקע התהום נעשה יבש כגריד, ושעלה קרקע הים למעלה שהיי' דרך שוה, כי בתהום הים הוא עמק גדול שא"א לרדת שם ולעלות משם, ועז"א שהוליכם כבמדבר, וכמ"ש (ישעיה ס"ג י"ג) מוליכם בתהומות כסוס במדבר, עיין מש"ש:

פסוק י

ויושיעם מיד שונא, ומוסיף **ויגאלם מיד אויב**, שהאויב איבתו גלויה יותר מן השונא והוא דורש רעתו, וגם הוסיף שלא לבד שהושיעם לפי שעה, כי גם גאלם מרשותו לעולם, מה שהוציאם מארץ מצרים:

פסוק יא

ויכסו מים צריהם, והצרים שהם גדולים מן האויב כי הצר נלחם ומציר בפועל, והם המצרים שרדפו אחריהם, כסו אותם המים, עד **שאחד מהם לא נותר**:

פסוק יב

ויאמינו, ואז **האמינו בדבריו**, כמ"ש ויאמינו בה', **ישירו תהלתו** כמ"ש אז ישיר משה ובני ישראל:

פסוק יג

מהרו שכחו מעשיו, אבל הם שכחו מעשיו במהרה **לא חכו לעצתו**, וכבר התבאר בסי' ע"ח כי תחלה נתן להם שלו ומן ובבואם לרפידים נפסק השלו ונתן להם מים, ועי"כ חשבו שאין יכולת לה' לתת שלשה דברים ביחד וכשנתן לחם ומים א"א שיתן להם בשר, וע"ז היה התלונה בקברות התאוה שלא האמינו ביכולת ה', וז"ש מהרו שכחו מעשיו, ובאמת מה שלא נתן להם בשר תמיד כמו לחם, מבואר במ"ש ויענך וירעיבך ויאכילך

את המן למען ענותך, שלא נתן להם בשר למען ענותם ולדעת את אשר בלבבם, והיה זה מעצת ה' להכניע חמרם ותאותם, והם לא חכו לעצתו זאת, רק **ויתאוו תאוה במדבר**, הפך מה שהיה כונת ה' שלא יתאוו תאוה, **וינסו אל בישימון** הוא מה שנסו הגם לחם יוכל תת כמש"פ שם, וזה ספק ביכולת ה':

פסוק טו

ויתן, במה שהתאוו תאוה **נתן להם שאלתם** ובמה שנסו אל **שלח רזון בנפשם**, והוא במה שבארתי בסי' ע"ח, שאם היו רוצים בבשר רק מחמת תאוה היו פורשים ממנו תיכף כאשר השיגו תאותם, אבל ע"י שהיה בזה כפירה ומינות לא תאוה לבד, כמ"ש וינסו אל בישימון שלא היה מחמת תאוה רק לנסות כח ה' ויכלתו, לכן לא התחרטו, וע"כ מתו בקברות התאוה וישלח רזון בנפשם:

פסוק טז

(טז-יז) **ויקנאו**, לפי הסדר האמור פה מבואר כדעת האומרים שמחלקותו של קרח היה קדם מעשה המרגלים אחר מעשה של קברות התאוה, (ולמ"ד שהיה אחר מעשה מרגלים, צ"ל שחושב לפי חומר החטא והעונש, ולכן סמך העגל ומרגלים ביחד אחר מעשה קרח, שהיה חטאם גדול ביתר שאת), והנה בעדת קרח היו שם שני כתות, שדתן ואבירם ור"ן ראשי סנהדראות היו מתנגדים על השבעים זקנים שבחר משה, כי הם היו קרואי מועד אנשי שם וחרה להם על שלא נח עליהם הרוח, ועז"א **ויקנאו למשה במחנה** שקנאו בסבת משה מה שעשה במחנה, כמ"ש ויאסף משה אל המחנה הוא וזקני ישראל, וקרח היה חולק על הכ"ג נגד אהרן, ועז"א **לאהרן קדוש ה'**, והיה בהם שלשה מיני עונשים, דתן ואבירם נבלעו, ועז"א **תפתח ארץ**, ודתן נבלע לבדו ואבירם היה לו עדה של בנים ובנות שהם עשרה, ועז"א **ותכס על עדת אבירם**:

פסוק יח

ותבער, הענש השני היה האש ששרף המאתים וחמשים איש ועז"א **ותבער אש בעדתם**, ואח"כ החל הנגף שהוא העונש השלישי, ועז"א **להבה תלהט רשעים**, כאלו מן האש נפרד להבה המלהטת מרחוק שהוא הנגף, וקרח לא נחשב שנדון בבלוע ושרפה כדברי חז"ל:

פסוק יט

(יט-כ) **יעשו עגל**, העגל היה קודם ובא מוחר להגדיל חטא קרח שהיה מחלקותם על משה באמרם שא"צ לאמצעי בינם לבין ה' כמ"ש כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה', וזה היה הפך ממה שאמרו תחלה שכאשר בושש משה עשו את העגל כי אמרו שצריכים

לאמצעי בינם לבין ה', ואחר שלא בא משה שהיה אמצעי ביניהם עשו להם אלהים אשר ילכו לפניהם, ואז המירו את כבודם שהוא הנהגת משה שהיה מצד הימין פני אדם, בתבנית שור והנה ענין עבודת אלילים היה שחשבו שה' מסר ההנהגה אל המערכת וכחות הטבע ועפ"ז בקשו תחבולות להפיק רצון מכחות הטבע, כמו שלמדו זאת מן המצריים, ועז"א. **שכחו אל מושיעם**, אשר ראו שהנהגתם היא ע"י ה' שהוא סבת כל הסבות, ממה **שעשה גדלות במצרים**, שגדול מורה שהוא סבת כל הדברים וזה הראה במצרים, כמ"ש בזאת תדעון כי אני ה':

פסוק כב

נפלאות, וכן הראה להם שהוא משדד הטבע ועושה נפלאות, וזה היה כולל בכל ארץ חם, שהמכות התפשטו בכל השייך לגבול מצרים, וגם הראה **נוראות על ים סוף** ששם התיראו מפניו כמ"ש ויירא העם את ה', וזה נגד הגדול הגבור והנורא, **גדלות נפלאות נוראות** ששם הנורא מורה שהוא מנהיג לבדו ההנהגה הפרטית ואין זולתו, והיה במצרים שלשה דברים שהראה להם, א' בזאת תדע כי אני ה' וזה גדולות, ב' כי אני ה' בקרב הארץ וזה נפלאות, ג' כי אין כמוני בכל הארץ וזה נוראות, וכמ"ש בפי' התורה:

פסוק כג

ויאמר להשמידם, ואז נגזר עליהם כליון, ויל"פ שר"ל **ויאמר להשמידם לולי משה**, שכן אמר שלולא משה ישמידם, כמ"ש הרף ממני ואשמידם, שמזה ידע משה שהדבר תלוי בו, וע"כ **עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו**, שהגם שכבר יצא האף ומתו במגפה, לא היה אף מעורב עם חמה פנימית, (שזה ההבדל בין אף ובין חמה כי היה רק אף חיצוני) לא חמה פנימית להשחית:

פסוק כד

וימאסו, עתה מזכיר חטא מרגלים, והיה בזה שני ענינים, א. מ"ש (דברים א':כ"ה) ויאמרו טובה הארץ ולא אביתם לעלות ותרמו את פי ה' היינו שאמרו שהארץ רעה ומשכלת יושביה, ועז"א **וימאסו בארץ חמדה ולא האמינו לדברו** שאמר שהיא ארץ טובה:

פסוק כה

וירגנו, זאת שנית מש"ש ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו ואומר אליכם לא תערצון, ועז"א **וירגנו באהליכם ולא שמעו בקול ה'**, כי אמרו מבלי יכולת:

פסוק כו

וישא ידו להם, כנגד שני החטאים נשבע להענישם בשני עונשים, א. **להפיל אותם במדבר**, שהם עצמם לא יבואו אל ארץ חמדה אשר מאסו:

פסוק כז

ב. **להפיל זרעם בגוים**, שעי"ז נגזר גלות ושעבוד לדורות הבאים כמו שמבואר גם כן ביחזקאל כ' כ"ג, וכמ"ש חז"ל אתם בכיתם בכיה של חנם, **ויצמדו**, כתיב וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב ותקראן לעם לזבחי אלהיהן וגו' ויצמד ישראל לבעל פעור, ספר שמה שנצמדו לבעל פעור לא היה מצד עצמו ומצד המינות, רק שבאו אליו ע"י תאות הזנות אל בנות מואב, ועי"ז קראו להם לזבחי אלהיהן, ועי"ז נצמדו לבעל פעור, ואחר שעקר הסבה היה תאות הזנות לכן כשהרג פינחס את זמרי שב חרון אף ה' מישראל, ופה ספר מן המאוחר אל הקודם ויצמדו לבעל פעור וזה בא על ידי שאכלו זבחי מתים, וזה בא ע"י (כט-לא) **שהכעיסו במעלליהם**, שזנו אל בנות מואב, וזה סבב את הכל ועי"כ פרצה בם מגפה, ולכן כשעמד פנחס ויפלל ועשה משפט בזמרי נעצרה המגפה ותחשב לו לצדקה, כמ"ש והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם:

פסוק לב

(לב-לג) **ויקציפו**, ע"י **שהקציפו על מי מריבה הרע למשה**, וזה **בעבורם** ובסבתם, **כי המרו את רוחו**, שחטא של מי מריבה על שלא דברו אל הסלע, ועל שאמר שמעו נא המורים, ועל שאמר בלשון ספק המן הסלע הזה נוציא לכם מים, ועל שאמר בלשון נוציא כאלו הדבר תלוי בו, כמו שפירשו המפ' איש לפי שטתו, כ"ז היה הסבה לזה על שהמרו את רוחו של משה, שעי"כ **בטא בשפתיו** דברים קשים ודברים שלא כהוגן, ועי"כ לא היה יכול לדבר אל הסלע, כי דיבורו לא היה עושה רושם בעת ההיא שהיה בכעס, וע"כ אמר בלשון ספק, עד שלכל הטעמים שכתבו המפ' בחטא הזה היה סבתו מה שהמרו את רוחו:

פסוק לד

(לד-לח) **לא**, אח"כ בבואם לארץ **לא השמידו את העמים**, ועי"כ **ויתערבו בגוים** (גוים פחותים מעמים), **וילמדו מעשיהם** עד שעבדו **את עצביהם ויהיו להם למוקש**, כמ"ש (שמות כ"ג ל"ג) עד שזבחו לשדים, וישפכו דם נקי עד שחנפה הארץ בדמי, כמו שכתוב כי הדם הוא יחניף את הארץ:

פסוק לט

ויטמאו במעשיהם ויזנו במעלליהם, מעללים הם הפעולות היוצאות מתכונות נפשיות, שאח"כ לא שבו מן המעשים עד שנעשו בם תכונות ומדות בנפשותם לנטות אחרי זנות ורצח וכל מדה רעה, עד ששורש המעשים היה להם עקר בנפשותיהם, שזה גרוע יותר:

פסוק מ

ויחר אף ה' בעמו להענישם **ויתעב את נחלתו**, שם נחלה מציין קשר האהבה שי"ל עמהם ע"י קדושתם והפוכו תועבה:

פסוק מא

(מא-מב) **ויתנם ביד גוים**, בימי שפוט השופטים, ותחלה **משלו בם שונאיהם** ואח"כ **וילחצום** שהוא יותר מן הממשלה, **ואויביהם** שהם גרועים מן השונאים, והגיע דבר עד **שנכנעו תחת ידם**:

פסוק מג

פעמים וזה בא יען **שהצילם פעמים רבות** והם שבו אח"כ לעשות הרע כמ"ש כ"ז באורך שופטים ב' **וימרו בעצתם** שלא היה המרי מסבת התאוה רק היה בעצה ומחשבה ע"י מחשבת מינות לכן **וימכו בעונם**, ע"י שהיה עון בעוות השכל נעשו מוכים ונדכאים לגמרי:

פסוק מד

(מד-מו) **וירא** ולכן גם **כשראה** אח"כ **בצר להם**, והגם **שזכר בריתו** עם האבות והגם **שנחם כרוב חסדיו**, בכ"ז לא הושיעם עוד בגבורת ישע ימינו למעלה מן הטבע לגאלם לגמרי, רק מה **שנתנם לרחמים לפני שוביהם** כמ"ש מ"א ח' ושבום שוביהם וכו' והתחננו וכו' ונתתם לרחמים לפני שוביהם:

פסוק מז

הושיענו, ע"ז בקש שיגדיל חסדו **להושיעם** לגמרי **ויקבצם מן הגוים** כמ"ש ושב ה' וכו' ושב וקבצך מכל העמים וכו' (דברים ל"ב), **להודות לשם קדשך** כי ההודאה בגלות הוא לשמך לא לשם קדשך, ששם קדשו מורה על שמתרומם מן הטבע וההנהגה הרגילה אל הנהגה נערכת לפי הקדושה שזה מקושר ג"כ עם קדושת ישראל שמכונים דרכם בקדש נגד קדושת ה' כמ"ש ושב וקבצך וכו' ומל ה' אלהיך את לבבך וכו' ועז"א **להשתבח בתהלתך** שמלת שבח מורה תמיד שמתעלה על ערכו הקודם או נגד ערך איש אחר, ור"ל שעי"כ נלך מחיל אל חיל ונתעלה ע"י תהלתך, במה שנכוין דרכנו נוכח דרכך מה הוא רחום אף אתה וכו':

פסוק מח

ברוך ה', ובאשר ידע כי יש יום שיקבץ ה' נדחים ויחדש עולמו, ועי"כ הוא תמיד **אלהי ישראל** משגיח עליהם ומקושר באהבתם אומר, כי שם **אלהי ישראל** הוא **ברוך מעולם** הזה שבו מנהיג בנסים נסתרים ובהשגחה מוסתרת, **עד העולם** העתיד שיתגלה שם קדשו בנסים גלוים, **וכל העם יאמרו אמן** ויאמינו ויבטחו **ויהללו** את ה':

פרק קז

פסוק א

הודו, אחר שהזכיר קיבוץ גליות אומר כי השבים מן הגולה יזבחו זבחי תודה על כל הארבעה דברים שצריכים להודות ועל כולם **יודו לה' כי טוב**, ויודו חסדו אשר לעולם, ומבואר כי חסד יאמר על מה שעושה מבלי חיוב ומבלי הבטחה קודמת ואף שאין המקבל החסד ראוי לזה עפ"י מעשיו, וגם חסד אצל ה' במובנו המדויק בא על הנס למעלה מדרך הטבע, כמ"ש בסי' פ"ט ובכ"מ:

פסוק ב

(ב-ג) **יאמרו**, כן **יאמרו גאולי ה'**, אשר הפליא עמהם חסדו בשני דברים, א. **אשר גאלם מיד צר**, ב. **שקבצם מארצות** והשיב נדחיהם **ממזרח וממערב ומצפון ומים**, היינו מאיי הים, ודרום לא חשב כי אין ישוב בדרום:

פסוק ד

(ד-ה) **תעו**, צייר כי בעת גלותם הלכו ונדדו דרך המדבר, ומשם באו **לישימון**, שהוא שמם יותר מן המדבר, ושם **תעו מני דרך ולא מצאו עיר מושב** והיו **רעבים**, ואח"כ היו גם **צמאים** כי המים אזל מכליהם עד שנפשם בהם תתעטף:

פסוק ו

ויצעקו, במדבר ובים אמר **ויצעקו**, ובחולה ובית האסורים אמר **ויזעקו**, כי צעקה גדולה מזעקה, וכן אמר בשני אלה **יצילם**, ובחולה ומאסר אמר **יושיעם**, כי הצלה גדולה מישועה, כי סכנת הים והמדבר גדולה יותר מחולי ומאסר:

פסוק ז

וידריכם, ועשה להם נס במה שהראה להם דרך ישרה שיגיעו לעיר מושב:

פסוק ח
(ח-ט) **יודו**, אז מחוייבים להודות, א. מצד **החסד** שעשה עמהם, ב. מצד הנס **והפלא**, שהגם שאין זה פלא בערך ה', הוא פלא בערך בני אדם **כי השביע נפש שוקקה** נגד צמאים, **ונפש רעבה מלא טוב** נגד רעבים:

פסוק י
יושבי, אולם בעת שבאו לעיר מושב ונצולו מסכנת המדבר, באו לסכנה אחרת ששם התעוללו עליהם עלילות ברשע והושלכו לבית האסורים, כמ"ש כאשר ינוס איש מפני הארי וכו', ושם מר להם, א. מצד המקום, שנכלאו שם בחשך וצלמות, ב. מצד שהם **אסורים בעני** שמענים אותם בענוים **וכבלי ברזל** לבל יברחו:

פסוק יא
כי, ובאר שמה שבאה עליהם הרעה השנית, (אחר שעשה להם נס מרעה הראשונה), זה היה ע"י מה שאחר שנעשה להם נס ונצולו מן המדבר שבו על קיאם **והמרו אמרי אל**, ובזה **נאצו עצת עליון**, שמה שיעץ לעשות להם נס היה כדי שעי"כ ישובו אליו וישמרו מצותיו והם לא כן עשו, ולכן **הכניע את לבם** לתשובה ע"י **העמל**, ולכן **כשלו** הזמין ה' לפניהם מכשול שינתנו בבית האסורים, ועל ידי **שאין עוזר**, ע"י כך (יג-יד) **ויזעקו אל ה'** ויחזרו בתשובה, ואז **יוציאם מחשך וצלמות** וגם ינתק מוסרותיהם:

פסוק טו
(טו-טז) **יודו**, ועי"כ מחויבים להודות שנית על הנס השני, כי שבר דלתות נחשת:

פסוק יז
אוילים, האויל הוא המסתפק ואינו מאמין שמה שהיה בסכנה ויצא ממנה הכל היה מאת ה', ותולים הכל במקרה, וזה בא או **מדרך פשעם**, מפני שכבר הורגלו בפשעים עד שאין לבם מוכן לקבל חקי המוסר, או **מעונותיהם** ע"י עוות השכל והמינות, אלה האוילים שעדן עומדים באולתם **יתענו** יכניעם ה' שלישית ע"י חולי:

פסוק יח
כל אוכל, שכמו שהיו חולים חולי הנפש ולא קבלו מאכל בריאה לרפואתם, כן **תתעב נפשם כל אוכל** המזין את הגוף, **ויגעו עד שערי מות**, והם בצרה פעם שלישית:

פסוק יט
(יט-כ) **ויזעקו** ויחזרו בתשובה, **ישלח דברו וירפאם** בגוף **וימלט** משחיתותם בנפש:

פסוק כא

(כא-כב) **יודו וכו' ויזבחו**, הנה בשתי פעמים הראשונים לא הזכיר רק שיודו על הנס הפרטי שנעשה להם עתה, הגם שהדין הוא שמי שנעשה לו שני נסים כשמברך על נס אחד צריך לברך גם על השני כמ"ש בפרק הרואה, והיה ראוי שהיוצא מבית האסורים יזכיר גם נס הצלת המדבר, אולם הוא לא הכיר עדיין חסדי ה', כמ"ש אוילים מדרך פשעם, ולא הודה רק על הדבר שניצל ממנו בשעתו, ועתה שניצל זה שלשה פעמים, **יודו לה' חסדו ויספרו מעשיו**, שיספר גם הנסים הראשונים, וכן עד עתה לא הביאו עדיין זבח תודה, ועתה **יזבחו זבחי תודה** זבחים רבים, גם בעד הפעמים הראשונים שלא השלימו הודאתם כראוי, ויספרו כל הג' נסים ביחד:

פסוק כג

יורדי, עתה מציין שאחר ששבו מגלותם והלכו דרך הים באניות הראם ה' נפלאותיו עוד הפעם, למען יודו לה' חסדו בבואם לארצם, ובאר כי יש בזה שני ענינים, א. **יורדי הים באניות**, ב. יש מהם אשר המה **עושי מלאכה במים רבים**, שיודעים תחבולות ומלאכות להעמיד את האניה בעת הסער ולהנצל:

פסוק כה

ויאמר ויעמד רוח סערה, והרוח תרומם את גלי הים:

פסוק כו

יעלו, ובזה היורדים באניות פשוטים הם **יעלו שמים וירדו תהומות**, כי כל גל ירומם את הספינה למעלה ואח"כ תרד למטה:

פסוק כז

יחוגו, ואלה שעושים מלאכה במים רבים הם יעמידו את הספינה ע"י שמשליכים הברזל לתוך הים שאז לא תתרומם הספינה בגובה אבל אז **יחוגו וינועו כשכור** הנה והנה במקום עמידתם, **וכל חכמתם תתבלע** כי האניה חשבה להשבר במקומה:

פסוק כח

(כח-כט) **ויצעקו וכו' יקם סערה לדממה**, ר"ל שלהראות נפלאותיו יקים את הסערה בהפלגה רבה, והגיעו לתכלית הרעש פתאום יהיו לדממה **והגלים יחשו**, להודיע כי יד ה' עשתה זאת:

פסוק ל

וישמחו, ובזה תגדל שמחתם, א. במה **שישתקו** הגלים, ב. במה **שינחם אל מחוז חפצם** בלא פגע:

פסוק לא

(לא-לב) **יודו**, **וירוממוהו**, כי בהגיעם לארצם שם יודו במקהלות רבבות אלפי ישראל בארץ ולפני הזקנים הנמצאים שמה, ויש הבדל בין הרוממות והתהלה, **הרוממות** היא מצד מעשיו הנסתרים, וזה **להמון עם** הבלתי מכירים את ה' הוא מרומם בעיניהם, **והתהלה** הוא מצד מעשיו הגלוים, וזה **במושב זקנים** ותלמידי חכמים המכירים מעשיו, וכמ"ש חז"ל צריך לאודויי באפי עשרה ותרין מנייהו רבנן:

פסוק לג

(לג-לד) **ישם**, אחר שדבר על חסדי ה' עם אנשים יחידים ידבר על השגחתו הנראית בכוללים, בין על מדינות שלמות בין על כתות אנשים הנה נראה לפעמים שע"י רעת היושבים יחריב ארצות הישוב, ומקום שהיה שם **נהרות ישים** אותם **כמדבר**, והמעינות שמשם היה **מוצאי מים** אל הנהרות **ישים לצמאון**, ועי"כ יהפך **ארץ פרי למלחה**, וכ"ז ע"י **רעת יושבי בה**:

פסוק לה

ישם, וכן נראה בהפך שלפעמים ישים את המדבר לאגם מים, וארץ ציה שהיא יבשה יותר מן המדבר תהיה למוצאי מים, שמשם יצאו מקורות מים שעל ידם תהיה המדבר לאגם מים:

פסוק לו

(לו-לח) **ויושב שם רעבים** והם **יכוננו** שם **עיר מושב**, וגם **יזרעו** שם **שדות ויטעו כרמים**, ונגד מ"ש שיזרעו שדות, אמר **ויעשו פרי תבואה**, שהשדות והכרמים יעשו פרי נגמר לא בוסר, ונגד מ"ש ויכוננו ער מושב אמר **ויברכם וירבו מאד**, שיברכם בנכסים, וירבו בבנים ובבנות, וגם בהמתם לא ימעיט:

פסוק לט

וימעטו, ולפעמים **ימעטו וישחו**, ע"י **עוצר רעה**, היינו שיכבשום ממשלה רעה, וימעטו ע"י שיהרוג הרבה מהם והנשארים ישחו מיגון, כי (מ-מא) **שפך**, העוצר והמושל שכבשם שופך בוז על נדיבים, ויתעם להוליכם לגולה, כמו שהיה בעת כבש נבוכדנצר את ירושלים שאת כל נדיבי העם הגלה ויהרוג רבים מהם, ומדלת עם הארץ אשר אין להם כל מאומה השאיר לכורמים וליוגבים, ואז **וישגב אבין מעוני** והם **ישימו כצאן משפחות**, ויפרו וירבו בארץ כצאן הפרים ורבים מאד:

פסוק מב
יראו ישרים, שהם ההולכים ישר בבינתם הם **ישמחו**, כי יכירו מכל זה השגחת ה', **וכל עולה קפצה פיה** כי יראו שיש גומל ומעניש:

פסוק מג
מי חכם אשר קבל חקי החכמה, הוא **ישמר אלה**, כי מזה יביא מופת על השגחת ה', ועי"כ **יתבוננו חסדי ה'** שאין העולם הפקר, רק הכל בחסדי ה' ובהשגחתו:

פרק קח

פסוק א
שיר מזמור לדוד, המזמור הזה הוא לקוח משני מזמורים שכבר נאמרו, מן פסוק ב' עד פסוק ז' נאמר בסוף מזמור נ"ז בברחו מפני שאול במערה, שהיה בתכלית היאוש ונושע פתאום, והתעורר כבודו ואור שחרו, ומן פסוק ז' עד סוף המזמור הוא סוף מזמור ס' ששם ספר ג"כ שכלל ישראל היו בתכלית היאוש, ונדמה להם שה' עזבום ופתאום נושעו, ואח"כ חבר שני הענינים למזמור בפני עצמו לזמר לה' על תשועת היחיד ועל תשועת הכלל, ולזכור על ידו הנס שנעשה לו ושנעשה לעמו, ופרטי פרושי הכתובים כתבנו למעלה במקומות הנזכרים, עיי"ש:

פרק קט

פסוק א
למנצח, פי' הרד"ק שחבר זה המזמור בהיותו נרדף מפני שאול ורבים דברו עליו לשון הרע ומבקשים עליולת להמיתו, **אלהי תהלתי**, אתה הגורם תהלתי ושבחי, ולכן **אל תחרש** מלריב ריבי:

פסוק ב
כי פי רשע, בצד אחד פתחו פה ברשע להמיתני חנם, ובצד אחד פתחו פה **במרמה**, ומפרש פה מרמה כי **דברו אתי לשון שקר**, שבעת דברו אתי דברו במרמה כאלו הם אוהבי, ופה רשע כי **דברי שנאה סבבוני**, כי שלא בפני סבבוני דברי שנאה לדבר עלי לשון הרע, ועי"כ **ילחמוני חנם** להמית אותי:

פסוק ד
תחת אהבתי אותם, הם **ישטנוני**, ותחת אשר אני **תפלה**, מתפלל בעדם **וישימו**, נגד מה שאני תפלה, **ישימו עלי רעה תחת טובה**, ונגד אהבתי ישימו **שנאה תחת אהבתי**:

פסוק ו
הפקד, שהם אומרים **להפקד עלי** שופט **רשע** לשפטני, **ושטן יעמד** על ימינו לקטרג עלי בעת המשפט, ועי"כ **בהשפטו יצא רשע** וחייב בדין, ר"ל ששאול ישפטני ברשע, והם יקטרגו עלי, וישפטני משפט מות, **ותפלתו תהיה לחטאה** שהיה המנהג להתחנן לפני השופט לבקש חסד, אומרים שגם תפלתו תהיה לחטאה ולא תתקבל:

פסוק ח
יהיו, וחוץ מזה יקללו אותי קללה נמרצת, וזה נוסח הקללה **יהיו ימיו מעטים** ועוד בחייו **יקח אחר פקודתו**, המשרה שהוא ממונה עליו מה שהיה שר ופקיד על החיל, ימנה אחר במקומו:

פסוק ט
יהיו בניו יתומים, ר"ל שלא ימצא מרחם אותם לקבלם אל ביתו להיות להם כאב, עד שישארו יתומים, וכן **אשתו** תשאר **אלמנה**, ואין מאסף אותה הביתה:

פסוק י
ונוע ינועו בניו, תחלה יבושו לשאול לחם בעירם וינועו למקום שאין מכירים אותם לשאול לחם, ואח"כ יסירו מסוה הבושה מעל פניהם **ושאלו ודרשו** לחם **מחרבותיהם**, מבתיהם שהם חרבות ילכו בעיר לשאול לחם:

פסוק יא
ינקש, לא ימצא עזר לבניו ע"י ירושת אביהם כי כל אשר לו יזמין עליו הנושה מוקשים לתפסו, עד שזרים יבוזו יגיעו, ולא ישאר לו מאומה להוריש לבניו:

פסוק יב
אל, ולא ימצאו עזר ע"י החסד שעשה אביהם לאחרים שהוא יגמול בחסד הזה לבניו, כי **לא יהיה לו מושך חסד ליתומיו**, וכן לא ימצא עזר מצד החנינה **כי לא יהיה חונן ליתומיו**:

פסוק יג
יהי, עד שגם **אחריתו** שהם בניו הבאים אחריו, **יהיו להכרית**, עד **שבדור אחר כבר ימח שמם**, ולא יהיה שארית מהם **יזכר**, וגם חוץ מזה **יזכר עון אבותיו אל ה'**, שמצד זה יכרית כל המשפחה, עד כאן ספר הקללה שקללוהו שונאיו, עתה מתחיל להשיב קללתם אל חיקם, אומר **יען אשר** האויב המקלל **לא זכר עשות חסד**, **ואיש עני ואביון ונכאה לבב רדף למותת**, לגמר מיתתו, שזה נגד מ"ש תחלה שהשתדלו ששאול יהרגנו:

פסוק יז
ויאהב, וחוץ מזה **אהב קללה** שהיא הקללה הנזכר שקלל אותו בדיני שמים, לכן **ותבואהו** תבא הקללה עליו, והגם שאנכי אשיג ברכה תחת קללתו לא יהיה לו חלק בה, כי הוא לא **חפץ בברכה לכן ותרחק ממנו**:

פסוק יח
וילבש קללה כמדו, ר"ל שיהיה הלבוש מכוון למדתו הקללה שמדד על דוד יהיה מכוון למדתו, וחוץ ממה שילבש הקללה מבחוץ **תבא גם כמים בקרבו**, בענין שיהיה מקולל מבחוץ ומבפנים, וגם תבא **כשמן בעצמותיו** שתבלע בעצמותיו:

פסוק יט
תהי, מוסיף שלא לבד שתהיה כלבוש הנמדד למדתו, **תהיה** הקללה **כבגד** רחב וארוך אשר **יעטה** בו על כל בגדיו מלמעלה, ר"ל שתהיה בפרסום ובשפע רב, **ולמזח**, המזח הוא החגור שבו חוגרים על בגדים הארוכים להגביהם כמדת גופו, במה שהקללה ארוכה מגופו וצריך מזח להגביה הבגד למדת הגוף, תהיה הקללה עצמה כמזח שיחגור בה לכוין הקללה אל מדתו:

פסוק כ
זאת פעולת שוטני מאת ה', ר"ל זאת ראוי להם, א. מצד פעולתם שעשו רע בפועל ורצו להרגני, ב. מצד הקללה, שעל זה אמר **והדוברים רע** לקלל את **נפשי**:

פסוק כא
ואתה ה' אמנם אתה תעשה אתי טובה מצד שני ענינים, א. **למען שמך** שנקרא עלי שמשחתני למלך ויהיה חילול השם, ב. מצד החסד **כי טוב חסדך**, ומצד שמך תעשה אתי נפלאות וטובות, ומצד החסד עכ"פ **הצילני**:

פסוק כב
כי עני, נגד מ"ש וירדף איש עני ואביון ונכאה לבב, אמר **שאני עני ואביון** וגם **נכאה לבב** כי **לבי חלל בקרבי**:

פסוק כג
כצל כנטותו, בעת ינטו צללי ערב שקרוב היום להשתקע, כן **נהלכתי** שאני קרוב למות, **ננערתי כארבה**, הננער ע"י הרוח ממקום למקום כן אני נע ונד:

פסוק כד
(כד-כה) **ברכי**, וגם אין לך להעניש אותי על עונותי, כי **ברכי כשלו מצום ובשרי כחש** מרוב התענית והתשובה, הגם שהם מחרפים אותי ע"ז ויניעון ראשם:

פסוק כו
עזרני מצד שאתה **ה' אלהי**, ויותר **הושיעני** שהתשועה היא יותר מן העזר, וזאת תעשה **כחסדך**, שהחסד לא ישקיף על זכות המקבל:

פסוק כז
(כז-כח) **וידעו**, עד שידעו שהתשועה אינה טבעיית רק שהיא מיוחדת לידך וכחך, וגם שידעו **כי אתה עשית שיקללו המה**, שגם קללתם שקללו אותי עשית אתה **שיקללו** כדי **שאתה תברך**, ועי"כ **קמו ויבושו** אחר שבקללתם הסבו לי ברכה, **ועבדך ישמח** כי היה הקללה לברכה:

פסוק כט
ילבשו שוטני כלמה, הכלימה היא מאחרים, והבושה היא מעצמו, והלבוש היא מלמטה, והמעיל עוטה בו מלמעלה, וא"כ הדרך הוא **שלובש בושה ועוטה כלמה**, ודוד בקש בהפך **שילבשו כלמה ויעטו בושה**, ר"ל שלא תהיה הכלימה כמעיל שהוא מלמעלה על חיצונית הבגדים, ר"ל כדבר הבא מבחוץ שיצויר שמכלים על לא דבר, רק יהיה כלבוש המכוון לגופו וקרוב אליו, כי תהיה כלימה אמתיית מכוונת למדתם, וכן הבושה לא תהיה כבגד פנימי שאינו מתראה רק אל הלובש, רק כמעיל שתראה בשתם בגלוי:

פסוק ל
אודה, עי"כ **אודה ה' מאד**, כי הניצול מן הרעה מודה רק על ההצלה, אבל לא על הרעה, שיותר טוב היה שלא היה הרע ולא הצטרך אל ההצלה, אבל אחר שהרעה היתה הסבה אל הטובה, א"כ אודה מאד גם על הרעה, וע"י שידעו כי ידך זאת **בתוך רבים אהללנו** כי רבים ישיגו תהלתו:

פסוק לא
כי יעמוד, שיראו שאין האביון נעזב אל המקרה, וגם בעת שעומד לפני **שופטי נפשו**, המבקשים להמיתו דרך משפט, כמ"ש בהשפטו יצא רשע, **ה' עומד לימינו** לזכותו ולהגן עליו:

פרק קי

פסוק א
לדוד מזמור הוסד על המלחמה שערך על רבת בני עמון, שדוד עצמו לא יצא אל המלחמה רק שלח את יואב ושרי הצבא, והיה שלא כפי הראוי בזה כמו שבארתי (ש"ב י"א) ובעת ההיא קרה לו ענין בת שבע, שחשבו רבים שיענש דוד וידחה מן המלוכה ולא יצליח

עוד, ושם מבואר שיואב לכד את עיר המים שנקראת ג"כ עיר המלוכה, כי נחל מים היה בחלק העיר הזאת שסבב את העיר והספיק לה מים, והיה קשה לכבשה, ושם ישבו מלכי בני עמון תמיד, ואז הודיע אל דוד והלך דוד עצמו לשם וכבש כלל העיר, ואת העם העביר בחריצי הברזל ובמלבן - **נאום ה' לאדני**, המשורר אומר בשביל דוד שא"צ שיצא מרושלים למלחמה, כי ה' אמר אליו **שב לימיני**, יצייר שכסא דוד הוא כסא ה' כמ"ש וישב שלמה על כסא ה' למלך, כאלו ה' יושב על כסא ההנהגה להנהיג את ישראל בהשגחה מיוחדת, כמלך המנהיג את עמו, ודוד יושב על כסא המלוכה לימינו, ובאשר היושב על הכסא צריך הדום לרגליו, א"ל ה' כי את **אויביך אשית** שיהיו **הדום לרגליך** והם יהיו:

פסוק ב

מטה, ר"ל לא אתה תלך בעצמך למלחמה, רק **ה' ישלח מציון את מטה עזך** ששהם מחנותיך, שבהם **תרדה בקרב אויביך**, ומפרש מי הוא המטה עז? הם **עמך**, אמר יתנדבו **נדבות** לעלות לצבא ביום **חילך**, **בהדרי קדש מרחם משחר לך טל ילדותך**, ר"ל והגם שאתה חטאת בבת שבע, מ"מ יעמד **לך טל ילדותך** היינו המעשים טובים שעשית בילדותך יהיו כטל לך להפריח את כבודך, ומציין שהטל הזה יצא **בהדרי קדש**, כי נמשח בילדותו בשמן משחת קדש, וזה יהיה כטל לו, כמ"ש כשמן הטוב היורד על הזקן כטל חרמון שיורד על הררי ציון, והנה הטל יבא בעת בקיעת השחר, ואז יוליד השחר את הטל, ובזה צייר במליצה שהטל יצא מרחם משחר והיינו מרחם השחר, והנמשל שטל ילדותו נולד בעת התחיל האור שלו להבקע, כמ"ש וכאור בקר יזרח שמש, שהוא משל על צמיחת המלכות שנמשל לצמיחת השחר, ואז פרח טל ילדותו בהדרת קדש ונמשח בשמן, וטל זה יעמוד לו גם עתה:

פסוק ד

נשבע, עד שמה **שנשבע ה'** לתת לך את המלוכה **לא ינחם** ע"ז ע"י החטא, ומפרש מה היה השבועה, ה' נשבע **שאתה כהן לעולם על דברתי** אתה **מלכי צדק**! קורא את דוד בשם מלכי צדק, ע"ש המלך הראשון שהיה בירושלים, כמ"ש ומלכי צדק מלך שלם, (כי כן היה שם מלכי ירושלים מקדם), והוא היה כהן לאל עליון, ועל מליצה זאת אמר שאתה תהיה כהן לעולם, ואחר שתפס שם כהן אמר **על דברתי** שתהיה כהן על הדבור שלי דהיינו על המקדש והדביר, גם הזכירו בשם מלכי צדק לאמר כי צדיק הוא בעיניו ונשאר בצדקתו כי מחל חטאו:

פסוק ה
ה', עתה מצייר העת שנכבשה עיר המלוכה שהיא עיר המים, ודוד יצא בעצמו מירושלים אל המלחמה, שאז אינו יושב על הכסא לימין ה', רק הולך למלחמה **וה' על ימינך** לעזרך במלחמה, עתה ה' על ימינך, ה' אשר **מחץ ביום אפו מלכים** שכבר כבש לפניך את עיר המלוכה ומחץ את המלכים שבה, ועתה:

פסוק ו
ידין בגוים מלא גויות, ה' ידין בגוים של בני עמון לפוצץ הגויות להעבירם בחריצי הברזל, **מחץ ראש**, אחר שכבר מחץ הראש **על ארץ רבה**, ר"ל עיר המלוכה שהיא ראש המדינה והמלך שהוא ראש העם כבר נמחץ, ויאמר במליצה אחר שכבר נמחץ הראש נשארו הגויות בלא ראש, ר"ל העם בלא מלך, וידין את העיר שהיא מלא גויות גופים בלא ראשים:

פסוק ז
מנחל, מבאר מי הוא הראש? היא עיר המים היא ראש של רבה, אחר שהראש **ישתה מנחל בדרך** ר"ל ששם היה הנחל שממנו שתו מים, **על כן ירים ראש**, על כן היה חלק זה לראש והתרומם על הגויה שהיא יתר המדינה, וכשמחץ הראש הזה השותה מן הנחל נשארו רק גויות ופגרים מתים:

פרק קיא

פסוק א
אודה ה', מזמורים אלה נאמרו באל"ף בי"ת לרוב חשיבותם כמ"ש חז"ל, אמר אני **אודה ה' בכל לבב**, בין **בסוד ישרים** שהם בעלי הבינה המבינים דרכי ה' ועיני האלהות וסודותיו, ובין בתוך **העדה** הם כל ההמון הנועדים לשמוע את דברי:

פסוק ב
גדולים מעשי ה', יתחיל לספר משלשה מיני השגות אשר נשיג בהנהגת ה', והם **מעשים ופעולות ונפלאות**, שיש הבדל בין מעשים ובין פעולות שמעשה הונח על דבר הנגמר שאין יד הפועל עוסק בו יותר, ופעולה הונח על העסק שהפועל עודנו מתעסק בפעלו, ובב' בחינות אלה נשקיף על הבריאה שברא ה', מצד אחד נשקיף עליה כמו שהיא עשויה ונגמרת בשלימותה ותכלית תקונה, ובצד הב' נשקיף מצד שעוד ידי היוצר פועלים תמיד בבריאותה ומחדש בכל יום מעשה בראשית, וקיום הבריאה היא תמיד כבריאה חדשה, ושני אלה הם בההנהגה שהיא כפי חקי הטבע, ועוד יש הנהגה אחרת שלפעמים יהרוס

וישדד חקי הטבע וזה נקרא נפלאות, אמר הנה **מעשי ה'** המה **גדולים** מאד בריבוי ובגודל הכמות, ובכ"ז הם **דרושים לכל חפציהם**, שלכל מעשה יש חפץ, ר"ל יש תכלית אשר יכוין אליו העושה במעשהו ואליו יכונן את מעשיו, כמו חפץ הבית הוא לשבת בו, חפץ הכסא לשבת עליו, חפץ האהל לשבת תחתיו וכדומה, אולם ה' שלא ברא את הבריאה לצרכו, החפץ של המעשה אינו לצרכו, רק לצורך המעשה עצמה, שהתכלית רצוף במעשה עצמה, והוא חפץ של המעשה שיפיק את תכליתו, ויש שחק אחד טבעי יכון לתכליתים שונים, כמו כח ההתפשטות ששם ה' באויר, בו יש חפצים שונים, שעל ידו יעלו האדים, ישבו הרוחות, יפיחו הצמחים, וכדומה, ועל זה אמר שמעשי ה' הם דרושים לכל חפציהם, שכל החפצים והתכליות שלהם דרושים מהם ונמצאים בם:

פסוק ג

הוד והדר פעלו, אולם פעלו, שהוא מה שעדיין פועל ועוסק בהבריאה בתמידות והיא בריאה חדשה בכל רגע, בפעלו זה נמצא הוד והדר, שמבואר אצלנו שההוד הוא הפנימי, וההדר הוא ההדר החיצוני, ר"ל שפועל בין בחיצוניות הדברים לפי מה שאנו משיגים אותם בחושינו נמצא הדר חיצוני המתפשט על כל פעולותיו, ובין ההוד הפנימי של כחות הפנימיות הנצפנים במעשיו אשר עין חוקר לא יביטם **וצדקתו עומדת לעד**, מבואר אצלנו שהצדקה הנאמרת אצל ה' תרמוז אל המעשים הנשגבים שיעשה לפי האלהות שבו לא לפי ההשקף על הנבראים, ויען שבעניני הנפלאות שיבואר אח"ז יביט על סדר מעשה הנבראים, יאמר שלא כן במעשיו ופעולותיו אשר ערך בהסידור הטבעיי בו ישקיף על אלהותו כפי מה שרצה ברצונו הפשוט לפי מדתו האלהית, וזאת לא תשתנה כל ימי עולם והיא עומדת בקביעות הפך הנפלאות שאינם קבועים לעד, ובצדקה זו יעמיד את הבריאה תמיד ולא ימושו חקיה כל ימי עולם:

פסוק ד

זכר עשה לנפלאותיו, אמנם הנפלאות שהם למעלה מדרך הטבע לא יעשם ה' תמיד, ולא ישנה את הטבע רק בעת מן העתים לפי הצורך להודיע לבני האדם גבורותיו, וזה זכרו לדור, שע"י הנפלאות יזכרו שהוא הבורא והוא היכול לשנות את הבריאה, וע"כ לא יעשם תמיד אחר שהם רק לזכר, וכל שיזכרו נפלאותיו אין צריך עוד להם, וזה יעשה מצד שהוא **חנון ורחום**, ר"ל אם מצד החנינה כמו שעשה להאבות שמצאו חן בעיניו, אם מצד הרחמים כמו שעשה בעת יציאת מצרים מצד שרחם על ענים וצרתם:

פסוק ה

טרף, הנפלאות שעשה לאבותינו היה תכליתם לתת להם את ארץ כנען, ששם ימצאו מזונותיהם בריוח ויוכלו לעסוק בתורה, וזה **טרף נתן ליראיו**, קרא מזון זה בשם טרף, שהושאל מן מזון האריה שהוא ע"י מה שטורף חיות הקטנות ממנו, כן נתן להם מזונם ע"י שאכלו את העמים, כמ"ש ואכלת את כל העמים אשר ה' אלהיך נותן לך, שכמו שהצומח מזון להחי והחי מזון להמדבר, כן הוכנו עובדי גלולים להיות מזון לאשר עלו למדרגה נעלה ונשא ממינם, ומבאר שזה היה ע"י **שיזכר לעולם בריתו**, שהוא הברית שכרת עם האבות לתת להם את א"י, והמאמרים מקבילים, **יזכר לעולם בריתו**, **לתת להם נחלת גוים כח מעשיו הגיד לעמו מעשי ידיו אמת ומשפט**, ר"ל שזכר לעולם בריתו שכרת עם האבות לתת להם נחלת גוים, והגיד להם כח מעשיו שמעשי ידיו הם אמת ומשפט, שהכח של המעשה אשר עשה והבריאה אשר ברא, הוא אמת ומשפט, שזאת היא הכח הפנימי המעמיד כל הבריאה, עד שהאמת והמשפט הוא הכח והנפש והחיות של כלל מעשה ה', שה' ערך את הבריאה שתהיה בגוף וגויה אל האמת בדברים העיונים, שיכירו ע"י הבריאה מציאת ה' ואחדותו והאמונה האמתיית, ואל המשפט בין אדם לחברו, ואם אין אמת ומשפט אין כח ואין חיות ונפש בכל הבריאה והמעשה שעשה, והיא כגוף בלא נשמה, וע"כ הכנענים שהפרו אמת ומשפט לא יכלו להתקיים בעולם, וצוה למחות זכרם כמו שמבערים את גופת המת אשר אין לו כח ונשמה פנימית, **נאמנים כל פקודיו** ומזה מבואר שפקודי ה' הם נאמנים וקיימים מצד עצמם, וגם הם **סמוכים לעד לעולם**, ר"ל שהם **הסמוכים של העולם לעד**, דהיינו שהם העמודים והיסודות שהעולם סמוך ונשען עליהם לעד ולנצח, ואם ימושו פקודיו מלסמוך את העולם יפול העולם בכללו ולא יוכל לעמוד אחר שאין לו סמוכים, ומפרש שזה היה מפני שהם **עשוים באמת וישר**, שמה **שנאמנים כל פקודיו**, הוא מפני **שעשוים באמת** והאמת הוא נאמן ומה שהם **סמוכים של העולם**, הוא מפני **שעשוים בישר**, והישר והמישרים הם סמוכים ועמודים של העולם, כמו שכתוב (למעלה סימן ע"ה) **אני מישרים אנכי תכנתי עמודיה**, שהמישרים הם הסמוכים של עמודי העולם, וכמו שפרשתי שם:

פסוק ט

פדות, ר"ל שע"י הפקודים האלה **שלח פדות לעמו**, שעל תנאי זה פדה אותם שישמרו את הפקודים, ואם לא ישמרו אותם יהיו משועבדים ועבדים, וע"י הפקודים **צוה לעולם בריתו**, שכמו שאמר שיזכר לעולם בריתו ע"י שכח מעשיו (שהם אמת ומשפט) הגיד

לעמו, כן קיום הברית לעולם הוא רק ע"י שמירת הפקודים, כמ"ש ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו:

פסוק י

ראשית, אולם ראשית החכמה ושרשה היא יראת ה', שבאשר החכמה היא מקובלת מאדון החכמה, ואין חקיה ושרשיה מתבררים במופתים, והתאוה והיצר מסיתים את האדם לסור מחקי החכמה, צריך לאסור את הנפש במוסרות היראה, שאם ייירא את ה' לא יעבר מחקי החכמה אשר צוה וישמור פקודיו ומצותיו, ואז יהיה **שכל טוב לכל עושיהם**, כינוי עושיהם מוסב אל הפקודים הנזכר למעלה, שאז ימצא העושה את הפקודים בם שכל טוב, ורוח ה' ישכילהו להבין טעמם וסודותם, ואז **תהלתו עומדת לעד**, כי ימצא בם אושר הנצחי ולישרים נאוה תהלה:

פרק קיב

פסוק א

אשרי איש, אחר שאמר כי ראשית חכמה היא יראת ה', אמר כי **אשרי איש** אשר הוא **ירא** את **ה**', כי האיש הזה תבא חכמה בלבו לשמור חקיה, ויש הבדל בין ירא מה' ובין ירא ה', שירא את ה' מורה שירא יראת הרוממות לא יראת העונש המצויין במ"ם השימוש, כי הירא מה' אינו חפץ במצותיו, רק שמוכרח לעשותם מיראת העונש או בעבור תקות הגמול, לא בעבור החפץ במצוה עצמה, אבל הירא את ה' **במצותיו חפץ מאד**, ואמרו חז"ל במצותיו ולא בשכר מצותיו, ואחר שאמר שע"י יראת ה' ימצא שכל טוב לכל עושיהם שאז ישכיל ברוה"ק (שזה גדר שכל טוב הנמצא בתנ"ך) את סודות הפקודים וטעמיהם, ועי"כ יחפוץ מאד במצותיו כי יבין מעלתם וסודם, וכבר בארתי בפי' משלי כי חקי החכמה לא יושגו במופתי התבונה והדעת, רק יושכלו בכח השכל, בפרט בשכל טוב ורוה"ק, ועז"א **שכל טוב לכל עושיהם**, ועי"כ **במצותיו חפץ מאד**:

פסוק ב

גבור, האיש הזה יאושר בעוה"ז ובעוה"ב, אם בבניו שגם הם יהיו מאושרים, אם בעוה"ז שעז"א **גבור בארץ יהיה זרעו**, שגם בארץ הזאת יהיו גבורים, ואם בעוה"ב **כי דור ישרים יבורך** שיבורך שיצא ממנו דור ישרים:

פסוק ג
הון, וכן הוא עצמו יאושר, אם בעוה"ז בקניניו כי **הון ועושר בביתו**, כי יש הון שאין בו עושר אם לא ישליטנו האלהים לאכול ממנו, והוא יהיה לו הון ועושר, ואם בעוה"ב כי **צדקתו עומדת לעד** וקיים לעוה"ב לאכול שכרו:

פסוק ד
זרח בחשך גם בחשך שהוא ציור אל עת שתחשוך לו אור ההצלחה ומתיסר בעוה"ז, יזריח לו ה' **אור**, באופן שהחשך הוא לטובתו ולתשועת נפשו, מצד שה' הוא **חנון ורחום וצדיק**, שיעשה זאת אם מצד החנינה להרבות שכרו, אם מצד הרחמים למרק עונותיו, או מצד הצדק שיקבל ענשו על חטא אשר עשה:

פסוק ה
טוב, אחר שדבר על הנהגת ירא ה' במצות שבין אדם למקום, ידבר על הנהגתו במצות שבין אדם לחברו, **טוב איש** אשר הוא **חונן ומלוה** בגמילת חסד, **ויכלכל דבריו** והנהגתו **במשפט**, בל יעשה איזה עול נגד המשפט והיושר:

פסוק ז
משמועה רעה, גם אם ישמע שמועה רעה **לא ייירא**, והנה יצוייר שירא אם מצד שאין לבו נכון וירא מפני עונותיו או דרכיו הרעים שהרע לבני אדם וינקמו בו, אבל הוא **נכון לבו**, ואם שמתירא מפני פגעי הזמן ורעת המערכה, אבל הוא **בטוח בה**' שישנה את מזלו לטוב:

פסוק ח
סמוך, ואם שירא מאויביו שיעשו לו רעה, גם בזה **סמוך לבו לא ייירא**, כי לבו סמוך בצדקתו, עד שלא לבד שלא ייירא שהם יעשו אתו רעה, כי עוד **יראה** נקמיו **בצריו**:

פסוק ט
פזר, ואם עוד הוסיף לעשות צדקה וחסד **ופזר** את מעותיו **ונתנו לאביונים**, לא ידל עי"כ, בהפך כי **צדקתו עומדת לעד**, ויבורך עשרו עד שיתמיד לעשות צדקה, וגם **קרנו תרום בכבוד**:

פסוק י
רשע, אבל **הרשע יראה** בהצלחת הצדיק **וכעס**, ובכ"ז לא יוכל לעשות לו מאומה רע, רק **שניו יחרק ונמס**, כי **תאות רשעים תאבד** ולא ישיג תאות לבו:

פרק קיג

פסוק א

הללויה, המזמורים האלה לפי דעת ראב"ע בפ' ערבי פסחים, אמרם או תקנם חזקיה וסיעתו, והדברים מותאמים עם הענין הנאמר בם, שיש בהם תפלה על החולה, והודאה על הרפואה, וגם הודאה על מפלת האויב ולדעת האומרים שנאמרו בזמן קדום מה שאירע לבנים אירע לאבות, שגם דוד בשעת חליו בקש עזר להצילו מיד אויב, כמו שנמצא בספר זה כמה פעמים. ואני אפרשהו על הנסים שאירעו לחזקיהו, באשר הקורות שבאו לו אז נמצאים בכתובים ומסכימים עם תוכן המזמורים ועם דעת חז"ל שנתקן בימיו, ופרטי הענין נחלקו לחמשה חלקים. - **חלק א'** עד בצאת ישראל ממצרים, ידבר על ההשגחה שה' משגיח בעולם השפל, הפך מדעת העכו"ם שמסר את ההנהגה אל מערכת הכוכבים, אמר **הללו עבדי ה' שיהללו את שם ה'** אולם הוסיף שמעתה לא די בהלל לבד, רק, **יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם**, כי יש הבדל בין ההלל ובין הברכה, שהתהלה היא מצד גדולתו ורוממותו, שבזה יודו גם העכו"ם וקראו לו אלהא דאלהיא, וחייבו לו התהלה והשבח, אבל לא הברכה, שהברכה מורה על השפע התמידית היוצאת ממנו ע"י השגחתו הפרטיית הם מכחישים זאת, על פי זה צוה לעבדי ה' **שמעתה ועד עולם יהי ה' מבורך**, ע"י שיספרו השגחתו הפרטיית, ולא די בהילול לבד, כי **ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה'** שההילול כבר התפשט גם אצל העכו"ם שגם הם מהללים, אבל לא מברכים כי **רם על כל גוים ה'**, שלדעתם הוא מתרומם מן העולם השפל ורק **על השמים כבודו**, ואין כבודו להשגיח בשפלים, וע"כ אין שמו מבורך אצלם, כי לפי דעתם הברכה והשפע תבא מן המערכה לא מה', אבל **מי כה' אלהינו המגביהי לשבת (בשמים ובארץ)** , **המשפילי לראות בשמים ובארץ**, ר"ל שגדלו הוא כ"כ בלתי בעל תכלית, עד שאין הבדל אצלו בין השמים והארץ, שכמו שמגביה לשבת מן הארץ כן מגביה לשבת מן השמים, וכמו שצריך להשפיל לראות בארץ כן צריך להשפיל לראות בשמים, שלפי גדלו הבלתי בעל תכלית אין הבדל בין השמים והארץ אצלו, ולא יתכן לאמר שהוא קרוב אל השמים יותר מאל הארץ:

פסוק ז

מקימי, באר איך השגחתו משתלשלת עד השפל שבשפלים **עד שיקים מעפר דל**, ונגד מה שהיו אומרים שהעושר והריש והבנים והעקרות תלוי במזל ובמערכה, אומר כי לא כן הוא, ששני אלה תלויים בהשגחת ה', כמ"ש מה הקב"ה עושה? עושה סולמות

ברקיע מוריש לזה ומעשיר לזה, מה הקב"ה עושה.? מזווג זווגים בת פלוני לפלוני, ועז"א שמקים את הדל מעפר, הגם שיחוייב לפי המערכת שיהיה בשפל המדרגה, ומוסיף שגם את **האביון** שהוא גרוע מדל, יקים **מאשפות** שהוא שפל יותר מעפר, ולא לבד שיקים אותו, כי גם **מאשפות ירים אביון** להושיבו ברום עולם:

פסוק ח

להושיבי, שירים אותו עד **שישב עם נדיבים**, ויותר מזה שיושיב אותו **עם נדיבי עמו**, כי בקל יכבדוהו אם ילך למקום שאין מכירים אותו שהיה בשפל המדרגה, וה' יושיבהו עם נדיבים של בני עמו, הגם שמכירים שפלתו הקודם שזה פלא יותר:

פסוק ט

מושיבי, וגם **העקרת של הבית**, האשה ששתתה כוס עקרים, (כי היה להם אשה מיוחדת לנוי והיא היתה שותה כוס עקרים שלא תלד) בכ"ז ירפא אותה בהשגחתו עד שתהיה אם הבנים שמחה:

פרק קיד

פסוק א

בצאת, (חלק ב' עד ואלהינו בשמים), יספר כי ההשגחה הפרטית הזאת התחיל בישראל מעת שיצאו מארץ מצרים, שמאז הפלם ה' לחלקו ויצאו מהנהגת המערכת ואז הפליא עמהם בהנהגה נסיית באותות ומופתים עד שראו כולם שה' משגיח בעולם עפ"ז יתרעם שהגם שעתה אין אנו ראויים לזה עפ"י מעשינו, למה לא יעשה בעבור שמו הגדול שלא יהיה חילול השם. **בצאת ישראל ממצרים** אז נעשה דבר זה מהנסים והנפלאות וההשגחה הפרטית, **בית יעקב**, מורה על ההמון, וזה הבדלו מן ישראל שמורה על אנשי המעלה, **בית יעקב**, ההמונים **יצאו מעם לועז** כי היו מעורבים עמהם, וישראל הגדולים כמו שבט לוי והזקנים לא היו מעורבים עמהם ויצאו רק מארץ מצרים:

פסוק ב

היתה, ר"ל אז נהיתה הדבר הזה, **יהודה לקדשו**, מה שהתנהג ה' בקדשו זה גרם יהודה, שהקדושה אצל ה' מורה שמתרומם על ההנהגה הטבעיית להנהיג בדרך הקדוש כפי המעשים, זה גרם יהודה שמסר נפשו על קדושת השם, וכן התנהג ה' עמהם, **וישראל** גרם **ממשלותיו**, מה שהראה ה' ממשלותיו למשול על הטבע ולעשות נסים ונפלאות, זה נהיה ע"י ישראל, כי על ידי מעשיהם **הים ראה וינוס והירדן יסוב לאחור**, וכבר בארתי בפי' יהושע שבירדן היה הנס רק מצד אחד שקמו נד אחד, כי היורדים מלמעלה

למטה תמו נכרתו כפי הטבע, לכן אמר יסוב לאחור, אבל בים היה הנס משני צדדים לכן אמר וינוס:

פסוק ד

ההרים הגדולים **רקדו כאילים** הגדולים, **והגבעות** שהם קטנות מהרים רקדו **כבני צאן** הקטנים, וזה ירמוז על סיני והר ההר והנסים שנעשו שם:

פסוק ה

(ה-ו) **מה**, שואל מה הוא הסבה לזה שהים והירדן וההרים שינו את ענינם הטבעיי? ומשיב **מלפני אדון**, מפני שהאדון בעצמו ירד בכבודו להשגיח, לכן **חולי ארץ**, ומה היה הסבה שנתגלה האדון הזה? משיב **מפני** שהוא **אלוה יעקב**, שמבואר אצלי שכל מקום שיאמר אלהי יעקב ואלהי ישראל מורה על הקשר והקורבה שיש לו עם עם ישראל:

פסוק ח

ההופכי, כבר בארתי למעלה סי' ע"ז על פסוק ראוך מים אלהים ראוך מים יחילו, שבעת נגלה ה' על הים לבקעו, נגלה כפי שהוא השורש ליסוד המים, ועי"כ בטל כח המים וטבעם לפני השורש, שעז"א שהמים ראוך בצורת מים ועי"כ יחילו, וז"ש שהיה נס מפני שנגלה עליו בשורש המים, עד **שיהפך גם הצור לאגם מים**, בכח שורש המים שנמצא אתו, והחלמיש קשה יותר מן הצור, וממליץ שהצור הקשה נהפך להיות אגם מים ומקום לח, **והמעין של האגם**, **היה החלמיש** שקשה עוד יותר מן הצור, שמן החלמיש, בא המעין אל האגם מים שנעשה מן הצור:

פרק קטו

פסוק א

לא לנו ה', מוסב על מ"ש ישראל ממשלותיו, ר"ל אז ממשלות של ה' שמשל על הטבע היו ישראל, שבעבורם נהיה זאת, **אבל לא לנו תהיה ממשלות ה'**, ר"ל לא בעבורנו, כי אין אנו רואים לכך, כי אין אנחנו לקדשו כמו יהודה אז - משיב לאמר, בכל זאת עתה **לא לנו כי לשמך תן כבוד**, עתה שכבר נקרא שמך עלינו שאתה משגיח בישראל ועושה להם נסים, צריך אתה לתת כבוד לשמך שלא יהיה חילול השם, **על חסדך על אמתך**, צריך אתה לעשות או מצד החסד בלא שום זכות והבטחה, כמו שהתחלת מציאת הנסים היו מצד החסד, או מצד האמת וההבטחה אחר שכבר הבטחת לנו להיות לנו לאלהים, כי **למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם**, ובזה יהיה חילול השם אחר שכבר נתפרסם ביניהם שאתה אלהי ישראל ועושה להם נסים:

פסוק ג
ואלהינו, (חלק ג עד לא המתים יהללו יה), בו יבאר שהשגחת ה' התמידית היא קיימת תמיד על עמו על איש ואיש מהם כפי עבודתו ומעלתו - **ואלהינו בשמים**, משיב לאמר, אך הבל יאמרו העכו"ם איה אלהיהם ויחשבו שה' סלק את שכינתו אל השמים ועל השמים כבודו, כי **אלהינו** הגם שהוא **בשמים** בכל זה **כל אשר חפץ עשה**, הוא מנהיג ומושל ומשגיח כחפצו, אבל **עצביהם**, של עכו"ם, הגם שאינם בשמים רק הם קרובים אצלם והם רואים את דמותם (שלכן קראם עצבים), בכ"ז לא יועילו למו, וחושב פחיתתם מצד החומר והצורה והפועל והתכלית, מצד החומר הם **כסף וזהב**, שהוא דומה שגרוע עוד מן העץ שיש בו נפש הצומחת, ומצד הפועל הם **מעשי ידי אדם**:

פסוק ה
פה, מצד הצורה, שצורת האדם הוא הדבור, וצורת החי היא ההרגשה והתנועה, הם אין להם צורת הדבור כהאדם, כי **פה להם ולא ידברו**, ולא צורת החי להשתמש בהרגשת החושים, נגד חוש הראות **עינים להם ולא יראו**, נגד השמע **אזנים להם ולא ישמעו**, נגד חוש הריח **אף להם ולא יריחון**, ואמר בכולם פה להם, עינים להם, שגם זה חסרון בחק האלהות שיהיה לו כלים גשמיים אלה פה ועין אזן ואף, ובכ"ז לא ישיגו מהם הפעולות שיעשה בכלים האלה, ונגד חוש המשוש אמר **ידיהם ולא ימישון**, וגם אין משמשים בכלי התנועה כי **רגליהם לא יהלכו**, וגם אין להם אפילו דבור פנימי והגיון בסתר, כי **לא יהגו בגרונם**, שההגיון הוא צפצוף חלוש ממוצע בין הדבור והשתיקה:

פסוק ח
כמוהם, ומצד התכלית שהיה הכונה להפיק מהם רצון ותשועה, **כמוהם יהיו עושיהם** שכן יהיו בין העושים ובין **הבוטחים בם**, אבל **ישראל בטח בה'**, הגם שאלהינו בשמים יבטחו בו, **עזרם ומגנם הוא**, מגנם להצילם מצרה, ועזרם להכניע את הצר:

פסוק י
(י-יא) **בית אהרן**, ומפרש שכל שיגדל הבטחון ומעלת הבוטח כן יגדל העזר וההגנה, עד **שבית אהרן** שגדול מעלתם ובטחונם מבית ישראל כן **עזרם ומגנם הוא** בעזר פרטי יתר על בית ישראל, וכן יראי ה' שגדול מעלתם מבית אהרן מצד שהם עובדים ע"י בחירתם בקדושה מופלגת יותר, יגדל עזרם ביחוד:

פסוק יב
ה', עפ"ז יאמר שה' ע"י **זכרנו**, ר"ל ע"י שיזכור אותנו ע"י הבטחון שאנו בוטחים בו, ע"כ **יברך** אותנו מחדש, וגם הברכה הזאת תהיה כפי הבטחון ומעלת הבוטח, **שיברך**

את בית ישראל, **ויברך** בברכה מיוחדת גבוהה ממנה **את בית אהרן** וכן **יברך יראי ה'** בברכה מיוחדת יותר גדולה כפי מעלתם, ומוסיף כי (**יברך**) **הקטנים עם הגדולים**, שע"י שיברך את הגדולים בברכה פרטיית מיוחדת, תחול אח"כ הברכה הגדולה שברך את הגדולים גם על הקטנים, בענין שהברכה הגדולה שברך את יראי ה' תחול אח"כ גם על בית ישראל, (כמו שכתבתי בפסוק כי אצק מים על צמא ישעיהו מ"ד:ג', עי"ש):

פסוק יד

יוסף ה' עליכם, אולם אחר שע"י ברכת ה' את הגדולים יתברכו גם הקטנים בברכה זו, יהיה מוכרח להוסיף עוד ברכה יותר גבוהה על הגדולים ליתרון מעלתם שלא ישוו עם הקטנים, וע"כ יוסיף ה' עליכם ברכה גבוהה יותר, אבל גם בברכה שיוסיף שנית, יהיה ג"כ הדבר הזה שהקטנים יקבלו הברכה ע"י הגדולים, ועז"א **עליכם ועל בניכם**, שממילא תחול גם על בניכם, באופן שבכל פעם יצטרך להוסיף ברכה על הגדולים, והיא תשוב ותכלול גם את הקטנים, עד שיוסיף הברכה בתמידות לאין קץ:

פסוק טו

ברוכים, וחוץ ממה שה' זכרנו יברך חוץ ממה שיברך אותנו ע"י הזכירה שיזכור אותנו, **אתם ברוכים לה'** מכבר, הברכה הכוללת שברך אתכם מעולם, והברכה הזאת היא מצד שהוא **עושה שמים וארץ**, ר"ל לא כדעת הגוים שהזכיר שחשבו שהשמים וארץ הם עשוים ועומדים מכבר ושאין ה' פועל בהם דבר רק שהמערכות הם לבדם מנהיגים את העולם ופועלים בארץ, רק ה' הוא **עושה** תמיד **שמים וארץ**, שהוא מחדש בהם בכל יום מעשה בראשית, והוא עושה השמים שמשפיע בם ההנהגה וההשפעה שישפיעו למטה, והוא עושה הארץ ומנהיג אותה בהנהגה מיוחדת השגחיית לפי הזכות והמעשה, ומפרש באיזה אופן הוא עושה שמים וארץ? **השמים שמים לה'**, מה שהוא עושה השמים ומנהיג אותם זה הוא מתיחס לה' כפי רצונו והנהגתו הכוללת, שעפ"י החקים שיסד הוא מחדש בכל יום מעשה בראשית, **והארץ**, מה שעושה הארץ ומנהיגה, זה **נתן לבני אדם**, שזה יהיה כפי מעשיהם הבחיריים, וכפי עבודתם או מרים שלפיהם הוא עושה הארץ ומנהיג אותה אם לשבט אם לחסד, ובזה סיים מה שהתחיל לאמר **ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה**, שהוא עושה ופועל תמיד כאשר חפץ:

פסוק יז

לא, (**חלק ד'** עד אנה ה' כי אני עבדך) ע"פ ההקדמה הזאת מתחיל לספר מה שקרה לו ביחוד בענין חליו ואיך התיאש, וע"י תפלתו השיבו ה' לאיתנו, ואיך יקר בעיני ה' המותה לחסידיו, ומקדים הקדמה לזה לאמר **לא המתים יהללו יה**, שאחר שחפץ ה' בעולמו

הוא שיעבדו אותו ויודו לשמו, וזה לא יושג אחר המות **כי לא המתים יהללוהו ולא היורדים דומה**, ר"ל ששם הם דוממים ושובתים מפעולותיהם, ואי אפשר להם להלל, אבל **ואנחנו** החיים, לא לבד שנהלל כי גם **נברך יה**, שהברכה הוא מה שע"י מעשינו ישפיע תוספת שפע וברכה, ונברכהו שהוא מקור השפע והברכה, ע"פ הקדמה זו, שאין חפץ לה' במות חסידיו רק בחייהם שאז יברכוהו ויהללוהו, יספר לאמר:

פרק קטז

פסוק א

אהבתי גם בעת שהייתי לא בצר, והייתי בריא אולם, גם בעת הזאת **אהבתי תחנוני, כי ישמע ה' את קולי**, ר"ל אהבתי להתחנן ולהתפלל אל ה', מפני שה' ישמע קולי תמיד, ולא לבד שישמע קולי בעת אקרא **כי הטה אזנו לי**, כמי שמטה אזנו אל בן יחידי אולי ישמיע קולו כי קול ערב לו ורוצה לשמוע תחנוניו, **ובימי אקרא**, וע"כ גם **בימי אקרא**, גם בעת הטובה, לא בדמי ימי, רק בימי הטובים קראתי והתפללתי אל ה', (שסתם ימים נאמר על ימים טובים):

פסוק ג

(ג-ד) **אפפוני**, ולכן כ"ש עתה אשר **אפפוני חבלי מות**, ויותר מזה כי גם **מצרי שאול מצאוני**, שהשאול הוא אחר המות, **וצרה ויגון אמצא**, א"כ בודאי **בשם ה' אקרא**, ואבקש לאמר **אנה ה' מלטה נפשי**, התפללתי שימלט נפשי מיד שאול:

פסוק ה

חנון, והנה ישמע תפלתי, א. מצד שהוא חנון ונותן מתנת חנם גם בלא מע"ט, ב. מצד שהוא **צדיק** לשלם לצדיק כצדקתו, ויעשה לי מצד מע"ט, ג. מצד **שאלהינו מרחם** על הדל ונדכא, וחנון וצדיק הוא טעם ששמע תפלתו תמיד, ועתה יוסיף לשמוע מצד הרחמים:

פסוק ו

שומר פתאים ה' דלותי, מה שדלותי בחולי, היה מצד שה' שומר פתאים, שבזה רצה לשמור אותי מחטא ולהחזירני בתשובה, כי בזה עצמו אשר דלותי עי"כ **לי יהושיע**, יושיעני תשועת הגוף והנפש, ולכן **שובי נפשי למנוחיכי** ואל תדאגי, **כי ה' גמל עליכי**, (שהגמול הוא מצד התפעליות איבה או אהבה), ר"ל מה שעשה לך ודכא אותך ביסורים היה מצד הגמול, אם לפי המעשה, אם לפי אהבתו והשגחתו הפרטית:

פסוק ח
כי, מסב פניו אל ה', אומר מה **שחלצת את נפשי ממות**, הגם שנגזר עלי מיתה, ומה שחלצת **את עיני מן דמעה** שבכיתי לפניך, (כמ"ש ויבך חזקיה בכי גדול), הנה בזה חלצת **את רגלי מדחי**, בזה הצלתני שלא ידחו רגלי מדרך הטוב והישר כי מעתה. **אתהלך לפני ה' בארצות החיים**, שמעתה כל זמן שאהיה בארצות החיים ואחיה **אתהלך תמיד לפני ה'**, כצדיקים המתהלכים לפני ה' כמ"ש התהלך לפני והיה תמים, ולא ידחו רגלי:

פסוק י
(י-יא) **האמנתי**, ר"ל אני מאמין בכל לב מה שאדבר ואחליט עתה, והוא שאדבר לאמר כי **עניתי מאד** בעת אשר **אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב**, שמה שאמרתי אז בעת היאוש, שאז אמרתי בחפזון ובבלי ישוב הדעת שכל האדם כוזב, דהיינו שאין ממש בחיי האדם ובכל ענייניו כי בהבל ילך ובחשך שמו יכוסה, כן אמרתי אז בחפזי שלא בהשכל, ועתה **אדבר** ואומר שאז **עניתי מאד**, שהייתי מעונה ויורד מאד בשפל המדרגה להתיאש כל כך, כי אני רואה עתה שיש תקוה ויש שכר ואין האדם כוזב, ומבאר כי (יב-יד) **מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי**, שהחייני אחר היאוש הגדול הזה ומבאר שעקר הטובה אצלו אינו החיים, רק עקר הטובה הא מה שעתה יוכל להודות לה'. כמ"ש כי טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך וכמש"פ שם, וז"ש **מה אשיב לה' על מה שגמל עלי אשר כוס ישועות אשא ואקרא בשם ה'** להודות לה' חסדו ולפרסם גדולת ה', **ולשלם נדרי לה' נגדה נא לכל עמו**, שזה הוא הטובה היותר גדולה שגמל עלי:

פסוק טו
יקר, עתה סיים דבריו מה שהתחיל לא המתים יהללו יה ואנחנו נברך יה, (כי כן גמל ה' עלי שאקרא בשם ה' ואשלם נדרי לו), ולכן **המות שימותו חסידיו** הוא דבר **יקר בעיני ה'** והוא חושב מחשבות שלא ימותו, אחר שבחיים הם מהללים את ה' **ולא המתים יהללו יה**:

פסוק טז
אנה, (חלק ה'), עתה יתחיל להתפלל שיצילהו ה' מיד אויביו הקמים עליו, שהוא מלך אשור וכל המונו, **אנה ה' כי אני עבדך**, ואין ראוי שמתסרני לעבוד לאדון זולתך, ואיני כעבד מקנה כסף רק אני **בן אמתך** כעבד יליד בית, וא"כ מהראוי כי **פתחת למוסרי**, כי תפתח את המוסרות ששם מלך אשור עלי:

פסוק יז

(יז-יט) **לך אזבח זבח תודה** על נס סנחריב, ואפרסם שם ה' שנית, **ונדרי אשלם לה' נגדה נא לכל עמו**, היינו נגד טובת הכלל שעשה לכל עמו, **בחצרות בית ה' בתוככי ירושלים**, שזה נוגע לבהמ"ק ולכלל עיר ירושלים שתנצל מיד הצר הרוצה להחריבה, ויהיו נדרים זבחי תודה על תשועת כלל ישראל וירושלים ובהמ"ק:

פרק קיז

פסוק א

(א-ב) **הללו**, אמר כי ה' מלא בקשתו זאת וישראל נצולו, וגם הגוים כולם שלקחם סנחריב בשבי והביאם לפני ירושלים יהללו את ה' על כי גבר עלינו חסדו, שעי"ז ניצולו גם השבוים ההמה, כמ"ש יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים עליך יעבורו, וכן יתר הגוים שנלחם סנחריב עמהם, הודו לה' על זה, כמ"ש ומה יענה מלאכי גוי כי ה' יסד ציון, ונגד מה שאמר כי לשמך תן כבוד אמר **הללו את ה' כל גוים**, ונגד מה שאמר על חסדך, אמר **כי גבר עלינו חסדו**, ונגד מה שאמר על אמתך אמר **ואמת ה' לעולם**, ר"ל הבטחתו נשאר לעולם:

פרק קיח

פסוק א

הודו, מצוה שכל גוים יודו לה' מצד טובו וחסדו:

פסוק ב

(ב-ד) **יאמר**, וביחוד יודוהו ישראל שעמהם עשה טובה פרטית יותר, ובית אהרן שהם קבלו יותר טובות פרטיות, וכן יראי ה', כל אחד לפי רוב הטובה שקבל התחייב בהודאה יתירה, וכמ"ש החובת הלבבות שבני ישראל שקבלו טובות פרטיות נתחייבו בתרי"ג מצות, ובני אהרן נתחייבו בכ"ד מתנות כהונה נגד כ"ד מצות כהונה, ומשפחת בית דוד שהפלם בטובות יותר גדולות אמר בית דוד דינו לבקר משפט, והמלך מחויב להיות לו ס"ת יתר על ס"ת שהניחו לו אבותיו וקרא בו כל ימי חייו ויתר מצות המלך, וע"כ צוה שכל אחד לפי מעלתו יוסיף הודאה על טוב ה' וחסדו הפרטי שעשה עמו ביחוד:

פסוק ה

מן המצר, עתה יתחיל לספר הענין בפרטות, אני **קראתי יה מן המצר** שאז היה חולה ונוטה למות, **וה' עננני במרחב**, שאז כבר עברה הסכנה וזה היה לו לאות שיצילהו גם

מיד מלך אשור, כמ"ש ומכף מלך אשור אצילך, לז"א מזה ידעתי כי **ה' לי**, ולכן **לא אירא** שאם היה עונהו במצר היה מתירא פן הגם שיקל ענשו לא יושיעהו לגמרי, אבל אחר שעניי במרחב, ידעתי שכמו שנתקבלה התפלה על החולי ונעשה לי נס כן יעשה לי נס על סנחריב, ולכן לא אירא, ואמר בזה שתי מדרגות, א. שיגין ה' עליו להצילו מן האויב, שעז"א **לא אירא מה יעשה לי אדם**, ב. שעוד יעזרהו שינצח הוא את האויב כמ"ש עזרם ומגנם הוא, וע"ז מוסיף **ה' לי בעוזרי**, שמלבד ההגנה יעזר לי לנצח את האויב, וא"כ חוץ ממה שלא יוכל לעשות לי רעה עוד **אני אראה** נקמה **בשונאי**:

פסוק ח

(ח-ט) **טוב**, מזה מבואר **כי טוב לחסות בה**, ור"ל הבוטח באדם הוא בוטח בו ועדיין לא ימצא בו מחסה, שהחסיון מורה שכבר חוסה בצלו, אבל הבטחון בה' הוא חסיון, כי בבטחונו כבר ימצא בו מחסה ועז, ועז"א **שטוב לחסות בה' מבטוח באדם**, אחר שבאדם הוא רק בטחון לא מחסה, ובאר שהבטחון באדם אינו טוב מצד שני דברים, א. מפני שיש ספק אם יעשה בקשתו וזה באדם דעלמא, ואף אם בוטח בנדיבים שהנדיב דרכו להתנדב ולעזור, בכ"ז **טוב לחסות בה' גם מן הבטחון בנדיבים**, מפני טעם השני שהגם שהנדיב יתנדב לעזרו יוכל להיות שלא יהיה בכחו לעזור:

פסוק י

כל גוים סבבוני, ר"ל אני רואה שמה שסבבוני כל הגוים, היה **בשם ה'** ובפקודתו, כדי **שאמילם** ואכריתם, ר"ל שה' סבב שכל גוים אלה יבואו לצור על ירושלים כדי שיפלו שם, כמ"ש כאשר דמיתי כן היתה לשבור אשור בארצי ועל הרי אבוסנו:

פסוק יא

סבוני, והגם שסבבוני כמה פעמים, כי סנחריב בא שלש פעמים על ארץ יהודה, ועז"א **סבוני גם סבבוני** שנית, גם זה היה בשם ה' כדי שאמילם:

פסוק יב

סבוני, וגם בפעם השלישית **שסבוני כדבורים** העוקצים, **ודעכו כאש** הבוער **בקוצים** כן נשרפו כולם וזה היה בשם ה' כדי שאמילם:

פסוק יג

(יג-יד) **דחה**, והגם שכבר התחילו **לדחות אותי לנפול**, שמצד הטבע הייתי מוכרח כי לא היה לי בעצמי כח לעמוד בפניהם, בכ"ז הלא **ה' עזרני**, והנה העזר הוא קטן מן הישועה, והעזר היה לבל אפול, אבל אחר שנתעורר **עזי וזמרת של יה** עי"כ **היה לי לישועה** שהוא גדול מן העזר, שהושיע לי גם להכרית את האויב:

פסוק טו
קול, מצייר שהמלך הולך מביתו לבהמ"ק, ושומע **קול רנה וישועה באהלי צדיקים**, והוא עפמ"ש (בישעיהו ל':כ"ט) השיר יהיה לכם כליל התקדש חג והשמיע ה' את קולו, ובארתי שם שבעת החלו בירושלים לשיר את שיר החג, החל ה' ללכת להלחם עם מחנה אשור, ובעת שנתוסף הרנה על קרבן פסח בתופים ובמחולות, אז נלחם ה' עם אשור במלחמות תנופה והכרית את מחנהו, עפ"ז יאמר שנשמע קול ורנה וישועה באהלי צדיקים, בעת החל קול הרנה, בא ג"כ קול ישועה, כי כפי שהתחילו לרון ולהודות כן בא הישועה, ותחלה הודיעו **כי ימין ה' עושה חיל**, ר"ל שה' מאסף את חילו ומכין א"ע להלחם עם אשור, ואח"כ הודיעו שנית, כי **ימין ה' רוממה**, היינו שידו רוממה על האויב ושמתחיל להתגבר עליו, ואח"כ הודיעו **כי ימין ה' עושה חיל**, ר"ל שכבר התגבר בחילו והכרית את כל מחנהו:

פסוק יז
לא אמות, מעתה ידעתי בטח שלא אמות, וזה משני טעמים, א. באשר ידעתי שמה שהחייני ה' מן החולי, הוא כדי **שאחיה ואספר מעשי יה**, וא"כ נשארתי בחיים כדי לספר מעשיו, ולא המתים יהללו יה, ב. מצד כי ע"י **שיסר יסרני יה** עי"כ **למות לא נתנני**, שתמורת המות יסרני ביסורים, וכבר נתכפרו עוני ע"י יסורים, וגם ר"ל שלא ימות מיתת הנפש אחר שיספר מעשה ה' ואחר שנתכפרו עונותיו ע"י היסורים שסבל:

פסוק יט
פתחו, (המלך והצדיקים שהלכו עמו הגיעו לפני הבהמ"ק להודות ולהקריב זבחי תודה וקרבן היום), ומצוה אל השוערים **שיפתחו לו שערי צדק** שהמה שערי בהמ"ק **שיבא בם להודות לה'**, וקראם שערי צדק כי אחר שבא ישועתו ע"י היסורים נהג ה' עמו במדת צדק כפי המעשה, לא במדת חסד:

פסוק כ
זה השער לה', שהיה להמלך שער מיוחד שבו היה נכנס לבהמ"ק (כמ"ש ביחזקאל סי' מ"ד ומ"ו), ואמר שעתה **צדיקים יבואו בו** שהרשה להם ליכנס עמו בשער ההוא:

פסוק כא
אודך, (מתחיל להודות בפתח השער מבפנים), אני נותן **הודאה על שעניתני** ביסורים, כי ע"י כן **ותהי לי לישועה**, כמ"ש אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני:

פסוק כב
אבן, המלכות תצויר כבנין כמ"ש כ"פ, והמלך הוא יסוד הבנין כמ"ש הנני יסד בציון אבן (ישעיהו כ"ח:ט"ז), שנאמר על חזקיה, **והבונים מאסו בו** אז, כי עמדו אז שבנא וסייעתו לחלוק על מלכותו, ובכ"ז **היתה לראש פנה**, וזה לא היה בדרך הטבע, רק **מאת ה' היתה זאת, והיא נפלאת בעינינו**, כי היה עפ"י נס ופלא, ולכן **זה היום עשה ה'**, הוא מיוחס לה', **ובו נגילה ונשמחה**, בה' נשמח לא בהתשועה עצמה כי עקר השמחה היא מה שנודע לנו שה' עמנו ושנתן ליראיו נס להתנוסס:

פסוק כה
אנא, (מתפללים כולם) א. שיושיעם ה' מני צר, ב. שיצליחם בכל מעשיהם מעתה ועד עולם:

פסוק כו
ברוך, (עתה יוצאים כהני המקדש מבית ה' לקבל פני המלך), הם מברכים את המלך בברכת כהנים, ובאשר בברכת כהנים אמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם, אומרים **ברוך הבא בשם ה'**, שכבר שם שם ה' על ב"י ובשמו באו למקדשו, לכן **ברכנוכם מבית ה'**, שהברכה יוצאת מביתו מאת השוכן בו, והוא יברך (וזה נגד יברכך ה' וישמרך):

פסוק כז
אל, באשר יצאו לקראתו באבוקות של אור, כמ"ש על כן באורים כבדו ה', משיב **אל ה' ויאר לנו**, (וזה נגד יאר ה' פניו אליך), והמלך מצוה את הכהנים **אסרו חג**, שיאסרו הקרבן שהביא ויובילוהו **עד קרנות המזבח** להקריבו, וה' ישא פניהם לקבל קרבנם, כמ"ש הקריבהו נא לפחתך הישא פניך, שקבלת הקרבן הוא נשיאת פנים (וזה נגד ישא ה' פניו):

פסוק כח
אלי אתה ואודך, הוא הודאה על הטובה, **וארוממך** להגיד שבחיך הכוללים, ומצוה לכולם הודו לה':

פרק קיט

פסוק א
התפלה הזו נאמרה בתמניא אפי, וכאשר דקדקנו בה ראיתי, כי בזו התפלה שהיא ערוכה על שילך בתורת ה' וישמור מצותיו, באו בכל סדר ששה פרטים, שהם **תורה עדות פקודים מצות חקים משפטים**, והם הששה דברים שחשב במזמור השמים מספרים

כבוד אל, שבמקום יראת ה' אמר פה חקים, גם באו בחרוזים הנותרים **דבריך** או **אמרתיך** או **דרכים**, ובזה נבא אל הבאור:

(א) (תורה) **אשרי תמימי דרך**, גדר התום דרך שלא יהיה בדרכו מום וחסרון, והוא מי שדרכו הטוב קבוע לא ישתנה ולא ימוט בשום זמן, והוא ע"י שיעשה כל מעשיו לשם ה' לא לשם פניה חיצונית מתועלת עצמו, וזה א"א רק אם **הולך בתורת ה'**, שאז דרכו קבועה עפ"י התורה ויעשה כל מעשיו לשם ה' שצוה כן בתורתו, משא"כ הדרכים שתקנו הפילוסופים עפ"י החקירה האנושית, לא יעמדו תמיד, כי אם יעלה על לבו שישיג איזה ריוח ותועלת בדרך ההפך יטה מני דרכו אחר שיסוד דרכו אינו הטוב והאושר רק המועיל ורק השכל האנושי, ובזה קל לנטות מני דרך וא"א שיהיה תמים דרך:

פסוק ב

עדות **אשרי נוצרי עדותיו**, החלק הנקרא עדות הם הספורים המעידים שה' ברא העולם וחדשו ושהוא משכיר ומעניש ומשדד הטבע, כמו ספורי מעשה בראשית וענין אדם והדורות עד יציאת מצרים, שמעידים על כל אלה הדברים, והנה הפילוסופים הדורשים וחוקרים בעניני האלהות, אין דורשים בכל לב, כי לבם חלוק ומסופק, אבל הנוצרים עדותיו כבר קבלו יסודות אלה מדרך הקבלה והאמונה ואין מסתפקים עוד, וא"כ **דרישתם** ועיונם בענינים האלהיים **הם בכל לב** ובלי שום ספק:

פסוק ג

אף, ומלבד שהעדות מועיל לדרישה ועיון, מועיל ג"כ בחלק המעש שלאחר שעדיות אלה מלמדים דרכי ה' והנהגתו להעניש לכל עושי עול כמו שהעניש דור המבול וחטאת סדום והמצרים, עי"כ ישמרו **ולא פעלו עולה**, אחר **שבדרכיו הלכו**, ורואין שדרכיו כולם צדק ומשפט אל אמונה ואין עול, ואמר אף לא פעלו עולה שהפעל הוא העסק בדבר (וזה הבדלו מן מעשה) ר"ל אף אין עוסקים בענין שיש בו עולה אף שאין גומרים המעשה:

פסוק ד

(פקודים) **אתה צוית**, הפקודים הם המצות שיש בהם עדות על מעשה ה' והשגחתו, כמו מצות תפילין שבת ומועדים וכדומה, ונקראים פקודים שבהם מופקדים הדברים שהם מורים עליהם, וע"ז אחר שהזכיר את העדות מזכיר את הפקודים, שה' צוה אותם שעל ידם יזכרו את העדות שהם מופקדים וצרורים בהם, וצריך **לשמרם מאד** כדברים שבו צרור פנינים ודברים יקרים:

פסוק ה

חקים **אחלי**, אמנם החלק הנקרא חקים שהם המצות שאין להם טעם, והם מתנגדים ליצר הלב, כי היצר משיב עליהם אחר שלא נודע טעמם, וכל עוד שדרכי האדם אינם שלמים עם ה' בקל שישמע ליצרו ויעבור עליהם, ולכן בקש שיהיו דרכיו מוכנים על אופן שישמור את החקים:

פסוק ו

מצות **אז לא אבוש**, כי המצות רובם י"ל טעם, אולם אם יבעט בהחקים ולא יקבל רק דברים שידע טעמם, יבוש אם יביט אל כל המצות, שגם במצות יש רבים שלא כל אדם ישיג טעמם האמתי, ואם כן יבוש אם ימצא מקצת מצות שלא יבין טעמם, אמנם אחר שיקבל גם את החקים שטעמם נסתר לגמרי בשיאמין שה' יודע סודם, כ"ש שישמור המצות שמושכלים קצת הגם שלא ישיג כל פרטיהם:

פסוק ז

(משפטים) **אודך**, אולם החלק הנקרא משפטים שכולם טעמם מבואר ומושג ע"י התבונה, אמר שעל החלק הזה **אודך ביושר לבב**, ומבואר אצלנו ששם ישר נאמר על הבינה, ויושר לבב הוא מי שבינת לבו רחבה עד שמשיג כל דבר ע"י בינתו שהוא כח חד העובר בין כל הדברים להשיג ולהוציא דבר מדבר, וכשלבו מלא רוח בינה נקרא יושר לבב, וזה יהיה **בלמדי משפטי צדקך** כי ילמדם ויבין צדקם וישרם:

פסוק ח

חקים **את חקיך**, הוסיף שע"י שיבין היטב החלק הנקרא משפטים, עי"כ ישמור מאד את החקים, אף שלא נודע טעמם, כי ממה שימצא בינה במשפטים ידע כי יש דעה והשכל גם בהחקים, כמ"ש אשר ישמעון את החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה כי מי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים, שע"י שיראו שהמשפטים צדיקים יבינו כי כן גם החקים צודקים ויש בהם טעמים מחוכמים, וז"ש שע"י המשפטים **את חקיך אשמור עד מאד**, ואתה ה' **אל תעזבני** בהשפעת רוח קדשך ממרום על זה:

פסוק ט

דברים **במה יזכה**, נגד מ"ש אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה' שלא יצויר שיהיה דרכו תמים רק ע"י התורה, הוסיף כי חוץ מזה, הגם שיוכל לזכות את דרכו לא יוכל **לזכות את ארחו**, שיש הבדל בין דרך ובין ארח, שדרך הוא הדרך הגדול הקבוע, וארח הוא המסתעף מן הדרך הגדול והולך אל הצד, והדרך הגדול כמו דרך הרחמים דרך הנדיבות דרך הענוה וכדומה הוא נטוע בכל הנפשות ואפשר שימצאנה האדם בשכלו, רק שאינו

תמים רק ע"י התורה, אבל הארחות הקטנות זה א"א שידע כלל משיקול דעתו, כמו בדרך הנדיבות למי ינדב וכמה ינדב ואיך יתנהג בזה בכל עת ובכל מקום ובכל ענין, ובפרט הנער שלא השכיל עדיין בשכלו א"א שידע זאת רק ע"י התורה, ועז"א **במה יזכה נער את ארחו**, זה א"א רק על ידי **שישמור כדברך**:

פסוק י

מצות **בכל לבי**, נגד מ"ש שנוצרי עדותיו בכל לב ידרשוהו, אמר שכבר הגיע למדרגה זו **ובכל לבי דרשתיך**, אולם לפעמים ע"י רוב הדרישה ישגה במצות ה' ויסמך על סברתו ועיונו, כמ"ש שלמה אני ארבה ולא אסור, ויש הבדל בין שגיאה ובין שגגה, ששגיאה הוא טעות עיוני, ושגגה שאחריו מ' מורה שע"י שגיאה אינו עושה את הדבר, וע"ז בקש **אל תשגני ממצותיך**, שלא אטעה ע"י רוב הדרישה לבטל איזה מצוה ממצות התורה:

פסוק יא

אמרתך **בלבי**, ונגד מ"ש אף לא פעלו עולה, ע"י שבדרכיו הלכו, בכ"ז יצויר חטא, כי יש הבדל בין חטא ובין עולה, שמקור העולה הוא בדרכי הבינה, והחטא הוא הנטיה מדרכי החכמה וידוע שאדם אין צדיק בארץ אשר לא יחטא, כי החסרון דבוק עמו בטבע, וע"ז אינו מועיל מה שמשיג דרכי ה' ויודע בבינתו מה שהוא עולה, שבכ"ז יצויר שיחטא ע"י שיתגבר ציור הרע שבנפש, למשל כח התאוה או הגאוה וכדומה, ונגד זה אין תקנה רק אם אמרות ה' צפונים בלבו וחרותים על לוחותיו, שהלב הוא הכח המושל, שמדי יעלה בלבו ציור של איזה חטא ימצא אמרת ה' כתוב ומזהיר אותו בל ימשול ציור זה בלבו, בזה ע"י **שבלבי צפנתי אמרתך לא אחטא לך**:

פסוק יב

חקים **ברוך אתה ה'**, נגד מ"ש אחלי יכונו דרכי לשמור חקיך, אמר שכבר נתקבלה תפלתו, והוא שומר חקי ה' ומברך ה' על זה, אבל הוסיף לבקש **למדני חקיך**, שילמד אותו תוכן ענינם וסודם בדרך לימוד:

פסוק יג

(משפטים) **בשפתי** ונגד חלק המשפט שאמר אודך ביושר לבב בלמדי משפטי צדקך שהשיג אותם בבינתו ולמד אותם, הוסיף עתה, שכבר הגיע בהם לידיעה ברורה, עד שידע אותם מן השפה ולחוץ, עד **שבשפתי ספרתי משפטי פיך**, ומבואר אצלנו בפי' משלי שהשפה היא החיצונית נגד הפה, והשפה תרמוז על דברי דעת, והפה על דברי חכמה, והלשון על דברי בינה, ועז"א שמשפטי פיך היינו המשפטים שהם בנוים על יסודות החכמה שמכונים בפה, שהוא כבר השיג אותם בבינתו, כמ"ש אודך ביושר לבב

שהיא הבינה כנ"ל, הוסיף בידיעתם עד שבאו אצלו לכלל דעת, שהיא ידיעה ברורה כידיעת המוחשים והמושכלות ראשונות, עד שספר אותם בשפתיו, ואמר ספרתי, כי יש הבדל בין סיפור להגדה, שהספור בא גם על דבר ידוע שיספר ענינו באורך, וכן היו אצלי כדברים ידועים שאספר פרטיהם וחלקיהם באורך:

פסוק יד

עדות **בדרך עדותיך**, כבר בארנו ההבדל בין דרך ובין ארח, שדרך הוא הגדול ואורחות הם הקטנות, והעדות הם הספורים שבתורה המעידים על השגחת ה' ועזוזו ושכרו וענשו, והפקודים הם המצות המעשיות המורים על ענינים אלה בפרטות, כמו מצה מרור סוכה בכור, שכ"א מורה על פרט מיוחד שזה נקרא ארח, והעדות מורים על דברים כוללים שזה נקרא דרך, וע"כ אמר **שבדרך עדותיך ששתי כעל כל הון**, כי מצא בם כל הון יקר וסגולת האמונה אשר אספם בנפשו:

פסוק טו

(פקודים) **בפקודיך אשיחה**, שהם מורים על הפרטיים, כמו כי בסוכות הושבתי את בני ישראל, כי בחפזון יצאת מארץ מצרים, כי לי כל בכור בבני ישראל, ובזה **אביטה** אורחותיך הפרטיים:

פסוק טז

חקים **בחקתיך אשתעשע**, מוסיף שגם החקים יהיו לו כדבר שאדם משתעשע בו מרוב אהבתו, כי באמונתו כי בם חלקת מחוקק ספון סודות עליונים לשלמות הנפש, יהיה לו החלק הזה נטע שעשועיו, כי זה העד שנפשו עליונה והליכתה בקדש בענין פלאיי, שמצד התקשרה עם אלהים יחויב לעשות לאשרה ושלימותה מעשים פלאים נשגבים מבינת אדם, ולכן על חלק זה אמר יראת ה' טהורה עומדת לעד, כי זה מורה על נצחיות הנפש ותעלומתה וזה שעשוע הנפש, **ולא אשכח דברך** שלא יהיו אצלי כדבר שאין לו טעם שדרך לשכחו, כי יהיו יקרים וחשובים בעיניו עד שיזכרם תמיד:

פסוק יז

דברים **גמול על עבדך**, אמנם יש מונעים הרבה אשר יעיקו את האדם מהשגת השלימות, והם קוצר החיים וקוצר המשיג ועומק המושג ורוב ההוצאות וטרדות הזמן להשיג הצרכים, וכמ"ש הרמב"ם במורה, וגם מה שנראה בעולם מרוע ההנהגה שהרשעים מצליחים והצדיקים מבוזים, ועל קוצר החיים בקש **גמול על עבדך אחיה** ומבואר אצלנו שהגמול הוא מה שעושה לחבירו ע"י התפעליות אהבה או שנאה, ר"ל שמצד שנפשי חושקת ללכת בתורתך ראוי שתגמול לה באהבתך בל יעצור בעדה המות, כמ"ש למנות

ימינו כן הודע ונביא לבב חכמה ובאר שלא בקש את החיים בעבור עצמם רק כדי שעי"כ **אשמרה דברך**:

פסוק יח

תורה **גל**, ונגד עומק המושג בקש **שיגול עיניו**, שגלות עינים הוא להשיג דבר יותר על כח טבעו, וע"י הופעה ורוח הקדש, עד **שאוכל להביט הנפלאות שבתורתך**, הגם שהם פלואים ומכוסים סגור חותם צר:

פסוק יט

מצות **גר אנכי**, ונגד קוצר המשיג, בקש אחר **שאני גר בארץ**, ר"ל שנפשי השכליית אינה מתושבי העולם החומרי הזה כי היא מעולם אחר, והוא גר בין כחות החומר שהם תושבים פה ומתגברים על השכל, ואין לו כח להשיג ענינים האלהיים כי החומר מעכב בעדו, ולכן **אל תסתר ממני מצותיך**:

פסוק כ

(משפטים) **גרסה נפשי**, הוא ציוי ובקשה שיסיר ה' מעל נפשו את קליפתה החיצונה, שהוא החומר הסוכך עליה והיא טרודה בעניניו, ועי"כ לא תאבה אל משפטי ה' והוא בין המשפטים שבין אדם לחברו שבאים להסיר העול והחמס, וע"י החומר מתאוה האדם לממון למלאות צרכיו ולא יאהב לשמור משפט וצדק ולהרחיק העול בעניני ממונות, ובין משפטי ה' וענשו, שכבר אמר שמחה לצדיק עשות משפט ומחתה לפועלי און, אולם ע"י שנפשו מעוטפת במסך החומר הסוכך עליה לא תאבה אל משפטי ה' והנהגתו, שרק צדיקים ישמחו במשפטיו, וע"י שתגרוס ותקלוף נפשי מקליפת החומר אשר עליה, **תאבה אל משפטיך בכל עת**, גם בעת תעניש את הרשעים כי היא בצדקתה לא יגיע אליה רע:

פסוק כא

מצות **גערת**, ונגד מה שהרשעים מצליחים והצדיקים מבוזים ושפלים, אמר הלא תמיד **גערת זדים ארורים** (הזדים הם המעיזים לחלוק בזדון על האמונה ועל תורת ה'), **השוגים ממצותיך** שהשגיאה היא בעיון כנ"ל כמו וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה, שהוא על הוראה שמורים לעבוד ע"ז, שבזה שוגים מכל המצות שעבודה זרה שקולה כנגד כל המצות, ואתה גערת בם בעונשים:

פסוק כב

עדות **גל מעלי**, ומעלי **תגול חרפה ובוז** שמחרפין אותי על שאני צדיק ורע לי, **כי עדותיך נצרתי**, ספורי התורה הם עדות על אבדן הרשעים והצלחת הצדיקים, כמו אבדן דור המבול והפלגה וסדום וההשגחה שהיה על האבות, ובזה לא יוכל לבזות אותי מצד זה:

פסוק כג

חקים **גם**, הגם **שישבו שרים ונדברו בי** על שאין טעם להחקים, ועכו"ם משיבים עליהם מה טעם למצוה זו, מצד שאני **עבדך** והעבד אין לו לדרוש טעם מצות האדון רק לעשות גזרותיו ולא לחוש לבוז ולשום דבר, לכן **ישיח בחקיך**, כמ"ש חקה חקקתי גזרה גזרתי אין לך רשות להרהר עליה:

פסוק כד

עדות **גם עדותיך שעשועי**, שמן העדות ידעתי שהחקים הועילו תמיד, שעל ידיהם שמע ה' תפלתנו ודבקה בישראל השגחה הפרטית, כמו שדבקה ע"י הקרבנות שהם ג"כ חקים, והם **אנשי עצתי**, שעם עדות התורה אתיעץ תמיד וכעצתם אעשה, והם ילמדוני גודל כח החקים וסגולותיהם:

פסוק כה

דברים **דבקה לעפר נפשי**, נגד מ"ש גמול על עבדך אחיה ואשמרה דברך, בקש שהגם שמלא שאלתו בחיים הגופנים, הלא עדן נפשי דבקה לעפר, ר"ל שהגם שהגוף חי ואינו קבור בעפר, נפשי מתה וקבורה בעפר הגוף, ר"ל נמשכת אחרי תאוותיו ותשוקותיו, לכן אבקש **חייני כדברך**, שיהיו החיים חיים נפשיים בעבודת ה', כדברך בתורה, שאמרת ובחרת בחיים, שהיה הכונה על חיים הנפשיים, ובאשר אמר ואשמרה דברך אמר חייני כדברך:

פסוק כו

חקים **דרכי ספרתי**, שכבר אמר אחלי יכונו דרכי לשמור חקיך, שבקש שדרכיו ומנהגיו לא ינגדו לשמירת החקים, ואמר אח"ז ברוך אתה ה' שברך על ששמע ה' תפלתו, ובקש למדני חקיך, בקש עוד הפעם שילמדהו חוקיו, ובאר הטעם, כי **דרכי ספרתי** וראיתי כי **תענני**, שעל התפלה שיכונו דרכי לשמור חקיך עניתני ונתקבלה, לכן אבקש שנית על לימוד החקים שאדע טעמם וסודם:

פסוק כז

(פקודים) **דרך פקודיך הבינני**, הנה הפקודים טעמם מבואר שבאו לזכרון על הנפלאות שעשה ה' בימי קדם כמו זכר ליציאת מצרים ודומיהם, ואם כן הפקודים מובנים, אבל

הדרך של הפקודים אינו מובן, כי הדרך הנסיי והפלאי הוא למעלה מתבונת האדם, וע"כ בקש שיבינהו הדרך הזה ויבין ענין הנפלאות וסודם, **ואשיחה בנפלאותיך**:

פסוק כח

דברים **דלפה נפשי מתוגה**, ר"ל אחר שהפקודים באים לעורר דרך הנסיי, והלא עתה נפשי דלפה מתוגה, ולמה לא תעשה עמי נסים כמו שמורים הפקודים, אבקש **שתקימני כדברך** כפי מה שמורים הפקודים שאתה תתן ליראיך נס להתנוסס:

פסוק כט

תורה **דרך**, נגד מ"ש גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, בקש שבעת יעיין להשיג סודות התורה ופליאותיה, בל יתעה אל **דרך שקר**, רק **חנני תורתך** האמתיית:

פסוק ל

(משפטים) **דרך אמונה בחרתי** נגד מה שבקש גרסה נפשי לתאבה אל משפטיך, אמר שזה א"א רק אם תהיה האמונה קבועה בלבו, שאם לא כן יתדמה לו שאין משפט בעולם במה שיראה רשע וטוב לו וצדיק ורע לו, ועז"א בחרתי דרך אמונה להאמין שכל דרכיו משפט ואין עול ושיש עולם אחר ששם יקבל הצדיק שכרו נגד הרע שהיה לו בעוה"ז וז"ש שע"י **שבחרתי דרך אמונה שויתי משפטיך**, שויתי השכר בעוה"ב נגד היסורים שבעוה"ז, וכן בהפך ברשע הערכתי זה מול זה, וראיתי כי הדין דין אמת:

פסוק לא

עדות **דבקתי בעדותיך**, גם שבעדותיך העדת איך הענשת את הרשעים ואבדתם גם בעוה"ז, וכבר אמר גל מעלי חרפה ובוז כי עדותיך נצרתי, ר"ל שלא יחרפוהו ממה שרע לו בעוה"ז ויביאו ראיה מעדותיך שאתה משכיר לצדיקים ומעניש לרשעים, וזה בקש גם עתה, **ה' בל תבישני** שיהיה לי רע בעוה"ז ויהיה לי בושה, אחר שדבקתי בעדותיך, וזה סותר אל עדות התורה שה' שומר את הצדיקים מרע, שהגם שאני בפני עצמו משפטיך שויתי ובחרתי דרך אמונה שהצדיקים יקבלו ע"ז שכר בעוה"ב אני מבקש שלא אתבייש בפני המלעיגים:

פסוק לב

מצות **דרך מצותיך ארוץ** יש הבדל בין דרך ובין נתיב, שהדרך הוא הגדול, והנתיב הוא ליחידים, והגם שבקש אח"כ שידריך אותו בנתיב המצות, אמר כי בדרך המצות ירוץ, הגם שפרטיהם נעלמו ממנו, כמ"ש אל תסתר ממני מצותיך, בכ"ז הדרך הגדול הסולל אל המצות שהם להעיר על אמונה או מדות טובות או חובות שבין אדם לחבירו, דרך זה נודע לי וארוץ בו במהירות, **כי** הדרך הזאת היא **תרחיב** את **לבי** הלב הוא הכח

המושל, והיא בצרה לפעמים מן אויבי הנפש הצוררים עליה, שהם התאוה והכעס וקנאה וכדומה, אבל הדרך הזה ירחיב אל הלב מכל צרותיו, שבו ינצח את אויבי הנפש (ודרך בא בלשון נקבה):

פסוק לג

חקים **הורני ה' דרך חקיך**, הגם שארוץ בדרך המצות ובקי בו, איני יודע דרך החקים, שלא לבד שהחקים בעצמם נעלמים כמ"ש למדני חקיך, גם דרכם בלתי ידוע, ואיני יכול לפסוע בעקבי על דרכם הנעלם ממני, ע"כ בקש הורני דרך חקיך, למען **אצרנה** להניח **עקבי** על דרך הזה:

פסוק לד

תורה **הבינני**, חוץ ממה שבקש שיראהו נפלאות התורה ושיסיר ממנו דרך שקר, בקש שיבין ג"כ את דברי התורה הפשוטים בהבנת הלב דבר מתוך דבר, שזה גדר הבינה, ובזה ארויח שני ענינים, א. **ואצרה תורתך**, שהנוצר הוא יותר מן השומר, שדבר שאין האדם מבין אותו הגם שישמור מלעבור עליו מצד מורא המצוה ופקודתו לא יצרנה כנוצר דבר יקר ונחמד: ב. **ואשמרנה בל לב**, שמי שאינו מבין דברי התורה לא ישמרנה בכל לב כי ישמור רק מתקות שכר ויראת עונש, אבל כשיבין טעמיה ישמור מצד עצמו בכל לב:

פסוק לה

מצות **הדריכני בנתיב מצותיך**, שהגם שאמר דרך מצותיך ארוץ, זה בדרך הגדול, אבל בנתיבות הקטנים לא יוכל ללכת מעצמו כי פרטי המצות רבים, וכל מצות יסתעפו ממנה נתיבות רבות שלא יוכל ללכת בהם בעצמו, ובקש שה' ידריכהו בנתיבות אלה ובדקדוקי המצות וסעיפיהם, **כי בו חפצתי**, כי העושה המצות בעבור חפץ אחר שהוא זולת המצוה, שכר או כבוד וכדומה, לא ידקדק על הפרטים אבל אני חפצתי בו בעצמו, וכמ"ש במצותיו חפץ מאד ולא בשכר מצותיו:

פסוק לו

עדות **הט לבי אל עדותיך**, כבר אמר בדרך עדותיך ששתי גם עדותיך שעשועי, כי הם עדות שה' משגיח על הצדיקים ומשלם שכרם הטוב, ועפ"ז נקל מאד שהמקבל העדיות האלה יטה לבו לעבוד בעבור הבצע שיהיה לו בעבודת ה' בקש שיטה לבו אל העדות עצמם שישמח בהם מצד עצמם שמעידים על השגחת ה' וטובו וחסדו, לא בעבור הבצע והשכר והתועלת:

פסוק לז

העבר עיני מראות שוא, מוסב למעלה שעיניו לא יראו על דבר שאין בו ממש שהוא השכר והבצע, לא ע"ז אשים לבי, רק על הדרכים עצמם **בם חייני** על ידי שאראה שדרכי ה' חסד ורחמים וחנינה ואלמד ללכת בדרכיו לחיות בהם:

פסוק לח

אמרות **הקם לעבדך אמרתך**, בכ"ז הגם שאבקש שלא יהיה כונתי בעבודתי על השכר והבצע, בכ"ז אבקש שאמרתך והבטחתך שאמרת והבטחת לי את דבר המלוכה וכל הטובות, תקים שיתקיימו לי ולא אבקשם בעבור הבצע, רק **אשר ליראתך**, מפני שהם יהיו הסבה ליראתך, כמ"ש יראיך יראוני וישמחו, שע"י זה יראו את ה' בראותם כי יברך צדיק, ויקים הברית והחסד ליראיו:

פסוק לט

(משפטים) **העבר חרפתי אשר יגרתי** ר"ל שמה שפחד מעונש על עונותיו, שע"י עונותיו לא יקים לו ה' את המלכות, וזה היה לי לחרפה, כי לא היה לי להתירא באשר **משפטיך טובים**, שמשפטי ה' הם לתכלית טוב, והגם שיעניש יעניש במדת טובו לסלוח לעונו, ובחנם ירא, ובקש שיעביר ה' חרפתו זאת ע"י שיעשה עמו אות לטובה ויראו שונאיו ויבושו:

פסוק מ

(פקודים) **הנה תאבתי לפקודיך**, כבר התבאר כי הפקודים מורים על הנהגת ה' הפלאיית, שהיא קיימת לעולם לכל עושי הפקודים שהם מורים עליהם, ודרכי ה' בהנהגתו הם צדקה ומשפט, ומבואר אצלינו שהמשפט מורה על המעשים שיעשה ה' לפי זכות בני אדם ומעשיהם, והצדקה מורה על המעשים שיעשה לפי אלהותו שלא בהשקף על מעשי בני אדם, ופעולות אלה הם גבוהים מן הטבע ההנהגה הסדורה, ובאשר **תאבתי לפקודיך**, שהם מעידים שתנהג בהנהגה הפלאיית לפי האלהות והצדקה העליונה, הגם שאינם לפי המשפט, לכן אבקש **בצדקתך חייני**, הגם שאיני ראוי לזה מצד המשפט ע"י עונותי:

פסוק מא

אמרות **ויבאני חסדך ה'**, כבר התבאר (למעלה סי' פ"ט) כי כסא דוד נבנה על מכונות החסד והאמונה, ר"ל שתחלת מה שיסד לו ה' בית נאמן היה מצד החסד אבל אחר שהבטיח לו וכרת לו ברית, נכנס בגדר האמת שמוכרח כביכול לקיים הבטחתו, ובארנו שם כי יש הבדל בין האמת שהוא הבטחה ששרשה מצד הזכות, שאז אם יחטא יסור

הטוב מביתו, לא כן אם התחלתו מצד החסד שלא בהשקף על הזכות, אם יחטא יענישנו ה' תיכף לכלא פשע ולהתם חטאת ולא יסיר חסדו ממנו, עי"ש בארך, ע"ז בקש שיבואו לו חסדי ה' שהוא מה שכרת לו ברית מצד החסד, ומצד זה תבוא **תשועתך כאמרתך**, ר"ל ישמור ההבטחה הגם שחטא, אחר שהיה התחלתה מצד החסד:

פסוק מב

דברים **ואענה חורפי דבר**, המחרפים אותי שתסיר המלכות ממני ע"י החטא של בת שבע, אענה להם **שבטחתי בדברך**, שא"א שתוסר ההבטחה אחר שהיה התחלתה ע"י החסד:

פסוק מג

(משפטים) **ואל תצל**, שיעור הכתובים **כי בטחתי בדברך עד מאד ואל תצל מפי דבר אמת**, שאענה לחורפי שבטחתי עד מאד בדברי ה' והבטחתו, ומ"ש ואל תצל מפי דבר אמת הוא מאמר מוסגר, שלא אכחיש את חטאי רק אודה על האמת, ובכ"ז אענה את חורפי שבטחתי בדבריך, ובאר הטעם **כי למשפטיך יחלתי**, שה' יעשה משפט, שמה שנרדפתי מפני אבשלום היה במשפט לכפר עון וישוב ירחמנו, כמ"ש אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים וגו' וחסדי לא אסיר מעמו ולא אשקר באמונתי, וע"ז בטחתי:

פסוק מד

תורה **ואשמרה תורתך תמיד**, וזה יכפר עון, כמ"ש בחסד ואמת יכופר עון אמת זו תורה, ועי"כ תשאר המלכות בידי לעולם ועד:

פסוק מה

(פקודים) **ואתהלכה ברחבה כי פקודיך דרשתי**, שע"י שדרשתי הפקודים שמעוררים זכרון חסדי ה' ונפלאותיו, אתהלכה ברחבה שיעשה נפלאות גם עמדי, כמ"ש הנה תאבתי לפקודיך ה' בצדקתך חייני:

פסוק מו

עדות **ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש**, שבטרם עשה תשובה היה בוש מלדבר מהעדות, שהם מעידים שה' יעניש את הרשע, אבל עתה שאשמור התורה והפקודים ונתכפרו עוני, לא אבוש מלדבר בעדותיך גם נגד מלכים כמ"ש גל מעלי חרפה ובוז כי עדותיך נצרתי, וכן אמר דבקתי בעדותיך אל תבישני, שלא יבוש בעדות התורה:

פסוק מז

מצות **ואשתעשע במצותיך**, מצותיך יהיו לי כדבר שעשועים, יען **אשר אהבתי** אותם, ולא תאמר שיהיו השעשועים רק להגות בהם בלבד ולא אקבל עלי טורח עשייתם בפועל על זה אמר:

פסוק מח
(מצות וחוקים) **ואשא כפי אל מצותיך**, שגם אשא כפי לעשותם בפועל, ולא מתקות שכר רק **אשר אהבתי**, שאעשה מאהבה, ולא לבד המצות שידעתי טעמם, כי גם **אשיחה בחקיך**, אף שטעמם נעלם ממני:

פסוק מט
דברים **זכר**, בקש שנית שתזכור הדבר שהבטחת לעבדך ע"י נתן הנביא, **על אשר יחלתני**, שאינה עוד תקוה אצלי כמקוה על דבר בלתי ברור, רק יחול כמיחל על בטחה ברורה (שזה גדר יחול והבדלו מן תקוה):

פסוק נ
אמרות **זאת נחמתי בעניי**, והגם שאני מעונה (אמר זה בברחו מפני אבשלום), אתנחם בהבטחה זאת כי אמרתך חייתני, שמה שנשארתי בחיים ולא נפלתי ביד אבשלום היה ע"י אמרתך והבטחתך:

פסוק נא
תורה **זדים** והגם **שזדים הליצו עלי** עד מאד בליצנות, הגם **שמתורתך לא נטיתי**, כמו שקראו שמעי איש הדמים ואיש הבליעל:

פסוק נב
(משפטים) **זכרתי**, בכ"ז **זכרתי משפטיך מעולם ה'** שאתה נוהג הכל במשפט, **ואתנחם** גם על זה כמ"ש אולי יראה ה' בעניי וישב לי טובה תחת קללתו היום הזה:

פסוק נג
תורה **זלעפה**, רק שאחזתני זלעפה בעת שזכרתי משפטיך **מרשעים עוזבי תורתך**, שידעתי שמשפטים מר רע מאד וענשם גדול:

פסוק נד
חקים **זמירות**, והגם שהייתי גר נרדף ממקומי, בכל זה למדתי חקיך בזמירות ובשמחה, אף החקים שאין טעמם נודע למדתי בשמחה:

פסוק נה
תורה **זכרתי בלילה** הוא כמ"ש אני שכבתי ואישנה הקיצותי, כי באותו לילה היה בסכנה ע"י עצת אחיתופל, רק שה' סכל את עצתו ועי"כ ניצול, וזכרתי באותו לילה שזה היה ע"י **שמך ה'**, על ידי מדת הרחמים שלך, **ואשמרה תורתך**, כי ידעתי שזה היה בזכות התורה דגם בעידנא דלא עסיק בה אנוני ומצלא, וז"ש (פקודים) **זאת**, ר"ל ידעתי **שזאת היתה**

לי ע"י **שפקודיך נצרתי**, שהפקודים מעוררים הנפלאות וההשגחה הפרטיית (כנ"ל פ' כ"ז ופ' מ'):

פסוק נז

דברים **חלקי**, שבעת בחר כל אחד את חלקו, זה בעושר וזה בנחלת שדה וכרם, אני **אמרתי חלקי ה'**, לא בחרתי לחלקי שום דבר מעניני העולם, רק בחרתי את ה' לחלקי, (כענין ונחלה לא יהי לך וכו' אני חלקך ונחלתך), והוא **לשמור דבריך** שבחרתי לשמור דבריך ומצותיך:

פסוק נח

אמרות **חליתי**, וע"ז **חליתי פניך בכל לב**, לא בקשתי ממך שום דבר מעניני העולם, רק את פניך ה' אבקש, וע"כ **חנני כאמרתך** שהבטחת להיות מנת חלקי וכוסי:

פסוק נט

עדות **חשבתי**, באר שלא יעכבהו שום דבר מעבודת ה' לא צרכיו ההכרחיים, כי גם בעת **שחשבתי דרכי** לבקש צרכי ומחייתי וכדומה, **אשיבה רגלי** מן הדרכים ההם **אל עדותיך**, ותפס בזה עדותיך כי מן העדות למד שאין צריך אל השתדלות לבקש מזון ומחיה וצרכים, כי במדבר מצאו כל צרכיהם ע"י ה' בלי השתדלות:

פסוק ס

מצות **חשתי**, ולא עכבוני העצלות ואהבת המנוחה, כי חשתי בזריזות **ולא התמהמהתי לשמור מצותיך**, שעשיתי המצוה תיכף בבואה לידי כמ"ש מצוה הבאה לידך על תחמיצנה, ועשיתי בזריזות הגם שעשיית המצות הם טורח גדול:

פסוק סא

תורה **חבלי**, ולא מנעוני רעת בני אדם, כי הגם **שחבלי רשעים עודני**, שעשו אותי טרף לשניהם, וזה מונע מהעיון והעסק בתורה שצריך דעת צלולה ומיושבת, בכ"ז **תורתך לא שכחתי**:

פסוק סב

(משפטים) **חצות** גם לא עכבני השינה מה שצריך לנוח בלילה, כי **אקום** תמיד **בחצות לילה להודות לך על משפטי צדקך**, צייר את הלילה שבעת ההיא יעשה ה' משפט ברשעים, כמ"ש והפך לילה וידכאו, ובחצי הלילה הכה ה' כל בכור, וקמתי להודות על שמשפטיך הם בצדק:

פסוק סג

(פקודים) **חבר אני**, ולא די שעשיתי המצות בפ"ע, כי גם עשיתי חבורות חבורות כדי שיגדל הזכות לפי רוב העושים, ואני נעשיתי **חבר לכל אשר יראוך ולשומרי פקודיך**, שבכל חבורה של מצוה השתתפתי עמהם:

פסוק סד

חוקים **חסדך**, עד **שחסדך** ה' **מלאה** עתה את **הארץ**, כי כפי שנמלאה הארץ חסידים ואנשי מעשה, כן הוספת להשפיע חסדך, ולכן אני מבקש **חקיך למדני**, שבזכות כל זה יזכה ללמוד טעם החקים:

פסוק סה

דברים **טוב עשית**, אחר שבקש שימלא ה' דבריו והבטחתו, אמר באמת **עשית עם עבדך טוב כדברך** וכהבטחתך, ולכן אבקש, (מצות) **טוב טעם ודעת למדני**, שתעשה עמי גם הטובה הזאת ללמדני כל פרטי המצות ודיניהם, וזה דעת, וגם שאשיג טעמי המצות, וזה טוב טעם, ומתנצל בל תאמר שאבקש טוב טעם מפני שאיני מאמין במצוה שלא אדע טעמה, **כי במצותיך האמנתי** שאני מאמין גם מבלי אדע טעמה, רק מה שאני מבקש לדעת טוב טעם ודעת, הוא מפני כי (אמרות) **טרם אענה אני שוגג**, שבאם לא אדע כל פרטי המצות וטעמיהם, בקל אוכל לעבור על מצוה אחת בשגגה מבלי דעת, ואצטרך לענות ולהתנצל לאמר שאני שוגג, ולכן אבקש **שטרם שאענה לאמר אני שוגג תלמדני טוב טעם ודעת**, ובכ"ז בל תחשוב שאחר שאדע טעמי המצות לא אעשה אותם בעבור ציווי ה' רק מפני שהשכל מחייב, לז"א כי גם **עתה אמרתך שמרתי**, אשמור המצוה רק בעבור **שהיא אמרתך** לא בעבור שכלי:

פסוק סח

חוקים **טוב אתה**, ומבקש יותר מזה שגם תלמדני חקיך שאין להם טעם, שאשיג גם את טעמם, וזה אבקש מצד ההטבה היתירה מצד שה' טוב ומטיב מאד:

פסוק סט

(פקודים) **טפלו**, באר עוד טעם מה שצריך הוא לדעת טעמי המצות, מפני הזדים החולקים על התורה והמצות, והם משתי כתות, יש מהם **שטפלו עלי שקר**, שמכחישים את התורה והמצות ע"י שקרים שבודים מלבם, ונגד זה **אני בכל לב אצור פקודיך**, שהפקודים הם זכרון למעשי ה' אשר עשה בימי קדם מהנסים והנפלאות, וזה מעיד אמת נגד השקר של הזדים:

פסוק ע

תורה **טפש** ויש מהם **שטפש לבם כחלב** מרוב שמנונית, שהולכים אחר תאות אכילה ופוקרים במצות מרוב תאותם, שמחמת זה גבר עליהם הטפשות והסכלות, ונגד זה **אני תורתך שעשעתי**, שהתורה תפקח את הלב להבין ולהשכיל, ותחליש כח התאוה שלכן נקראת תושיה, שמתשת כח הגוף ותאוותיו:

פסוק עא

חוקים **טוב**, והגם שהתורה מתשת כח **טוב לי כי עניתי**, כדי שעי"כ **אלמד חקיך** וא"א להשיג סודות התורה רק מי שימית עצמו עליה, ובמ"ש עניתי, כולל אם עינוי הגוף אם עינוי הממון והקנינים, ונגד עינוי הקנינים מפרש, כי (תורה) **טוב לי תורת פיך**, אני בוחר יותר שאשיג תורת פיך שהם טעמי החקים שלא יודעו רק מפיך, כי מפיו דעת ותבונה, וזה טוב לי יותר **מאלפי זהב וכסף**:

פסוק עג

מצות **ידיך עשוני ויכוננוני הבינני**, נגד מה שבקש שילמדהו טוב טעם ודעת המצות, אומר שיבינהו איך עשה וכנן אותו, ובזה **אלמדה מצותיך**, כי גוף האדם ובנינו ואיבריו וגידיו וקשורו עם כחות נפשו, הם מכוונים אל מצות התורה, שהתורה ומצותיה ובנין האדם וסדורו ערוכים זה מול זה, וכמ"ש חז"ל שרמ"ח איברים ושס"ה גידים נגד רמ"ח מ"ע ושס"ה מצות ל"ת, וכל אבר מיוחד לו מצוה אחת כמ"ש הקדמונים, ואם יבין בנין גופו בכל פרטיו ואיך עשהו ה' ויכונן אותו, ילמד מזה לדעת סודות המצות המכוונים לעומת מדת גופו ונפשו ומערכתם:

פסוק עד

דברים **יראיך**, כבר בקש שיעשה ה' עמו אות לטובה בל יגדילו עליו מחרפיו ושונאיו, ועתה בקש זה שנית מטעם אחר, כדי **שיראי ה' ישמחו** בזה, אחר **שיחלתי לדברך**, כמ"ש זכר דבר לעבדך על אשר יחלתני, ואם יראו כי מצאוני רעות יתעצבו, לא כן אם יראו שנתקיימה הבטחתך ישמחו בה' ויתהללו בו:

פסוק עה

(משפטים) **ידעתי ה'**, ר"ל אני בפ"ע איני צריך לזה, כי הגם שמצאוני רעות רבות וצרות ידעתי שהם במשפט צדק על עונותי, ואיני מסופק כלל בהבטחת ה', באשר **ידעתי כי צדק משפטיך**, מה שהענשת אותי, וגם ידעתי **כי אמונה עניתני**, שמה שעניתני זה בעצמו היה כדי שתוכל לאמן הבטחתך, שלכן עניתני כדי למרק עוני ולהחזירני בתשובה, כמ"ש אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים, ועי"כ וחסדי לא אפיר מעמו

ולא אשקר באמונתי, כ"ז ידעתי אני, אבל בכ"ז אבקש, (אמרות) **יהי נא חסדך לנחמני** זאת תעשה מצד החסד לנחם אותי על הצרות שסבלתי, **כאמרתך לעבדך**, כדי שיכירו הכל שקיימת אמרתך, ויראיך ישמחו וכמ"ש עשה עמי אות לטובה ויראו וכו' כי אתה ה' עזרתני ונחמתני:

פסוק עז

תורה **יבאוני רחמיך ואחיה**, על התנחומים על הרע שסבל בקש מצד החסד, אבל על שאחיה זאת אבקש מצד מדת הרחמים, אחר **שתורתך שעשועי**, והתורה מתשת כח, אבקש שאחיה ע"י רחמיך, ובשגם כי חיים הם למוצאיהם:

פסוק עח

(פקודים) **יבושו זדים**, ונגד מ"ש טפלו עלי שקר זדים, אמר שיבושו זדים במה **ששקר עותוני**, (העות הוא עות השכל שרצו לעות אותי בשקר ולהטות לבי אל הכפירה), כי **אני אשיח בפקודיך**, שע"י הפקודים נודע שקרם וכמ"ש למעלה טפלו עלי שקר זדים אני בכל לב אצור **פקודיך**:

פסוק עט

עדות **ישובו**, והגם שהזדים לא ישובו לראות באור החיים, כי כל באיה לא ישובון, **ישובו לי יראיך ויודעי עדותיך**, שהפקודים הם זכרון להעדות שהם מורים עליהם והם ישובו לאמונה ולשמירת הפקודים:

פסוק פ

חקים **יהי לבי תמים בחקיך**, שהגם שאשיח בפקודים שיש להם טעם, עדיין יש הרהור בלב על החקים שטעמם בלתי נודע, ואם אין לבו תמים באמונה שלמה הוא מתבייש משמור החקים שהעכו"ם משיבים עליהם, אבל כשיהיה לבי תמים **לא אבוש** משמור אותם:

פסוק פא

דברים **כלתה**, נפשי כלתה ונכספה לתשועתך, וגם **לדברך יחלתי**, שתתקיים הבטחתך שהבטחתני, והגם שאני נכסף לתשועה, בכ"ז:

פסוק פב

אמרות **כלו עיני לאמרתך**, עיני כלות ועדיין לא נתקיים הדבר, ואני **אומר מתי תנחמני**, שהלא עבר זמן רב ועדיין לא נושעתי:

פסוק פג

חקים **כי לא שכחתי חקיך**, וראוי אני שתושיעני מצד הזכות של שמירת החקים שהגם שהייתי כנאד בקיטור, שהנאד המלא מים ורוח נשאר לח, אבל המלא קיטור יתיבש, וכן יבש ליחות גופי מרוב הצרות, ובכ"ז **חקיך לא שכחתי** הגם שבהיותי בצרה תמידית היה בנקל לשכוח החקים שאין להם טעם, ותפס משל נאד בקיטור, כי היובש גורם שכחה ובכ"ז לא שכחתי:

פסוק פד

(משפטים) **כמה**, ואם מצד המשפט, **מתי תעשה ברודפי משפט**, והלא ראוי שתעשה המשפט בעודי חי, **וכמה ימי** עבדך הלא ימי חיי קצרים:

פסוק פה

תורה **כרו**, הלא הזדים החולקים על התורה ביד רמה הם **כרו לי שיחות**, מפני שהם אומרים **אשר לא כתורתך**, שאין הדברים כמו שהם כתובים בתורתך כי הם חולקים עליהם, (וי"ל שכיון על מה שרצו לפסלו בקהל שלא דרשו עמוני ולא עמונית והוא נגד התורה):

פסוק פו

מצות **כל**, ואם מצד המצות, הנה באמת **כל מצותיך אמונה**, שצריך להאמין, וזה יסוד המצות שיאמין במצוה ובמצותיו, ולא יחקור עליהם ולא יסבור בם סברות רק יעשה באמונה, והם אומרים שזה **שקר**, מה שאני אומר **שכל מצותיך אמונה**, כי הם חוקרים ומתפלספים על עניני המצות ועי"כ הם עוברים עליהם ובזה **רדפוני** על דעתי שיש להאמין ושלא לחקור ולסבור בם סברות, וע"כ **עזרני**, כי ירדפוני ע"י שמירתי את המצות באמונה:

פסוק פז

(פקודים) **כמעט**, ואם מצד הפקודים, הלא בעבור זה **כמעט כלוני בארץ** בעבור **שאני לא עזבתי פקודיך**, כי הם רוצים לבטל אותם ורבה המשטמה עלי על שמירתי אותם:

פסוק פח

עדות **כחסדך**, וע"כ חייני כחסדך למען **אשמרה עדות פיך**, כי בשמירת הפקודים מקיימים העדיות שמעידים על נסי ה' ונפלאותיו והשגחתו, כפי העדות שהעידה התורה מיציאת מצרים וכל האותות שעשה עמהם במדבר שעליהם נתיסדו הפקודים:

פסוק פט

לעולם, ר"ל העולם העליון והעולם התחתון שבראת שניהם מתקיימים ע"י דברך, הגם שהם מחולקים, שהעולם העליון קיים באיש ובני עולם התחתון קיימים במין, הנה **בשמים** שהם קיימים באיש **דברך נצב לעולם**, הדבור שאמרת שיהיו שמים ושיהיו מאורות, הדבור הזה נצב שם לעולם מבלי השתנות, והוא חיות השמים וקיומם, שאם יסולק כח הדבור הזה מהם ישובו אל התהו והבהו:

פסוק צ

לדור ודור אמונתך כוננת ארץ, וגם הארץ שאינה קיימת לעולם, כי צאצאי הארץ הווים ונפסדים שזה מרמז במלות לדור ודור, שהוא הזמן המתחלק בין דורות החולפים ומתחדשים, בכ"ז שם **נצב אמונתך**, שהיא ההבטחה שלא יכלו המינים, כמ"ש עושה פרי למינו, כל נפש חיה למינה, פרו ורבו, שצוה שיפרו וירבו וישארו המינים קיימים, וע"י האמונה הזאת **כוננת ארץ ותעמוד**:

פסוק צא

(משפטים) **למשפטיך**, נגד מ"ש מתי תעשה ברודפי משפט, אומר הלא אין מי מעכב בידך שתעשה המשפט תיכף, כי השמים והארץ שהם קיימים ע"י דברך ואמונתך **הם עומדים** מוכנים **למשפטיך**, שכל אשר תגזור במשפט יעשו וימלאו כפי גזרתך, וא"כ אינך צריך להאריך הזמן על יום מחר, כי הם עומדים מוכנים למשפטיך **היום**, ותוכל לעשות ברודפי משפט היום, **כי הכל עבדיך** העומדים לעשות פקודתך, ולמה תדחה המשפט עד לאחר זמן:

פסוק צב

תורה **לולי**, נגד מ"ש שכרו לי זדים שיחות אשר לא כתורתך ע"ז אמר **לולי שתורתך שעשועי אז אבדתי בעניי**, כי היו מאבדים אותי מלבא בקהל ישראל, רק ע"י שהייתי משתעשע בתורתך עי"כ השיבותים דבר כפי התורה, וגם שזכות התורה הגינה עלי, וכמ"ש יבואוני רחמיך ואחיה כי תורתך שעשועי:

פסוק צד

(פקודים) **לך אני**, ונגד מ"ש שכמעט היה כלה ואבד על ששמר את הפקודים, מבקש אחר שאני לך, כי המשטמה עלי הוא על כבוד שמך ופקודיך, וא"כ **הושיעני כי פקודיך דרשתי**, ועל ידי זה (עדות) (עדות) **לי קוו רשעים לאבדני**, אבל אני **עדותיך אתבונן**, כי הפקודים הם המעשים שיעשו להתבונן על ידם את העדיות על חידוש העולם והשגחה וכל הפנות האמוניות שבאו מספורי התורה הנקראים עדות, וגם ר"ל שאחר

מה שאתבונן עדותיך, ראיתי כי הצלת את הצדיקים תמיד מיד רשעים הקמים עליהם וכן תציל אותי:

פסוק צו

מצות **לכל תכלה**, ונגד מ"ש כל מצותיך אמונה שקר רדפוני, שרדפוהו במה שאמרו ששקר הוא מה שדוד אומר שכל המצות הם אמונה, משיב **לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד** ר"ל בכל הדברים שבעולם אם רוצים להשיג התכלית צריך תחלה שיהיה קץ, היינו שישלם הדבר, כי התכלית לא יבא רק בגמר המעשה, כמו שהישיבה בבית ועל הכסא שהוא התכלית, לא יהיה רק אם נגמר הבית והכסא, אבל מצותך אחר שהיא רחבה מאד וא"א להשיג בה קץ, כי המצות הם רבים בלי קץ, ובכ"ז יושג התכלית, כי כל מצוה היא תכלית לעצמה וגם ההליכה אחר המצות היא תכלית בפ"ע, כי עקר תכלית המצוה היא האמונה שמאמין בה' ושומע מצותיו, ונחת רוח הוא לפניו שאמר ונעשה רצונו:

פסוק צז

תורה **מה אהבתי תורתך**, כבר אמר כמה פעמים שהתורה היא לו לשעשועים, ויש שישתעשע בדבר חמדה שלא מחמת אהבה, לכן אמר שעשועי התורה היא מחמת אהבתי לה, עד **שכל היום היא שיחתי**, שאפילו השיחה שהיא שלא מדעתי וכן השיחת חולין היא רק בתורה:

פסוק צח

מצות **מאויבי**, מצותך תתן בלבי חכמה איך להנצל מאויבי, כי **היא** עומדת **לי לעולם** ליעצני והנמשל שהיא תלמדהו דעת איך יתחכם נגד אויבי הנפש, שהם התאוה והיצר שהם אויבי האדם האמתיים, כי המצוה היא עומדת לי לעולם, ועל ידה אשאר נצח, והיא תלוני בעמלי בעולם הבא, וכל יתר ענינים הם עוברים וכלים:

פסוק צט

עדות **מכל**, וכן העדות ילמדהו שכל עד **שישכיל יותר מכל מלמדיו** באשר שכל מה שיחקור האדם בענינים האלהיים בשכל האנושי לא ישיג את האמת אבל ע"י עדות התורה יודע לו איך ברא ה' את העולם וכל המעשים שהיו בגלגולי הדורות, וכל יסודות האמונה מהידיעה וההשגחה ושכר ועונש וכדומה הכל נודע ע"י העדות:

פסוק ק

(פקודים) **מזקנים**, וגם הזקנים שנסו תולדות הימים ובחנו את הזמנים הקדומים לא ישיגו ידיעה ברורה מכל הדברים ע"י נסיונותיהם, ואני ע"י **הפקודים שנצרתי אתבונן**

יותר מהם, כי הפקודים יעוררו על מעשי ה' בימי קדם, וע"י שעושה אותם בפועל יתחקו בנפשו יותר ממה שהתחזקו הפעולות בהזקנים וישיג ידיעה ברורה ממעשי ה' יותר מהם:

פסוק קא

דברים **מכל ארח רע**, ארח הוא קטן מן דרך, שלא לבד שלא הלכתי בדרך רע הכבושה לרבים, גם **מארח** פרטי של **רע כלאתי רגלי למען אשמר דברך**, ורמז ג"כ למעשה דר' חייא ור' יונתן, והוא לא הלך אפתחא דזונות כדי לקבל שכר רק מנע א"ע מן הדרך כדי שלא יעבור על דברי ה':

פסוק קב

(משפטים) **ממשפטיך**, הגם שהמשפטים הם נימוסים שכליים ויחשוב האדם לפעמים שהוא יוכל לשפוט ע"פ שכלו בענין אחר, בכ"ז לא סרתי ממשפטיך לדון רק ע"פ דין תורה, יען **שאתה הורתני**, ומי יבא אחרי חכמת אלהים והוראתו:

פסוק קג

אמרות **מה נמלצו לחכי**, עת אטעם אמרתך בחכי שהיא ההבחנה השכלית אמצא שם מליצה יקרה ודבור נשגב, שתחת ספורי התורה נמצאו מליצות עמוקות וענינים גדולים עד שהם **כדבש לפי**:

פסוק קד

(פקודים) **מפקודיך**, כבר באר שהפקודים הם יעמדו נגד דעות כוזבות באמונה, כמ"ש טפלו עלי שקר זדים אני בכל לב אצור פקודיך, וכן אמר יבושו זדים כי שקר עותני אני אשיח בפקודיך, אמר שלא לבד שיעמדו נגד דרך שקר שהוא השקר הגלוי, כי ע"י שהתבונן בפקודים שע"י יודעו לו האמונות האמתיות מהשגחה ושכר ועונש ופנות התוריות, ע"כ **ישנא גם ארח שקר** שהארח הוא פרטי וקטן מן דרך, ר"ל שע"ז ישמר אף מטעות קטן באחד מסעיפי האמונות ופרטיהם:

פסוק קה

דברים **נר**, ההולך בדרך צריך אור גדול המאיר מרחוק שיראה לו את הנתיב שבו ילך, וצריך נר קטן שיאיר לו אצל רגלו בל ילך על קוצים ואבני נגף, כן דברך הם נר לרגלי שלא אכשל בלכתי בדרך ה' באחד המכשולים כמו לימוד לקנטר, להגיס לבו בהוראה וכדומה, ואור גדול להראות לו הנתיב בל יתע אל דרכי מות:

פסוק קו
(משפטים) **נשבעתי**, הנה קבלתי עלי בשבועה וגם אקיים את שבועתי, **לשמר משפטי צדקך**, לשפוט את העם במשפט צדק ע"פ משפטי התורה, אולם שני מונעים עומדים לנגדי, א. חסרון כח ויכולת להקים המשפט על תלו, ועז"א (דברים) **נעניתי עד מאוד**, שהיא הכנעה ועינוי הכח, ואני מבקש **ה' חייני כדברך**, תתן לי חיות וכח וגבורה להקים משפט, ב. מצד חסרון הידיעה וע"ז אבקש:

פסוק קח
(משפטים) **נדבות פי רצה נא ה'** מה שהתנדבתי בפי ע"י השבועה לשמור משפט, יהיה לפניך לרצון, עד שבזכות זה **משפטיך למדני** שאדע לשפוט את עמך להבין בין טוב לרע:

פסוק קט
תורה **נפשי בכפי תמיד**, הגם שאני תמיד בסכנה מני המלחמות וזה מזיק להעיון בכ"ז **תורתך לא שכחתי**, ואני עוסק בה תמיד, וכן אמר למעלה חבלי רשעים עודוני וכו':

פסוק קי
(פקודים) **נתנו רשעים פח לי**, שרצו להעבירני מדרך הישר ע"י פח שהכינו בדרכי אבל **מפקודיך לא תעיתי**, כי הפקודים הם יציינו לו הדרך, כי במעשי הפקודים רצוף זכרון דרך החמלה והחסד והרחמים וכדומה, וע"י הפעולות יתוקנו דרכי הלב, ואי אפשר עוד שילכד בפח, וכמ"ש מפקודיך אתבונן על כן שנאתי כל ארח שקר:

פסוק קיא
עדות **נחלתי**, וגם העדות שהם הספורים שבתורה שמעידים על דרכי ה', שמהם צומחים הפקודים, הם לי נחלה שנעשו קנין בנפשי לעולם, אחר שהם ששון לבי, שאשמח כשאראה בם דרכי ה' וישרו וטובו השגחתו וחמלתו על יראיו: ???? (חקים) **נטיתי לבי**, וגם החקים שאין להם טעם ורחוקים מלהתקבל בלב, **נטיתי לבי** עד שיהיה מוכן אליהם לעשותם מחפץ לב, עד **שעקב** רגלי הולך עליהם **לעולם** מרוב ההרגל במו:

פסוק קיג
תורה **סעפים**, נגד מ"ש למעלה מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי, שאינו משיח בשום דבר רק בדברי תורה, מוסיף שגם לא יחשוב בשום מחשבה רק מחשבת התורה, שע"י אהבתו אותה כל מחשבתו וסעיפיו בה, ושנא להעלות בלבו מחשבת זולתה:

פסוק קיד
דברים **סתרי ומגני אתה**, ר"ל אני איני מתירא מן המריעים, כי אתה סתרי שמסתיר אותי מפניהם לבל יראוני, וגם אם יקרבו אלי אתה מגן לי מפניהם, וחוץ מזה **לדבריך יחלתי** שהבטחתני לשמרי ולהצילי, וא"כ איני מתירא מפני סכנת גופי, רק אני אומר:

פסוק קטו
מצות **סורו ממני מרעים ואצרה מצות אלהי**, שבעת תלחמו עמי הגם שה' מגן לי תשביתני מנצור את המצות, כי אני טרוד במלחמה ואני מתירא מפני ביטול תורה ומצות:

פסוק קטז
אמרות **סמכני**, לכן אבקש **סמכני כאמרתך ואחיה**, חוץ ממה שאחיה **אל תבישני משברי**, שתקותי היא לעשות מצות ומע"ט ולא אחיה חיי הבטלה, שזה לא יחשב אצלי לחיים ואבוש משברי ותקותי:

פסוק קיז
חקים **סעדני**, שהסעד הוא יותר מן הסמיכה, **ואושעה** לגמרי, באופן **שאשעה בחקיך תמיד**, ע"י שלא אהיה טרוד במלחמה, ולא לבד במצות כי גם בחקים שאין להם טעם, וגם החקים כוללים דרכי תורה שבע"פ ומדרשות חכמים בהם אשעה לחקור בם תמיד:

פסוק קיח
חקים **סלית** ודרכת את **כל שוגים מחקיך**, (גדר השגיאה היא הטעות העיוני) ר"ל שאינם מקיימים חקיך מפני שטועים בעיונם, שע"י סברתם אין לעשות את החקים, (או שכופרים במדרשות תורה שבע"פ ע"י עיונם), כי **שקר תרמיתם**, התרמית הזה שהם מרמים ע"י חקירותיהם וסברותיהם הוא שקר:

פסוק קיט
עדות **סיגים השבת** הרשעים **כל רשעי הארץ** הם דומים כסיגים, שצריך להוציא אותם מן הכסף, וכן **השבת** אותם כמשחית הסיג ע"י האש המצרף, **לכן** ע"י שאתה מכלה את הרשעים **אהבתי עדותיך**, שהם מעידים שה' עושה משפט ברשעים וישוב מצרף ומטהר כסף, וכן לכן (משפטים) **סמר מפחדך בשרי**, שע"י שאתה מבער את הרשעים יפול פחדך על כל בשר, **וממשפטיך יראתי** ויראו מפני פחד ה' ומשפטיו:

פסוק קכא
משפט **עשיתי משפט וצדק**, ודרך ה' לשלם מדה כנגד מדה, וא"כ **אל תניחני לעושקי** כי צריך גם אתה לעשות לי משפט נגד העושקים:

פסוק קכב

ערב, ממליץ כאילו הטוב המוכן לו הוא מבקש ערבות שבל יבא ביד זרים ע"י עושק ושישאר בידו, ולכן **אתה תהיה הערב אל הטוב**, שתבטיח לי שישאר בידי **ובל יעשקוני זדים**, כי אז מידך יבוקש ואתה מחויב להחזיר את העושק, כי ערבת בעדו:

פסוק קכג

אמרות **עיני כלו**, ר"ל אני מצפה בכליון עינים (שזה מורה הציפוי של זמן רב ותחלת ממושכה) בין לישועתך מצד הישועה בעצמה, ובין **לאמרת צדקך**, שהלא יש לי ממך ע"ז אמירה והבטחה, וכמ"ש כלתה לתשועתך נפשי לדברך יחלתי:

פסוק קכד

חקים **עשה עם עבדך כחסדך וחקיך למדני**, הגם שללמד את החקים שהם ענינים נסתרים וסודות מלכו של עולם, אין אתה מחויב מצד הדין תעשה זאת לי מצד החסד:

פסוק קכה

עדות **עבדך אני הבינני ואדעה עדותיך**, אולם שתבינני עדותיך עד שאדעם בידיעה ברורה, על זה אין צריך חסד, כי זה אתה מחויב מצד שאני עבדך, שהאדון יבאר אל העבד את הנהגתו הגלויה למען ידע הנהגתו ודרכו:

פסוק קכו

תורה **עת**, מוסב למעלה הבינני ואדעה עדותיך, ואדעה עת לעשות לה', היינו שאדעה העדיות שמעידים איך התנהגת מעולם בהנהגת השכר והעונש, ומזה אדעה העת המוכן לה' לעשות נקמה ועונש לאלה אשר **הפרו תורתך**, שבהכרח יש לזה עת קצוב מאת החכמה העליונה, שיש עת לעשות, ועת שלא לעשות רק להאריך אף, וע"י שאדעה עדותיך ואבין אותם, אבין מתי הוא העת לעשות נקמה במפירי תורה ודת:

פסוק קכז

מצות **על כן**, באשר אדע שיש עת שתבא במשפט על כל נעלם, **אהבתי מצותיך**, באשר ידעתי שיש השגחה ושכר ועונש, ואוהבם יותר **מזהב ומפז** שהוא המועיל, כי הם לא יועילו להציל מענשך, כמ"ש לא יועיל הון ביום עברה אבל צדקה תציל ממות:

פסוק קכח

(פקודים) **על כן**, באשר ידעתי מעדותיך כי יש שכר ועונש, **כל פקודי כל ישרתי**, הפקודים שהם המצות שבאים להיות זכרון אל העדות האלה הם כולם ישרים בעיני, שהישר הוא בבינה, שאני מבין אותם בדרך ישרה שהם ישרים ואמתיים, **וכל ארח**

שקר שנאתי, שכבר באר שהפקודים יישירו אל האמת הפך השקר, כמ"ש בפסוק ס"ט, ע"ח, ק"ד:

פסוק קכט

עדות **פלאות**, בחלק העדות שבתורה נמצא **פלאות**, היינו דברים מופלאים ומכוסים, שחוץ מן הספורים הגלוים שכולם אמתיים כפי פשוטם, יש בהם סודות וצפונות, כמו ענין הגן עדן והנהרות והנחש והנפילים ומלכים אשר מלכו בארץ אדום וכדומה, **על כן נצרתם נפשי**, כי דבר המופלא והמכוסה צריך נצירה שהיא שמירה יתירה:

פסוק קל

דברים **פתח דבריך יאיר**, ובכ"ז אינם כמשלי העמים הקדמונים שחיצוניותם הבלים ודברים בדוים ואין בם שום תועלת, כי גם פשטות הספורים **והפתח** שבו נכנסים אל **דבריך**, **יאיר** ג"כ, וילמדו ממנו אמונה ומוסר והנהגה, עד שהוא **מבין פתיים**, שגם הפתי שאינו מבין דברי חכמה יבין מספורי התורה מוסר ודעת:

פסוק קלא

מצות **פי פערתי ואשאפה**, התורה נמשלה ללחם ומים שא"א לאדם לחיות בלעדם והם מזון הגוף כן המצות הם מזון הנפש, ודוד אומר כי אצלו המצות הם כמו האויר, שהלחם והמים יוכל האדם לחיות בלעדם איזה ימים, אבל האויר אינו יכול לחית בלעדו רגע, ואני **פוער פי תמיד ואשאף** את האויר הרוחני הזה, ר"ל שבכל רגע אעשה מצוה **כי למצותיך יאבתי**, והיא שאיפת חיי רוחי:

פסוק קלב

(משפטים) **פנה אלי וחנני כמשפט לאהבי שמך**, המשפט הוא המגיע מן הדין, והחנינה היא מתנת חנם, ואוהבי שמו ישגיח ה' עליהם בהשגחה מופלאת ורגלי חסידיו ישמור ולא יאונה לצדיק כל און, וזה מצד המשפט והדין, שהאוהב את ה' יאוהב, ובקש שהגם שאינו במדרגה זו ואין מגיע לו זה מצד המשפט, יעשה אתו מצד החנינה מה שיעשה לאוהבי שמו מצד המשפט, ומפרש במה יחננהו (אמרות) **פעמי הכן באמרתך**, שאמרת ה' וציויו ישמרו צעדיו עד שיהיו פעמיו נכונים מלהכשל בדרך הנפשי, **ואל תשלט בי כל און**, כי ינצר ע"י ההשגחה ושמר רגליו מלכד:

פסוק קלד

(פקודים) **פדני**, מוסיף שיפדהו ג"כ מעושק הבא ע"י אדם, שהם רעת בעלי הבחירה, ועי"כ **ואשמרה פקודיך**, שהפקודים הם לזכור איך פדה ה' את ישראל תמיד מיד עושקיהם כח:

פסוק קלה

חקים **פניך האר בעבדך**, יש הבדל בין יאר פניו אל, ובין יאר פניו בב' השימוש, שהקישור עם ב' מורה שהארת פני ה' וגילוי שכינתו תהיה בנפשו השכלית הפנימית, עד שעי"כ **תלמדני את חקיך**, כי יוסיף חכמה ושכל בנפשו עד שיבין גם החקים שהם מכוסים ומופלאים, כי ישכיל בהם ע"י אור פני ה' ורוח קדשו:

פסוק קלו

תורה **פלגי**, והגם שיש בידי חטא בת שבע שתרתי אחרי עיני, כבר ירדו **עיני פלגי מים על שלא שמרו תורתך**, וכבר שבתי בתשובה ונמחל לי:

פסוק קלז

(משפטים) **צדיק אתה ה'**, ר"ל כל משפטי ה' הם בצדק לפי הדין, משלם לצדיק שכרו ולרשע ענשו, ובכ"ז אל תתמה ממה שתראה שמאחר תשלומי שכר הצדיק וממהר תשלומי שכר הרשע, שזה מצד **שישר משפטיך**, שלכן מצד היושר טוב לעכב שכר הצדיק על עולם הנצחי שהשכר נצחי, ולשלם להרשע בעוה"ז להאבידו לעוה"ב, וכמו שנתבאר למעלה סי' ע"ג:

פסוק קלח

עדות **צוית צדק עדותיך**, וזה מבואר ע"י עדותיך, שהם חלק העדות שבתורה שמעידים איך העניש את הרשעים כפי הצדק, והשגיח על הצדיקים, כמו שיעידו כל ספורי התורה המעידים על דבר זה, וכולם בנוים על **אמונה**, שאתה נאמן לתת לכל אחד את המגיע לו, והגם שרואים לפי שעה שהרשע מצליח, צריך שיאמינו מאד שה' נאמן לתת לכל אחד את שכרו וענשו, כמ"ש כל דרכיו משפט, אל אמונה, ומפרש צדיק וישר הוא, צדיק נגד כל דרכיו משפט, וישר נגד אל אמונה, וכמ"ש כאן צדיק אתה ה' וישר משפטיך, ומפרש נגד צדיק, צוית צדק עדותיך, ונגד ישר מפרש ואמונה מאד:

פסוק קלט

דברים **צמתתני**, אבל בכ"ז צמתתני קנאתי שאקנא על חילול כבוד השם, שע"י שאתה מאריך לרשעים, עי"כ **שכחו דבריך צרי**, כי עי"כ הם אומרים שאין השגחה ואין שכר ועונש:

פסוק קמ

אמרות **צרופה**, ר"ל שאין מונע אותי משאשמור אמרתך, לא מצד עצמם **כי אמרתך** היא **צרופה מאד** שאין בה שום סיג ופסולת ואמרות ה' אמרות טהורות, ולא מצדי, כי **עבדך אהבה**, שאני דבק בה באהבה, לא מצד תקות גמול שזה לא יעמוד תמיד בצדקו, והראיה,

שעשיתי מאהבה, כי (פקודים) **צעיר**, הגם **שאני צעיר ונבזה**, ואין לי שום כבוד מעשיית המצות, בכ"ז **פקודיך לא שכחתי**, כי אני עושה אותם מאהבה לא בעבור כבוד:

פסוק קמב

תורה **צדקתך**, הצדקה הנאמרת על ה' תורה על המעשים שיעשה מצד הצדקה העליונה, שלא בהשקף על מעשי בני אדם וזכותם, גם הנהגה זו שהיא קרובה עם החסד הוא גם כן **צדק לעולם**, כי ה' ינהיג הנהגה זו בעת הצורך אל כלל העולם, כמו עם האבות ומלכי בית דוד ועם כלל ישראל, בעת שיראה בחכמתו שזה צריך לתיקון העולם ושלימותו, וגם זה ממדת הצדק כפי ההנהגה על כלל העולם, **ותורתך אמת**, שכבר נמצא זה בתורה בספור הנהגת הדורות מראש ועד סוף, שזרח עליהם שמש הצדקה להשלים הכלל, כמו ביציאת מצרים ובמתן תורה שאז נהג ה' כפי הצדקה ביתר שאת להיות בזה מהלך ההשלימות לכלל הבריאה:

פסוק קמג

מצות **צר ומצוק**, הגם שמצאוני צר שהיא צרה חיצונה, ומצוק שהיא צוקת הנפש הפנימים, נגד המצוק הפנימי **מצותיך שעשועי**, ע"י שעשועי מצותיך אגרש את צוקת הנפש ויגונה הפנימית, ונגד הצר החיצון ידעתי כי (עדות) **צדק עדותיך לעולם**, שהעדות שהעידה התורה בסיפוריה שאתה תחליץ את הצדיקים מצרתם היא צדק לעולם ונוהג תמיד, אבל אבקש **הבינני ואחיה** שתבינני את העדיות האלה שאבין את הדרכים איך אתה מעניש הרשעים ומושיע הצדיקים, כי פעמים רבות יש מבוכות בסתרי הנהגה זו, ע"י שרואים רשעים מצליחים וצדיקים מעונים ביסורים:

פסוק קמה

חקים **קראתי**, כבר פירשו הקדמונים מ"ש אשר ישמעון את החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראינו אליו, שע"י שיראו שמסגולת החקים שעל ידם ה' שומע תפלת ישראל ועונה להם בעת קראם אליו עי"כ יאמרו שיש חכמה גדולה בהחקים האלה, כי חקי התורה מכוונים לעומת חקי העולם ובשמרם את חקי התורה ישמור להם כנגד גם חקי העולם כמ"ש אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם, ועז"א **קראתי בכל לב** עניני ה' אחר כי חקיך אצורה וזה מחייב שישמע תפלתי שזה מסגולת החקים:

פסוק קמו

עדות **קראתיך**, וגם אני קורא אותך לישועה נגד הצר שחקי בעלי הבחירה אינו תלוי בחקי העולם, וגם מזה **תושיעני ואשמרה עדותיך** שע"ז מועיל עדות התורה כנ"ל פסוק פ"ח צ"ה קי"ט קמ"ד:

פסוק קמז

דברים **קדמתי**, וגם בעת הצרה קדמתי בנשף שהוא משל על תחלת הצרה שהיא תחלת הלילה, **ושועה**, לישועה **כי לדבריך יחלתי** שהבטחתני ע"י נתן הנביא שתושיעני מני צר:

פסוק קמח

אמרות **קדמו**, ובאותו הלילה **קדמו עיני** לראש **אשמורת** שנית **לשיח באמרתך**, באופן שמה שתאחר הישועה משמר אחד בלילה כבר אקום שנית לשיח באמרתך והבטחתך ולחקור מדוע לא הושעתני תיכף ולכן אבקש (משפטים) **קולי שמעה**, א. **כחסדך**, מצד החסד, ב. **כמשפטיך חייני**, מצד המשפט והדין, אם מצד הזכיות, אם מצד דין ההבטחה:

פסוק קנ

תורה **קרבו רודפי זמה**, ר"ל הגם שהרשעים אין להם שום דבר שיאחד ויחבר אותם, כי הם נפרדים בתאותיהם ובמעלליהם שכ"א בוחר רשעה אחרת כמ"ש נפש רשע אותה רע לא יוחן בעיני רעהו, הדבר הקושר אותם ומקרב אותם הוא מה **שמתורתך רחקו**, שבבזה יש להם קורבה זה לזה במה שכולם כופרים בתורה ומתרחקים ממנה, הגם שבפרטי מעשיהם הם מחולקים זה מזה:

פסוק קנא

מצות **קרוב אתה ה'**, אינך רחוק מן העולם כדעת הרשעים שאומרים שה' רחוק מן העולם בלתי משגיח על מעשה בני אדם, ועל כן יכחישו האפשרות שיצוה ה' מצות לבני אדם, אבל אחר שאתה קרוב אל העולם א"כ **כל מצותיך אמת**, שאתה צוית להם מצותיך:

פסוק קנב

עדות **קדם** זה ידעתי מעדותיך מני קדם שאתה קרוב ומשגיח על העולם, שזה מסופר בעדות התורה איך היית משגיח עליהם ונתת להם תורה ומצות בעדות התורה, ולא תאמר שזה היה רק בימי קדם להאבות ודורות ראשונים ואח"כ התרחקת מן העולם כי העדות האלה לעולם יסדתם, שמה שהיה בימי קדם יסדת שכן יהיה לעולם:

פסוק קנג

תורה **ראה עניי וחלצני**, כי עם העוני תורתך לא שכחתי, וכל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר:

פסוק קנד

אמרות **ריבה**, ומה שנוגע לרעת בני אדם, **ריבה ריבי וגאלני** מידם במה שרוצים להרגני, **לאמרתך חיני** שתעשה זאת למען אמרתך שהבטחת לי ע"י נביא שאמלוך:

פסוק קנה

חקים **רחוק**, הרשעים הגם שיחזיקו במצות שכליות בכל זאת **רחוק מהם ישועה**, אחר **שחקיך לא דרשו**, שאין שומרים רק נימוסים שכליים לא החוקים שאין יודעים טעמם ואיך יושעו תשועת הנפש:

פסוק קנו

(משפטים) **רחמיך רבים**, חוץ ממה שבקש לאמרתך חיני, אמר אחרי שרחמיך ה' רבים ראוי ג"כ **שתחיני כמשפטיך** מצד המשפט והדין כפי זכותי:

פסוק קנז

עדות **רבים**, כי **רודפי וצרי הם רבים**, וסבת רדיפתם אותי הוא יען **שמעדותיך לא נטיתי** שעי"כ הם צרים לי, כי (אמרות) **ראתי בוגדים ואתקוטטה** ע"י **שאמרתך לא שמרו**, ועי"כ הם צרים לי ורודפים אחרי וא"כ (פקודים) **ראה** מזה, **כי פקודיך אהבתי**, עד שאני מתקוטט עם העובר עליהם וא"כ **כחסדך חייני**, חוץ מן המשפט שבקש, תעשה עמי ג"כ חסד, כי עם חסיד תתחסד, וזאת להתקוטט עמהם ולמסור נפשי על קדושת השם הוא מצד החסידות, כמ"ש ברכות דף כ' ברב יהודה דמסרי נפשייהו על קדושת ה':

פסוק קס

(משפטים) **ראש דברך אמת**, יש הבדל בין פנות ויסודי התורה ובין יסודות שיוציא האדם ע"י השכל האנושי, היסודות שיוציא עפ"י השכל גם אם יכוין אל האמת לא יבא תיכף אל האמת, כי החקירה תעיין גם בצד השקר, למשל כשיחקור על מציאת ה', על בריאת העולם יש מאין, יחקור גם הצד השני, אם יש אלוה או לא, אם העולם מחודש או קדמון, אבל הפנות שהניח ה' בתורתו הניח רק צד האמת, כמו בראשית ברא אלהים, הודיע שיש אלהים ושברא יש מאין, ועז"א ראש דברך אמת, וכן אמר במדרש (ב"ר פ"א) בראשית ברא אלהים הה"ד ראש דברך אמת (ורמז לזה שסופי תיבות אמת), **ולעולם כל משפט צדקך**, החלק המשפט המיוסד מאת ה' אינו דומה כנימוסים שיחקקו בני אדם שישתנו תמיד לפי הזמן ולפי דעות בני אדם, אבל משפט צדקך עומד קיים לעולם, והוא אמת בכל הזמנים ובכל הנדונים:

פסוק קסא

דברים **שרים רדפוני חנם**, ובכ"ז הגם שרדפוני לא אפחד מהם, (וגם זה נכלל במלת חנם, שאין פועלים ברדיפתם), אחר **שמדברך פחד לבי**, ופחד הגדול שיש לי מדברך יעבור מלבי פחד הקטן, כמו שלא ייראו אדם מדבורה בעת שאריה לנגדו, שהיראה הגדולה של האריה תבטל יראה הקטנה מפני עקיצת הדבורה, וכבר אמר החכם בושתי מיראת אלוה שאירא זולתו, וגם ר"ל שע"י שיירא מה' ישמרהו מבשר ודם ולא יוכל לעשות לו רעה:

פסוק קסב

אמרות **שש**, וכן לא יצוייר אצלי שמחה משום דבר בעולם, כי **שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב** שהיא השמחה היותר גדולה, וא"כ השמחה הגדולה גם היא תבטל השמחה הקטנה:

פסוק קסג

תורה **שקר**, אחר שתורתך אהבתי שהיא כולה אמת א"א עוד שאאהב את השקר, כי האוהב דבר ישנא את המנגד לו, ושקר הוא המנגד להאמת, ולכן **שנאתי ואתעבה**:

פסוק קסד

(משפטים) **שבע ביום הללתיך**, הג' תפלות של היום וד' תפלות בלילה ג' בג' אשמורות וא' בחצות לילה, ובכל פעם **אהללך על משפטי צדקך**, איך תעשה משפט צדק בעולם:

פסוק קסה

תורה **שלום רב לאוהבי תורתך**, כבר בארו חז"ל (סוטה כ') שהתורה מגינה ומצלא מגינה מרע ומצלא מיצה"ר, ועז"א שלום רב לאוהבי תורתך היינו שלום מכל פגע **ואין למו מכשול** שאין חטא בא לידם, ובכ"ז, (מצות) **שברתי לישועתך ה' ומצותיך עשיתי**, הגם שהמצוה אינה מצלת מיצה"ר, שברתי לישועתך שאתה תושיעני גם בזכות המצוה, כמ"ש יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו:

פסוק קסז

עדות **שמרה נפשי עדותיך**, ספורי התורה המעידים על השגחה ושכר ועונש שמרה נפשי ואהבם מאד, ועי"כ (פקודים) **שמרתי פקודיך ועדותיך** היינו המצות שנקראים פקודים שמעוררים הזכרון אל עדותך, כמו השבת והמועדים שהם לזכרון על עדות החידוש והנפלאות, כי אני רואה **שכל דרכי נגדך**, ואתה משגיח על כל דרכי בהשגחה פרטית:

פסוק קסט

דברים **תקרב רנתי לפניך**, הרנה קודמת אל התפלה והתחנה, שתחלה מרנן ואומר מזמורים ואח"כ מתפלל, בקש שבעת שתקרב הרנה ויתחיל לומר פסוקי דזמרה תיכף כדברך הביננו שאבין מה שאתפלל:

פסוק קע

אמרות **תבא**, ואחר כך תבא התחנה ותתקבל ותצילני כאמרתך והבטחתך:

פסוק קעא

חקים **תבענה**, כבר התפלל ששה פעמים ואמר למדני חקיך, ועתה בגמר תפלתו שמובטח שמלא ה' שאלתו נותן תהלה על שלמדהו חקים, שהיא בתפלה השביעית (כמ"ש שבע ביום הללתיך) מובטח שקבל ה' תפלתו ונותן שבח ע"ז:

פסוק קעב

מצות **תען לשוני**, השפה הוא הדבור הפשוט, והלשון מורה על הדבור הנשגב התבונייי, אחר ששפתי יביעו תהלה אז תען לשוני אמרתך, ואשיג בדרכי הבינה טעמי המצוה, שאחר שתלמדני החקים שאין טעמם נודע אבין בבינתי טעמי המצות ואען לומר שכל מצותיך צדק, ונגד מ"ש תחלה כל מצותיך אמונה יכיר עתה טעמי המצות כולם ושהם צדק ומושגים עפ"י השכל לא אמונה בלבד:

פסוק קעג

(פקודים) **תהי ידך**, כבר התבאר שע"י הפקודים יעורר הנפלאות ודרך ההשגחה הפרטית, ובזה לא תעזור אותי ע"י אמצעים ושלוחים, רק **תהי ידך לעזרני** בידך בבלי אמצעי **כי פקודיך בחרתי**:

פסוק קעד

תורה **תאבתי**, מה שתאבתי לישועתך הוא כדי שעי"כ יהיה **תורתך שעשועי** ולא אתבטל ע"י היסורים מת"ת:

פסוק קעה

(משפטים) **תחי נפשי** כדי ש**תהללך**, זאת מגמתי בחיים כדי שאוכל להלל אותך כי לא המתים יהללו יה, ועי"כ **משפטיך יעזרוני**, תהיה העזר מצד המשפט והדין אחר שאתמוד להלל את ה':

פסוק קעו

מצות **תעיתי**, וגם אם תעיתי **כשה אובד** ששכח את רבצו ותועה ואין לו מרעה, תהיה אתה הרועה המבקש את שיו הנדח, ור"ל באשר אני נרדף מפני שאול תועה בח"ל,

תבקשני ותשיבני לא"י, כי אף ששכחתי רבצי ומקום המרעה לא שכחתי מצותיך, לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי:

פרק קכ

פסוק א

שיר המעלות, התפלל לה' שיצילהו מבעלי לה"ר, **אל ה'** הנה **בכל צרה קראתי אל ה' ויעננני**, אבל יש צרה גדולה מזו שלא אוכל להמתין עד בא הצרה ועד שאקרא ואתפלל, והוא הפה של אנשי רמיה ובעלי לה"ר, שמן האויב הגלוי והצרה הגלויה אדע להזהר ולקרא אל ה' לא כן אלה שמכסים שנאה במשאון, על כן אבקש.

פסוק ב

ה' הצילה נפשי משפת שקר, כי לא אוכל להמתין עד בא רעתם רק הצילני מהם תיכף, ושפת שקר הוא שמוציא שקרים ולה"ר שלא בפניו, **ולשון רמיה** הוא שדובר אליו ברמאות שבפניו מתדמה כאוהב ובקרבו ישים ארבו:

פסוק ג

מה יתן לך, אתה לשון רמיה, מה יתן לך דבר זה איזה תועלת, או מה יוסיף לך זה איזה ריוח על מה שיש לך מכבר, כמ"ש אומרים לבעל לה"ר מה הנאה יש לך:

פסוק ד

חצי גבור שנונים, אתה דומה כחצי גבור השנונים שממית מרחוק, **וכגחלי רתמים** שאין נשמרים מהם והם בוערים באש מקרוב, וזה נגד שפת שקר שאומר לה"ר ברחוק וממית, ולשון רמיה מרמה אותו בקרוב ושורף אותו בהבל פיו:

פסוק ה

אויה לי, כבר אוי לי **אם גרתי משך** או אם **שכנתי עם אהלי קדר** שהם אנשים פראים אויבים ומעיקים, אבל.

פסוק ו

רבת, רעה זו רבה יותר, מה **ששכנה לה נפשי עם שונא שלום**, שאני שוכן בתוך אחי בין בני ישראל והם שונאים שלום והוא גרוע יותר מבני קדר ומשך, כי.

פסוק ז

אני שלום, הגם שאני שלום עמהם, **וכי אדבר** עמהם שלום **המה** (ידברו שלום) **למלחמה**, שאני אדבר ותוכי כברי, והם ידברו שלום ובלבם ישימו ארבם בשנאת חנם, וזה גרוע ממשך ואהלי קדר שרעתם גלויה וידעתי להזהר מרעתם:

פרק קכא

פסוק א
שיר למעלות, הוסד על השגחת ה' הפרטיית החופפת על הצדיקים, **אשא עיני אל ההרים**, יצייר כי כאשר היה בצרה הגיע לו תשועה פתאום מלמעלה מראשי הררי עד, והוא נושא עיניו אל ההרים שמשם בא לו העזר לראות **מאין יבא עזרי**, מאיזה מקום בא העזר, וראה שלא בא מעבר ההרים. רק.

פסוק ב
עזרי בא **מעם ה' עושה שמים וארץ**, ר"ל עושה הטבע ומה שהוא למעלה מן הטבע, שהנהגת הטבע מיחס לעושה הארץ ומנהיגה עפ"י השמים שהוא המערכת, והנהגת הפליאה מיחס לעושה השמים ומנהיגם בכח שלמעלה מהם, וכן העזר הזה נדמה לי שהוא ארצי טבעיי ובאמת הוא שמימיי השגחיי:

פסוק ג
אל, מצייר ששומע קול אומר אליו, מה תשא עיניך לדרוש מקום העזר כאילו הוא דבר התחדש עתה, דע כי הגבוה ממך לא סרה השגחתו מאתך רגע. והשגחתו כפולה, **א**. דבוקה בך עצמך **ולא יתן למוט רגלך** שמחזיק אותך בעצמך בל תמוט, **ב**. חוץ ממך, הוא נדמה כשומר העומד אצלך לשמור אותך מפגעים חיצונים, אולם השומר הזה נעלה מיתר שומרים כי **לא ינום שומרך**, כי שומר אחר ילאה ע"י תנומה ותופסק שמירתו:

פסוק ד
הנה לא ינום, שלא ינום מחמת לאות וחולשה, ויותר מזה כי **לא יישן** כלל כי לא נמצא אצלו טבע השינה כלל, שבן אדם אף מי שלא ינום מחמת עיפות הלא מוכרח הוא לישן ולהעמיד אז שומר אחר תחתיו:

פסוק ה
ה', עוד מעלה בשמירתו, כי מלבד **שה' שומרך** מפגעים ארציים הוא גם כן **צלך**, שהוא צל גם מרעות טבעיות שמיימיות, ואינו דומה כשומר אחר שאינו תמיד עמך, כי הוא נמצא תמיד **על יד ימינך**, עד שמצד שהוא צלך:

פסוק ו
יומם השמש לא יככה, תשמר מרעת השמש ביום ומרעת הירח הלילה הגם שטבעיהם מתנגדים זה לזה זה חם ויבש וזה קר ולח, ומצד שה' שומרך תהיה שמירתו בשני ענינים, **א**. שמירת הגוף ועז"א.

פסוק ז
ה' ישמרך מכל רע, שבזה ישמור את גופך מכל מיני רעות שבעולם, **ב**. שמירת הנפש מחטא, **ה' ישמר את נפשך**, ושמירות האלה כוללים בכל המקומות ובכל הזמנים, נגד המקומות אומר.

פסוק ח
ה' ישמר צאתך ובואך, ונגד כל הזמנים אומר **מעתה ועד עולם**:

פרק קכב

פסוק א
שיר המעלות לדוד, מדבר בשבח ירושלים, מצייר את האומה בכללה כגוף אחד המורכב מאיברים פרטים שונים וירושלים היא העיר שחוברה לה יחדיו ויתחברו האיברים הפרטים, להיות גוף שלם יחול בו רוח החיים ונפש המשכלת ונפש האלהית, והנה בית ה' הנמצא בה היא הכלי המכין את הגויה הכללית אל חול השכינה ונפש האלהית בה, אמנם העיר עצמה היא כלב ומוח בגויה אשר יכינו אותה אל קבלת נפש החים ונפש המשכלת, עפ"ז יאמר הנה **שמחתי באומרים לי בית ה' נלך**, מצד ששם ה' שכן והוא משכן השכינה והאלהות בקדש, אמנם.

פסוק ב
עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים, גם עוד בטרם נבא אל בית ה' להביט במשכיות האור האלהי הזורח משם על הגויה הישראלית בכללה, גם בעת צעדו רגלינו בשערי ירושלים, כבר עומדות היו רגלינו, כי מצאנו שם מצב ומעמד שעל ידו תעמוד הגויה על רגליה להיות גוף חי ושלם, ומפרש כי.

פסוק ג
ירושלים היא **הבנויה כעיר שחברה לה יחדו**, שאליה ובעבורה יתחברו האברים הפרטים של הגוף הכולל יחדיו להיות גוף אחד:

פסוק ד
ששם, **כי לשם עלו שבטים שבטי יה** והתחברו כולם ע"י העיר הזאת, עד שהיא **עדות לישראל** שהם גוי אחד מתאחדים, במה שכולם מתקבצים שם בשלש מועדי השנה לתכלית אחד **להודות לשם ה'**, עד שהתכלית הזה להודות לשם ה' הוא הכח הפנימי הקושר האיברים הפרטים, והוא חיי הגויה הכללית, והעיר ששם יתקבצו היא כמו הלב שבו תחול רוח החיים המחיה את הגויה ומקרב העצמות המפוזרות עצם אל עצמו.

פסוק ה
כי שמה, והיא ג"כ כמו הנפש המדבר אשר בגויה, **כי שמה ישבו כסאות למשפט** שהם הסנהדרין ושופטי ישראל, ומשם תצא תורה ודת ודין ושמה **ישבו כסאות לבית דוד** שמשם תצא ההנהגה הכללית לכל פרטי האומה:

פסוק ו
שאלו, אחר שבאר שירושלים היא המעמדת חבור הגויה הכללית ואחדותה, אומר כמו שאם תשאל לשלום הגויה האישיית נשיב לו ששלומה תלוי אם האיברים והכחות שבגויה מקושרים ויש להם שלום יחדיו, כי בעת יעשה פירוד ביניהם אז יבא המות, כן אם ישאלו לשלום ירושלים נאמר התשובה ששלומה תלוי אם **ישליו אהביך**, אם אוהבי ירושלים יהיה ביניהם שלוה פנימית בזה תלוי שלום ירושלים, אחר שעקר ענין ירושלים היא אחדות האומה, וא"כ אם יתעורר בין אישיהם ריב ומדנים ופירוד לבבות לא נמצא שלום ירושלים, כי עקר שלומה היא אם היא כעיר שחוברה לה יחדיו, לא אם יתפרדו, והנה יש הבדל בין שלום ובין שלוה ששלום הוא השלום החיצוני ושלוה הוא השלוה הפנימית, אמר שע"י שישראל יהיה להם שלוה פנימית, שעל זה אמר **אוהביך**, שיהיה אהבה ביניהם הגם שלא יהיה להם שלום עם אויביהם החיצונים זה יגרום שלום ירושלים החיצון, ואז ע"י.

פסוק ז
שיהי שלום בחילך החיצון בהחומה הסובבת את ירושלים ע"י שיתאגדו השבטים השוכנים סביב ירושלים ולא יהיה מצות ומריבות סביב חומתה בין שבט לשבט, עי"כ יהיה גם **שלוה בארמונותיך** הפנימים:

פסוק ח
למען אחי ורעי, אומר הנה מה שנוגע לתועלות הקיבוץ המדיני לטובת אחי ורעי **אדברה נא שלום בך**, היא תלויה בהשלום הנמצא בך שבזה ימצא מה שהוא מהמועיל להצלחה המדינית, אולם.

פסוק ט
למען בית אלהינו, מה שנוגע לבית אלהים לצורך הטוב הנפשי והאושר הרוחני מהקדושה והנבואה והשכינה **אבקשה טוב לך** זה תלוי בהטוב שיעשה במצות ובמע"ט, אולם באר בזה כי התועלת המדיני המושג מירושלים הוא דבר גלוי וא"צ לבקשו כמטמונים כי הוא דבר מבואר, ואוכל לדבר ולבארו תיכף, אולם הטוב המושג מבית

אלהים הוא דבר צפון שצריך לבקשו לדרוש אחריו, כי ענינים ההאלהים לא יושגו רק אחר הדרישה והחיפוש:

פרק קכג

פסוק א

שיר המעלות, בקשה על התשועה בהיות בטחונו בה' לבדו, **אליך נשאתי את עיני** ר"ל כי הבוטח בה' שיושיעהו ע"י אמצעיים טבעיים הוא נושא לבו אל ה' ועיניו על האמצעיים שמהם ועל ידם יצפה להשיג עזרתו, (שעז"א המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה, ר"ל שהמתפלל על צרכי העולם הגם שיתן עיניו למטה על דברים השפלים, צריך עכ"פ שיהיה לבו למעלה אל המנהיג והמניע את הכל), אבל אנכי רק אליך נשאתי את עיני, אני מקוה שאתה תבחר האמצעים אל התשועה, לא באמצעות העולם השפל רק מצד שאתה **היושבי בשמים** ומנהיג ומניע את המערכת:

פסוק ב

הנה, מציין זה בשני משלים נאותים מאד, הנה העבדים אין נושאים עיניהם רק אל יד אדוניהם שהיד הזאת לפעמים תכם בשבט ולפעמים תתן להם לחם ומזון, **כן עינינו אל ה' אלהינו** בין שהוא ה' מרחם, בין שהוא אלהינו הדיין ומוכיח ומיסר, ואומר שלא לבד שנדמה **כעבדים אל יד אדוניהם** שהאדון הוא המשפיע הראשון, כי גם **כעיני שפחה אל יד גבירתה**, שהגבירה אינה המשפעת בעצם וראשונה כי היא מקבלת מן האדון, ובכ"ז תשא השפחה עיניה אליה, **כן עינינו אל ה'** בין מצד שאנו חושבים אותו כהאדון שממציא הטוב בראשונה, בין כגבירה שהיא אמצעית בין המשפיע והמקבל ומושטת הטוב שקבלה מהמשפיע ליד המקבל, וכן אתה מצד שאתה ה' מהוה כל הווה אתה המשפיע הראשון וממציא הטוב, ומצד שאתה אלהינו המשגיח עלינו ומושיט לנו את הטוב, אתה גם האמצעי שמושיט הטוב אלינו באופן שאתה ממציא הטוב וגם המביאו אלינו, וכן אנו מצפים **עד שיחננו** הגם שאין אנו ראוים עפ"י הזכות יעשה זאת מצד החנינה:

פסוק ג

חננו ה', הגם שאין לנו זכיות ראוי שתחננו, ותוסיף חנינה מצד **שרב שבענו בוז**, וחוץ מהבוז ששבענו, הנה.

פסוק ד
רבת, זה רע וגדול יותר מה **ששבעה לה נפשנו** (כי הוא דבר הפולח ובוקע בעומק הנפש), מה **שהלעג של השאננים** הוא **הבוז לגאיונים**, שכבר באנו למדרגה התחתונה כ"כ עד שמה שהשאננים מלעיגים על צרותינו זה נעשה בוז לגאיונים שבהם, שבעלי הגאוה שביניהם מבזים אותם על שישימו לב ללעוג מעם שפל כזה שאין אנו חשובים בעיניהם אף להיות נושא הלעג, כמו שיבזו איש נכבד שילעג על מי שהוא בתכלית השפלות:

פרק קכד

פסוק א
שיר המעלות, ספר איך חסד ה' הצילם משני מיני האויבים, אויבי הגוף ואויבי הנפש, **לולי ה'**, ר"ל שני דברים היה לנו למעוז, **א**. מה שאנחנו היינו לה', **ב**. מה שה' היה לנו ר"ל התנאי האחד לתשועתינו היה מה שאנחנו נשענו בכל לב על ה' ולא שכחנו שמו ותורתו, ועז"א **לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל**, לולא מה שאנחנו אמרנו שה' לנו ובטחנו בו, **ב**. התנאי השני מה שעי"כ באמת היה ה' לנו, ועז"א.

פסוק ב
לולי ה' שהיה לנו באמת **בקום עלינו אדם**, שע"י שאנחנו בטחנו עליו כן היה גם הוא לנו למושיע, ולולי שני אלה הדברים אז אבדנו בין בגוף בין בנפש, נגד אבדת הגוף אומר.

פסוק ג
אזי חיים בלעונו בחרות אפם שאז בקום עלינו אדם בחרות אפם בנו להאבידנו היו בולעים אותנו חיים, ונגד אבדת הנפש אומר.

פסוק ד
אזי המים שטפונו שאז בעת שלא חרה אפם בנו לכלותנו רק בהפך היו רוצים לקרב אותנו להיות עמם לעם אחד, אז היו המים שוטפים אותנו, ומבאר כי **הנחל מים** הזה **היה עובר על נפשנו**, לא על הגוף רק על הנפש, ומפרש כי

פסוק ה
אז היה עובר על נפשנו הקדושה **המים הזידונים**, שהמים המליציים כיון בהם על הזדון וכפירת הדת, והדברים מוגבלים נגד מ"ש לולא ה' שהיה לנו שלא שכחנו שמו היו מכלים את הנפש ע"י המרת הדת, ולולא ה' שהיה לנו להושיענו היו מאבדים את הגוף:

פסוק ו
ברוך ה', על מה שהושיעם מאבדת הגוף אמר **ברוך ה' שלא נתננו טרף לשניהם** ובאר שמה שהצילם מאבדת הגוף היה מפני שהיה ה' להם והחזיקו בדתו ותורתו, שעל ידי מה, **שנפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים**, כי במה שרצו לצוד נפשנו לכפירות הדת נדמינו כצפור שפורשים לפניו כל מיני מאכל לצודו עי"כ בפח, ונפשנו נמלטה ולא נכנסה אל הפח ועמדנו בנסיון, עי"כ **הפח נשבר**, נשברו האויבים ונשמדו, **ואנחנו נמלטנו** מידם, ומבאר כי:

פסוק ח
עזרנו הוא בשם ה', מה שאנחנו בוטחים בה' ומחזיקים בו הוא עזרנו, מצד **שהוא עושה שמים וארץ**, ר"ל שמנהיג הטבע ואשר למעלה ממנה ולכן היה עזרנו השגחיי נסיי לא טבעי:

פרק קכה

פסוק א
שיר המעלות, יבאר שהשכל מחייב כי הבוטח בה' חסד יסובבנו, **הבוטחים בה'** בהכרח שימצאו בו מחסה ועז, והם דומים **כהר ציון אשר לא ימוט** באשר הוא מכונן על הרים וגבעות אשר סביבותיו, **וישב לעולם**, ובאר כי הדבר הזה הוא ק"ו, כי הלא.

פסוק ב
ירושלם רק **הרים סביב לה**, כל בטחונה הוא רק טבעי על ההרים שסביבותיה, וכ"ש שלא תתמוטט עדת ה' הבוטחת עליו, אחרי **שה' סביב לעמו** שהוא חזק מן הסמיכה של ההרים ובודאי יתקיים **מעתה ועד עולם**:

פסוק ג
כי לא ינוח, הנה מה שיצוייר שיסלק ה' השגחתו מעל הבוטחים יהיה באחד משני פנים, **א**. אם שוט תהלך בארץ מכה מתהלכת, שאז לפעמים ילקו גם הצדיקים, שכיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין, עז"א שהשכל מחייב **ששבט הרשע** דהיינו השוט והשבט המתהלך בארץ בעבור הרשע ליסר החוטאים, הגם שיעבור מדי לכתו גם בגורל הצדיקים, בכ"ז **לא ינוח על גורל הצדיקים**, הגם שעובר לא ינוח שם שאינו מתעכב שם עד בואו לגורל הרשעים שם ינוח כי שם מחוז חפצו, **למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם**, שלא יצאו ע"י לידי עולה להתלונן על ההשגחה בראותם כי מקרה אחד לצדיק ולרשע, ולכן ישגיח ה' מן החלונות שהשבט לא יתעכב אצלם, **ב**. יצוייר שתסור מהם

ההשגחה, אם הגם שבוטחים בלבם אין מעשיהם רצוים לפניו, ואין יכולים להוציא טוב לבבם אל הפועל ע"י אונס או חולשה וכדומה, ע"ז משיב שה' ירא ללבב, ועז"א.

פסוק ד

היטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם, אם הם רק טובים בעצמותם והיושר נמצא בלבם, הגם שבמעשיהם נדמה לנו שהוא בלתי טוב וישר (וזה נקרא עקל שגדרו דבר הישר בעצמו ומתראה בלתי ישר למראה עינים), זה לא יסלק טוב ה' מעליו, ולא לבד שה' יתמיד להטיב עמהם כי גם את.

פסוק ה

המטים עקלקלותם, מי שרוצים לדון אותו לכף חוב ע"י העקלקלות הנראה למראה עינים והם רוצים להטותו לכף חוב, כאילו הוא דבר הנוטה מן היושר גם בעצמותו, **יוליכם ה' את פועלי האון** יענשו ע"ז כאלו הם עצמם פועלי און, עפ"י ההנחה הזאת מסיים **שלום על ישראל**, ר"ל שהשלום יתמיד תמיד על ישראל אחר שהם בוטחים בה' וראוי שברית שלומם לא ימוט לעולם:

פרק קכו

פסוק א

שיר המעלות, הוסד בגלות בבל על שיבת ציון והגולה, **בשוב ה'** שיעור הכתוב **היינו כחולמים בשוב ה' את שיבת ציון אז ימלא שחוק פינו**, מציין תקות ישראל מה שיקוו שימלא ה' הבטחתו ע"י נביאיו להשיב שבותם, כחולם חלום נבואיי, שרואה את העתיד כדבר הוה עתה, וכאלו הוא במציאות ושמח עליו כשמח על דבר טוב הוה עתה, כמ"ש ירמיה על זאת הקיצותי וארא ושנתי ערבה לי, ואין הבדל בן ראיית הנביא במחזה ובין ראיית הדבר בעת יצא אל הפועל, רק שהנביא שמחתו הוא בלב בלבד ואינו יכול להוציא השמחה בפועל ע"י שחוק ורנה בפה ולשון, עז"א שכבר **היינו כחולמים** ראינו דבר זה כבר במחזה, אשר **בעת שישיב ה' את שיבת ציון** בפועל

פסוק ב

(ב-ג) **אז ימלא שחוק פינו** שהשחוק הנמצא בלבנו עתה ואינו יכול למלאות את פינו. אז ימלא פינו ממנו, **ולשוננו** הרונן עתה בחלום בלא תנועה רק בכח ולא בפועל, אז **ימלא רנה** וזולת זה ההבדל היה הדבר אצלנו כאלו כבר יצא אל המציאות בעת היינו כחולמים **אז**, ר"ל אצל הגוים יהיה זה דבר חדש והם **יאמרו אז, הגדיל ה' לעשות עם אלה**, כאלו הדבר התחדש אז, אבל אצלנו אינו דבר חדש, כי כבר **היינו שמחים הגדיל**

ה' **לעשות עמנו** כבר שמחנו ע"ז בעבר, בעת היינו כחולמים ראינו ושמחנו בעת החזיון על שהגדיל ה' לעשות עמנו, והוא אצלנו שמחה ישינה ששמחנו בה מראשית קדומים, כי היה הדבר ברור אצלנו כאלו כבר יצא אל המציאות בעת ראינוהו במחזה:

פסוק ד

(ד-ה) **שובה**, ע"פ ההצעה הנזכרת יבקש המשורר שיעשה ה' שתהיה התשועה בדבר חדש אשר לא קוו עליה, והוא מה שיביא הגאולה קודם הזמן, כי אם תבא הגאולה בזמן המיועד מפי הנביאים אחרי שבעים שנה דומה לקוצר שדה תבואה על ראש גיא שמנים בארץ טובה, אשר בטח בלבו שישא אלומותיו והשמחה אינה גדולה כ"כ כי אינו דבר חדש, משא"כ אם תבוא הגאולה קודם זמן המיועד ידמה למי שזרע בארץ נגובה שכבר התיאש למצוא שם פרי תבואה, ופתאום באו אפיקי מים והשקו את פני האדמה, ובבוא לקצור נהפך אבלו לששון, שזה דבר שלא קוה עליו, וז"ש **שובה ה' את שביתנו** קודם הזמן בענין שנדמה **לאפיקים בנגב**, אשר **הזורעים בדמעה** שבעת הזריעה התיאש ממצוא שכר בעמלו ופתאום **יקצרו ברנה**, ומוסיף והולך עוד ציור יותר גדול, שאם גם אח"כ שכבר באו אפיקים והשקו את האדמה לא ידע בעל השדה מזה, עד שגם בעת שהולך לקציר הוא בוכה עדיין, וז"ש.

פסוק ו

הלוך ילך ובכה, שבעת הליכתו לקצור עדיין בוכה מפני שחושב **שישא משך הזרע**, ר"ל שלא ישא מן השדה רק מה שזרע, שאם זרע כור אינו מצפה לקצור רק כור כפי מה שזרע, ואח"כ פתאום **בא יבא** מן השדה לביתו **ברנה**, כי פתאום הוא נושא **אלומותיו** של הזרע, ושמחה זו גדולה עוד יותר שהיא שמחה פתאומית, ובאור המשל הראשון שתהיה הגאולה קודם הזמן, ובאור המשל השני שהגם שגם בעת הגאולה לא קיוו רק תשועה מועטת, כמו בימי כורש שהיו תחת רשות מלכי פרס ימצאו תשועה גדולה וישאו אלומות ההצלחה:

פרק קכז

פסוק א

שיר המעלות לשלמה, השיר הזה ושאחריו נסמכו בכונה, שבראשון יבאר שהשתדלות האדם אין מועיל כל מאומה רק הכל נעשה ונגמר בעצת ההשגחה העליונה, ובסימן שאח"ז יבאר מתי ההשתדלות מועיל, ואופנים אשר יובילוהו אל המטרה הנכונה - **אם לא ה' יבנה בית** אם לא ילוה אל הבנין עזר אלוה, **אך שוא עמלו בוניו בו**, ואין

ההשתדלות מועיל מאומה, ולא לבד בהוצאת כלל הדבר אל הפועל, שאין האדם לבדו יכול עליה בעמל בלא עזר ממרום, כי בשמירת הדברים שכבר הם עשוים כמו בשמירת העיר הבנויה, גם בזה **אם לא ה' ישמר עיר שוא שקד שומר** והשתדלות האדם בשמירתה לא יועיל מאומה - ולא לבד בפעולות כלליות כי גם בפרטים:

פסוק ב

שוא לכם, אתם **משכימי קום ומאחרי שבת** לשקוד על מלאכתם ביום ובלילה, ובכל העמל וההשתדלות אתם רק **אוכלי לחם העצבים** ולא עדיף המרבה בעמל ויגיעה יותר על לחם צר, והלא **לידידו** של ה' **כן יתן שנא**, להם יתן השינה כן כמו שנתן לכם העמל והמלאכה, שהם ישנו בעתים האלה שעמלתם אתם, ובכ"ז יש להם טרף חקם כמוכם שנדדתם שינה מעיניכם בעמל ורב עבודה:

פסוק ג

הנה, אחר שבאר שההשתדלות לא תועיל בהמצאת המלאכות ושמירת הקנינים והבאת הטרף, יאמר שגם בהולדת הבנים ואימונם וגדולם גם זה מתת אלהים הוא, הנה **הבנים** הגדולים הם **נחלת ה'** ו**פרי הבטן** הקטנים הם **שכר** אלהים לזוכים לפניו, תפס לשונו כפי הרגיל שבעד עבודה ופעולה נותנים שכר לפי שעה, ובעד אהבה וקורבה יתנו נחלה עומדת לדור ודור, כן בעד זכות ומצות שכרו הוא פרי בטן שלא תהיה אשתו עקרה, ובהיותו קרוב יותר אל ה' וטוב לפניו יתן לו נחלה קיימת, שהם בנים גדולים להקים דורות לנחלה:

פסוק ד

כחצים, אבל יש בזה תנאי אם יגדל הבנים לתכלית הנרצה שהוא לתורה ועבודת ה', שאם **בני הנעורים** דומים **כחצים ביד גבור** שכמו שהגבור לא יורה חציו לבטלה רק יקלע בם אל מטרת חפצו ולא יחטיא, כן לא יהיו זרעם לריק רק יקלע אל מטרת החפץ והתכלית להעמיד זרע ברך יראי ה' ושומרי מצותיו, רק אז.

פסוק ה

אשרי הגבר אשר מלא אשפתו מן החצים האלה, כי מה יועילו החצים הממלאים את האשפה אם לא יוכל לשלחם למטרה, כן מה יועילו הבנים אשר לא לה' המה:

פסוק ו

לא יבושו, כחצים ביד גבור שלא יבושו, כי לא יחטיאו מן המטרה **וידברו** ויהרגו **את אויבים בשער**, כן לא יבוש מבניו אלה כי ינצחו את אויבי הנפש, יגברו על יצרם ויעשו חיל:

פרק קכח

פסוק א

שיר המעלות, עתה יבאר האופנים שההשתדלות טובה ומועלת, וחלק שלמות יראי ה' לשלשה, שלמות עצמו, שלמות ביתו, שלמות המדיני, על שלמות עצמו אמר **אשרי כל ירא ה'**, אשוריו העקרים של ירא ה' הוא מה שהוא **ההולך בדרכיו**, זה בעצמו מה שהוא הולך בדרכי ה' הוא עיקר אשרו הנפשי, ונגד הצלחתו הגופניית אמר.

פסוק ב

יגיע כפיך כי תאכל, אם יגיע כפיך יהיה רק בשיעור שתאכל, שלא תיגע להעשיר ולהרבות הון, רק כשיעור ההכרחי לעמידת החי למצוא אוכל, ולא יותר, אז **אשריך וגם טוב לך** י"ל אושר הנפש עם טוב החיים בעוה"ז. מעתה יספר שלמות הבייתי.

פסוק ג

אשתך תדמה **כגפן פוריה** כן תוליד בנים, וגם תדמה כגפן הנטוע **בירכתי ביתך** שהגם שעומד בירכתי הבית יגביה ענפיו ודליותיו עד גג הבית וסוכך משם על הבית בכלל, כן היא צנועה שוכנת באהל בירכתי הבית ובכ"ז שומרת וסוככת על הבית בכללו, **בניך** הם דומים **כשתילי זתים** שאין מקבלים הרכבה, ונותנים שמן למאור, כן יהיו זרע אמת מאירים באור הדעת ויושבים **סביב לשלחנך**:

פסוק ד

הנה כי כן יבורך גבר ירא ה', ר"ל מה שדברתי עד עתה הוא מה שנוגע לברכת הגבר בעצמו, כי ברכת אשתו ובניו נוגע לברכתו, כי מעתה יתחיל לדבר על הברכה היוצאת חוץ ממנו במה שילך מהלך השלימות לכל בני עמו, ועז"א.

פסוק ה

יברכך ה' מציון, עוד תזכה להתברך מציון שהוא ברכת כלל ישראל היוצא מציון אשר שם צוה ה' את הברכה לכל העם, וברכה זו תקבל אתה מן הכלל וגם אתה תשתדל לטובת הכלל **וראה בטוב ירושלים** לראות בטוב ירושלים ובהצלחת הכלל, על זה יהיו מיוחדים **כל ימי חייך**, שתיחד כל ימיך לטובת הכלל לראות טובם ואשרם:

פסוק ו

וראה, גם תשתדל לראות **שבנים** אשר יולדו **לבניך**, גם הם יהיו לתכלית כולל שיהיה **שלום על ישראל**, שמן דור בניך יושג שלימות ושלום לכלל ישראל, באופן שימי חייך יתיחדו לטובת ירושלים וימי חיי בניך לטובת כלל ישראל כולו:

פרק קכט

פסוק א

שיר המעלות, מדבר מהשגחת ה' ושמירתו את ישראל מכל אויביהם. **רבת**, ר"ל זה דבר רב וגדול מה **שצררוני מנעורי יאמר נא ישראל**, שישראל יאמרו ויספרו כי מנעוריהם היו במצור, ידמה במליצה שהיו כעיר נצורה שמיום הוסדה צר עליה אויב שנים אלפים, **רבת** ר"ל ולפ"ז זה חידוש יותר גדול שהגם **שצררוני מנעורי** בכ"ז לא יכלו לי. המליצה, שמעת היה ישראל לגוי עומדים עלהם לכלותם, וזה דבר גדול, כי מצד צורתם האלהית יחויב שהעמים יעיקו אותם ויגורו בם מלחמות, באשר הם עם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב, אבל זה דבר יותר גדול, שהגם שכל העמים צוררים היו להם בנכליהם לא יכלו לעשות להם רעה, כי אלהיהם אתם להושיע להם:

פסוק ג

על גבי. באר שמה שלא יכלו לי אין זה מצד כחי וגבורתי, כי בהפך לא נדמתי כקריה נשגבה בצורה מפני אויב, רק כארץ מישור שהאויב הלך על גבה כרצונו, גם חרש בה בכלי המחרישה, וגם האריך מענית כחפצו, כי אין הר וגבעה מעכבים לפניו, ר"ל שמצד הטבע היו למרמס, רק.

פסוק ד

ה' צדיק, הוא **קצץ עבות רשעים**, עד שהשורים לא יכלו להנהיג את כלי המחרישה, באופן שהעכוב לא היה מצד האדמה הנחרשת רק מצד שה' הפיר עצת חורשים ונתק את עבותימו:

פסוק ה

יבושו. לכן **כל שונאי ציון** (שהוא השונאים קדושת ישראל ואל מעוזם שזה נרמז בציון ששם היה מקום הקדושה והשכינה) הם **יבושו** בפ"ע כי אין להם חלק בה' **ויסוגו אחור** ע"י עונשי ה':

פסוק ו

יהיו כחציר גגות, החציר אינו מתקיים זמן רב ולכן עוקרים אותו לפני כל העשבים, וזה בנמשל שהרשע לא יאריך ימים, והחציר גגות ע"י שהשמש שרפו מלמעלה לא יספיקו לשלפו בעת ששולפים החציר מפני **שיבש קדמת שלף**, וכן הם יהיו כחציר שאחריתם נכרתה, וע"כ יבושו, וכחציר גגות כן יסוגו אחור לפני הזמן ע"י עונש השגחיי ושמש הדין השורפים מלמעלה:

פסוק ז
שלא. והחציר גגות גם אם ימהר לשלפו קודם שיתיבש אינו גדל הרבה, עד **שהקוצר לא יוכל למלא כפו** לקצור בפעם אחד מלא היד, כי הוא מפוזר אחת הנה ואחת הנה, וגם אחר שלקט מכל הגג לא נמצא מכולו שיעור שהמעמר יוכל למלא חצנו, כן גם בעוד יתקיימו בשלותם יתפרדו כל פועלי און ולא יהיו לאגודה אחת:

פסוק ח
ולא אמרו העוברים, דרך העוברים לברך את הקוצרים, ובעת שהתבואה מתברכת הם אומרים **ברכת ה' עליכם**, ובעת בצורת הם אומרים **ברכנו אתכם בשם ה'** שתחול הברכה מעתה, והם לא יתברכו מן העוברים כי יהיו לקללה ולא לברכה:

פרק קל

פסוק א
שיר המעלות, תפלה על סליחת העון, **ממעמקים קראתיך ה'**, העומק יאמר על עומק ממשי הפך מקום הגבוה, כמו העני והחלש והגולה וכדומה, וגם יאמר על עומק נפשי מי שבחטאו התרחק מה' הגבוה מעל גבוהים ונפשו עומדת במורד ובשפלות, הגם שבעניני גופו יעמוד בהצלחה וברום עולם ע"ז יאמר אנכי קראתיך משני עמקים שאני בם, עומק ושפלות הגוף, עם עומק ושפלות הנפש:

פסוק ב
ה' שמעה בקולי, הוא קבלת תפלתו למלאת בקשתו, וגם **תהיינה אזנך קשובות לקול תחנוני**, ר"ל איכות קולי והצעת דברי וטענותי הצודקות:

פסוק ג
אם עונות תשמר יה אם תרצה לשמור עונות ושלא לסלוח, **ה' מי יעמד** לא ימצא מי שיעמוד ויתקיים, כי אחר שה' בלתי בעל תכלית מחוייב שהעבודה אליו תהיה ג"כ בלתי בעל תכלית, ושחטא היותר קל יגדל מאד, כי לא יצוייר שימלא החוב המוטל עליו לעבוד את הבלתי בעל תכלית רק מי שהוא בלתי בעל תכלית כמוהו, וא"כ מי יעמוד אחר שגם חטא קטן הוא מרי בלתי בעל תכלית, ואין הבדל בין בלתי בעל תכלית לבלתי בעל תכלית:

פסוק ד
כי עמך הסליחה, ר"ל שיש הבדל בין בשר ודם הסולח ומוחל למי שחטא כנגדו, שיעשה זאת מצד איזה ענין שמצא בהחוטא, ע"י שחוטא התחרט ובקש סליחה, או

ע"י שרחם עליו, או ע"י שמצא חן בעיניו, וא"כ סבת הסליחה לא נמצא עם הסולח רק עם מי שסולחים לו. משא"כ אתה סבת הסליחה נמצא בך, כי אי אפשר שיצוייר אל בורא ומקיים ברואיו אם לא יהיה סולח לעולם, כמ"ש במדרש שאמר אברהם אבינו ע"ה להקב"ה אם דין אתה מבקש אין עולם ואם עולם אתה מבקש אין דין וא"כ סבת הסליחה נמצא עמך, וגם שגדר הסליחה הוא שיעביר את העון כאילו לא היה במציאות כלל, וזה לא יוכל האדם לעשות שיעשה מדבר שהיה במציאות כאילו לא היה, וע"כ לא נמצא בשום מקום בתנ"ך סליחה מאדם לאדם רק מה', ועז"א כי רק עמך הסליחה **למען תורא**, ר"ל בשר ודם ע"י שרוצה שייראו מפניו לא ימחול על עון שאם ימחול עונות לא ייראו מפניו באשר היראה מפניו הוא רק מפני ענשו, ואם לא יעניש אין מקום לירא, משא"כ אתה סבת היראה שמתיראים מפניך הוא גדולתך ורוממתך וזה מתגלה ע"י הסליחה שבזה יראו שאתה נעלית משיפגמו בכבודך, כמ"ש אם חטאת מה תפעל בו, ונעלית משימצא איש צדיק לפניך עד שהסליחה היא תסבב למען תורא:

פסוק ה

קויתי ה', יש הבדל בין תקוה ובין יחול, סבת התקוה היא בנפש המקוה, שהגם שלא הובטח בבירור על הדבר, נפשו תקוה אליו, וסבת היחול הוא מצד הדבר שאליו מיחל והוא ע"י הבטחה שהבטיחו לעזור לו והוא בלתי מסתפק שימלא דברו והבטחתו, עפ"ז אומר שיש לומר אל ה' תקוה וגם יחול **קויתי לה'** מצד **שקותה נפשי**, שנמצא בנפשי תקוה שה' יושיעני גם אם לא היה לו על זה הבטחה נפשו בוטחת בישועתו כי לא יטוש ה' עמו, וחוץ מזה **לדברו** והבטחתו **הוחלתי**, יש לי יחול אחר שהבטיח לי להושיעני:

פסוק ו

נפשי לה' יותר **משומרים** וממתינים **על הבקר**, כי השומר וממתין על האדם שיבא ויושיעו אינו בטוח, כי יכול להיות שהאדם ימות או יחלה ולא יבא, אבל מי שממתין על הבקר, הבקר בודאי בא בזמנו, בכ"ז נפשי המיחלת לה' היחול הזה גדול משומרים לבקר, ומפרש הם **שומרים לבקר** שמצד שתקותו נתלה בזמן לא יגיע רק בעתו אחר עבור י"ב שעות של הלילה, וא"א שיבא הבקר קודם לכן אבל.

פסוק ז

יחל ישראל אל ה' תוחלתם אינו נתלה בזמן רק בה' **כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות** שע"י מדת חסד שבו יוכל לפדותו קודם הזמן המיועד אל הגאולה, ע"י **שהוא יפדה את ישראל מכל עונותיו**, ועי"ז תסור חשכת הלילה גם בטרם בקר ויגאלם לפני עלות השחר, ר"ל קודם הזמן כמ"ש זכו אחשינה:

פרק קלא

פסוק א

שיר המעלות, מבאר איך סומך בכל עניניו על ה', **ה' לא גבה לבי** גבהות הלב מציין שעובר הגבול בחפצו ותשוקותיו, בין בכמות בין באיכות למשל מי שחפץ להיות כאחד ממלאכי מרום עובר גבול התשוקה באיכות, מי שחפץ שיהיה לו גבורה מופלגת יותר מן הגבול עובר גבול התשוקה בכמות, **ולא רמו עיני** רום עינים מציין העובר הגבול בשכל העיוני, אם יחשוב שהשגתו היא בלתי מוגבלת ושופט בשכלו בענינים האלהיים שהם למעלה משכל האדם, וזה מגביל נגד השכל המעשיי והשכל העיוני, שהשכל המעשיי מקורו מהלב, והעיוני מקורו מהעינים, שיסוד לכל השכלה הוא הבחינה והנסיון שישיג ע"י החושים, והוסיף שגם בהוצאת הדברים לידי מעשה **לא הלכתי בגדולות ונפלאות ממני**, גדולות מצד הכמות, ונפלאות מצד האיכות:

פסוק ב

אם לא, ר"ל שנדמה בכל עניניו כגמול מחלב שכמו שהגמול משים כל בטחונו על אמו שהיא תכלכלהו ותנהגהו, כן **שויתי נפשי כגמול עלי אמו** שבטחתי רק על ה' החונן דעת בענינים העיונים והמנהלני בענינים המעשים וכמו שהגמול אינו סומך על עצמו מאומה ויודע כי קצר כחו מעשות דבר, כן **כגמול עלי נפשי** שמדעתי שאני בפ"ע רפה ידים וחסר כח, וע"ז כפל **שויתי ודוממתי** ומפרש שויתי נפשי כגמול עלי אמו, ודוממתי כגמול עלי נפשי, ר"ל שנפשי דוממת כגמול הדומם ואין מלה בלשונו בלא אמו, ומבאר מי היא האם:

פסוק ג

יחל ישראל אל ה' שהוא המורה והמנהיג אותם כאם את ילדיה, ולא כגמול שאינו מצפה לאמו רק בקטנותו, כי ישראל יחלו לו **מעתה ועד עולם**:

פרק קלב

פסוק א

שיר המעלות, השיר הלז נתיחד על עת שהכניסו את הארון לבית קודש הקדשים, ונחלק לג' חלקים, (חלק א) בעת שהלכו ונשאו את הארון בדרך, יאמר המשורר **זכור ה' לדוד את כל ענותו** שהוא מסר נפשו ע"ז כמו שכתוב שמואל ב' ז':

פסוק ב

(ב-ד) **אשר נשבע לה'**, והיה השבועה והנדר **שבאם אבא אל אהל ביתי** או **באם אעלה על ערש יצועי** אז נודר **אם אתן שנת לעיני** דהינו שבאהל ביתו לא יישן כלל, אף שלא יעלה על ערש לשכב עליו, וביצוע שסביב האהל שם אסר על עצמו לישן על הערש המיוחד לו לשינת קבע, ור"ל **אם אתן שנת לעיני** שינה קבועה ואף **תנומה** קלה **לעפעפי** בעת **שאבא ביתי**, או בעת **שאעלה על הערש ביצוע** שסביב הבית, ולא הותר לו לישן רק ביצוע הבית שלא על הערש המיוחד למשכב, ואיסור זה ימשך.

פסוק ה

עד אמצא מקום לה', **א**. שימצא המקום ששם יבנה המקדש, כמ"ש והיה המקום אשר יבחר ה' מכל שבטיכם ולא ידעו תחלה איה המקום הנבחר, **ב**. **משכנות לאביר יעקב**, שאחר שמצא המקום, יבנה שם המקדש ששם ישכון ה' בקביעות, ויען שזה שישכון ה' על הארץ במקום מיוחד נתגלה ליעקב בחלום ואמר אין זה כי אם בית אלהים לכן אמר לאביר יעקב, וכן כמו שיעקב נדר שם נדר ואמר והאבן הזאת יהיה בית אלהים, לכן אמר אשר נדר לאביר יעקב:

פסוק ו

הנה, ר"ל מציאת המקום שמענוה תחלה **באפרתה**, כי משכן שילה עמד בנחלת אפרים, ושם לא היה המקום הקבוע, **ומצאנוה** אח"כ **בשדה יער**, שהוא בגורן ארונה שסביב לו היה יער הלבנון, כמ"ש פתח לבנון דלתיך:

פסוק ז

נבואה, ואחר שמצאנו המקום (כמ"ש בדה"א כ"א כ"ח ושם כ"ב א'), מעתה **נבואה למשכנותיו**, שיבנה ע"י שלמה, **ושם נשתחוה להדום רגליו**, כמ"ש והארץ הדום רגלי, שסוף השפעתו היא בית המקדש, כמ"ש ושוליו מלאים את ההיכל כמש"ש:

פסוק ח

קומה, (חלק ב) נושאי הארון הגיעו עד מקום המקדש, אומר לה' **קומה למנוחתך כי** שם ישכון בקביעות וההנהגה ההשגחיית תהיה קבועה, שזה מצויר במנוחה, **אתה וארון עזך**, שיכניסו הארון לבית קודש הקדשים, וכן אמר בדברי הימים קומה ה' לנוחך:

פסוק ט

כהניך, עד עתה לא לבשו הכהנים בגדי כהונה ועתה **ילבשו צדק**, כי ציור הבגדים היה מורה על הצדק ועל המדות טובות שבם תתלבש הנפש כמ"ש חז"ל. **וחסידיך**, שהם הלוים **ירננו** בשיר קבוע שיאמרו על הקרבנות:

פסוק י
בעבור, כי בחירת המקדש לשבתו עולמים היה בעבור דוד ובזכותו כמ"ש (ש"ב ז'), והיה זה, **א**. מצד עבודתו שעבד ה', ועז"א **בעבור דוד עבדך**, **ב**. מצד שנבחר ונמשח וכמ"ש בסי' פ"ט מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו וכן אמר בד"ה אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דויד עבדך:

פסוק יא
נשבע ה' לדוד, ובאר שבעבור בחירות ציון, נשבע ה' לדוד שלא תסור המלכות מזרעו, וכמ"ש (ש"ב ז') והוא כמשל אוהבו של מלך שמרוב אהבתו התאכסן המלך אצלו ויבן לו בביתו מקדש מלך בנוי לתלפיות, עד שמצא המקום ההוא חן בעיני המלך לשבת שם לעולם, וישבע לו בל יעזב המקום הזה לעולם, וע"כ על ידי המקום יתאכסן גם אצל זרעו ונשאר הברית כרות לזרעו, נמצא שהאוהב היה סבה שיבחר במקום, והמקום היה סבה שיבחר בזרע אוהבו לעולם, וז"ש פה על בחירת המקדש שהוא **בעבור דוד עבדך** ואחר כך אמר שאחר שבחר המקדש לעולם **נשבע ה' לדוד מפרי בטנך אשית לכסא לך**, **כי בחר ה' בציון**, שאח"כ ע"י בחירות ציון נשבע שלא תסור המלוכה מבית דוד, והנה שבועה זאת היה בה שני ענינים, שעל זרע דוד נשבע שבועה החלטית בלי שום תנאי, שעז"א שנשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי בטנך אשית לכסא לך אבל על זרע זרעו היה תנאי וז"ש.

פסוק יב
אם ישמרו בניך בריתי, אז **גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך** וזה תלוי בתנאי שישמרו התורה והמצות, (וכמו שבארתי בפירוש מלכים בכמה מקומות):

פסוק יג
כי בחר ה' בציון, שבחירת זרע דוד היה ע"ש בחירות ציון כנ"ל ואמר שתחלה בחר ה' בציון על צד הבחירה נגד יתר מקומות, ואח"כ **שם אוה למושב לו** היה לו חפץ במקום עצמו מזולת ההשקף היחוסי נגד שאר מקומות:

פסוק יד
זאת, (חלק ג' תשובת ה') נגד מ"ש קומה ה' למנוחתך, משיב **זאת מנוחתי עדי עד**, ולא כמי שינוח במקום מפני הטלטול ויצוייר שיעזוב מקום זה אם ימצא מנוחה אחרת, כי **פה אשב** תמיד **כי אויתיה** מצד החפץ בנוף המקום מצד עצמו:

פסוק טו
צידה ברך אברך, שמכאן תצא הברכה והשפע לכל הארץ, **ואביוניה אשביע לחם**, כמ"ש (מ"א ח') בהעצר השמים ולא יהיה מטר וכו' רעב כי יהיה וכו':

פסוק טז
וכהניה נגד מ"ש כהניך ילבשו צדק לעומת זה **אלבישם ישע**. ונגד מ"ש וחסידך ירננו נגד זה **חסידיה רנן ירננו** מרוב השמחה:

פסוק יז
שם, ונגד מ"ש בעבור דוד עבדך, אומר **שם אצמיח קרן לדוד** שהיא הגבורה והחוזק, ונגד מ"ש אל תשב פני משיחך אומר **ערכתי נר למשיחי**, ומפרש נגד **שם אצמיח קרן לדוד**:

פסוק יח
אויביו אלביש בושת, שבקרן הזה עמים ינגח יחדיו אפסי ארץ, ונגד מ"ש **ערכתי נר למשיחי** אמר **עליו יציץ נזרו**, שהמלכים נמשחו כמין נזר ויציץ עליו נזר שמן משחת אלהיו:

פרק קלג

פסוק א
שיר המעלות, שיר זה הוסד על שני האחים הידועים, שהם יששכר וזבולון שהתחברו יחד עד שהיו כגוף ונפש, אשר האחד הולך מהלך השלמות לחברו, כמ"ש שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך שישכר עסק בתורה והשלים את הנפש, וזבולון עסק בפרקמטיא לשלמות הגוף והקנינים, ובצירוף שניהם יחד נשלם הטוב והנעימות, הטוב האמתי מעניני העוה"ב, והנעימות בחיים הזמנים, וז"ש הנה **מה טוב ומה נעים**, וזה בא ע"י **שבת אחים גם יחד**, שמלבד שבתם בשלום היו יחד כגוף אחד, עתה יבאר הדבר:

פסוק ב
כשמן, הנה ההשפעה האלהית תרד לפעמים על המוכן לה בבלי אמצעיי אמנם תרד בשפע רב כ"כ עד שישופע ממנה גם הבלתי מוכן לה, וזה במשל **השמן הטוב** של שמן המשחה, שעקרו **יורד על הראש**, ששם היו מושחים בשמן משחת קדש, כי הוא המקום המוכן לזה באשר שם משכן המוח וכלי השכל והמחשבה, שהשמן מורה על ההשגחה, ובכ"ז **יורד** במקרה גם **על הזקן זקן אהרן**, הגם שהזקן ארוך **שיורד על פי מדותיו**, ובנמשל זה היה בא השפעת החכמה על יששכר שהוא במשל הראש שהוא היה מוכן לקבל

החכמה וקבל ממנה חלק גדול ושפע רב עד ששמן החכמה הושפעה ממנו גם על שבט זבולון, שגם הם קבלו משפע ההוא, ושמן תורק:

פסוק ג

כטל חרמון, ולפעמים תגיע השפע על המוכן לה ע"י אמצעי באופן שתגיע תחלה אל מקום בלתי מכוון בעצם וראשונה, כדי שתריק על מקום הראוי, כטל חרמון שאינו מכוון לצורך הר חרמון רק **שיורד על הררי ציון**, **כי שם צוה ה' את הברכה**, שעקר הברכה יורד בשביל הר ציון והולך דרך הר חרמון, כי הטל המביא חיים בהר חרמון אינם חיים מתמידים עד העולם, ואינם חיים נצחיים, אבל החיים אשר בהר ציון הם חיים נצחיים עד העולם, כן שפע העושר והקנינים שהגיע אל זבולון לא הגיעו אליו רק לצורך יששכר שימצא ריוח לעסוק בתורה ולקנות על ידם חיי עד, והגיעו ליששכר באמצעות זבולון, ובזה היה זבולון דומה כהר חרמון שמקבל הטל בשביל הר ציון:

פרק קלד

פסוק א

שיר המעלות, בשיר הזה יסד פינה נפלאה על יסודי האמונה, והוא שהמקור העליון אשר לא יכזבו מימיו, יתברך ויתרבה ע"י מעשה התחתונים, כי ה' ישפיע הטוב לטובים והשפע למוכנים, ובעת שהדור בלתי ראוים לקבלו אז מעין נרפש ומקור משחת וצינורי השפע לא יריקו ברכתם וזה ענין הברכה שישראל מברכים את ה', שהוא שבמעשיהם הטובים ובתפלותיהם ימלא את הברכה העליונה פלג אלהים מלא מי החסד הטובה ורחמים, ועל הארץ יריקוה, וכשירעו מעשיהם יבשו אפיקי מים ונהר יחרב ויבש, וכמ"ש חז"ל שישראל מוסיפים כח בגבורה של מעלה, והברכה צורך גבוה, וכמ"ש בספר ארצות החיים (בארץ יהודה סי' ה') בפי' מלת ברוך בכמה ראיות, וז"ש **הנה ברכו את ה'**, ר"ל תנו לו ברכה את גולות עלית ואת גולות תחתית על ידי מעשיכם הטובים, אתם **כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות**, כעבדים נאמנים העובדים ביום ובלילה ולא ימושו ממשמרתם רגע, אתם תברכו את ה' ותתנו עז לאלהים:

פסוק ב

שאו ידיכם קדש, המשורר מצייר כדרך בני אדם המברכים שנושאים את ידיהם ומניחים אותם על ראש המתברך, (כמ"ש וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם), אולם באר שלא ידים הגשמיים תשאו, רק **ידי קדש**, מצייר הקדושה כעצם מופשט, והיא הנושאת ידיה למעלה ומברכת את ה' בקדש אל קדוש קדשי קדשים, ר"ל שע"י הנהגתם בקדושה, שגדר

הקדושה היא שיתגבר ויתקדש על החומר וטבעיו ויתנהג בהנהגה שכליית נפשיית בקדושה, בזה נושאים ידים לברך בעליונים להריק משם שופע שובע רצון ברכה ונדבה:

פסוק ג

יברכך, מפרש במה תברכו את ה', היינו שתתנו לו כח ועז שיוכל לברכך, שזה תלוי במעשיך, ואתה תברכהו תמלא אותו ברכה שיוכל להשפיעו אליך בענין **שיברכך ה' מציון**, שברכתך לא תהיה ע"י המערכת וסדרי תהלוכות השמים **רק מציון**, עפ"י האדים הדקים ורסיסי טל העולה ממטה ממעשי ציון ועבודתם, **מאת עושה שמים וארץ**, שהיא הברכה הבלתי נמשך מן השמים אל הארץ, רק מאת ה' למעלה אשר הוא העושה שניהם ומשפיע עליהם ברכה השגחיית נסיית:

פרק קלה

פסוק א

הללויה, במזמור הזה יאמר, כי ההנהגה הקבועה המסודרת היא לבדה תספיק שנכיר על ידה מציאות ה' ויכלתו וחכמתו והשגחתו יתברך, עד שמה שישנה לפעמים את הטבע הקבועה אל נס ופלא, הנקראים אותות ומופתים, אינו מן ההכרח לישראל עם קרובו, רק היה צריך בעבור המצריים שגם הם יכירו כח ה' ועזוזו, או שיעשה לצורך גאולת ישראל ותשועתם, **הללו את שם ה'**, שהוא השם שבו מפורסם תמיד לכל העולם, שהוא שמו הנודע ע"י הנהגה הקבועה המסודרת עפ"י הטבע (שזה ההבדל בין שמו ובין זכרו כמשי"ת בפסוק י"ג). **הללו עבדי ה'**, ר"ל שעבדיו ישיגוהו מצד שמו המפורסם וא"צ עמו אותות ומופתים:

פסוק ב

שעומדים, ר"ל בין הנגשים אל הקדש פנימה **לעמוד בבית ה'**, שהם הכהנים הקרבים אל ה', ובין העומדים **בחצרות בית אלהינו**, שהם הלוים וזרע ישראל, שכולם ישיגוהו על ידי שמו הנודע, (וגם יכוין העומדים בבית ה' היינו המשיגים את המלך עצמו הקרובים אליו ויודעים סודותיו ומשכילים צפוניו מעשה בראשית ומעשה מרכבה, והן העומדים בחצרות מבחוץ ואין מכירין אותו רק מרחוק):

פסוק ג

הללויה, בשני מיני הילול, **א**. מצד עצמו, **כי טוב ה'**, **ב**. מצד הבריאה והנהגתה, וזה **זמרו לשמו**, שהוא כפי שנודע ע"י בריאותיו, **כי נעים** שהנעימות בא מצד הערך והסדר

והיחוס שבין המושג ובין המשיג והוא ענין צרופיי, ר"ל בהנהגה הקבועה המסודרת שזה שמו, הוא נעים:

פסוק ד

כי יעקב בחר לו יה, באר שגם שמו הוא נעים, היינו שגם ההנהגה הטבעיית המסודרת היא נעימה, כי גם היא השגחיית לבני ישראל, הגם שהנהגה ההיא תלויה לפי מוסבת המערכת וחיוב המזל והתולדה בלתי מבחנת בין צדיק לרשע, לא כן היא לישראל, כי יעקב בחר לחלקו, ואינם נתונים תחת המערכה, ולהם גם הטבע נתונה תחת רגלי ההשגחה, מתנהגת לפי הזכות והרשע העבודה והמרי, עד ששמו נעים, ר"ל שההנהגה מפורסמת הטבעיית מוסכמת עם הנעימות והסדר ההשגחיי כפי הראוי, ובאר כי יש בזה שתי מדרגות יעקב וישראל, שההמון יקראו בשם יעקב וגדוליהם אנשי הרוח בשם ישראל, ואף בעת פחיתתם שנקראו בשם יעקב, בכ"ז הם נבחרים לחלקו, כי יעקב בחר מצד הבחירה את הגוי כולו לחלקו, ואינם תחת חלק שרי המערכה, **וישראל** שהם גדוליהם או בעת שכל העם הם במעלה וחשיבות מצד מעשיהם הם **לו סגולה**, כמי שיש לו דבר יקר מאד שאצרו באוצר מיוחד ומשגיח עליו בכל רגע:

פסוק ה

(ה-ז) **כי אני**, עתה יבאר דבריו בפרטות ר"ל **אני** (להאיש הישראלי) א"צ אותות ומופתים לברר על ידיהם כי גדול ה', כי **אני ידעתי כי גדול ה'** ממה **שכל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ**, שעל ידי הבריאה שברא את המציאות כלו כחפצו, וע"י ההנהגה שמעלה נשיאים מקצה הארץ, מזה לבד אני יודע שגדול ה', ר"ל וא"צ לעשות אות או מופת כדי שאכיר על ידו כח ה' כי אני מכירו ע"י הבריאה וההנהגה הכוללת, **כי גדול ה'**, ר"ל אני מכיר שני דברים, **א**. שה' גדול, שם גדול מורה שהוא ראשית הסבות ואחריתם עד שהוא סבת כל הדברים מראש ועד סוף, **ב**. **שאדונינו** שזה מורה על ההשגחה, **הוא גדול מכל אלהים** והכחות כולם, ר"ל שהוא המנהיג והמשגיח ומושל ממשל רב כחפצו, עד שכל כחות הטבע נכנעים תחת חפצו והשגחתו, ומפרש נגד מ"ש **כי אני ידעתי כי גדול ה'** יאמר שזה נודע ממה.

פסוק ו

שכל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ, שלא לבד שעשה שמים וארץ, כי גם בשמים ובארץ עשה כל אשר חפץ, ממה שברא בהם האור והעננים והמאורות ודומם צומח חי מדבר והדגה אשר במים **בימים וכל תהומות**, ונגד מ"ש **כי גדול אדונינו מכל אלהים** מפרש שזה נודע לי ממה.

פסוק ז

שמעלה נשאים מקצה הארץ, שהמטר הוא המעיד על ההשגחה הפרטיית התמידית, כמו שבאר באורך באיוב סי' ל"ו ל"ז, והמטר יתהוה ע"י שיעלה נשיאים, שהם האדים המתנשאים ועולים מן הארץ עד מקום העבים ועיגול הנשימה, והאדים האלה הם מלאים רוח ואויר, שעל ידי זה הם מסוגרים ונעלמים מן העין על ידי שיסוד האש העצור בתוכם יפיץ את האדים על כנפי רוח, והיה בהשגחת ה', **שברקים למטר עשה**, בעת ירצה שירד המטר יפרד מהם יסוד האש והעלעקטרי ויתהוה הברק, ועי"ז **יוציא הרוח מאוצרותיו**, יוציא יסוד הרוח האצור באדים, ועי"כ יתהוה המטר:

פסוק ח

(ח-ט) **שהכה**, ר"ל אני ידעתי כי גדול ה' ע"י מעשיו הטבעיים מה שעשה כל אשר חפץ, וע"י פלאי המטר והברקים, שבהם אני מכיר כח ה' וגם את השגחתו, ואין אני צריך לאותות ומופתים ע"י שינוי הטבע, אחר שאני ידעתי את ה' ע"י הנהגתו התמידית, וא"כ **מה שהכה בכורי מצרים מאדם עד בהמה**, שזה היה נס ופלא ושינוי טבע, זה לא הוצרך לעשות בשבילי כדי שאכיר אני את כחו, רק שבזה **שלח אותות ומופתים בתוככי מצרים**, זה הוצרך לעשות בשביל המצריים **בשביל פרעה וכל עבדיו**, שהם לא הכירו יד ה' על ידי הבריאה וההנהגה התמידית, ופרעה אמר לא ידעתי את ה', להם הוצרך לשלוח אותות ומופתים אלה, וכן מה.

פסוק י

(י-יא) **שהכה גוים רבים והרג מלכים עצומים** שנלחם בהם ג"כ בדרך נסיי יוצא מסדר הטבעי, גם זה לא הוצרך בשבילי כדי שאכיר אני עי"ז גבורת ה', רק שבזה (**שלח אותות ומופתים**) לסיחון מלך האמורי ולעוג ולכל ממלכות כנען, רק בשבילם הוצרך לכל האותות האלה, אחר שהם טחו עיניהם מראות את הבורא על ידי הבריאה ואת המנהיג על ידי ההנהגה, ולכן הוצרך לשנות סדרי הטבע בעבורם:

פסוק יב

ונתן, וכן מה **שנתן ארצם נחלה**, שהיה בזה ג"כ כמה נסים שהתחדשו אז בעת מלחמת יהושע, לא היה כדי שאכיר עי"כ מעשי ה', רק מפני שהוא **נחלה לישראל עמו**, יען שנחלה זאת מגעת להם על ידי מה שנתן הארץ להאבות ומאהבתו אותם, ולכן השתדל שיקחו את המגיע להם מנחלת אבותיהם:

פסוק יג
ה' שמך לעולם, ר"ל הנה ראינו מאתך שני מיני הנהגות, **א**. הנהגה המסודרת משמת ימי בראשית וזה נקרא שם ה', כי הוא השם שבו נודע תמיד מעולם ועד עולם בלי השתנות, **ב**. הנהגה הנסית המתחדשת בעת מן העתים וזה נקרא **זכרך**, כמי שעושה מעשה גדול לפי שעה כדי שיזכרו בו וזה אינו קבוע לעולם בלי השתנות, רק הוא **לדור ודור**, שהנהגת הנס הוא רק לפי הדור ולפי הצורך בכל דור:

פסוק יד
כי ידין, ר"ל שזכר הנפלאות והנסים שיעשה בדור ודור הם מסבה **שידין ה' עבדיו** לעשות משפטם, ועי"כ יחדש נסים בדור ודור אם לפרוע מצריהם, או להיטיב עמהם, **ועל עבדיו יתנחם**, שהגם שבעת שיעשה הנס ומשנה סדרי בראשית נראה כאלו מתנחם ומתחרט מן חקי הטבע אשר שם חק ולא יעבור, למשל באותו שעה שאמר לשמש דום ולים שיתיצבו כמו נד נוזלים, התרחק מהחקים הקבועים אשר חקק שהשמש תלך על מעגלה, והמים ירדו במורד, בכל זה ישנה חקי הטבע ויתנחם ויתחרט מהם לפי שעה, לצורך עבדיו, כדי לגדלם בעולם, או כדי להושיעם על ידי זה מאויביהם:

פסוק טו
עצבי, לעומת שאמר שגדול ה' מכל אלהים, אמר אבל עצבי העכו"ם תהו המה, אם מצד החומר הם **כסף וזהב**, ומצד הפועל הם **מעשה ידי אדם**, ומצד הצורה.

פסוק טז
פה להם ולא ידברו, שחסר להם הדיבור, וגם השגת החושים **לא יראו ולא יאזינו**, וגם הנפש החיונית בכללו כי **אף אין יש רוח בפיהם** שאף הרוח שנמצא לבע"ח היותר פחותים אין להם, ומצד התכלית.

פסוק יח
כמוהם יהיו עשיהם, כאילו כ"ז תכלית עשייתם כדי שעושיהם וכל אשר בוטח בם יהיו כמוהם, כי לא יוכלו להשפיע יותר מאשר יש בכחם:

פסוק יט
(יט-כ) **בית ישראל**, אחר שצוה על ענין ההילול, כמ"ש הללו כל עבדי ה', מוסיף לאמר **בית ישראל ברכו את ה'**, ר"ל שעל ידי מעשיכם תפתחו את המקור העליון להשפיע עליכם ברכה, כנ"ל סי' הקודם, וכן תתוסף הברכה לכל איש ואיש כפי מדרגתו ומעלתו בקדש, לבית אהרן ביחוד, ובית הלוי ביחוד, עד.

פסוק כא
שברוך ה' מציון, שתעלה הברכה מציון, ולפי זכות ציון תרד, יען היותו שוכן ירושלים ומשגיח על מעשה העם אשר בתוכה, לברכם כפי מעשיהם ועבודתם בקדש:

פרק קלו

פסוק א
הודו אחר שצוה על ההילול והברכה צוה על ההודאה להודות על הטובות שקבלו מנו שזה מצד טובו וחסדיו, וחסדים אלה הם לעולם, בין בעת שינהיג את העולם עפ"י הנהגת הטבע, בין כשמנהיג עפ"י הנהגת הנפלאות, שהם שני ההנהגות שציין במ"ש ה' שמך לעולם ה' זכרך לדור ודור, והנה על ההנהגה עפ"י הטבע, אמר

פסוק ב
(ב-ג) **הודו לאלהי האלהים, לאדוני האדונים**, כי ההנהגה הטבעיית ציינו האומות הקדמונים שהם על ידי אלהים ואדונים, שהם הכוכבים והמזלות שהם היו לדעתם אדוני הארץ והמושלים, והמלאכים המנהיגים את המערכת שהם היו לדעתם אלהים לאדונים האלה, ומשפיעים עליהם כח ועצמה, על פי זה אמר שה' הוא הנותן כח אל המלאכים, והנהגה ואדנות אל האדונים, והכל ע"פ כחו והנהגתו:

פסוק ד
לעשה, ונגד ההנהגה הפלאיית שזה אין נעשה כלל ע"י מלאך או גלגל, רק מה' לבדו אמר שהנפלאות גדולות עושה לבדו, שלא באמצעות האלהים והאדונים, כי אז משדד את כוחם ויפליא פלאות בכחו הגדול:

פסוק ה
(ה-ו) **לעשה**, חוזר אל הנהגת הטבע, את **השמים עשה בתבונה**, וכבר בארנו זה בפי' משלי שבכ"מ ייחס החכמה אל בריאת הארץ, והתבונה אל מלאכת השמים, כי החכמה תבחין בין טוב לרע, והתבונה תבחין בין אמת ושקר, והשמים הם קיימים באיש, ואין שם מציאות טוב ורע, לא כן בארץ, רוקע הארץ על המים, כי ראשית הויית הארץ היתה מכוסה בתהומות, ואמר בזה בהוה לעושה, לרוקע, כי הוא מחדש בכל יום מעשה בראשית, וקיום הבריאה היא בריאה מתמדת, ובארץ יש אפשרות תמיד שתחזור אל התהו ובהו כבתחלה, כי תחלת בריאתה היה שתהיה מכוסה במים וכן צריך להודות חסדו על מה שהוא.

פסוק ז
(ז-ט) **עשה אורים גדולים**, וגם בזה רבו חסדיו, שהשמש תאיר ביום והירח בלילה, וכמ"ש למעלה סימן ק"ד שזה ג"כ מפלאי ההשגחה שבזה בלילה תרמוש כל חיתו יער והאדם ינוח מעבודתו, ובזרוח השמש יאספון עיי"ש:

פסוק י
(י-יא) **למכה**, עתה מפרש הנפלאות, שע"י מכת בכורות הוציא ישראל מתוכם ביד חזקה, והיו הפלאות האלה בשביל גאולת ישראל, ובמכת בכורות היה הרעה שהגיעה למצרים לתכלית טובת ישראל, להוציאם משם, ואח"כ,

פסוק יג
(יג-טו) **במה שגזר ים סוף לגזרים**, **והעביר ישראל בתוכו**, היה עקר הנס לרעת המצריים לכלותם, כי היה יכול להציל את ישראל אז באופן אחר, וגם שה' הקשה את לבו לרדוף אחר ישראל, וכ"ז היה כדי להטביע את המצרים בים, כמ"ש כי בדבר אשר זדו עליהם:

פסוק טז
למוליך, וגם זה היה מחסדי ה' שעי"כ למדו לדעת דרכי ה' ותורתו, ולהשליך מלבבם ציורים הרעים שנחלו מן המצריים, כמ"ש באה"ש דרוש ב' וכבר התבאר במדרש, שע"י שהוליכם במדבר ונצטערו נתוסף להם ארץ סיחון ועוג, וז"ש שעי"כ למכה מלכים גדולים, ונתן ארצם נחלה, עד שגם הטלטול במדבר שהיה ממדת הדין הקשה, היה מצד חסדיו ורחמיו:

פסוק כג
שבשפלנו זכר לנו, וכל הנסים שהרבה לנו בעבר הוא התחלה אל העתיד, שבכל עת שפלנו יזכר לנו הנסים הקדמונים, ויפרקנו מצרינו, כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם, וא"כ הנסים והגאולה הקודמת שמורים לע"ל:

פסוק כה
נותן, וגם מזונו שאמרו חז"ל שבמזלא תליא, באמת הוא הנותן לחם לכל בשר, הגם שנראה שזה בא מן השמים והמערכה, הודו לאל השמים, הוא המנהיג את המערכה, ועקר המזון והטובות יוצאות מאתו, שהכל יוצא מחסדיו אשר הם מתמידות לעולם:

פרק קלז

פסוק א

על, נתיסד לשנה הראשונה שכבש כורש את בבל, **על נהרות בבל** מה שבכינו בבבל והתאבלנו על ציון, לא היה בעבור שאבדנו הטובות הגשמיות מהעושר והקנינים שדות וכרמים, כי גם **על נהרות בבל שם ישבנו**, ר"ל שם ישבנו ישיבת קבע, והיה לנו גם שם נחלת שדה וכרם כמ"ש (ירמיהו כ"ט:ה') בנו בתים ושבו נטעו כרמים ואכלו את פרין, ובכ"ז **גם בכינו בזכרנו את ציון**, מפני שזכרנו קדושת ציון, ששם היה הבהמ"ק והעבודה והשכינה ע"ז בכינו, על האושר הרוחני שנאבד מאתנו:

פסוק ב

על ערבים בתוכה, הגם שהיה לנו בבבל כל התענוגים הערבים ונעימים לגוף, ובכ"ז על זה בעצמו **תלינו כנורותינו**, ולא רצינו לשמוח בטובה, וזה בעצמו היה לנו לאבל שארץ האויב מלאה ערבות ועדן ועיר ה' חרבה:

פסוק ג

כי שם שאלונו שובינו דברי שיר, שהיה המנהג בימי קדם לשורר שירים בספור שבח הארץ והמדינה אשר הם בה, כמו שהיינו רגילים לשיר שירים בשבח ירושלים, ושאלונו על עסקי השיר הזה, **ותולינו** (**שאלונו דברי**) **שמחה**, והיה שאלתם, **שירו לנו משיר ציון**, ר"ל שיר שהייתם משוררים בשבח ציון ובהצלחתכם בה, **שירו לנו**, כי עתה בבל היא לכם ארץ אחוזתכם כמו ירושלים, וארץ כשדים היא ארצכם כמו ארץ ישראל לפנים, וההצלחות שהיו לכם שמה הלא יש לכם עמנו, ומדוע לא תשירו על בבל השיר שהייתם שרים על ירושלים:

פסוק ד

איך, משיבים לאמר, **איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר**, הגם שנוכל לשיר לכם שירי ההצלחה הגשמיית שהיינו שרים בציון, כי גם פה אנו מוצלחים בהצלחות, אבל שיר ה', שיר הקודש שהיינו שרים בציון, על שכינת ה' אשר בה, ועל הופעת רוה"ק והנבואה וכבוד ה' והתורה והעבודה והנסים שיר הזה האלהי איך נשיר אותו על אדמת נכר הבלתי מוכן לסגולות אלה הרוחניות:

פסוק ה

אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני, ימליץ שכמו שהימין היא מוכנת אל האדם בכל תנועותיו ועסקיו, כן ירושלים היא חבת כל תנועותינו ועסקינו, עד שא"א לשכחה כמו

שא"א לשכח את הימין, ויותר מזה כי **תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי**, שכל דבורי הוא בך ואם לא אדבר מזכרונך אהיה כאלם אשר לשונו לחכה דבקה, ולא לבד בעת שאני גולה וסורה, כי גם **אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי**, גם אם אשמח בהצלחת עולם תהיה ירושלים עולה עליהם, עד שכל שמחה תהפך לעוצב ע"י זכרון חורבנה:

פסוק ז

זכור ה', ר"ל אם אני זוכר תמיד את ירושלים ומתאבל עליה, כ"ש שאתה ה' יש לך **לזכור לבני אדום את יום** חורבן **ירושלם** אשר הם עזרו להחריבה:

פסוק ח

בת בבל, והנה בבל כבר נשדדה אז ע"י כורש, אומר **בת בבל השדודה** וכבר החל ה' לשלם לך, אשרי שישלם לא לבד המעשה של החורבן כי גם **את גמולך שגמלת לנו** (שגדר הגמול הוא מי שעושה איזה דבר ע"י התפעליות אהבה או איבה) שמה שעשית לנו היה ע"י גמול והתפעליות שנאה ומשטמה, וכן ישלם לך בשנאה ונקמה, ובזה,

פסוק ט

אשרי שיאחז ונפץ את עולליך אל הסלע, כמ"ש והכרתי לבבל שם ושאר, וזה נתקים אז בשנה השנייה שעלה כורש עליה שנית והחריבה לגמרי והרג כל העם הנמצא בה:

פרק קלח

פסוק א

לדוד, ידבר על שני מיני הנהגות שינהג ה' את עולמו, א] הנהגה התמידית שישגיח באמצעות הטבע, ב] הנהגה הנסיית שינהיג שלא ע"י אמצעי ושליח רק הוא לבדו, על ההנהגה הנסיית אומר **אודך בכל לבי נגד אלהים אזמרך**, שיצייר שבאופן הנהגה זו המודה על הטוב עומד נגד אלהים פנים אל פנים, בלי אמצעי, ורואה את המלך עצמו, איך עשה לו טובה בעצמו ונותן לו הודאה בעמדו נגדו:

פסוק ב

אשתחוה, ונגד ההנהגה השנית שהיא באמצעות הטבע, מצייר שאינו עומד נגד אלהים בהודאתו, כי המלך מסתתר בהיכלו, ר"ל בשמים, ולפניו עומדים שלוחיו שהם שרי המערכת אשר באמצעותם ישגיח ויעשה נסים נסתרים, ובזה **אשתחוה אל היכל קדשך**. **ואודה את שמך**. כי המלך יושב בהיכלו בחדרי חדרים והוא עצמו בלתי נודע רק שמו, (ומבואר אצלנו תמיד שהשם יצייר את הענין שבו נודע ונתפרסם, ולא עצמו, ואצל ה' יצייר ההנהגה הרגילה הטבעיית), ונגד ההנהגה הראשונה אמר **על חסדך**, ונגד השניה

אמר **על אמתך**, שכבר התבאר שחסד מציין הנהגה הפלאיית, ואמת מציין הנהגת הטבע. **כי הגדלת**, ר"ל הגם ששמך (שזה מורה ההנהגה הטבעיית) גדול מאוד, וגם ע"י פרסום שמך בהנהגה הקבועה ההולך בדרך הטבע התגדלת ונודעת לעיני רבים עמים, בכ"ז אמרתך היינו בעת שיתגלה אמרתך, שלא כמלך המסתתר בהיכלו רק כמלך המתגלה ופוקד והכל שומעים אמרותיו ופקודותיו, ר"ל בעת תענה אל הצדיקים המתפללים אליך ותעשה להם נסים שלא ע"פ הטבע, **זה הגדלת על כל שמך**, זה גדול יתר מאד מן שמך הנודע ע"י ההנהגה הרגילה הטבעיית, עתה באר מה היא **אמרתך** שהזכיר. היא.

פסוק ג

(ג-ד) **ביום קראתי ותעננני**, בעת שקראתי בתפלה ואתה תעניני בעצמך, שאז תתן אמרתך לענות למתפלל ולעשות לו נס, **אז יודוך ה' כל מלכי ארץ יען ששמעו אמרי פיך** שאינך דומה לעשירי ב"א המסתתרים בהיכליהם ובלתי עונים לקוראים, ואמרותיהם לא נשמעו, רק כי שמעו אמרי פיך, שאתה מדבר ועונה בעצמך (ומ"ש **תרהיבני בנפשי עז** הוא מאמר מוסגר, ר"ל כן תרהיבני עז בנפשי לחשב שבעת שתעננני כי קראתי, יודוך כל מלכי ארץ, כי מה שיענה ה' להצדיק בתפלתו זה מורה על עז נפשו, שהיא חלק אלוה ממעל, וזאת תרהיב אותה עז כי היא דבוקה באלהים, והוא קרוב אליה לשמוע תפלתה):

פסוק ה

וישירו, ואז ישירו המלכים בדרכי ה', **כי גדול כבוד ה'**, גדול ונעלה הוא, כי כבודו תלוי בו בעצמו ולא יופחת כבודו ע"י שישגיח בשפלים, בהפך,

פסוק ו

כי רם ה' ושפל יראה, וזה מרוב כבודו וגדולתו, **ואת הגבוה**, (רק) **ממרחק יידע** הפך מדרך ב"ו שאם עומד במקום רם הגבוה הוא קרוב אליו יותר מן השפל, ואצל ה' השפל קרוב אליו יותר מן הגבוה, עד שהגבוה רחוק ממנו והשפל קרוב אליו:

פסוק ז

אם אלך, והשגחתך עלי מצויה וקרובה כ"כ, עד שעת **אלך בקרב צרה תחייני**, **ותשלח את ידך** השמאלית **על אף** וכעס של **אויבי וימינך תושיעני**, באופן שפועל דין ורחמים כאחד:

פסוק ח

ה', ר"ל מפני ג' טעמים אבטח בישועתו, א] שיגמור מה שהתחיל להושיע כי לא אדם הוא להנחם וזה מצד כבודו בל יהיה חילול השם, ב] מצד החסד כי **חסדך לעולם** כי

החסד אינו תלוי במעשה המקבלים, ג] מצד שמעשה ידיך אל תרף כמו שהאב לא ירף את בנו, וזה קרוב למדת אמת, שאחר שברא את הדבר יחויב מאמתת הבטחתו בל ירף מעזור לו, וזה כמ"ש כי לשמך תן כבוד, על חסדך, על אמתך:

פרק קלט

פסוק א

למנצח, בו ידבר נכבדות על הידיעה וההשגחה, **ה' חקרתני ותדע**, ר"ל אתה ידעת את האדם בשני מיני ידיעות אשר לפי השגת האדם יש סתירה ביניהם, ובכל זה נמצאו שתיהם אצלך, א] מצד הידיעה הקדומה שיודע את כל העתיד בידיעה קודמת חלוטה וברורה בלתי נתלית בזמן ובמקום ובצדדי האפשר, שעז"א **ותדע**, ר"ל שידעת מכבר, ב] שעם כל זה האדם חפשי במעשיו עד שמצד החפשיית **חקרתני** עתה לדעת את אשר בחרתי בבחירתי, הגם שתדע זה מכבר, ימצא בידיעתך הידיעה הקדומה עם שתשאיר אחריה טבע האפשר, שזה ענין מופלא ומכוסה מידיעת האדם:

פסוק ב

אתה ידעת, הנה פעולות האדם יתחלקו לארבעה חלקים, א] פעולות רצוניות שעושה אותם בלא בחירת השכל כמו ישיבה וקימה, ועז"א **אתה ידעת שבתי וקומי**, ב] פעולות בחיריות שעושה ע"פ בחירת השכל, עז"א **בנתה לרעי** ומחשבותי **מרחוק**, שטרם שחשבתי את הרעיון הבנת אותו, ג] פעולות טבעיות כמו אכילה ומשגל, עז"א,

פסוק ג

ארחי ורבעי זרית, שאתה מקיף אותם כזר סביב וידעת את כולם, ג] פעולות הרגליות שהאדם יעשה אותם ע"י הרגל, ועז"א **וכל דרכי הסכנת**, אתה למדת והרגלת אותי בהם:

פסוק ד

כי, מוסיף שבענין הדבור שאני מדבר בעוד **שאין מלה בלשוני הן ה' ידעת את כולה**, כבר ידעת אתה את כל מה שאני עתיד לדבר:

פסוק ה

אחור, ולא לבד שיש לך ידיעה בפרטי מעשי, כי גם יש לך ממשלה על כל תנועת איברי ופעולתי, עד שאני מוקף ממך מאחור ומקדם ומלמעלה, ומצייר כח ה' כמחנה כבדה המקפת את העיר הקטנה שהוא האדם, והוא במצור מכל צד שלא יוכל לברוח מפניו לא לקדם ולא לאחור, וגם כפיך נתונים עלי מלמעלה, שלא אוכל לעלות למעלה מתחת רשותך:

פסוק ו
פליאה, כי יש שני מיני פליאה, א] פליאה שהאדם יכול עליה להשיגה והיא מופלאת רק מאיש פרטי, ועז"א **פליאה דעת ממני**, ב] פליאה החלטית שהיא נמנעת ההשגה כלל ולא ישיג אותה שום אדם, ועז"א **נשגבה לא אוכל לה**, שהוא דבר הנשגב מבינת האדם:

פסוק ז
אנה, א] איך אוכל ללכת מן המצודה שאני בה ואנה אמצא שביל ונתיב שדרך שם **אלך מרוחך** ואצא מן המצור, ב] גם אם הייתי יכול לברוח מן המצור, **אנא מפניך אברח**, לאיזה מקום אברח ששם לא אהיה תחת רשותך: **אם אסק שמים**, הלא **שם אתה** כי שם משכן כבודך, ואציעה שאול הן גם שם הנך, הגם שאין דירתך שם הלא מלכותך בכל משלה:

פסוק ט
אשא, ויותר מזה שגם אם יהיה לי כנפים כמו השחר, ואשא כנף לעוף עמו ביחד מן המזרח למערב ביום אחד, עד **שאשא** באור השחר **כנפי שחר**, ולא **אשכן** עד אגיע עמו ביחד **באחרית ים**, בצד המערב, ששם אשכון, גם זה לא יועיל, כי.

פסוק י
גם שם ידך תנחני, כי גם העפיפה הזאת הלא היא בכחך ודומה כאילו תנחני דרך הזה בידך השמאלית, **ותאחזני** בידך **הימנית** לעכבני בכל עת שתרצה:

פסוק יא
ואומר, וגם אם חשבתי לאמר שהחשך ישוף ויחשיך אותי לבל תראני, **ולילה** (**ישוף**) **אור בעדני**, שמקום החשך יחשיך גם ביום ומכ"ש בלילה שאז לא תראני ושם אסתר, אבל גם זה לא יועיל, כי.

פסוק יב
גם חשך לא יחשיך ממך, כי אתה אינך רואה בעין החושיי עד שתצטרך לאור להראות לך את המוחש, כי אצלך, **לילה כיום יאיר** לא זמן החשך יעכב בעדך ולא מקום אשר שם לא יבקע האור, כי אצלך **כחשיכה כאורה**:

פסוק יג
כי אתה קנית כליותי, שאתה רואה אותי מצד שאתה יודע אותי מצד שקנית כליותי, עד שידעת גם את מחשבתי, שזה ע"י ידיעה בזולת מוחש, כי הלא תסוכני **בבטן אמי**:

פסוק יד

אודך, אחר שבאר ההשגחה הפרטיית החופפת על האדם על כל פרטי מעשיו, בא לבאר איך האדם מצד פליאת מעשיו הוא מיוחד להשגחה זו מכל יצורי ה' בעולמו, כי ימצאו ביצירתו פלאות נוראות, וכבר בארנו במק"א כי יען ששני קצות הבריאה הרוחני והגשמיי השמים והארץ הם נפרדים בכל ענייניהם, זה רוחני וזה גשמי, זה פשוט וזה מורכב, זה קיים באיש וזה במין, זה שוכן ברום עולם וזה בעמקי תחתיות, ונקל לטעות ששני מיני האומניות האלה נעשו משני פועלים מתחלפים, היה מחכמת הפועל השלם הבב"ת לעשות פעולה אחת שבו ימצאו שני מיני המלאכות האלה, שהוא האדם שהוא שייך לבני עולם השפל מצד חמרו וגויתו, ולבני אלהים הרוחנים מצד נשמתו, ובזה נדע כי כל הבריאות המתחלפות אל אחד בראם, ובזה הניח ה' חותמו על כל הבריאה לדעת כי מעשה ידיו כולם, והנה חכמת הבורא בבריאת האדם ניכר בשני אופנים, וכמ"ש העקרי', כי יש אומן העושה ציורים נפלאים מפותחים בכסף וזהב שהמתכיות האלה הם מוכנים בטבעם לקבל המלאכות הדקות האלה, ובזה לא יוכר חכמת הפועל, אבל יש יקר לכלי זאת מצד החומר שממנו נעשה הכלי כסף או זהב, ויש חרש חכם שיעשה ויפתח הציורים הדקים הנפלאים האלה בברזל או בצור החלמיש, שאין מטבעם שיעשו בהם המלאכות הדקות האלה, ואז יתנו יקר לכלי הזאת מצד חכמת הפועל, וכן בהציורים הדקים הנפלאים אשר צייר ה' בנפש האדם שהיא בטבע רוחניותה מוכנת אל זה שיפותחו עליה ציורי החכמה והבינה והדעת וכל ענינים הרוחנים, ואין ניכר בם חכמת הפועל, אך הנפש מצד עצמה יקרה מאד, אבל מה שצייר ה' ציורים הרוחנים האלה בחומר, באדם שנעשה מבשר ועצמות, וגם הוא הוכן אל פתוחי חותם ההשכלה והחכמה וההשגה, הגם שאין יקר אל הפעולה, כי הוא גוש עפר ואדמה, יש יקר מצד שניכר בו חכמת הפועל, וז"ש **נפלאים מעשיך**, שמצד הגוף המעשה בעצמה היא נפלאת, הגם שאין יקר להחומר שממנו נעשה הגוף, יש לו יקר מצד מעשיך, שהתראה בו חכמת הפועל, **ונפשי יודעת** (**נפלאת**) **מאד**, אולם נפשי היודעת הגם שבה לא נראה חכמת הפועל, היא עצמה נפלאת מאד, כי היא עצם רוחני יקר ונעלם מאד מצד עצמה, באופן שבבריאת הגוף ניכר מעלת הפועל, וביצירת הנפש ניכר בם מעלת הפעולה:

פסוק טו

לא נכחד עצמי ממך, והנה עצמותי א"א לכחדו ממך, א"א להכחיש שלא יוצר אחד עשה שני מיני המלאכות, הגם שהם מתחלפים זה מזה לא יוכל איש לכחד ולומר שנעשו ע"י שני פועלים מתחלפים, כי **אשר עשיתי בסתר רוקמתי בתחתיות ארץ**, המלאכות

האלה אשר נעשו בי בסתר, היינו בחלק הנפש הרוחנית שנאצלה מסתר עליון, המלאכות האלה בעצמם רוקמתי בחלק הגוף שהוא נרקם בתחתיות ארץ, כי הגוף הוא לבוש אל הנפש ונמדד כמדתה, שכל עניינים הנפשיים המתחקים בכחותיה פנימה, הם מתחקים ג"כ על הגוף, כאלו האחד דפוס לחברו, זה ציור לזה, בשגם למ"ש האלהיים שבנפש יש רמ"ח איברים רוחנים ושס"ה גידים רוחנים, ר"ל כחות מתיחסות אל איברי וגידי הגוף וכחותיה המלביש אותה, כי הלבוש עשוי ומתוקן כמדת המתלבש, וזה לאות כי אתה הפועל כולם יחד:

פסוק טז

גלמי, מוסיף לאמר כי האדם כפי מה שהורכב מגוף ונפש, הוא העולם הקטן, שכל כחות מעשי בראשית הנמצאים בעולם הגדול כולם התקבצו ובאו באדם, עד שהוא דמות העולם הגדול וצורתו, וכמ"ש הרמב"ם (פע"ג ח"א מס' מו"נ), ובזה ישגיב המשורר הציור הגדול הזה כאלו האדם היה האנדרטא והציור של כל העולם כולו. שכמו שהבונה פלטין יהיה לפניו ציור הפלטין חדריו ואלמיו מחוקה על הגליון, שבו יביט ויעשה את הפלטין, כן הביט ה' על גולם האדם שהוא צורת העולם הגדול כולו, ועשה לפיהו את העולם הגדול, ויאמר במליצתו שהיה לפני הבונה הגדול יתברך ספר אחד שבו כתב כל מה שברא בששת ימי בראשית והוא היה פתוח אז, וגולם האדם הי' לנגדו, וה' הביט בשניהם בגולם האדם שבו חקוק תבנית העולם כולו ופרטיו, ובספר שבו נכתב כל אשר פעל בששת ימי המעשה, וראה ששניהם התדמו יחד, שכל הכתוב בספר הבריאה הכל כתוב וחרות בגולם של האדם, וז"ש שבצד **אחד גלמי ראו עיניך**, ראית בגולם שלי שבו ציירת צורת העולם, ובצד השני **ראו עיניך על ספרך כולם יכתבו ימים יוצרו** על הספר שבו נכתבו כל הפרטים אשר נעשו **בימים יוצרו**, היינו בששת ימי הבריאה, ואז ראית כי **לו אחד בהם**, שלו, היינו להגולם, יש לו אחדות והתדמות בהם, היינו עם הימים יוצרו, שכלול בתוכו כל אשר נוצר בימי הבריאה וכל כחות מעשה בראשית:

פסוק יז

(יז-יח) **לי מה יקרו**, אולם על ההנחה הזאת שה' יודע כל פרטי פעולת האדם וכל מעשיו, הגם שהם אפשריים משתנים אחר שהוא בעל בחירה ע"ז טענו הפילוסופים טענות עצומות, שא"כ יתחייבו לו ריבוי ידיעות וידיעות משתנות, שזה סותר חק האחדות, שאחר שידיעתו הוא עצמותו איך נאמר שיודע דברים רבים משתנים, שא"כ יש שינוי בידיעתו שהוא עצמותו, וגם שא"כ תפול הידיעה בדבר שאין לו תכלית, שהפרטים המשתנים אין להם תכלית, וכדומה משאלות כאלה כמו שהביא כ"ז במו"נ ח"ג,

והתשובה שכל ריבוי הידיעות ושנוייהם אצלנו, תשוב אצלו אל האחדות, כי הוא יודע את כולם מצד שרשם במקורם הנעלם, שהוא יתברך שורש לכל המתהוה מראש ועד סוף, ומידיעת עצמותו יודע את כל בידיעה אחת פשוטה, ודבר זה לא ישיג האדם בעודו קשור בחומר, וז"ש **ולי מה**, והמאמרים מקבילים, **ולי מה יקרו ריעך אל אספרם מחול ירביון**, **מה עצמו ראשיהם הקיצותי ועודי עמך**, שאומר רעיך ומחשבותיך יקרו וכבדו מאד אצלי, שלפי השגתי הוא דבר כבד ויקר מהבין את זאת, איך יתעצמו כל ידיעות אלה ברעיוניך הלא אספרם מחול ירביון, ואיך תפול הידיעה בדבר שאין לו תכלית, ואיך יצדקו ידיעות מתרבות משתנות בחק האחד אשר לא יתרבה ולא ישתנה, אולם **מה עצמו ראשיהם**, כשאשוב אל ראש ומקור ושורש של הרעיונות האלה הרבים, הלא שרשם הוא עצום מאד, שראשם מגיע השמימה בחקר אין סוף, שמשם שורש לכל המתהוה מראש ועד סוף, וכפי שאני וכל פעולותי ומחשבותי נמצא בעצם בראש המקור לכל המעשים, שם כולם באחדות גמור ואין בהם ריבוי ושינוי, והגם שכפי השגתי עתה שאני שכלי קשור בחומר נפרד מאתך, ואני חושב א"ע כעצם עומד לבדו, ידמה לי שפעולותי האפשריים ומשתנים הם מתרבים ומשתנים, אחרי העיון הקיצותי מתרדמת הסכלות, ואשוב אל הראש שמשם חוצבו כל המעשים, וראיתי כי **עודי עמך**, דבוק במקורי ושרשי, ששם ישובו כל הפעולות האפשריים ומשתנים לענין אחד כולל ואחד מכל צד:

פסוק יט

אם, ר"ל כל השאלות האלה אשר הקשו בעיני על ידיעת השי"ת, לא יכבד עלי להשיב עליהם תשובה, וכמ"ש הרמב"ם במורה שהפילוסופים הגיעו אל השאלות האלה ע"י רוע הסדר הנראה בהנהגה שיש צדיק ורע לו, ורשע וטוב לו, שעי"כ התחילו לכפור בהשגחה, באשר א"א ליחס להשי"ת עול, ועי"ז באו לכל השאלות המחקריות שעשו להעמיד ולחזק סברותיהם, וע"כ בקש, לבד אם **תקטול אלוה רשע**, שלא ימצא רשע וטוב לו, וכן אם אנשי **דמים יסורו ממני**, ולא יוסיפו לארוב על נפש צדיק שלא ימצא צדיק ורע לו:

פסוק כ

אשר, שהלא מטעם זה שהרשעים מצליחים והצדיקים נרדפים מאנשי דמים, עי"כ **עריך יומרוך למזמה**, **ואתה נשוא לשוא**, עי"ז שונאיך **ועריך** יאמרו וישבחו אותך לומר שאא"ל שאתה יודע עניני העולם ומשגיח עליהם, שזה נגד אחדותך הפשוטה הבלתי משתנית, או שאין כבודך להשגיח בשפלים, וירוממו אותך למען יעשו מזימה, באומרם

לית דין וליית דיין, או שאתה נשוא אצלם על ידי טענות שוא והבל שיעשו נגד הידיעה וההשגחה, וסבת כ"ז הוא ממה שרואים שאין אתה מעניש את הרשע:

פסוק כא
הלא משנאיך ה' אשנא ובמתקוממיך, שהם המתקוממים להכחיש אלהותך ועושים להכעיס, **אתקוטט**, וזה סימן האוהב ששונא את שונאי אוהבו כאלו הם שונאיו:

פסוק כב
תכלית, ושנאתים בתכלית, עד שגם הם **היו לי לאויבים**, שהאויב הוא יותר מן השונא שהוא דורש רעתו, כן ידרשו להרע לי:

פסוק כג
חקרני אל ודע לבבי, בענין המעשים ששרשם מן הלב שהוא המתאוה והמתעורר אל הפעולות, **בחנני ודע שרעפי** בענין האמונות והדעות:

פסוק כד
וראה אם דרך עוצב בי אם יש בי דרך מרי ועוצב (או דרך ע"ג ועצבים) אז **נחני בדרך עולם**, כי טוב שאמות זכאי ואל אמות חייב, ולכן אם תראה שאני מוכן ללכת בדרך רע תקחני מן העולם:

פרק קמ

פסוק א
למנצח, הוסד בעת גלו הזיפים לשאול הלא דוד מסתתר עמנו, ושאול רדף אחריו, וילך שאול מצד ההר מזה וכו' ויהי דוד נחפז ללכת מפני שאול ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם (שמואל א כ"ג:כ"ו):

פסוק ב
(ב-ג) **חלצני**, יש שני מיני רודפים, א] המבקשים רק להרע מבלי תועלת עצמם, והם שהלשינו עליו בסתר, והמאמרים מקבילים, **חלצני ה' מאדם רע אשר חשבו רעות בלב**, ב] המבקשים לחמסו מצד הנאת עצמם, והם לחמו אתו בגלוי, ועז"א **מאיש חמסים תנצרני** (אשר) כל יום יגורו מלחמות:

פסוק ד
שננו, נגד הראשון אמר **שננו לשונם כמו נחש**, שהנחש אינו נושך להנאתו רק מצד טבעו להרע, ונשיכתו הוא בלשון שהוא פנימי מן השפתים, כן ידברו לשון הרע בסתר ושלא להנאתם ונגד הב' אמר **חמת עכשוב תחת שפתימו**, שהעכשוב חמתו גלויה תחת

השפתים שהוא חיצוני בערך הלשון, כן יגורו מלחמות בגלוי, וכן העכשוב נושך להנאתו למוץ דם האדם, כן ילחמו בעבור החמס להנאתם, סלה סיום הענין:

פסוק ה

שמרני, (חלק ב') אחר שדבר דרך כלל נעתק אל הענין שעליו יבקש עתה, א] **שמרני מידי רשע** המריע בסתר שלא להנאתו רק מרשעו, ב] **מאיש חמסים תנצרני** העושה רע בגלוי בעבור החמס כנ"ל, והם כת הזיפים שהם הרעו ע"י לה"ר בסתר שלא להנאתם רק מרשעם, ושאול שהרע לו להנאתו בעבור החמס בדבר המלוכה **אשר** שני אלה **חשבו לדחות פעמי** אל הפח שהכינו לי:

פסוק ו

טמנו מבאר שרוצים לדחות פעמי אל **הפח וחבלים אשר טמנו לי**, שבעת אבוא אל מקום הפח ימשכו בחבלים לצוד אותי, ומיראתם פן אלך במעגל שהוא הדרך הסבוביי ולא אלך במקום הפח. לכן **פרשו רשת ליד מעגל**, לצודד אותי שם ע"י הרשת, וגם **שתו לי מוקשים** שבעת אפול אל הפח אשבר תיכף ואמות ע"י המוקש, סלה סיום הענין הב':

פסוק ז

אמרתי (חלק ג') אני בוטח על שני ענינים, א] מצד **שאמרתי לה' אלי אתה**, והוא מושיעי תמיד, ב] מצד התפלה שה' יענה לכל קוראיו גם לאלה שלא הושיעם תמיד, ועז"א **האזינה ה' קול תחנוני**:

פסוק ט

אל תתן ה' מאויי רשע, וכן **לא תפק זממו** ומחשבותיו, שהוא מתאוה בלבו וזומם עצות ותחבולות אשר **ירומו**, ר"ל כי דוד הלך בצד ההר מזה ושאול מצד ההר מזה, ובענין זה לא יכול להגיע אליו כי ההר היה מפסיק ביניהם, ורצה שאול שאנשיו ירומו לעלות על ראש ההר ומשם ירובו על אנשי דוד בחצים שבזה יוכרח להתרחק מן ההר, ע"ז בקש שלא יתקיים זממו זה, סלה נשלם הענין:

פסוק י

ראש, (חלק ד') **הראש של המסבבים אותי** עתה לתפסני, (כמ"ש ויהיה שאול ואנשיו עוטרים את דוד), **יכסו אותם העמל של שפתימו** שהעון של הלה"ר ירד על ראשם:

פסוק יא

ימוטו עד ששפתימו **ימוטו עליהם גחלים**, והם עצמם **יפלו באש**, ולא יוכלו לברוח מן הסכנה, כי **יפלו במהמורות** שלא יוכלו לקום משם, והמהמורות יהיו מלאים אש, שעליהם ימוטו גחלים מלמעלה:

פסוק יב
איש לשון, מוסיף שבעל לה"ר **בל יכון בארץ**, לא יוכל להתקיים בארץ ויברח לראש ההרים, ומשם איש חמס **רע יצודנו למדחפות**, מציין את הרע כעצם מופשט, וקורא אותו בשם איש חמס, הרע אשר הוא איש חמס הוא יהיה הציד שיצוד את האיש לשון מכל הר וגבעה שימצא שם, וידחוף אותו מן ההר הגבוה אל המהמורות העמוקים המלאים אש:

פסוק יג
ידעתי כי יעשה ה' דין **עני**, שהוא דוד, **ומשפט אביונים** שהם אנשיו:

פסוק יד
אך צדיקים יודו לשמך, **והישרים** שהם במדרגה יותר מצדיקים הם ישיגו אותך בעצמך, לא שמך לבד, **וישבו את פניך** כקרובים אל המלך היושב לפניו ורואה אותו בעצמו, כן ישיגו אלהותך וגדלך בעצמך ואת השגחתך הפרטיית:

פרק קמא

פסוק א
מזמור לדוד, הוסד בעת בא שאול ביד דוד שהתפלל בל יסיתנו יצרו להרגו, **ה' קראתיך**, ומוסיף **האזינה קולי** תיכף **בקראי לך**, לבל תמתין על גמר הקריאה רק בתחלת קריאתי תאזין קולי, מוסיף.

פסוק ב
תכון תפלתי, גם בעת אעשה הכנה אל התפלה, יהיה זה נחשב **כקטרת לפניך**, מוסיף עוד **משאת כפי**, גם מה שאשא כפי אל התפלה יהיה דומה בעיניך **מנחת ערב**, שהיא הבאה באחרונה אחר כל גמר התפלות והעבודות:

פסוק ג
שיתה, מוסיף עוד שתשית שיהיה **משמר על פי**, שבעת ירצה פי, לבקש דבר יעמוד השומר למלאות הדבר תיכף, מוסיף עוד (**שיתה**) **נצרה על דל שפתי**, שתשית נוצר ומשמר על הגבהת שפתי, שאם אגביה שפתי אף שלא אדבר עדיין בפי, ימלא הדבר, וע"כ אמר **נצרה** שהנוצר הוא יותר מן השומר:

פסוק ד
אל, מבאר הבקשה שהוא מבקש ואיך נחוץ למלאת הבקשה תיכף, שמבקש **שלבו בל יטה לדבר רע**, שלא יסתנו יצרו לדבר רע, ומפרש מהו הדבר הרע, **להתעולל** שלא יסיתנו יצרו, **להתעולל עלילות עם הרשע** לשלם לו כרשעו. להתעולל עלילות **את אישים פועלי**

און לשלם להם כרעתם, והוא שלא יהרוג את שאול ואנשיו, וכן בל **אלחם במנעמיהם** שלא אוכל בלחם מעדנים שלהם היינו בל אלך בדרכם ועצתם:

פסוק ה

יהלמני צדיק חסד ויוכיחני, שם כתוב שאנשי דוד הסיתו אותו להרגו ויקם דוד ויכרות את כנף המעיל אשר לשאול ויך לב דוד אותו על אשר כרת את כנף אשר לשאול, ויאמר אל אנשיו חלילה לי אם אעשה הדבר הזה לאדני למשיח ה' לשלוח ידי בו כי משיח ה' הוא, ופרשתי שם, שהם הסיתו אותו ואמרו שהוא סבה מאת ה' שהביאו לידו ונתן לו רשות להורגו, כי רודף הוא, וכבר נשלמה מלכותו והגיע מלכות דוד, וגם דוד היה מסופק בזה אם כבר נשלמה מלכות שאול, ואם רצון ה' שיומת על ידו, ובחן זה ע"י שכרת כנף מעילו, שזה קצת מן המעשה למרוד בו ולבזות בגדי מלכותו, והרגיש שלבו הכה אותו ע"ז כי לב השלם יתפעל ויכה אותו אם יעשה איזה פעולה רעה, ומזה הבין כי עדיין לא שלמה מלכותו, וכי עדיין משיח ה' הוא, היינו ששמן שעל ראשו לא יצא מקדושתו, וז"ש יהלמני צדיק חסד, החסד והחרפה שעשיתי לשאול לבזות את בגדיו, יהלום אותי אני צדיק, שבאשר אני צדיק יכה לבי אותי על זה, (כלשון שאמר ויך לב דוד אותו), **ויוכיחני** ובזה יוכיח אותי ויברר לי **כי שמן ראש על יני** (**שמן**) **ראשי**, ר"ל בזה אדע כי עדיין משיח ה' הוא, ולא הוסר השמן מעל ראשו, ושמן שעל ראשי מה שמשחני שמואל לא יניא ויפר שמן ראש שאול, כי עדיין לא הגיע זמן מלכותי, **כי עוד ותפלתי** ברעותיהם, ר"ל והגם שהוא רודף אחרי להרגני, הלא כבר ראיתי בהשגחת ה' עלי להסיר רעתו ממני, וזה היה בסלע המחלקות ששאול ואנשיו הלכו בצלע ההר מזה ועוטרים את דוד ואנשיו שבצד השני, והסלע היה מפסיק ביניהם, בא מלאך אל שאול שפלשתים פשטו על ישראל וזה היה בהשגחה, ובפרט למ"ש במדרש שמלאך מן השמים היה, וז"ש הלא ראיתי כי בעת שהתפללתי ברעותיהם, שהתפללתי להנצל מרעותיהם, אז עוד תפלתי שעוד הייתי מתפלל על רעותיהם ולא גמרתי עדיין את התפלה, שלח ה' עזרתו.

פסוק ו

ונשמטו בידי סלע שופטיהם, ועל ידי סלע המחלקות נשמטו שופטיהם ממני, ולא יכלו לעשות לי רעה, כמ"ש וישב שאול מרדוף אחרי דוד. כי הסלע היה מפסיק ומבדיל ביניהם שלא יכלו לקרב אליו, **ושמעו אמרי כי נעמו**, הנה בעת ההיא שהקיפו שאול ואנשיו על דוד ואנשיו, אז שמעו שאמר דוד אלה הדברים.

פסוק ז

(ז-ח) **כמו פולח**, כי דוד ואנשיו היו בצד ההר על גובה ההר, והיה דעתם שאם יגיעו שאול ואנשיו אליהם, ידלגו מן ההר אל המורד ומשם יברחו אל המדבר, והגם שהיה סכנה בדילוג זה שלא יפזרו עצמותם, היו בוטחים בה' שיצילם גם מסכנה זאת, וע"כ אמרו גם אם **יפזרו עצמינו לפי שאול כמו פולח ובוקע בארץ**, דהיינו הגם שנפול מהסלע לעומק שאול, ועצמינו יפזרו על ידי הנפילה הזאת כאלו נפלחה ונבקעה האדמה אשר תחתינו, בכ"ז אחר **שבך ה' חסיתי אל תער נפשי**, בכ"ז נפשי לא תתער ותתרוקן מן הגויה, אחר שחסיתי בה' אנו בטוחים שהגם שיפזרו עצמינו תשאר נפשינו בחיים, כ"ז דברו בעת נשמטו בידי סלע, כמראים גודל בטחונם בה' שישים נפשם בחיים בכל אופן:

פסוק ט

שמרני, מבקש שישמרהו **ה' מן הפח** שהכינו לו וכן ישמרהו **מן מוקשות פועלי און** שהוא המוקש שבפח, שבו יומת הבע"ח בעת שנלכד בהפח:

פסוק י

יפלו במכמריו רשעים, והם בעצמם יפלו במכמור שהכינו לי, ר"ל איני מבקש שיוקשו בהמוקש דהיינו שימותו, רק שיפלו בהמכמר לבד ששם יעצרו כולם **יחד**, **עד אנכי אעבר** ואז יצאו מן המכמור בלי פגע, כי איני מבקש רעתם רק שלא יוכלו לנגוע בי לרעה, וכן היה שנתעכבו ע"י מלחמת פלשתים עד שניצול דוד ואנשיו:

פרק קמב

פסוק ב

קולי אל ה' אזעק, בהיותו במערה היה ירא לזעוק בקול שלא ישמעו האויבים, אבל **אל ה' אוכל לזעוק בקולי** ואיני מתירא, **ב**. לא אוכן לחנן באורך אף שלא בקול, כי ע"י העתרת דברים יודע שיש איש במערה, אבל **אל ה' אתחנן** וגם **בקול** ולא אירא:

פסוק ג

אשפך, במערה לא אוכל לשפוך שיח, שהשיח הוא ע"י סימנים ורושמים שע"י יוכר חולשתו וצרתו, וזה א"א במערה בחשך, אבל **לפניו אשפך שיחי**, **צרתי**, במערה לא נמצא מי שאגיד לפניו צרתי החיצונית כי אין איש מושיע, אבל **לפניו אגיד צרתי**:

פסוק ד

בהתעטף והגם כי **רוחי נתעטף עלי** כמי שהגיע לתכלית החולשה שרוחו מעוטף תוך הגויה, והכחות מתאספים פנימה אל הלב, וכן אין מי שיוציאני מכאן, כי אין מי יודע

הנתיב שבו אוכל להתעלם מרודפי בל יכירו בי, אבל **אתה ידעת נתיבתי**, ובאר כי האויבים הקיפוהו מכל הצדדים, **באורח זו אהלך** שהיה רוצה ללכת לצד מזרח, אבל בארח זו **טמנו פח לי**:

פסוק ה

הביט ימין, ואם אלך לצד דרום, אבל שם **אין לי מכיר**, ואם אנוס לאחור לצד מערב, אבל מנוס אבד ממני, כי האויבים הם אחריו (וצייר שבצד אחד בצפון שם ההר שבו המערה הסוכך בעדו מלכת, ויתר הג' צדדים מוקפים מאויבים), וכן לא אוכל לקוות איזה עזר מחוץ מאוהב ומושיע, **כי אין דורש לנפשי**:

פסוק ו

זעקתי, לכן **זעקתי אליך ה'** וזה נגד מ"ש קולי אל ה' אזעק, ונגד מ"ש קולי אל ה' אתחנן, באר התחנונים **שאמרתי אתה מחסי** כי התחנונים הוא בקשת מתנת חנם שלא מצד הזכות, ובא בטענות, **א**. יען אתה מחסי תמיד, וראוי שתעזרני גם עתה כי לא תשתנה, **ב**. מצד **שאתה חלקי בארץ החיים**, אחר שנתת חלקי בחיים ראוי שתשמור חיי, ונגד מה שאמר אשפך לפניו שיחי אמר.

פסוק ז

הקשיבה אל רנתי כי דלותי מאד, שזה ספור העינוי והדיכוי של עצם האיש עצמו, ונגד צרתי לפניו אגיד שהיא הצרה מבחוץ, אומר **הצילני מרודפי כי אמצו ממני**:

פסוק ח

הוציאה, ואחר שספר צרת הגוף בקש על מה שנוגע אל הנפש, שהיא סגורה במסגר במערה ואין ביכלתה לעבוד את ה', ועז"א **הוציאה ממסגר נפשי** למען אוכל **להודות את שמך**, ואמר שעי"כ תרויח נפשי האלהית בשתים, **א**. להודות בעצמי, **ב**. מה שעל ידי יודו גם אחרים, כי **בי** ועל ידי **יכתירו צדיקים**, יתנו אל ה' כתר ההודאה והשבח, ע"י **שתגמול** עלי, שהגמול הוא עפ"י האהבה:

פרק קמג

פסוק א

מזמור לדוד, גם זה הוסד במערה, **שמע תפלתי** היא תפלה הקבועה שבה מתפללים מצד הנהגתו הכוללת כמו י"ח ברכות שתקנו אנשי כה"ג שמסדרים שבחי המקום תחלה וסוף ובקשת הצרכים הכוללים באמצע, ואחר התפלה אומר תחנונים, שהם צרכי היחיד שמבקש בעד עצמו דברים פרטיים, ועז"א **האזינה אל תחנוני**, ומפרש נגד שמע תפלתי

באמונתך ענני, כי התפלה על דברים הכוללים מתפללים מצד אמונתו שה' נאמן להקים החקים הכוללים שגבל לפרנסת החיים ולהורדת גשמים וכדומה, והוא מחוייב לעשות זאת מצד שברא אותם ומאן דיהיב חיי יהיב מזוני ומאן דיהיב מזוני לחיי יהיב, וכן גשם יורה ומלקוש בעתו, שכ"ז ישמור לכלל העולם מצד אמונתו, ונגד האזינה אל תחנוני, מפרש **ענני בצדקתך**, שהצרכים הפרטים אינו מחוייב מצד האמונה רק שיעשה זאת מצד הצדקה העליונה מצד מדותיו הפרטיים חנון ורחום ורב חסד:

פסוק ב

ואל תבא במשפט את עבדך, כי יצויר ג"כ שיעמד את המתחנן במשפט לשקול מעשיו אם ראוי מצד הדין שימלא בקשתו, בקש בל יבא אותו במשפט, ובאר כי אז בהכרח יהיה המשפט בהשקף על החוב שהנברא חייב לבוראו, ואז יבא ה' במשפט עמו, שאז גם ה' הנושא הנשפט, ר"ל שישקיפו במשפט הזה גדולת ה' ורוב הטובות שעשה להמבקש לראות אם עבד וזכה כפי מה שהיה מחויב לפי גדולת הבורא ורוממותו, ובזה **לא יצדק לפניך כל חי**, כי בערך גדולתך וטובותיך אשר הם בלתי ב"ת, יחויב שתהיה העבודה ג"כ בלתי בעל תכלית ואי אפשר שבעל חי אשר הוא מוגבל יעבוד עבודה בלי גבול, עתה יסדר גוף שאלתו.

פסוק ג

כי רדף, ר"ל שנגע בו האויב בשני חלקיו, **א**. בנפשו האלהית במה שבקש להחטיאו ולגרשו מהסתפח בנחלת ה', עז"א כי **רדף אויב נפשי**, **ב**. בחיי הגוף, כי **דכא לארץ חיתי** עד **שהושיבני במחשכים**, היא המערה ששם ישב בחשך **כמתי עולם** הקבורים בבור, באופן שאני נעדר פה בין משלמות הנפשי בין מחיי הגויה:

פסוק ד

ותתעטף, יצייר שדומה כמי שהגיע קצו למות עד שרוחו שהיא כחותיו הרוחניים והנפשיים, מתעטפים ומסתתרים עליו, וכן **הלב** שהוא מעון החיים **ישתומם בתוכו** כי רואה שקרובה עתו:

פסוק ה

זכרתי ימים מקדם, וברגע זו האחרונה שבו תפרד הנפש מן הגויה יעבור על מחשבותיו כל אשר עבר עליו בחייו, (כמו שבא ציור הזה למעלה ל"ח) עד שיזכור ימים מקדם, **והגיתי בכל פעלך במעשה ידיך אשוחח**, יש הבדל בין פועל ובין מעשה שמעשה הוא הדבר הנגמר, ופעל הוא העסק בהדבר, וכן יחשב בענינים שבו ראה פועל ה' איך ידי

הבורא עדן פועלים ועוסקים בקיום המציאות ובשמירתו ע"י השגחתו התמידית, וכן ישוחח במעשה ידיו במציאות העומד נגמר כמו שבראו ה' בששת ימי הבריאה:

פסוק ו
פרשתי, אחר שהעביר על לבו כל אשר השיג בעולמו ממעשה ה' ופעולותיו אז מכין א"ע אל הגויעה והפרידה מחיים הלזו, **ופרשתי ידי** כדרך כל בעלי החיים שפורשים ידיהם בעת הגויעה, ומצייר שפורשים אל ה' לשוב אליו, וכן (**פרשתי**) **נפשי כארץ עיפה לך**, והיא מוכנת לשוב למעון החיים הנצחיים, **סלה**, סיום הענין:

פסוק ז
מהר, עם הציור הזה שמצייר כי כפשע בינו ובין המות, מתעורר שכח היחול והבטחון, אומר **מהר ענני ה'** אחר **שכלתה רוחי**, וכבר יצאה רוחי ועומד על מפתן הגויעה, וכן **אל תסתר פניך ממני**, שאל תפנה פניך ממני רגע כי בהפנותך ממני, הנה כבר **נמשלתי עם יורדי בור**, כי חיי תלוים בשערה:

פסוק ח
השמיעני, עתה סדר ארבע בקשות, **א**. שישוב רוחו אל נדנו וישאר בחיים, וע"ז ממליץ **השמיעני בבקר חסדך**, כאילו מן חשכת הלילה יאיר הבקר ועמו חוט של חסד הבשורה שהחייהו ה' וזה תעשה אחר **שבך בטחתי**, **ב**. שתוציאני מן המערה **ותודיעני דרך זו אלך**, שאצא מן המחשך הלז כי **אליך נשאתי נפשי** שאתה תנחני במעגלי צדק:

פסוק ט
הצילני, **ג**. שיצילהו מאויביו האורבים עליו בדרך, **כי אליך כסיתי**, אחר שכיסיתי את דרכי ומוצאי, ומובאי מכל אדם רק אתה תדע את מקומי, כי אתה המכסה את סודי אשר כסיתי אליך מכל אדם:

פסוק י
למדני, **ד**. שחלף שרדף אויב נפשי להחטיאני, **למדני לעשות רצונך**, ואחר שאתה **אלהי** אבקש אשר **רוחך הטובה** היא **תנחני בארץ מישור**, מצייר את המישור כעצם מופשט השוכן בארץ מיוחדת, ורוחך הטובה שהיא הרוח הקדש תנחה אותי בארץ הלז, ששם משכן היושר והמישרים:

פסוק יא
למען, עתה מבאר דבריו, עמ"ש השמיעני בבקר חסדך, הוא **שלמען שמך ה' תחייני**, ונגד מ"ש הודיעני דרך זו אלך והוא שיצא מן המערה, אומר **בצדקתך תוציא מצרה נפשי**, ונגד מ"ש הצילני מאויבי, אמר

פסוק יב
ובחסדך תצמית אויבי, ונגד מ"ש למדני לעשות רצונך, אמר **והאבדת כל צוררי נפשי** שהם אויבי הנפש, וזה ראוי יען **שאני עבדך**:

פרק קמד

פסוק א
לדוד, בתפלה זו יזכיר כי ה' הצילהו תמיד מאויביו בהשגחתו ורדד עמים תחתיו, והוא מבקש שיעשה לו ה' נסים גלוים וראו כל עמי הארץ ויראו מה', **ברוך ה' צורי** תקפי הוא מה', בין נצחון המלחמה הוא **המלמד ידי לקרב** שהוא המלחמה שלוחמים עם האויב מקרוב, **ואצבעותי למלחמה** היא המלחמה שלוחמים מרחוק ע"י חצים וקשת:

פסוק ב
חסדי, וכן ההצלה מן האויב הוא ג"כ ע"י ה', ובאר בזה ג' מדרגות, **א**. בעת שאסגר מפני אויב במגדל עז, הוא **חסדי ומצודתי**, הוא הבעל חסד שמקבל אותי במצודה שלו ובערי מעוזו, **ב**. גם בעת שימצאני האויב בדרך טרם אכנס אל המצודה, הוא **משגבי ומפלטי** מידו אל המצודה, **ג**. גם בעת שלא אברח אל המצודה כלל הוא **מגני** מפני חצי האויב **ובו חסיתי**. וחוץ מזה הוא **הרודד עמי תחתי**, גם ממשלתי על ישראל היא ג"כ ע"י ה', אחר ההצעה הזאת מבקש בל יושיעהו ה' ע"י נסים נסתרים עד שידומה למראות עין שהוא לוחם בדרך מלחמה ונשגב במצודה ובמגן, הלא ראוי שיושיעם שלא על ידי אמצעי, בענין שיכירו כולם כי יד ה' עשתה זאת, ומקדים לאמר.

פסוק ג
(ג-ד) **ה' מה אדם** והמאמרים מקבילים, ה' **מה אדם ותדעהו**, **הלא אדם להבל דמה**, שהוא מצד עצמו אינו כלום, **בן אנוש ותחשבהו ימיו כצל עובר**, וחוץ מזה הוא בן אנוש, שאינו קיים באיש רק במין, ועי"כ ימיו כצל עובר, וא"כ אין בו ממש וגם אינו מתקיים, ואין אתה צריך רב עבודה להכניעו, וגם ר"ל למה יכחיש ההבל הזה את אלהותך:

פסוק ה
הט שמיך ותרד, להאבידו בעצמך עד שכולם יראו יכלתך, או עכ"פ אם לא תרד עד למטה **גע בהרים ויעשנו**, כשתרד עד ראשי ההרים.

פסוק ו
ברק, או עכ"פ אם לא תתראה בעצמך רק ע"י שליח, **ברק ברק** שהוא האור המתנוצץ מאתך **ותפיצם**, למען יראו שהשליח בא מאתך, או אם לא תרצה לשלוח גם ברק ניצוץ מכבודך, עכ"פ **שלח חציך ותהומם** באופן שיהיה החץ שלך וגם בזה יהיה די להאבידם:

פסוק ז
שלח ואם לא תרצה להפיצם ע"י השגחתך הפרטית עכ"פ ההצלה שתציל אותי תהיה על ידך בבלי אמצעי, לא ע"י משגב ומצודה רק **שלח ידך ממרום ופצני**, ר"ל שתחת שתסתירני במצודה תפתח אותי מן האויבים העומדים סביבי על ידי שתרים אותי למרום מביניהם, ובזה **תצילני ממים רבים מיד בני נכר** הסובבים אותי כשטף מים:

פסוק ח
אשר, וראוי שתעשה זאת אחר **שפיהם דבר שוא** ומכחישים את השגחתך ותולים הכל במקרה, ועל ידי כן **ימינם ימין שקר** שבוחרים בעכו"ם והלא שקר בימינם:

פסוק ט
אלהים, הלא ע"כ **שיר חדש אשירה לך**, לא כשירים הרגילים על תשועות הבאים בדרך הטבע, רק שיר חדש על נס היוצא מהיקש הטבעי, **ובנבל עשור אזמרה לך** לא על כנור ושמינית שמציין המוסיקא הגלגלית שהם שמונה רק עלי עשור שמרמז על מספר אשר בעולם השכליים שמקורו עשר כנודע:

פסוק י
(י-יח) **הנותן** שאשירה לך על תשועה הכללית שאתה נותן למלכים ועל תשועה הפרטית שעשית לי ביחוד בענין יותר נעלה, **הפוצה את דוד עבדו** שמצד שהוא עבדו פוצה אותו בידו, וע"ז פצני והצילני ביחוד:

פסוק יב
אשר בנינו, הם דומים **כנטיעים** שהם **מגודלים בנעוריהם**, שהנטיעה אם יזהרו בה בתחלה שתגדל ביושר תהיה עץ ישר ואם תתעקם בעודה יונק תהיה לעץ מעוקם, וכן צריך לישר את הבנים בנעוריהם ואז גם כי יזקין ילך בדרך הישר. **בנותינו** דומים **כזויות** שהם **מחוטבות תבנית היכל**, כי תבנית ההיכל ילקח מן הזויות אם עשוי ביושר, כן הם צנועות יושבות בירכתי הבית, ובכ"ז הם יתנו תבנית ההיכל כולו, וכפי צדקתם תהיה הנהגת הבית בכלל:

מזוינו, כל הזויות מלאים ור"ל שהם **מלאים מזן**, **ומפיקים אל זן**, שהם מלאים מכל מיני מזון, והם מוציאים אל הזן את בני הבית ואת העניים. ואינו כאיש אשר יתן לו ה' עושר ונכסים ולא ישליטנו לאכול ממנו, **צאננו לאלפים ולרבבות בחוצותינו**:

פסוק יד

אלופינו, השורים המלומדים לחרוש הם **מסובלים** בעבודת השדה, כי יש לנו עבודה רבה. **אין** מפרש ע"י שבנינו כנטיעים וכו' **אין פרץ**, כי הם שומרים אורחות משפט, וע"י שבנותינו כזויות **אין יוצאת** לזנות ולתרבות רעה, כי כולם צנועות, וע"י שמזוינו מלאים **אין צוחה** על חוסר לחם ומזון:

פסוק טו

אשרי, מוסב למ"ש אשר בנינו, ר"ל ע"י שבנינו כנטיעים וכו' ויש לנו כל המעלות האלה **אשרי העם שככה לו**, אולם עקר האושר שלנו הוא מה שה' אלהיו, כי כל זה בא לנו ע"י מה שה' מתהלך בתוכנו, והוא אלהינו ואנחנו עמו וצאן מרעיתו:

פרק קמה

פסוק א

ארוממך אלוהי המלך, ה' נעלם מצד עצמו ונגלה מצד פעולותיו, והרוממות הוא מן הצד שהוא מתרומם ונעלם מן ההשגה, ואמר שאתה אלוהי מצד עצמך מרומם מכל ברכה ותהלה, אולם **אברכה שמך** שמצד שמך שהוא הפרסום שנתפרסמת ע"י ההנהגה, מצד זה אברכך, וגדר הברכה שמברכים את ה' הוא השפע והטוב היורד מאת ה' אל עולמו ע"י צדקת התחתונים, אתה מקור הברכה והטוב, ויציינהו כמלך הנסתר בכבודו מרומם מכל שריו ועבדיו, ובכ"ז יוצא מאתו ברכה וטוב לכל עמו ועי"כ נודע שמו ומבורך:

פסוק ב

בכל יום אברכך, ר"ל והברכה הזאת היא מתמדת ומתחדשת בכל יום, כי מחדש בכל יום מעשה בראשית ומוריד ברכה חדשה, ועי"כ **אהללה שמך לעולם ועד**, כי התהלה לא תצוייר מצד עצמו כי לו דומיה תהלה, רק מצד הברכה המושפעת ממנו שעל ידה יוכר תהלתו, ואחר שהברכה מתחדשת תמיד כן תתמיד התהלה לעולם ועד:

פסוק ג

גדול ה', הגדולה אצל ה' מורה שהוא ראשית כל הסבות ואחרית כל המסובבים שהכל מאתו ועי"כ הוא **מהולל מאד**, ובכ"ז **לגדולתו אין חקר**, לא תספיק שום חקירה להכיר

גדולתו מצד עצמו, וכל שאנו מוסיפים לחקור בגדולתו, נדע שלא נדע, עד שאמרו החוקרים שהתוארים והמהללים הם שוללות לא מחייבות, ורק.

פסוק ד

דור לדור ישבח מעשיך, אחר שאין אנו משיגים גדולתו מצד עצמו ישבחו רק מעשיך, שרק על ידם אתה ניכר, ויש הבדל בין שבח ותהלה, שגדר השבח שהדבר משביח יותר ממה שהיה מקודם, ור"ל שכל שיוסיפו דור ודור לעיין במעשי ה' ובסתרי הטבע, יכירו בם חכמות ופליאות שהיו נעלמים מראשונים, וישבחו את מעשיו שיוסיפו בטובם וחכמתם על מה שהיו עד הנה, עד שכל דור הבא יראה שדור הקודם לא הבין את מעשה ה' כראוי, **וגבורותיך יגידו**, חוץ ממה שישבח מעשה הטבע הקבועים משׁשת ימי בראשית, יגידו גם גבורותיך מה שתעשה בגבורה נגד תהלוכות הטבע, בעת שתרצה להתגבר על אויביך:

פסוק ה

הדר, נגד מ"ש שבני הדורות ישיגו השגה הדרגה מתעלה ומשביח בכל עת במעשיך הטבעיים, ויגידו הגדה חדשה מן גבורותיך, (שגדר הגדה הוא המגיד דבר חדש) אמר, אבל אני בין **הדר כבוד הודך** של הטבע, ובין **דברי נפלאותיך** שלמעלה מן הטבע, **אשיחה**, שגדר השיחה הוא בדברים שאדם מורגל בהם עד שהם לו כשיחה, שהוא הדבור הנפלט מן האדם בלי כונה, כמו שישיח בינו לבין עצמו בדברים רגילים מבלי שימת לב כלל, כי אני רגיל בהם והם לי כשיחה מורגלת, לא כהגדת דבר חדש, ויש הבדל בין הוד ובין הדר, שהוד הוא פנימי מהדר, ובבריאת עולם נאמר הוד והדר לבשת, שחקי הטבע החיצונים הנראים ונכרים הם ההדר הנראה לעין, ותחתיהם נורא הוד פנימית הענינים ואורות נעלמים, ואני אשיחה בההדר של כבוד הוד, ר"ל בטבע הדברים המתראה לעין בהדרת קדש:

פסוק ו

ועזוז, אמר עוד הבדל בין השגתי ובין השגת רוב בני אדם ההמונים, שהם **יאמרו נוראותיך**, היינו המסות והמופתים שעשית להעניש את המורדים בך, כמו מכות שהבאת על המצרים ועדת קרח וכדומה, הוא אצלם עזוז של נוראות, שעי"ז יתיראו מענשך כאלו אתה נורא להעניש, אבל אנכי **גדולתך אספרנה**, אני אספר זה לא מצד המורא והדין והפחד, רק מצד הגדולה, כי הנוראות אשר עשה הם מצד גדולתו ושרשם במדת החסד והגדולה להיטיב לאוהבי שמו, ועי"כ.

פסוק ז
זכר רב טובך יביעו, ישימו לב לזכר רב טובך, שאתה פועל טוב, כי הנוראות הם מצד ההטבה לא מצד ההרעה, **וצדקתך ירננו**, ואז ירננו ברנה ושמחה את צדקתך, ומבואר אצלנו כי גדר הצדקה הנאמרת אצל ה' הם המעשים שיעשה שלא בהשקף על מדת המשפט לפי הזכות של בני אדם רק מצד הצדקה העליונה, ר"ל שיכירו שהכל ברוב טוב לפי מדת הצדקה, מצד.

פסוק ח
שרחום וחנון ה', ושכל מעשיו הם מצד החנינה והרחמים, וגם בענשו את הרשעים הוא **ארך אפים**, ואינו מעניש תיכף, **ורב חסד** אם ישובו בתשובה:

פסוק ט
טוב ה' לכל, ה' אינו כבשר ודם שהוא טוב לעבדיו וקנא ונוקם ושונא למורדים בו, כי ה' טוב לכל אף לרשעים, וחשב מחשבות להחזירם בתשובה, **ורחמיו על כל מעשיו**, ולא ירצה בהשחתת ברואיו וחשב מחשבות בל ידח מהם נדח:

פסוק י
יודוך ה' כל מעשיך, כי עשה כל מעשה בתכלית הטוב והשלימות ומשגיח עליהם להחיותם ולתקנם ואין רע במציאות מצד ה' הבורא אותם, **וחסידיך יברכוכה**, המתנהגים בחסידות ועושים הכל לפנים משורת הדין, הם ימשיכו מאתך שפע הברכה ורב טוב שזה גדר הברכה שמברכים לה':

פסוק יא
כבוד מלכותך יאמרו, והחסידים האלה יאמרו תמיד כבוד מלכותך, שהוא ספור מעשיו הקבועים כפי ההנהגה הטבעיית שיסד מראשית קדומים, שהוא כבוד מלכותו, שבזה ינהיג כמלך הנוהג ע"פ חקי מלכותו, וגם **גבורתך ידברו** שהוא מה שיעשה ה' אותות ומופתים ומשדד הטבע, שהן הן גבורותיו, וזאת ידברו באורך שזה גדר הדבור:

פסוק יב
להודיע שיעורו **כבוד מלכותך יאמרו להודיע לבני אדם כבוד הדר מלכותו**, **וגבורתך ידברו להודיע לבני האדם גבורותיו**, ר"ל מה שיאמרו כבוד מלכותו אינו מצד כי יש יכולת ביד האדם לספר גבורת ה' ותהלתו, כי מי ימלל גבורות ה', וא"א להשיג ממלכותו וגבורתו מאומה, רק זה יעשו כדי להודיע לבני האדם גבורותיו, שלא יגידו הגבורות כמו שהם בעצם האלהות שזה נמנע ההשגה, רק כפי השגת בני אדם בין בגבורותיו שהוא מה שיעשה נגד הטבע, ובין כבוד הדר מלכותו, במערכת הטבע אשר ערך, שהם חילו

הגדול אשר ימלוך עליהם, (כי בריאת העולם היה כדי שיקרא בשם מלך כנודע) אבל ה' מצד עצמו א"א לתארו כפי מה שיספרו ממנו, לא בהנהגת עולמו כפי הטבע שזה נקרא מלכותו, כי.

פסוק יג

מלכותך היא מלכות כל עולמים, שאתה מולך על עולמים אין מספר, ובכולם יסדת מלכותך והנהגתך הקבוע, וזה א"א שנשיג מצד רבוים אין סוף, וכן לא בהנהגתו כפי הפלאות ושידוד הטבע שזה נקרא ממשלתו, שהמושל הוא בחזקה (משא"כ המלך בהסכמת ובחירת העם), **כי ממשלתך היא בכל דור ודור**, שהפלאות יתחדשו בכל דור לפי הדור ומי יוכל לספרם אחר שהם משתנים לפי מעשה הדורות:

פסוק יד

סומך, אולם במקום גדולתו שם ענותנותו, כי השגחתו תתפשט על השפלים והנדכאים, שהוא **סומך לכל הנופלים** ממעלתם ע"י המערכה ורוע מזלם ה' סומך אותם בל יפלו ומשנה מזלם לטוב, **וזוקף לכל הכפופים** אלה שהם ענוים וכופפים א"ע, יזקוף אותם שילכו בקומה זקופה, ר"ל ינטלם וינשאם:

פסוק טו

עיני, וגם תתפשט השגחתו לכלכל את ברואיו, **שאליך ישברו עיני כל ואתה נותן להם את אכלם בעתו**, היינו בעת האוכל, וזה יש שני אופנים, כמ"ש (למעלה ק"ד) תתן להם ילקוטון תפתח ידך ישבעון טוב, שלפעמים יתן להם בצמצום וילקוטון, ולפעמים יפתח ידו ויתן להם בריוח עד שישבעון טוב, בשביעה יתירה, ואמר בצד האחד ואתה נותן להם את אכלם שהיא הנתינה בצמצום, ורק בעתו בעת האוכל נותן לו כפי הצריך להעמדת החי ולא יותר, אמנם לפעמים:

פסוק טז

פותח את ידך, שהוא מ"ש תפתח ידך ישבעון טוב, ושיעור הכתוב **הרצון פותח את ידך ומשביע לכל חי**, מציין את הרצון כעצם מופשט, שהרצון הוא הפותח את ידי ה', שע"י הרצון יפתח ידיהם לתת ולהשפיע בידים פתוחות מלאות טוב, ואז ישביע לכל חי בשביעה יתירה, וזה יהיה בעת רצון שאז הרצון גורם פתיחת הידים ברב טוב ובשביעה:

פסוק יז

צדיק ה' בכל דרכיו, דרכי הנהגה הם בצדק, שהגם שיש צדיק ורע לו ורשע וטוב לו, בכ"ז הוא צדיק בדרכיו והכל בצדק לשלם לצדיק על חטא קל ולרשע על זכות קל שעשה בעוה"ז, כדי שעקר שכר כל אחד יהיה שמור לעוה"ב. **וחסיד בכל מעשיו**, כל מה שעשה

וברא בעולמו עשה מצד החסד, כמ"ש כי אמרתי עולם חסד יבנה, שמצד חסדו עשה כל נברא ועשהו בתכלית התיקון והטוב הכל מצד החסד:

פסוק יח

קרוב, מביא עוד ראיה על ההשגחה ממה שהוא **קרוב לכל קוראיו** בתפלה לבד אם **יקראוהו באמת** בלא לב ולב, והגם ששומע לכל קוראיו מ"מ יש מדרגות באיכות מלואת בקשתם בין העובדים מאהבה להעובדים מיראה, בשני דברים, **א**. כי.

פסוק יט

(יט-כ) **רצון יריאיו יעשה ואת שועתם ישמע**, ואז **ויושיעם**, רק אחר ששועו לישועה אבל **שומר ה' את כל אוהביו**, את העובדים מאהבה הוא שומר תמיד בל תבא עליהם צרה, ולא יצטרכו לצעוק, זאת שנית שהעובדים מיראה אם יצעקו מני צר ועל רשעים שבאים להרע להם, אז רק **יושיעם** לבד, אבל לא ישמיד ויעשה נקמה באויביהם, אבל להעובדים מאהבה גם **את הרשעים** שרצו להרע להם **ישמיד**, שכפי מדרגת העבודה והקורבה לאלהים כן מדרגת ההשגחה:

פסוק כא

תהלת, שיעור הכתוב **תהלת ה' ידבר פי לעולם ועד**, כי תהלת ה' אין לה תכלה, ולכן ידבר פי לעולם ולא ידום כי אין סוף לתהלה, וכן **כל בשר יברך שם קדשו**, הגם שלא ישיג תהלת ה' עצמו, יברך שמו שהוא הפרסום הנודע ממני ע"י הברכה שמקבלים מאתו, וכמ"ש למעלה ק"ג ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו כמו שפרשתי שם:

פרק קמו

פסוק א

הללי נפשי את ה', אחר שהלל על טובותיו הכוללים כל בריותיו, יצוה לנפשו שהיא תהלל את ה' ביחוד מצד טובותיו הפרטים אליו:

פסוק ב

אהללה ה' בחיי, הילול אחד על החיים, **ואזמרה לאלהי בעודי**, ועוד אזמר על העוד והיתרון שנתן לי חוץ מן החיים. ויש הבדל בין ה' ובין אלהי בכינוי, ששם ה' ידבר בו מצד ההשגחה הכללית במה שמהוה כל הוה, ושם אלהי מדבר מצד ההשגחה הפרטית המיוחדת אליו, וכן הזמר הוא מעולה מן ההילול, ואמר שיהלל על חייו לה', כי החיים יתן לכל חי מצד שהוא מהוה וממציא כל נברא, ועל העוד והיתרון שנתן לי אזמר לאלהי, שמשגיח עלי בהשגחה יתירה פרטית מצד הקשר שיש לו עמי:

פסוק ג
אל תבטחו בנדיבים, עפ"ז מצוה בלי לבטוח בנדיבים, הגם שהנדיב דרכו ורצונו להטיב, מ"מ אין לבטוח עליו מצד שני טעמים, **א**. **בבן אדם שאין לו תשועה**, שמצד שהוא בן אדם אין הכח אל התשועה לו, כי כחו אינו בעצמו ויצוייר שלא יוכל להושיע, **ב**. שגם אם יוכל להושיע הלא.

פסוק ד
תצא רוחו, יצוייר שתצא רוחו ממנו והגוף ישוב לאדמתו, כמ"ש וישוב העפר על הארץ והרוח תשוב וכו' וביום ההוא הלא **אבדו עשתונותיו** והבטחון צריך שיהיה בדבר נצחי לא בדבר פוסק, אבל.

פסוק ה
אשרי מי שאל יעקב בעזרו, שיעקב בטח על ה' שאמר לו והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך, ואז **שברו** ובטחונו **על ה'** והוא יש לו תשועה, כי הוא.

פסוק ו
עושה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בם, ר"ל כל הנמצא בשמים ובארץ ובימים, וא"כ לו היכולת על כל המציאות, וגם הוא **השומר אמת לעולם**, שאמתת הבטחתו קיים לעולם כי הוא הנצחי והבטחתו לא תשתנה ע"י שום סבה:

פסוק ז
עושה וכו' **ה' מתיר אסורים**, ר"ל כי מלך בשר ודם אם יתיר את האסור ממאסרו, כבר עשה עמו בזה די צדקה וחסד ולא יפנה אליו עוד לתת לו יתר צרכיו, אבל ה' הוא מתיר אסורים, ואז ישגיח על צרכיהם בין **לעשות משפט לעשוקים**, ולענוש את אלה שאסרו אותם בחנם, וגם נותן לחם לרעבים, אלה שיצאו מבית האסורים לבל ימותו אח"כ ברעב:

פסוק ח
ה' פוקח עורים וכו' **ה' אוהב צדיקים** ר"ל ומצד שהוא אוהב צדיקים ישגיח עליהם בהשגחה יתירה על צד הפלא אם לפקח עיניהם, שזה כולל בין עיני השכל בין עינים הגשמיים ממש ע"פ הנס, ואם לזקוף כפיפותם שהם כפופים או מצד הענוה או מצד העוני, שילכו רומה בהתעצמות כח הגויה ויתרון הכשר חכמה:

פסוק ט
ה' שומר את גרים עוד ישגיח על החלשים בהשגחה, שהם הגר והיתום והאלמנה לשמור את הגרים ולהרים את היתום והאלמנה ולעות דרך רשעים שרוצים להרע לחלשים האלה:

פסוק י

ימלוך ה', יש הבדל בין ה' ובין שם אלהים שבא בכינוי אל ישראל, ששם הויה מציין ההשגחה הכללית על כל הברואים ע"פ סדר הטבעי, ושם אלהיך ציון מציין הקשר הפרטי שיש לו עם ציון, וההשגחה הפרטית אשר שם לעשות אותות ופלאות, ויש הבדל בין לעולם ובין לדור ודור, שלעולם מציין הזמן התמידי הבלתי מתחלק, ולדור ודור מציין הזמן המתחלק לשני דורות, ור"ל מצד שהוא הוי"ה המשגיח השגחה כללית על פי המערכת שעל זה אמר ימלוך ה', כי בשמים הכין כסאו ומשם מלכותו בכל משלה, זה הנהגה קיימת בלתי משתנה, אולם מצד שהוא אלהיך ציון ימלוך לדוד ודור, כי ההנהגה הנסיית אינה קבועה לעולם רק משתנית בכל דור לפי צורך הדור והכנתם וזכותם:

פרק קמז

פסוק א

כי טוב, אחר שסיים בדבר השגחת ה' אל ציון, ייחד לזה מזמור בפ"ע, ואמר **הזמר לאלהינו הוא טוב והתהלה הוא נעים ונאוה**, וכבר בארנו ששם אלהינו בכינוי מורה על הקשר שיש לה' עם ישראל ועל השגחה הפרטיית שהפלם ה' בה, וכבר התבאר שהזמר הוא דרגה יותר מן התהלה, שהזמר בא על טובות העודפות ביתר שאת, ועל כן אמר שהזמר לאלהינו מצד השגחתו הפרטיית הנסיית הוא טוב, שהטוב הוא הטוב האמתי הנמצא בעצמות הדבר, והתהלה מצד הטובות הרגילות הוא נעים ונאוה, מצד היופי והערך והסדר שיש להנהגה הסדורה:

פסוק ב

בונה ירושלים ה', באר שהזמר והתהלה שמדבר בה הוא על שה' בעצמו בונה ירושלים. שבהשגחתו הפרטיית מתעסק בבנינה שתהיה עיר אלהים קדוש משכני עליון, והוא בעצמו **יכנס** לתוכה **את נדחי ישראל**, הנדחים בארבע כנפות הארץ, (או מדבר על כינוס השבטים והתחברותם בה, כמו שכתוב ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדיו, כמו שפרשתי שם):

פסוק ג

הרופא לשבורי לב, לישראל שלבם נשבר על צרתם, **ומחבש לעצבותם** שהוא העצב שבלב, כי תחת עצב ימלאו שמחה וגיל:

פסוק ד
מונה, נגד מה שהנהגת העכו"ם הוא על ידי מערכת הכוכבים וסדרי הטבע והמזלות, אומר שבהנהגת הטבע לא נראה כ"כ כח ה' ועזוזו וחכמתו כמו בהנהגה ההשגחיית הבחיריית, כי **אל הכוכבים הוא מונה מספר** וא"א להוסיף ולגרוע מן מספרם, וכן **לכולם שמות יקרא**, כל אחד יש לו שם המורה על כחו העצמיי, זה להשפיע חיים וזה עושר וזה חורבן ואבדון וכדומה, וא"כ הם קצובים בין בכמות מספרם בין באיכות פעולתם, אבל בזה.

פסוק ה
(ה-ו) **גדול אדוננו** מצד שהוא אדונינו ומשגיח עלינו בהשגחה פרטיית שלא ע"י המערכת, ובזה הוא **רב כח** שמורה על רב היכולת, וכן בזה **לתבונתו אין מספר** ואין סוף לחכמתו, במה שהוא **מעודד ענוים ומשפיל רשעים** ע"י השגחתו הפרטיית, הגם שלפי המזל מתחייב שאלה יהיו ענוים ושפלים ואלה ירימו קרן, ישדד את המערכה, בזה נראה כחו וחכמתו:

פסוק ז
ענו לה' בתודה, מצד שהוא ה' בורא העולם ומנהיג הנהגת הטבע הסדורה, הרימו קול שיר בתודה על טובותיו הכלליות, אבל **לאלהינו** בהצד שהוא משגיח עלינו בהשגחה פרטיית נסיית, שזה יציין בשם אלהים הבא בכינוי, **תזמרו בכנור**, שהזמר הוא מעולה יותר, ויהי בכנור לרוב חשיבותו, ומפרש:

פסוק ח
המכסה, שגם בהנהגה הכללית נראה שהכל מאתו והוא משגיח על כל בריותיו במה שראינו שהוא **המכסה שמים בעבים**, שהמטר הוא אות על ההשגחה וע"י העבים **מכין לארץ מטר**, וע"י המטר הוא **מצמיח הרים חציר**:

פסוק ט
(ט-י) **נותן**, וע"י **החציר נותן** גם **לבהמה לחמה**, עד שהשגחתו מתפשט גם על הבהמה, וגם **לבני עורב** נותן לחמם, **אשר יקראו לא בגבורת הסוס יחפץ**, בני עורב אלה יקראו ויכריזו לאמר, שה' לא חפץ בגבורת הסוס, ר"ל שא"צ להשגת הטרף גבורה והשתדלות כי הוא מה', כי הלא מפרנס גם בע"ח החלשים כבני עורב, ויש שישיג טרפו ע"י מלחמה שבוזז שלל מאויב, כמ"ש חז"ל שא"ל לדוד עמך ישראל צריכים פרנסה א"ל לכו ופשטו ידיכם בגדוד, ולמלחמה צריך סוס מוכן ליום מלחמה, ויש שישיג טרפו ע"י שילך בדרכים רחוקים, כמ"ש ממרחק תביא לחמה, וצריך שוקים ורגלים ללכת ממקום

למקום, וע"ז יקראו הבני עורב ויפרסמו שה' לא יחפוץ בזה, כי כל המיחל לו ימצא טרפו בביתו, ובלא סוס ורכב ומלחמה, כמו שממציא מזון בני עורב:

פסוק יא

רוצה, רק ה' **רוצה את יראיו**, שאין משתדלים מאומה, רק הם **מיחלים לחסדו** שהוא ממציא להם טרפם מצד חסדו הגדול:

פסוק יב

שבחי, אולם את **ירושלים**, **שבחי את ה'**, ומבואר אצלנו כי השבח הוא המשביח את הדבר שהוא טוב יותר ממה שהיה, ר"ל את תגדלי תהלת ה' יותר ממה שהיה מהולל ע"י כל העמים, ויש הבדל בין ה' שמורה על הנהגתו הכללית מצד שברא את העולם, ובין אלהיך בכינוי שמורה הדיבוק שישלו עם ישראל ולעשות להם נוראות ופלאות, ויש הבדל בין ציון וירושלים, שבציון ישבו החכמים והשרים והם יהללו מצד שהיא השגחתו הפלאיית, ובירושלים ישבו ההמון והם ישבחו מצד השגחתו הכוללת, רק שישבחו את ה' במדרגה יותר ממה שישיגו העמים בהנהגה זו הכוללת, באשר גם ההנהגה הכוללת המיוחסת לשם הויה תהיה לישראל ע"פ השגחת ה':

פסוק יג

כי חזק בריחי שעריך בל יוכל האויב לקרב אליך, וגם **ברך בניך בקרבך**, ר"ל שלא תצטרכו לא לגבורת הסוס למלחמה, כי לא ימצא מי שילחם אתך, ולא לשוקי האיש לבקש מזון במרחקים, כי בניך ימצאו ברכה הגם שיהיו בקרבך, ומפרש נגד מ"ש כי חזק בריחי שעריך:

פסוק יד

השם גבולך שלום, ולא יבא אויב בשעריך, ונגד מ"ש ברך בניך בקרבך אמר כי **חלב חטים ישביעך**:

פסוק טו

השולח, וגם אם לפעמים הוא **שולח אמרתו ארץ** לגזור עליך איזה גזרה רעה, לא יארכו ימי הרעה, כי **עד מהרה ירוץ דברו**, תיכף ירוץ דבור אחר להשיב את האמירה הרעה ולבטל את הגזרה, ומפרש זה במשל,

פסוק טז

(טז-יז) **הנותן שלג כצמר**, ממשיל האמירה ששלח לרע בציור השלג והכפור והקרח שמקפיא את המים, כן מדת הדין יקפיא מי החסד ויעצור את השפע הנזל ממעיני הישועה, ור"ל **אם שלח אמרתו ארץ** ובאמירה הזאת הוא **נותן שלג כצמר ויפזר כפור**

כאפר וגם משליך קרחו כפתים עד שלפני קרתו מי יעמד ואין עומד בפני הרעה, בכ"ז **עד מהרה ירוץ דברו**, כי.

פסוק יח

ישלח דברו וימסם, ר"ל ישיב את הגזרה ויבטלנה, והשפע תרד כמו בתחלה, **וישב רוח והמים יזלו** בשפע רב ולא יהיו מוקפאים, ר"ל יבטל את הרע:

פסוק יט

מגיד וזה יהיה ע"י **שיגיד דברו ליעקב**, ויודיעם ע"י הנביאים את הגזרה שרוצה לגזור עליהם, והם שבים בתשובה ומבטלים את הרעה, **ולישראל** שהם הגדולים שבאומה, **מגיד חקיו ומשפטיו** והם הולכים בחקות התורה וינחם על הרעה:

פסוק כ

לא עשה כן לכל גוי, ולכן הם נתונים תחת המערכה, שלא לבד שלא הודיע להם חקיו, כי גם **משפטים בל ידעום** שאף הנימוסים השכליים לא קבלו מה', ולכן ילכו במשפטים בל יחיו בהם:

פרק קמח

פסוק א

הללו את ה' מן השמים, המשורר יציין תהלת ה' איך היא יורדת מלמעלה למטה, מן העולם העליון שבעליונים עד העולם השפל שבשפלים, ושוב יתחיל לצייר איך תשוב התהלה ותעלה מן השפל מעלה מעלה, כי כן בבריאת העולם התחילה הבריאה להשתלשל תחלה מלמעלה למטה, וכל שירדה מטה מטה נתגשמה יותר ונעבתה עד שיצא העולם השפל הלז הגשמי הרחוק מהאור העליון הרחק רב, שתחלה האציל אור האצילות ואז נתהוה מסך ונתעבה האור בעולם הכסא, ומשם השתלשל ונתעבה יותר בעולם המלאכים, ואחריו נעשה העולם האופנים, עד שיצא הכדור הארצי שלנו השפל חשך ענן וערפל, אולם אחרי שהגיע לתכלית הגשמיית והעכירות התחיל המציאות לשוב ולהזכך ולשוב אל מקומו מעלה מעלה, שאחר שנברא הדומם נזדכך החומר והופשט חמריותו לאט לאט עד שהוכן לקבל נפש הצומחת, ואח"ז הזדכך יותר עד שהיה מוכן אל נפש החיונית, ואח"כ הטהר יותר ועלה במעלה עד שנעשה ראוי לקבל צורת הנפש המדבר, ונעשה האדם בצלם אלהים ובדמותו, הוא הסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, וכן הפשט חמריותו ונשתלם לאט לאט להסיר הקליפה והמסך עד שבא תור להאומה הישראלית לעלות בהר ה', ומשה בחירו עלה אל האלהים ועלו תחתונים

למעלה עד המקום שהמלך במסבו, בענין שידמה המציאות (כפי דברי אפלאטון) כעיגול ההנדסי ההגיוני, שה' הוא העומד בראש המחול והעגול הזה, וממנו התחיל המציאות לרדת מטה מטה ולהתעבות ולהתגשם, עד שבא לתכלית קצה המטה. ואז חזר לעלות אל ראש העגולה מן הארץ לשמים עד הנשגב העומד בראש המחול, כמ"ש על מליצה זו עתיד הקב"ה להיות ראש חולה לצדיקים לעתיד לבא והם מראים עליו באצבע כמ"ש במק"א, עפ"ז יצייר תחלה ההילול היורד מלמעלה למטה והתחיל **הללו את ה' מן השמים**, ומפרש **הללוהו במרומים** שהם העולמות הגבוהים מאד, כמו העולם האצילות והכסא. משם יורד למטה אל עולם המלאכים, ואמר.

פסוק ב

(ב-ג) **הללוהו כל מלאכיו**, יורד עוד אל עולם הגלגלים ואמר **הללוהו כל צבאיו**, שבם נמצאו שני המאורות הגדולים **שמש וירח וכל כוכבי אור**, משם יורד אל קערורית גלגל הירח, ואמר,

פסוק ד

הללוהו שמי השמים, כי מן סגריר העבים ולמעלה נקרא בשם שמים, כמ"ש ויקרא אלהים לרקיע שמים כמ"ש בפי' מע"ב, ולמעלה מהם עד גלגל הירח נקרא שמי השמים, ושם נמצאו המים העליונים התלוים במאמרו של מלך שבארתי היטב בפי' מע"ב, ועז"א **והמים אשר מעל השמים**:

פסוק ה

יהללו את שם ה', ובאר כי ההילול של עולמות אלה נבדל מן ההילול של הארץ שיזכיר אח"ז בשלשה דברים, **א. כי הוא צוה ונבראו**, והוא כמו שכתבתי במק"א שמעשה השמים נבדלו ממעשה הארץ שבהשמים לא היה רק בריאה לבד, ובארץ היה בריאה ויצירה ועשיה כי בריאה היא הוצאת עצם הדבר יש מאין, ויצירה הוא הוצאת צורת הדבר מיש ליש, ועשיה הוא גמר הדבר, ובשמים לא תיקן שום דבר, רק נשארו כמו שנבראו בבריאה הראשונה, לבד בארץ אחר הבריאה היה גם יצירה, במה שעשה היבשה, ועשיה מה שהוציא עליה צומח וכל צאצאיה, וכמ"ש ישעיה מ"ה כה אמר ה' בורא השמים, הוא האלהים יוצא הארץ ועושה הוא כוננה וכמ"ש בפירושי שם, ועז"א **כי הוא צוה ונבראו**, זאת שנית שהארץ היא עולם ההויה וההפסד וצאצאיה הם רק קיימים במין, והשמים הם קיימים באיש, ועז"א **ויעמידם לעד לעולם**, **ג.** שהחקים שגבל בארץ הם משתנים כי בארץ יש בחירה ורצון, אבל בשמים **חק נתן ולא יעבור**, כי אין שם בחירה וחקיה קיימים לעד:

פסוק ז
הללו, אחר שבא ברדתו בעגולת התהוות המציאות עד הארץ שהוא קצה התחתון השפל, יתחיל המחוגה לעלות למעלה, עפ"ז אומר **הללו את ה' מן הארץ**, וחושב תחלה את הפשוטים שהם הד' יסודות, **תנינים וכל תהומות** הוא יסוד המים.

פסוק ח
אש, הוא יסוד האש, וחושב תולדות שני יסודות אלה, **ברד שלג** תולדות המים, **קיטור**, תולדות האש, **רוח** יסוד הרוח, תולדתו הוא **סערה עושה דברו**, כי הסערה מוכנת לפעמים לשליחות ה', ונגד יסוד העפר אמר.

פסוק ט
ההרים וכל גבעות, מעתה יתחיל לעלות מעלה מעלה מן הפשוט אל המורכב, הדומם **ההרים וכל גבעות**, למעלה ממנו הצומח **עץ פרי וכל ארזים**, ר"ל עץ פרי ואילני סרק, למעלה ממנו בעלי חיים.

פסוק י
החיה וכל בהמה, וחושב חיה ובהמה שנבראו בששי, **רמש וצפור כנף** שנבראו בחמישי, למעלה ממנו המדבר.

פסוק יא
(יא-יב) **מלכי ארץ** וכו' חושב המלכים בעלי הממשלה, **והלאומים** בעלי הדת, תחתיהם **שרים** מצד הממשלה, **שופטי ארץ** מצד הנימוס והדת, וחושב שיהללו **בחורים וגם בתולות** דהיינו זכרים ונקבות, **זקנים עם נערים** ר"ל גדולים וקטנים:

פסוק יג
יהללו את שם ה', ר"ל ואלה יהללו מצד **שנשגב שמו לבדו**, שהגם שהם בעלי בחירה שם ה' נשגב אצלם. ועי"כ יעלו מלמטה למעלה עד ראש הסולם להתקרב לה', ובזה **הודו על ארץ ושמים**, כי תחת שתחלה בסדר הקודם ירד ההוד משמים אל הארץ, בסדר הזה תעלה ההוד באור חוזר מן הארץ אל השמים, ותשוב העגולה אל שרשה העליון, ואיך יהיה זה? מבאר שזה ע"י מה.

פסוק יד
שירים קרן לעמו שישראל התרוממו מן העולם השפל לעלות בהר ה' והם עלו בהר הקדש אל ראש הסולם ונגשו אל ה', ובזה **תהלה לכל חסידיו**, שהחסידים שהם יתקרבו בעלותם במעלות עד ה' **יהללו לאמר שישראל הם עם קרובו**, כי הם התקרבו עד ראש

המחול והעגולה, עד שתהלת החסידים תעלה עם התהלה הראשונה שפתח בה הללוהו במרומים, כי גם הם יעלו למרום והם עם קרובו:

פרק קמט

פסוק א

שירו לה' **שיר חדש**, אחר שהזכיר תהלת החסידים על שהם קרובים לה' והוא מתהלך בתוכם, אומר שישירו לה' שיר חדש **על תהלתו אשר הוא בקהל חסידים** שישיר השיר על מה שהם עם קרובו שזה תהלת החסידים שהם קרובים אל ה':

פסוק ב

ישמח, ואז בעת **שישמח ישראל בעושיו**, ר"ל שישמח בה' מצד שעשהו לו לעם כמ"ש הוא עשנו ולו אנחנו, אז **בני ציון** שהם החסידים והקרובים אל ה' **יגילו במלכם**, ומבואר אצלי שיש הבדל בין גיל ובין שמחה, שגיל מורה השמחה על דבר חדש, ובני ציון יגילו תמיד גילה חדשה, כי מלכם יתהלך בקרבם, וישיגו אותו בכל פעם מדרגה אחר מדרגה, ילכו מחיל אל חיל יראו אל אלהים בציון:

פסוק ג

יהללו שמו במחול ובעת שיעשו מחול וינגנו לפני המחול **בתף וכנור** (שבו רגילים לזמר בעת שמחת המחול, כמ"ש ותצאנה כל הנשים בתפים ובמחולות), אז **יהללו שמו** בעת המחול, (כי המחול רומז על מ"ש שעתיד הקב"ה להיות ראש חולה לצדיקים שהוא יהיה ראש המחול והם יסבבו את המחולה עד יגיעו לפניו להיות עם קרובו):

פסוק ד

כי רוצה ה' בעמו, שירצה בכלל העם, **ואת הענוים** שהם הצדיקים **יפאר בישועה**, עד שהוא יהיה להם לפאר ולכבוד, כמ"ש ולכבוד אהיה בתוכה:

פסוק ה

יעלזו, **וחסידים יעלזו בכבוד** הזה הגדול ובכבוד ה' החופף עליהם, עד **שירננו על משכבותם**, שגם אחר המחול שישכבו לנוח ירננו עוד מרוב השמחה, ורומז שגם בעת הגויה והשכיבה בקבר ירננו, כי מי שדבקה נפשו בה' בחיים ימות מיתת נשיקה ודבק בו ברננה ושמחה והלולא רבה כנודע:

פסוק ו

(ו-ז) **רוממות**, **בגרונם** יהיה **רוממות אל**, **ובידם** יהיה **חרב פיפיות**, ומפרש שחרב פיפיות יהיה בידם **לעשות נקמה בגוים**, ורוממות אל בגרונם **תוכחות בלאומים** שע"י

רוממות אל יתוכחו עם הלאומים ויבררו להם אמתת האמונה בהראותם להם רוממות אל וגבורותיו, ומבואר אצלנו תמיד שלאומים מציין אומות בעלי הדת והם יבואו להתוכח על האמונה, והגוים יבואו להלחם ויעשו בם נקמה בחרב פיפיות:

פסוק ח

(ח-ט) **לאסור**, שיאסרו מלכי ז' אומות כנען בזקים, **לעשות בהם משפט הכתוב** בתורה, ונתן מלכיהם בידך והאבדת את שמם, ולא יתראה זה כאכזריות, כי **הדר הוא לכל חסידיו** שקיימו כפי מצות ה' ולא הלכו אחרי חקירת השכל האנושי ומשפטיו, כשאול שחמל על אגג ועל מיטב הצאן והבקר:

פרק קנ

פסוק א

הללו אל בקדשו, עפ"י הדברים שהלל עד הנה, יאמר הנה יש שני מיני הלולים, הילול **א. שיהללוהו בקדשו**, היינו לפי ההנהגה בקדש למעלה מן הטבע, שהיא ההנהגה ע"י המלאכים ושם קדשו. **ב. הללוהו ברקיע עוזו**, שהיא ההנהגה הסדורה על ידי הרקיע והגלגל והמערכה עפ"י הטבע:

פסוק ב

הללוהו, נגד הראשון אמר **הללוהו בגבורותיו**, ונגד השני אמר **הללוהו כרוב גדלו**, שאז לא יעשה גבורות להתגבר ולשדד את הטבע רק ינהיג כפי גדלו אשר ערך בעת הבריאה:

פסוק ג

(ג-ד) **הללוהו**, עפ"ז יעמדו שני מיני הלולים, אם יהללו בקדשו ובגבורותיו, שזה יהיה לעתיד שיהיו עם קרובו, ואז **יהללו בתוף ומחול** לרמז שה' הוא ראש המחול, בכ"ז **יהללו** ג"כ **תקע שופר** שמורה החרדה שיפחדו מיראת ה' ורוממותו ובנבל וכנור שמורה השמחה ויהללו בתוף ובמחול, והשם יהיה ראש חולה לצדיקים, ההלול השני אם יהללו **במנים ועוגב ויהללו בצלצלי שמע**, והוא בעת שיתנהג עמם בדרך הטבע שאז יהללו ברקיע עוזו וכרוב גדלו, ואז לא ישמחו שמחת המחול על השראת השכינה ביניהם, בכ"ז **יהללו בצלצלי תרועה**, שהתרועה מורה החרדה מפני השבר, וייראו מה' פחד העונש, בענין שבשני מיני ההילולים יהיה או שופר או תרועה, שופר מורה על יראת הרוממות, ותרועה מורה על יראת העונש, ותהיה היראה בלולה עם השמחה ע"ד וגילו ברעדה:

פסוק ו

כל הנשמה, אולם בכל אופן תתפשט תהלת ה' ממרום קדשו עד כללות כל הבוראים, עד שכל הנשמה תהלל יה, וכן על כל נשימה ונשימה שישאפו רוח חיים וחסד, יהללו את ה' על חסדיו וטובותיו ומעשיו ונפלאותיו כי לא כלו רחמיו וחסדיו לא יתמו: